R.P.F. IOANNIS ANDREAE COPPENSTEIN MANDALENSIS ...

Johann Andreas Coppenstein

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
8
28 K
35
OMA

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

Digitized by Google

A

Dispos. concion. ex S. Thom. dom. II

Y

Digitized by Google

8. C8. K. 35

R. P. F.

IOANNIS ANDREÆ COPPENSTEIN

Mandalensis Ord. Prædicator. Theol.

Dispositiones Concionum in totum annum, ad sensum literalem, & sæpe mysticum:

EX

D. THOMÆ DE AQVINO

COMMENTARIIS IN MATTHÆVM ET IOANN.

ET EX

S. BONAVENTVRÆ

COMMENT. IN LVCAM PASSIM in Euangelia Lucæ suppletur.

In gratiam Concionatorum Literalis sententiæ, & Veritatis Euangelicæ, & Autoritatis in explicando solidæ studiosorum.

TOMVS SECVNDVS

DE SOLENNITATIBVS CHRISTI ac Mariæ.

Cum Gratia ac Priuilegio S. Cæs. Maiest.

MOGVNTIAE,

Ex Officina Typographica Ioannis Albini.

ANNO M. DC XVI.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

8. 28. k. 35

REVERENDO ADMODVM,

Prænobili atq; Ampliſsimo Viro ac Domino,

D. HVGONI

CRATZ A SCHARP-FENSTEIN,

ARCHIEPISCOPALIS ECCLEſiæ Treuirenſis

DECANO,

EPISCOPALIS IN SPIRA; ET PAVlinianæ, Treuiris,

PRÆPOSITO: &c.

Domino ſuo Gratioſo

F. Ioannes Andreas Coppenſtein Mandalenſis, Ordinis Prædicatorum

Nom. Conu. Confluen. Honoris ergo & Obſeru.

DICABAT.

Neſcio qua Natale ſolum dulcedine cunctos

trahat. Et ſimul in eos

trahímur, quos patria nobiſcum prognatos eâdem, aut propè eâdem, nouimus. Verum quod etiam meus me animus trahat ad Nomen, Gentemque Sanguinis Cratziani; neſcio quid me, præter natalem dictam iam, cunctis communem cauſam, occultius, interiusq; trahat; quod Domui Cratzianæ mentem patiar inme, ac amem, propenſiorem. Qua cauſa, quod poſſum honoris & obſequij, debere mihi videor quibuſcunque, qui Sanguinis illius ac Nominis participatione gaudent.

Et vero cumprimis *Tuæ Reuerendæ Admodum & Gratioſæ Dominationi*, quominus hunc meum

meum obſequioſum probarem affectum, intermittere nec potui, nec debui. Cuius ego animi mei, obſeruantiæq; teſtem cùm, ex Dono DEI dato mihi, dare poſſim; literisq; ad omnem retro poſteritatis memoriã conſignare; & cuſtodiendum committere meorum alicui Operum, quæ Luci, Bonoq; publico à me, cum Deo, elucubrantur: id equidem hocce Tomo mearũ ex D. Thoma Concionum Secundo faciendum eſſe putaui.

Itaq; poſtquam Tomum Primum Reuerendiſs. ac Illuſtriſſimi Archipræſulis Noſtri Sacro Nomini & Auſpicio conſecraſſem; Alterũ deferre nemini prius

volui, quàm R^dæ Adm^um Do^ni T^e. Nimirum in noſtri erga Te animi, officij, obſequijque teſtimonium publicum ac perpetuum, pro eo paterno Tuo in nos Animo ac ſtudio; quo nunquam nō velut pie zelare pro Fratribus Prædicatoribus cōſueuiſti. Quare noſtra illa omnium pro Te ſunt ad DEVM DIVAMQVE noſtram Vota:

De noſtris annis tibi Ieſus adaugeat Annos.

Atque in præſens etiam hoc Operis accipe munuſculum, HONORI, NOMINIQVE Tvo àme Dicatum Dedicatumque.

Ita Te, Nomenque Tuum, Laudemque velim hîc æternare me-

memoria non perpeti minus, quam illustri.

Marmora stant, Æra durant; Monumenta loquuntur ad posteritatem; sed vix longam: & in loco, quem occupant. At LITERÆ his omnibus sunt viuaciores ad memoriam: Illustriores ad gloriam; certiores ad fidem: nec loco clauduntur; sed orbe: nec terminantur æuo; sed æuiternitate.

Fas ergo sit mihi, hoc in Tomo Secundo mearum Dispositionum, ad æternum D. THOMÆ Nomen, Nomen quoque adscribere Admodum Reueren. Dom. DECANI TREVIRENSIS, D. HVGONIS CRATZII. Nimirum, vt

Hoc cum Illo & pariter ſecure, perennet; & latius vſque clareſcat; & ſuper ſua fata viuat. Æra, marmora, monumentaque occident, quin occidant & Literæ, ſi poſſit: At D. THOMÆ Nomen occaſum neſciet, niſi eundem cum orbe hoc.

Huic igitur cõmendo, quod recte commendatum volo, ac debeo CRATZIANÆ Memoriæ Nomen Decanatu inſigne in Auguſta hac venerandæ Antiquitatis Ditione Treuirorum: Hîc vbi D. THOMAS (Scholaſticus antè Commentator,) nunc vero primum natus eſt Eccleſiaſticus Concionator. Vnde quoque Idem in Eccleſiam Tvo ſub Auſpicio

ſpicio progreditur; Spe BONI Publici tanti; quantum ab S. Thoma par eſt expectare. Quem igitur fortuna dedit in Archiepiſcopatu Treuirenſi elucubrari, hunc alteri prius nemini Dedicare mihi concedebat recta Ratio, nec Voluntas mea optabat, nec Officium, Debitumque ſinebant; quam TIBI Admodum Reuerendo Domino DECANO TREVIRENSI, PATRONO ac BENEFACTORI Prædicatorum in vrbe præſertim Treuirorum.

Itaque Accipe munuſculum hoc: Accipe animum, Foue Conuentum Prædicatorum. Confluentiæ 6. Martij, id eſt pri-

die Sancti THOMÆ: Anno salutis nostræ M. DC. XVI.

Admodum Reu. & Gratiosæ Dom. Tuæ

Seruus in Christo

Fr. Ioannes Andr. Coppenstein Mandalensis Ord. Præd.

ELEN-

ELENCHVS
SOLENNITATVM CHRISTI AC MARIÆ.

IN Vigilia Natiuitatis. *Cum esset desponsata.* Matt. 1. 1
In die Natiuitatis. *In principio erat Verbum.* Ioan. 1. 17
Item. *Et Verbum erat apud Deum,* Ioan. 1. 35
Item. *Omnia per ipsum facta,* ibid. 50
Item. *Fuit homo missus à Deo,* ibid. 75
Item. *Erat lux vera, quæ.* ibid. 85
Item. *Verbum caro factum est,* ibid. 106
In Nocte Natiuitatis. *Factum est autem in diebus illis,* Luc. 2. 125
Item. *Pastores erant in ead. regione vigilantes,* ibid. 133
In Aurora Natiu. Dom. *Loquebantur pastores ad inuicem.* 142
In die Circumcisio. *Postquam consummati sunt.* Luc. 2. 148
In Vigilia Epiphan. *Defuncto Herode, ecce,* Matt. 2. 152

In

In Festo Epiphaniæ Domini. *Cum natus esset Iesus in Bethlehem.* Matt. 2. 156
Item. *Audiens a. Herodes,* ibid. 165
Item. *Et ecce stella,* ibid. 171
In Cœna Domini. *Prima die azymorum,* Matt. 20. 177
Item. *De institutione Eucharistiæ.* 184
Item, *De sacro Calice.* 196
In Cœna Domini. *Ante diem Paschæ sc. Iesus.* Ioan. 13. 204
Item. Surgit à Cœna & ponit vestim. sua. ibid. 216
Item. *Postquam lauit pedes eorum,* ib. 228
De passione Domini secundum Matth. 235
Item de accessu ad hortum. *Et hymn. dicto.* Matth. 26. 249
Item. De Oratione in horto. 260
Item. De captiuitate in horto. 268
Item. De Gestis apud Caipham. 278
Item. De Iesu tradito Gentibus & exam. 291
Item. De Iesu condemnato. 301
Item. De Iesu passo. 307
Item. De Iesu mortuo & sepulto. 318
Passio secundum Ioannem, cap. 18. 333
Item. De Iesu capto & præsentato principi-

cipibus Sacerdotum. 345
Item. De Gestis apud Pilatum nonnullis. 358
Item de Iesu flagellato & crucifixo. 375
Item. De tribus ad crucifixionem consecutis. 363
Item. De morte Domini. 403
Feria *II.* Paschatis. *Ecce ex illis ib.* Luc. 24. 414
Item. *Appropinquauerunt castello.* Luc. 24. 421
Feria *III.* Paschatis. *Dum haec loqueretur, stetit Iesus.* ibid. 425
Feria *II.* Rogationum. *Quis vestrum habebit amicum.* Luc. 11. 432
Item. *Et ego dico vobis, petite,* Luc. 11. 437
In Feria *IV.* Rogationum, siue Vigil. Asc. *Subleuatis oculis in cœlum dixit Iesus.* Ioan. 17. 444
In Ascensione Domini. *Vndecim autem discipul. ab.* Matt. 28. 461
In Vigilia Pentecostes. *Si diligitis me, mandata,* &c. Ioan. 14. 469
Feria *II.* Pentecost. *Sic Deus dilexit mundum* Ioan. 3. 488
Feria *III.* Pentecostes. *Qui non intrat per ostium.* Ioan. 10. 498

In

In Festo SS. Trinitatis. *Erat homo ex Pharisæis*, Ioan. 3. 514
Item. *Non mireris, quia dix.* Ioan. 3. 528
In Festo Corporis Christi. *Caro mea vere est cibus.* Ioan. 6. 541
In Transfiguratione Domini. *Assumpsit Iesus Petrum & Ioannem.* Matth. 17. 547
In Festo Purificationis MARIÆ. *Postquam impleti sunt dies Purgat.* Luc. 2. 562
Item. *Et responsum acceperat à S. Spir.* Lu. 2. 568
In Annunc. B. Virg. MARIÆ. *Missus est Angelus Gabriel.* Luc. 1. 573
Item. *Et ait Angelus ei*, &c. Luc. 1. 582
Item. *Quod nascetur ex te, Sanctum.* Luc. 1. 587
In Festo Visitationis MA. *Exurgens autem Maria abiit.* Luc. 1. 592
Item. *Vnde mihi hoc, vt veniat*, &c. Luc. 1. 596
In Assumptione B. Virgin. Mar. *Intrau. in quodd. castell* Luc. 10. 601
In Natiu. B. Virg. Mar. *Liber Generationis.* Matth. 1. 612
Item. 631
Item. 643

De

De Concep. B. Virg. Mariæ, *Extollens vocem quædam mulier.* Luc. 11. 656

De Compassione B. Virginis Mariæ, Vide in Parte II. De passione Domini secundum Ioan. sub fin.

DISPOSIT. CONCIONVM

DE SOLENNITATIBVS CHRISTI AC MARIÆ.

IN VIGILIA NATIVITATIS CHRISTI.

Cum esset desponsata, &c. Matt. 1.

SCOPVS. Posita genealogia Christi, nunc generationem eius in tempore, docet.

PARTITIO.

I. *De titulo generationis ac modo.*
II. *Probat hunc modum prophetice.*
III. *Docet eundem ex modo reuelandi ipsum.*
IV. *De ipsis verbis reuelationis.*

PARS I.

De titulo ac modo generationis Christi.

DIcit hic. *Primo* ponit titulum. *Secundo* describit generationis modum.

De I. *Christi autem:*] hoc dupliciter legitur: secundū Chrysost. enim,

est quasi quidam prologus dicendorū: sed secundum Remigium est quidam epilogus dicendorū: *Primo modo*, legitur sic: Ita dictum est de genealogia Christi, quomodo *Abraham genuit Isaac*, &c. per carnalem admistionem. (*Sed Christi generatio sic erat*) supple sicut dicetur in sequentibus. *Secundo modo* legitur sic; vt sit epilogus præcedentium: ita *Abraham, &c.* vsque ad Christum, (*Christi autem generatio sic erat,*) supple vt ab Abraham per Dauid, & alios protenderetur ad Christum.

De II. Describit generationis modum. Et *primo* personam generantem: (*Cum esset desponsata,*) *Secundo*, ipsam Christi generationem, cum dicit: *Antequam conuenirent, &c. Tertio*, generationis autorem, *de Spiritu sancto.* 1. Personam generantem describit à tribus. *Primo*, à conditione, (*Desponsata Ioseph.*) Secundo à dignitate (*mater eius.*) Tertio à proprio nomine. (*Maria.*)

(*Cum esset desponsata, &c.*) *Quæstio.* Cum Christus voluerit nasci de Virgine, quare voluit matrem suam desponsari? *Respondetur.* Ratio secundum Hieronymum triplex assignatur. *Prima* est, vt credibilius esset testimonium virginitatis eius. Si n. non fuisset desponsata, & diceret se esse virginem, cum esset imprægnata, non videretur ob aliud dicere, nisi vt celaret crimen adulterii. Sed cum desponsata erat, non habebat necesse mentiri, & ideo magis erat credendum ei. Psalm. *92. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis. Alia ratio* est, vt haberet præsidium viri, siue cum fugeret in Ægyptum, siue cum inde rediret. *Tertia*, Vt partus eius

ius diabolo celaretur, ne si ipse sciret, impediret passionem eius & fructum nostræ redemtionis. 1. Cor. 2. *Si enim cognouissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent*: Exponitur de dæmone, id est, non crucifigi permisisset.

Sed *contra*. Diabolus nunquid non cognoscit an ista est virgo? Virginitas enim eius erat in carne non corrupta; ergo diabolus potuit scire eam esse virginem.

Dico secundum Ambrosium, diaboli possunt aliqua subtilitate naturæ, quæ tamen non possunt, nisi diuina permissione. Vnde diabolus eius virginitatem cognosceret, nisi à diligenti consideratione diuinitus fuisset prohibitus.

Et huius ab Ambros. assignatur triplex ratio. *Prima* est, propter honorem Matris Domini conseruandum. Maluit Dominus de ortu suo homines dubitare, quam de pudicitia matris. Et ideo voluit eam desponsari, vt tolleretur suspicio adulterii. Ipse enim venerat *legem adimplere, non soluere* Matthæi quinto. Et Exodi vigesimo dicitur: Honora patrem tuum, & matrem tuam. *Alia ratio* est, vt virginibus notatis de adulterio auferretur excusatio. Si enim mater Domini non fuisset desponsata, & tamen granida, possent similiter se per eam excusare. Psa. 160. *Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis, &c.*

Tertia ratio, quia Christus Ecclesiam sibi desponsauit, quæ virgo est, 1. Corinth. 11. *Despondi enim vos, &c.* Ideo de virgine desponsata iraisci voluit, in signum, quod Ecclesiam desponsauit.

est quasi quidam prologus dicendorũ: sed secundum Remigium est quidam epilogus dicendorũ: *Primo modo*, legitur sic: Ita dictum est de genealogia Christi, quomodo *Abraham genuit Isaac*, &c. per carnalem admistionem. (*Sed Christi generatio sic erat*) supple sicut dicetur in sequentibus. *Secundo modo* legitur sic; vt sit epilogus præcedentium: ita *Abraham, &c.* vsque ad Christum, (*Christi autem generatio sic erat,*) supple vt ab Abraham per Dauid, & alios protenderetur ad Christum.

De II. Describit generationis modum. Et *primo* personam generantem: (*Cum esset desponsata,*) *Secundo*, ipsam Christi generationem, cum dicit: *Antequam conuenirent, &c. Tertio*, generationis autorem, *de Spiritu sancto.* 1. Personam generantem describit à tribus. *Primo*, à conditione, (*Desponsata Ioseph.*) Secundo à dignitate (*mater eius.*) Tertio à proprio nomine. (*Maria.*)

(*Cum esset desponsata, &c.*) *Quæstio.* Cum Christus voluerit nasci de Virgine, quare voluit matrem suam desponsari? *Respondetur.* Ratio secundum Hieronymum triplex assignatur. *Prima* est, vt credibilius esset testimonium virginitatis eius. Si n. non fuisset desponsata, & diceret se esse virginem, cum esset imprægnata, non videretur ob aliud dicere, nisi vt celaret crimen adulterii. Sed cum desponsata erat, non habebat necesse mentiri, & ideo magis erat credendum ei. Psalm. *92. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis. Alia ratio* est, vt haberet præsidium viri, siue cum fugeret in Ægyptum, siue cum inde rediret. *Tertia*, Vt partus eius

ius diabolo celaretur, ne si ipse scirer, impediret passionem eius & fructum nostræ redemtionis. 1. Cor. 2. *Si enim cognouissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent*: Exponitur de dæmone, id est, non crucifigi permisisset.

Sed *contra*. Diabolus nunquid non cognoscit an ista est virgo? Virginitas enim eius erat in carne non corrupta; ergo diabolus potuit scire eam esse virginem.

Dico secundum Ambrosium, diaboli possunt aliqua subtilitate naturæ, quæ tamen non possunt, nisi diuina permissione. Vnde diabolus eius virginitatem cognosceret, nisi à diligenti consideratione diuinitus fuisset prohibitus.

Et huius ab Ambros. assignatur triplex ratio. *Prima* est, propter honorem Matris Domini conseruandum. Maluit Dominus de ortu suo homines dubitare, quam de pudicitia matris. Et ideo voluit eam desponsari, vt tolleretur suspicio adulterii. Ipse enim venerat *legem adimplere, non soluere* Matthæi quinto. Et Exodi vigesimo dicitur: Honora patrem tuum, & matrem tuam. *Alia ratio* est, vt virginibus notatis de adulterio auferretur excusatio. Si enim mater Domini non fuisset desponsata, & tamen grauida, possent similiter se per eam excusare. Psa. 160. *Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis, &c.*

Tertia ratio, quia Christus Ecclesiam sibi desponsauit, quæ virgo est, 1. Corinth. 11. *Despondi enim vos, &c.* Ideo de virgine desponsata irasci voluit, in signum, quod Ecclesiam desponsauit.

Cũ ergo esset *(desponsata)* Sed cui? *Ioseph.* Sedm Chrysostomum Ioseph fuit faber lignarius: & signat Christum, qui per lignum crucis omnia restauraut cœlestia, &c. *(Mater eius,)* id est, Dei. Hic ostenditur eius dignitas. Nulli enim creaturæ hoc concessum est, nec homini, nec angelo, vt esset pater aut mater Dei: Fuit ergo priuilegium gratiæ singularis. Ideo in Apoc. 12. dicitur. *Mulier amicta sole*, quasi tota repleta diuinitate. Quod negauit Nestorius. Contra quem Ignatius martyr pulchro exemplo vtitur ad ostendendum, quod fuit mater Dei. Constat, inquit, quod in generatione hominum communium mulier dicitur mater: & tamen mulier non dat animam rationalem, quæ à Deo est; sed ministrat substantiam, ad corporis formationem. Sic igitur mulier dicitur mater totius hominis: quia id quod sumptum est de ea vnitur animæ rationali. Similiter cum humanitas Christi sumpta sit de beata Virgine, propter vnionem ad Diuinitatem, dicitur beata virgo non solum mater hominis, sed etiam Dei: Quamuis ab ipsa non sumatur Diuinitas: sic nec in aliis anima rationalis sumitur à matre.

[*Maria*] interpretatur *maris stella*, vel *illuminatrix*, & suo sermone *domina*: vnde in Ap. 12. describitur luna sub pedibus eius. [*Antequam conuenirent*, &c.] Hic *obiicit* Eluidius: si *antequam conuenirent*: ergo aliquando conuenerunt. Vnde iste negauit virginitatem matris Christi. Non ante partum, nec in partu: sed post partum, dicit quod fuit cognita à viro.

Respon-

Respondet 1. *Hieronym.* quod sine dubio hoc, *antequam*, semper importat ordinem ad futurum. Sed hoc potest esse dupliciter: vel secundum rationem, vel secundum intellectus acceptionem. Si enim dicatur antequam comederem in portu Romæ, nauiganti ad Africam: non est intelligendum quod postquam nauigarim ad Africam comederim; sed quia proposueram comedere, & præuentus nauigatione non comedi. Ita & hic, non est intelligendum quod postea realiter conuenerint: sed quia ex hoc ipso, quod sibi desponsata erat, secundum communem opinionem, licebat eis aliquando conuenire, quamuis nunquam conuenerint.

2 *Remigius* aliter exponit, Vt intelligatur de solenni celebratione nuptiarum. Ante enim erat, & fiebat per aliquos dies desponsatio, & interim sponsa non erat sub custodia viri: postea autem fiebat solennis celebratio nuptiarum, & tunc traducebatur ad domum viri. De his nuptiis loquitur Euangelista hic. Et secundum hoc non habet locum obiectio Heluidii.

Nota proprietatem verbi: *Inuentum* dicitur: de quo non sperabatur nec putabatur; & Ioseph tãtam habebat opinionem de pudicitia Mariæ, vt præter æstimationem eius fuerit, inueniri eam grauidam. (*In vtero habens*) supple ab ipso Ioseph; qui, sicut dicit Hieronym. *maritali licentia pene omnia secreta eius rimabatur.* (*De Spiritu sancto*) Hic tangitur autor conceptionis: hoc autem legendum est diuisim ab illo præcedenti. Non enim legen-

dum est, aut intelligendum, quod Ioseph inuenerit eam habentem in vtero de Spiritu Sancto: sed solum quod inuenit eam grauidam.

Et ne oriretur auditoribus interim suspicio adulterij, addidit, *de Spiritu Sancto*, id est, de virtute Spiritus Sancti, non de substantia, ne filius Spiritus Sancti credatur. Luc. 1. *Spiritus Sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Quamuis autem secundum Aug. indiuisibilia sint opera Trinitatis, & ideo ipsam conceptionem non solum Spiritus Sanctus, sed etiam Pater & Filius operati sunt; tamen per quandam appropriationem Spiritui Sancto attribuitur, & hoc tribus rationibus. *Prima ratio* est: Quia Spiritus Sanctus amor est. Hoc autem fuit signum maximi amoris, quod Deus filium suum incarnari voluerit. Ioan. 3. *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret.* Secunda, quia Spiritui Sancto attribuitur gratia. 1. Cor. 12. *Diuisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus:* & fuit maxima gratia.

Tertia ratio assignatur in gestis Nicæni Concilij, quod in nobis est duplex verbum, cordis, & vocis. Verbum cordis est ipsa conceptio intellectus, quæ occulta est hominibus, nisi quatenus per vocem exprimitur, siue per verbum vocis. Verbo autem cordis comparatur Verbum æternum, ante incarnationem, quando erat apud Patrem, & nobis absconditum: sed verbo vocis comparatur Verbum incarnatum, quod iam nobis apparuit, & manifestum est. Verbum autem cordis non coniungitur voci, nisi mediante spiritu, & ideo recte

incarna-

incarnatio Verbi, per quam nobis visibilis apparuit, mediante Spiritu Sancto facta est.

NOTA hic quatuor rationes, *quare Christus de Virgine nasci voluit. Prima* fuit, qua peccatum originale contrahitur in prole ex commistione viri, & mulieris; vnde si Christus natus fuisset de concubitu coniugali, peccatum originale contraxisset. Hoc autem esset inconueniens, cum ipse ad hoc venisset in mundum, vt peccata nostra tolleret: vnde peccati contagione infici non debuit. *Secunda:* Quia Christus præcipuus fuit Doctor castitatis. Matt. 19. *Sunt eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum cœlorum. Tertia,* propter puritatem & munditiam. *In maleuolam animam non introibit sapientia,* Sapien. 1. Vnde decuit, vt venter matris eius nulla corruptione polluereturr. Quarta propter proprietatem verbi, quia sicut verbum sine corruptione cordis emanat à corde; ita Christus de Virgine nasci voluit, & debuit sine corruptione.

PARS II.

Probat modum generationis Christi ab Ioseph iustitia.

CVm enim supra dixerit Euangelista, quod mater Iesu *inuenta est in vtero habens,* & quod hoc erat *de Spiritu Sancto,* posset quis credere, quod Euangelista hoc apposuisset ob gratiam Magistri, ideo hic confirmat generationis modum supradictum.

Et *primo* prænuntiatione prophetica. *Secundo*, reuelatione angelica. In prima parte sunt tria. *Primo* introducitur persona, cui facta est reuelatio. *Secundo*, persona reuelans. *Tertio*, ponuntur verba reuelationis. Persona autem cui fit reuelatio, commendatur ex duobus. 1. Ex hoc quod est *iustus*, & ideo non mentiretur. 2. Ex hoc, quod sponsus, siue *vir*, & ideo crimen in ea non pateretur. Prou. 6. *Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ.*

Dicit ergo ita: inuenta est à Ioseph habens in vtero: *Sed Ioseph vir eius cum esset iustus, & nollet*, &c.] Hic est duplex Sanctorum sententia, Ambrosij & Augustini. 1. Augustinus enim vult, quod Ioseph, qui non erat præsens, quando facta est annuntiatio angelica; rediens, & inueniens eam grauidam habuit suspicionem adulterij. Sed tunc statim oritur Quæstio: Quomodo iustus erat, si eam, quam suspectam habebat de adulterio, nolebat traducere, id est, crimen ipsius propalare? In hoc enim videbatur ei in peccato consentire. Nam Rom. 1. *Non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, digni sunt morte.*

Triplex responsio. *Prima* est secundum Chrysost. quod duplex est iustitia. Vna enim est iustitia, quæ est virtus cardinalis, & dicitur iustitia specialis. Alia est iustitia legalis, quæ includit omnem virtutem & pietatem, & clementiã, & huiusmodi. Ergo *Ioseph iustus erat*, intellige de iustitia generali, vt iustitia accipiatur pro pietate. Vnde, quia iustus erat, id est, pius, noluit eam traducere. *Alia est responsio* Augustini. Duplex est peccatum, occultum, & mani-

& manifestum. Occultum non est publice arguendum, sed aliter est ei remedium adhibendum. Suspicio ergo adulterij, quam habuit Ioseph, erat suspicio peccati occulti, & non manifesti, quia ipse solus sciebat; & iterum, si alij scirent eam grauidam, non possent opinari, nisi quod de ipso esset; & ideo crimen eius non debuisset propalasse. *Tertia responsio* est Rabani, quod etiam Ioseph iustus fuit & pius. In hoc enim, quod pius, non voluit crimen propalare, sed in hoc, quod voluit eam dimittere, apparuit iustus. Sciebat enim, quod, *qui tenet adulteram, stultus & insipiens est.* Prou. 3.

Secundum autem Hieronymum & Origenem non habuit suspicionem adulterij. Nouerat enim Ioseph pudicitiam Mariæ: legerat in Scriptura, quod virgo concipiet. Esa. 7. & cap. 11. *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet*, &c. Nouerat etiam Mariam de Dauid generatione descendisse. Vnde facilius credebat hoc in ea impletum esse, quam ipsam fornicatam fuisse. Et ideo indignum reputans se tantæ cohabitare sanctitati, voluit occulte dimittere eam: sicut Petrus dixit: *Exi à me Domine quia homo peccator sum.* Luc. 5. Vnde *nolebat eam traducere*, id est, ad se ducere, & in coniugem accipere, se indignum reputans: [illegible] secundum aliorum sententiam ignorans finem: ne tanquam reus haberetur, si celaret, & secum eam teneret.

PARS III.

Docetur modus idem ab Angelo reuelante.

TRia: *Primo*, tempus. *Secundo*, persona reuelans. *Tertio*, reuelationis modus exprimitur.

I. *Hæc autem eo cogitante.*](*ecce*, &c.) Nota, quod duo commendantur hic de Ioseph, sc. sapientia, & clementia. Sapientia quidem in hoc, quod ipse antequam ageret, deliberauit. Prouer. 3. *Palpebræ tuæ præcedant gressus tuos.* Hoc est, nihil facias sine iudicio, & deliberatione rationis. Item clementia siue pietas in hoc, quod factum eius non propalauit, vel promulgauit: contra multos, qui statim illud, quod habent in corde, volunt exterius publicare. Prouer. 25. *Sicut vrbs patens & absque murorum ambitu, ita vir, qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum.*

Et ideo meruit instrui, siue consolari: vnde sequitur.

II. *Ecce Angelus Domini*: quasi in promtu sit adiutorium Dei. Psal. 9. *Adiutor in opportunitatibus in tribulatione, Ecce enim Deus adiuuat me, & Dominus susceptor est*, &c. Nullus enim melius potuit excusare, quam ille qui cõscius erat virginitatis seruatæ. Vnde ille idem angelus, qui missus est ad Mariam Lucæ 1. creditur missus ad Ioseph. Psalm. 33. *Immittit Angelus Domini in circuitu timentium eum*, scil. Mariæ & Ioseph, vt etiam ipsam liberaret ab infamia, & Ioseph in perturbatione non dimitteret.

Quæritur: Quare non à principio facta est Ioseph reuela-

reuelatio, antequam ita perturbaretur? Item: Quare Maria ei non reuelauit annunciationem angelicam, quæ sibi facta fuerat? *Dicendum ad primam*: Quod hoc fecit, vt testimonium eius esset credibilius. Sicut enim Dominus Thomam Apostolum permisit dubitare de sua resurrectione, vt scil. dubitans palparet, & palpans crederet, & credendo infidelitatis in nobis vulnus amoueret: sic permisit Dominus Ioseph de pudicitia Mariæ dubitare, vt dubitans reuelationem angelicam acciperet, & accipiendo firmius crederet. *Ad secundum dicendum*, quod si Maria ei dixisset, ipse non credidisset.

III. *Apparuit ei in somnis.*] Ecce modus reuelationis.

Nota, quod apparere proprie est illius rei, quæ natura sua est inuisibilis; tamen in potestate sua est, vt videatur, sicut est Deus vel Angelus. Illa enim, quæ de natura habent, vt videantur; proprie apparere non dicuntur. Vnde dicitur apparitio diuina, vel angelica. *Quæritur*: Quare in somnis? *Ratio* redditur in gloss. Quia Ioseph quodammodo dubitans erat: Vnde quasi quodammodo dormiebat, & ideo recte in somnis dicitur angelus apparuisse ei.

Alia ratio potest assignari melior. Sicut enim dicit Apostolus 1. Corinth. 13. *Prophetia data est fidelibus, signa autem infidelibus*: proprie autem reuelatio, quæ dicitur prophetica, fit in somnis. Nume. 12. *Si quis fuerit Propheta inter vos Domini, in visione apparebo ei, vel per somnum loquar ad illū.* Et ideo quia Ioseph iustus erat & fidelis, ipsi tanquam fideli debuit

debuit fieri apparitio, quæ competit credentibus, sc. reuelatio quasi prophetica. Quia vero apparitio corporalis est miraculosa, talis apparitio ipsi non competebat, cum ipse crederet & esset fidelis.

Sed tunc *quæritur*, quare Mariæ facta est visibilis apparitio; cum ipsa esset fidelissima. Et *dicendū* est, quod mysterium Incarnationis à principio reuelatum est Virgini Mariæ, quando difficilius erat ad credendum, & ideo oportuit, vt ipsi fieret apparitio visibilis: ipsi vero Ioseph non est reuelatum à principio, sed magis cum iam videret aluum eius intumescere; vnde facilius poterat credere: & ideo sufficiebat ipsi apparitio, quæ fit in somnis.

PARS IV.

De verbis angeli reuelatis.

Ioseph fili Dauid.] Hic reuelationis verba ponuntur, & diuiditur in tres partes, secūdum tria quæ facit Angelus. *Primo* enim Mariæ & Ioseph prohibet diuortium. *Secundo*, Incarnationis aperit mysterium. *Tertio*, ipsius Ioseph futurum prænuntiat obsequium, quod scil. puero exhibebat.

De I. [*Ioseph.*] Vocat eum, vt reddat attentum, & vt reuocet eum ad seipsum. Hoc commune est in Scriptura, vt cum præmittitur apparitio, quæ est de superius, requirat in auditore quandam mētis elevationem & attentionem. Ezech. 2. *Fili hominis sta super pedes tuos*, &c. Et infra: *Fili hominis audi, quæcunque loquor ad te, & noli esse exasperans.* [*Fili Dauid.*] Abac. 11. *Super filium Dauid:* ideo genus exprimit,

primit, vt auertat illud, quod dicitur Esaiæ 7. *Audite domus Dauid, nunquid parum est molestos esse hominibus, quia molesti estis & Deo meo?* &c. Signum enim datum fuit, non vni personæ, sed toti tribui, siue domui: vnde quia de hoc debebat eum instruere, iubetur in expressione generis sui, vaticinium Prophetæ ad memoriam reducere.

Noli timere.] Omnis apparitio, sit boni vel mali angeli, timorem quendam incutit, & hoc quia talis apparitio est inconsueta, & quasi extranea naturæ hominis, & ideo ponit hominem quasi extra se. Sed in hoc est differentia, quia apparitio mali angeli terrorem incutit, & in ipso terrore hominē dimittit; vt scil. hominem quasi extra se positum, facilius pertrahat ad peccatum. Sed boni angeli apparitio quamuis terrorem incutiat, tamen statim subditur consolatio, & affectio consolationis, vt sc. homo ad se redeat, & quæ sibi dicuntur, aduertat: Vnde Luc. 1. *Apparuit angelus Zachariæ*, statim sequitur: *Ne timeas Zacharia*: & similiter in eodem: [*Ne timeas Maria.*] Vnde post apparitionē factam Ioseph, statim subditur consolatio.

Duplicem habebat iste timorem, sc. Dei, & etiā peccati: ne scil. Mariæ cohabitando peccaret tanquam conscius peccati, & ideo *ne timeas*, subditur, sc. metu peccati, (*accipere Mariam*, &c.) Nota, quod coniunx dicitur, non propter matrimonium, sed propter desponsationem. Consuetudo enim est Scripturæ & sponsas vocare coniuges, & coniuges sponsas. Sed quæritur, quomodo iubetur eam accipere, cum eam nondum dimisisset? Et dicendum,

dum quod licet eam corporaliter non dimisisset, tamen in animo eam dimiserat: & ideo iubetur eã accipere, vel ne timeas accipere quantum ad solennitatem & nuptiarum celebrationem.

De II. *Quod enim in ea natum est.*) Hic aperit incarnationis mysterium: & nota, quod tria ibi fuerint, sc. ipsa Virgo concipiens, Filius Dei conceptus, & Virtus actiua Spiritus Sancti. Duo bene exprimit Angelus, scil. concipientem & conceptionis actorem: sed tertium, ipsum Dei Filium cõceptum, non exprimit, nisi indefinite. *Quod enim*, inquit, *in ea natum est*: & hoc vt denotetur, quod ipsum est ineffabile & incomprehensibile, non solum homini, sed etiam ipsis angelis. (*Quod enim*, inquit, *in ea natum est*,) non dicit de ea, quia nasci de matre est in lucem prodire: in matre nasci est ipsum concipi.

De Spiritu Sancto est.) Hoc est ergo testimonium angelicum, quod inducit Euangelista ad probandum, quod supra dixerat, *inuenta est in vtero habens de Spiritu Sancto.* Nota, quod in conceptione aliarum mulierum in semine viri est virtus formatiua, cuius subiectum est semen, & per hanc virtutem formatur fœtus, & vegetatur in corpore mulieris. Hanc autem suppleuit virtus Spiritus Sancti; & ideo aliquando inuenitur dictum à sanctis, quod Spiritus Sanctus fuit ibi pro semine: aliquando tamen dicitur, quod non fuit ibi semen. Et hoc est, quod in semine viri sunt duo, sc. ipsa corrupta substantia, quæ descendit à corpore viri: & ipsa formatiua virtus.

Dicen-

Dicendum ergo, quod Spiritus Sanctus fuit pro semine quantum ad virtutem formatiuam: sed nō fuit ibi pro semine quantum ad corpulentam substantiam: quia non de substantia Spiritus Sancti facta est caro Christi, vel conceptio eius. Et ideo patet, quod Spiritus Sanctus nō potest dici Pater Christi: quia nec secundum diuinam naturam, nec secundum humanam. Secundum diuinam naturam quidem, quia quamuis Christus sit eiusdem gloriæ cum Spiritu Sancto; filius tamen secūdum diuinam naturam nihil accepit à Spiritu Sancto, & ideo non potest dici filius eius: filius enim aliquid accipit à Patre. Similiter nec secundum humanam, quia Pater & filius debent conuenire in substantia: Christus autem quamuis sit conceptus virtute Spiritus Sancti, non tamen de substantia Spiritus Sancti.

Sed contra hoc, quod dicitur de Spiritu Sancto, est quod Prou. 6. dicitur: *Sapientia ædificauit sibi domum*, ergo videtur, quod ipsamet diuina sapientia id est Dei filius: sibi humanam naturam vniuit, & ita non est facta virtute Spiritus Sancti. *Duplex est responsio*: secundum Aug. *Prima*, Illud Prou. 9. intelligitur de Ecclesia, quam Christus in Sanguine suo fundauit. *Alia* est, quod indiuisa sunt opera Trinitatis, & ideo illud quod facit filius, facit etiam Spiritus Sanctus: sed tamen per quandam appropriationem attribuitur Spiritui Sancto, & ratio huius dicta fuit superius.

De III. (*Pariet quidem filium.*) Hic prænuntiat obsequium, quod exhibebit Ioseph puero iam nato:

nato: & facit tria. *Primo*, prænuntiat Virginis partum. *Secundo*, præmonstrat obsequium ab ipso Ioseph puero exhibendum, cum dicit: *& vocabis nomen. Tertio*, ipsi puero aperit nomen impositum, cum dicit [*Iesum.*] I. Dicit ergo, *pariet*, illa concepit de Spiritu Sancto quidem primo; sed *ipsa pariet filium*. Non dicit, *tibi*; quia ipse puerum non genuit. Luc. 1. dictum est Zachariæ: *Vxor tua pariet Tibi filium*, quia ipsum Zacharias genuit. *Vel* ideo non dicit *tibi*, vt ostendatur, quod omnibus natus est: neque solum tibi, vel ipsi pariet filium, sed toti mundo. Luc. 2. *Ecce annuncio vobis gaudium magnũ, quia natus est vobis hodie Saluator, qui est Christus Dominus in ciuitate Dauid*, &c.

Sed quia Ioseph posset dicere, ita concepit ipsa de Spiritu Sancto, & pariet Filium, quid ergo ad me, in nullo sum ei necessarius. Ideo subdit ipsius Ioseph obsequium, [*vocabis nomen eius.*] Consuetudo erat apud Hebræos, & est hodie, quod die octauo circumcidebant puerum, & tunc imponebant ei nomen. Et hoc factum est per Ioseph: vnde in hoc opere minister fuit. Et dicitur ei (*vocabis*) non *impones*; quia iam est ipsi impositum. Esa. 62. *Vocabitur tibi nouum, quod os Domini nominauit*, (*Iesum.*) Hoc est nomen à Deo impositum, & reddit causam, (*ipse enim saluum faciet populum suum,*) quem sibi acquisiuit Sanguine suo: hoc est populus eius. Can. 13. *Non erit populus eius, qui est eum negaturus*: vnde est populus Domini per fidem. 1. Petr. 2. *Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis.* [*A peccatis eorum.*] In lib. Iud. frequẽter di-

ter dicitur, quod talis vel talis saluauit Israel: sed à quibus? ab inimicis carnalibus. Hic autem à peccatis remittendo peccata, quod soli Deo competit. Luc. 9. *Vt autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata.*

NOTA hic confundi Nestorium, qui dicebat, quod illa, quæ Dei sunt, vt esse ab æterno, esse omnipotens, vel huiusmodi, non conueniunt illi homini. Ecce, quod ille idem homo, qui natus est de Virgine, qui vocatur Iesus, *ipse saluum faciet*, &c. Vnde cum peccata dimittere non possit nisi solus Deus, oportet dicere, quod iste homo sit Deus; & quod ea, quæ Dei sunt, ei verissime conueniunt.

DE DIE NATIVITATIS DOMINI.

In principio erat Verbum, Ioan. 1.

LECTOR BENEVOLE:

DVo moneo. Alterum *de præsenti Euangelio singulatim.* Alterum *de Euangelista S. Ioanne vniuersim.* De priore *scias; quas hic senas do concionum Dispositiones in vnum hoc Euangelium, ipsas quidem methodo concionatorias esse, sed non item argumento, vtpote interioris Theologiæ, Deiq. pleno. Neque enim*

aliæ sunt viæ Ioannis Aquilæ, quam sublimissimæ, planeque diuinæ. Has vero cum pullus Aquilæ Sanctus THOMAS *inuestiget ad literam, quæ afferre alia vel debuit, aut potuit, quam perinde sublimia atque Diuina? Noui, non ista ad populi seruire captum: Sed Concionatoris est, discere plura, quam dicere. Habes hic, quæ discas: verum, quod dicas, delige. Scriptoris autem est, quæ affert, non vni hominum ordini; sed toti ecclesiæ.* De posteriore, *vniuersim moneo: S. Ioannem vbique similem sui Diuina vbique fari: commentari vero similia D.* THOMAM. *Itaque talia ab hoc in illum expecta.* Fruere: Faue.

D. Thomas huic Euangelio sic partito præfatur.

SCOPVS. Euangelista Ioannes intendit principaliter ostendere diuinitatem Verbi Incarnati.

PARTITIO GENERALIS.

DVo facit. *Primo*, proponit Christi diuinitatem. *Secundo*, ponit modum, quo Christi diuinitas nobis innotuit ibi: *Et vidimus gloriã eius*, &c.]

Circa

Circa primum duo: *Primo*, agit de diuinitate Christi. *Secundo*, de verbi Dei Incarnatione; ibi: [*Fuit homo missus à Deo.*] Quia vero in vnaquaque re sunt consideranda duo, scilicet esse & operatio, siue virtus ipsius; ideo *Primo* agit de esse verbi, quantum ad naturam diuinam. *Secundo*, de virtute, seu operatione ipsius, ibi: [*Omnia per ipsum facta sunt.*]

Circa primum quatuor. I. Ostendit, quando erat verbum; quia [*In principio erat Verbum.* II. Vbi erat; quia [*Et Verbum erat apud Deum.*] III. Quid erant; quia [*& Deus erat Verbum.*] IV. Quando erat, quia [*hoc erat in principio apud Deum.*] Prima duo pertinent ad quæstionem, *an est*: secunda vero duo pertinent ad quæstionem *quid est*.

Circa primum autem videndum est, quid sit hoc, quod dicitur: [*In principio erat Verbum.*] Vbi tria diligenter inquirenda concurrunt, secundū tres dictiones huius orationis. Et primo, quid sit [*Verbum.*] Secundo, quid sit [*In principio.*] Tertio, quid sit (*Verbum erat in principio.*

PARTITIO CONCIONVM.

I. Quando erat Verbum.
II. Vbi, & quid erat Verbum.
III. De virtute Verbi, quoad omnia facta per Ipsum.
IV. De venturi Verbi teste præcursore.
V. De necessitate & vtilitate aduentus Verbi.
VI. De Incarnationis modo & gloria.

CONCIONIS DISPOSITIO;

Scibilis illa quidem, sed vix prædicabilis vlli: vt sunt pleraque in hoc Euangelio.

SCOPVS. Verbi diuini æternitas reuelatur.

PARTITIO.

I. *Quid, & quotuplex est Verbum.*
II. *Quid differat Verbum diuinum & humanum.*
III. *Quæstiones circa τὸ Verbum.*
IV. *Quid significet hoc*: In principio.
V. *Quid signet hoc*: Erat?

PARS I.

Quid, & quotuplex est Verbum.

TRia hic: *Primo*, Quid sit Verbum generatim. *Secundo*, Quid proprie. *Tertio*, Quotuplex. De I. Nota, quod secundum Philosophum, ea

quæ

quæ sunt in voce, sunt signa passionum, quæ sunt in anima. Consuetum est autem in Scriptura, quod significata nominantur nominibus signorum: vt 1. Corinth. 9. *Petra autem erat Christus.* Oportet autem, vt illud intrinsecum animæ nostræ, quod significat exteriori verbo nostro, *verbum* vocetur. Vtrum autem per prius conueniat nomen *verbi*, rei exteriori voce prolatæ: vel ipsi conceptioni mentis, nihil refert ad præsens. Planum est tamen, quod illud, voce significatum, interius existens in anima, prius est, quam ipsum *verbum* exteriori voce prolatum: vtpote causa eius existens.

Si ergo volumus scire, quid est interius *verbum* mentis; videamus, quid significat, quod exteriori voce profertur. In intellectu autem nostro sunt tria, sc. ipsa *Potentia* intellectus; *Species* rei intellectæ quæ est forma eius se habēs ad ipsum intellectum, sicut species coloris ad pupillam; & tertio ipsa *Operatio* intellectus, quæ est intelligere. Nullum autem istorum significatur verbo exteriori voce prolato. Nam hoc nomen *lapis*, non significat substantiam intellectus, quia hoc non intendit dicere nominans. Nec significat speciem, quæ est, quo intellectus intelligit; cum etiam hoc non sit intentio nominantis. Non significat etiam ipsum intelligere; cum intelligere nō sit actio exterius prodiens ab intelligere; sed in ipso manens.

De II. Illud ergo proprie dicitur *Verbum interius, quod intelligens intelligendo format.* Intellectus autem duo format, secundum duas eius operationes: Nā secundum operationem suam, quæ dicitur *indi-*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

uisibilium intelligentia; format definitionem: Secundum vero operationem suam, qua componit, & diuidit; format enunciationem, vel aliquid huiusmodi. Et ideo illud sic formatum, & expressum per operationem intellectus, vel definientis, vel enunciantis, exteriori voce significatur. Vnde dicit Philosophus, quod *ratio, quam significat nomen, est definitio.* Istud ergo sic expressum, scilicet formarum in anima, dicitur verbum interius. Et ideo comparatur ad intellectum, non sicut quo intellectus intelligit; sed sicut in quo intelligit: quia in ipso expresso, & formato, videt naturam rei intellectæ. Sic ergo habemus significationem huius nominis (*Verbum.*)

Secundo, ex his, quæ dicta sunt, concipere possumus, quod verbum semper est aliud procedens ab intellectu in actu existente. *Iterum*, quod verbum semper est ratio, & similitudo rei intellectæ. Et, si quidem eadem res sit intelligens, & intellecta; tunc verbum est ratio, & similitudo intellectus, à quo procedit. Si autem sit aliud intelligens & intellectum; tunc verbum non est similitudo, & ratio intelligentis; sed rei intellectæ: Sicut conceptio quam aliquis habet de lapide, est similitudo lapidis tantum: Sed quando intellectus intelligit se, tunc huiusmodi verbum est similitudo, & ratio intellectus. Et ideo Augustinus de Trinitate libro 9. capite 5. ponit similitudinem Trinitatis in anima, secundum quod mens intelligit seipsam: non autem secundum quod intelligit alia.

Patet

Patet ergo, quod in qualibet natura intellectuali necesse est ponere verbum. Quia de ratione intelligendi est, vt intellectus intelligendo aliquid formet. Huius autem formatio dicitur *Verbum*: & ideo in omni intelligente oportet ponere verbum.

De III. Natura autem intellectualis est triplex, scilicet, humana, angelica, & diuina; & ideo triplex est verbum. 1. Humanum, de quo in Psalmo 15. *Dixit insipiens in corde*, &c. 2. Est & Angelicum: de quo Zachariæ 1. & in multis locis sacræ Scripturæ dicitur: *Dixit Angelus*, &c. 3. Verbum Diuinum: de quo Gen. 1. *Dixit Deus: Fiat lux*, &c. Cum ergo Euangelista dicit: (*In principio erat Verbum,*) non intelligi potest de humano, vel angelico verbo: quia vtrumque istorum verborum est factum: cum homo, & angelus habeant sui esse, & operationis principium & causam; verbum autem hominis, vel angeli, non potest præexistere eis: De quo autem verbo intellexerit Euangelista, declarat per hoc, quod dicit, hoc verbum non esse factum: Cum omnia sint facta per ipsum: Hoc autem est verbum Dei, de quo hic.

PARS II.

Quid differat Verbum diuinum & humanum.

PRima *differentia* est, secundum Aug. quia verbū nostrum prius est formabile, quam formatum; nam cum volo concipere rationem lapidis, oportet vt ad ipsam ratiocinando perueniam: & sic in omnibus, quæ à nobis intelliguntur. Nisi forte in primis principiis, quæ cum sint simpliciter nota, absque discursu rationis statim sciuntur. Quamdiu ergo, sic ratiocinando, intellectus iactatur hac & illac: necdum formatio perfecta est; nisi quando ipsam rationem rei perfecte conceperit: & tūc primo habet rationem rei perfectæ; id est, rationē verbi. Inde est, quod in anima nostra est cogitatio, per quam significatur ipse discursus inquisitionis: & verbum, quod est iam formatum secundū perfectam contemplationem veritatis. Sic ergo verbum nostrum prius est in potentia, quam in actu: sed verbum Dei semper est in actu: & ideo nomen cogitationis verbo Dei proprie non conuenit. Dicit enim Augustinus lib. 15. de Trin. c. 14. *Ita dicitur verbum Dei, vt cogitatio non dicatur, ne quid quasi volubile credatur in Deo.* Id autem quod Ansel. dicit, scilic. Dicere summo spiritui nihil aliud est, quam cogitando intueri, improprie dictum est.

Secunda differentia verbi nostri, ad verbum diuinum, est: Quia verbum nostrum est imperfectum, sed verbum diuinum est perfectissimum. Quia enim

nim nos non possumus omnes nostras conceptiones vno verbo exprimere: ideo oportet, vt plura verba imperfecta formemus, per quæ diuisim exprimamus omnia, quæ in scientia nostra sunt. In Deo autem non est sic. Cum enim intelligat, & seipsum etiam, & quicquid intelligit per essentiam suam vno actu; vnicum verbum diuinum est expressiuum totius, quod in Deo est: non solũ personarum, sed etiam creaturarum: aliàs esset imperfectum. Vnde dicit Augustinus: *Si quid minus esset in verbo, quam in dicentis scientia continetur: verbum imperfectum esset:* sed constat, quod est perfectissimum: ergo est tantum vnum. Iob 33. *Semel loquitur Deus*, &c.

Tertia differentia est, quod verbum nostrum nõ est eiusdem naturæ nobiscum: sed verbum diuinum est eiusdem naturæ cum Deo. Et ideo est aliquid subsistens in natura diuina. Nam ratio intellecta, quam intellectus videtur de aliqua re formare, habet esse intelligibile tantum in anima nostra. Intelligere autem in anima nostra, non est idem, quod naturale animæ: quia anima non est sua operatio. Et ideo verbum quod format intellectus noster, non est de essentia animæ; sed est accidens ei. In Deo autem idem est intelligere & esse: & ideo verbum intellectus diuini, non est aliquid accidens; sed pertinens ad naturã eius. Vnde oportet, vt sit subsistẽs: quia quicquid est in natura Dei, est Deus. Vnde dicit Damascen. quod *Deus verbum substantiale est, & in hypostasi ens.* Reliqua vero verba nostra, s. virtutes sunt animæ.

Ex præmissis etiam patet. 1. Quod verbum proprie loquendo, semper personaliter accipitur in diuinis, cum non importet, nisi quid expressum ab intelligente. 2. Quod verbum in diuinis sit similitudo eius, à quo procedit: Et quod sit coæternum ei, à quo procedit, cùm non prius fuerit formabile quam formatum: sed semper in actu. Et quod sit æquale Patri; cum sit perfectum, & totius esse Patris expressiuum. Et quod sit coessentiale, & consubstantiale Patri; cum sit substantia eius. 3. Patet etiam, quod cum in qualibet natura, illud quod procedit habens similitudinem naturę eius, à quo procedit, vocetur Filius: & hoc verbum procedit in similitudine, & identitate naturæ eius, à quo procedit: conuenienter & proprie dicitur filius: & productio eius dicitur generatio. Sic ergo patet primum, s. quid sit hoc, quod dicitur (*verbū.*)

PARS III.

Quæstiones circa tò Verbum:

HIc 4. quæstiones occurrunt: duæ sunt Chrysost. *Prima* est. Cur Ioannes Euangelista Patrē dimittens, confestim incepit à Filio, dicens: *In principio erat Verbum. Duplex responsio. Vna* est, quia Pater omnibus innotuerat in veteri Testamēto: quamuis non in ratione Patris, sed vt Deus: Filius autem ignorabatur: & ideo in nouo Testamento, in quo agitur de cognitione Verbi, incipit à Verbo, sine Filio: *Alia* est, quia per Filium ducimur in notitiā Patris. Ioann. 17. *Pater manifestaui nomen tuum hominibus,*

minibus, quos dedisti mihi &c. Volens ergo fideles in notitiam Patris ducere Euangelista, decenter incepit à filio, statim subiungens de Patre, cum dicit: (*Et Verbum erat apud Deum.*)

Secunda quæstio est etiam Chrysost. Cum enim sicut dictum est, Verbum procedat vt Filius, quare dixit Verbum, & non Filius? *Dupliciter respondetur.* Primo, quia filius dicit aliquid genitum; & cum audimus generationem Filij, posset quis cogitare generationem illam talem esse, qualem cõprehendere potest, sc. materialem, & passibilem. Ideo ergo non dixit filius, sed Verbum; quod importat intelligibilem processum, vt non intelligat materialem, & passibilem generationem illam fuisse. Ostendens igitur filium ex Deo impassibiliter nasci, destruit vitiosam suspicionem per verbi nuncupationem. *Aliter* potest dici sic: Euangelista tractaturus erat de Verbo, inquantum venerat ad manifestandum Patrem. Vnde, cum ratio manifestationis magis importetur in nomine verbi, quam in nomine filij, ideo magis est vsus nomine verbi.

Tertia quæstio est Aug. in lib. 83. q. 63. In Græco: vbi nos habemus Verbum, habetur λόγ☉. Cum ergo λόγ☉ significet in Latino rationem & verbum, quare translatores transtulerunt verbum, & non rationem; cum ratio sit quid intrinsecum, quemadmodum etiam verbum? *Respondeo.* Ratio proprie nominat conceptum mentis, secundum quod in mente est, & si nihil per illam exterius fiat, per verbum vero significatur respectus ad ex-

ad exteriora: & ideo, quia Euangelista per hoc, quod dixit λόγος, non solum intendebat significare respectum ad existentiam filij in Patre, sed etiam operatiuam potentiam filij, quia per ipsum facta sunt omnia; magis antiqui transtulerunt verbum, quod importat respectum ad exteriora, quam ratio, quæ tantum conceptum mentis insinuat.

Quarta quæstio est Orig. Scriptura in pluribus locis loquens de Verbo Dei, nominat ipsum, nō absolute verbum, sed cum additione, sc. Dei, cum dicit Verbum Dei, vel Domini. Eccles. 1. *Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis.* Et Apoc. 19. *Et nomen eius verbum Dei:* quare ergo Euangelista, cum loqueretur hic de verbo Dei, non dixit: (*In principio erat Verbum Dei,*) sed dixit tantummodo verbum? *Respondeo*, licet sint multæ veritates participatæ; est tamen vna veritas absoluta, quæ per suam essentiam est veritas, sc. ipsum esse diuinum. Qua veritate omnia verba sunt verba. Eodem modo est vna sapientia absoluta supra omnia eleuata, scilicet sapientia diuina; per cuius participationem omnes sapientes, sunt sapientes. Et etiam est vnum Verbum absolutum, cuius participatione omnes habentes verbum, dicuntur dicentes. Hoc autem est Verbum diuinum, quod per seipsum est Verbum super omnia verba eleuatum. Vt ergo Euangelista hanc supereminentiam diuini Verbi significaret, ipsum Verbum absque illa additione nobis absolute proposuit. Et quia Græci, quando volunt significare aliquid segregatum, & eleuatum ab omni-

ab omnibus aliis, consueuerunt apponere articulum nomini, per quod illud significatur: sicut Platonici, volentes significare substantias separatas, puta bonum separatum, vel hominem separatum, vocabát illud τὸ per se bonũ, vel τὸ per se hominẽ: Ideo Euangelista, volens significare segregationem, & eleuationem istius verbi super omnia; apposuit articulum ὁ ad hoc nomen λόγος; vt sic dicatur in Latino hoc, *Verbum*.

PARS IV.

Quid significet hoc: In principio.

NOTA: *Principium*, secundum Origen. multis modis dicitur. Cum enim principium importet ordinem quendam ad alia, necesse est inuenire principium in omnibus, in quibus est ordo. Inuenitur autem ordo 1. in quantitatibus: & sic dicitur principium in numeris, & longitudine, puta lineæ. 2. Inuenitur ordo in tempore: & sic dicitur principium temporis, vel durationis. 3. Inuenitur ordo in disciplinis: & hic est duplex, secundum naturam; & quoad nos; & vtroque modo dicitur principium. Hebr. 5. *Deberetis esse magistri per tempus*, &c. Et hoc modo secundum naturam quidem in disciplina Christiana, initium & principium sapientiæ nostræ est Christus, inquantum est Sapientia & Verbum Dei, id est, secundum diuinitatem. Quoad nos vero, principium est ipse Christus, in quantum *Verbum caro factum est*, id est, secundum eius Incarnationem. 4. Inuenitur etiam ordo in

produ-

productione rei: & sic principium dicitur ex parte generati: sc. ipsa prima pars generati, seu facti: sicut fundamentum dicitur principium domus. Vel ex parte facientis: & sic est triplex principium, s. intentionis, q̃ est finis, mouetq; agentem. Rationis, q̃ est ipsa forma in mente artificis, & executionis; estq; potentia operans. His igitur modis de principio inquirendũ est, quomodo sumatur hic principium, cum dicit, *In principio erat Verbum.*)

Dicendum est igitur, quod potest sumi tripliciter. *Vno modo*, secundum quod principium supponit pro persona filii; quod principium est creaturarum secundum rationem virtutis actiuæ; & per modum sapientiæ quæ est ratio eorum quæ fiunt. Vnde dicitur 1. Cor. 1. *Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam.* Et Dominus de se dicit, Io. 8. *Ego principium, qui & loquor vobis.* Sic ergo accipiendo principium intelligendum est, quod dicitur (*In principio erat Verbum*) ac si diceret: In filio erat Verbum: vt sit sensus, ipsum verbum est principium, ex modo loquendi, quo dicitur vita esse in Deo; quæ tamen non est aliud, quam ipse Deus, & hæc est expositio Orig. Dicit ergo hic Euangelista. (*In principio*) vt sta tim in principio diuinitatem Verbi ostenderet, vt dicit Chrys. dum asserit ipsum esse principium. qa secundum determinationem omnium, principium est honoratissimum.

Secundo modo, potest accipi principium, prout supponit pro persona patris, quod est principium, non solum creaturarum, sed omnis diuini processus. Et sic accipitur in Ps. 109. *Tecum principium, &c.*

Se-

Secundū hoc ergo dicitur (*In principio erat Verbum.*) ac si diceretur: In patre erat filius. Et hæc est expositio Aug. & etiam Orig. Dicitur autē filius esse in patre; quia eiusdē essentiæ est cum patre. Cum n. filius sit sui essentia, in quocunque est essentia filii, est filius: quia ergo in patre est essentia filii per cōsubstantialitatem, conueniens est, vt filius sit in patre. Vnde Ioan. 14. *Ego in patre, &c.*

Tertio modo potest accipi principium, pro principio durationis, vt sit sensus (*In principio erat Verbum,*) i. Verbum erat ante omnia, vt Augustin. exponit. Et designatur per hoc, Verbi æternitas, secundum Basilium, & Hilar. per hoc enim quod dicitur (*In principio erat Verbum*) ostenditur, vt quodcūque principium durationis accipiatur, siue rerum temporalium, quod est tempus; siue æternitatum, quod est æuum siue totius mundi, siue quodcunque imaginatum extensum per multa sæcula; *in illo principio*, iam *erat Verbum*. Vnde Hilar. dicit 7. de Trin. *Transeuntur tēpora: transcenduntur sæcula, tolluntur ætates, pone aliquid, quod voles tuæ opinionis principium verbum iam erat: vnde tractatur.* Et hoc est, quod dicitur Prou. 8. *Dominus possedit me in initio viarum suarum: antequam quicquam faceret à principio.* Quod autem est ante durationis principium, est æternum.

Sic igitur secundum primam expositionem asseritur Verbi causalitas. Secundum autem secundam, Verbi consubstantialitas ad patrem, qui verbum loquitur. Secundum vero tertiam, Verbi coæternitas.

PARS

PARS V.

Quid hoc, Erat?

Verbum erat,] quod est temporis præteriti imperfecti: maxime videtur competere ad designandum æterna; si attendamus naturam temporis, & eorum quæ sunt in tempore. 1. Quod futurum est, nondum est actu, præsens autem actu est; & per hoc quod est actu præsens, non designatur fuisse. 2. Præteritum autem perfectum designat aliquid extitisse, & esse iam determinatum, & iam desiisse. 3. Sed præteritum imperfectum significat aliquid fuisse, & non esse adhuc determinatum, nec desiisse; sed adhuc remanere, ideo, signanter Ioannes, vbicunque ponit aliquid æternum, dicit, (*erat*:) vbi vero dicit aliquid temporale, dicit, (*fuit*,) vt infra patebit.

Sed quantum ad rationem præsentis competit maxime ad designandum æternitatem præsens tempus, quod signat aliquid esse in actu, quod sem per conuenit æternis: & ideo dicitur Exod. 3. *Ego sum qui sum.* Et Augustt. dicit: *Ille solus vere est, cuius esse non nouit præteritum & futurum.* Est etiam considerandum, quod hoc verbum (*Erat*,) secundum gloss. non sumitur hic, in quantum significat temporales motus, more aliorum verborum; sed secundum quod signat rei existentiam; vnde & verbum substantiuum dicitur.

Quæres: Cum verbum sit genitū à Patre, quomodo possit esse Patri coæternum: homo enim filius

filius à Patre homine genitus, est eo posterior. *Dicendum* est, quod principium originis inuenitur esse prius duratione; eo quod est ex principio, propter tria. *Primo* quidem, quia principium originis alicuius rei, præcedit tempore actionē: quia producit rem, cuius est principium. Sicut non statim, quando homo est, incipit scribere: & ideo tēpore præcedit scripturam. *Secundo* per hoc, quod actio successionem habet: & ideo etiamsi simul cū agente incipiat; tamen terminus actionis est post agentem. Sicut cum simul generatus est ignis in iltis inferioribus, incipit sursum tendere; prius tamen est ignis, quam sit sursum, quia motus quo sursum tendit, quodam tempore mensuratur. *Tertio modo*, eo quod ex voluntate principij determinatur initium durationis eius, quod est in principio; sicut ex voluntate Dei, determinatur initium durationis creaturæ: vnde prius fuit Deus, quam creatura.

Nihil autem horum trium generatione diuini Verbi inuenitur: non enim Deus primo fuit, quā inceperat generare Verbum. Cum enim generatio Verbi nihil aliud sit, quam intelligibilis conceptio: sequeretur, quod Deus esset prius intelligens in potentia quam in actu; quod est impossibile. Similiter non potest esse, quod ipsa verbi generatio sit successiua: sic enim diuinum verbum prius esset informe, quam formatum; sicut accidit in nobis, qui cogitando verba formamus, quod est falsum, vt iam dictum est. Similiter non potest dici, quod Pater sua voluntate initium durationis

filio suo præstituerit; quia Deus pater non generat filium voluntate, vt Arriani dixerunt; sed naturaliter. Deus enim Pater seipsum intelligendo Verbum concipit, & ideo non ante fuit Deus pater, quam filius. Huius aliqualis similitudo apparet in igne, & in splendore procedente ab igne: procedit enim splendor naturaliter, & sine successione. Item, si ignis esset æternus, splendor eius coæternus esset. Propter quod filius dicitur splendor Patris. Hebr. 1. *Qui cum sit splendor gloriæ.* Sed in hac similitudine deficit connaturalitas, & ideo nominamus eum filium, cum tamen in humana filiatione deficiat coæternitas: oportet enim ex multis similitudinibus sensibilium in diuinam cognitionem peruenire, quia vna non sufficit. Et hoc est, quod dicitur in libro Ephesini Cōcilij, consistere, semper patri filium: splendor enim denunciat impassibilitatem; natiuitas ostendit verbum; consubstantialitatem verò, filij nomē insinuat. Nominamus ergo filium diuersis nominibus, ad exprimendum perfectionem eius, quæ nomine non potest exprimi: Vt enim ostendatur connaturalis patri, dicitur Filius. Vt ostendatur in nullo dissimilis: dicitur imago: Vt ostendatur coæternus, dicitur splendor. Vt ostendatur immaterialiter genitus, dicitur Verbum.

II. CON-

II. CONCIONIS DISPOSITIO;

Et ipsa quidem Ecclesiastica: sed materies penitissime Scholastica est.

Et Verbum erat apud Deum, &c. Ioan. 1.

SCOPVS. Docet porro Verbi essentiam, subsistentiam & existentiam.

PARTITIO.

I. *De Verbi* vbi esse.
II. *De Verbi* Quid esse.
III. *De Verbi* quando esse.

PARS I.

De Verbi Vbi esse.

DVo hic: Primo, explicatio vocum *Deus*, & *Apud*. Secundo, obiectionum resolutio.

I. NOTA. Hoc nomen, *Deus*, significat diuinitatem; sed in supposito & concrete. Hoc vero nomen, *Deitas*, significat Deitatem in abstracto, & absolute: & inde est, quod non potest supponere pro persona ex naturali virtute, & ex modo significandi: sed supponit solum modo pro natura. Hoc vero nomen (*Deus*) habet naturaliter ex modo significādi, quod supponat pro aliqua personarum. Sicut hoc nomen *homo*, supponit pro supposito humanitatis: & ideo quandocunq; veritas locutionis, vel ipsum prædicatum exigit, vt hoc nomen,

Deus ſupponat pro perſona, tunc ſupponit pro perſona, vt cum dicimus, Deus generat Deum. Et ita cum hic dicitur, (*apud Deum,*) neceſſe eſt, quod *Deus* pro perſona patris ſupponat: quia hæc præpoſitio *apud*, diſtinctionem ſignificat Verbi, quod eſſe dicitur *apud Deum*. Et licet ſignificet diſtinctionem in perſona; non tamen in natura: cum eadem ſit natura Patris & filij. Euangeliſta igitur ſignificare voluit patris perſonam, per hoc, quod dixit (*Deum.*)

NOTA. Quod hæc præpoſitio *apud*, quandam coniunctionem rei ſignificatæ per rectum, ad rem ſignificatam per obliquum importat, ſicut hæc præpoſitio, *in*: ſed differenter, quia *in* ſignificat quandam coniunctionem intrinſecam: *apud* vero quodammodo extrinſecam coniunctionem importat. Et vtrumque dicimus in diuinis; ſcilicet, filium eſſe *in* Patre, & eſſe *apud* Patrem. Et intrinſecum quidem ad conſubſtantialitatem pertinet; extrinſecum vero (vt ſic loqui liceat, cum improprie in diuinis dicatur extrinſecum,) non niſi ad diſtinctionem perſonalem refertur, cum filius à patre ſolum per originem diſtinguatur.

Et ideo per vtrumque iſtorum, & conſubſtantialitas in natura deſignatur, & diſtinctio in perſonis. Conſubſtantialitas quidem inquantum cõiunctionem quandam importat; diſtinctio vero, inquantum diſtinctionem quandam ſignificat; vt ſuperius dictum eſt.

Et quia *in*, vt dictum eſt, principaliter conſubſtantialitatem deſignat, inquantum importat cõiunctio-

iunctionem intrinsecam, & ex cõsequenti distinctionem personarum; inquantum omnis præpositio est transitiua: hoc autem *apud*, distinctionem personalem significat principaliter; consubstantialitatem vero inquantum quandam cõiunctionem significat, quasi extrinsecam. Ideo Euangelista in hoc loco specialiter ista præpositione *apud*, vsus est: vt distinctionem personæ filij à patre insinuaret, cum dixit: (*Et Verbum erat apud Deum*) i. filius apud patrem: vt alia persona apud aliam.

III. NOTA. Quod per *apud*, quatuor significantur, per quæ obiectiones quatuor contrariæ excluduntur. *Primo*, subsistentiam in recto. Quia ea, quæ subsistentiam per se non habent, non dicuntur proprie esse apud aliquid: sicut non dicimus albedinem esse apud corpus, & similiter de aliis, quæ per se non subsistunt. Ea autem, quæ per se subsistunt, dicuntur proprie esse vnum apud aliud, sicut dicimus, hominem esse apud hominem, & lapidem apud lapidem. *Secundo*, significat autoritatem in obliquo. Non enim proprie dicitur Rex esse apud militem, sed proprie dicitur miles apud regem. *Tertio*, dicit distinctionem. Non enim proprie dicitur aliquid esse apud seipsum, sed vnus homo est apud alium. *Quarto*, significat coniunctionem, & societatem quandam. Cum enim dicitur aliquis esse apud alium, insinuatur nobis inter eos quædam socialis coniunctio.

Secundum autem istas conditiones significatas per *apud* conuenienter Euangelista hanc clausulam, scilicet (*Verbum erat apud Deum*,) subiungit

primæ clausulæ, scilicet *(In principio erat Verbum.)* Prætermissa namque vna illarum trium expositionum huius, quod est: *(In principio erat Verbum,)* illa scilicet, secundum quam principium ponitur pro *filio*, ad quamlibet aliarum expositionum, sc. ad illam quæ *principium* dicit idem, quod *ante omnia*; & ad illam, secundum quam *principium* sumitur pro *patre*; duplex obiectio sit ab Hæreticis: & sic sunt quatuor obiectiones; quas per quatuor conditiones huius præpositionis, *apud*, supra positas, excludere possumus. Quarum prima talis est. Tu dicis, quod Verbum erat in principio, id est, ante omnia: sed ante omnia nihil erat; vbi ergo erat Verbum, si ante omnia nihil erat?

Responsio. Hæc obiectio procedit secundum imaginationem eorum, qui ponunt, omne quod est, esse alicubi & in loco. Quæ quidem excluditur à Ioanne, cum dicit, *(apud Deum.)* Et designat coniunctionem secundum vltimam dictarum conditionum. Vt sit sensus secundum Basilium. Vbi ergo erat Verbum? Respondet *(apud Deum.)* non in aliquo loco, cum incircumscriptibile sit, sed apud Patrem, qui nullo comprehenditur loco.

Obiectio secunda, ad idem est talis. Tu dicis, quod verbum erat in principio, id est, ante omnia, sed ea quæ sunt ante omnia, à nullo videntur procedere, cum illud à quo procedit aliquid, prius esse videatur eo, quod procedit ab ipso. ergo verbum non est procedens ab alio.

Responsio. Hæc obiectio excluditur, cum dicit: *(Verbum erat apud Deum)* vt *(apud)* accipiatur iuxta secun-

secundam conditionem; vt importat autoritatem in causali; & sit sensus secundum Hilarium *de Trinitate libro 2.* A quo est verbum, si est ante omnia? Euangelista respondet, (*Verbum erat apud Deum*) quasi dicat, licet verbum careat initio durationis; non tamen caret principio vel autore. Erat enim apud eum, vt apud autorem.

Tertia obiectio est ad aliam expositionem, secundum quam principium supponit pro patre, quæ talis est. Tu dicis, (*in principio erat Verbum,*) id est, filius erat in patre: sed illud quod est in aliquo, nō videtur esse subsistens, vt hypostasis; sicut albedo, quæ est in corpore, non subsistit. *Respondetur,* per hoc, quod dicit, (*Verbum erat apud Deum,*) vt (*apud*) sumatur secundum primam conditionem, per quam importat subsistentiam in recto, & sic secundum Chrysostomum est sensus: *Verbum erat in principio,*] non vt accidens, sed (*erat apud Deum*) vt subsistens, & hypostasis diuina.

Quarta obiectio. Tu dicis, quod verbum erat in principio: id est in patre: quod autem est in aliquo, non est distinctum ab eo: ergo filius non est distinctus à patre.

Respondetur: hæc obiectio excluditur, (*& Verbū erat apud Deum.*) vt (*apud*) sumatur secundum tertiam conditionem; vt significat distinctionem: vt sit sensus secundum Alcuinum, & Bedam (*Verbum erat apud Deum,*) & sic erat in patre per consubstantialitatem naturę, quod tamen est apud ipsum per distinctionem personæ.

Sic ergo per hanc clausulam (*& Verbum erat*

apud Deum,) ostenditur coniunctio Verbi ad Patrem in natura secundum Basil. Distinctio autem in persona, secundum Alcuinum & Bedam. Substantia Verbi in natura diuina, secundum Chrys. Autoritas patris ad Verbum, secundum Hilar.

Notandum autem secundum Orig. quod per hoc (*Verbum erat apud Deum,*) ostendit filium semper fuisse apud patrem. In veteri enim Testamento dicitur, factum esse verbum Domini ad Hieremiam, vel quemcunque alium, vt patet in multis Scripturæ locis: non autem dicitur, verbum Domini erat apud Hieremiam, vel apud alium; quia ad illos fit verbum, qui incipiunt habere verbum, postquam non habuerunt: vnde Euangelista non dixit, Verbum factum esse apud Patrem, sed (*erat apud Patrem,*) quia ex quo pater erat Verbum apud eum erat.

PARS II.

De Verbi Quid esse.

HÆc tertia clausula narrationis Ioannis ordine doctrinæ cõgruentissime sequitur. Quia enim dixerat de Verbo, quando erat, & vbi erat; restabat quærere, quid erat Verbum, id est, Verbum erat Deus, vt (*Verbum*) ponatur ex parte subiecti; & (*Deus*) ex parte prædicati.

Dices, cum prius quærendum sit de re, quid est, quam vbi, & quando sit, videtur quod Ioannes hunc ordinem peruertat, insinuans primo de Verbo, vbi, & quando fit. *Respondet* Origenes, quod aliter

liter dicitur esse verbum Dei apud hominem, & liter apud Deum. Nam apud hominem est, vt per iciens ipsum, quia per illud homo efficitur sapiẽs & bonus. Sapient. 7. *Amicos Dei & Prophetas conſtituit.* Apud Deum verò, non ita dicitur esse Verbũ, quasi pater perficiatur per Verbum, & illustretur ab ipso: sed sic est apud Deum, vt accipiat naturam diuinitatem ab ipso, qui Verbum loquitur, à quo habet, vt sit idem Deus cum eo. Ex eo, quod est per originem apud Deum, necesse fuit primo ostendere, quod verbum erat in patre, & apud patrem, quam quod verbum erat Deus.

NOTA. Per hanc clausulam, (*Deus erat Verbum*,) respondeti potest duabus obiectionibus, quæ ex præcedentibus insurgunt.

Obiectio prima insurgit ex nomine Verbi, & est talis. Tu dicis, quod (*Verbum erat in principio, & apud Deum*:) Constat autem, quod verbum secundum communem vsum loquendi significat vocem aliquam, & enũciationem necessariorum, manifestationem cogitationum: sed ista transeunt, & non subsistunt: posset ergo credi, quod de tali verbo Euangelista loqueretur. *Respondetur*: Istud satis per prædicta excluditur, secundum Hilarium & Augustinum, Homil. 1. super Ioann. qui dicit; manifestum esse verbum, in hoc loco non posse per locutionem accipi: Quia cum locutio sit in motu, & transeat, non posset dici, quod (*in principio erat Verbum*,) si verbum esset quid transiens, & in motu. Item, cum dicit: (*& Verbum erat apud Deum*,) datur idem intelligi, satis enim patet, quod

aliud est *inesse*, & aliud est *adesse*. Verbum enim nostrum, cum non subsistat, non adest, sed inest: verbum autem Dei est subsistens, & ideo adest: & idcirco Euangelista signanter dixit: *Verbum erat apud Deum.*] Sed tamen vt obiectionis causa tollatur totaliter, naturam & esse Verbi subdit, dicens: *& Verbum erat Deus.*]

Secunda obiectio insurgit ex hoc, *apud Deum.*] Cũ enim *apud*) dicat distinctionem, posset credi, quod Verbum erat apud Deum, scilicet Patrem, ab ipso in natura distinctum.

Respondetur. Ad hoc excludendum, statim subdit consubstantialitatem Verbi ad Patrem. d. (*Et Verbum erat Deus,*) quasi dicat, non separatus à Patre per diuersitatem naturæ: quia ipsum Verbum est Deus.

NOTA I. etiam specialem modum significãdi, quia dicit: *Verbum erat Deus.*] absolute ponendo (Deum,) vt ostendat, non eo modo Deum esse, quo nomen deitatis attribuitur dicere, in sacra Scriptura, quia cum additione aliqua, aliquando hoc nomen creatura participat: sicut illud Exodi 7. *Ego constitui te Deum Pharaonis*: ad designandum, quod non erat Deus simpliciter, nec per naturam; quia constituebatur Deus alicuius determinate. Et illud Psalm. 81. *Ego dixi, Dij estis.* q. d. per meam reputationem, non secundum rei veritatem Dij estis. Aliud enim est Deum reputari, & aliud esse Deum. Vnde Verbum absolute dicitur Deus, quia est secundum essentiam suam Deus, & non participatiue: sicut homines & angeli.

NOTA

NOTA II. Quod circa hanc clausulam Origenes turpiter errauit ex modo loquendi, qui in Græco habetur, sumens occasionem sui erroris. Consuetudo enim est apud Græcos, vt cuilibet nomini apponant articulum, ad designandum discretionem quandam. Quia ergo in Euangelio Ioannis in Græco, huic nomini *Verbum*, cum dicit (*In principio erat Verbum,*) & similiter huic nomini (*Deus*) cum dicit: *& Verbum erat apud Deum*,] apponitur articulus, vt dicatur hoc (*Verbum,*) & hic (*Deus*) ad designandum eminentiam, & discretionem verbi ad alia verba, & principalitatem patris in diuinitate: Et ideo cum in hoc quod dicitur, (*Verbū erat Deus*) non apponatur articulus huic nomini *Deus*, quod supponit pro persona filij: blasphemauit Origenes, quod Verbum non esset Deus per essentiam, licet sit essentialiter verbum, sed dicitur per participationem Deus: solus vero Pater est Deus per suam essentiam: & sic ponebat filiū Patre minorem.

Quod autem non sit verum, probat Chrysostomus per hoc: Quod si articulus positus huic nomini (*Deus,*) importaret maioritatem in Patre respectu filij; nunquam apponeretur huic nomini *Deus*, cum de alio prædicatur, sed solum quando prædicatur de patre; & semper cum dicitur de Patre, apponeretur articulus: Inuenimus autem contrarium per duas autoritates Apostoli, qui notat Christum Deum, cum appositione articuli, Tit. 2. *Expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni*

magni Dei. Ibi enim Deus, supponit pro filio, & apponitur ei articulus; in Græco ergo Christus est Deus magnus. Item, Rom. 9. *Ex quibus Christus, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula:* Ibi similiter ad (*Deus*) ponitur in Græco articulus Præterea 1. Ioan. vltim. *Vt simus in vero filio eius Christo Iesu, hic est verus Deus, & vita æterna.* Christus ergo non est per participationem, sed verus. Patet igitur, esse falsum, quod Origenes finxit.

Ratio autem, quare Euangelista non posuit articulum huic nomini (*Deus,*) assignatur à Chrysostomo: Quia iam bis nominauerat Deum cum appositione articuli, & ideo non oportebat reiterare tertio, sed subintelligitur. *Vel* dicendum, & melius, quod Deus ponitur hic in prædicato, & tenetur formaliter: Consuetum erat autem, vt nominibus in prædicato positis, non ponatur articulus, cum discretionem importet: si vero Deus poneretur hic ex parte subiecti, pro quacunque persona supponeret, siue pro Filio, siue pro Spiritu Sancto, non est dubium, quin in Græco ibi apponeretur articulus.

PARS III.

Quando erat Verbum?

Hoc erat in principio apud Deum.] Quarta clausula introducitur propter præcedentem. Ex hoc enim quod Euangelista dixerat, quod (*Verbum erat Deus,*) duplex falsus intellectus accipi poterat à non recte sentientibus. *Vnus error* à Gentilibus, qui ponunt

unt pluralitatem, & diuersitatem Deorum, &
um contrarias dicunt esse voluntates. Sicut,
fabulantur Iouem pugnasse cum Saturno: &
t Manichæi, qui ponunt duo contraria princi-
naturæ.

Contra hunc errorem Dominus dixit, Exo. 30.
Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est.

Quia ergo Euangelista dixerat, (*Verbum erat*
Deum, & Deus erat Verbum,) possunt isti in ful-
entum sui erroris, istud adducere; intelligen-
lium esse Deum, apud quem est Verbum, &
m ipsum Verbum; & cum hoc alterius, siue cō
æ voluntatis, quod est contra legem Euan-
. Ad hoc ergo excludendum, dicit, (*hoc erat in*
ipio apud Deum,) quasi dicat, secundum Hila-
n: Ita dico, quod Verbum est Deus, vt tamen
sit habens diuisam diuinitatem; sed sit apud
m, scilicet, in vna natura, & eadem, in qua i-
st.

em per hoc quod dicit, (*Verbum erat Deus,*) ne
ligeretur, quod haberet contrariam volun-
n, addit, quod (*Verbum erat in principio apud De-*
scil. patrem non diuisum ab ipso, non contra-
; sed habens cum eo identitatem naturæ, &
ordiam voluntatis: quæ quidem vnio fit per
munionem diuinæ naturæ in tribus perso-
& per nexum naturalis amoris Patris &

ius error poterat ex præmissis verbis elici ab
nis; qui ponunt Filium minorem esse Patre;
ser hoc, *Pater maior me est*, Ioan. 14. Dicunt n.
Patrem

Patrem maiorem filio, & quoad æternitatem, & quoad naturæ diuinitatem: Vt ergo Euangelista excluderet, addit (*hoc erat in principio apud Deum.*) Arrius enim primam clausulam, sc. (*In principio erat verbum,*) admittit: Non tamen vult, quod ibi principium accipiatur pro patre, principio creaturarum; Sed dicit quod (*verbum erat in principio*) creaturarū; & ideo nequaquam patri est coæternum. Sed hoc excluditur secundum Chrys. per illam clausulam [*hoc erat in principio,*] non quidem creaturarum, sed [*in principio apud Deum,*] id est, ex quo Deus fuit, nunquam enim pater solitarius fuit à filio, siue verbo; sed semper Verbum apud Deum erat.

Item Arrius confitetur, quod verbum erat Deus, sed tamen minor patre. Sed hoc excluditur per ea quæ sequuntur. Duo enim sunt propria magni Dei, quæ Arrius Deo patri singulariter attribuebat, sc. æternitas, & omnipotentia. In quocunque ergo ista duo inueniuntur, ille est magnus Deus, quo nullus est maior: sed hæc duo Euangelista Verbo attribuit; ergo Verbum est magnus Deus, & non minor. *Aeternitatem* quidem dicit esse in verbo, per hoc, [*Hoc erat in principio apud Deum,*] id est, verbum ab æterno, non solum in principio creaturarum [vt Arrius intellexit] erat; sed apud Deum, accipiens esse, & diuinitatem ab eo. *Omnipotentiam* vero attribuit verbo per hoc; [*Omnia per ipsum facta sunt.*]

II. Orig. vero hanc eandem clausulam satis pulcre exponens, dicit non esse aliam à tribus primis:

sed

l esse quendam epilogum præmissorum. Euan-
lista enim, postquam insinuauerat veritatem
e filii, transiturus ad eius insinuandum virtu-
n recolligit, quasi in summam in quarta clau-
a, quod in primis tribus prædixerat.

Primo enim per (*hoc*) intelligit tertiam clausu-
n: Per (*erat in principio*) recolligit primam. Per
at apud Deum,) recolligit secundam: vt sic non
elligas aliud verbum, quod erat in principio, &
od erat Deus. Sed hoc verbum quod erat De-
erat in principio apud Deum.

Si quis ergo recte consideret has quatuor pro-
sitiones, inueniet euidenter per eas destrui o-
nes hæreticorum, & Philosophorum erro-
.

1. *Quidam* enim *hæretici*, sicut Hebion, & Che-
thus, dixerunt; Christum non præextitisse
atæ Virgini: sed ab ea sumsisse essendi, & dura-
nis principium: ponentes eum fuisse hominem
rum, sed meruisse diuinitatem per bona meri-
Quod etiam Photinus, & Paulus Samosatenus,
s secuti, dixerunt. Horum errorem Euangeli-
excludit, dicens, (*in principio erat verbum,*) id est,
re omnia, & in patre ab æterno, ergo non sum-
initium ex virgine.

2. *Sabellius* vero, licet fateretur, quod Deus, qui
rnem susceptit ex Virgine, non sumsit initium,
l fuit ab æterno: tamen dicebat, quod non erat
a persona patris; qui fuit ab æterno: & filii qui
rnem assumsit ex Virgine; sed idem erat pater
filius personaliter; trinitatem personarum in
di-

diuinis confundens. Contra hunc errorem dicit Euangelista, (*& Verbum erat apud Deum,*) scil. filius apud patrem, vt alius apud alium. 3. Eunomius vero posuit filium omnino dissimilem esse patri. Et hoc consequenter Euangelista excludit, dicēs: (*& Deus erat Verbum.* 4. Arrius vero dicebat filium patre minorem. Sed hoc excludit Euangelista, cū dicit, (*hoc erat in principio apud Deum,*) quod supra fuit expositum.

Per hoc etiam excluduntur *errores Philosophorū.* 1. Quidam enim Philosophorum antiqui, sc. naturales, ponebant mundum non ex aliquo intellectu, neque per aliquam rationem; sed à casu fuisse: Et ideo à principio rationem non posuerunt, seu intellectum aliquam causam rerum; sed solam materiam fluitantem, vtpote athomos: sicut Democritus posuit, & alia huiusmodi principio materialia, vt alij posuerunt. Contra hos est, quod Euangelista dicit: (*In principio erat Verbum,*) à quo res, scilicet principium sumpserunt, & non à casu.

2. Plato autem posuit rationes omnium rerum factarum subsistentes separatas in propriis naturis, per quarum participationem res materiales essent: puta, per rationem hominis separatam, quā dicebat per se hominem, haberent, quod sint homines. Sic ergo, ne hanc rationem, per quam omnia facta sunt, intelligas rationes separatas à Deo, vt Plato ponebat; addit Euangelista: (*& Verbum erat apud Deum.*) 3. Alij etiam Platonici, vt Chrys. refert: ponebant Deum patrem eminentissimum & primum; sub quo ponebant mentem quandā, in qua

n qua dicebant esse similitudines, & idæas omni-
um rerum. Ne ergo sic intelligas quod verbum e-
at apud Patrem, quasi sub eo & minor eo: addit
Euangelista, *& Verbum erat Deus.* 4. Arist. vero po-
uit in Deo rationes omnium rerum, & quod idē
st in Deo intellectus, & intelligens, & intellectū:
amen posuit mundum coæternum sibi fuisse. Et
ontra hoc est, quod Euangelista dicit *hoc*] scilicet,
erbum solū[*erat in principio apud Deum*]ita vt[*hoc*]
on excludat aliam personam: sed aliam naturam
oæternam.

NOTA etiam in prædictis differentiā Ioannis
b aliis Euangelistis: quomodo sc. digniusEuange
um suum incepit, quam alij. 1. Ipsi enim annun-
auerunt Christum filium Dei ex tempore natum
Matth. 22. *Cum natus esset Iesus*, &c. Ioan. vero dicit
um ab æterno fuisse. (*In principio*, inquit, *erat Ver-
em.*) 2. Ipsi etiam dicunt eum subito inter homi-
es apparuisse. Luc. 2. *Nunc dimittis seruum tuum
omine*, &c. *ante faciem omnium populorum*, &c. Ioan
es vero dicit, eum apud Patrem semper fuisse.
& Verbum, inquit, *erat apud Deum.*] 3. Alij vero i-
sum hominem, Matt. 9. *Glorificabant Deum, qui po-
statem talem hominibus dedit*: Ioannes vero dicit, i-
sum esse Deum, (*& Verbum*, inquit, *erat Deus.*) 4.
lij dixerunt, eum fuisse cum hominibus conuer-
tum. Matth. 17. *Conuersantibus autem illis*, &c. Sed
oann. dicit, eum apud Patrem semper fuisse. (*hoc*,
quit, *erat in principio apud Deum.*) Nota etiā, quod
uangelista signanter recitat hoc verbum (*erat*,)
ostendat verbum Dei omnia tempora, scilicet

præsens, præteritum, & futurum excedere: q. d. erat vltra tempus præsens, præteritum, & futurum: vt in glossa dicitur.

III. CONCIONIS DISPOSITIO.

Et hæc partitione est prædicabilis, sed non materie.

De virtute Verbi, quoad omnia vniuersim facta.

Omnia per ipsum facta sunt, Ioan. 1.

SCOPVS. Postquam Euangelista esse, & naturam diuini Verbi, quantum dici potest ab homine, insinuauerat: consequenter manifestat eius virtutem. Et *primo*, ostendit eius virtutem quantum ad omnia, quæ in esse procedunt. *Secundo*, specialiter quantum ad homines ibi: *Erat vita lux hominum.*

PARTITIO.

I. De prima clausula: Omnia per Ipsum, &c.
II. De secunda: Et sine ipso factum est nihil.
III. De tertia: Quod factum est, &c.
IV. De luce.
V. De lucis irradiatione.

PARS I.

De prima clausula.

TRia hic: *Primo*, Veritatis assertio. *Secundo*, Errorum exclusio. *Tertio*, Omnium per Verbum creatio.

creatio. De I. Clausula: *Omnia per ipsum facta sunt*] nducitur ad ostendendum tria de Verbo. Et *primo* ecundum Chrysost. Hom. 4. ad ostendendum *aqualitatem Verbi* ad Patrem: sicut enim dictum est upra, Euangelista excluserat errorem Arrij, ostēdens coæternitatem filij ad patrem per istud: *hoc erat in principio apud Deum.*] Hic vero eundem errorem excludit, ostendendo omnipotentiam filij, dicens: *Omnia per ipsum facta sunt.*] Esse enim principium omnium factorum, proprium est Dei magni omnipotentis. Iuxta illud Psalm. 134. *Omnia quæcunque Dominus voluit, fecit in cœlo & in terra.* Verbum ergo per quod facta sunt omnia, est Deus magnus, & coæqualis patri.

Secundo ad ostendendum *coæternitatem* Verbi ad Patrem; secundum Hilarium 2. de Trinitate circa med. Quia enim per hoc, (*In principio erat Verbum,*) posset quis intelligere, hoc dictum fuisse de principio creaturarum, id est, fuisse aliquod tempus ante omnem creaturam: in quo Verbum non erat; ideo hoc excludens Euangelista, dixit: [*Omnia per ipsum facta sunt.*] Si enim omnia sunt facta per Verbum, ergo & ipsum tempus: Ex quo sic argumentatur. Si omne tempus ab ipso factum est: ergo nullum tempus fuit ante ipsum, nec cum ipso, quia ante omnia erat, ergo sunt ab æterno coæterni.

Tertio, secundum Augustin. 1. de Trinit. cap. 6. ad ostendendam *consubstantialitatem* Verbi ad Patrem. Si enim facta omnia sunt per Verbum, ergo

aliud est *inesse*, & aliud est *adesse*. Verbum enim nostrum, cum non subsistat, non adest, sed inest: verbum autem Dei est subsistens, & ideo adest: & idcirco Euangelista signanter dixit: *Verbum erat apud Deum.*] Sed tamen vt obiectionis causa tollatur totaliter, naturam & esse Verbi subdit, dicens: *& Verbum erat Deus.*]

Secunda obiectio insurgit ex hoc, *apud Deum.*] Cũ enim *apud*) dicat distinctionem, posset credi, quod Verbum erat apud Deum, scilicet Patrem, ab ipso in natura distinctum.

Respondetur. Ad hoc excludendum, statim subdit consubstantialitatem Verbi ad Patrem. d. (*Et Verbum erat Deus,*) quasi dicat, non separatus à Patre per diuersitatem naturæ: quia ipsum Verbum est Deus.

NOTA I. etiam specialem modum significãdi, quia dicit: *Verbum erat Deus.*] absolute ponendo (Deum,) vt ostendat, non eo modo Deum esse, quo nomen deitatis attribuitur dicere, in sacra Scriptura, quia cum additione aliqua, aliquando hoc nomen creatura participat: sicut illud Exodi 7. *Ego constitui te Deum Pharaonis*: ad designandum, quod non erat Deus simpliciter, nec per naturam; quia constituebatur Deus alicuius determinate. Et illud Psalm. 81. *Ego dixi, Dij estis.* q. d. per meam reputationem, non secundum rei veritatem Dij estis. Aliud enim est Deum reputari, & aliud esse Deum. Vnde Verbum absolute dicitur Deus, quia est secundum essentiam suam Deus, & non participatiue: sicut homines & angeli.

NOTA

NOTA II. Quod circa hanc clausulam Origenes turpiter errauit ex modo loquendi, qui in Græco habetur, sumens occasionem sui erroris. Consuetudo enim est apud Græcos, vt cuilibet omini appellant articulum, ad designandum discretionem quandam. Quia ergo in Euangelio Iohannis in Græco, huic nomini *Verbum*, cum dicit (*In principio erat Verbum*,) & similiter huic nomini (*Deum*) cum dicit: *& Verbum erat apud Deum*,] apponitur articulus, vt dicatur hoc (*Verbum*,) & hic (*Deus*) ad designandum eminentiam, & discretionem verbi ad alia verba, & principalitatem patris in diuinitate: Et ideo cum in hoc quod dicitur, (*Verbū erat Deus*) non apponatur articulus huic nomini *Deus*, quod supponit pro persona filij: blasphemauit Origenes, quod Verbum non esset Deus per essentiam, licet sit essentialiter verbum, sed dicitur per participationem Deus: solus vero Pater est Deus per suam essentiam: & sic ponebat filiū Patre minorem.

Quod autem non sit verum, probat Chrysostomus per hoc: Quod si articulus positus huic nomini (*Deus*,) importaret maioritatem in Patre respectu filij; nunquam apponeretur huic nomini *Deus*, cum de alio prædicatur, sed solum quando prædicatur de patre; & semper cum dicitur de patre, apponeretur articulus: Inuenimus autem contrarium per duas autoritates Apostoli, qui nominat Christum Deum, cum appositione articuli, *Tit. 2. Expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni*

magni Dei. Ibi enim Deus, supponit pro filio, & apponitur ei articulus; in Græco ergo Christus est Deus magnus. Item, Rom. 9. *Ex quibus Christus, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula:* Ibi similiter ad (*Deus*) ponitur in Græco articulus Præterea 1. Ioan. vltim. *Vt simus in vero filio eius Christo Iesu, hic est verus Deus, & vita æterna.* Christus ergo non est per participationem, sed verus. Patet igitur, esse falsum, quod Origenes finxit.

Ratio autem, quare Euangelista non posuit articulum huic nomini (*Deus,*) assignatur à Chrysostomo: Quia iam bis nominauerat Deum cum appositione articuli, & ideo non oportebat reiterare tertio, sed subintelligitur. *Vel* dicendum, & melius, quod Deus ponitur hic in prædicato, & tenetur formaliter: Consuetum erat autem, vt nominibus in prædicato positis, non ponatur articulus, cum discretionem importet: si vero Deus poneretur hic ex parte subiecti, pro quacunque persona supponeret, siue pro Filio, siue pro Spiritu Sancto, non est dubium, quin in Græco ibi apponeretur articulus.

PARS III.

Quando erat Verbum?

Hoc erat in principio apud Deum.] Quarta clausula introducitur propter præcedentem. Ex hoc enim quod Euangelista dixerat, quod (*Verbum erat Deus,*) duplex falsus intellectus accipi poterat à non recte sentientibus. *Vnus error* à Gentilibus, qui ponunt

unt pluralitatem, & diuersitatem Deorum, &
um contrarias dicunt esse voluntates. Sicut,
fabulantur Iouem pugnasse cum Saturno: &
t Manichæi, qui ponunt duo contraria princi-
naturæ.

Contra hunc errorem Dominus dixit, Exo. 30.
Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est.

Quia ergo Euangelista dixerat, (*Verbum erat*
Deum, & Deus erat Verbum,) possunt isti in ful-
entum sui erroris, istud adducere; intelligen-
lium esse Deum, apud quem est Verbum, &
m ipsum Verbum; & cum hoc alterius, siue cō
æ voluntatis, quod est contra legem Euan-
. Ad hoc ergo excludendum, dicit, (*hoc erat in*
cipio apud Deum,) quasi dicat, secundum Hila-
: Ita dico, quod Verbum est Deus, vt tamen
sit habens diuisam diuinitatem; sed sit apud
m, scilicet, in vna natura, & eadem, in qua i-
st.

em per hoc quod dicit, (*Verbum erat Deus,*) ne
ligeretur, quod haberet contrariam volun-
n, addit, quod (*Verbum erat in principio apud De-*
scil. patrem non diuisum ab ipso, non contra-
; sed habens cum eo identitatem naturæ, &
ordiam voluntatis: quæ quidem vnio fit per
munionem diuinæ naturæ in tribus perso-
& per nexum naturalis amoris Patris &

ius error poterat ex præmissis verbis elici ab
nis; qui ponunt Filium minorem esse Patre;
ser hoc, *Pater maior me est*, Ioan. 14. Dicunt n.

Patrem

Patrem maiorem filio, & quoad æternitatem, & quoad naturæ diuinitatem: Vt ergo Euangelista excluderet, addit (*hoc erat in principio apud Deum.*) Arrius enim primam clausulam, sc. (*In principio erat verbum,*) admittit: Non tamen vult, quod ibi principium accipiatur pro patre, principio creaturarum; Sed dicit quod (*verbum erat in principio*) creaturarũ; & ideo nequaquam patri est coæternum. Sed hoc excluditur secundum Chrys. per illam clausulam [*hoc erat in principio,*] non quidem creaturarum, sed [*in principio apud Deum,*] id est, ex quo Deus fuit, nunquam enim pater solitarius fuit à filio, siue verbo; sed semper Verbum apud Deum erat.

Item Arrius confitetur, quod verbum erat Deus, sed tamen minor patre. Sed hoc excluditur per ea quæ sequuntur. Duo enim sunt propria magni Dei, quæ Arrius Deo patri singulariter attribuebat, sc. æternitas, & omnipotentia. In quocunque ergo ista duo inueniuntur, ille est magnus Deus, quo nullus est maior: sed hæc duo Euangelista Verbo attribuit; ergo Verbum est magnus Deus, & non minor. *Aeternitatem* quidem dicit esse in verbo, per hoc, [*Hoc erat in principio apud Deum,*] id est, verbum ab æterno, non solum in principio creaturarum [vt Arrius intellexit] erat; sed apud Deum, accipiens esse, & diuinitatem ab eo. *Omnipotentiam* vero attribuit verbo per hoc; [*Omnia per ipsum facta sunt.*]

II. Orig. vero hanc eandem clausulam satis pulcre exponens, dicit non esse aliam à tribus primis: sed

d esse quendam epilogum præmissorum. Euan-
lista enim, postquam insinuauerat veritatem
e filii, transiturus ad eius insinuandum virtu-
n recolligit, quasi in summam in quarta clau-
a, quod in primis tribus prædixerat.

Primo enim per (*hoc*) intelligit tertiam clausu-
n: Per (*erat in principio*) recolligit primam. Per
at apud Deum,) recolligit secundam: vt sic non
elligas aliud verbum, quod erat in principio, &
od erat Deus. Sed hoc verbum quod erat De-
erat in principio apud Deum.

Si quis ergo recte consideret has quatuor pro-
sitiones, inueniet euidenter per eas destrui o-
nes hæreticorum, & Philosophorum erro-
.

1. *Quidam* enim *hæretici*, sicut Hebion, & Che-
thus, dixerunt; Christum non præextitisse
atæ Virgini: sed ab ea sumsisse essendi, & dura-
nis principium: ponentes eum fuisse hominem
rum, sed meruisse diuinitatem per bona meri-
Quod etiam Photinus, & Paulus Samosatenus,
s secuti, dixerunt. Horum errorem Euangeli-
excludit, dicens, (*in principio erat verbum,*) id est,
re omnia, & in patre ab æterno, ergo non sum-
initium ex virgine.

2. *Sabellius* vero, licet fateretur, quod Deus, qui
nem susceperit ex Virgine, non sumsit initium,
l fuit ab æterno: tamen dicebat, quod non erat
i persona patris; qui fuit ab æterno: & filii qui
nem assumsit ex Virgine; sed idem erat pater
filius personaliter; trinitatem personarum in
di-

diuinis confundens. Contra hunc errorem dicit Euangelista, (*& Verbum erat apud Deum,*) scil. filius apud patrem, vt alius apud alium. 3. Eunomius vero posuit filium omnino dissimilem esse patri. Et hoc consequenter Euangelista excludit, dicēs: (*& Deus erat Verbum.* 4. Arrius vero dicebat filium patre minorem. Sed hoc excludit Euangelista, cū dicit, (*hoc erat in principio apud Deum,*) quod supra fuit expositum.

Per hoc etiam excluduntur *errores Philosophorū.* 1. Quidam enim Philosophorum antiqui, sc. naturales, ponebant mundum non ex aliquo intellectu, neque per aliquam rationem; sed à casu fuisse: Et ideo à principio rationem non posuerunt, seu intellectum aliquam causam rerum; sed solam materiam fluitantem, vt pote athomos: sicut Democritus posuit, & alia huiusmodi principio materialia, vt alij posuerunt. Contra hos est, quod Euangelista dicit: (*In principio erat Verbum,*) à quo res, scilicet principium sumpserunt, & non à casu.

2. Plato autem posuit rationes omnium rerum factarum subsistentes separatas in propriis naturis, per quarum participationem res materiales essent: puta, per rationem hominis separatam, quā dicebat per se hominem, haberent, quod sint homines. Sic ergo, ne hanc rationem, per quam omnia facta sunt, intelligas rationes separatas à Deo, vt Plato ponebat; addit Euangelista: (*& Verbum erat apud Deum.*) 3. Alij etiam Platonici, vt Chrys. refert: ponebant Deum patrem eminentissimum & primum; sub quo ponebant mentem quandā,

in qua

qua dicebant esse similitudines, & idæas omni-
n rerum. Ne ergo sic intelligas quod verbum e-
apud Patrem, quasi sub eo & minor eo: addit
angelista, *& Verbum erat Deus.* 4. Arist. vero po-
t in Deo rationes omnium rerum, & quod idē
in Deo intellectus, & intelligens, & intellectū:
nen posuit mundum coæternum sibi fuisse. Et
ntra hoc est, quod Euangelista dicit *hoc*] scilicet,
rbum solū [*erat in principio apud Deum*] ita vt [*hoc*]
n excludat aliam personam: sed aliam naturam
æternam.

NOTA etiam in prædictis differentiā Ioannis
aliis Euangelistis: quomodo sc. dignius Euange
m suum incepit, quam alij. 1. Ipsi enim annun-
uerunt Christum filium Dei ex tempore natum
tth. 22. *Cum natus esset Iesus*, &c. Ioan. vero dicit
m ab æterno fuisse. (*In principio*, inquit, *erat Ver-
.*) 2. Ipsi etiam dicunt eum subito inter homi-
s apparuisse. Luc. 2. *Nunc dimittis seruum tuum
mine*, &c. *ante faciem omnium populorum*, &c. Ioan
s vero dicit, eum apud Patrem semper fuisse.
Verbum, inquit, *erat apud Deum.*] 3. Alij vero i-
um hominem, Matt. 9. *Glorificabant Deum, qui po-
atem talem hominibus dedit*: Ioannes vero dicit, i-
um esse Deum, (*& Verbum*, inquit, *erat Deus.*) 4.
j dixerunt, eum fuisse cum hominibus conuer-
um. Matth. 17. *Conuersantibus autem illis*, &c. Sed
nn. dicit, eum apud Patrem semper fuisse. (*hoc*,
quit, *erat in principio apud Deum.*) Nota etiā, quod
angelista signanter recitat hoc verbum (*erat*,)
ostendat verbum Dei omnia tempora, scilicet

præsens, præteritum, & futurum excedere: q. d. erat vltra tempus præsens, præteritum, & futurum: vt in glossa dicitur.

III. CONCIONIS DISPOSITIO.

Et hæc partitione est prædicabilis, sed non materie.

De virtute Verbi, quoad omnia vniuersim facta.

Omnia per ipsum facta sunt, Ioan. 1.

SCOPVS. Postquam Euangelista esse, & naturam diuini Verbi, quantum dici potest ab homine, insinuauerat: consequenter manifestat eius virtutem. Et *primo*, ostendit eius virtutem quantum ad omnia, quæ in esse procedunt. *Secundo*, specialiter quantum ad homines ibi: *Erat vita lux hominum.*

PARTITIO.

I. De prima clausula: Omnia per Ipsum, &c.
II. De secunda: Et sine ipso factum est nihil.
III. De tertia: Quod factum est, &c.
IV. De luce.
V. De lucis irradiatione.

PARS I.

De prima clausula.

TRia hic: *Primo*, Veritatis assertio. *Secundo*, Errorum exclusio. *Tertio*, Omnium per Verbum creatio.

creatio. De I. Clausula: *Omnia per ipsum facta sunt*] inducitur ad ostendendum tria de Verbo. Et *primo* secundum Chrysost. Hom. 4. ad ostendendum *æqualitatem Verbi* ad Patrem: sicut enim dictum est supra, Euangelista excluserat errorem Arrij, ostendens coæternitatem filij ad patrem per istud: *hoc erat in principio apud Deum.*] Hic vero eundem errorem excludit, ostendendo omnipotentiam filij, dicens: *Omnia per ipsum facta sunt.*] Esse enim principium omnium factorum, proprium est Dei magni omnipotentis. Iuxta illud Psalm. 134. *Omnia quæcunque Dominus voluit, fecit in cœlo & in terra.* Verbum ergo per quod facta sunt omnia, est Deus magnus, & coæqualis patri.

Secundo ad ostendendum *coæternitatem* Verbi ad Patrem; secundum Hilarium 2. de Trinitate circa med. Quia enim per hoc, (*In principio erat Verbum,*) posset quis intelligere, hoc dictum fuisse de principio creaturarum, id est, fuisse aliquod tempus ante omnem creaturam: in quo Verbum non erat; ideo hoc excludens Euangelista, dixit: [*Omnia per ipsum facta sunt.*] Si enim omnia sunt facta per Verbum, ergo & ipsum tempus: Ex quo sic argumentatur. Si omne tempus ab ipso factum est: ergo nullum tempus fuit ante ipsum, nec cum ipso, quia ante omnia erat, ergo sunt ab æterno coæterni.

Tertio, secundum Augustin. 1. de Trinit. cap. 6. ad ostendendam *consubstantialitatem* Verbi ad Patrem. Si enim facta omnia sunt per Verbum, ergo

ipsum Verbum non potest dici factum, quia si est factum, est factum per aliquod Verbum; quia omnia per Verbum facta sunt. Oportet ergo esse aliud verbum, per quod Verbum, de quo hic loquitur Euangelista, sit factum; & illud Verbum dicimus vnigenitum Dei, per quem facta sunt omnia: quia nec factum est, nec creatura est. Et si non est creatura, necesse est dicere Ipsum esse eiusdē substantiæ cum patre; cum omnis substantia præter essentiam diuinam facta sit. Substantia autem quę creatura non est, Deus est. Verbum ergo per quod omnia facta sunt, consubstantiale est patri; cū nec factum, nec creatura sit.

Sic ergo habes Verbi æqualitatem ad Patrem, secundum Chrys. coæternitatem; secundum Hilarium, consubstantialitatem; secundum Aug. per hoc, quod dicit: *Omnia per ipsum facta sunt.*]

De II. Cauendi sunt autem hic tres errores. *Primo, error Valentini.* Ipse enim intellexit per hoc, *Omnia per ipsum facta sunt.*] quod verbum dederit causam creatori, vt mundum crearet. Vt dicantur omnia fic per Verbum facta, quasi ex Verbo processerit, quod Pater mundum creauit. Et hoc videtur ducere in positionem illorum, qui dicebant Deum mundum fecisse, propter aliquam exteriorem causam: Quod est contra illud Prou. 16. *Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus. Est* igitur *falsum.* Quia, sicut Orig. dicit: Si Verbum fuisset causa Creatori præstans ei materiam ad faciendū, non dixisset: *Omnia per ipsum facta sunt,*] sed è conuerso, omnia facta sunt per Creatorem à Verbo.

Secundo

Secundo vitandus est error Orig. qui dicit, Spiritum nctum inter omnia factum esse per Verbum; ex o sequitur, Ipsum esse creaturam: & hoc posuit rig. Hoc autem est hæreticum, & blasphemum: um Spiritus Sanctus eiusdem sit gloriæ & sub- ntiæ, & dignitatis cum Patre & Filio: Iuxta il- d Matth. vlt. *Docete omnes gentes, baptizantes eos in mine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti.* & 1. Ioan. 5. *es sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, Spiritus Sanctus: & hi tres vnum sunt.* Cum ergo cit Euangelista: *Omnia per ipsum facta sunt.*] Non intelligendum simpliciter, *facta omnia*, sed in ge re creaturarum & rerum factarum, quasi dicat: mnia quæ facta sunt, per ipsum facta sunt: Alias, impliciter intelligatur, sequeretur patrem & piritum Sanctum factos per ipsum: quod est blas- emum. Igitur nec Pater aliquid substantiale pa- , per Verbum factum est.

Tertio vitandus est alius error ipsius Origenis. Ipse e- m sic omnia facta esse per Verbum dixit, sicut a- quid fit à maiori per minorem: quasi minor sit fi- us, & vt organum patris. Sed quod per hanc præ- positionem *per*, non significetur minoritas in ob- quo, scil. filio, seu verbo, patet ex pluribus Scri- turæ locis. Dicit enim 1. Cor. 1. loquens de Pa- e; *Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem filij e-* : si ille per quem fit aliquid, habet superiorem, rgo & Pater superiorem habebit: hoc autem est lsum: ergo per præpositionem *per*, non signifi- tur minoritas in filio; cum dicitur: *omnia facta per sum.*

De III. NOTA. Ad maiorem euidentiam. Cum dicitur aliquid *per* aliquem fieri, hoc *per* denotat causalitatem in obliquo respectu operationis aliquo modo, sed diuersimode. Cum enim operatio, secundum modum significandi, consideretur media inter operantem, & operatum; potest considerari ipsa operatio dupliciter: *Vno* modo secundum quod exit ab operante, qui est causa ipsius actionis. *Alio* modo secundum quod terminatur ad operatum.

Quandoque ergo præpositio *per*, significat causam operationis, secundum quod exit ab operante: *quandoque* autem secundum quod terminatur ad operatum. 1. Causam autem operationis secundum quod exit ab operante, significat, quando illud quod significatur per obliquum, est causa operanti, quod operetur, vel efficiens, vel formalis. *Formalis* quidem, sicut ignis calefacit per calorem: est enim calor causa formalis, calefactionis ignis. Causa vero mouens, seu *efficiens*, vt secunda agentia operantur per prima: vt si dicam, quod baliuus operatur per Regem; quia Rex est causa efficiens baliuo, quod operetur: & hoc modo intellexit Valentinus, omnia facta esse per verbum, ac si verbum esset causa conditoris, vt omnia faceret.

2. Causalitatem vero operationis, secundum quod terminatur ad operatum, importat hæc præpositio *per*, quando illud quod significatur per ipsam causalitatem, non est causa ipsa, quod operetur, sed est causa operationis, secundum quod

minatur ad operatum. Sicut cum dico, carpenius facit scamnum per securim, quæ nō est causa carpentario, quod operetur; sed ponimus esse causam, quod scamnum fiat ab operante.

Sic ergo cum dicitur: *Omnia per ipsum facta sunt.*] Si *per* denotet efficientem causam, seu mouentem patrem ad operandum, Dicendum est, quod pater nihil operatur per filium, sed per seipsum omnia. 2. Si vero *per* denotat causam formalem, scilicet, cum pater operetur per sapientiam suam, quæ est sua essentia; operatur per suam sapientiam, sicut operatur per suam essentiam: Et quia sapientia & virtus patris attribuitur filio. 1. Corinth. 1. *dicimus Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam*: Ideo appropriate dicimus, quod pater omnia operatur per filium, id est, per sapientiam suam. Et ideo dicit Augustinus, quod hoc, *ex quo omnia*, appropriatur Patri: *per quem omnia* Filio: *in quo omnia*, Spiritui Sancto.

3. Si vero *per* denotat causalitatem ex parte operati; tunc hoc quod dicimus, patrem omnia operari per filium, non est appropriatum Verbo; sed proprium eius, quia hoc, quod est causa creaturarum, habet ab alio, scilicet à patre, à quo habet esse: nec tamen propter hoc sequitur ipsum esse instrumentum patris. Licet omne quod mouetur ab alio ad aliquid operandum, rationem instrumenti habeat.

Cum autem dico aliquem operari per virtutem, receptam ab alio, potest dupliciter intelligi. *Vno*

modo, quod eadem numero sit virtus, & dantis & accipientis: Et hoc modo qui operatur per virtutem acceptam ab alio, non est minor, sed æqualis ei à quo accipit. Quia ergo pater eandem virtutē, quam habet, dat filio, per quam filius operatur, cū dicitur pater operari per filium: propter hoc, filius non est dicendus minor Patre, neque instrumentum eius. Sed hoc sequitur in illis, qui non eandem virtutem accipiunt ab aliquo; sed aliam & creatam. Sic ergo patet, quod Spiritus Sanctus, nec filius est causa patri, quod operetur, neq; patris minister seu instrumentum, vt delirauit Origenes.

Si autem recte considerentur verba prædicta: *Omnia per ipsum facta sunt,*] euidenter apparet Euangelistam propriissime fuisse locutum. Quicunque enim aliquid facit, oportet, vt illud præconcipiat in sua sapientia, quæ est forma & ratio rei factæ: Sicut forma in mente artificis præconcepta, est ratio arcæ faciendæ. Sic ergo Deus nihil facit nisi per conceptum sui intellectus; qui est sapientia ab æterno concepta, scil. Dei verbum, & Dei filius: & ideo impossibile est, vt aliquid faciat, nisi per filium. Vnde Augu. de Trinitat. dicit, *Verbum est ars plena omnium rationum viuentium.* Et sic patet, quod omnia quæ pater facit, facit per ipsum.

NOTA autem secundum Chrysostom. quod omnia quæ Moyses permulta enumerat in productione rerum à Deo dicens: *Dixit Dominus, fiat lux, & fiat firmamentum*, &c. hæc omnia Euangelista excedens, vno verbo comprehendit: *Omnia*

per

r ipsum facta sunt.] Cuius ratio est, quia Moyses radere volebat emanationem creaturarũ à Deo, & ideo sigillatim enumerat: Ioannes vero ad altio em festinans materiam, in hoc libro intendit nos aducere specialiter in cognitionẽ ipsius creatoris.

PARS II.

De sensu vocis, NIHIL, *affirmatiuo, an negatiuo.*

DVo hic. *Primo,* de vocis *Nihil* sensu erroneo. *Secundo,* de eiusdem necessitate & causa.

De I. Multi vocem *Nihil* peruerse intellexerũt, t dicit Aug. in lib. de nat. boni. Nam ex hoc modo loquendi, quo Ioannes hic vtitur, ponens hoc uod dicitur *nihil*] in fine orationis, crediderunt psum *nihil*] teneri affirmatiue, quasi *nihil*) sit aliuid, quod sine verbo factum sit: vnde voluerunt, uod hæc clausula posita sit ab Euangelista, ad excludendum aliquid, quod à verbo non sit factum. nde dicunt, quod postquam Euangelista dixet: *Omnia per ipsum facta sunt,*] consequenter adiũit: *& sine ipso factum est nihil,*] q.d. ita dico, omnia er ipsum facta esse, vt tamen sine ipso factum sit iquid, sc. ipsum nihil.

Ex hoc autem processit triplex hæresis. Primus ror Valentini, qui, vt dicit Origen. ponit multa rincipia, & ex illis principiis dicit procedere 30. ecula. Prima tamẽ principia quæ ponit, sunt duo, il. Profundum, quod vocat Deum patrem; & lentium. Ex his duobus dicit processisse 10. sæ-

cula. Ex Profundo autem, & Silentio, dicit esse alia duo principia, scil. Intellectum, & Veritatem, ex quibus processerunt 8. sæcula. Ex intellectu autem & veritate dicit esse alia duo principia, scilicet Verbum & Vitam, ex quibus procedunt 12. sæcula, & sic sunt 30, Ex Verbo autem & Vita secundum æuum, processit homo Christus, & Ecclesia: sic ergo Valentinus ponebat prolationem verbi multa sæcula processisse, & ideo dicit, quod quia Euangelista dixerat, (*omnia per ipsum facta sunt,*) ne aliquis intelligeret illa sæcula præcedentia esse per facta per verbum, consequenter adiunxit: (*& sine ipso factum est nihil,*) id est, omnia sæcula præexistentia, & quæ in eis fuerunt, quæ ideo Ioan. vocat *nihil,* quia humanam rationem excedunt, nec possunt capi per intellectum.

Secundus error ex hoc procedens, fuit Manichæi: qui ponebat duo contraria principia. Vnum scilicet rerum incorruptibilium: & Aliud corruptibilium. Dicit ergo, quod postquam Ioann. dixerat: (*Omnia per ipsum facta sunt,*) ne crederetur verbum esse corruptibilium rerum causam, statim subiunxit: (*Et sine ipso factum est nihil,*) id est, corruptioni subiecta, quæ nihil esse dicuntur, quia eorum esse est continue transmutari in nihil.

Tertius error est eorum, qui volunt, quod per *nihil*) intelligatur diabolus: Iuxta illud Iob 18. *Habitent in tabernaculo eius socij eius, qui non est.* Dicunt ergo, omnia esse facta per Verbum, præter diabolum. Et ideo exponunt, (*sine ipso factum est nihil,*) i. diabolus.

Omnes

mnes isti tres errores ex vno fonte procedenilicet ex hoc, quod ipsum *nihil* volunt affiriue accipi; excluduntur per hoc, quod (*nihil*) onitur hic affirmatiue; sed negatiue tãtum, sensus: Ita facta sunt omnia per verbum, vt sit participans *esse*, quod non sit factum per I-

e II. *Sed instabis.* Hanc clausulam superflue appositam, si intelligatur negatiue; eo quod ngelista dicens: *Omnia per ipsum facta sunt,*) sufnter videtur dixisse non esse aliquid, quod nõ ctum per Verbum. *Dicendum*, quod secundum tos introducta est hæc particula multipliciter, tis de causis. *Vna causa* est, secundum Chryomum, Vniuersalis causalitas Verbi, scilicet: quis legens in veteri Testamento, & inueniens m visibilia enumerata à Moyse in creatione im; crederet illa tãtum facta esse per Verbum: o Euangelista dum dixisset: (*Omnia per ipsum a sunt,*) quæ scilicet enumerat Moyses; consenter adiunxit: (*sine ipso factum est nihil,*) quasi at, nihil eorum, quæ sunt, siue visibile, siue inbile, est factum sine verbo. Et hoc modo lotur Apostolus Colossen. 1. *Omnia condita esse in isto, siue visibilia, siue inuisibilia.* Vbi Apostolus spe iter mentionem facit de inuisibilibus, quia de Moyses aperte mentionem non fecerat: pror ruditatem illius populi, qui supra sensibilia uari non poterat.

2. Introducitur etiam secundum Chrysostom. alio

alio modo sic. Posset enim quis legens Euangelium, multa signa & miracula facta per Christum, sicut illud Matt. 11. *Cæci vident*, &c. credere per hoc, quod dicit Ioannes: *Omnia per ipsum facta sunt*,]debere intelligi omnia illa tantum, quæ in illis Euangeliis cõtinentur, & nihil aliud factum per ipsum, & ideo ne suspicetur quis, consequenter Euangelista inducit: *Et sine ipso factum est nihil.*]quasi dicat, non solum ea quæ in Euangeliis continentur, sunt facta per ipsum, sed nihil eorum quæ facta sunt, est factum sine ipso. Et sic secundum Chrysost. hæc particula introducitur ad ostendendum totalem causalitatem: & est quasi completiua præmissæ.

Secunda causa, secundum Hilar. est societas verbi ad Patrem. Nam introducitur hæc particula, ad ostendendum, quod verbum habet virtutem operatiuam ab alio. Quia enim Euangelista dixerat: *Omnia per ipsum facta sunt*,) posset intelligi, patrem excludi ab omni causalitate: ideo consequenter addit: *Et sine ipso factum est nihil.*]quasi dicat, sic per eum facta sunt omnia, vt tamen pater cum eo omnia fecerit. Nam tantum valet *sine eo*,]ac si dicatur, non solus: Vt sit sensus: Non ipse solus est, per quem facta sunt omnia; sed ipse est alius, sine quo factum est nihil, quasi dicat, *sine ipso*]cum alio operante, scilicet patre, *factum est nihil.*]iuxta illud Prouerb. 8. *Cum eo eram cuncta componens.*

Tertia causa est virtus verbi in conseruando. Nam in quadam Homilia, quæ incipit: *Vox spiritualis aquilæ*, & attribuitur Origeni, inuenitur alia expositio satis pulchra. Dicitur enim ibi, quod in Græ-

æco est χωρὶς, vbi in Latino habemus (*sine*,) autem idem est, quod *foris*, vel *extra*, q.d. *nia per ipsum facta sunt*,) quod extra ipsum fa- est nihil. Et ideo hoc dicit, vt ostendat per um, & in verbo omnia conseruari. Iuxta il- Hebr. 1. *Portans omnia verbo virtutis suæ.* Quædã at, quæ nõ indigent operante, nisi quantum ri: cum possint subsistere, postquam fuerunt absque agentis influxu. Sicut domus indiget em artifice, quantum ad suum fieri; sed ta- persistit in suo esse absque artificis influen- Ne ergo credat aliquis, omnia per verbum sic esse, vt sit causa eorum, quantum ad fieri n, & non quantum ad conseruationem in ideo consequenter Euangelista subiunxit. *ne ipso factum est nihil,*) hoc est, nihil factum tra ipsum: quia ipse ambit omnia conser- ea.

uarta causa est: Verbum esse causam boni so- Nam exponitur hæc particula secundum Au- num & Origen. & plures alios sic, vt per *ni- telligatur peccatum. Quia ergo cum diceret, nia per ipsum facta sunt,*) posset intelligi malum, ccatum per ipsum fieri; ideo consequenter ixit, & (*nihil*) id est, peccatum *est factum sine i-* Nam sicut ars non est principiũ, seu causa ali- defectus in artificiatis, sed per se est causa ctionis ipsorum & formæ; ita & Verbum, est ars patris plena rationum viuentium, nõ usa alicuius mali, vel inordinationis in rebus, æcipue mali culpæ, quod habet perfectam

ta-

rationem mali. Sed huius mali causa per se est voluntas creaturæ, siue hominis, siue Angeli, libere declinans à fine, ad quem naturaliter ordinatur. Operans secundum artem, voluntarie errans, est causa defectuum incidentium in artificiatis; non per artem, sed per voluntatem. Vnde in talibus, ars non est principium, seu causa defectuum; sed voluntas: & ideo malum est defectus voluntatis, & non artis alicuius: & ideo in quantum tale, nihil est.

Sic ergo ista particula additur ad ostendendū ipsius verbi vniuersalem Causalitatem, secundum Chrysost. Societatem ad patrem secundum Hilarium; & Virtutem verbi in conseruando secundum Origenem. *Item* Puritatem causalitatis, quia sic est causa bonorum, vt non sit causa peccati secundum August. & Orig. & plures alios.

PARS III.

De vita factorum.

CAuendus est falsus intellectus Manichæi; q, quæ sunt, viuunt; puta lapis, lignum & homo, & quicquid aliud est in mundo: & punctabat sic; (*Quod factum est in ipso; erat vita:*) sed non erat vita nisi viueret; ergo quicquid factum est in ipso, viuit: vult etiam, quod (*in ipso*) idem sit, ac si dicatur *per ipsum*, cum communiter scriptura *in ipso*, vel *per ipsum* accipiat: sicut Coloss. 1. *In ipso, & per ipsum condita sunt omnia.* Sed hunc intellectum ista expositio ostendit esse falsum.

Po-

oteſt autem ſine errore multipliciter exponi.
m in illa *Orig.* Homel. *Vox ſpiritualis* exponitur
(Quod factum eſt in ipſo) i. per ipſum hæc vita e-
on in ſeipſo, ſed in ſua cauſa. In omnibus n.
ıtis hoc commune eſt, q, effectus ſiue per na-
m, ſiue per voluntatem producti ſunt in ſuis
s; non ſecundum proprium eſſe; ſed ſecundū
tem propriæ ſuæ cauſæ. Sicut effectus inferio-
ınt in ſole, vt in cauſa; non ſdm eorū eſſe, ſed
virtutē ſolis: Quia ergo cauſa omniū effectuū
uctorum à Deo, eſt vita quædam, & ars plena
num viuētium; ideo omne, quod factum eſt
o, i. per ipſum, vita erat in ſua cauſa, c. in ipſo
II. *Aug. in expoſitione* aliter legit, ſic punctando:
d factum eſt,) diſtingue, *(in ipſo vita erat.)* Res n.
iciter conſiderari poſſunt, ſecundum ſcilicet
d ſunt in ſeipſis; & ſecundum quod ſunt in
oo. 1. *Si* conſiderentur ſecundum q, ſunt in
is, ſic non omnes res ſunt vita, nec etiā viuen-
ed aliquæ carēt vita, aliquæ viuunt, ſicut facta
erra, facta ſunt etiam & metalla, quæ nec vita
, nec viuunt: facta ſunt animalia, facti ſunt ho-
es, quæ ſecundum quod ſunt in ſeipſis, non
vita; ſed viuunt ſolum. 2. *Si* vero conſideren-
ecundum quod ſunt in Verbo; non ſolum
viuentes, ſed etiam vita: nam rationes in ſa-
tia Dei ſpiritualiter exiſtentes, quibus res fa-
ūnt ab ipſo Verbo, ſunt vita: ſicut arca facta
rtificem, in ſe quidem nec viuit, nec vita eſt:
o vero arcæ, quæ præceſſit in mente artificis,
t quodāmodo inqtm̄ habet eſſe intelligibile in
mente

mente artificis: Non tamen est vita; quia per ipsum intelligere artificis, non est in sua essentia, neque suum esse. In Deo autem suum intelligere est sua vita, & sua essentia: & ideo, quicquid est in Deo, non solum viuit; sed est ipsa vita. quia quicquid est in Deo, est sua essentia. Vnde creatura in Deo est creatrix essentia. Si ergo considerentur res secundum quod in verbo sunt, vita sunt. Hãc expositionem habes alibi.

Origenes vero *super Ioannem* legit hoc aliter, punctando sic, *Quod factum est in ipso,)* distingue (*vita erat,)* Vbi *nota*, q. de filio Dei dicitur 1. aliquid, & secundum se; sicut dicitur Deus omnipotens, & huiusmodi. 2. Aliquid vero dicitur de eo per comparationem ad nos; sicut Saluator & redemtor. 3. Aliquid vero vtroque modo: sicut sapientia & iustitia. In omnibus autem, quæ absolute & secundum se de filio dicuntur, non dicitur, quod sit factus, sicut non dicitur filius factus Deus, neque omnipotens. Sed in illis quæ dicuntur in comparatione ad nos; seu vtroque modo, potest addi adiunctio facti, Vt dicatur secundum illum Corinth. 1. *Qui factus est nobis à Deo sapientia*, &c. Et sic licet semper fuerit in seipso sapientia & iustitia; tamen potest dici, quod de nouo factus est nobis iustitia, & sapientia.

Secundum hoc ergo Origenes exponens dicit; quod quamuis in seipso sit vita, tamen nobis factus est vita per hoc, quod nos viuificauit: iuxta illud Romanor. decimoquinto. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in ipso omnes viuificabuntur.* Et ideo

dicit, quod *Verbum quod factum est*) nobis vita, *vita erat*,) vt quandoque nobis fieret vita, & n ideo subdit: (*Et vita erat lux hominum.*

f. Hilarius sic punctat: *Et sine ipso factum est ni-iod factum est in ipso.*) & postea dicatur: (*vita e-*Quia ait in 11. de Trinit. cum dicit Euangeli-*& sine ipso factum est nihil,*) posset esse ambiguũ, uædam alia adhuc, quæ per ipsum facta sunt, unt facta non per ipsum, non tamen sine ipso: eis associauit facientem: & hanc clausulam dditam, ad correptionem præcedentis. Ne hoc intelligeretur, ideo Euangelista cum di-;(*Omnia per ipsum facta sunt,*) subiungit: (*& so factum est nihil,*) quod tamen factum est so,) id est, per ipsum: & ratio huius est, quia *erat.*) Manifestum est enim, quod hoc modo ia dicuntur per Verbum facta, inquantum um ex patre procedens est Deus. Ponamus n, quod aliquis pater filium habeat, qui non rfecte habens operationes hominis, sed pau- ad hoc perueniat; manifestum est, quod a faciet, non per ipsum filium, licet non si-.

uia ergo filius Dei eandem vitam habuit ab no, quam & Pater; secundum illud, Ioann. 6. *ater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vi-abere in semetipso:* ideo non potest dici, quod VS Pater, etsi nihil fecerit sine Filio; tamen aliqua non per ipsum; quia vita erat. In vi-ibus enim, quæ vita participant, potest ingere, quod vita imperfecta præcedat vi-

tam perfectam: sed in per se vita, quæ non participat vitam, sed est absolute simpliciter vita, nullo modo potest imperfectio aliqua esse. Quia ergo verbum est per se vita; nunquam fuit in eo vita imperfecta, sed semper perfecta: & ideo ita (*nihil factū est sine*) eo, quod tamen non sit factum in (*ipso*) id est, per ipsum.

V. Chrysostomus autem alium modum legendi habet, & punctat sic: *Et sine ipso factum est nihil, quod factum est.*] Et ratio huius est, quia posset quis credere, quod Spiritus Sanctus esset factus per verbum; & ideo Euangelista hoc volens excludere, dicit: *Quod factum est*,] quia Spiritus Sanctus non est quid factum. Et postea sequitur: *In ipso vita erat*] quod introducitur propter duo. *Vnum* est, vt, post productionem omnium rerum, ostendatur indeficientia causalitatis ad res, non solum productas, sed etiam producendas: quasi dicat, in ipso vita erat, qua scil. non solum omnia producere potuit; sed etiam quæ habet indeficientem fluxum, & causalitatem absque mutationis dispendio, ad res continue producendas: Vtpote fons viuus, qui non minoratur ex fluxu continuo. Aqua vero collecta, & non viua, cum defluit, minoratur, & deficit, vnde dicitur in Psalmo 35. *Apud te est fons vitæ.*

Secundum est, vt ostendatur gubernatio rerum esse per verbum. Quia enim [*in ipso vita erat,*] ostenditur, quod non produxit res per necessitatem naturæ, sed per voluntatem, & intellectum: & quod res productas gubernat. Hebr. 4. *Viuus est sermo*

Dei,

&c. Et quia apud Græcos Chrysostomus est
e auctoritatis in suis expositionibus, vt vbi i-
liquid exposuit in sacra Scriptura, nullam a-
expositionem admittant: ideo in omnibus
Græcis inuenitur sic punctatum, sicut pun-
Chrysostomus, sc. hoc modo: *Sine ipso factum*
il, quod factum est.]

PARS IV.

De Verbo quoad homines lucente.

angelista supra insinuauit virtutem Verbi, se-
ndum quam omnia produxit in esse: hic ve-
inuat eius virtutem, secundum quod se ha-
d homines, dicens: hoc Verbum esse lucem
num, vbi *primo* introducit nobis lucem quã-
cum dicit: *Et vita erat lux hominum.*] *Secundo,*
rradiationem, cum dicit: *Et lux in tenebris lu-*
cet, lucis participationem, cum dicit: *Et te-*
nebræ eam non comprehenderunt. Potest autem totum
citer exponi. *Vno modo* secundum influxum
tionis naturalis. *Alio modo*, secundum com-
cationem gratiæ.

I. *Vita erat lux hominum.*) Vbi primo con-
ndum est, quod secundum Augustinum, &
s alios, nomen *lucis* magis proprie dicitur in
alibus, quam in sensibilibus: Ambrosius ta-
vult, quod splendor metaphorice dicatur de
Sed in hoc non est magna vis facienda. Nam
ocunque nomen lucis dicatur, ad manife-

ſtationem refertur: ſiue illa manifeſtatio ſit in intelligibilibus, ſiue in ſenſibilibus. Si ergo comparentur manifeſtatio, intelligibilis & ſenſibilis; ſecundum naturam prius inuenitur lux in ſpiritualibus: ſed quoad nos, qui nomina rebus imponimus, ex earum proprietatibus notis, prius inuenitur in ſenſibilibus. Quia prius impoſitum eſt à nobis hoc nomen ad ſignificandum lucem ſenſibilem, quam intelligibilem: Quamuis ſecundum virtutem prius, & verius conueniat ſpiritualibus, quam ſenſibilibus.

NOTA. Ad euidentiam illius. (*Et vita erat lux hominum*,) quod multipliciter eſt gradus vitæ. Quædam namque viuunt, ſed abſque luce, quia nullam cognitionem habent, vt ſunt plantæ, vnde vita earum non eſt lux. Quædam vero viuunt & cognoſcunt, ſed tamen eorum cognitio, cum ſit ſenſus tantum; non eſt niſi particularium & materialium: vt eſt in brutis: & ideo hæc & vitam habent, & lucem quandam: Sed non lucem hominum, qui viuunt, & cognoſcunt non ſolum ipſa vera, ſed ipſius veritatis rationem: vt ſunt creaturæ rationales, quibus non ſolum manifeſtatur hoc vel illud, ſed ipſa veritas, quæ manifeſtabilis eſt, & manifeſtiua omnium. Et ideo Euangeliſta loquens de Verbo dicit, non ſolum eſſe vitam; ſed etiam eſſe lucem. Ne intelligas vitam ſine agnitione: *Hominum* autem, ne tantum cognitionem ſenſibilem ſuſpiceris, qualis eſt in brutis.

De II. *Quæſtio*. Quare dixit *hominum*, cum etiam ſit lux

sit lux Angelorum? *Duplex responsio.* 1. Chrysostomus dicit, quod Euangelista intendebat in isto Euangelio tradere nobis cognitionem de Verbo, secundum quod ad salutem hominum ordinatur, & ideo magis refert secundum suam intentionem ad homines quam ad Angelos. 2. Origenes vero dicit, quod participatio huius lucis pertinet ad homines, inquantum sunt rationalis naturæ. Et ideo Euangelista dicens: (*Erat lux hominum,*) voluit intelligi omnes rationalis naturæ.

In hoc etiã ostenditur perfectio, & dignitas huius vitæ, quia est intellectualis, seu rationalis. Cum enim illa dicuntur viuentia, quæ se aliquo modo mouent: illa dicuntur vitam habere perfectam, quæ perfecte seipsa mouent: mouere autem seipsum perfecte & proprie in inferioribus creaturis soli homini conuenit. Nam etsi alia ex seipsis ab aliquo principio intrinseco moueantur, nõ tamen illud principium se habet ad opposita: & ideo ex necessitate mouentur, & non libere. Mota igitur à tali principio magis aguntur, quam agunt. Homo vero, cum sit dominus sui actus, libere se mouet ad omnia, quæ vult; & ideo homo habet vitam perfectam; & similiter quælibet intellectualis natura. Vita ergo verbi, quæ est lux hominum, est vita perfecta.

Attenditur etiam in præmissis verbis congruus ordo. Nam in naturali rerum ordine, primo venitur esse, & hoc primo Euangelista insinuat dicens: (*In principio erat Verbum.*) Secundo, vere; & hoc est, quod sequitur, [*In ipso vita erat.*]

Tertio intelligere; & hoc consequenter adiunxit, (*vita erat lux hominum.*) Vnde secundum Origenē conuenienter vitæ attribuit lucem: quia lux non nisi viuenti attribui potest.

NOTA, quod lux ad viuentem dupliciter cōparari potest; Vel vt obiectum; Vel vt participata, vt patet in visu exteriori. Oculus enim lucem exteriorem cognoscit tanquam obiectum; sed oportet vt eam videat, quò participet aliquam lucem interiorem, per quam aptetur, & disponatur oculus ad lucem exteriorem videndam.

Sic ergo, quod hic dicit: [*Et vita erat lux hominū*] dupliciter potest intelligi. 1. Vt dicatur lux hominum per modum obiecti, quasi à solis hominibus conspicabilis: quia ipsam sola rationalis creatura conspicere potest; cum ipsa sola diuinæ visionis sit capax. Iob 35. *Docet nos super iumenta terræ, & super volucres cœli erudit nos.* Quia licet alia animalia cognoscant aliqua, quæ vera sunt; solus tamen homo ipsam rationem veritatis cognoscit. 2. Potest etiam dici lux hominum participata. Nunquam enim ipsum verbum, & ipsam lucem conspicere possemus, nisi per participationem eius, quæ in ipso homine est, quæ est superior pars animæ nostræ, s. lux intellectiua. De qua Psal. 4. *Signatum est super nos lumen vultus tui,* id est, filij tui, qui est facies tua, qua manifestaris.

PARS

PARS V.

De lucis irradiatione & participatione.

DVo hic. *Primo*, De lucis irradiatione naturali. *Secundo*, de supernaturali.

De I. *Lux in tenebris lucet.*] Dupliciter potest exponi secundum duplicem acceptionem tenebrarum. *Primo* vero accipiamus tenebras, naturalem defectum, ac creatæ mentis. Nam ita se habet mēs ad lucem istam, de qua hic loquitur Euangelista, sicut se habet aer ad lucem Solis: Quia licet aer capax sit lucis Solis; tamen in se consideratus tenebra est. Et sic sensus est (*lux*) id est, vita illa, quæ est lux hominum (*in tenebris lucet*, (scilicet) in animabus & mentibus creatis irradiando semper omnes. Iob 3. *Viro cui abscondita est lux.* Sed [*tenebræ eam non comprehenderunt*] i. inducere non potuerunt. Illud enim dicitur comprehendi, cuius fines concluduntur, & conspiciuntur. Quia sicut dicit August. de Verb. Dom. Ser. 38. *Attingere Deum mente, magna beatitudo est, comprehendere vero, impossibile est.* Tenebræ ergo eam non comprehenderunt, Iob 32. *Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram.* Hierem. 32. *Magnus consilio, & incomprehensibilis cognitu.* Et hæc expositio habetur in illa Homilia, quæ incipit: *Vox spi. aquilæ.*

Alio modo potest exponi accipiendo tenebras secundum August. pro naturali insipientia hominum, quæ tenebra dicitur. Eccl. 2. *Vidi, quia tantū præcederet sapientia stultitiam, quantum differt lux à te-*

nebris. Ex eo ergo aliquis insipiens est, quod priuatur lumine sapientiæ diuinæ. Sicut ergo mentes sapientium, participatione istius diuinæ lucis, & sapientiæ lucidæ sunt, ita eius priuatione tenebræ sunt. Quod ergo quidam tenebrosi sint, non est ex defectu istius lucis. Quia quantum est in se, in tenebris lucet, & omnes irradiat, sed ideo insipientes priuati sunt ea luce, quia (*tenebræ eam non comprehenderunt,*) id est, non apprehenderunt, ad ipsius participationem, eorum insipientia pertingere non valentes, vt post elati non durantes. Iob 36. *Immanibus,* id est, superbis, *abscondit lucem,* id est, lumen sapientiæ, *& annunciat de eo amico suo, quod possessio eius sit, & ad eam possit ascendere.* Baruch 3. *Viam autem nescierunt, neque commemorati sunt semitas eius.*

Licet autem aliquæ mentes sint tenebrosæ, id est, sapidâ & lucidâ sapientiâ priuatæ; nulla tamen adeo tenebrosa est, quin aliquid lucis diuinæ participet. Quia quicquid veritatis à quocunque cognoscitur, totum est participatione istius lucis, quæ in tenebris lucet. Quia omne verum à quocunque dicatur, à Spiritu Sancto est: & tamen *tenebræ,* id est, homines tenebrosi, (*eam non comprehenderunt,*) secundum veritatem. Sic ergo exponitur ista clausula, quoad naturalem influxum, secundum Origenem, & Augustinum.

De II. Alio modo ab illo loco: *Et vita erat lux hominum,*) exponitur secundum fluxum gratiæ. Quia irradiamur per Christum, & continuatur sic ad præcedentia. 1. Supra egit Euangelista de creatione

tione rerum per verbum; hic vero tractat de restauratione rationalis creaturæ facta per Christū. d. (*Et vita verbi erat lux hominum,*) communiter, & non Iudæorum tantum: Quia filius Dei carnem assumere venit in mundum, vt illuminaret gratia, & veritate omnes homines. Ioann. 18. *In hoc natus sum, & ad hoc veni, vt testimonium perhibeam veritati.* Ioannis 9. *Quamdiu in mundo sum, lux sum mundi:* non dicit, lux Iudæorum. Quia licet olim tantum in Iudæa notus esset; tamen postea toti mundo innotuit. Isaiæ 49. *Dedi te in lucem gentibus, vt sis salus mundo vsque ad extremum terræ.*

2. Congrue etiam coniungit lucem & vitam, d. (*vita erat lux hominum,*) vt ostendat ista duo, lucem, & vitam, nobis proueniſſe per Christum. Vitam quidem per participationem gratiæ: *Gratia & veritas per IESVM Christum facta est.* Lucem vero per cognitionem veritatis & sapientiæ.

Hoc autem quod dicit, (*lux in tenebris lucet,*) potest exponi tripliciter, secundum quod tripliciter possumus accipere tenebras. *Vno modo* pro pœna, nam quælibet tristitia, & afflictio cordis, tenebra quædam dici potest, sicut quodlibet gaudium lux. Mich. vltimo: *Cum sedero in tenebris, & in afflictionibus, Dominus lux mea est,* id est, gaudium & consolatio. Dicit ergo Origenes secundum hoc, *lux in tenebris lucet,* id est, Christus in mundum veniens, & corpus passibile, *& absque peccato habens in similitudine carnis* Romano. 8. *lux* in carne, quæ scilicet caro Christi, secundum quod in se habet

similitudinem carnis peccati; tenebra dicitur, q. d. lux, id est, verbum Dei circumuelatum tenebris carnis, luxit in mundo, secundum illud Eccles. 32. *Solem nube tegam.*

Secundo accipiendo per tenebras dæmones iuxta illud Ephes. vlt. *Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem tantum, sed aduersus principes, & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum.* Sic (*lux*) i. filius Dei, (*in tenebris lucet,*) i. in mundum descendit, vbi tenebræ, i. dæmones damnabantur. Ioan. 12. *Princeps huius mundi eiicietur foras.* (*Et tenebræ,*) i. dæmones, (*eam non comprehenderunt.*) i. eum obscurare non potuerunt tentando, vt patet Matthæi 4.

Tertio, accipiendo tenebras errores siue ignorãtias, quibus totus mundus ante aduentum Christi plenus erat, vt dicit Apostolus: *Eratis aliquando tenebræ.* Dicit ergo, quod (*lux,*) i. Verbum Dei incarnatum, (*in tenebris lucet,*) i. hominibus mundi, erroris & ignorantiæ tenebris obscuratis. Lucæ 1. *Illuminare his qui in tenebris.* Et Isai. 9. *Populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam.* [*Et tenebræ eum non comprehenderunt.*] i. non vicerunt: quia quantumcunque homines peccatis obscurati, inuidia excæcati, superbia tenebrosi contra Christum pugnauerunt, vt patet ex Euangelio, exprobrando iniurias, & contumelias inferendo, & tandem occidendo; non tamen (*eum comprehenderunt,*) i. non vicerunt eum obscurando, quin eius claritas per totum mundum fulgeret. Sapient. 8. *Luci comparata inuenitur prior, illi enim succedit nox, sapientiam autem,*

autem, id est, filium Dei incarnatum, *non vincit malitia*, Iudæorum scilicet, & Hæreticorum. Quia, vt dicitur Sap. 10. *Certamen forte dedit illi, vt vinceret, & sciret, quoniam omnium potentior est sapientia.*

IV. CONCIONIS DISPOSITIO;

Prædicabilis, de venturi Verbi teste Ioan.

Fuit homo missus à Deo, cui, &c. Ioan. 1.

SCOPVS. Præcursorem Ioannem fuisse testem Christi & idoneum, & necessarium; etsi ad saluandum non sufficientem solum.

PARTITIO.

I. De testis descriptione.
II. De ratione officij eius in testificando.

PARS I.

De testis descriptione.

PRæcursorem describit quadrupliciter. *Primo*, à naturæ conditione, cum dicit: *fuit homo.*] *Secundo* ab auctoritate. *Tertio*, ab officij idoneitate, *Quarto* ab officij dignitate.

De I. NOTA, statim vt Euangelista incepit de aliquo temporali, mutat modum loquendi. Cum enim supra loqueretur de æternis, vtebatur hoc verbo (*erat,*) quod est præteriti imperfecti, ostendens per hoc, æterna interminata esse. Nunc vero

cum

cum loquitur de temporalibus, vtitur hoc verbo, *fuit:*) ad ostendendum, quod temporalia sic præterierunt, vt tamen terminentur. Dicit ergo: *Fuit homo.*) Quò excludit peruersam opinionem hæreticorum, contra conditionem seu naturam Ioannis; qui præter id ex illo etiam Matth. 11. *Hic est, de quo scriptum est: Ecce mitto Angelum meum ante faciem meam:* & ex Marc. 1. opinati sunt, quod Ioannes fuisset naturâ Angelus. Sed (*Fuit homo*) naturâ, non Angelus. Ecclesiast. 6. *Scitur, quod sit homo, & quod non possit contra fortiorem se in iudicio contendere.*

Conuenienter autem homo ad homines mittitur, per quem homines magis alliciuntur: vtpote, per sibi similem. Vnde Hebræorum 7. *Lex enim homines constituit sacerdotes, infirmitatem habentes.* Poterat enim Deus homines gubernare per Angelos; sed maluit per homines; vt ipsorum exemplo magis instruerentur.

De II. Ex auctoritate describitur, cum dicit: (*missus à Deo.*) Equidem, licet Ioannes natura non fuerit Angelus, fuit tamen officio, quia (*missus à Deo.*) Proprium enim Angelorum officium est, à Deo mitti. Hebræorum 1. *Omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi.* Vnde Angelus, nuncius interpretatur. Possunt ergo homines, qui à Deo ad aliquid annunciandum mittuntur, Angeli dici; iuxta illud Aggei 1. *Dixit Aggeus nuncius Domini ex nunciis Domini.* Requiritur autem ad hoc, vt quis testimonium de Deo perhibeat, vt sit à Deo missus: Iuxta illud Romanor. 10.

Quomo-

Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? Et quia à Deo mittuntur, non sua quærunt, sed quæ Iesu Christi. 2. Corinth. 4. *Non enim prædicamus nosmetipsos, sed Iesum Christum.* Qui vero mittitur à seipso, non à Deo, sua quærit, vel quæ sunt hominis; non autem quæ Christi. Ideo ergo hic dicitur: (*Fuit homo missus à Deo,*) vt intelligas, quia non annuntiauit nisi Dominum.

NOTA autem quod tripliciter inuenimus aliquos missos à Deo: 1. Per internã inspirationem. Vt Isaiæ 28. *Et nunc dimisit me Dominus, & spiritus eius*; quasi dicat, per interiorem spiritus inspirationem sum à Deo missus. 2. Per expressam & apertam iussionem siue corporalem, siue imaginariam. Et sic iterum missus est Isaias; vnde dicit, Isaiæ 6. *Audiui vocem Domini dicentis: Quem mittam, & quis ibit nobis? & dixi: Ecce ego, mitte me.* 3. Per prælati iniunctionem, qui gerit in hoc personam Dei, 2. Corinthiorum 2. *Nam & ego, si quid donaui propter vos in persona Christi.* Et inde est, quod qui mittuntur à prælato, mittuntur à Deo, sicut missi fuerunt ab Apostolo Barnabas, & Timotheus.

Cum autem dicitur hic: *Fuit homo missus à Deo,* intelligendum est per interiorem inspirationem, vel etiam forte per exteriorem iussionem à Deo, eum missum fuisse. Ioannis 1. *Qui misit me, ipse dixit: Super quem videris Spiritum Dei,* &cætera. Per hoc etiam quod dixit: (*Fuit homo missus à Deo,*) non est intelligendum, sicut quidam hæretici ponebant, credentes animas hominum ante corpus fuisse

fuisse cum angelis ab initio creatas; & mitti animã cuiuscunque, quãdo nascitur, ad corpus. Et quod Ioannes sit missus ad vitam, i. eius animam ad corpus, sed quod fuit missus à Deo ad officium baptizandi & prædicandi.

De III. Ex idoneitate vero commendatur, cũ dicit: *Cui nomen erat Ioannes.*] Ad officium namque testimonij requiritur idoneitas. Nam nisi testis sit idoneus, qualitercunque mittatur ab alio, non est sufficiens testimonium eius. Homo enim efficitur idoneus ex gratia Dei. 1. Cor. 15. *Gratia Dei sum, id quod sum.* 2. Cor. 3. *Qui idoneos nos fecit ministros noui Testamenti.* Satis ergo congrue Euangelista idoneitatem præcursoris insinuat ex eius nomine, dicens: *Cui nomen erat Ioannes.*] id est, gratia: quod quidem nomen non fuit frustra ipsi impositum, sed ex diuina præordinatione, & antequam nasceretur; vt patet Luc. 1. *Et vocabis nomen eius Ioannem,* dixit angelus ad Zachariam. Vnde potest dicere illud Isaiæ 49. *Dominus ab vtero vocauit me*, & Eccl. 6. *Qui futurus est; iam vocatus est nomen eius.* Quod etiam ostendit Euangelista ex modo loquendi, cum dicit: *Erat,*] quoad Dei præordinationem.

De IV. Ex officij etiam dignitate describitur, cũ dicit: *Hic venit in testimonium.*] Vbi *primo* ponitur officium. *Secundo* ratio officij. I. Officium eius est testificandi, vnde [*Hic venit in testimonium.*] Vbi nota 1. Quod Deus & homines, & omnia quæ facit, propter se operatur. Prouerb. 16. *Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus.* Non quidem vt aliquid ei accrescat, quia *bonorum nostrorum non eget:*

sed

ed vt eius bonitas manifestaretur in omnibus à se factis, inquantum *per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna eius virtus, & diuinitas.* Rom. 1. Fit ergo quælibet creatura in testimonium Dei, inquantum est testimonium quoddam diuinæ bonitatis. Et quidem Magnitudo creaturæ testimonium quoddam est diuinæ virtutis & omnipotentiæ; Pulchritudo verò diuinæ sapientiæ. 2. Speciali vero modo ordinantur à Deo quidam homines, & non solum naturaliter inquantum sunt, sed etiam spiritualiter per sua bona opera Deo testimonium ferunt. Vnde omnes sancti viri, testes sunt Dei, inquantum propter eorum bona opera Deus gloriosus apud homines efficitur. Matt. 5. *Sic luceat lux vestra coram hominibus*, &c. 3. Sed tamen illi, qui participant non solum dona Dei in seipsis, per gratiam Dei bene operando; sed etiam diffundunt ad alios dicendo, mouendo, & exhortãdo; specialius sunt testes Dei. Isai. 43. *Omnem, qui inuocat nomen meum, in laudem meam creaui illum.*

Ioannes ergo venit in testimonium ad hoc, vt in alios diffunderet dona Dei, & annunciaret laudem. Hoc autem officium est valde magnum, quia nullus potest de aliquo testificari: nisi eo modo, quo illud participat: Ioan. 3. *Quod scimus, loquimur, & quod vidimus, testamur.* Vnde testimonium perhibere diuinæ veritati, indicium est cognitionis ipsius veritatis.

Et inde est, quod etiam Christus hoc officium habuit. Ioan. 18. *Ad hoc veni, & in hoc natus sum, vt testimonium*, &c. Sed aliter Christus; & aliter Ioannes.

nes. Christus enim vt ipsum lumen comprehendens, imo ipsum lumen existens: Ioannes vero, vt ipsum lumen participans tantum. Ideo Christus perfecte testimonium perhibet: & perfecte manifestat veritatē: Ioannes vero & alij Sancti, inquantum ipsam veritatem diuinam participant. Est ergo magnum officium Ioannis, & ex participatione diuini luminis; & ex similitudine ad Christum, qui hoc officio vsus fuit. Isaiæ 55. *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.* Ratio autem huius officij ponitur, cum dicit: *Vt testimonium perhiberet de lumine.*

PARS II.

De ratione officij in testificando.

NOTA. Rei testimonium perhibetur duplici de causa: *Vna causa* potest esse ex parte rei, cui testimonium adhibetur; puta, si est dubia vel incerta. *Alia causa* est ex parte audientium, si sunt duri & tardi corde ad credendum. Ioannes vero in testimonium quidem venit, non propter ipsam rem, cui testimonium perhibebat, quia lumen erat, vnde dicit: *Vt testimonium perhiberet de lumine.*] Venit ergo in testimonium propter ipsos, quibus testificabatur, (*vt omnes crederent per eum,*) scil. Ioannem. Nam sicut lumen non solum in seipso, & per se visibile est, sed etiam omnia alia per ipsum videri possunt; ita verbum Dei, non solum in se lumen est, sed etiam est omnia manifestans, quæ manifestantur. Cum enim vnumquodque manifeste-

nifestetur per suam formam, & cognoscatur, omnes autem formæ sunt per *verbum*, quod *est ars plenarationum viuentium*. Est ergo lumen, non solum in se; sed omnia manifestans. Ephes. 5. *Omne quod manifestatur, lumen est*. Congrue autem Euangelista filium fecit lumen. Quia venit *lumen ad reuelationē gentium*, Luc. 2. Supra autem dixit filium Dei verbum, quo pater dicit se & omnem creaturam. Vnde cum proprie sit lux hominum, & hic Euangelista de eo agat, secundum quod venit ad salutem hominum procurandam; congrue intermittit hoc nomen verbum, cum loquitur de filio, & dicit illud lumen.

Dices: Si istud lumen sufficiens est per se omnia manifestare, non solum seipsum; quid indigebat, vt testificaretur? Non ergo necessaria sunt testimonia Ioannis & Prophetarum de Christo. *Respondeo:* Hæc obiectio est Manichæorum, qui volunt destruere vetus Testamentum.

I. Vnde à Sanctis contra hos multiplex ratio assignatur, quare Christus testimonium Prophetarum voluit habere. Origen. quidem assignat tres rationes ad hoc.

Prima ratio: Cur Deus vult aliquos testes habere, non quod ipse eorum testimonio indigeat, sed vt eos nobilitet, quos constituit testes. Sicut videmus etiam in ordine vniuersi, quod Deus producit aliquos effectus per causas medias; non quia ipse impotens sit ad eos immediate producendos, sed quia ad nobilitandas ipsas causas medias eis causalitatis dignitatem communicare dignatur.

Sic ergo, etsi Deus potuerit omnes homines illuminare per se, & in cognitionem suam adducere: vt tamen debitus ordo seruaretur in rebus; & vt aliquos homines nobilitaret; voluit diuinam cognitionem ad homines per aliquos homines deuenire. Is. 43. *Vere vos testes mei estis, dicit Dominus.*

Secunda ratio est, Quia Christus illuxit mundo per miracula: quæ quidem, quia in tempore facta erát, temporaliter transierunt, neque peruenerunt ad omnes. Verba vero Prophetarum commendata scripturæ, poterant non solum ad præsentes: sed etiá ad posteros peruenire. Voluit ergo Dominus homines ad cognitionem Verbi venire per testimonia Prophetarum, vt non solum præsentes: sed etiam futuri de ipso illuminarentur. Et ideo signanter dicit, (*vt omnes crederent per illum,*) non solum præsentes, sed etiam futuri.

Tertia ratio est, quia homines sunt diuersæ conditionis, & diuersimode ad veritatis cognitionem perducti, & dispositi. Quidam namque magis ducuntur per signa & miracula; Quidam vero magis per sapientiam. Vnde 1. Cor. 1. *Iudæi signa petunt & Græci sapientiam quærunt.* Vt ergo Dominus omnibus ostenderet viam salutis: vtramque viam pádere voluit, sc. signorum & sapientiæ: vt, qui non perducerentur ad viam salutis per miracula, in veteri & nouo testamento facta; saltem per viam sapientiæ; vt in Prophetis, & aliis sacræ Scripturæ libris, ad veritatis cognitionem perueniant.

Quarta ratio est Chrysostomi. Quia scilicet homines infirmi intellectus, veritatem, & cognitionem

nem Dei in seipsis capere non possunt, voluit Deus eis condescendere, & illuminare quosdam homines de diuinis præ aliis; vt ab eis humano modo cognitionem de diuinis acciperent, quorum cognitionem in seipsis attingere non valebant. Ideo dicit, (*vt omnes crederent per illum,*) q.d. (*venit in testimonium,*) non propter ipsum lumen: sed propter ipsos homines; vt scil. (*crederent per illum.*) Sic ergo patet idonea esse, & congruentia testimonia Prophetarum; & ideo recipienda: vtpote nobis necessaria ad veritatis cognitionem.

II. Dicit a. *crederent*] Quia est duplex participatio diuini luminis. Perfecta; quæ est in gloria, Psalm. 35. *In lumine tuo videbimus lumen.*

In perfecta; Quæ habetur per fidem (*quia venit,* &c.) De istis duobus modis dicitur, 1. Corinth. 13. *Videmus nunc per speculum,* &c. & ibid. *Nunc cognosco ex parte,* &cæt. Istorum autem modorum prior, est modus participationis per fidem: quia per ipsam peruenitur ad speciem. Vnde Isa. 7. secundum aliam literam: *nisi credideritis non intelligetis:* vbi nostra habet: *Si non credideritis, non permanebitis,* 2. Corinth. tertio. *Nos autem omnes reuelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem,* scilicet quam perdidimus, *transformamur à claritate in claritatem.* Glossa, *à claritate fidei in claritatem speciei.* Dicit ergo, (*Vt omnes crederent per illum,*) non vt omnes viderent illum perfecte statim; sed vt primo per fidem credendo, & postea per speciem in patria perfruendo.

Dicit aũt, (*per eum,*) vt ostendat differentiã eiꝰ ad

Christum. Christus enim venit, vt omnes crederent in eum. Ioan. 7. *Qui credit in me*, &c. Ioan. vero vt omnes crederent, non quidem in eum, sed in Christum per eum.

Sed contra: Non omnes crediderunt per illum, si ergo venit, vt omnes crederent per illum, frustrà venit. *Respondeo.* Quantum est ex parte Dei mittentis, & ex parte Ioan. venientis, sufficiens modus adhibitus est omnibus perueniendi ad fidem; sed ex parte eorum, qui *oculos suos statuerunt declinare in terram*, & noluerunt videre ipsum lumen; defectus fuit, quia non omnes crediderunt. Licet autem Ioan. de quo tot dicta sunt, & quod missus à Deo magnus sit, nihilominus tamen eius aduentus non est sufficiens hominibus ad salutem: quia salus hominis in hoc consistit, quod participet ipsam lucem: vnde, etsi Ioann. lux fuisset, suffeciisset hominibus ad salutem eius aduentus: sed *ipse non erat lux.*

III. Necessaria erat lux, quæ sufficeret hominibus ad salutem, & Ioannes venit, *vt testimoniũ perhiberet de lumine.* Consueuit autem testificans esse maioris auctoritatis, quam ille, cui perhibet testimonium: ne ergo credatur Ioannes esse maioris auctoritatis, quam Christus, dicit Euangelista: *Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine.*] Testatur enim, non quia maior, sed quia notior, etiamsi sit minor.

Sed de hoc: *Non erat ille lux:*] contra dicitur Eph. 5. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino*, & Matt. 5. *Vos estis lux mundi*, &c. Sunt ergo Ioannes, &

nes, & Apostoli, & omnes boni, lux. *Respondeo*, quidam dicunt, quod Ioannes non erat lux cum articulo, quia hoc est solius Dei proprium. Sed si lux ponatur sine articulo, erant Ioannes, & omnes sancti, facta lux. Filius Dei est lux per essentiam, Ioānes vero, & omnes sancti per participationem. Et ideo, quia Ioannes participabat verum lumen, cōgruenter testimonium perhibebat de lumine. Ignis enim conuenientius manifestatur per aliquod ignitum, quam per aliquid aliud, & color per coloratum.

V. CONCIONIS DISPOSITIO.

Erat lux vera, quæ, &c. Ioan. 1.

SCOPVS. De Verbi aduentu necessario & pertutili.

PARTITIO.

I. *De lucis diuinæ efficacia.*
II. *De eius præsentia.*
III. *De lucis euidentia, causaque defectus in mundo.*
IV. *De illius aduentu, & acceptatione.*
V. *De fructu lucis magnifico.*
VI. *De modo, quo is fructus datur hominibus.*

PARS I.

De lucis seu Verbi efficacia.

NEcessitas aduentus Verbi, videtur esse defectus diuinæ cognitionis, quæ in mundo erat.

Vnde hanc necessitatem sui aduentus assignat, dicens Ioan. 18. *In hoc natus sum, & ad hoc veni.* Ad insinuandum ergo nunc diuinæ cognitionis defectum, duo facit Euangelista. *Primo* ostendit, quod iste defectus non est ex parte Dei, neque ex defectu Verbi. *Secundo* ostendit, quod est ex parte hominum. Quod autem non fuerit defectus ex parte Dei & Verbi, quin homines Deum cognoscerent, & illuminarentur à Verbo, ostendit ex tribus. *Primo*, ex ipsius diuinæ lucis efficacia, quia *(erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.) Secundo*, ex ipsius diuinæ lucis præsentia: quia, *(in mundo erat.) Tertio*, ex eius euidentia: quia *(mundus per ipsum factus est.)* Non fuit ergo defectus diuinæ cognitionis in mundo, ex parte verbi, quia efficax est.

Vnde *primo* ostendit rationem huius efficaciæ. Quia [*Erat lux vera.*] *Secundo*, ipsam eius efficaciam. Quia [*illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.*

Est efficax diuinum verbum ad illuminãdum: quia *(Erat lux vera)* Quomodo autem verbum sit lux, & quomodo sit lux hominum, quia supra satis explanatum est, superfluum est ad præsens reiterare. Istud tamen dicendum, quomodo sit *(lux vera?)*

Nota: Verum in Scriptura tribus opponitur. 1. Diuiditur contra falsum. Vt Ephes. 4. *Deponentes mendacium, loquimini veritatem.* 2. Diuiditur contra figurale: Vt Ioann. 1. *Lex per Moysen data*, &cæt. *quia veritas figurarum legis, facta est per Christum.* 3. Diuiditur

uiditur contra participans. Vt 1. Ioannis vltimo: *Vt simus in vero filio eius*, qui scilicet non est filius per participationem.

1. Fuit autem ante aduentum Verbi in mundo quædam lux, quam Philosophi se habere iactabant. Sed hæc quidem falsa fuit: quia (vt dicitur Romanorum 1.) *Euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, dicentes enim se esse sapientes*, &cæt. Hieremiæ 10. *Stultus factus est omnis homo, à scientia sua.*

2. Fuit etiam quædam alia lux, quam gloriabantur se habere Iudæi ex doctrina legis. Sed hæc quidem lux, erat lux figuralis, Hebr. 10. *Vmbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum.* 3. Erat etiam in Angelis, & in sanctis hominibus lux quædam, inquantum specialiori modo per gratiam Deum cognoscebant. Sed hæc lux participata erat. Iob 35. *Super quem non resplendet lumen illius?* quasi dicat: Quicunque lucidi sunt, intantum lucent, inquantum participant lumen illius, scil. Dei.

4. Sed verbum Dei, non erat lux falsa; non figuralis; non participata: sed (*lux vera,*) id est, per essentiam suam.

Itaque *excluditur duplex error.* 1. Photini, qui Christum opinatus est, ex Virgine initium sumpsisse. Ideo ne quis hoc suspicari posset, Euangelista loquens de Incarnatione Verbi, dicit. (*Erat lux vera,*) scilicet ab æterno; non solum ante Virginem, sed ante omnem creaturam. 2. Excluditur etiam error Arrij, & Origen. dicentium,

Christum non fuisse verum Deum, sed per participationem tantum. Quod si verum esset, non esset (*lux vera*,) vt Euangelista dicit, 1. Ioann. 1. *Deus lux est*, non per participationem, sed *lux vera*. Si ergo verbum erat lux vera, manifestum est, illud esse Deum verum.

De II. Patet inde ratio efficaciæ diuini Verbi, ad diuinam cognitionem causandam. Efficacia autem ipsius Verbi est, quia *illuminat omnem hominem venientem.*) Omne enim, quod est per participationem, deriuatur ab eo, quod est per essentiam suam tale. Vt omne ignitum est hoc per participationem ignis, qui est ignis per suam naturam. Quia ergo Verbum est lux vera per suam naturã; oportet vt omne lucens luceat per ipsum, inquantum ipsum participat. Ipse ergo (*illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.*)

NOTA. Mundus in Scriptura accipitur tribus modis. 1. Ratione suæ creationis, vt hic: (*Mundus per ipsum factus est.*) 2. Ratione suæ perfectionis ad quam per Christum pertingit, vt 2. Corinth. 5. *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.* 3. Ratione suæ peruersitatis, vt 1. Ioan. 2. *Totus mundus in maligno positus est.*

Illuminatio seu illuminari per Verbum, intelligitur dupliciter, scil. de lumine naturalis cognitionis, de quo Psal. 4. *Signatum est super nos*, &c. Item, de lumine gratiæ, de quo Is. 60. *Illuminare Hierusalem.* His duabus distinctionib. suppositis, facile soluitur dubitatio, quæ existis oritur. Cum n. dicit Euangelista; (*Illuminat omnem hominem,*) videtur

tur subesse falsum, cum adhuc multi sint in mundo tenebrosi.

Si ergo nos, memores dictarum distinctionum, accipiamus mundum, secundum quod ponitur ratione suæ creationis, & illuminare: secundum quod accipitur pro lumine naturalis rationis: verbum Euangelistæ nullam habet calumniam. Quia homines omnes venientes in hunc mundum sensibilem, illuminantur lumine naturalis cognitionis, ex participatione huius veræ lucis; à qua deriuatur, quicquid de lumine naturalis cognitionis participatur ab hominibus. Vtitur autem Euangelista hoc modo loquendi, vt dicat, *venientem in hunc mundum*, non quod homines vixissent aliquo temporis spacio extra mundum, & postea venirent in mundum: Cum hoc sit contra Apost. Roman. 9. *Cum enim nondum nati essent, aut aliquid egissent boni, aut mali, vt secundum electionem*, &c. Vnde, cum non egissent aliquid, antequam nati essent; manifestum est, quod anima non est antequam corpori coniungatur.

Dicit ergo, *venientem in hunc mundum*, vt ostendat, quod homines illuminantur à Deo, secundū hoc, quod veniunt in mundum; id est, secundum intellectum, qui est ab extrinseco. Homo enim ex duplici natura constituitur; corporali & intellectuali: & secundum corporalem quidem naturā, seu sensibilem, illuminatur homo lumine corporeo & sensibili: secundum animam vero & intellectualem naturam, illuminatur lumine intellectuali, & spirituali. Cum ergo homo secundum

naturam corporalem, non veniat in hunc mundū, sed sit ex mundo: sed secundum intellectualem naturam, quæ est ab extrinseco, vt dictum est, fit à Deo per creationem: vnde Eccles 12. *Donec omnis caro in suam reuertatur originem, & spiritus dirigatur ad Deum, qui fecit illum*: ostendit Euangelista, quod hęc illuminatio, est secundum illud, quod est ab intrinseco, scilicet secundum intellectum, cum dicit: *Venientem in hunc mundum.*]

II. Si vero accipiatur illuminari pro lumine gratiæ; sic hoc, [*Illuminat omnem hominem,*] potest tripliciter exponi. 1. Ab Orig. in illa Homilia *Aquila grandis*, exponitur sic: Vt accipiamus mundum ratione suæ perfectionis, ad quam perducitur homo reconciliatus per Christum; & tunc dicitur: *(Illuminat omnem hominem venientem)* per fidē, *(in hunc mundum)* spiritualem scilicet Ecclesiam illuminatam lumine gratiæ. 2. Ab Chrysost. exponitur, accipiendo mundum ratione suæ creationis: & talis est sensus, *(illuminat)* scil. verbum quātum de se est: quia ex parte sua nulli deest; immo *vult omnes saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire:* 1. Tim. 2. [*Omnem hominem venientem*] id est, qui nascitur in hunc mundum sensibilem. Quod si aliquis non illuminatur; ex parte hominis est auertentis se à lumine illuminante. 3. Ab Augustino exponitur, vt (*omnem*) fit distributio accommoda: vt sit sensus, (*illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum,*) non simpliciter, *(sed omnem hominem,)* qui illuminatur; scilicet, quia nullus illuminatur nisi à Verbo. Dicit ergo secundum Augustinum

gustinum (*venientem*) vt assignet rationem, quare homo indiget illuminari.

III. Accipiendo tamē mundū ratione suæ peruersitatis & defectus, quasi dicat, ideo indiget illuminari, quia (*venit in hunc mundum,*) peruersitate & defectibus tenebrosum, & ignorantia plenum. De mundo spirituali primi hominis, Luc. 2. *Illuminare his qui in tenebris.*

Destruitur autem per verba prædicta error Manichæi, ponentis homines, & mundum à principio contrario, id est, diabolo, in mundo creatos fuisse. Quia si homo fuisset creatura diaboli veniens in mundum, non illuminaretur à Deo, siue à Verbo. Quia Christus venit in mundum, *vt dissolvat opera diaboli.* 1. Ioan. 3. Sic ergo patet efficacia diuini verbi, quod defectus cognitionis in hominibus, non est ex parte ipsius Verbi: quia ad omnes illuminandos efficax est, cum sit (*lux vera, quæ illuminat omnem hominem,* &c.)

PARS II.

De præsentia lucis.

Ne credas defectum ipsum esse ex remotione, seu absentia veræ lucis; hoc excludens Euangelista, subdit: (*In mundo erat.*) Simile huic habetur illud 17. *Non longe est ab vnoquoque nostrum,* scilicet Deus, *in ipso enim viuimus,* &c. quasi dicat Verbum diuinum efficax est, & præsens est ad illuminandum. Nota. In mundo dicitur aliquid esse tripli-

tripliciter. 1. Per contingentiam, sicut locatum in loco, Ioan. 17. *Hi in mundo sunt.* 2. Sicut pars in toto: nam pars mundi dicitur esse in mundo, etiamsi non sit locata. Sicut substantiæ supernaturales, licet localiter non sint in mundo: tamen sunt vt partes. Psal. 145. *Qui fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt.* Neutro autem istorum modorum lux vera in mundo erat, quia nec localis est, nec pars vniuersi, imo quodammodo, vt ita liceat loqui, totum vniuersum est pars, bonitatem eius partialiter participans. Erat ergo in mundo tertio modo, sicut causa efficiens, & conseruans, Hiere. 23. *Cœlum & terram ego impleo.*

Sed tamen aliter est de Verbo agente, & causante omnia, & aliter de aliis agentibus. Nam alia agentia operantur, vt extrinsecus existentia. Cum enim non agant nisi mouēdo, & alterando aliquo modo, quantum ad ea, quæ sunt extrinseca rei; vt extrinseca operantur. Deus vero operatur in omnibus, vt interius agens: quia agit creando. Creare autem, est dare esse rei creatæ. Cum ergo esse sit intimum cuilibet rei, Deus, qui operando dat esse, operatur in rebus, vt intimus agens. In mundo ergo erat, vt dans esse mundo.

Consueuit aũt dici, Deũ esse in omnib. per essentiam, præsentiã, & potentiam. Ad cuius intellectũ sciendum est, quod per potentiam dicitur esse aliquis in omnibus, quæ subduntur potentiæ eius: sicut Rex dicitur esse in toto regno sibi subiecto, per suam potentiam. Non tamen ibi est per præsentiam, neque per essentiam. Per præsentiam dicitur

citur esse in omnibus, quæ sunt in conspectu eius; sicut Rex dicitur esse per præsentiam in domo sua. Per essentiam vero dicitur esse in illis rebus, in quibus est sua substantia: sicut est Rex in vno loco determinato. 1. Dicimus enim Deum esse vbiq; per potentiam: Quia omnia eius potestati subduntur. Ps. 138. *Si ascendero in cœlum, tu illic es: Si sumpsero pennas meas diluculo, &c. tenebit me dextera tua.* 2. Per præsentiam vero, quia *omnia nuda & aperta sunt oculis eius*, quæ sunt in mundo. Hebr. 4. 3. Per essentiam autem, quia essentia sua intima est omnib. rebus: oportet enim de necessitate omne agens, inquãtum agens, immediate coniungi suo effectui. Cum mouens & motum oporteat simul esse. Deus autem actor est, & conseruator omnium, secundum esse vniuscuiusque rei. Vnde, cum esse rei sit intimum in qualibet re; manifestum est, quod Deus per essentiam suam, per quam omnia creat, sit in omnibus rebus.

NOTA autem, quod Euangelista signanter vtitur hoc verbo, *erat*,]cum dicit: *In mundo erat*,]ostendens ab initio creaturæ semper ipsum fuisse in mundo, causans & conseruans omnia. Quia si ad momentum subtraheret Deus virtutem suam à rebus conditis, omnia in nihilum redigerentur, & esse desinerent. Vnde Origenes satis ad hoc, cõgruo exemplo vtitur, dicens: Sicut se habet vox humana ad verbum humanum in mente concẽptum; sic se habet creatura ad verbum diuinum. Nam sicut vox nostra est effectus verbi concepti in mente nostra, ita & creatura est effectus Verbi

in diui-

in diuina mente concepti. *Dixit enim & facta sunt.* Vnde sicut videmus, quod statim deficiente verbo nostro, vox sensibilis deficit: ita si virtus Verbi diuini subtraheretur à rebus, statim res omnes in ipso momento deficerent: & hoc, quia *est portans omnia verba virtutis suæ.* Hebr. 1.

Sic ergo patet, quod defectus diuinæ cognitionis non est in hominibus, ex verbi absentia, quia [*in mundo erat.*] Non est etiam ex verbi inuisibilitate seu occultatione: quia fecit opus, in quo similitudo euidenter relucet scil. mundum, Sapien. 13. *A magnitudine speciei, & creaturæ cognoscibiliter poterit eorum creator videri:* & Roma. 1. *Inuisibilia Dei per ea,* &c. Et ideo statim Euangelista subiungit.

PARS III.

De euidentia lucis, & eius defectu in mundo: causaque defectus.

ET *mundus per ipsum factus est,*] vt scil. in ipso lux ipsa manifestaretur: sicut in artificio manifestatur ars artificis: ita totus mundus nihil aliud est, quam quædam repræsentatio diuinæ sapientiæ in mente patris conceptæ. Sapient. *Sparsit illam super omnia opera sua.* Sic ergo patet, quod defectus diuinæ cognitionis, non est ex parte Verbi, quia efficax est, cum sit (*lux vera.*) Præsens est, quia (*in mundo erat.*) Euidens est, quia (*mundus per ipsum factus est.*

II. Vnde autem est lucis defectus? Quia (*Mundus eum non cognouit,*) q. d. Non est ex parte ipsius: sed

sed ex parte mundi. Dicit *eum* in singulari, quia supra, Verbum dixerat, non solum lucem hominum, sed Deum, vnde cum dicit (*eum,*) intelligit Deum. Ponitur autem hic mundus, pro homine: Angeli namque cognouerunt eum intelligendo: Elementa obediendo: sed mundus, i. homo habitator mundi, *eum non cognouit.*

III. Possumus hunc defectum cognitionis diuinæ referre, *vel* ad naturam hominis, *vel* ad culpam. 1. Ad naturam quidem, quia licet omnia hæc prædicta auxilia data sint homini, vt ducatur in cognitionem Dei: tamen ratio humana in se deficiens est ab hac cognitione. Iob 36. *Vnusquisque intuetur eum procul.* Et iterum ibi: *Ecce Deus magnus, vincens scientiam nostram.* Sed si aliqui eum cognouerunt, hoc fuit, non inquantum fuerunt in mundo; sed inquantum fuerunt supra mundum, & tales *quibus dignus non erat mundus.*

2. Si vero referatur ad culpam hominis, tunc hoc quod dixit: [*Mundus eum non cognouit,*] est quasi ratio, quare ab hominibus Deus non cognoscitur, & sic accipitur mundus pro inordinato mundi amatore: quasi dicat, (*mundus eum non cognouit.*) quia sunt mundi amatores. Amor enim mundi (vt dicit Augustinus) maxime retrahit à Dei cognitione; quia *amor mundi inimicum Dei constituit.* Iacobi 4. Qui autem non diligit Deum, non potest eum cognoscere. prima Corinthiaca secundo: *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei.*

NOTA. Ex hoc soluitur *quæstio* Gentium vana: si à

si à paucis temporibus filijs Dei pro salute humana mundo innotuit; videtur quod ante tempus illud naturam humanam despexerit. *Dicendum:* Non despexit, sed semper fuit in mundo, & quantum in se est, cognoscibilis est ab hominibus; sed quod aliqui eum non cognouerunt, fuit eorũ culpa, quia mundi amatores erant.

NOTA 2. quod Euangelista loquitur de Incarnatione Verbi, vt ostendat idem esse verbum incarnatum, & quod (*erat in principio apud Deum, & Deus*, &c.] Resumit, quæ de ipso supra dixerat, ibi enim dixerat, quod *Verbum erat lux hominum*,] hic vero dicit, quod *erat lux vera.*] Ibi: *omnia per ipsum facta sunt*,]hic vero, *& mũdus per ipsum factus est.*] Supra vero dixit, quod *sine ipso factum est nihil*,] id est, secundum vnam expositionem, omnia conseruans: hic vero dicit: *In mundo erat*,] mundum & omnia creans & conseruans: Ibi dixit: *Et tenebræ eã non comprehenderunt*;]hic vero: *Et mundus eum non cognouit*,]& ideo totum hoc quod sequitur ab illo loco: *Erat lux vera*,) videtur quædam explicatio superiorum.

IV. Possumus etiam ex prædictis accipere triplicem rationem, quare Deus voluit incarnari. *Vna* est peruersitas humanæ naturæ, quæ ex sui malitia iam obtenebrata erat vitiorum, & ignorantiæ obscuritate. Vnde supra dixerat, quod *tenebræ eam non comprehenderunt.*) Venit ergo in carnem Deus: vt tenebræ possent apprehendere lucem, id est, ad cognitionem eius pertingere. Isai. 9. *Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnã.* Secunda,

propter

propter insufficiétiam Prophetici testimonij. Venerunt enim Prophetæ, venerat Ioannes; sed sufficienter: illuminare non poterant, quia *(non erat ille lux.)* Vnde necessarium erat, vt post Prophetarum vaticinia, post Ioannis aduentum, lux ipsa veniret, & sui cognitionem mundo traderet. Et hoc est, quod Apostolus dicit, Hebr. 1. *Multifarie multisque modis*, &c. 2. Petr. 1. *Habetis propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes, donec dies illucescat.* Tertia, propter creaturarum defectum. Nam creaturæ insufficientes erant ad ducēdum in cognitionem creatoris: vnde *mundus per ipsum factus est,*] & *ipsum non cognouit.*] Ergo necessarium erat, vt ipse creator per carnem in mūdum veniret, & per seipsum cognosceretur. Et hoc est, quod Apostolus dicit, 1. Cor. 1. *Nam quia in Dei sapientia, mundus non cognouit per sapientiam Deum; placuit Deo, per stultitiam prædicationis, saluos facere credentes.*

PARS IV.

De lucis aduentu & acceptatione.

ASsignata necessitate incarnationis Verbi, consequenter Euangelista manifestat vtilitatem, ex ipsa Incarnatione ab hominibus consecutam. Sed *primo* insinuat lucis aduentum. *Secundo*, hominum occursum.

De I. Ostendit, quod lux quæ erat præsens in mundo, & euidens seu manifesta per effectum; nō tamen cognoscebatur à mundo. Et ideo *(venit in propria,)* vt cognosceretur. Sed ne, cum dicit, *(venit,)*

nit] intelligeres motum localem in hoc modo, vt s. venerit quasi desinens esse, vbi prius erat; & denuo incipiens esse, vbi prius non erat; dicit (*in propria,*) i. in ea quę erant sua, quæ ipse fecerat, & venit ipse, vbi erat: Ioan. 16. *Exiui à patre, & veni in mundum.* 2. Vel dic [inquam] *in propria,* id est, in Iudæā secundū quod tum: quæ quidem speciali modo sua erat, Ps. 75. *Notus in Iudæa Deus.* Isa. 5. *Vinea Domini exercituū, domus Israel est:* 3. Sed melius est, vt dicatur (*propria*) i. in mundum ab eo creatum. Ps. 22. *Domini est terra.*

Quæres. Si prius erat in mundo, quomodo venit in mundum? *Resp.* Venire in aliquem locum, dicitur dupliciter. *vel* quod veniat, vbi nullo modo prius fuerat: *vel* quod, vbi aliquo modo prius fuerat, incipiebat esse quodā nouo modo: sicut Rex, qui prius erat in ciuitate aliqua sui regni per potentiam; ad illam postmodum veniens personaliter, dicitur venire, vbi prius erat. Venit enim per suam substantiam, vbi prius erat solum per suam potentiam. Sic ergo filius Dei venit in mundum; & tamen in mundo erat. Et quidem per essentiam, potentiam, & præsentiam; sed venit per carnis assumtionem: erat inuisibilis, venit vt esset visibilis.

De II. Sequitur hominum occursus, qui differenter se habuerunt ad venientem. Quia quidam eum receperunt; non sui. Vnde (*Et sui eum non receperunt.*) 1. Sui, sunt homines, quia ab eo formati. Genes. 1. *Formauit Deus hominem.* Ps. 99. *Scitote, quoniam Dominus ipse fecit nos.* Quia ad eius imaginem facti, Gen. 1. *Faciamus hominem.* 2. Sed melius est vt dicamus, (*sui*) id est, *Iudæi eum non receperunt* per fidem

dem

dem credendo, & honorando. Ioa 5. *Ego veni in nomine patris mei, & non recepistis me.* Ioann. 8. *Ego honorifico patrem meum, &c.* Sunt quidem Iudæi *sui*; quia ab ipso in populum peculiarem electi. Deut. 26. *Elegit te Dominus in populum peculiarem.* (*Sui*) secundū carnem coniuncti. Rom. 9. *Ex quibus Christus secundum carnem.* Item (*Sui*) ab eo beneficiis promoti. Is. 1. *Filios enutriui & exaltaui.* Sed licet, (*Sui*) *Ipsum* eum non receperunt; non defuerunt tamen qui eum receperunt. Vnde subdit:

(*Quotquot autem receperunt.*) Vtitur Euangelista hoc modo loquendi, (*Quotquot*) 1. Vt ostendat ampliorem esse factam solutionem, quam fuerit promissio, quæ facta fuit solum *suis*, sc. Iudæis. Isa. 33. *Dominus legifer noster*, &c. sed solutio non solum fuit facta *Suis*, sed [*quotquot receperunt eum*,] id est, omnibus in eum credentibus, Rom. 15. *Dico autem, Christum ministrum fuisse circumcisionis, &c. promissiones patrum*, id est patribus factas, *&c. Gentes autem super misericordia*, quia misericorditer sunt recepti. Dicit, [*Quotquot*] 2. Vt ostendat, quod gratia Dei indifferenter datur omnibus recipientibus Christum, Act. 11. *Ergo in nationes gratia Spiritus sancti, &c. Et non solum liberis, sed etiam seruis; non solum masculis, sed etiam & fœminis.* Colos. 3. *In Christo Iesu, non est masculus, nec fœmina gentilis, vel Iudæus, circumcisio & præputium, &c.*

PARS V.

De fructu lucis aduenientis magnifico.

DVo hic. *Primo*: De magnificentia fructus. *Secundo*: Quibus detur.

De I. Est ergo fructus aduentus filij Dei magnus; quia homines fiunt per hoc filij Dei. Gal. 4. *Misit Deus Filium suum factum ex muliere, vt adoptionẽ filiorum reciperemus.* Et hoc congrue; vt, qui sumus filij Dei, per hoc, quod assimilamur filio, reformemur per filium. Dicit ergo: *Dedit eis potestatem.*)

NOTA. Homines fiunt filij Dei per assimilationem ad Deum: Est autem triplex assimilatio hominum ad Deum. 1. Per gratiæ infusionem. Vnde quicunque habet gratiam gratum facientem, efficitur filius Dei. Rom. 8. *Non enim accepistis spiritum seruitutis*, &c. Galat. 4. *Quoniam estis filij Dei, misit Deus spiritum Filij.* 2. Assimilamur Deo per operum perfectionem. Quia qui facit opera iustitiæ, est filius. Matt. 5. *Diligite inimicos vestros.* 3. Per gloriæ adeptionem, & quantum ad animam per lumen gloriæ. Ioann. 3. *Cum apparuerit, similes ei erimus:* Et quantum ad corpus, Philipp. 3. *Reformabit corpus humilitatis nostræ.* Vnde de istis duobus dicitur, Romanorum 8. *Adoptionem filiorum Dei expectantes.*

I. Si ergo accipiamus potestatem filios Dei fieri, quantum ad operum perfectionem, & gloriæ adeptionem; nullam difficultatem habebit sermo. Quia cum dicit, (*dedit eis potestatem,*) intelligitur de

turde potestate gratiæ;qua habita, potest homo facere opera perfectionis,& adipisci gloriã. Quia, Roman.6.*Gratia Dei,vita æterna.* Et secundum hũc modum,*dedit eis,*)qui eum receperunt,*potestatem*) id est,infusionem gratiæ,*filios Dei fieri,*) bene operando,& gloriam acquirendo.

11. Si vero intelligatur de gratiæ infusione;tũc obiectionem habet hoc,*dedit eis potestatem.*) Quia, non est in potestate nostra fieri filios Dei; cum nõ sit in potestate nostra gratiam habere. Aut ergo id intelligitur de potestate naturæ;& hoc non videtur esse verum,quia infusio gratiæ est supra naturam nostram. Aut intelligitur de potestate gratiæ, & tunc hoc ipsum est gratiam habere,quod habere *potestatem filios Dei fieri:*)& sic non dedit potestatem filios fieri Dei, sed filios Dei esse. *Dicendum,* quod in datione gratiæ,requiritur in homine adulto ad iustificationem suam consensus,per motum liberi arbitrij: vnde quia in potestate hominis est, vt consentiat,& non consentiat;*dedit eis potestatẽ.*) Dedit autem hanc potestatem suscipiendi gratiã dupliciter. 1. Præparando, & hominibus proponendo. Sicut enim qui facit librum, & proponit homini ad legendum,dicitur dare potestatem legendi: Ita Christus,*per quem gratia facta est,*& *qui operatus est salutem in medio terræ.* Psalm.73. Dedit nobis *potestatem filios Dei fieri,*)per gratiæ susceptionẽ. 2. Quia hoc non sufficit,cum etiam liberum arbitrium indigeat ad hoc,vt moueatur ad gratiæ susceptionem, auxilio gratiæ diuinæ, non quidem habitualis,sed mouẽtis; ideo dat potestatem mo-

uendo liberum arbitrium hominis, vt consentiat ad susceptionem gratiæ: Iuxta Thren. vlt. *Conuerte nos Domine ad te*, mouendo voluntatem nostram ad amorem tuum, *& conuertemur*, &c. Et hoc modo vocatur interior vocatio. De qua Rom. 8. *Quos vocauit*, interius voluntatem instigando ad consentiendum gratiæ, *hos iustificauit*, gratiam infundendo.

III. Quia verò per hanc gratiam habet homo hanc potestatem conseruandi sc. in diuina filiatione, potest & aliter dici: *dedit eis,*) id est, eum recipientibus, *potestatem filios Dei fieri,*) id est, gratiam, per quam potentes sunt in diuina filiatione conseruari, 1. Ioann. vlt. *Omnis qui natus est ex Deo, non peccat*, sed gratia Dei (per quam regeneramur in filios Dei) conseruat eum. Sic ergo, *dedit eis potestatem filios Dei fieri,*) per gratiam gratum facientem, per operum perfectionem, per gloriæ adeptionem: Et hæc præparando, mouendo, & conseruando gratiam.

De II. Ostenditur, quibus conferatur fructus eius aduentus, sc. *His, qui credunt in nomine eius.*] Hoc potest accipi dupliciter: Vel, vt sit expositiuum superiorum; Vel determinatiuum. 1. Expositiuum quidem, quia Euangelista dixerat: *Quotquot autem receperunt eum,*] vt ergo ostendat, quid est recipere eum, quasi exponendo, consequenter subiungit, *his, qui credunt in nomine eius,*] quasi dicat, hoc est recipere eum, in eum credere, quia per fidem Christus habitat in cordibus nostris, iuxta illud Ephes. 3. *Habitare Christum per fidem*, &c.] Illi ergo *receperunt*

ceperunt eum, qui credunt in nomine eius.] 2. Vt determinatiuum vero, ponitur ab Orig. in Hom. quæ incipit: *Vox spiritualis*: hoc modo multi recipiunt Christum, dicentes se esse Christianos, qui tamen non fiunt filij Dei, quia nõ vere credunt *in nomine eius,*] falsa dogmata de Christo suggerendo, subtrahendo scil. aliquid sibi de diuinitate, vel de humanitate. Iuxta illud 1. Ioan. 4 *Omnis spiritus qui soluit Christum, ex Deo non est.* Et ideo Euangelista quasi determinando, dicit, *dedit eis,*] sc. recipientibus eum per fidem, *potestatem filios Dei fieri,*] illis tantum, *qui credunt in nomine eius,*] id est, qui nomen Christi integrum seruant, vt nihil de diuinitate, vel humanitate Christi diminuant.

3. Potest etiam hoc referri ad formationem fidei, vt dicatur, *his,*] sc. *dedit potestatem filios Dei fieri, qui credunt in nomine eius,*) id est, per fidem charitate formatam, opera salutis faciunt. Illi enim qui habent solum fidem informem, non credunt in nomine eius, quia non operantur ad salutem. Sed prima expositio, quæ accipitur, vt expositiuum præmissorum melior est.

PARS VI.

De modo, quo is fructus datur hominibus.

QVia dixerat, quod fructus aduenientis lucis est potestas fieri filios Dei hominibus data: Filius autem dicitur quis ex eo, quod nascitur, ne æstimes eos materiali generatione nasci; dicit:

non ex sanguinibus.) Et licet hoc nomen *sanguis*, in Latino non habeat plurale, quia tamen in Græco habet, ideo translator regulam grammaticæ seruare non curauit; vt veritatem perfecte doceret: *Ex sanguinibus,*) intelligitur quicquid ex sanguine generatur, concurrens vt materia ad carnalem generationem. Semen autem, secũdum *Philosophum De gen. animal. cap. 18.* est vltimi superfluitas cibi sanguinei: Vnde siue semen viri, siue menstruum mulieris, intelligitur per sanguinem.

Causa vero motiua ad actum carnalem, est voluntas se commiscentium, scilicet maris & fœminæ. Quia, licet actus virtutis generatiuæ, qua talis, non sit subiectus voluntati; præambula tamen ad ipsum voluntati subiiciuntur. Et ideo dicit, *neque ex voluntate carnis,*) pro persona mulieris, *neque ex voluntate viri,*) vt ex causa efficiente, (*sed ex Deo nati sunt.*) q. d. non carnaliter, sed spiritualiter filij Dei fiunt: Accipitur autem hic caro secundum Augustinum pro muliere: Quia sicut caro obedit spiritui, sic mulier debet obedire viro. Genes. 2. Dixit Adam de muliere: *Hoc nunc os ex ossibus meis*, &c.

NOTA, secundum August. quod, sicut dissipatur possessio domus, in qua principatur mulier, & subiicitur vir; ita dissipatur homo, cum caro dominatur spiritui. Propter quod dicit Apostolus Rom. 8. *Debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus.* De modo autem dictæ generationis carnalis, dicitur Sap. 7. *In ventre matris figuratus sum caro.*

Vel possumus dicere, quod motiuum ad carnalem

lem generationem, est duplex. Vnum ex parte appetitus, voluntas: aliud à parte sensitiui, quod est concupiscentia. 1. Ad designandum ergo materialem causam, dixit: *non ex sanguinibus:*] 2. Ad designandum causam efficientem, quoad concupiscentiam, dicit: *neque ex voluntate carnis.*] Quamuis improprie voluntas dicatur concupiscentia carnis; quo tamen modo dicitur Galat. 5. *Caro concupiscit aduersus spiritum*, &c. 3. Ad designandum vero appetitum intellectiuum, dicit: *Non ex voluntate viri.*) Sic ergo generatio filiorum Dei, non est carnalis, sed est spiritualis. Quia (*ex Deo nati sunt.*) Ioann. vltim. *Omne quod natum est ex Deo*, &c.

NOTA. Hæc præpositio, *de*, semper denotat materialem causam, & efficientem, & etiam consubstantialem. Dicimus enim, quod faber facit cultellum de ferro, & pater generat filium suum de seipso; quia aliquid sui concurrit aliquo modo ad generationem. Præpositio *à*, semper denotat causam mouentem. Præpositio, *ex*, accipitur vt communis; quia importat causam materialem & efficientem; non tamen consubstantialem. Vnde quia solus filius Dei, qui est Verbum, est de substantia patris, imo cum patre est vna substantia; alij vero sancti, qui sunt adoptiui, non sunt de eius substantia: ideo Euangelista vtitur hac præpositione, *ex*, dicens de aliis, *ex Deo nati sunt.*) De filio vero naturali, quod de patre est natus.

NOTA 2. Iuxta vltimam expositionem carnalis generationis possumus accipere differentiã carnalis generationis ad spiritualem. Quia enim

illa est *ex sanguinibus*, ideo carnalis: ista vero, quia non est ex sanguinibus, ideo spiritualis. Ioann. 3. *Quod natum est ex carne, caro est, & quod natum est ex spiritu, spiritus est.* Item quia materialis generatio est *ex voluntate carnis*, id est, ex concupiscentia, ideo est immunda; & generat filios peccatores. Eph. 2. *Eramus natura filij iræ.* Item, quia illa est *(ex voluntate viri,)* id est, hominis, facit filios hominum: Hæc vero, quia est *ex Deo*, facit filios Dei. Si vero hoc quod dicit, *dedit eis potestatem,)* velis referre ad baptismum propter quod in filios Dei regeneramur, possumus videre in hoc ordinem baptismi, vt scil. primo requiratur fides, vt sit in catechumenis, qui debent primo instrui de fide, vt credant in nomine eius; & deinde regenerentur per baptismum; non quidem ex sanguinib. carnaliter, sed ex Deo spiritualiter.

VI. CONCIONIS DISPOSITIO.

Scitu dignior, quam vtilis prædicatu.

Verbum caro factum est. Ioan. 1.

SCOPVS. Modus Incarnationis, eiusque gloria demonstratur.

PARTITIO.

I. *De Incarnatione.*
II. *De modo incarnationis.*
III. *De Verbi incarnati euidentia, in gloriæ manifestatione.*
IV. *De eâdem, in gloriæ singularitate.*

V. De

De eadem, in gloriæ determinatione.

PARS I.

De Incarnatione.

ET *Verbum caro factum est.*] 1. Hoc continuatur ad hoc: *In propria venit,*) q.d. verbum Dei in propria venit, sed ne credas ipsum venisse, locum mutando, ostendit modum, quo venit, sc. per Incarnationem. Eo enim modo venit, quo missus est à patre, inquantum factus est caro. Gal. 4. *Misit Deus Filium suum factum ex muliere,* &c. vbi Augustin. *Eò missum, quò factum.* 2. Secundum Chrysost. autem continuatur ad illud: *dedit eis potestatem,* &c.) q.d. Si quæris, vnde potuit dare hanc potestatem hominibus, vt filij Dei fierent: Respondet Euangelista, quia *Verbum caro factum est.*) Galat. 4. *Misit Deus Filium suum, vt adoptionem filiorum Dei reciperemus.* 3. Secundum vero Augustin. continuatur sic, ad hoc, quod dixerat: *sed ex Deo nati sunt:*) quasi enim dure videbatur, vt homines ex Deo nascerentur, ideo vt verbum esse credatur, subdit Euangelista illud, quod minus videtur: *Verbum caro factum est,*) q. d. ne mireris, si homines ex Deo sunt nati: quia *Verbum caro factum est,*) id est, Deus factus est homo.

NOTA. 1. Quidam posuerunt Verbum ita carnem factum esse, ac si Ipsum, vel aliquid eius sit in carnem conuersum: sicut cum farina fit panis, & aer ignis. Sic Eutyches, qui posuit commixtionem naturarum in Christo, dicens: in eo eandem fuisse Dei & hominis naturam.

Sed

Sed huius opinionis falsitas manifeste apparet: Quia *Verbum erat Deus.*) Deus autem immutabilis est: Malach.3. *Ego Deus, & non mutor*: vnde, nullo modo potest esse, vt in aliam naturam conuertatur. Est ergo dicendum contra Eutychem *Verbum caro factum est.*) Verbum carnem assumpsit, non quod ipsum Verbū sit ipsa caro: Sicut si dicamus, homo factus est albus; non quod ipse sit ipsa albedo, sed quod albedinem assumpsit.

2. Fuerunt etiam alij, qui, licet crederent Verbum non in carnem mutatum, sed quod eam assumpsit; tamen dixerunt, ipsum assumpsisse carnem sine anima: nam si carnem animatam assumpsisset, dixisset Euangelista (*Verbum caro*) cum anima (*factum est.*) Et hic fuit error Arrij; qui dixit, quod in Christo non erat anima, sed verbum Dei erat ibi loco animæ. Et huius positionis falsitas apparet. 1. Tum quia repugnat sacræ Scripturæ, quę in pluribus locis mentionem facit de anima Christi, vt Matth. 26. *Tristis est anima mea vsque ad mortem.* 2. Tum etiam, quia quædam passiones animæ recitantur de Christo, quæ in verbo Dei nullo modo esse possunt; nec etiam in carne sola, sicut illud Matth. 26. *Cœpit Iesus tædere & mœstus esse.* 3. Tū etiam, quia Deus non potest esse forma alicuius corporis, nec etiam angelus corpori vniri potest per modum formæ, cum secundum naturam à corpore sit separatus: anima autem vnitur corpori sicut forma. Non igitur verbum Dei corporis forma esse potest. 4. Præterea constat, quod caro non sortitur speciem carnis, nisi per animā. Quia

receden-

recedente anima à corpore hominis seu bouis, caro hominis vel bouis, non dicitur caro, nisi æquiuoce. Si ergo verbum non assumpsit carnem animatam, manifestum est, quod non assumpsit carnem: sed *Verbum caro factum est:*) ergo carnem animatam assumpsit.

5. Fuerunt autem alij, qui ex hoc moti, dixerũt: Verbum carnem quidem animatam assumpsisse: sed anima sensitiua tantum; non intellectiua; loco cuius, in corpore Christi dixerunt verbum esse. Et hic fuit error Appollinaris, qui quoque Arrium secutus est. Tandem, propter auctoritates prædictas coactus fuit ponere aliquam animam in Christo, quæ posset harum passionum esse subiectum; ita tamen, vt ratione & intellectu careret, sed loco horum, Verbum esset in homine Christo. *Sed* hoc manifeste apparet esse falsum. 1. Quia repugnat auctoritati sacræ Scripturæ, in qua quædam dicuntur de Christo, quæ nec in diuinitate, nec in anima sensitiua, nec in carne inueniri possunt. Sicut illud quod admiratus est, vt dicitur Matth. 8. admiratio autem, est passio animæ rationalis, & intellectiuæ, cum sit desiderium cognoscendi causam occultam effectus visi. Sic igitur, sic tristitiam cogit in Christo ponere partem animæ sensitiuam, contra Arrium: ita admiratio cogit ponere in ipso partem animæ intellectiuam, contra Appollinarem. 2. Idem etiam apparet per rationem. Sicut enim non est caro sine anima, ita non est vera caro humana sine anima humana, quæ est anima intellectiua: si ergo verbum assumpsit carnem animatã,

anima

anima sensitiua tantum, & non rationali; non assumpsit carnem humanam, & ita non poterit dici: *Deus factus est homo*. Præterea, ad hoc Verbum humanam naturam assumpsit, vt eam repararet: ergo id reparauit quod assumpsit. Si ergo non assumpsit animam rationalem, non reparasset eam: & sic nullus fructus proueniret nobis ex Verbi incarnatione, quod factum est. *Verbum*) ergo, *caro factum est*,) id est, carnem animatam anima rationalis assumpsit.

Dices: Si Verbum carnem sic animatam assumpsit, quare Euangelista de anima rationali mentionem non fecit, sed de carne solum, dicens: *Verbum caro factum est.*) Respondeo, propter quatuor rationes. *Primo*, Ad ostendendum veritatem Incarnationis, contra Manichæos; qui dicebant: Verbum non assumpsisse veram carnem, sed phantasticam tantum. Cum non esset conueniens, vt boni Dei verbum assumeret carnem; quam ipsi dicebant diaboli creaturam. Et ideo Euangelista, vt hoc excluderet, fecit de carne specialiter mentionem, sicut & Christus Luc. vlt. Existimantib. discipulis eum esse phantasma, veritatem resurrectionis ostendit, dicens: *Spiritus carnem & ossa non habet*, &cæt. *Secundo*. Ad demonstrandam Dei erga nos magnitudinem benignitatis. Constat enim, quod anima rationalis magis conformis est Deo, quam caro; & quidem magnum pietatis sacramentum fuisset, si verbum assumpsisset animam humanam, vtpote, sibi conformem. Sed assumere etiam carnem elongatã à simplicitate suæ naturæ, fuit multo am-

to amplioris, imo inæstimabilis pietatis indicium, vt Apostolus dicit 1. Tim. 3. *Et manifeste magnũ est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne,* &c. Hoc vt ostenderet Euangelista, solum de carne mentionem fecit. *Tertio.* Ad demonstrandam veritatem, & singularitatem vnionis in Christo. Aliis enim hominib. Sanctis vnitur quidem Deus, quantum ad animam solum. Vnde dicitur Sap. 7. *Per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei & Prophetas constituens.* Sed quod verbum Dei vniretur carni, hoc est singulare in Christo; secundum illud Psal. 142. *Singulariter sum ego,* &c. Iob 28. *Non adæquabitur ei aurum,* &c. hanc ergo singularitatem vnionis in Christo ostendere volens Euangelista, de carne solum mentionem fecit, dicens: *Verbum caro factum est.*) *Quarto*, Ad insinuandam congruitatem humanæ reparationis: homo enim per carnem infirmabatur, & ideo Euangelista volens insinuare aduentum Verbi, congruum esse nostræ reparationi, mentionem de carne specialiter fecit, vt ostenderet, quod caro infirma per carnem verbi reparata fuit. Et hoc est, quod Apostolus dicit, Ro. 8. *Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati,* &c.

Sed *quæritur*: Quare Euangelista non dixit: Verbum carnem assumpsit, sed potius, *Verbum caro factum est?*) *Respondeo,* Ideo, vt excluderet errorem Nestorij, qui dixit, in Christo fuisse duas personas, & duos filios; & alium esse filium Virginis: vnde nõ concedebat, quod B. Virgo esset mater Dei.

Sed

Sed secundum hoc Deus non esset factus homo, quia impossibile est, vt duorum singularium, quæ diuersa sunt secundum suppositum, vnum prædicetur de alio. Vnde, si alia est persona Verbi, seu suppositum, & alia persona hominis, seu suppositum in Christo; tunc non erit verum, quod dicit Euangelista, (*Verbum caro factum est.*) Ad hoc enim fit aliquid, vt sit: si ergo verbum non esset homo; non posset dici, quod verbum sit factum homo. Et ideo signanter Euangelista dixit: *factum est,*) & non dixit, assumpsit, vt ostendat, quod vnio verbi ad carnem non est talis, qualis est assumptio Prophetarum: qui non assumebantur in vnitatem suppositi, sed ad actum propheticũ: sed est talis, quod Deum vere faceret hominem, & hominem Deũ, id est, quod Deus esset homo.

6. Fuerunt & alij, qui non intelligentes modũ incarnationis, posuerunt quidem assumptionem prædictam esse terminatam ad veritatem personę, confitentes in Deo vnam personam Dei & hominis; sed tamen dicunt in ipso fuisse duas hypostases, siue duo suppositа: vnũ naturæ humanæ creatum, & temporale; aliud diuinæ increatum & æternum. Et talis est prima opinio, quæ ponitur 3. Sen. di. 6. Sed secundum hanc opinionem nõ habet veritatem ista propositio, Deus factus est homo, & homo factus est Deus. Et ideo hæc opinio damnata est tanquam hæretica in quinto Concilio, vbi dicitur: *Si quis in Domino Iesu Christo vnam personam, & duas hypostases dixerit, anathema sit.* Ideo Euangelista, vt omnem assumptionem excluderet,

ret, quæ non terminatur ad vnitatem personæ; vtitur hoc verbo, *factum est.*] *Quæris:* Quomodo Verbum est homo? *Dicendum,* quod eo modo est homo, quo quicunque alius est homo; sc. habens humanam naturam, non quod Verbum sit ipsa humana natura; sed est diuinum suppositum vnitum humanæ naturæ. Hoc autem quod dicitur: *Verbum caro factum est,*] non aliquam mutationem in verbo, sed solum in natura assumpta de nouo in vnitatem personæ diuinæ dicit: *& Verbum caro factum est,*]per vnionem ad carnem. Vnio autem relatio quædam est. Relationes autem de nouo dictæ de Deo in respectu ad creaturas, non important mutationem ex parte Dei: sed ex parte creaturæ, nouo modo se habentis ad Deum.

PARS II.

De modo Incarnationis.

COntinuationis hic modus duplex est. I. Vt Incarnationem illis: *Verbum caro factum est,)* sic modum Incarnationis insinuat hisce: *& habitauit in nobis.*) Secundum enim Chrysostomum & Hilarium posset quis intelligere, quod sit conuersum in carnem, & non sint in Christo duæ naturæ distinctæ, sed vna tantum, ex humana & diuina commixta: Ideo Euangelista hoc excludens subiunxit: *& habitauit in nobis,)* id est, in nostra natura, vt tamen in sua maneret distinctum. Illud enim quod in aliquid conuertitur, non manet ab eo, in quod conuertitur, secundum naturam di-

stinctum. Quod autem ab aliquo non distinguitur, non inhabitat illud: quia habitare, distinctionem inhabitantis & in quo habitat, importat. Sed verbum habitauit in nostra natura; ergo naturaliter est ab ipsa distinctum. Hinc quantum humana natura à natura Verbi fuit in Christo distincta, dicitur habitaculum diuinitatis, & templum: Iuxta illud Ioan. 3. *Hoc autem dicebat de templo corporis sui.*

Et quidem quamuis à prædictis Sanctis hoc sane dicatur; cauenda est tamen calumnia, quam aliqui ex hoc incurrunt. Nam antiqui doctores, & sancti, emergentes errores circa fidem prosequebantur: vt interdum viderentur in errores labi cõtrarios: sicut Augustinus contra Manichæos; qui destruebant libertatem arbitrii; taliter disputat, vt videatur in hæresim Pelagii incidisse. Hoc igitur modo Ioannes, ne per hoc, (*Verbum caro factum est*) intelligeretur in Christo confusio vel transmutatio naturarum, subiunxit, (*& habitauit in nobis.*)

Ex quo verbo Nestorius occasionem sumens erroris, dixit, filium Dei sic esse vnitum homini, vt tamen Dei & hominis non esset vna persona. Voluit enim, quod verbum per solam inhabitationem, per gratiam fuerit humanæ naturæ vnitum. Ex hoc autem sequitur, quod filius Dei non sit homo.

NOTA. In Christo duo considerare possumus, naturam & personam. Secundum naturam autem attenditur in Christo distinctio, non sdm personam, quæ vna, & eadem est in duabus naturis; quia

quia humana natura in Christo fuit assumta in vnitatem personæ. Inhabitatio ergo, quam ponunt Sancti, referenda est ad naturam: vt dicatur, quod *(habitauit in nobis,)* id est, natura Verbi inhabitauit naturam nostram: non secundum hypostasim seu personam, quæ est eadem vtriusq; naturæ in Christo.

Quod autem blasphemat Nestorius auctoritate sacræ scripturæ, euidenter refellitur. 1. Apostolus enim *Philip.* 2. vnionem Dei & hominis exinanitionem vocat, dicens de filio: *Qui, cum in forma Dei esset, &c.* vsque *formam serui accipiens.* Non autem dicitur Deus exinaniri ex eo, quod creaturam rationalem per gratiam inhabitet: Quia sic pater & Spiritus sanctus exinanirentur, cũ & ipsi inhabitare hominem dicuntur per gratiam. Dicit enim Christus de se, & de patre loquens, Ioan. 14. *Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* De Spiritu autem sancto dicit Apostolus, 1. Corint. 3. *Spiritus Dei habitat in nobis.* 2. Præterea, si Christus personaliter Deus non esset, præsumtuosissime dixisset: *Ego & pater vnum sumus: & antequam Abraham fieret, ego sum*: Ego autem, personam loquentis demonstrat; homo autem erat, qui loquebatur, vnum cum patre præexistebat Abrahæ.

II. Potest etiam aliter continuari: vt dicatur, quod supra egit de verbi incarnatione: Nunc autem agit de Verbi incarnati conuersatione, dicẽs: *(Et habitauit in nobis,)* i. inter nos Apostolos conuersatus est familiariter. Sãm q. dicit Petr. *Act.* 1. *In omni tempore quo intrauit & exiuit inter nos Dominus Iesus*, Baruch. 4. *Post hæc in terris visus est, &c.*

Hoc autem Euangelista addidit propter duo. *Primo*, vt ostendat mirabilem cõformitatem Verbi ad homines, inter quos sic conuersatus est, vt videretur quasi vnus ex eis. Non solum enim in natura voluit assimilari hominibus; sed etiam in conuictu, & familiari conuersatione absque peccato, cum eis voluit esse simul. Vt sic homines suæ conuersationis dulcedine allecti, traheret ad seipsum. *Secundo*, vt ostendat sui testimonij veritatẽ. Euangelista enim supra de verbo magna quædam dixerat, & adhuc multa de eo mirabilia dictu rus erat, & ideo vt eius testimonium credibilius fieret, accepit quasi in veritatis argumentum, se cũ Christo conuersatum fuisse, dicens: *Et habitauit in nobis,)* q. d. bene possum testimonium perhibere de ipso, quia cum ipso conuersatus sum. 1. Ioan. 1. *Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus*, &c. & Actor. 10. *Dedit eum manifestum fieri, non omni populo, sed testibus præordinatis à Deo, id est, nobis*, &c.

PARS III.

De Verbi incarnati euidentia in gloriæ manifestatione.

DIcit porro tria de Verbo. *Primo*, eius gloriæ manifestationem; *Et vidimus gloriam eius.) Secundo*, eius gloriæ singularitatem, *quasi vnigeniti.) Tertio*, huius gloriæ determinationem: quia *plenum gratiæ & veritatis.)*

Hoc autem quod dicit: *vidimus gloriam eius,)* potest continuari ad præcedentia tripliciter. *Primo.*

Vt sit

Vt sit argumentum eius, quod dixerat: *Verbum caro factum est:*)q.d. ex hoc habeo, & scio, quod Verbum Dei est incarnatum; quia ergo, & alij Apostoli *vidimus gloriam eius.* Ioan. 3. *Quod scimus, loquimur, & quod vidimus, testamur.* Et 1. Ioan. 1. *Quod fuit ab initio,* &c.

Secundo, continuatur secundum Chrysost. vt sit expressiuum multiplicis beneficij, q. d. Non solum hoc beneficium collatum est nobis per incarnationem verbi, quod efficiamur filij Dei; sed etiam, quod videamus gloriam. Oculi enim debiles, & infirmi lucem Solis non possunt videre: sed tũc eam videre possunt, cum in nube, vel in aliquo corpore opaco resplendet. Ante incarnationem enim Verbi, mentes humanæ erant inualidæ ad videndum in seipsa lucem diuinam, quæ illuminat omnem rationalem naturam; & ideo vt à nobis facilius cerni cõtemplarique posset, nube nostræ carnis se texit. Iuxta illud Exod. 16. *Respexerunt ad solitudinem, & viderunt gloriam Domini in nube,* i. Verbum Dei in carne.

Tertio. Secundum Augustinum continuatur sic, vt referatur ad beneficium gratiæ. Spirituales enim oculi hominum, non solum naturaliter deficiebant à contemplatione diuinæ lucis, sed etiam ex defectu peccati. 1. Secundum illud Psalm. *57. Supercecidit ignis,* scil. concupiscentiæ, *& non viderũt Solem,* scil. iustitiæ. Vt ergo ipsa diuina lux posset à nobis videri, sanauit oculos hominum; faciens de carne sua salutare collyrium, vt sic oculos ex concupiscentia carnis corruptos, Verbum collyrio

ſuæ carnis curaret. Et inde eſt, quod ſtatim, vt verbum factum eſt caro, dixerunt: (*Et vidimus gloriam eius.*) 2. Ad hoc ſignificandum fecit Dominus lutum ex ſputo, & liniuit oculos cæci nati. Ioann. 6. Lutum quidem de terra eſt; ſputum quidem à capite deriuatur. Ita in perſona Chriſti, natura quidē humana aſſumpta de terra eſt: Verbum vero incarnatum à capite eſt, ſc. à Deo Patre. Hoc ergo lutum ſtatim cum appoſitum fuit oculis hominum, (*Vidimus gloriam eius*, &c.) 3. Hanc autē verbi gloriam Moyſes videre optauit, dicens: *Oſtende mihi gloriam tuam*, &c. Exod. 33. ſed eam videre nō meruit; imo dictum eſt ei à Domino: *Poſteriora mea videbis*, id eſt, vmbras & figuras. 4. Apoſtoli vero ipſam charitatem viderunt 2. Cor. 3. *Nos autem reuelata facie gloriam Dei ſpeculantes*, &c. Moyſes enim & alij Prophetæ verbi gloriam manifeſtandam mundo in fine temporum ſpeculabantur, ænigmatibus & figuris. 1. Corinth. 12. Hæc dixit Iſaias, quando vidit gloriam eius. Apoſtoli autem ipſam verbi claritatem per præſentiam corporalem viderunt. 2. Corinth. 3. *Nos autem reuelata facie*, &c. & Luc. 10 *Beati oculi qui vident*, &c. *Multi enim Reges & Prophetæ*, &c.

PARS IV.

De euidentia Verbi in ſingularitate gloriæ.

1. CVm de quibuſdam hominibus inueniatur, quod fuerint glorioſi; ſicut de Moyſe, Exodi 34. *Et facies eius facta eſt ſplendida*, vel *cornuta*, ſecundum aliam literam: poſſet quis dicere: ex hoc, quod

quod viderunt eum glorioſum, non debet dici, quod Verbum Dei ſit factum caro. Sed hoc Euãgeliſta excludit, dicens: *Gloriam quaſi vnigeniti à Patre,*]q.d. gloria eius, non eſt ſicut gloria Angeli, vel Moyſis & Eliæ, vel Eliſæi, vel cuiuſcunque alterius, ſed *(quaſi Vnigeniti.)* Quia Heb. 3. *Ampliori gloria,* &c. Pſalm. 88. *Quis ſimilis Deo in filiis Dei?* Hoc autem quod dicit *(quaſi)* eſt expreſsiuum veritatis ſecundum Greg. & eſt modus (vt Chryſ. dicit.) Sicut ſi quis vidiſſet regem multiplici gloria incedentem, & interrogatus ab alio, qualiter regem vidiſſet, volens ſe expedire, illam multiplicem gloriam vno verbo exprimeret dicens: Incedebat ſicut Rex, id eſt, ſicut regem decebat, Ita hic Euangeliſta, quaſi interrogaretur ab aliquo; qualis eſſet gloria Verbi quam viderat; non valens eam plene exprimere, dicit eam eſſe *(quaſi Vnigeniti à Patre,)* i. talem, qualem decebat Vnigenitum Dei.

II. Attenditur autem ſingularitas gloriæ verbi quantum ad quatuor. *Primo*, quoad Patris teſtimonium, quod Filio reddidit, quia Ioannes fuit vnus de tribus, qui viderant Chriſtum transfiguratum in monte; & audierunt vocem patris dicẽtis: *Hic eſt Filius meus dilectus,* &c. Et de iſta gloria dicitur 2. Pet. 1. *Accepit à Deo Patre honorem & gloriã, voce delapſa, &c. Secundo*, quoad Angelorum miniſterium. Nam ante Incarnationem Chriſti homines erant Angelis ſubiecti; poſtmodum vero, Chriſto ſubiecti miniſtrauerunt. Matthæi quarto: *Tunc acceſſerunt Angeli,* &cæt. *Tertio* vero, quoad naturæ obſequium. Tota enim natura Chriſto

obediens ei obsequebatur ad nutum, vtpote ab ipso instituta: Quia *omnia per ipsum facta sunt.* Quod quidem, nec angelis, nec alicui alij creaturæ concessum est, nisi soli Verbo incarnato. Et hoc est, quod dicitur Matth. 9. *Qualis est ille, quia mare & venti obediunt ei?* *Quarto*, quoad docendi, seu operandi modum. 1. Moyses enim, & alij Prophetæ non propria auctoritate præcepta dabant, & homines instruebant; sed Dei. Vnde dicebant: *Hæc dicit Dominus*, &c. Et *locutus est Dominus ad Moysen*, &c. Christus vero loquitur tanquam Dominus, & potestatem habens, id est, propria virtute. Vnde dicebat Mat. 5. *Ego dico vobis*, &c. Propter quod in fine sermonis eius in monte dicitur: *Quod erat docens, quasi potestatem habens*, &c. 2. Alij Sancti operabantur miracula virtute non sua; Christus vero virtute propria. Vnde Matth. 1. *Quanam est hæc noua doctrina, quia spiritibus*, &c. Sic ergo singularis est gloria Verbi.

III. NOTA autem, quod aliquando dicimus in Scriptura Christum Vnigenitum, sicut hic, & infra: *Vnigenitus, qui est in sinu Patris*, &c. Aliquando vero dicimus ipsum primogenitum. Hebr. 1. *Et cum iterum introducit Primogenitum*, &c. Id ideo, quia *Sicut* totius Sanctæ Trinitatis proprium est esse Deum, ita Verbo Dei proprium est, vt sit Deus genitus. Et quandoque quidem nominamus Deũ, secundum quod est in se. Et sic ipse solus singulariter est Deus per essentiam suam. Vnde hoc modo dicimus, quod est tantum vnus Deus, secundum illud Exod. 1. *Audi Israel, Dominus Deus tuus*

vnus

vnus est. Quandoque nomen Deitatis deriuamus etiam ad alios, secundum quod aliqua similitudo diuinitatis ad homines deriuatur. Et sic dicimus multos Deos, secundum illud 1. Cor. 8. *Siquidem sunt dij multi, & domini multi.*

Eodem modo ergo, si consideremus proprietatem Filij, qua genitus est, quantum ad modum, quo ipsi ista filiatio attribuitur, sc. per naturam; dicimus ipsum Vnigenitum Dei: Quia cum ipse solus sit naturaliter genitus à Patre, vnus tantum est genitus Dei. Si vero consideremus ipsum Filium, secundum quod per similitudinem ad ipsum, filiatio deriuatur ad alios: sic sunt multi filij Dei per participationem. Et quia per eius similitudinem dicuntur filij Dei; ideo ipse dicitur primogenitus omnium, Rom. 8. *Quos præsciuit conformes fieri,* &c. Sic ergo Christus dicitur Vnigenitus Dei per naturam: Primogenitus vero inquantum ab eius naturali filiatione per quandam similitudinem & participationem, filiatio ad multos deriuatur.

PARS V.

De euidentia Verbi in gloriæ determinatione.

QVasi dicit, talis est eius gloria, vt plenus sit gratia & diuinitate. Possunt autem hæc verba exponi de Christo tripliciter. *Primo,* secundum vnionem. Ad hoc enim alicui datur gratia, vt per ipsam vniatur Deo. Ille ergo gratia plenus est, qui perfectissime Deo vnitur. Et alij quidem coniun-

guntur Deo per participationem similitudinis naturalis, Gen. 1. *Faciamus hominem*, &c. Alij per fidē, Eph. 6. *Habitare per fidem Christum*, &c. Alij per charitatem: quia, *Qui manet in charitate, in Deo manet.* 1. Ioann. 4. Sed omnes isti modi particulares sunt: Quia neque per participationem naturalis similitudinis perfecte aliquis Deo coniungitur; neque videtur Deus per fidem, sicuti est; neque per charitatem diligitur, quantum diligibilis est. Quia enim ipse est infinitum bonum, ideo sua amabilitas est infinita; ad quam infinite amandam, non potest pertingere alicuius creaturæ amor: ideoq; nō potest esse plena coniunctio. In Christo autem, in quo humana natura est vnita diuinitati in vnitate suppositi, est inuenire plenam, & perfectam coniunctionem ad Deum. Quia talis fuit illa vnio, vt omnes actus, tam diuinæ quam humanæ naturæ essent actus suppositi.

Fuit ergo *plenus gratia*, inquantum non accepit à Deo aliquod donum gratuitū speciale, sed quod esset ipse Deus, Phil. 2. *Dedit illi nomen*, scilicet Deus Pater Filio, *quod est super omne nomen.* Roman. 1. *Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute.* Fuit etiam *plenus veritatis*: Quia humana natura in Christo peruenit ad ipsam veritatem diuinam, scilicet, quod ille homo esset ipsa diuina Veritas. In aliis enim sunt multæ veritates participatæ, secundum quod Ipsa Veritas prima per multas similitudines in mentibus eorum relucet; Sed Christus est ipsa Veritas. vnde Coloss. 2. *In ipso sunt abscondit omnes thesauri sapientiæ.*

Secun-

Secundo, possunt exponi secundum animę perfectionem, ob quam dicitur plenus gratiæ, & veritatis, quatenus in anima eius fuit plenitudo omnium gratiarum absque mensura aliqua. Ioann. 3. *Non enim datus est spiritus ad mensuram*: qui tamen mensurate datus est omnibus creaturis rationalibus, tam Angelis, quam hominibus. Nam secundum Augustinum, Sicut in singulis membris corporis est vnus sensus communis, scilicet sensus tactus; in capite vero sunt sensus omnes: Ita in Christo; qui est caput omnis rationalis naturæ, & specialiter Sanctorum, qui ei vniuntur per fidem & charitatem; superabundanter omnes virtutes & gratiæ & dona inueniuntur. In aliis vero Sanctis participationes sunt donorum & gratiarum; quáuis commune donum omnium Sanctorum sit charitas de plenitudine gratiæ Christi, dicit Isaiæ 11. *Egredietur virga de radice Iesse*, &c. vsque *spiritus timore Domini*.

Fuit etiam Christus veritate plenus, quia eius pretiosa & beata anima omnem veritatem tam diuinam, quam humanam ab instanti conceptionis cognouit. Vnde dicit ei Petrus, Ioan. vlt. *Tu omnia scis*. Et in Psal. 88. *Veritas mea*, id est, cognitio omnis veritatis, *& misericordia mea*, id est, omnium gratiarum plenitudo *cum ipso*.

Tertio modo, possunt exponi secundum capitis dignitatem, sc. inquantum Christus est Caput Ecclesiæ: & sic ipsi competit gratiam communicare aliis, tam in mentibus hominum operando virtutem per gratiæ infusionem, quam merendo per doctri-

doctrinam & opera, & passiones mortis superabundantem gratiam infinitis mundis, si essent. Inquantum igitur nobis largitus est perfectam iustitiam, quam non poteramus habere per legem, quæ infirmabatur, quæ nullum iustificare posset: neque ad perfectum adducere, intantum gratia plenus est, vt dicitur Rom. 8. *Quod impossibile erat legi*, &c.

Item fuit veritate plenus, inquantum figuras veteris legis, & promissiones factas Patribus adimpleuit. Romanorum 15. *Dico Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis ad confirmandas*, &c. 2. Corinth. 1. *Quotquot promissiones Dei sunt*, &c. Item, dicitur plenus gratia; quia eius doctrina & conuersatio gratiosissima fuit. Psalm. 44. *Diffusa est gratia*, &c. Vnde dicitur Lucæ 21. quod *omnes mane ibant*, id est, mane ire studebant. Sed plenus veritate, quia non docebat in ænigmatibus & figuris, nec palpabat vitia hominum, sed veritatem omnibus aperte, sine vlla fraude prædicabat. Ioannis 16. *Ecce palam loqueris*, &c.

IN NATIVITATE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI.

Euangelij ad Missam primam in nocte

DISPOSITIO I.

Factum est autem in diebus illis, &c. Luc. 2.

SCOPVS. Lucas capite 1. de conceptu Saluatoris cum pertractasset, hic de Eiusdem ortu exsequitur. Atq; huius veritatem primùm: Dein nascentis humilitatem describit. Quia Christus in natiuitate sua *factus est ex muliere*: Et *factus est sub lege* per humilitatem. Tria autem potissimum ostendit: Natiuitatem consummatam; & ab Angelis annunciatam, & à pastoribus diuulgatam. Quoad natiuitatem, assignare oportuit tempus, locum, & pariendi modum.

PARTITIO.

I. *De tempore Natiuitatis.*
II. *De loco.*
III. *De modo pariendi.*

PARS I.

De tempore Natiuitatis idoneo.

IDoneum tempus descriptionis illius fuit. *Quia*, ait S. Greg. *Ille veniebat in carne, qui electos suos ascriberet in eter-*

in æternitate. In hac autem descriptione vniuersalis imperij, triplex notatur excellentia. *Primo*, Potentiæ in præcipiendo. *Secundo*, Sapientiæ in discernẽdo. *Tertio*, Iustitiæ in prosequendo: Quia hæc tria futura erant in Christo, secũdum illud Ier. 23. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex:* ecce potentia. *Et sapiens erit:* ecce sapientia: *Et faciet iudicium & iustitiam in terra:* ecce iustitia: vt sit in eo omnimoda perfectio.

De I. Quoad excellentiam in præcipiendo, dicit: *Exiit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis.*] *Cæsar* iste Augustus proprio nomine fuit Octauianus, sed à Iulio Cæsare, qui antea imperauerat, *Cæsar* est cognominatus, à quo omnes Imperatores Romani postea Cæsares dicti sunt. Ille etiam dictus est *Augustus*, quia Rempublicam auxit. Et ab isto omnes alij dicũtur Augusti. Hic protulit vniuersale edictũ, quia vniuersale habebat dominiũ in omnes & singulas, sed principales vniuersi partes. Vnde Imperium eius fuit magnum, secundum illud Dan. 2. *Et regnũ quartum erit velut ferrum.* Quomodo ferrum cõminuit & domat omnia, sic istud comminuit & domat, & conteret omnia hæc, &c. Hoc fuit Romanor. Imperiũ, quod designatum fuit per imperium Nabuchodonosor, de quo Ier. 27. *Ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor Regis Babylonis, serui mei, & seruient ei oẽs gentes. Gens autem & regnũ, quod non seruierit Nabuchodonosor, visitabo super gentem illam, dicit Dominus.* Dan. 2. *In his diebus*, sc. huius regni erat tempus aduentus Christi. Quia dicitur: *In diebus autem regnorum illorũ*

suscita-

ſuſcitabit Deus cœli regnum, quod in aternum non ſuſcitabitur: & regnum eius alteri populo non tradetur. Comminuet autem & conſumet vniuerſa regna hæc, & ipſum ſtabit in aternum.

Iſtius ſolius plena eſt orbis deſcriptio, ſecundū illud Pſ. 23. *Domini eſt terra & plenitudo eius: orbis terrarum & vniuerſi, qui habitant in eo.* Et ideo dicitur Apoc. 19. *Quod habet in veſtimento, & in femore ſuo ſcriptum: Rex regum, & Dominus dominantium.* Quia Eccleſ. 15. *Excelſior eſt alius, & ſuper hos quoque eminentiores ſunt alij. Et inſuper vniuerſa terra rex imperat ſeruiēti.*

De II. *Quoad excellentiam ſapientiæ in diſcernendo.*

Hæc deſcriptio prima facta eſt à præſide Syriæ Cyrino.] Ambroſ. To. 3. hîc, ait: Hæc fuit 1. deſcriptio generalis. Facta eſt non ob vanitatem, ſicut illa Dauidis 2. Reg. 24. Ob quam percuſſus eſt populus, ſed ob Imperij vtilitatē, vt ſciretur quantitas tributi. Eccleſ. 42. *Vbi manus multæ ſunt: Et quodcunq; trades, numera, & appende datum vero & acceptum omne deſcribe.* Sed deſcribere tributa nō eſt cuiuſq;, niſi naſcentis Chriſti Vnde Pſ. 138. *In libro tuo omnes ſcribentur: dies formabuntur, & nemo in eis.*

De III. *Quoad excellentiam iuſtitiæ in proſequendo. Et ibant omnes, vt profiterentur,* &c.] Parebant omnes ſubiectione ad Regē, & quiete ad inuicē. Iuxta illud Ro. 13. *Reddite omnib. debita, cui tributum, tributum: Cui vectigal, vectigal: Cui timorem, timorem: Cui honorē, honorē. Nemini quicquā debeatis, niſi vt inuicē diligatis.*] *Vt profiterentur,*] ſuā ſub Romanis ſubiectionē, cenſum

censum reddendo. Iuste. Matt. 22. *Reddite, quæ sunt Cæsaris*, &c. 1. Hoc, quod Iudæa iam esset tributaria facta, signum erat aduentus noui Regis & regni. Iuxta illud Gen. 49. *Non auferetur sceptrum de Iuda, & Dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est: & Ipse erit expectatio gentium.* Item 2. quod *ibant*] nullo obstante, significat summam pacem: Quæ item signum est aduentus Messiæ. Ephes. 2. *Qui fecit vtraque vnum.* Impletumque est illud Mich. 2. *Concident gladios suos in vomeres, & hastas suas in ligones. Non sumet gens aduersus gentem gladium & non discent vltra belligerare. Quia omnes populi ambulabunt vnusquisque in nomine Dei sui: Nos autem ambulabimus in nomine Dei nostri, in æternum & vltra.*

PARS II.

De loco idoneo Natiuitati.

TRia hic. *Primo*, Locus erat conueniens Prophetarum vaticinio. *Secundo*, Dei promisso. *Tertio*, Cæsaris edicto.

De I. *Ascendit autem & Ioseph*, &c.) Quia Isai. 11. *Nazaræus de radice eius ascendet*, &c. (*In ciuitatem Dauid:*) Iuxta Mich. 5. *Et tu Bethlehem Ephrata, paruulus es in millibus Iuda: ex te enim egredietur, qui sit Dominator in Israel: & egressus eius ab initio à diebus æternitatis.* Id quod Herodi citatur Matt. 2. *Hæc fuit ciuitas Dauid, quia inde eriundus erat.* 1. Reg. 16. *Dixit Dominus ad Samuelem, veni, vt mittam te ad Isai Bethleemitem: Prouidi enim in filiis eius mihi Regem.* Nota, Christum alibi natum, alibi conceptum, alibi educatum fuisse, vt lateret Herodem.

De

De II. *Quoad conuenientiam diuini promissi.*

Eo quod esset de domo & familia Dauid.) Hæc promissio facta est Dauidi per Nathan. 2. Reg. 7. *Requiem dabo tibi ab omnibus inimicis tuis: Prædicitque tibi Dominus, quod faciet tibi domũ. Cumq; completi fuerint dies tui, & dormieris cum Patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de vtero tuo; & firmabo regnum eius: Ipse ædificabit domum nomini meo. Et stabiliã regnum eius vsque in sempiternum.* Psal. 131. *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam.*

De III. *Quoad conuenientiam prædicti.*

Vt profiterentur, &c.] Voluit vel prægnans obedire, q.d. Matth. 3. *Sic enim decet nos implere omnem iustitiam.* Nobis in exemplum. Iuxta 1. Pet. 2. *Subiecti igitur estote omni humanæ creaturæ, propter Dominum, siue Regi, quasi præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis, ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum.* Patet ergo, quod humanum imperium famulatur diuino, dum generalis descriptio significat generalem sub Deo subiectionem.

PARS III.

De idoneo pariendi modo.

HIc describitur *Primo*, ab opportunitate pariendi. *Secundo*, ab nouitate partus. *Tertio*, à paupertate

tate parientis. Vnde patet Christi partus admirabilis, inauditus, & commendabilis.

De I. (*Impleti sunt dies, vt pareret.*) Ita Luc. 1. *Elizabeth impletum est tempus pariendi.* Vtrumque, Quia in plenitudine temporis. Gal. 4. *Vbi venit plenitudo temporis; misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege.* Psalm. 72. *Ideo conuertetur populus meus hic, & dies pleni inuenientur in eis.*

De II. *Quoad nouitatem partus.*

(*Et peperit filium suum primogenitum.*) Isa. 7. *Ecce virgo concipiet, &c.* Ideoque partus nouus fuit; vt & conceptus. Quia conceptus sine pudore; & partus sine dolore. Isaiæ 66. *Antequam parturiret, peperit masculum; Quis audiuit vnquam tale, & quis vidit huic simile? Nunquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam? dicit Dominus.* Decebat talis partus Christum. 1. Corinth. 1. *in quo habemus redemtionem, & remissionem peccatorum: qui est imago Dei inuisibilis primogenitus omnis creaturæ.* Vnde sicut est primogenitus, & vnigenitus Patris: sic & matris. Ioannis primo. *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre.*

Primogenitus dicitur, non quod post ipsum plures sint geniti ex eadem; vt Heluidius finxit: sed quod ante ipsum nullum genuerit; Ideoque totus debebatur Deo dedicandus. Exod. 13. *Sanctifica mihi omne primogenitum, tam de hominibus, quam de iumentis.*

De

De III. *Quoad paupertatem pariendi.*

Quia fuit egens operimenti, Lecti, & Hospitii. I. De operimento: *(Et pannis eum involuit.)* Vt possit dici pauper pannosus, ipso facto monstrans illud. *1.* Timot. 6. *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus.* Correspondet illi Zach. 3. *Iesus erat indutus vestibus sordidis.* Bern. serm. 4. De natiuitate Domini ait: *Agnoscas Iesum sordidis indutum dum altercaretur cum diabolo. At vbi exaltatum est caput super inimicos nostros, mutauit vestem, decorem induit amictus lumine, sicut vestimento. Vtilior siquidem est in conflictu lorica ferrea, quam stola linea: licet illa sit oneri, ista honori.* Quo arguitur luxus vestium, Matt. 11. *Qui mollibus vestiuntur, in domibus Regum sunt. Eccl.* 11. *In vestitu ne glorieris vnquam.*

II. De lectulo: *(Et reclinauit eum in præsepio,)* Impletum Marc. 8. *Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: Filius autem hominis non habet vbi caput reclinet.* In præsepio: Quia Ioan. 6. *Ego sum panis, qui de cœlo, &c.* Et impletum Isa. 1. *Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui.* Et Abac. 3. *Considerauit opera tua, & obstupui: in medio duorum animalium cognosceris.*

Mystice. 1. Natus in Bethlehem signatur, quod est panis viuus. Quia *Bethlehem*, id est, *Domus* panis. 2. Positus in præsepio signat, quod est cibus simplicium. Isa. 40. *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri.* 3. Quod inter duo animalia, signatur, quod in eo pastore & pastu vniri debebant pecora geminis oculis. Ioannis decimo.

Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, ac illas oportet me adducere. Vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor.

MORALITER. Reprobauit eo Dominus lectos delicatos. Amos 6. *Væ vobis, qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris.*

III. De habitaculo. *Non erat ei locus in diuersorio.*] Sic dicto, ait Isid or. lib. 15. Etymo. cap. 3. quod diuersi ibi conueniant. Et sic est locus patens. At Beda ait: Eo quod diuersa habet orificia: nã est platea vacua duos inter vicos, superius coopertus, quoad colloquia conueniebatur. Christo tamen nec in loco tam publico locus erat. Vnde poterat dicere Psalm. 72. *Ego ad nihilum redactus sum, & nesciui: vt iumentum factus sum apud te, & ego semper tecum.* Impletum illud Ierem. 14. *Expectatio Israel Saluator eius in tempore tribulationis. Quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus es velut vir vagus, vt fortis, qui non potest saluare? Tu autem in nobis es Domine, & Nomen sanctum tuum,* &c. Eo arguitur luxus ædificiorum, Isaiæ 5. *Væ, qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vsque ad terminum loci.* Augustinus: *Non erat illi, nisi angustia in terris, vt tu ei locum cordis tui dilatares proprium.* Luc. 9. *Filius hominis non habet, vbi caput suum reclinet: & tu ampla palatia, & ingentes porticus metiris?*

Ergo pauper pauperem pariendo docuit nos paupertatem. 2. Cor. 8. *Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cũ esset diues: vt illius inopia vos diuites essetis.* Et sic damnauit

uit auaram opulentiam. Vnde Bernar. Serm. 3. de Natiu. *Elegit Filius Dei pauperem matrem, quæ vix pannos habebat ad inuoluendum, & præsepe ad reclinandum; locum ad reponẽdum. Non est tale iudicium mundi. Aut iste fallitur aut mundus errat; sed diuinam falli est impossibile sapientiam. Elegit ergo qui non fallitur, quod carni molestius est? Id ergo melius, id vtilius, id magis eligendũ.* Simus ergo cum Christo, 2. Cor. 6. *Sicut egentes, multos autem locupletantes, tanquam nihil habentes, & omnia possidentes.*

Ipsâ trium indigentiâ suâ in ipso ortu suo ostendit tria mundi esse contemnenda; simul incipiebat statum perfectionis exemplo monstrare, quod consistat in humilitate, austeritate, & paupertate. Ostendit & suæ dignationis affectus: quia paruulus, & pauperculus. & despectus pro nobis est factus. Psal. 87. *Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea.*

II. CONCIONIS DISPOSITIO.

Pastores erant in eadem regione vigilantes. Luc. 2.

SCOPVS. Descripsit Christi natiuitatem consummatam, nunc qualiter fuit denunciata, traditur hisce partibus.

PARTITIO.

I. *De apparente Angelo pastoribus, attentos faciente.*
II. *De annunciatione, inuitatoria ad gaudendum.*
III. *De confirmatione annunciationis ad credendum.*
IV. *Glorificandum esse Deum in Incarnatione.*

PARS I.

De dispositione præparante ad audiendum.

HÆc pastorum attentio habuit ortum, *Primo*, ex propriæ solicitudinis vigilantia. *Secundo*, ex angelici luminis circumfulgentia.

De I. *Et pastores erant in eadem regione vigilantes.*] Hoc sc. pastorale officium est. Vnde Iacob Labano dicebat Gen. 31. *Die, noctuq; æstu vrgebar & gelu, fugiebatq; somnus ab oculis meis.* Ad maiorem attentionem addit: (*Et custodientes vigilias noctis super gregem suum.*) Noctu id opus maxime, ob hostilem incursum luporum & latronum. 1. Talis vigilantia sit in Prælatis. 1. Tim. 4. *Tu vero vigila, in omnib. labora, opus fac Euangelistæ: ministeriũ tuum imple, sobrius esto.* Heb. 13 *Obedite Præpositis vestris, & subiacete eis. Ipsi n. peruigilant, quasi rationem pro animab. vestris reddituri.* Ro. 2. *Quia qui præest in solicitudine*, &c. 2. Vigilare etiam debet quilibet cõtra hostem spiritualem secundũ illud Thr. 2. *Consurge, lauda in nocte, in principio vigiliarum: effande, sicut aquã, cor tuum ante conspectũ Domini: leua ad eum manus tuas pro anima paruulorũ tuorũ, qui defecerunt fame in capite omnium compitorum.* 3. Vigilare et debet in contemplatione. Ps. 138. *Et dixi forsitan tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in delitiis meis.* Isa. 26. *Anima mea desiderauit te in nocte, sed & spiritu meo in præcordiu meis de mane vigilabo ad te.* Et talis hora competit contemplationi, qualis Natiuitas. Sap. 18. *Cum quietum silentium contineret omnia, & nox*

& nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens Sermo tuus, Domine, exiliens de cœlo, à regalibus sedibus venit. Signanter (*super gregem suum.*) Prou. 27. *Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges considera.* Contra quod Zach. 11. *O Pastor, & idolum derelinquens gregem.* Ierem. 13. *Vbi est grex, qui datus est tibi, pecus inclitum tuum: quid dices cum visitauerit te. Tu enim docuisti eos aduersum te, & erudisti in caput tuum.*

De II. *Quoad circumfulgentiam luminis Angelici.*

Ecce Angelus Domini stetit iuxta illos.] Eo ostendit ministerij humilitatem, quo condescendit homini, astans ei. 1. Vt adiutor. Dan. 12. *Consurgit Michael princeps magnus, qui stat pro filiis populi tui.* 2. Vt eruditor, Luc. 1. *Apparuit ei Gabriel, stans à dexteris altaris incensi.* Sic & hic. Vnde Ambr. to. 3. li. 4. in 2. Luc. *Angelus Mariam, Ioseph Pastores edocet.*

Et claritas Dei circumfulsit illos.] Simile Act. 12. *Ecce Angelus Domini astitit, & lumen refulsit in habitaculo carceris.* 1. Ideo fulsit, quia filius lucis fuit, & quia nunciabat eum. Ioan. 1. *qui erat lux vera, qua veniebat in hunc mundum,* &c. 2. Ideo nocte lumen attulit, vt impleretur Isai. 9. *Habitantibus in vmbra mortis lux orta est eis.* 3. Claritate vero ista pastores solicitos reddidit, ideo (*Timuerunt timore magno,*) vt & Zacharias, Luc. 1. *Zacharias turbatus est videns, & timor irruit super eum.* Pastoribus potius quã aliis apparuit: 1. Quia ob pauperes venit Christus. Ps. 11. *Propter miseriã inopũ, & gemitũ pauperũ nunc exurgã dicit Dominus,* Bernar. ser. 4. de Natiu. *Quum multa hodie*

auro & gemmis fulgent altaria, putas ad hæc diuertent angeli, & pannosos declinabunt? Si ita est, cur magis pastoribus apparuerunt, quam Regibus terræ, quam Sacerdotibus templi? 2. Quia simplices erant, Prou. 3. *Abominatio Domini est omnis illusor, & cum simplicibus sermocinatio eius* Matt. 11. *Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.* 3. Quia vigiles, Prou. 8. *Ego diligentes me diligo, & qui mane vigilauerint ad me, inuenient me.* Sap. 6. *Sapientia præoccupat, qui se concupiscunt, vt illis se prior ostendat. Cogitate ergo de illa, sensus est consummatus, & qui vigilauerit propter illam, cito securus erit.*

Mystice insinuatur, quod doctrina debet à Prælatis venire ad subditos. Glossa: *Illi præ cæteris sublimia videre merentur, qui fidelibus solicite præsunt.*

PARS II.

De annunciatione inuitante ad gaudium.

DVo hic. *Primo*, Exhortatio ad fiduciam & lætitiam. *Secundo*, Annunciatio exprimens causam lætitiæ. De I. *Noli timere.*] Quia rem diu desideratam, non terrificam nuncio: Sic Marc. 16. *Nolite expauescere*, ait mulieribus. Ex hoc discе, mali & boni angeli differentiam. Bonus asserebat, malus territat.

Ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum.] Sic Raphael, Tob. 5. *Gaudium semper sit tibi.* Sic Magi *sunt gauisi gaudio magno, visa stella*, Matth. 2. (*Magnū*) 1. Ad differentiam gaudij hypocritarum, quod est momentaneum. Iob 20. *Gaudium hypocritæ ad instar puncti*

puncti. Iob 21. *Tenent tympanum, & cytharam, & gaudent ad sonitum organi: ducunt in bonis dies suos, & in pũcto ad inferna descendunt.* 2. Magnum est etiam; quia amplum, quod notat, cum subdit: (*Quod erit omni populo.*) Et hoc ad differentiam gaudij mundanorum, quod non est vniuersale, Ioann. 16. *Mundus gaudebit, vos autem contristabimini.* Contra quod dicitur Luc. 13. *Et omnis populus gaudebat in vniuersis, quæ glorioſe fiebant ab eo.*

De II. Quia nemo gaudet perfecte, nisi ex causa & ratione: ideo subditur denunciatio, exprimens lætitiæ causam, cum dicitur: (*Quia natus est vobis hodie Saluator.*) *Vobis*, id est, ad vtilitatem vestram, sc. hominum. Isa. 9 *Paruulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis.* Et vere ad vtilitatem, quia (*Saluator*) Isa. 45. *Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel Saluator.* Et Isa. 49. *Clamabunt ad Dominum à facie tribulantis; & mittet eis Saluatorem, & propugnatorem, qui liberet eos.* Vere Saluator, secundum illud Actuum 4. *Nec enim aliud Nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.* In hoc autem insinuatur causa gaudendi pro natiuitate. Malac. 4. *Et orietur vobis timentibus Nomen meum, Sol iustitiæ.*

Gaudendum non solum vtilitatis, sed & dignitatis causa, ideo ait: [*Qui est Christus Dominus in ciuitate Dauid.*] Ergo Isa. 9. *Super regnum eius sedebit, vt confirmet illud & corroboret in iudicio & iustitia, amodo & vsque in sempiternum, quia Dominus est.* 1. ad Tim. 6. *Et Rex regum*, &c. Quo Apoc. 19. *Habet in vestimẽto & in femore suo scriptum: Rex regum.*

PARS III.

De confirmatione annunciationis, vt credatur.

QVia *in ore duorum testium stat omne verbum*: Ideo dupliciter confirmantur pastores: per Visum & Auditum. *Primo*, per signum probabile. *Secundo*, per testimonium credibile. De I. *Et hoc vobis signū.*] Quia 1. Cor. 1. *Iudæi signa petunt.* 1. Ita & Dauid Psal. 85. *Fac mecum signum in bonum, vt videant, qui oderunt me, & confundantur: quoniam tu Domine adiuuisti me.* 2. Hoc signum petendum erat, Isa. 7. *Pete tibi signum à Domino Deo tuo.* 3. Hoc promisit Isai. 11. *In die illa radix Iesse, qui stat in signum populorum: Ipsum Gentes deprecabuntur.* (*Vobis,*) pauperib. quod venerit pauperes liberare. Iuxta Ps. 40. *Liberabit pauperem à potente, & pauperem, cui non erat adiutor.* (*Quia inuenietis infantem pannis inuolutum,*) Pauperem, Zach. 9. *Ecce Rex tuus venit tibi iustus, & Saluator: Ipse pauper, & ascendens super Asinam.* Bern. ser. 4. de Nat. *In signum positi sunt panni tui Domine Iesu, sed in signū, cui hodie à multis contradicitur. Multi sunt enim vocati, pauci vero electi.* Mat. 20. *Et ideo nec signati.* Erit signum humilibus, quod hos liberare venit. Psal. 17. *Populum humilem saluū facies.* (*Positum in præsepio.*) Mira humilitas. 1. Dominus cœlorum inclinauit se vsq; ad præsepe brutorum. Isai. 53. *Vidimus eum, & non erat aspectus, & desideravimus eum despectum, & nouissimum virorum,* &c. Ps. 21. *Ego autem sum vermis, & non homo,* &c.

NOTA, quia Pastores erant pauperes, simplices,

ces, contemtibiles: ideo ne adire timerent, datum est eis in Christo signũ infantiæ, paupertatis, & humilitatis. Quo significatur, qualiter inueniatur Christus. 1. Cor. 1 *Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus.* Ideo Luc. 2. *Positus est hic in ruinam, & in resur. &c. & in signum cui contradicetur.* Quia per ista signa non fuit cognitus à carnalibus & superbis. Vnde Psalm. 73. *Dixerunt in corde suo cognati eorum simul; quiescere faciamus omnes dies festos Dei à terra: Signa nostra non vidimus, iam non est Propheta; & nos non cognoscet amplius.* Et iterum: *Posuerunt signa sua, signa; & non cognouerunt, sicut in exitu super summum.*

De II. *Quoad testimonij credibilis persuasionem.*

Et subito facta est cum Angelo multitudo.] ad dictũ Angeli confitmandũ, & venerandũ Natum. Heb. 1. *Cum iterum introducit Primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei.* (*Multitudo.*) Iuxta Heb. 12. *Accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis Ierusalem cœlestem, & multorũ millium Angelorum frequentiam.* (*Militiæ cœlestis.*) Iuxta Iob 25. *Numquid est numerus militum eius, & super quem non surget lumen illius.* Ideo 4. Reg. 6. *Nolite timere, plures enim nobis cum sunt, quam cum illis.* Hoc apparet in ortu eius: secundum Apocalyp. 6. *Ecce equus albus, & qui sedebat super illum, vocabatur fidelis & verax: Et exercitus, qui sunt in cœlis, sequebantur eum in equis albis.*

Et do

Et de his ait: (*Laudantium Deum & dicentium: Gloria* &c.) Iob 38. *Vbi eras, cum me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei?*

PARS IV.

Glorificandum esse Deum in Incarnatione.

GLoria in excelsis, &c.) Quia in Incarnatione demonstrantur quatuor. 1 Bonitas. 2. Sapientia. 3. Potentia. 4. Iustitia Dei. 1. Bonitas, quà nō despexit plasmatis infirmitatem. Gal. 6. *Dedit semetipsum pro peccatis nostris, vt eriperet nos de præsenti sæculo nequam, secundum voluntatem Dei & Patris nostri, cui est gloria, &c.* 2. Sapientia, quia inuenit debiti solutionem decentissimam. Rom. 11. *O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei: ipsi honor & gloria in sæcula.* 3 Potentia: Quid enim potentius, quam Deū fieri hominem? Rom. 4. *Abraham confortatus est fide, dans gloriam Deo: plenissime sciens, quia quæcunque promisit Deus, potens est facere.* Eph. 3. *Ei autem, qui potens est omnia facere superabundanter, quā petimus, aut intelligimus, ipsi gloria in Ecclesia, & in Christo Iesu in omnes generationes sæculi sæculorum.* 4. Iustitia: quia simile re simili saluauit. Apoc. 6. *Sedenti in throno & Agno benedictio, & honor, & gloria, & potestas in sæcula sæcul.* Ideo cantatur: *Gloria tibi Domine, qui natus es de,* &c.

NOTA, Deo gloriam attribuunt, quia sibi illam reseruauit. Isai. 42. *Ego Dominus, hoc est nomen meum: Gloriam meam alteri non dabo.* Pacem optāt: Quia Dominus ait Ioann. 14. *Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Et recte: (*Bonæ voluntatis.*)

Quia

Quia iuxta Isai. 57. *Non est pax impiis, dicit Dominus Deus.* Præmittit gloriam paci, quia nullus hanc habere potest, qui sibi initiur gloriam Dei vsurpare. Bern. Sermo. 4. de Nati. *Displicet hominibus angelica partitio, qua Deo gloria, & pax hominibus nunciatur. O stulti viri Adam, qui contemnentes pacem, & gloriam appetentes, & pacem perdunt, & gloriam. Certe qui gloriam appetit, Deo resistit.* Sed dicitur Iob 9. *Quis restitit ei, & pacem habuit?* Acquiesce ergo ei, & *habeto pacem, habebisque fructus optimos.* Iob 22.

1. Pacem pectoris. Phil. 2. *Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras in Christo Iesu,* &c. Et pacē æternitatis: De qua Isa. 66. *Declinabo super eum quasi fluuium pacis.* Psalm. 147. *Qui posuit fines tuos pacem, & adipe fru. sat te.*

1. Pax hominibus nunciatur: Quia per Christum pacificatur homo cum Deo. Isa. 27. *Faciet mihi pacem, pacem faciet mihi.* 2. Pacificatur cum Angelis, Coloss. 1. *Pacificans per Sanguinem crucis eius sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt.* 3. Pacificatur cū homine: Eph. 2. *Ipse est pax nostra, qui facit vtraque vnum.* 4. Pacificatur in se, Iob 5. *Scies, quod pacem habeat tabernaculum tuum.*

In horum figura dicitur Iosu. 21. *Dataque est ab eo pax in omnes per circuitum nationes.* Hanc Apostolus semper optat, & Christus præcipit. Matthæi 10. *Intrantes in domum, salutate eam dicentes:* Pax huic domui.

IN AVRORA NATIVITATIS DOMINI.

Loquebantur pastores ad inuicem. Luc. 2.

SCOPVS. Superius explicatum est, quemadmodum Christi natiuitas fuerit consummata, itemque per Angelos annunciata: Hic tertio describitur, vt fuerit à pastoribus diuulgata: idq; per curam pastoralem.

PARTITIO.

I. *De pastorum solicitudine ad inquirendum.*
II. *De eorundem certitudine inuentionis.*

PARS I.

De pastorum solicitudine inquisitionis.

HÆc commendatur à tribus. *Primo*: A vicissitudine exhortationis. *Secundo*, A rectitudine intentionis. *Tertio*, A promptitudine executionis.

De I. *Et factum est, vt discesserunt Angeli ab eis in cœlum: pastores loquebantur ad inuicem.*] scil. se mutuo cohortando: iuxta Heb. 3. *Videte fratres, ne quando sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis, discedendi à Deo viuo: sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies,* &c. Recte Prou. 27. *Quia ferrum ferro acuitur, & homo exacuit faciem amici sui.*

De II. *Quoad rectitudinem intentionis.*

Transeamus, &c. *& videamus,* &c.] Vt Moyses, Exod.

Exod. 3. *Vadam & videbo visionem hanc magnam.* [*Et videamus Verbum, quod factum est.*] i. rem dignã Verbo; vel Verbum carnẽ factum, à Deo, non homine. Isa. 64. *Cum feceris mirabilia, non sustinebimus. Descendisti, & à facie tua montes defluxerunt, à sæculo non audierunt, oculus non vidit, Deus absque te, quæ præparasti expectantibus te.* Nec factum solum: sed & ostensum nobis. Hoc orabat Psaltes 84. *Ostende nobis Domine misericordiam tuam,* &c. Promissum Psal. 90. *Ostendam illi salutare meum.*

De III. *Quoad promptitudinem executionis.*

Et venerunt festinantes,] Prou. 9. *Da sapienti occasionem, & addetur ei sapientia: doce iustum, & festinabit accipere.* Festinatio signum erat promtitudinis interioris, quà diuino conspectui volebant præsentari. Prou. 22. *Vidisti virum velocem in opere suo, coram Regibus stabit.* Ergo quasi dicebant Hebr. 4. *Festinemus ergo ingredi in illam requiem.* Nota: Volenti Christum inquirere, tria hæc necessaria sint, sc. 1. Colloqui, per meditationem S. Scripturæ. Eccle. 9. *Cum sapientibus & prudentibus tracta, & omnis enarratio tua sit in præceptis Altissimi.* 2. Transire per considerationem creaturarum. Can. 3. *Surgam & circuibo ciuitatem per vicos, & plateas quaram, quem dilexit anima mea. Paululum, cum pertransissem eos, inueni quem dilexit anima mea.* Eccl. 24. *Transite ad me omnes, qui concupiscitis me, à generationibus meis adimplemini.* 3. Festinare, per gratiarum actionem. Canticorum 2. *Surge amica mea, speciosa mea,* &cæt. *Ostende mihi faciem*

faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis. Vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Cant. 5. *Pessulum ostij mei aperui dilecto meo.* Luc. 1. *Abiit Maria in montana cum festinatione.*

PARS II.

De pastorum certitudine inuentionis.

AB hac commendatur eorum diligentia tripliciter. *Primo*, vt certo comprobata. *Secundo*, vt celeriter diuulgata. *Tertio*, vt memoriter conseruata.

De I. (*Inuenerunt Mariam, & Ioseph, & Infantem positum in præsepio.*) Signa hæc sat probabilia & euidentia inuenerunt, quia solicite quæsiuerunt, & sine fictione: Vnde Sap. 1. *Sentite de Domino in bonitate, & in simplicitate cordis quærite illum; quoniam inuenitur ab his, qui non tentant illum.*

NOTA. Inueniri cum Virgine, Viro iusto, & in præsepio: quia volens inuenire Christum, habere debet munditiam cordis, quoad se: Iustitiam quoad proximum: humilitatem, quoad Deum. Et hæc tria munera Magi offerunt; ideo ab eis inueniri volebat, ac adorari. Item: Inuenire Christum volens, prius adeat Mariam. Luc. 1. *Quia inuenisti gratiam apud Deum.* Ipsa, vt Esther cap. 2. *Inuenit gratiam & misericordiam coram Assuero super omnes mulieres.*

Videntes autem cognouerunt de verbo, &c.) Et dicere poterant Ioan. 4. *Iam non propter loquelam tuam credimus: ipsi enim audiuimus, & scimus, quia hic est Saluator*

nator mundi. (Cognouerunt,) quia de oribus eius erant, qui ait Ioan. 10. *Cognosco meas, & cognoscunt me meæ.* Hoc desiderabat Iob 23. *Quis mihi tribuat, vt cognoscam, & inueniam illum, & veniam vsq; ad solium illius?*

De II. *Quoad celerem diuulgationem.*

Et omnes qui audierant, mirati sunt]de Nato, &*(de his, quæ dicta* &c.) 1 Sic de viro iusto dicitur, Eccl. 11. *Et mirati sunt in illo multi, & honorificauerunt illum.* Ambros. hîc: *Nec contemnenda putes quasi vilia verba Prophetarum, à pastoribus etiam Maria fidem colligit: à pastoribus populus ad Dei reuerentiam congregatur. Plebem enim Dominus simplicem requisiuit, quæ phaleratè audita & fucare nesciret.* 2. Mirati sunt etiam, quia paruus minime contemptibilis videbatur. Vnde Isai. 9. *Paruulus natus est nobis,* &c. *& factus est principatus super humerum eius, & vocabitur nomen eius Admirabilis,* &c.

Vbique est admirabilis: Nascens, & proficiens: Luc. 2. *Stupebant, prudentia & responsis eius.* 2. Docens, Luc. 4. *Mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius.* 3. Tacens, Marc. 15. *Iesus autem amplius nihil respondit, ita vt miraretur Pilatus.* 4. Admirabilis in actione, Luc. 8. *Quis putas hic est, quia ventis & mari imperat, & obediunt ei?* 5. In passione, Marc. 15. *Pilatus mirabatur, si iam obiisset,* &c. 6. In resurrectione, Luc. vlt. *Petrus videns linteamina sola posita, abiit secum mirans, quod factum fuerat.* 7. Admirabilis in assumptione, Psalm. 8. *Domine Deus noster, quam admirabile,* &c. *quoniam eleuata est magnificen-*

tia tua super cœlos. 8. In extremo examine. Sap. 8. *Acutus inueniar in iudicio, & in conspectu Potentium admirabilis ero.*

De III. *Quoad obseruationem eius in memoria.*

Maria conseruabat verba hæc conferens in corde suo.] Vt prudens. Prou. 3. *Misericordia & veritas te non deserant: circumda eas gutturi tuo, & describe in tabulis cordis tui.* Eccles. 50. *Qui ponit illa in corde suo, sapiens erit semper.* At vero Eccles. 21. *Cor fatui quasi vas confractum, & omnem sapientiam non tenebit.* Ergo Virgo fuit Arca continens arcana diuinorum eloquiorum. Vt Arca Hebr. 9. continebat tabulas. (*Conseruabat.*) Sed & intelligebat: ideo ait: (*Conferens ea in corde suo.*) Vt posset dicere, Psal. 118. *In corde meo abscondi eloquia tua.*

PARS III.

De gratitudine deuotionis pastoralis.

ACcepta vt sit deuotio Deo, necesse est, vt cõsonent Manus operando, Lingua laudando: Mens rectificando. De I. Laudabilis erat pastorum deuotio ob debitam operationem. Nam: *Reuersi sunt pastores.*) sc. ad custodiam gregis. Exemplum deuotis, vt post contemplationem redeant ad actionem piam. Ezech. 1. *Animalia ibant, & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis.* Lucæ 8. *Redi in domum tuam, & narra, quanta tibi fecit Deus.*

Huius

Huius figura est Iosu. 2. *Reuersi sunt, & descenderunt exploratores de monte, & transmisso Iordane venerunt ad Iosue.* Sic in tentatione redeundum est ad orationem, ac dein ad actionem.

De II. Laudabilis fuit ob debitam gratiarum actionem. (*Glorificantes & laudantes Deum.*) Eccles. 43. *Glorificantes Dominum quantumcunque potueritis, superexaltabit adhuc, & admirabilis magnificentia eius, benedicentes Dominum exaltate illum, quantum potestis. Maior enim est omni laude.* Contrarium de mundanis Ro. 1. *Qui cum cognouissent Deū, non sicut Deū glorificauerunt, aut gratias egerunt: sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum.* Quare si non vis excæcari, debes Deo regratiari. Col. 3. *Omne, quodcunque facitis, in verbo aut in opere, in nomine Domini nostri Iesu Christi facite, gratias agentes Deo.*

De III. *Laudabilis fuit ob debitam recognitionem.*

NAm (*in omnibus, quæ audierant, & viderant,* &c.) Psalm. 47. *Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate Dei nostri.* Impletum fuit illud Psalmi 131. *Ecce, audiuimus eum in Ephrata, inuenimus eam in campis syluæ.* In omnibus significatur plenitudo gratitudinis, Ephesiorum 5. *Impleamini Spiritu Sancto, loquentes vobismetipsis in Psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Iesu Christi, Deo & Patri.*

Quæ audierant & viderant.) Nam Isa. 7. *Nisi credideritis, non intelligetis.* Quippe Ro 10. *Fides ex auditu est.*

Intelligentia etiam ex visu, vnde Luc. 10. *Beati oculi, qui vident, quæ vos videtis.* Iob vlt. *Auditu auris audiui te. nunc autem oculus meus videt te.*

IN DIE CIRCVMCISIONIS.

Postquam consummati sunt dies octo.
Luc 2.

SCOPVS. Descripta veritate natiuitatis Christi, *facti de muliere.* Hic describitur eiusdem humilitas, *facti sub lege*: Et quidem sub lege sacramentali, in Circumcisione: cæremoniali, in Præsentatione; naturali, in subiectione sub patentibus.

PARTITIO.

I. *De circumciso.*
II. *De mystico dictorum sensu.*

PARS I.

De circumciso.

HIc vero tria potissimum. *Primo*, Humiliatio sub lege. *Secundo*, Clarificatio in nomine. *Tertio* Approbatio nominis.

De I. *Postquam consummati*, &c.] Iuxta legem Genes. 17. *Infans octo dierum circumcidetur in vobis.* (*Consummati*,) ob perfectionem humilitatis & inchoationem nostræ salutis. Ezech. 18. *Cum consummaueris*

mauerit homo, octo dies, *tunc incipit*, nos liberare Sanguinis effusione. Bernar, Serm. 1. de Circumc. *Audiuimus congruam lectionem de Verbo abbreuiato. Abbreuiatum est in carne, amplius abbreuiabitur carnis susceptа circumcisione*, &c. *Quem nemo potest arguere de peccato, Ipse peccati remedium sustinet, humile pariter & austerum.* Circumcidi voluit 1. ob legis approbationem, & impletionem De qua Matt. 5. *Non veni legem soluere, sed adimplere.* 2, Ob humanitatis ac humilitatis ostensionem. Psalm. *16. Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras.* Alia litera habet: *Vias latronis.* Bernar. ibid. *Qui sine peccato est, non dedignatur peccator reputari: imo latronis cauterio est signatus.* 3. Ob spiritalis circumcisionis introductionem. Iere. 4. *Circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum viri Iuda.* 4. Ob conformitatis, & concordiæ commendationem. Hebr. 2. *Debuit per omnia fratribus similari.* Bern. *Amator communitatis, & commendator IESVS, quomodo iam desereret.*

De II. *Quoad clarificationem ob Nomen impositum.*

Vocatum est nomen eius IESVS.] Vt ex ipso nomine scias, quod non accepit circumcisionem ob necessitatem suæ curationis, sed ob dispensationem nostræ salutis. Iob 13. *Ipse erit Saluator meus.* Nomen hoc est eminentissimum. Phil. 2. *Humiliauit semet.* &c. *propter quod & Deus exalt. illum, & donauit illi Nomen, quod est super omne nomen: vt in nomine IESV omne genu flectatur.* Quia 1. *Ipse saluum faciet*

populum suum à peccatis eorum. Et Act. 4. *Non est in alio salus. Nec enim aliud Nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.*

De III. *Quoad Nominis impositi approbationem, per præconium angelicum.*

Quod vocatum est ab Angelo, &c.] Isa. 62. *Vocabitur tibi Nomen nouum quod os Domini nominabit.* Eccles. 6. *Qui futurus est, iam vocatum est nomen eius: & scitur, quod homo sit.* Hoc nomen desiderabat Sponsa, Cant. 1. *Oleum effusum Nomen tuum.* Bern. Serm. 15. in Cant. *Aridus est omnis cibus animæ, si non isto oleo infundatur, insipidus est, si non hoc sale condiatur. Si scribas, non sapit mihi, nisi legero ibi Iesum: si disputes aut conferas, non sapit, nisi sonuerit ibi Iesus. Iesus mel in ore, in aure melos, in corde iubilus.* Ideo Isa. 26. *Nomen tuum, & memoriale tuum in desiderio animæ.*

PARS II.

De mystica dictorum interpretatione.

OCto dies sunt ætates octo. Sex sunt in decursu mundi iuxta sex notabiles distinctiones. Septima in quiete aliarum quæ currit simul cum sexto, & non habet vesperam: octaua in resurrectione, in qua fit circumcisio ab omni culpa & miseria. 2. *Vel* septem dies sunt septem dona Spiritus, & octaua est finalis perseuerantia. *Prima* pertinet ad lucem fidei infusam. Quia Gen. 1. *Facta est lux prima die.* Prou. 4. *Iustorum semita quasi lux splendens procedit, & crescit vsque ad perfectam diem. Secunda,*

est

est spei firmæ. In qua factum fuit firmamentum. Heb. 6. *Fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem: Quam sicut ancboram habemus animæ tutam.* *Tertia* est, charitatis virentis: Qualis terra germinabat. Prou. 11 *Iusti, quasi virens folium, germinabunt.* Greg. hom. 27, in Euangel. *Non habet aliquid viriditatis ramus boni operis, nisi manserit in radice charitatis.* *Quarta* est discretionis illuminatæ, in ætate virili, Eccl. 12. *Memento Creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ antequam veniat tempus afflictionis tuæ, & appropinquent anni, de quibus dicas: Non mihi placent.* Phil. 2. *Lucetis sicut luminaria in mundo.*

Quinta est potentiæ: quæ probatur in aquis tribulationis. Psal. 17. *Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Misit de summo & accepit me, & assumpsit me de aquis multis.* *Sexta* est iustitiæ rectæ, ob seueritatem erga motus bestiales, & ob pietatem in homines. Iob 5. *Scies quod pacem habeat tabernaculum tuum, & visitans speciem tuam non peccabis.* *Septima* est temperantiæ sanctificandæ. Exod. 19. *Vade ad populum, & sanctifica illum hodie, & cras, lauentq; vestimenta sua.* Exo. 20. *Memento, vt diē Sabbati sanctifices.* *Octaua* est perseuerantiæ finalis. Leuit. 23. *Erunt feriæ Tabernaculorum septem diebus, octauus dies erit celeberrimus atq; sanctissimus.* Quia erit de transitu hinc ad gloriam. Vnde Psalm. 6. *Domine ne in furore tuo arguas me.* Intitulatur Psalmus pro Octaua.

IN VIGILIA EPIPHANIÆ.

Defuncto Herode, ecce, &c. Matt. 2.

SCOPVS. Cum impleri Scripturas necesse esset, etiam ex Ægypto vocari Dei Filium oportebat.

PARTITIO.

I. *De Angeli apparitione, & mandato reuocatorio.*
II. *De mandati executione.*

PARS I.

De Angelo apparente & mandante reditum.

QVoad apparitionem, tria. *Primo*, describitur tempus. *Secundo*, persona. *Tertio*, modus apparitionis.

De I. *Defuncto Herode.*] Non isto, qui fuit in morte Christi. Quia ille fuit filius istius. *Ecce Angelus apparuit.*] Nota: Omnis turbatio Ecclesiæ secundum mysterium terminatur per mortem persecutorũ, Prouer. 11. Quia *in perditione impij erit laudatio.* Item nota, quod infidelitate Iudæorũ terminata, Christus redibit ad eos, Rom. 11. *Et tunc omnis Israel saluus fiet.*

De II. *Ecce apparuit.*] Nota: Talis est ordo Angelorum & hominum, vt diuinæ illuminationes non fiant nobis nisi per Angelos. Hebr. 1. *Omnes sunt*

sunt administratorij spiritus in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis. Vnde & Christus quà homo, voluit per Angelos nunciari. Modus, ibi: *In somniis*, &c.]

De III. Mandatum, ibi: *Surge, & accipe puerum.*] Non dicit, filium, non coniugem, sed puerum; vt designetur dignitas pueri, & integritas matris. In hoc significatur, quod Ioseph non fuit ei datus ad carnalem copulam; sed ad ministerium & custodiam. Assignat causam: [*Defuncti sunt enim*, &c.] Sed quæritur, quare dicit, *sunt*? Non enim nisi Herodes mortuus erat. *Soluitur* dupliciter. *Primo*: quia iste tot mala fecerat, vt Iudæi gauderent de morte eius; qui præsentiens mandauit adhuc viuens sorori suæ, vt nobiliores de Iudæis interficeret in morte sua; & isti quæsiuerant animam pueri cum Herode. 2. *Vel aliter*: Mos est sacræ Scripturæ ponere plurale pro singulari. Vnde *mortui sunt*, id est, mortuus est, &c. Et in hoc: (*Qui quærebant animam pueri,*) destruitur error Apollinaris, qui dixit, quod diuinitas erat in Christo loco animæ.

PARS II.

De reditu Christi ex Ægypto.

QVi consurgens.] Hic tria. *Primo* ostendit, quomodo reuersus est in terram Israel. *Secundo*, quã partem vitauit. *Tertio*, qua parte declinauit, ibi: (*Et admonitus.*)

De I. *Qui consurgens.*) Nota, quod Angelus non dixit: Vade in terram Iuda, vel in Hierusalem; sed

vniuersaliter *in terram Israel*, sub qua etiam Galilæa potest comprehendi. Vnde potest dici, quod Ioseph intrauit fines terræ, quam habitabat Iudas.

De II. quam partem vitauit. (*Audiens*, &c.) Notanda est hic historia Herodis: Iste Herodes habuit sex filios, & ante mortem suam occidit Alexandrum, & Aristobulum. In morte autem sua mandauit, vt occideretur Antipater, vnde tres remanserunt. Inter quos Archelaus primogenitus fuit, & vsurpauit sibi regnum: sed tandem accusatus à Iudæis apud Cæsarem Augustum, ablatum fuit ei regnum, & diuisum in quatuor partes; duas habuit Archelaus, duas alias alij diuiserunt sibi, ita vt vnam tetrarchiam haberet Herodes; aliam Philippus, vt habetur Lucæ 4. Iste Archelaus missus est in exilium post nouem annos regni sui.

De III. *Et admonitus in somnis.*) Dixerat primo Angelus, vt iret ad terram Israel, sed quia Ioseph nondum intellexerat, ideo Angelus qui prius indeterminate reuelauerat, nunc determinat, & hoc est: (*Et admonitus secessit in partes*, &c.) Sed 1. contra. Sicut Archelaus in Iudæa, ita Herodes in Galilæa regnabat. Dico: Hoc fuit statim post mortem Herodis, quando Archelaus tenebat totum; quia postmodum facta est diuisio. 2. Sed tunc etiam *quæritur*: Quare non timuit Archelaum? *Dicendum*, quod in Hierusalem erat sedes regni, vnde ibi quasi semper morabatur. 3. Sed *quæritur*, quare Lucæ 2. dicitur, quod singulis annis

annis ducebant puerum in Hierusalem? Et soluit Augustinus, quod secure ducebant per turbam magnam, quæ tunc ascendebat; sed periculum fuisset, si ibi diu moratus fuisset.

4. *Item quæritur*: Quare innuit Euangelista, quod quasi per accidens venit Ioseph in Nazareth; sed in Luc. 2. dicitur, quod in Nazareth habuit proprium domicilium. Dicendum, quod angelus dixerat ei, vt iret in terram Israel, quæ stricte accepta non continebat Galilæam, nec Nazareth, & sic intellexit Ioseph. Ideo non proponebat ire in Nazareth.

Vt adimpleretur, &cæt. *Quoniam Nazaræus*,]hoc non inuenitur scriptum, sed potest dici, quod ex multis locis colligitur: *Nazarenus* igitur interpretatur *sanctus*, & quia Christus dicitur Sanctus, Danielis 9. *Donec vngatur Sanctus*: ideo signanter dicitur (*per Prophetas.*) Vel potest dici, quod per Nazarenum interpretatur floridus, Et hoc habetur Esaiæ 11. *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet*, &c. Ideo venit cum eo, quod dicitur Cantico. 2. *Ego flos campi*, &cæt.

IN FESTO EPIPHANIÆ DOMINI.

Cum natus esset Iesus in Bethleem. Matth. 2.

SCOPVS. Quod Deus homo factus sit, manifestatus ac adoratus,

PARTITIO GENERALIS.

I. *Testificatio de Nato.*
II. *Inquisitio eiusdem.*
III. *Inuentio.*

CONCIONIS I. DISPOSITIO.

PARTITIO PARTICVLARIS.

I. *Proponitur Christi natiuitas, cui testimonium perhibetur.*
II. *Inducuntur testes.*
III. *Ponitur testimonium.*

PARS I.

De Natiuitatis adiunctis.

DE I. quatuor. Natiuitas, Nomen nati, Locus, & Tempus. 1. Natiuitas: *Cum ergo natus.*) Nota, quod Lucas plenius exequitur natiuitatem, sic ut è conuerso Matthæus plenius exequitur de adoratione Magorum quam Lucas. 2. Nomen *Iesus.* 3. Locus ibi: *In Bethlehem Iudæ.*) Non Iudææ; quia

quia Iudæa vocatur tota regio populi Israelitici: sed Iuda ista est terra illa, quæ venerat in sortem Iudæ. Dicitur Bethlehem Iudæ, ad differentiam alterius Bethleem; quæ est in tribu Zabulon, de qua Iosue 19.

Mystice: Bethleem significat Ecclesiam, in quâ natus est Iesus, qui est verus panis. Ioan 6. *Ego sum panis viuus*, &c. Nulli ergo prouenit salus, nisi sit in domo Dñi. Iuxta Es. 60. *Occupabit salus muros tuos, & portas tuas laudatio*, &c. 4. Tempus: (*In diebus Herodis Regis*,) ad differentiam alterius Herodis. Hic enim fuit, sub quo natus est Christus; Ascalonita. Alius autem, qui Ioannem occidit, fuit filius huius Herodis, & non fuit rex.

Quæritur: quare Scriptura facit mentionem de isto tempore? *Dicendum*, propter duas rationes. *Prima*: Vt completam ostendat esse prophetiam Iacob Genes. 48. *Non auferetur sceptrum de Iuda & dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium*, &c. Herodes enim fuit primus alienigena, qui regnauit in Iudæa. *Secunda ratio*, quod maior morbus indiget maiori & meliori medico: populus autem Israel tunc erat in maxima afflictione sub gentili dominio; & ideo indigebat maximo consolatore. In aliis enim afflictionibus suis mittebantur eis Prophetæ, sed nũc, propter magnitudinem afflictionis, mittebatur eis prophetarum Dominus. Psal. 93. *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt me.*

PARS

PARS II.

De testibus Natiuitatis.

DEscribuntur tripliciter, à professione, à regione, & à loco; vbi testimonium dederunt. De primo dicit: (*Ecce Magi.*) Qui secundum communem vsum loquendi vocantur incantatores; sed lingua Persica vocat Magos, Philosophos, & sapientes. Isti quidem venerunt ad Iesum, quia gloriam sapientiæ, quam possidebant, recognouerunt à Christo. Suntque primitiæ gentium, quia primo venerunt ad Christum. Et impletur, secũdum Aug. in istorum aduentu illud Esai. 8. *Antequam sciat puer vocare patrem suum & matrem suam auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum*, &c. Ante enim quam Christus loqueretur, eripuit fortitudinem Damasci, & diuitias, & spolia Samariæ, id est, idolatriam. Dimiserunt enim illi idolatriam, & munera obtulerunt.

NOTA, Quod ad Christum venerunt ex Iudæis, pastores: ex Gentibus Magi. Ipse enim Christus *est lapis angularis, qui fecit vtraque vnum.* Quare Magi & pastores? Quia pastores magis simplices; & isti magis peccatores. Ad significãdum, quod Christus vtrosque recepit. Quot autem fuerint illi Magi, Euangelista non dicit. Videtur autem, secundum munera, quod fuerunt tres: quamuis plures alij in eis repræsentabantur. Esaiæ sexagesimo: *Ambulabunt Gentes in lumine tuo.*

II. De

II. De regione dicit, (*ab Oriente.*) Nota: Quidam *ab Oriente*, exponunt à finibus Orientis. Sed tunc, quomodo in tam paucis diebus venissent? 1. Respondetur, vt quidã dicunt, quod miraculose. 2. Alij, quod dromedarios habuerunt. 3. Chrysostomus tamen dicit, quod stella apparuit eis per duos annos ante Natiuitatem; ex quo se parauerunt, veneruntque Hierosolymam in duobus annis, & 13. diebus. 4. Aliter autem potest exponi, vt dicatur ab Oriente, i. à quadam regione, quæ erat prope Hierusalem, à parte Orientali. Dicuntur enim isti fuisse de secta Balaam: qui dixit Numer. 23. *Orietur stella ex Iacob*, qui Balaam habitabat iuxta terram promissionis, in parte Orientali.

III. Sequitur de loco. (*Hierosolymam venerunt.*) Sed quare venerunt Hierusalem? Duplex est ratio. *Vna*: Quia erat ciuitas regia. Vnde Regem Iudæorum in regia ciuitate quærebant. Item, hoc factum fuit ex diuina dispensatione: vt primo testimonium ferretur de Christo in Hierusalem: vt adimpleretur prophetia Esa. 2. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem*, &c.

PARS III.

De testimonio ipso.

IN hoc tria. *Primo*, denunciant regis natiuitatem. *Secundo*, asserunt natiuitatis signum. *Tertio*, profitentur pium propositum.

De I. (*Vbi est.*) Considerandum, quod isti Magi sunt

sunt primitiæ gentium, & præfigurant in se statũ nostrum. Aliquid supponunt, scilicet Christi natiuitatem, & aliquid quærunt; scilicet locum. Et quidem nos fide tenemus Christum: sed aliquid quærimus, scilicet spe: *Videbimus* enim *eum facie ad faciem* 2. Cor. 5. *Per fidem ambulamus & non per speciem.*

Sed *quæstio* est. Cum ipsi audissent Regem esse in Hierusalem: quomodo ista dicebant? Omnis enim qui alium Regem profitetur in ciuitate Regis, se exponit periculo. Sed certe hoc zelo fidei faciebant. Vnde in istis nuntiabatur fides illa intrepida; Matthæi 10. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus.*

II. Consequenter proponunt signum huius natiuitatis. (*Vidimus.*) Nota, quod in istis verbis fuit occasio duorum errorum. 1. Priscillianistæ dixerunt, omnes actus hominum fato agi & regi. Et confirmant per hoc: *Vidimus*, &c. Ergo natus est sub aliqua stella. 2. Alius error Manichæorum, qui reprobant fatum, & per consequens istud Euangelium, quia dicebant, quod Matthæus introducit fatum. Sed excluditur error vtriusque.

Antequam tamen procedamus ad expositionem literæ, oportet primo videre, quid est fatum, & quomodo sunt hæc credenda; & quomodo non.

NOTA ergo, quod videmus multa in rebus humanis casu accidere. Contingit autem quid casuale & fortuitum esse, relatum ad causam inferiorem, quod relatum ad causam superiorem, non est for-

est fortuitum. Sicut si quis dominus mittat tres ad quærendum aliquem, & vnus nesciat de alio: si occurrant sibi inuicem, est eis casuale: sed si referantur ad intentionem Domini, non est casuale. Secundum hoc fuit duplex opinio de fato. Quidã dixerunt, quod ista casualia non reducuntur in aliam causam superiorem ordinantem: Et hi sustulerunt fatum, & vltra hoc, omnem prouidentiam diuinam. Et fuit, secundum Augustinum, hæc opinio Tullij.

Sed dicendum: Ista casualia reduci in causam superiorem ordinantem. At cum fatum dicatur à fari, quasi quoddam pronunciatum & profatũ, à qua causa sit ista ordinatio, est differentia. 1. Quidam enim dixerunt, quod est ex virtute corporũ cœlestium; & nihil aliud, quam dispositio syderũ. 2. Alij ista contingentia reducunt in prouidentiã diuinam. Sed primo modo negandum est esse fatum. Actus enim humani non reguntur secundũ dispositionem corporum cœlestium. *Primo*: Quia impossibile est, vt virtus corporalis agat supra virtutem incorpoream, quia nihil inferius in ordine naturæ agit in superiorem naturam. In anima autem sunt quædam potentiæ eleuatę supra corpus: quædam potentiæ sunt organis affixæ, scilicet, potentiæ sensitiuæ & nutritiuæ. & corpora quidem cœlestia, quamuis directe agant in corpora inferiora, & mutent ea per se; per accidens tamen agunt in potentias organis affixas. In potentias autem organis non affixas nullo modo agunt necessitando, sed inclinando tantum. Dicimus enim

hominem pronum ad iracundiam, & hoc ex causis cœlestibus, sed directe ex electione ac voluntate. Neque vnquam potest fieri tanta dispositio in corpore humano, quin superabundet iudicium liberi arbitrij: vnde quicunque subiiceret liberum arbitrium corporib. cœlestibus, de necessitate poneret sensum ab intellectu non differre.

Secundo, Quia per hoc excluditur omnis cultus diuinus. Nam omnia essent ex necessitate; & sic etiam regimen Reip. destrueretur, quia nec oporteret consultare, neq; prouidere, &c. *Tertio*, Quia attribueremus Deo malitias hominũ, quod esset ipsum infamare, qui Creator est stellarum. Ergo hoc dicere, est contra fidem. Ideo Greg. *Absit à fidelium cordibus, vt fatum aliquid esse dicatur.* Si autem vis vocari fatum diuinam prouidentiam, tunc aliquid est. Sed sicut dicit Aug. Quia nihil commune debemus habere cum infidelibus, non hoc nomen ei imponere debemus. Vnde dicit: *Linguam corrigas, sententiam teneas.* Non ergo potest dici: *vidimus stellam*, i. id, à quo tota vita eius dependet. Quia secundum Aug. tunc stella non sequeretur generatum, & Christus magis diceretur fatum stellæ, quàm è conuerso.

NOTA. Ista stella non fuit de primis causatis. Patet ex quatuor. *Primo*, ex motu: Quia nulla stella mouetur à septentrione in meridiem. Regio autem Persarum vnde isti veniebant, est posita ad septentrionem. 2. Aliæ nunquam quiescunt: ista autem non continue mouebatur. *Tertio* ex tempore, Quia in die nulla lucet: Ista autẽ de die præbebat lucem

lucem magis. *Quarto*, ex situ: Quia non in firmamento, quod patet, quia isti per eam determinatè distinxerunt domum. Ergo dicendum, quod ista specialiter creata fuit ad seruitium Christi.

Vidimus stellam eius,) id est, ad obsequium eius factam. Quidam autem dicunt, quod ista stella fuit Spiritus Sanctus. 1. Qui, sicut super baptizatum apparuit in specie columbæ: ita & nunc in specie stellæ. 2. Alij dicunt, quod fuit Angelus. 3. Sed dicendum, veram stellam fuisse, ac indicem. *Primo*, quia conueniebat ei. Est enim Rex cœlorum: & ideo per cœleste indicium voluit manifestari. Psal. 18. *Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum*, &c. Iudæis quidem per Angelos: Gentilibus per stellam: Quia per creaturas in cognitionem Dei venerunt. Rom. 1. *Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Secundo*, Quia 1. congruebat his, quibus demonstrabatur, sc. gentilib. quorum vocatio promissa fuit Abrahæ in similitudine stellarum. Gen. 15. *Suspice cœlum, & numera stellas, si potes*, &c. Vnde tam in Natiuitate quam in passione factum est signum in cœlo, quod omnibus gentibus Christum notum fecit. Item 2. congruebat omnibus; quia ipse est Saluator omnium. Sed dicit *(in Oriente)* quod exponitur dupliciter: Secundũ Raban. sic: Stella existens in Iudæa, apparuit illis gentib. in Oriente. Vel, nos vidimus stellam in Oriente. Istud melius dicitur: Vnde *ecce stella*, &c. Itẽ patet ex hoc, quod stella situ erat propinqua terrę; aliàs non distinxisset locũ: ergo non potuisset videri à tam remota regione

De III. Regum pio propoſito. *Et venimus*, &c.] Hic eſt duplex quæſtio. 1. *Quærit* Auguſt. Nunquid iſti erant curioſi, quod, quandocunque fieret aliquod indicium per ſtellam, quærerent Regem natum? Hoc enim ſtultum videtur. Sed dicendum, quod non præſtiterunt obſequium regi terreno, ſed cœleſti, in quo virtus diuina oſtenditur adfuiſſe, quia ſi terrenum regem quæſiſſent, totam deuotionem amiſiſſent, quãdo vilibus pannis inuenerunt inuolutum. 2. *Quærit* Auguſtinus. QUomodo ex ſtella potuerunt ſcire, quod homo Deus natus eſſet? Reſpondet, 1. Angelo reuelante. Qui enim oſtendit eis ſtellam, miſit angelum, qui hoc reuelaret. 2. Leo Papa dicit, quod ſicut exterius oculi replebantur lumine iſtius ſtellæ: ita interius radius diuinũ reuelabat. 3. Quia iſti erant de ſtirpe Balaam, qui dixit: *Orietur ſtella ex Iacob*: Vnde habuerunt à prophetia eius. Et ideo videndo tantam claritatem ſtellæ, ſuſpicati ſunt, quod Rex cœleſtis natus eſſet: & ideo quærebant: *Vbi eſt?* &c. *Et venimus*, &c.] In hoc Impletum eſt illud Pſal. 71. *Et adorabunt eum omnes reges, omnes gentes ſeruient ei.*

II. CON-

II. CONCIONIS DISPOSITIO.

Audiens autem Herodes. Matt. 2.

SCOPVS. Prænunciata Christi Natiuitate per Magos; hic inquirit de loco Natiuitatis.

PARTITIO.

I. *Ponitur motiuum ad inquirendum.*
II. *Inquisitio.*
III. *Inuentio veritatis.*

PARS I.

De motiuo inquisitionis.

IN *Bethleem*, &c.] Motiuum fuit turbatio Herodis. Vnde (*audiens.*) Signanter vocat Herodem Regem: vt ostendat esse alium à Rege, quem quærebant: *Fuit autem triplex causa turbationis. Prima* processit ex ambitione, quam habebat circa custodiam regni sui, propterea, quia alienigena erat. Sciebat enim, vel audiuerat illud Dan. 2. *In diebus regnorum Israel suscitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & Regnum eius alteri populo non tradetur*, &c. Sed in hoc decipiebatur, quia regnũ illud spirituale erat. Ioann. 18. *Regnum meum non est de hoc mundo*, &c. Vnde Herodes turbabatur timens amissionem regni sui: sed magis turbabatur Diabolus, timens regni sui deiectionem. Ioan. 12. *Nunc princeps mundi huius eiicietur foras*, &c.

Nota, quod homines, (ſicut dicit Chryſoſt.) in ſublimibus conſtituti ex leui verbo contra ſe prolato conturbantur. Pſal. 88. *Exaltatus autem humiliatus & conturbatus.* Humiles autem nunquam timent. *Secunda cauſa* proceſsit ex timore humani imperij. Statutum enim erat à Romano Imperio, vt nullus Deus aut Rex diceretur, ſine eorum cõſenſu, ideo timebat, ſed iſte timor mundanus erat qui prohibetur. Eſa. 51. *Quis tu, vt timeas ab homine mortali & filio hominis, qui quaſi fœnum, ita areſcet. Tertia* ex rubore verecundiæ. Verecundabatur enim coram populo, vt alius Rex vocaretur. Similis in hoc Sauli, qui dixit: *Peccaui, ſed rogo, honora me corã ſenioribus populi mei, & coram Iſrael,* &c. primo Regum 15.

Mirum quod ſequitur: *Et omnis Hieroſolyma,* &c.] Videbantur enim debere gaudere. Sed triplicem cauſam turbationis habuerunt. *Prima* fuit ipſorũ iniquitas. Iniqui n. quibus ſemper deteſtabilis eſt conuerſatio iuſtorum. Prou. 13. *Deteſtantur ſtulti eos qui fugiunt mala,* &c. *Secunda,* vt placerent Herodi. Eccleſ. 10. *Secundum iudicem populi ſic & miniſtri eius,* &c. *Tertia,* quia timebant, ne Herodes hoc audito amplius ſæuiret in gentem Iudæorum.

Myſtice. Significatur, quod iſte terrenus erat. Gregorius: *Rex terra turbatus eſt cœli Rege nato, quia nimirum terrena altitudo confunditur, cum cœleſtis celſitudo aperitur.* Eſaiæ 24. *Erubeſcet Luna, & confundetur Sol, cum regnauerit Dominus exercituum in monte Sion, & in Hieruſalem.*

NOTA, quod dicit Auguſtinus: *Quid erit tribunal*

bunal iudicantis, quando superbos Reges cuna terrebat infantis? Pertimescant reges ad dextram Patris sedentem, quem Rex impius timuit matris vbera lambentem.

PARS II.

De inquisitione ipsa.

HErodes solicitus erat inquirere: ob regnum, & ob timorem Romanorum. Sed ad scienda certitudinem, tria requiruntur. Creditur enim multitudini, autoritati, & literatis. Ideo congregauit multos, & autoritatem habentes, & sapientes. Et hoc est: (*Congregans omnes.*) Quantum ad primum. Sapien. 6. *Multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum*, (*Princ. sacerdotum.*) Quantum ad secundum, Malach. 2. *Et labia sacerdotum custodiunt scientiam, & legem requirunt ex ore eius.* (*Et Scribas.*) Quantum ad tertium, non ad scribendum tantum dicuntur, sed ad interpretandum legis Scripturam, per istos quidem volebat inuestigare veritatem. Eccles. 32. *In medio magnatorum loqui non præsumas, & vbi sunt senes, non multum loquaris.*

Sciscitabatur ab eis, vbi Christus, &c.] Magi Regem vocauerunt; sed ipsi Christum quærebant. Sciebant enim ex conuersatione cum Iudæis Regem Iudæorum legitimum inungi.

Dico: Aut credebat prophetiæ, aut non. Si credebat, sciebat, non posse impediri, quin regnaret:

Quare ergo interfecit pueros? Si non credebat: quare ergo quærebat? *Dicendum*: Non perfecte credebat, quia ambitiosus erat: & ambitio hominem cæcat.

PARS III.

De inuenta veritate.

PRimo ponitur veritas. *Secundo*, confirmatur eius prophetia.

De I. Sciendum, quod Christus voluit nasci in Bethleem propter tria. *Primo*, ad vitandam gloriam. Ob hoc enim elegit duo loca: vnum in quo nasci voluit, scilicet Bethleem; alium in quo passus fuit, scilicet Hierusalem. Hoc est contra illos, qui gloriam quærunt. Qui volunt nasci in sublimibus locis, & nolunt pati in loco honoris. Ioan. 8. *Ego gloriam meam non quæro.* *Secundo*, Ad confirmationem suæ doctrinæ, & ostensionem suæ veritatis. Si enim natus fuisset in magna ciuitate; virtus suæ doctrinæ potuisset ascribi humanæ virtuti. 2. Corin. 8. *Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi*, &c. *Tertio*, Ad ostendendum, se esse de genere Dauid, Luc. 2. *Ioseph & Maria ibant in Bethleem, vt profiterentur*, &cæt. *eo quod essent de domo & familia Dauid.*

Mystice. Bethleem interpretatur domus panis. Et Christus *est* ille *panis viuus, qui de cælo descendit*, &c. Ioan. 6.

De II. Confirmatur veritas. Vnde (*& tu Bethleem*; &c.) Magi aliquid annunciabant, & aliquid quære-

quærebant. Et ex ista prophetia ostenditur vtrũque. Primum: (*Et tu Bethleem,*) secundum: (*Ex te enim exiet,* &c.) Itaque confirmatur natiuitas Christi duplici testimonio, scilicet stellæ & prophetiæ, quia Deut. 19. *In ore duorum aut trium testium stabit omne verbum* Et Nota, quando erant omnes infideles, data sunt signa corporalium: quando iam erãt fideles, data est prophetia. 1. Cor. 14. *Itaque linguæ in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus: prophetiæ autem non infidelibus sed fidelibus,* &c.

Sciendum, quod Iudæi dupliciter defecerunt in prolatione prophetiæ. Quia, ibi dicitur: *Et tu Bethleem Ephrata*: & iterum, quia non est ibi, *nequaquam minima es.* Et potest assignari duplex ratio, quare mutauerunt. Vna ignorantia. Alia, quod vsi sunt scienter aliis verbis. Nam cum Herodes esset alienigena, non intellexisset authoritatem Prophetæ; ideo dixerunt illud, quod notum erat Herodi: & dicunt *terra Iuda*, &, *nequaquam minima es*, id est, tu non es minima inter millia hominum Iuda, vel *in principibus Iuda*, id est, inter principales ciuitates Iuda.

Ex te enim exiet dux, &c.) De isto Duce habetur Dan. 9. vsque ad Christum ducem. Et Psalm. 30. *Dux mihi eris.* Regit enim populum Israel non solum carnaliter, sed etiam spiritualiter. Roman. 11. *Nunquid Deus repulit populum suum*, &c. Psal. 79. *Qui regis Israel intende, qui deducis velut ouem Ioseph.* Et nota, quod truncant autoritatem, scil. *& egressus eius sicut ab initio, à dieb. aternitatis.* Quo insinuatur, quod non debebat esse Rex terrenus, sed cœlestis, quod

si sciuisset Herodes, non fuisset impius: Vnde fuerunt causa necis infantum.

Item ex illa etiam patet, esse falsam interpretationem Iudæorum: qui exponunt de Zorobabel: Nam non fuit *egressus eius ab initio à diebus æternitatis*, Michææ 5. Neque in Iudæa; sed Babylone natus est.

PARS IV.

De persona Nati.

AD inquirendum personam ex duobus moti sunt. 1. Ex persuasione Herodis. 2. Ex ductu stellæ. Circa *primum* ponitur exhortatio. *Secundo*, studium Magorum in mutatione stellæ.

Circa primum tria ponuntur. Primo enim inquirit tempus. Secundo, annunciat locum, ibi: (*Et mittens*, &c.) Tertio, iniungit officium inquisitionis, (*Ite*, &c.) De I. *Tunc Herodes*:) Vbi nota, quod Iudæi sciebant locum, sed non tempus. Inde arguuntur à Domino, Luc. 19. *Eo quod non cognouisti tempus visitationis tuæ.* Esai. 1. *Cognouit bos possessorem suum*, &c. Ergo inquiritur tempus, & dicit Chrysost. quod per biennium ante apparuit istis stella. Alij autem quod in ipsa die natiuitatis. (*Ite & interrogate*, &c.) Quærit insidiose ad occidendum; sicut illi quibus dicitur Ioann. 7. *Quæretis me, & non inuenietis.* 2. (*Cum inueneritis*, &c.) O vafrum! Eccles. 13. *Ex multa loquela tentabit te.* 3. (*Vt & ego veniens.*) Et quidem dolose promittit Dei cultum, Hierem. 9. *Sagitta vulnerans lingua eorum dolum locuta*

cuta est, Psal. 27. *Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum*, &c.

NOTA, quod, cum Magi profiterentur Regem, iste vocat puerum. Quia ex abundantia cordis os loquitur. Nota etiam, quod petiit à Iudæis, vbi Christus nasceretur, volens experiri, & tentare vtrum gauderent.

De II. Quoad studium Magorum duo iniunxerat: Inquirerent, & reuerterentur. Sed vnum fecerunt Magi. Vnde (*qui cum audissent*, &c.) Aliud autem non fecerunt. Tales quidem debent esse auditores, vt bona addiscãt, mala vero relinquant. Matt. 23. *Quæ dicunt, facite; secundum opera eorum nolite facere*, &c.

III CONCIONIS DISPOSITIO

Et ecce stella, &c. Matth. 2.

SCOPVS. Euangelista posuit vnum motiuum Magorum, scilicet persuasionem Herodis. Hiç ponit aliud ad inquirendum Christum, scilicet ducatum stellæ. Primo enim ponit ducatum stellæ. Secundo, effectum lætitiæ.

PARTITIO.

I. *De stella ducatu.*
II. *De ducatus effectu.*
III. *De inuento Puero & cultu.*

PARS

PARS I.

De Stellæ ducatu

HÆc suo motu primum directe ducebat Magos ad Christum. Item manifestat suo statu pueri locum, (*Vsque dum veniens*, &c.)

Disparuit stella propter tria. *Primo*, propter cõfusionem Iudæorum, qui cum instructi essent in lege, vt Christum quærerent, & gentes non essent instructæ: tamen gentes quærunt, & Iudæi contemnunt. Impletur illud Es. 55. *Gentes, quæ te non cognouerunt, ad te current. Secundo*, propter Magorum instructionem, non enim solum per stellam Dominus voluit se eis manifestare; sed etiam per legem. Vt sic adiungeretur cognitioni creaturarum cognitio legis. *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum*, & c. Deut. 19. Esa. 8. *Nunquid ad legem? Tertio*, propter instructionem nostram. Et instruimur de duobus, secundum glo. *Primo*, quod qui humanum auxiliũ quærunt, deseruntur à diuino. Illicitum est enim humanum auxilium quærere, non quærendo diuinum. Esa. 31. *Væ qui descenditis in Aegyptum ad auxilium in equis sperantes, habentes fiduciam super quadrigis, quia multæ sunt; & super equitibus, quia prævalidi nimis, & non sunt confisi super sanctum Israel, & Dominum non requisierunt. Secundo*, instruimur quantum ad hoc, quod qui fideles sumus, non debemus quærere signa; sicut isti qui *videntes stellam gauisi sunt*, &c.

Sed esse debemus contenti doctrinis Prophetarum,

tarum. *quia signa data sunt infidelibus.* 1. Corinth. 14. In hoc etiam est duplex mysterium. Stella enim significat Christum. Apoc. vltim. *Ego sum radix Dauid, stella splendida & matutina, &c.* Vnde per stellam intelligere possumus gratiã Dei: quam amittimus, cum ad Herodem, i. diabolum, accedimus, Eph. 5. *Eratis aliquando tenebræ, &c.* Item cum ab Herode, i. diabolo, recedimus, stellam, id est, Christi gratiam reperimus.

Simile, Exod. 13. vbi Dominus præcedebat Israel, quando exiuit de Ægypto, in specie ignis, &c. hic autem præcedebat in specie stellæ.

Vsq; dum veniens, &c.] Duo intelligimus hic. 1. Quod stella non erat alta, aliàs non descreuissent domum pueri. 2. Quod stella completo officio suo redacta est in suam materiam. *(Vbi erat puer.)* Frequenter puerum vocat. vt scias illum esse, de quo Esa. 9. *Puer natus est nobis.*

PARS II.

De effectu ductatus stellæ.

Videntes autem stellam gauisi sunt, &c.) Propter spem, quam reciperauerunt. Timebant enim (quia de longinquis partibus venerunt) amittere, quod sperabant, Romanorum duodecimo: *Spe gaudentes.* 2. *(Gaudio.)* Aliqui enim gaudent, & non gaudent, quia lætitia humana non est perfectum gaudium, Prouerb. 14. *Extrema gaudii luctus occupat, &c.* Verum autem & perfectum gaudium

de

de Deo est, Esa. 61. *Gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo, 3.* (*Magno,*) Quia magna iam cognoscebant de Deo, quia Deum incarnatum, & multum misericordem. Esa. 12. *Exulta & lauda habitatio Sion, quia Magnus in medio tui Sanctus Israel.* 4. (*Valde*) Quia intense gaudebant. Recuperauerant n. quod amiserant. Luc. 12. *Gaudium erit Angelis Dei, &c.*

PARS II.

De inuento puero.

ET *intrantes*, &c.) Et tangit tria (*Domum*) quæ si quæratur, qualis erat, ostenditur Lu. 2. Item si quæratur qualis puer: in nullo ab aliis differebat, sicut dicunt Sancti. Quantum ad apparentiam, nõ loquebatur, infirmus videbatur & huiusmodi. Si quæratur qualis Mater. Respondetur qualis est vxor lignarii. Et hoc ideo dico, quia si isti quæsiuissent Regem terrenum, videndo ista scandalizati fuissent. Sed videntes vilia, & considerantes altissima, moti sunt ad admirationem, (*& adorauerunt eum, procidentes*, &c.)

Sed quare non fit mentio de Ioseph? Dicendum quod diuina dispensatione factum est, vt nõn adesset ne istis, qui primitiæ gentium erant, daretur suspicio prauæ opinionis. Reuerentiam exhibent triplicem. Adorando, offerendo, & obediendo. 1. (*Procedentes adorauerunt eum,*) tanquam Deum in homine latentem. Psalmo septuagesimo secundo. *Coram illo procedent Aethiopes.* 2. Offerendo, re-

ue-

uerentiam exhibuerunt. (*Et apertis thesauris suis*, &c.) Consuetudo enim erat apud Persas, vt semper cum munere adorarent. Psalm. 71. *Reges Tharsis, & insulæ munera offerent, Reges Arabum, & Saba dona adducent*, &cæt. Esai. 60. *Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annunciantes*, &c.

Mystice. Isti non in via, sed tunc primo aperuerunt thesaurum, quando venerunt ad Christum. Similiter nos bona nostra in via non manifestemus. Vnde Matt. 15. *Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo, abscondit*, &c.

Obtulerunt ei munera, &c.) Aliqui assignant rationem istorum munerum literalem, & dicunt, quod tria inuenerunt, domum sordidam, puerum infirmum, & matrem pauperem. Et ideo obtulerunt *aurum*, ad sustentationem matris: *Myrrham*, ad sustentationem membrorum pueri. *Thus*, ad tollendum fœtorem. Sed dicendum, quod ea ad tria referuntur, quæ offerre debemus, scilicet Fidem, Actionem, & Contemplationem. Quoad *fidem* dupliciter: Primo, quia in Christo concurrunt, Regia dignitas, Hieremiæ 23. *Regnabit Rex, & sapiens erit*, &c. Et ideo in tributum obtulerunt (*Aurum.*) Sacerdotij magnitudo, & ideo (*Thus*) in sacrificium. Hominis mortalitas, & ideo (*Myrrham.*) Quantum ad fidem Trinitatis, quæ designatur nobis. Secundo, possunt referri *ad actionem* nostram. Per *Aurum* enim potest signari sapientia. Prouerbio. 2. *Si quasi thesauros effoderis illam*, &c.

Per

Per *thus* oratio deuota. Psalm 140. *Dirigatur Domine oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo,* &c. Per *Myrrham* mortificatio carnis, Coloss. 3. *Mortificate membra, quæ sunt super terram.* Cant. 5. *Manus meæ distillauerunt myrrham.* Quantum autem *ad contemplationem,* per ista tria possunt significari, vel tres sensus sacræ Scripturæ. Literalis, sub quo comprehẽditur allegoricus, anagogicus, & moralis. Vel tres partes Philosophiæ, scilicet, moralis, logica, & naturalis. Omnibus enim his debemus vti ad seruitium Dei: quomodo reuerentiam exhibuerũt obediendo. Vnde (*Et responso accepto in somnis,* &c.) Sed quomodo responsum acceperunt, qui non interrogauerunt? Dicendum, quod Dominus respondet aliquando interrogationi mentali, & isti intus quærebant, quid placeret Deo de reuersione. Exo. 14. *Quid clamas ad me?* 2. Sed nunquid sunt reuelationes immediate à Deo? Dionysius probat, quod non, nisi mediantibus Angelis. Quare ergo non nominat Angelum? Dicendum, quod, quandocunq; Scriptura facit mentionem de Deo, & non de Angelo; hoc fit per quandam excellentiam illius manifestationis. Gala. 3. *Lex ordinata per Angelum in manu Mediatoris.* Act. 7. Hic est Moyses, qui dixit filiis Israel: *Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris, tanquam me, Ipsum audietis,* &c. Vnde dicit gloss. immediate per Deum.

Per aliam viam, &c.] In hoc ostenditur, quod ad regionem nostram paradisum, à qua per peccatũ expulsi sumus: per obedientiã peruenimus, Prou. 4. *Vias, quæ à dextris sunt, nouit Dominus, peruersæ vero sunt,*

sunt, quæ sunt à sinistris. Chrysost. hic dicit, quod isti reuersi egerunt sanctam vitam, & postea facti sunt coadiutores S. Thomæ Apostoli: nihil tamen de eis inuenitur scriptum in sacra Scriptura post recessum eorum.

IN COENA DOMINI.

Prima die azymorum. Matth. 20.

SCOPVS. Trium Dispositionum titulis aperitur. Primus est: Præparatio Paschatis. Secundus, Institutio SS. Sacramenti in specie primum Panis; dein & Calicis: Et hoc tertiũ. Et quia Leuit. 26. *Nouis superuenientibus vetera proijcietis:* Ideo prius Cœnam agit veterem Dominus; deinde Nouam.

I. CONCIONIS DISPOSITIO.

De præparatione Paschatis.

PARTITIO.

I. *De tempore seu Luna Paschali.*
II. *De præparatione conuiuij.*
III. *De prænunciatione proditoris.*

PARS I.

Quota Luna celebratum hoc Pascha sit?

PRima die azymorum.] *Obiectio.* Hæc dies erat prima dies Paschæ. Et videtur contra hoc, quod

dicitur in Ioan. 13. *Ante diem Festum Paschæ*, &c. Dicunt Græci, Matth. Lucam & Marcum errasse, & quod Ioannes correxit eos. Quia fuit facta ante diem Paschæ. Vnde dicunt, quod Dominus passus est 14. Luna, & cœnam fecit 13. Et quod confecit non in azymo, sed in fermento. Hoc nituntur cõfirmare plurimis argumentis. *Primo*, Quia dicitur Ioan. 18. *Non introierunt, vt non contaminarentur, sed manducarent Pascha.* Et ita die passionis debebant comedere pascha. 2. *Ratio eorum*: Quia mulieres præparauerunt aromata, ideo, &c.

Sed hoc non potest stare; quia Dominus non fregit ceremonias. Non enim inuenitur, quod præueniretur Pascha, inuenitur tamen quod prolongaretur. Et dato, quod præueniretur, hoc non est pro Græcis, quia scriptum est, quod pascha debebat comedi cum azymis & lactucis agrestibus. Si ergo aliter fecisset, contra legem fecisset. Ideo secundum quod tres Euangelistæ dicunt, hoc fuit factum decimaquarta Luna, & tunc erat necesse comedere pascha. Quid ergo respondendum ad id, quod dicit Ioannes: *Ante diem festum paschæ*? Dicendum: Consuetudo fuit, vt inciperent diem à vesperis, & sic dies paschalis à vesperis incipiebat. Habetur in Exod. Quod 14. *Luna ad vesperem celebrabitis Pascha.* Et extunc non inueniebatur fermentatum in domibus Iudæorum, vsq; ad 21. diẽ. Vnde si computamus à vespere 14. lunæ, præparatio fuit facta ante diem paschæ; tamen erat 14. luna. Vocat ergo Ioann. diem illum azymorum, & diem paschæ 15. lunam.

Istud

Istud, quod *non introierunt prætorium*, &c. Chrysostomus sic soluit: Dominus non prætermisit aliquid de legalibus obseruantiis; vnde pascha comedit 14. luna. Sed isti principes inhiarunt ad interfectionem Christi, propter quod distulerunt, & tunc non celebrauerunt; & hoc contra legem suam. *Vel*, per Pascha intelliguntur panes azymi.

Ad istud, de mulieribus: *Dicit Augustinus*, quod habebant multas solennitates: sed Sabbatum, solennior erat solennitas, vnde non licebat Sabbato præparare cibaria, quod tamen licebat in aliis Festis. Et tunc accidit, vt festiuitas paschæ incideret in diem Veneris, & sequebatur Sabbatum: ideo tunc præparauerunt, & in die Sabbati quieuerũt. Ideo possumus dicere, quod 14. Luna celebrauit Pascha.

PARS II.

De præparatione conuiuij.

Accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes:] *Primo* ponitur inquisitio. *Secundo*, mandatum. *Tertio*, impletio. De I. *Accesserunt discipuli eius.*] Sed qui discipuli? Dicit Remigius, ex obsequio Iudas; vt cælaret proditionem suam. Leo Papa dicit, quod etiam alij: (*Vbi vis, paremus tibi*, &c.) Per hoc designatur, quod Christus non habebat ibi domum, nec aliquis de societate: quo signatur paupertas eius. Vnde Matth. 8. *Filius autem hominis non habet, vbi reclinet caput suum.*

De II. *At ille dixit*:]Hic ponitur mandatum. Et *primo*, denunciat hospitem: *Secundo* passionem: *Tertio*, exposcit locum ad conuiuandum. 1. *Ite in ciuitatem ad quendam.*]Nota, non erat hospitatus in ciuitate, sed in Bethania. Sed quid est, quod dicit, *Quendam*? Aug. dicit: Quod Dominus aliquem certum nominauit, sed quia non erat necessarium nominare, Matth. prætermisit nomen. Chrysostomus ait, quod dicit: *Ite ad quendam*, id est, ad quemcunque, quia voluit ostendere suam virtutem, vt non turbarentur de passione. Ita enim erat diuulgata fama eius, vt iam sententiatum esset, vt qui reciperet eum, fieret extra Synagogam. Vnde significabat, quod nõ reciperet eum quisquam, nisi immutaret cor eius. Prou. 22. *Cor Regis in manu Domini, & quocunque voluerit, inclinabit illud.*

2. *Et dicit ei*, &cet.]Prænunciat passionem: Vt nõ turbentur. Vnde dicit, (*tempus*,) non quodcunque dicitur, sed determinatum à Patre. Secundum istum modum dicitur Ioan. 7. *Tempus meum nondũ aduenit, tempus autem vestrum*, &c. 3. (*Apud te facio pascha*,) id est, celebrabo paschale conuiuium, (*cum discipulis meis*,) ad denotandum, quod non occulte sed publice; secundum Chrysost. istud dixit, quia volebat, vt præpararentur cibaria sufficientia, & sibi & discipulis. Sed quid est, quod ipse celebrauit, & nos non debemus celebrare? Cum Ioan. 13. dicitur: *Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci*, &c. Respondet Aug. Quod sicut Christus passus est, vt à morte nos redimeret; sic legem voluit obseruare, vt nos à lege absolueret.

De

De III. Sequitur executio: [*Et fecerunt discipuli sicut prædixerat eis Iesus*, &cæt.] Simile Exod. 24. *Omnia verba quæ præcepit Dominus, faciemus.* Consequenter agitur de conuiuio, (*Vespere autem facto*, &c.) Vespere, quia præcipitur Exod. 24. 14. *luna ad vesperam celebrabitis pascha.* Vel *vespere*, quia tendit ad occasum. Zach. 14. *Et in tempore vesperi erit lux.* Vel signatur vetus transitus Christi, scilicet finis. Ad vesperum enim est finis diei.

PARS III.

De prænunciatione proditoris.

PRimo eum designat ex societate: *Secundo*, ex authoritate. *Tertio*, ex propria voce.

De I. duo: *Primo* ponitur prænunciatio. *Secundo*, effectus. 1. (*Et edentibus illis dixit: Amen dico vobis, quod vnus vestrum me traditurus est*) Affirmat, quia magnum dicebat, quod vnus vestrum, quos elegi esse columnas Ecclesiæ. Eccles. 6. *Est amicus socius mensæ, & non permanet in die necessitatis.* Hierem. *In omni fratre tuo non habes fiduciam.*

II. Sequitur effectus; & est duplex effectus. Tristicia, & Dubitatio. 1. Quantum ad tristitiam, dicit: (*Et contristati.*) Quare? De morte Christi; quia amarum erat eis carere tali duce, tali patrono. Itē, de tali scelere, quod erat futurum. Hierem. 9. *Quis dabit oculis meis fontem lachrymarum?* 2. Dubitatio. (*Cœperunt singuli dicere.*) Sed quare dubitabant? Nonne vnusquisque erat certus de se? Responsio: Instructi erant discipuli, quod homines sunt cito

proni ad peccatum, vnde Apoſt. 1. Cor. 12. *Qui ſtat videat, ne cadat.* Item, dubitabant, quia magis ei credebant, quam propriæ conſcientiæ. Simile eſt illud, quod dicit 1. Cor. 4. *Nihil mihi conſcius ſum, ſed non tamen in hoc iuſtificatus ſum. (At ille reſpondens ait: Qui intingit manum,* &c.

De II. Ponitur prænunciatio ex verbo prophetico. *Secundo,* neceſsitas paſsionis. *Tertio,* pœna proditoris. I. *At ille.* &c.] De hoc poteſt intelligi illud Pſalm. 46. *Qui edebat panes meos,* &c. *(Qui intingit manum in paropſide.)* Marcus dicit, *in catino.* Paropſis dicitur vas quadrangulare, quaſi latera paria habens. Catinus dicitur vas fictile ad recipiendum liquores: vnde in catino reponebantur liquores, in paropſide ſicca; poterat ibi eſſe vtrumque. Cur dicit: *(Qui intingit,* &c.) Dicendum, quod conſuetudo apud antiquos erat, vt multi comederent ex vna ſcutella: Et omnes admirantes retraxerunt manum, præter Iudam; vt magis excuſaret ſe: & noluit eum tegere, ne fieret magis peccator. *Vel* poteſt dici, quod duo & duo ſedebant; & iſtum ſecum poſuerat, vt ipſum retraheret, ſed multi per amicitiam non retrahuntur.

De III. *Filius quidem hominis,* &c.] Propria voluntate. *Oblatus eſt, quia ipſe voluit,* Eſaiæ 53. Nam prædicta fuit paſsio à Prophetis, vt habetur Lucæ vltimo: *Et incipiens à Moyſe & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quæ de ipſo erant,* & ita Filio hominis nihil nocet, quia fit, quod ipſe diſpoſuit.

Dices: Si vadit ex propria voluntate, ergo non eſt im-

est imputandum Iudæ. *Dicendum:* Imo, quia hoc mala voluntate faciebat, quod filius spontaneus agebat. Ideo sequitur pœna: (*Væ autem homini, per quem,* &cæt.) Sicut Matth. 17. *Necesse est, vt veniant scandala. Væ autem homini illi, per quem scandalum venit.* En pœna: (*Bonum erat illi,* &c.)

Ex hoc sequitur occasio erroris dicentium. Non existenti non infertur pœna: ideo melius est simpliciter non fuisse. Quod est contra Apostolum Romanorum 9. Itaque Sanctus Hieronymus dicit, quod loquitur secundum communem modum loquendi, scilicet maius tormentum sentit, quam si natus non fuisset. Et ad hoc videtur facere, quod dicitur Ecclesiast. 3. *Laudaui magis mortuos, quam viuentes.* Sed hoc est contra Augustinum in libro de libero arbitrio. Nam quod nihil est, non potest eligi. Et quod eligimus, est propinquius fœlicitati: sed quod *non est*, non est propinquum fœlicitati.

Quid est ergo? Potestne quis magis eligere non esse, quàm pœnale esse? *Dicendum*, quod non esse dupliciter potest accipi: vel secundum se, vel per comparationem ad aliud. Secũdum se, dico, quod non est eligibile, vt dicit Augustinus. Sed per comparationem ad aliud, est eligibile, vt dicit Hieronymus: Quia hoc non est aliquid in natura, sed secũdum apprehensionem animę accipitur vt aliquid, vt non sedere. Sed electio accipitur ab eo, quod est apprehensum: ideo carere malo, accipit vt bonum. Quando ergo eligit, non propter se, sed inquantum exclusiuum mali, sic eligit, vt dicit

Philosophus. Per hoc patet responsio ad secundū.

Dico ergo, illud quod magis remouet à malo, accipitur, vt magis propinquum felicitati, vnde homini febrienti, carere febre, videtur esse felicitas, quia sub miseriis videtur non esse: vnde melius est non esse, quam sub miseriis esse.

Respondens autem Iudas qui tradidit eum, dixit: Nunquid ego sum, Rabbi?] Nota, quod simulatorie hoc dixit. Nam dum tardauit quærere, significauit, quod esset tristis, sed simulauit. Item, alij vocant ipsum Dominum; sed iste Magistrum. Vtrumque tamen erat, Ioannis 13. *Vos vocatis me Magister, & Domine, & bene dicitis, sum etenim:* [*Ait illi: tu dixisti.* Notate mansuetudinem Domini: Matthæi 10. *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.* Et hoc, vt nobis exemplum mansuetudinis daret. vnde dicit: *Tu dixisti*, id est, confessus es. Vel tu dicis ista, non affero ego. Igitur non est verbum afferentis. Nolebat enim eum reuelare.

II. CONCIONIS DISPOSITIO.

De Institutione Eucharistiæ.

PARTITIO.

I. *De* FACTIS *Christi Eucharisticis.*
II. *De* VERBIS *institutionis Dominicæ.*

PARS I.

De FACTIS *Christi Eucharisticis.*

IN factis Quinque sunt notanda. *Primo*, ponitur tempus.

tempus. *Secundo*, designatur materia. *Tertio*, benedictio. *Quarto*, fractio. *Quinto*, communicatio siue distributio.

De I. Tempus, (*Cœnantibus autem*, & c.) id est, dū cœnarent. Et quare hoc constituit in ipsa cœna, & non ante? Duplex est ratio: 1. Quia voluit Dominus, vt istud succederet veteri Sacramento, sicut veritas figuræ, ideo post celebrationem veteris Sacramenti, nouum instituit. Leu. 26. *Noua superuenientibus vetera proiicietis.* 2. Quia voluit, vt infigeretur memoriæ. Quæ enim vltimo audiuntur, altius infiguntur, Thren. 3. *Recordare paupertatis, & transgressionis meæ absynthij & fellis.*

Quare ergo constituit Ecclesia, vt homines ieiuni illud Sacramentum reciperent? Dicendum: Hoc est ad reuerentiam Sacramenti. Conueniens enim est, vt ante cibum sumatur: intellige, eodem die. Cum autem dies à media nocte incipiat, non debet recipi quicquam à media nocte, vsque ad perceptionem huius Sacramenti. Quærunt aliqui: An quodcunque intrat in os, soluat sumtionem Sacramenti? vt, si bibat aquam?

Nota: duplex esse ieiunium: Ecclesiæ, & Naturæ. Ieiunium Ecclesiæ non soluit potus aquæ; sed ieiunium naturæ. Quia, etsi aqua per se nō nutriat, tamen cum aliis nutrit. At si quis lauet os, & transglutiat guttam casu, Non ob hoc debet omittere Communionem. Quia id computatur cū saliua. Similiter de cibo. Si quis anisum comedit fero, & remanserit quid in dentibus, si casu deglutiat, Communionem ob id non debet omittere.

Sibi aliqui conſcientiam faciunt, ſi non dormiant, non recipiunt Sacramentum. Hoc non eſt de cõſtitutione Eccleſiæ, vnde non facit ad rem, dormiat, vel non dormiat.

De I I. *Accepit Ieſus panem*, &c.] Hic tangitur materia: Nota, quod iſtud Sacramentum, quantum ad aliquid, ad vetus Sacramentum attinet, ſic ut veritas ad figuram. Vetus ſumebatur vt cibus: quia mandatum erat, vt comederent agnum. Et Nouum ſic debet ſumi, vt cibus. Nam ſicut ille erat vere cibus, ita & iſte Agnus eſt. Ioann. 6. *Caro mea vere eſt cibus.* Vnde falſa eſt iſta opinio, quæ ponebat, quod ſolũ erat ibi Chriſtus ſub ſigno. Quia ſi ita eſſet, quid plus haberet iſtud ſignum, quam illud? Sed illud erat ſignum tantum, & figura, hoc eſt Veritas.

Sed nunquid eſt irreuerentia, quod aliquis comedat Corpus Domini? Dicendum: Differt iſte cibus ab aliis cibis, quia alij conuertuntur in corpus noſtrum. Si que Chriſtus ita conuerteretur, irreuerentia eſſet. Sed non eſt ſic; immo econuerſo, vt dicit Auguſtinus: *Non tu me mutabis in te, ſed tu mutaberis in me.* Vnde illud Sacramentum finis & perfectio omnium eſt Sacramentorum. Ratio eſt: quia *Eſſe*, quod eſt per eſſentiam, eſt finis & perfectio eorum, quæ per participationem. Alia autem Sacramenta Chriſtum continent per participationem; in iſto eſt Chriſtus ſecundum ſubſtantiã. Ideo dicit Dionyſius: *Nullum eſt Sacramentum, quod non perficiatur in Euchariſtia.* Hinc, ſi adultus baptizetur, debet ei dari Euchariſtia. Debet ergo ſumi in

mi in cibo, vt veritas respondeat figuræ. Et quare non sub specie propria? 1. Ratione meriti fidei. Quia *fides non habet meritum, vbi humana ratio præbet experimentum.* 2. Vt parcatur sumentibus. Quia non est consuetum, vt caro humana comedatur. 3. Vt defendatur à derisionibus infidelium.

Et quare sub tali specie? 1. Quia voluit celebrari ab omnibus vbique terrarum: ideo voluit eis dare materiam, quæ communis est omnibus. Communis autem cibus est panis; & communis potus hominum est vinum. Et ista sunt cibus principalis; alia potius quasi edulia. 2. Quia in aliis Sacramentis, vt in vnctione, non quodcunque oleum accipitur, sed commune, quod dicitur oleum ex multis vuis. Sic vnitas Ecclesiæ est ex multitudine fidelium. Et sic patet, quod nostra Sacramenta magis sunt antiqua, quam Sacramenta veteris legis. Quia Sacramenta veteris legis habuerunt initium à Moyse & Aaron, sed Sacramenta nouæ legis à Melchisedech: cui obtulit Abraham panem & vinum. Ideo dicitur Christus factus *Sacerdos secundum ordinem Melchisedech.* Psal. 109.

De III. De benedictione. Hæc refertur ad tria. 1. Ad materiam, quia benedixit fructum terræ: In quo significatur, quod maledictio Adæ reuocata est per Christum: qua dixit ei Genes. 4. *Maledicta terra in labore tuo, spinas,* &cæt. 2. Refertur ad illud, quod continebatur in illo, scilicet Christum. Matthæi 21. *Benedictus qui venit in nomine Domini.*

3. Ad fructum Sacramenti. Quia per istum benedicun-

dicuntur fideles, & transit à capite ad membra. Prou. 10. *Benedictio Domini super caput iusti.*

De I V. Fractio. [*Et fregit.*] Hic tria. *Prime:* Significat mysterium futuræ passionis. Quia in passione perfossa sunt membra. Psal. 21. *Foderunt manus & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea.* Et hoc, quia ipse voluit. Esai. 53. *Oblatus est, quia ipse voluit.* 2. Significatur, quod frangatur ab vnitate in multitudinem; indicatque Incarnationem. Quia, cum ipsum Dei Verbum simplex esset, venit in istam multitudinem, non relinquendo simplicitatem. 3. Signatur effectus, quem in diuersos intulit. Quia 2. Corinth. 12. *Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus.*

De V. Ponitur Distributio. (*Dedit discipulis suis.*) Eccles. 29. *Ex his, quæ in manu habes, ctba singulos.* Dicit (*discipulis:*) Quia 1. nulli non baptizato, debet dari huiusmodi Sacramentum. Sicut non conficeret Sacerdos nisi consecratus; sic non debet alicui istud administrari nisi baptizato. Item 2. Non est dandum nisi fidelibus: imo infideles non debent admitti ad videndum istud Sacramentum. Vnde in primitiua Ecclesia, cum multi erant catechumeni, tolerabantur in Ecclesia vsque ad Euãgelium, & tunc emittebantur.

Quæritur: Vtrum Iudas ibi fuerit. 1. Omnes dicunt, quod simul dedit omnibus; etiam Iudæ, & hoc, vt eum sua benignitate à peccato reuocaret. Item, vt daret Ecclesiæ documentum; ne, dum esset occultus peccator, prohiberetur à receptione huius Sacramenti. Homines enim non habent iudicare

dicare de occultis. 2. Hilarius hic dicit, quod non adfuit Iudas; quia iam exierat. Et vult probare per istud, quod dicitur Ioann. 13. *Quis est qui tradet te?* Quibus dixit: *cui tradidero buccellam intinctam*, &c. Ideo ostendit, quod iam exierat. Sed magis tenēdum est, quod alij dicunt.

PARS II.

De verbis institutionis Domini.

TRia hic. *Primo*, hortatur ad accipiendum: *Secundo*, ad comedendum. *Tertio*, denunciat veritatem. 1. Dicit: (*Accipite*, &c.) Hoc *accipite*, ad spiritualem receptionem debet referri, quia non debet accipi, nisi in fide & charitate. Ioan. 6. *Qui manducat carnem meam, & bibit Sanguinem meum, in me manet & ego in eo.* 2. Inducit ad comestionē. (*Comedite.*) Non solum spiritualiter, sed etiam sacramētaliter. Can. 5. *Comedite*, &c. Item 3. designat veritatem. (*Hoc est corpus meum.*) Forma Sacramenti continetur in his Verbis Domini, quia his Sacramentum conficitur. Vnde si verbum Heliæ tantam virtutem habuit, vt faceret ignem de cœlo descendere; multo magis Verbum Dei poterit transmutare vnum corpus in aliud.

1. *Quæritur*, vtrum virtus sit in Verbis. Et non est dubium, quod sic. Psal. 67. *Dedit voci suæ vocem virtutis.* Eccles. 8. *Quia sermo eius potestate plenus est.* Vnde Sacerdos peragit in persona Christi, & non vtitur verbis in persona propria, sed Christi.

2. Sed quæ est hæc virtus? Quomodo tanta est

virtus?

virtus? Dicent aliqui, quod nulla est ibi virtus; sed potestas Christi solum, quæ ibi assistit. Hoc non videtur. Quia Sacramenta nouæ legis efficiunt, quod figurant. Sed quam virtutem habuit? Dicendum, quod est causa agens principalis; & hæc virtuten. habet in se manentem: Et est causa instrumentalis: & hæc nō operatur per virtutem in se manentem, sed ab alio transeuntem: sed Sacramenta sunt causæ, non vt causæ principales, sed instrumentales ab alio transeuntes.

Sed *quæritur*, quid est de facto? Vtrum istud, *Accipite*, &c. sit de forma Sacramenti? *Dicendum*, quod solum illud: *Hoc est corpus meum*: est de forma Sacramenti. Sciendum, quod aliter est de Sacramento hoc, & de aliis Sacramentis. Quia consecratio materiæ aliquando est de necessitate Sacramenti: Aliquando non, vt in baptismo, consecratio materiæ non est de necessitate baptismi. Sed in vnctionibus, nulla fit vnctio, nisi oleum benedicatur. In aliis etiam Sacramentis non percipitur Sacramentum in benedictione; sed in infusione. Quia vinum & aqua, cum sint inanimata, non continent gratiam. Vnde, cum gratia sit finis Sacramenti, non potest inferri, nisi per susceptionem Sacramenti. Sed in isto Sacramento continetur ille, qui est plenitudo gratiæ. Ideo non perficitur in nobis, sed in cōsecratione materiæ. Quocirca dato quod nullus acciperet, non tñ minus esset Sacramentum. Itaq; vsus est consequens; & non est de necessitate. Sed in aliis, illud est de forma, quod pertinet ad vsum, isthoc v. non pertinet ad vsum, sed

sed ad materiæ sanctitatem. vnde istud, quod dicitur, *accipite & comedite*, quod pertinet ad vsum, non est de forma.

4. *Quæritur*. Vtrum Dominus confecerit sub his verbis? Videtur quod non. Quia dicitur ibi, *Accepit panem & benedixit*: ergo videtur, quod in benedictione consecrauerit. 1. Ideo dixerunt aliqui, quod non consecrauit verbis, sed spirituali virtute. Et hoc potuit facere propter virtutem excellentiæ: quia poterat veritatem Sacramenti sine Sacramento tradere. Nam virtutem suam non alligauerat Sacramentis. 2. Alii dicunt, quod primo in occulto dixit, & post in publico. *Melius dicitur*: quod semel dixit, & non bis; & in his verbis consecrauit. Vnde debet ita legi, vt illud, (*ait, Accipite, &c.*) referatur ad præcedentia. Vnde sic dicendo, dixit, *Hoc est corpus meum*.

5. *Quæritur*. Quid demonstrat hoc pronomen, *Hoc*?

1. Dixerunt quidam, quod demonstrat non ad sensum, sed ad intellectum. quia non est, nisi ad substantiam panis, & non est nisi ad significandum. Vnde sensus esset, *hoc est*, &c. id est, signatum per hoc, est *Corpus meum*. Et hoc non potest stare. Quia Sacramenta nouæ legis efficiunt, quod signant: ideo nihil aliud facit, nisi quod signat; & signat corpus Christi: & ideo solum est *Corpus Christi* sub signo.

2. Alii dicunt quod *Hoc*, demonstrat ipsam substantiam corporis. Sed quomodo est *Hoc*? Est ne statim

statim Corpus Christi cum dicit: *Hoc?* Constat quod non: Quia si moreretur Sacerdos, non esset cōsecratum, nisi expleret. 3. Ideo dicunt alij, quod *Hoc*, retardat suam significationem, & demonstrat illud, quod erit post prolationem istius verbi, *meum*. Istud etiam non competit. Quia sic idem videretur dicere, ac si diceret: Corpus meum est corpus meum: & hoc Deo non competit. 4. Alij dicunt, quod verba proferuntur materialiter, nō significatiue. Et hoc non potest stare. Quia dicit Aug. *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentū.* Quid ergo?

Dicendum, quod recitatiue dicit Sacerdos, & simul significatiue. Quare? Quia ipse loquitur in persona Christi, & peragit, ac si Christus esset prę-sens: aliter verba non accederent ad propriam materiam. Quid ergo? *Dicendum*, quod aliter est in verbis sacramentalibus, & verbis aliis humanis. Quia verbum humanum, est solum significatiuū; sed diuinum est significatiuum & factiuum. Vnde verba sacramentalia habent virtutem à virtute diuina. Hinc Sacerdos simul dicit, & ex virtute diuina facit. Ideo non solum est illud verbum significatiuum, sed etiam factiuum.

Et quidem primo facit; secundo significat. In factione enim materiali ita est, vt præexistit aliquod commune in qualibet transmutatione, & illud commune est sub vno termino transmutationis, & in fine sub alio. Verbi gratia, ponatur, quod de nigro fiat album, in istâ transmutatione erat corpus, sed in principio erat sub nigredine, &

post

post sub albedine. Vnde quoad aliquid est simile; quoad hoc scilicet, quod est aliquid commune: Sed dissimile, quia non eodem modo, quia in aliis transmutationibus materialibus commune est subiectum, & differens forma. Hic autem est contrarium: quia cõmune est accidens; differens est substantia. Vnde substantia transmutatur, commune accidens manet.

Quid ergo demonstrat *Hoc*? *Dicendum*, quod sensus est: *Hoc est*, &c. i. contentum sub accidente, est Corpus meum; vel hoc fit, quod contentum sub accidentibus sit Corpus meum. Vnde in fine posuit nomen, sed in principio pronomen, quod substantiam indeterminatam significat; sed per nomen forma determinata. Inde in principio non est forma, sed in fine.

6. *Quæritur*. Quomodo est ibi Corpus Christi? Vna fuit opinio, quod simul cum Corpore Christi substantia panis manebat, vnde quod dicit, hoc est, &c. refertur ad corpus solum. 2. Alij dicunt, quod transit substantia panis in præiacentem materiam, & aduenit ibi Corpus Christi, præter hoc quod substantiâ panis transeat in corpus Christi.

Improbatur autem hoc sic: Quia sic videtur quod aliquid incipiat esse, vbi nõ primõ fuit, quod non potest esse nisi vel mutetur secundum locum, vel vt aliquid conuertatur in ipsum. Sicut si dicatur, hic non est ignis. Quia ergo post sit ibi, hoc nõ potest esse, nisi vt eò aliunde apportetur, vel vt aliquid, quod ibi sit, in ignem mutetur. Sed secundum istam opinionem tollitur modus cõuersio-

nis: ergo non est nisi mutatio localis. Sed impossibile est idem corpus esse in diuersis locis, ideo, &c.

Ideo aliter dicendum. Quod corpus incipit ibi esse, non per motum localem; sed per conuersionem alterius in Ipsum: & in hoc manet forma, & transit subiectum. Vnde mutatur subiectum in subiectum, quod est principium indiuiduationis: non propter hoc, quod simul cum substantia panis sit Corpus Christi, vel annihiletur substantia panis; sed per hoc, quod transmutetur per conuersionē in Ipsum. 7. *Quæritur*: Qualiter poterit esse in tam paruo loco? *Dicendum:* Aliquid est ibi de vi Sacramenti, & istud ibi principaliter est. Aliquid vero per concomitantiā. Illud est ibi de vi Sacramenti, in quod terminatur conuersio. Et quia panis conuertitur in Corpus Christi; illud quod significatur, est corpus Christi, & nō est sine anima, nec sine diuinitate: nec tamen panis conuertitur in animam, vel diuinitatem; sed sunt ibi hæc per concomitantiā. Vnde si quis in triduo celebrasset, quo anima erat separata à corpore, non fuisset ibi anima. In pane n. duo sunt, substantia & accidentia. Accidentia manent, substātia transit. Illud ergo ibi est principaliter, in quo terminatur transmutatio, sed terminatur in substantiam: ergo substantia est principaliter, & accidentia per concomitantiam: dimensiones autē sunt accidentia. Nec corpus Christi in Sacramento comparatur ad locum per dimēsiones proprias, sed per dimensiones panis præexistentes. (*Fregit.*) 8. *Quæritur:* Nunquid in qualibet parte est totum Corpus?

Dico, quod sic; Sed sciendum, quod dicitur

aliter esse in loco, quam locatum in loco, quia locatum comparatur ad locum sub suis dimensionibus; sed non sic hic. Ideo notandum, quod vbicunque est aliqua differentia quantitatis, non facit differentiam in substantia; Sed si sit aliquod sequēs quantitatem, diuiditur secundum quantitatem: Sed anima non habet à quantitate suam totalitatem, sed habet eam in qualibet parte. Vnde Corpus Christi non comparatur ad corpus illud secūdum quantitatem, sed solum secundum substantiam: ideo sicut anima est in qualibet parte corporis, sic Christus in qualibet parte Hostiæ.

9. *Quæritur*: Quid ergo erit de istis accidentibus? *Dicendum*, quod manent absque subiecto, ex virtute diuina. Et quomodo potest hoc esse, cum accidentia dependeant à substātia? Dicendum, quod Deus est principium essendi, vnde potest producere effectum separatum à subiecto, & sine principiis. Ideo cum principium substantiæ sit conseruare accidentia in esse, potest Deus absq; suis principiis conseruare.

10. Si *quæris*: Vtrum sit verum de omnibus accidentibus? *Dicendum*, quod omnia accidentia referuntur ad substantiam, mediantibus dimensionibus; vnde quodammodo indiuiduantur, ideo dimensiones sunt sine subiecto, sed qualitas in dimensionibus est, vt in subiecto. Vnde sensus est. *Hoc*, i. contentum sub his accidentibus, quæ accidentia manent in dimensionibus: quia substantia, quæ primo suberat sub his accidentibus, mutatur in Corpus Christi.

III CONCIONIS DISPOSITIO

De sacro Calice.

SCOPVS. Supra actum est de institutione Noui Sacramenti quantum ad Sacramentum Corporis Domini; hic agitur de institutione eiusdem quantum ad Sacramentum Sanguinis.

PARTITIO.

I. *De* FACTIS *Christi.*
II. *De* VERBIS *Domini.*
III. *De prænunciata Resurrectione.*

PARS I.

De FACTIS *Christi.*

TRia facta ponuntur. *Primo*, Quod accepit calicem: *Secundo*, quod gratias egit: *Tertio* quod discipulis dedit.

De I. *Et accipiens calicem*, &c.] Per quod signatum est, quod non fuit institutum, vt agatur, intellige, sacrificetur, sub vna specie, sed sub duab. *Ratio vna*: Quia tria sunt in hoc Sacramento. Vnū, quod est Sacramentum tantum: Aliud, quod est Res tantum: Aliud quod est Sacramentum & Res. Sacramentum tantum, sunt species panis & vini. Res tantum, est effectus spiritualis. Res & Sacramentum, est Corpus contentum. Si ergo consideremus Sacramentum tantum, sic bene competit, vt Corpus signetur sub specie panis; Sanguis, sub

sub specie vini. Quia signatur vt indicans refectionem spiritualem: sed refectio est proprie in cibo & potu; ideo, &c. *Item*, si sumatur vt Res & Sacramẽtum; ad hoc competit, quod illud Sacramentum est rememoratiuum Dominicæ passionis, & non potuit melius significare quam sic, quod sit Sanguis effusus & separatus à corpore. *Item*: Si sumitur vt Res tantum: sanguis pertinet ad animam, non quia sanguis sit anima, sed in sanguine vita conseruetur: vnde signatur quod, cum illud Sacramentum sit ad salutem fidelium, panis offertur pro salute Corporis; sed Sanguis pro salute animæ. Sap. 9. *Venite, comedite panem meum, & bibite vinum, quod miscui vobis*: quia refectio ista est in pane & vino. 2. *Alia Ratio*: Quia totus Christus continetur in Corpore. Quæ est ergo necessitas, quod Sanguis per se? Ideo est accipiendum, quod dictũ est supra: Aliud est ibi ex vi Sacramenti directe, aliud ex naturali concomitantia. Sub panis specie continetur Corpus Christi de vi Sacramenti, sed Sanguis per concomitantiam. In Sanguine vero è conuerso. Quia Sanguis est de vi Sacramenti, sed Corpus per concomitantiã. Vnde Sanguine Christi effuso in terram, si fuisset celebratum, non fuisset Sanguis, nisi seorsum.

Ideo quia hæc non intellexerunt quidam, dixerunt, quod formæ istæ continuantur, vnde dicunt, quod cum consecratur Corpus, non est ibi Sanguis, donec vinum fuerit consecratum. Sed hoc non est ita. Quia si moreretur sacerdos, antequam consecraret vinum, esset in hostia & Corpus

& Sanguis. Item dicit: (*Accipiens Calicem*,) non dicit, accipiens vinū. 1. Ideo quidam dixerunt, quod debebat fieri in aquā. Et hoc excluditur, quia sequitur: (*Non bibā de genimine vitis*, &c.) 2. Patet, q. fuit vinum & aqua mixtum. Et huius ratio est ex parte Sacramenti, quia celebrandum est, vt Dominus instituit: sed in terra calida consuetudo est, vt non bibatur vinum sine aqua: ideo non est credēdum, quod in puro vino confecerit. 3. Competit & cōtento, quia illud Sacramentum est rememoratiuum Dominicæ passionis: sed à latere Christi *exiuit Sanguis & aqua*, Ioann. 19. Item 4. ad significandum effectus, & hoc dupliciter, quia istud significat memoriam passionis Christi. Ergo inducit in nos effectus passionis Christi. Effectus autem est duplex, Abluere, & Redimere. Redemit nos per Sanguinem suum. Apocal. 5. *Redemisti nos Deo in Sanguine tuo.* Item abluit sordes. Apoc. 1. *Dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in Sanguine suo.*

5. Et hæc erant necessaria, vt ablueret & redimeret. Sed ablutio signatur per aquam, redemptio per vinum. Item 6. Per aquam populus. Apocal. 17. *Aquæ multæ populus multus.* Et per istud Sacramentum populus vnitur Christo; ideo per istā admistionem signatur populus vniri Christo.

Quæritur: Quid sit de illa aqua? *Dicunt* aliqui, quod manet. Alij, quod conuertitur in vinum; quia, cū ponatur parum, species mutatur, & ita totum est conuersum, pertinet ad mysterium: Quia in hoc vnitas Ecclesiastica continetur.

Item in hoc, *Accipiens*, signatur, quod voluntarie sustī-

sustinuit passionem. Psal. 115. *Calicem salutaris accipiam*, &c. De II. Gratias egit. Et de quo 1. De duobus, de Signo, & Signato. De signo, quia de effectu: de Signato, quia de passione. Docetur, quod non solum de bonis gratias reddere debemus; sed etiam de malis & aduersis. 1. Thess. 5. *In omnibus gratias agentes.* Ro. 8. *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* 2. Gratias egit de Institutione huius Sacramenti. Quia virtute diuina hoc faciebat. Ioan. 5. *A meipso facio nihil.* Ideo Patri. Ioan. 11. *Gratias ago tibi, quoniam audisti me.* In quo datur nobis exemplum, quod si Christus gratias egit, qui erat Patri æqualis, quid nos gratias agere debemus?

3. Gratias agit de effectu. Quia effectus est salus totius mundi. Et hoc non poterat facere, nisi ex diuinitate, Ioan. 6 *Spiritus est, qui viuificat, caro autē non prodest quicquam.*

De III. *Et dedit,*] vt sumerent in Sacramento. Et per hoc significauit, quia fructus suæ passionis debebat per alios aliis ministrari. Vnde Apostoli possunt comparari pullis aquilæ, de quibus dicitur Deut. 32. *Sicut aquila prouocans pullos suos ad volandum, & super eos volitans*, &c.

Ponit ergo hic vsum.

PARS II.

De VERBIS *Christi.*

Bibite, &c.] Cant. 1. *Bibite & inebriamini charissimi.* vnde signatur, quod Christiani possunt communicare loco & tempore. *Hic est n. Sanguis* &c.) Hæc sunt verba consecrationis. Nota, quod in his verbis est differentia ab iis, quibus vtitur Ecclesia. Ecclesia addit: *Hic est calix.* Item, vbi dicit: *Noui Testamenti*, Ecclesia addit: *Noui & æterni Testamenti.* Item, vbi dicit, *qui pro multis*, Ecclesia addit, *qui pro vobis*; &c.

Quæris: Vnde ergo Ecclesia habet istam formam? *Dicendum:* Quod, sicut dicit Dionysius, non fuit intentio Euangelistarum, tradere formas Sacramentorum, sed eas, tanquam secretas, seruare: vnde non intendebant nisi historiam narrare. Vnde ergo habet Ecclesia? A constitutione Apostolorum. Vnde dixit Paulus 1. Corinth. 11. *Cætera cum venero, disponam.* 2. *Quæris*: Cur dicit: *Hoc est Corpus meum*, vel *est Sanguis?* quare non dicit, hoc conuertitur in corpus, aut in sanguinem, &c. Duplex est ratio. *Prima*: Quia formæ Sacramentorum debent signare, quod efficiunt: Illud quod efficiunt, est, quod conuertatur in Corpus Christi, sed vltimus effectus est, quod fit corpus, ideo vltimus effectus signari debet, & signari, quod hoc sit Corpus, non autem quod conuertatur in Corpus.

In hac autem forma est aliquid simile cum veteri;

teri; aliquid dissimile. Simile in hoc, vt habetur Exodi 24. quod cum legisset Moyses Legem, immolauit vitulos, & obtulit sanguinem, & dixit: *Hic est sanguis fœderis Domini.* Sic iste sanguis oblatus est pro salute populi. Heb. 9. *Semel in anno Pontifex solus introibat non sine sanguine, quem offert pro sua & populi ignorantia.*

Ostendit autem differentiam quantum ad quatuor. *Primo*, Quod sanguis ille est vitulorum; iste Christi. Ideo iste est efficax ad remittendum, Hebræorum 9. *Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ conspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi emundabit conscientiam nostram*, &c. *Secundo:* Ille dicebatur sanguis Testamenti; sed iste dicitur Testamentum. Ideo accipitur Testamentum communiter & proprie. 1. Communiter pro quocunque facto, quia ita solebat esse, vt in omni facto adducerentur testes. 2. Proprie dicitur Testamentum, quando aliquid legatur in morte, secundū quod dicit Apostolus, quod testamentum in morte testatoris firmatur. Vtroque modo competit hic: quia pactio fuit ibi, & fiebat sanguine. Nam in cōfœderatione pacis antiquitus ostendebant sanguinem, ideo dicebatur sanguis fœderis. Item, secundum quod ad mortuos dicitur, sic erat quoddam pactum inter Deum & homines in veteri & in noua lege: Sed differenter, quia primo de temporalibus, sc. veteris legis, sicut patet, quod promisit eis terram Amorrhæorum: ideo fuit vetus, quia non innouabantur homines, sed magis in-

ueterabantur. Istud autem testamentum est de cœlestibus, & de supernis. Ideo Matt. 4. *Agite pœnitentiam, appropinquabit enim regnum cœlorum.* Ideo hic, (*Noui Testamenti:*) Ibi vero dicebatur, *hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum super cũctis sermonibus his*, &c. Hier. 31. *Feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum.* Vnde (*hic est*, &c.) i. dedicatus ad Nouum Testamentum, in quo debemus habere fiduciam. Hebr. 10. *Habemus fiduciam per Sanguinem Christi.* Item pro morte competit. Et quia per mortem Christi confirmata est repromissio.

Tertia differentia: Quia Ecclesia addit, *noui & æterni Testamenti*, quod potest referri vel ad hæreditatem æternam, vel ad Christum, qui æternus est.

Quarta differentia est: Quia in illa habetur, *quod pepigi vobiscum*: vnde ad illos solos restrictum est illud Testamentum; sed istud etiam ad gentes. Esa. 52. *Ipse asperget, scilicet sanguine suo gentes multas.* (*Pro multis,*) & pro omnibus. Quia si consideretur sufficientia, 1. Ioan. 2 *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, & non pro nostris tantũ, sed & pro totius mundi.* Sed si consideremus effectum, non habet effectum, nisi in his, qui saluantur; & hoc ex culpa hominum. Sed Ecclesia addit, *pro vobis*, i. Apostolis, quia ipsi ministri sunt huius Sanguinis, & per istos deriuatur ad gentes. Additur: (*In remissionem peccatorum*) Quia ille non poterat remittere peccata.

PARS III.

De consolatoria prænunciatione resurrectionis.

SEcundum Chrysostomum, quia fecerat mentionem de effusione Sanguinis, per quem signatur passio: ideo consolatur eos, & prænũciat gloriam suam. Et potest quatuor modis exponi. 1. Exponit sic Chrysostomus, quod Dominus prænunciauerat passionem, ideo vult eos lætificare. (*Non bibam amodo de genimine vitis,*) id est, de vino, (*vsque,* &c.) Hoc regnum appellat regnum resurrectionis: Tunc accepit regnum nouum, id est, no uo modo. Quod pòst biberit cum eis, patet Acto. 10. Sed quare dicitur, nouo modo? Quia ante aliter comedit, & pòst, quia ante comedit ex necessitate, sed post resurrectionem non propter necessitatem, sed vt demonstraret resurrectionis veritatem. 2. Hieronymus dicit: Quod per vineam signatur populus Iudæorum, Esai. 5. *Vinea Domini exercituum domus Israel est.* Hierem. 2. *Ego plantaui te vineam electam omne semen verum.* (*Dico autem vobis, quod amodo non bibam,* &c.) id est, non gaudebit anima mea de populo isto. (*Vsque in illum diem,* &c. *nouum in regno Patris mei.*) Regnum signat præsentem Ecclesiam, nouum, id est, innouatum per fidem, quia tunc conuertentur, & tunc gaudebo cum eis. Multi enim sunt conuersi, & multi conuertentur.

3. Remigius exponit sic: vt dicat, quod hoc referendum est ad ceremonias paschales: quasi dic.

non

non celebrabo de cætero huiusmodi ceremonias vsque ad statum Ecclesiæ, cum gaudio de innouatione Ecclesiæ.

4. August. sic. In hoc quod dicit *nouum*, opponitur veteri. Vetustas autem duplex est, pœnæ & culpæ; & hæc deriuata est ab Adam, vt habetur Roman. 6. Christus autem vetustatem habuit pœnæ, non culpæ: Vnde suum simplum soluit nostrũ duplum. Dicit ergo, non bibam de vetustate pœnæ vsque, &c. Quia depositurus erat Corpus illud, & assumpsit in resurrectione Corpus glorificatũ. Et promittit Apostolis, quod ipsi etiam assument. Et signat quod non sunt diuersæ naturæ: quia Corpus, quod assumet, erit eiusdem naturæ; sed alterius gloriæ.

IN COENA DOMINI.

Ante diem Paschæ sciens IESVS, &c. Ioann. 13.

I. CONCIONIS DISPOSITIO.

SCOPVS. Ostenditur, quomodo Christus discipulos suos præparat ante suam passionem. Et *primo*, quemadmodum eos informauit exemplo. *Secundo*, confortauit verbo. Ioan. 14. *Tertio*, præmuniuit orationum suffragio Ioannis 17.

* * *

PAR-

PARTITIO.

I. *De præambula Cœnæ Dominicæ.*
II. *De tempore Cœnæ & Proditore.*
III. *De Dignitate facientis Cœnam.*

PARS I.

Præambula Cœnæ.

TRia tanguntur. *Primo*, Festum præsens. *Secundo*, Mors Christi imminens. *Tertio*, Christi dilectio feruens.

De I. *Festum præsens*, Pascha erat. Et hoc est, quod dicit: (*Ante diem autem festum Paschæ*, &c.) Nota: Hoc nomen Pascha quidam dicunt esse Græcum, ita vt dicatur à pasione, quasi inde festum istud vocetur Pascha, quia tunc celebratur pasio Dominica. Sed prima origo huius vocabuli ex Hebræo habetur. Pascha enim dicitur quasi *phase*, id est, transitus Domini. Exod. 12. Interpretatur autem hic isto modo Euangelista propter duplicem transitum. Vnum qui præcesit, sc. Angeli percutientis primogenita Ægypti, & saluantis primogenita Hebræorum. Alium qui sequitur filiorum Israel transeuntium mare rubrum. Et ideo bene factum est, vt vocetur Pascha festum istud, & sic possumus dicere, quod Pascha nostrum habet significationem vtriusque linguæ, Hebrææ, scil. & Græcæ; quia in ipsa pasione Domini fuit transitus Christi ex hoc mundo ad Patrem. Act. 10. *Pertransiuit benefaciendo, & sanando.* Item transitus ortiuitatis

nium nostrum, sequendo Christum. Vel per pœnitentiam & martyrium: secundum illud Psal. 65. *Transiuimus per ignem, & aquam*, &c. Vel mentis desiderio ad cœlestia anhelando; secundum illud Eccles. 14. *Transite ad me omnes qui concupiscitis me, &c.*

Hoc autem quod dicit, *(Diem festum)* antonomasice dicitur. Nam Exod. 13. tres dies anni solemnes erant, in quibus Iudæi conuenire debebant in locũ quem elegerat Dominus, sc. Phase, quando immolabatur Pascha & Pentecosten, & festũ Tabernaculorum, siue Scenophegiæ. Dies Paschæ inter alios celeberrimus erat.

Dubium hic incidit de hoc, [*Ante diem festũ Paschę.*] Nam dies festus Paschæ, dicitur ille, quo immolabatur Agnus, qui erat Luna quartadecima. Cũ ergo dicat, ante diem festũ paschæ, videtur q, hoc fuerit factum Luna tertiadecima, quæ præcedebat quartamdecimam Lunam: quod quidem Græci sequentes, dicunt Dominum passum Luna quartadecima, quando Iudæi suum pascha celebrare debebant. Et ideo Dominus sciens sibi immi nere passionem præuenit celebrationem paschæ, & id præcedenti die celebrauit. *Dico* Exo. 14. præcipitur ã decimaquarta die ad vesperã, vsq; ad vigesimamprimam diem mensis non inuenietur fermentum apud Hebræos.

2. *Dicunt vlterius*, quod Dominus confecit non in azymis, sed in fermentato. *(Nam ante diem festum paschæ.)* id est, tertia decima Luna inueniebatur fermentatum apud Hebræos. *Dico*. Huic sententiæ tres alii Euangelistæ contrariantur. Nam ipsi di-

dicunt, sc. *Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22.* quod hoc fuit prima die azymorum, quando debebat immolari pascha. Ex quo sequitur, quod cœna Domini eo die facta fuit, quo immolabatur pascha Iudæorum.

Ad quod Græci respondent dicentes, alios Euangelistas non vere narrasse hoc factum. Et ideo Ioannes, qui vltimum Euangelium scripsit, eos correxit.

Dico. Hæreticum est dicere, quod aliquid falsum, non solum in Euangeliis, sed etiam in quacunque Canonica scriptura inueniatur: Et ideo necessarium est dicere, quod omnes Euangelistæ dicunt idem, & in nullo discordant.

Ad huius igitur euidentiam sciendum est, q, *Leuit. 23.* solemnitates Iudæorum incipiebant à vespera præcedentis diei. Cuius ratio est: quia numerabant dies secundum Lunam, quæ sero primo apparet. Et sic apud eos solemnitas paschæ incipiebat à vespera præcedentis diei, & terminabatur in vespere diei paschæ, sicut & apud nos festa celebrantur. Sic ergo aliquid factum apud nos in vigilia Natalis Domini, potest dici factum esse in festo Natalis. Quem quidem modum seruantes alii Euangelistæ, dixerunt cœnam esse factam primo die azymorum: quia facta fuit die præcedenti ad vesperam, qui iam pertinebat ad primum diem azymorum. Ioannes autem Euangelista hic diem festum paschæ accipit pro illo die, qui totus celebris erat; non autem pro illo, cuius vespere solum erat celebre, qui erat dies præcedens pa-

pascha: & ideo dicit: (*Ante diem festum paschæ.*) Patet ergo, quod cœna Domini facta est Luna 14. ad vesperam.

De II. *Mors Christi imminens*, erat transitus eius ex hoc mundo per passionem, & quantum ad hoc dicit: (*Sciens Iesus, quia venit hora eius.*) Nam illa solemnitas Iudæorum figura erat passionis Christi. *Omnia enim in figura contingebant illis.* 1. Corinth. 10. & ideo statim ponit veritatem, scilicet passionem Christi, & quasi exponens, quod pascha dicatur à phase, id est, transitu mentionem facit de transitu, (*ut transeat*, inquit, *ex hoc mundo ad Patrem.*)

Vbi tria ponit circa passionem Christi. *Primo*, quod fuit præuisa. *Secundo*, congrua. *Tertio*, promotiua & exaltatiua. I. *Præuisa* fuit, non casualis. Nam (*Sciens Iesus*, q.d. Non inuitus, non inscius, sed (*sciens,*) & voluntarius passus est, Ioan. 18. *Sciens Iesus omnia, quæ ventura erant.* E conuerso dicitur de nobis Eccles. 8. *Multa hominis afflictio, nescit præterita, & quæ ventura sunt, nullo modo scire potest*, &c.

II. *Congrua* quoad tempus, (*quia venit hora eius,*) id est, dies Paschæ, quo transiret per crucem. Eccles. 8. *Omni negotio tempus est & opportunitas.* Hæc est hora illa, de qua dicitur Ioann. 2. *Nondum venit hora mea.*

Nec est intelligenda hora ista fatalis, quasi subiecta cursui & dispositioni stellarum; sed determinata dispositione, & prouidentia diuina. Ideo, inquam, determinata in pascha Iudæorum: quia 1. congruebat solemnitati Iudæorum, vt veritas sequatur figuram: dum, quando Agnus, qui figurabat

bat Christum, immolaretur & Christus, qui est vere Agnus Dei. Ioann. 1. Petr. 1. *Non corruptibilibus auro vel argento, &c. sed pretioso sanguine Agni immaculati.* Congruebat etiam negociis. Iam enim Christus clarificatus erat Ioann. 13. *Nunc clarificatus est filius hominis,* &c. Iam patrem manifestauerat mũdo, Ioann. 17. *Pater manifestaui nomen tuum,* &c. Restabat ergo vt consummaret opus passionis, & humanæ redemtionis. De quo dicitur Ioann. 19. *Consummatum est. Inclinato capite emisit spiritum.*

III. *Promotiua* fuit passio Christi, *& exaltatiua:* & non oppressiua, quia (*vt transeat ex mundo ad patrem,*) id est, faciendo humanam naturam participem paternæ gloriæ. Ioann. 14. *Ascendo ad patrem meum,* &c.

Non autem intellige, quod transeat de loco ad locum; cum Deus pater non comprehendatur loco. Hierem. 23. *Cœlum & terram ego impleo:* sed sicut Christus dicitur venisse à patre non eum deserendo, sed assumendo naturam inferiorem similem nobis; ita & intantum dicitur ad eum rediisse, in quantum etiam secundum humanitatem factus est consors paternæ gloriæ, Rom. 6. *Quod autem viuit, viuit Deo.* Philip. 2. *Omnis lingua confiteatur: quia Dominus Iesus Christus, &c.*

De III. (*Cum dilexisset suos, &c.*) Commendatur feruens Christi dilectio. Et hoc quantum ad quatuor. *Primo* quod fuit *præuenies.* Secundum illud 1. Ioann. 4. *Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos.* Et quoad hoc dicit, (*Cum dilexisset, &c.*) Sapien. 11. *Diligis omnia quæ sunt, &c.*

Dilexit, antequam vocaret. Hier. 31. *In charitate perpetua dilexi te*, &c. Dilexit, antequam redimeret, Ioan. 13. *Maiorem charitatem nemo habet*, &c.

Secundo, commendatur eius dilectio, quod fuit *congrua*, Quia (*dilexit suos.*) Vbi sciendum est, quod sicut aliqui diuersimode sunt sui; ita à Deo diuersimode diliguntur. Sunt autem aliqui sui tripliciter. 1. Ratione. Et hos diligit conseruando eis bona naturæ. Ioan. 1. *In propria venit, & sui* per creationem, *eum non*, &c. 2. Aliqui sunt sui dedicatione, qui scil. dati sunt à Deo Patre per fidem. Ioann. 17. *Tui erant, & mihi eos dedisti*, &c. Et hos diligit cõseruando in bonis gratiæ. 3. Aliqui sunt sui speciali deuotione. 1. Paral. 11. *Tui sumus ô Dauid*, &c. Hos diligit specialiter consolando.

Tertio, commendatur dilectio Christi, quod fuit necessaria. Quia (*dilexit suos, qui erant in mundo.*) Nã aliqui sunt sui, qui iam erant in gloria Patris, vt antiqui Patres, qui sui erant, inquantum sperauerũt liberari per eum. Deuter. 33. *Omnes Sancti in manu illius sunt*, &c. Sed isti non tantum indigent huiusmodi dilectione, quantum hi qui erant in mundo. Ideo dicit: (*Qui erant in mundo,*) corpore sc. sed non mente.

Quarto commendatur, quod fuit *perfecta*. Vnde dicit: (*In finem dilexit eos.*) Finis autem duplex: Intentionis, Executionis: Finis intentionis est, ad quod nostra ordinatur intentio. Et huiusmodi finis debet esse vita æterna. Roman. 6. *Habetis fructũ vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam.* 2. debet esse Christus, Ro. 10. *Finis legis Christus*, &c.

Et

Et hæc duo sunt vnus finis: Quia nihil est aliud vita æterna, quam fruitio Christi, secundum diuinitatem. Ioann. 17. *Hæc est vita æterna*, &c. Secundum hoc ergo dicit: (*In finem dilexit eos*,) id est, vt perduceret in se finem, vel in vitam æternam. Hiere. 31. *In charitate dilexi te, propterea*, &c. Illud autem est finis executionis, quod est terminus rei: & sic mors potest dici finis. Vt dicatur: (*In finem dilexit eos*,) id est, in mortem. Quod potest habere triplicem sensum. 1. Secundum Augustinum, Vt quodam humano modo dicatur, Christus dilexit suos vsque ad mortem tantum, & nō vltra: sed hic sensus est falsus. Absit enim, vt dilectionem morte finierit, qui non est in morte finitus. 2. Vt hoc (*in*) indicet causam, & sic est sensus: *In finem dilexit eos*) id est, vsq; ad mortem illum dilectio ipsorum perduxit, Ephes. 5. *Dilexit nos, & tradidit*, &c. 3. Vt sit sensus: (*in finem*,) id est, cum multa signa dilectionis ostenderit eis ante. (*In finem*, id est, circa mortem, maioris eis signa dilectionis ostendit. Ioann. 16. *Hæc ab initio vobis non dixi*, &c. q. d. Non tunc necessarium fuit vobis, vt ostenderem, quantum vos diligerem, nisi in recessu: vt sic amor, & memoria mei in cordibus vestris profundius imprimeretur.

PARS II.

De tempore Cœnæ, deq; proditore

TEmpus describit ex duob. *Primo:* Ex vno quod pertinebat ad eius charitatem. *Secundo*, Ex alio quod exaggerabat Iudæ iniquitatem.

I. *Et Cœna facta.*] Vbi sciendum est, quod aliter dicitur esse factum in permanentibus, & aliter in successiuis. In permanentibus dicitur quid esse factum, quando peruenit ad perfectionē propriæ speciei, & formæ. Sicut domus dicitur esse facta, quando habet propriam formam. In successiuis vero dicitur aliquid esse factum, quando iam est consummatum. Sicut mundus factus esse dicitur, quando completus. Cum ergo dicit: *(Et Cœna facta,)* non intelligendum est, quod cœna fuerit cōpleta & peracta: quia postquam lauit pedes discipulorum, recubuit, & buccellam tradidit Iudæ. Est ergo intelligendum *(Cœna facta,)* id est, parata, & ad propriam speciem iam perducta. Iam enim cœnare inceperant, & postea surrexit, & inter cœnandum lauit pedes discipulorum. De ista cœna habetur Lucæ 14. *Homo quidam fecit cœnam magnā.* Differt autem prandium à cœna. Prandium enim dicitur, quod fit in prima parte diei. Cœna vero, quæ fit in vltima. Sic ergo spiritualis refectio dicitur prandium, quà congruit incipientibus. Cœna vero secundum quod congruit perfectis.

II. *Cum diabolus iam,* &c.] Describit tempus, ex eo quod exaggerat iniquitatem proditoris. Quod quidem

quidem describit Euangelista propter duo. *Primo*, vt ostendatur magis iniquitas Iudæ, qui inter tot charitatis indicia, & tot humilitatis officia, tantam iniquitatem committere cogitabat. Psalmo 40. *Qui manducabat panes meos*: &c. *Secundo*, vt reddatur magis admirabilis charitas Christi, qui, licet hoc sciret, tamen ei charitatis & humilitatis præbens officium, eius pedes lauit. Psalm. 119. *Cum his qui oderunt pacem.*

Quæres: nunquid diabolus aliquid mittere potest in cor hominis? Videtur quod sic: Psalm. 77. *Immissiones per angelos malos.* Dico: Id dicitur esse in corde hominis, quod est in cogitatione & voluntate eius. Vnde (*Cum iam misisset in cor*, &c.) id est, in voluntatem eius. Sed sic mittere in cor, potest fieri dupliciter. 1. Directe; Sic solus Deus potest aliquid mittere in cor hominis, qui habet potestatem mouendi interius voluntatem eius. Prouer. 27. *Cor Regum in manu*, id est, in potestate *Domini*, &cæt.

2. Indirecte: Cum voluntas mouetur ab exteriori obiecto, sicut à bono apprehenso. Inde est, quod qui suggerit aliquid esse bonum, dicitur illud mittere in cor hominis. Sed hoc contingit dupliciter, quia aut suggerendo exterius; & sic etiam homo potest in cor aliquid mittere. Aut suggerendo interius; & sic immittit diabolus. Nam vis imaginatiua cum sit corporalis, quando Deus permittit, subiecta est potestati dæmonis. Vnde siue vigilando, siue dormiendo, format in ea aliquas species, ex quibus apprehensis, mouetur voluntas

hominis ad aliquid appetendum. Sic ergo immittit diabolus in cor hominis, non directe per modum mouentis, sed indirecte per modum suggerentis.

PARS III.

De dignitate facientis Cœnam.

ECcles. 3. *Quanto maior es, humilia te,* Ideo Euangelista dicturus de Christi humilitate, præmittit eius maximam dignitatem. Et hoc quantum ad quatuor. *Primo,* quoad scientiam. (*Sciens, quia omnia,* &c.) Talia enim sunt spiritualia dona, quod data non ignorantur, 1. Corinth. 2. *Nos spiritum non huius mundi accepimus: sed spiritum qui ex Deo est, vt sciamus,* & cæt. Et ideo Christus sciebat ea, quæ sibi data erant à Deo. Hoc autem ideo dicit, vt humilitas magis sit commendabilis. Quandoque enim contingit, vt aliquis magnæ dignitatis sit, & tamē propter simplicitatem suam, dignitatem suam nō recognoscat. Talis ergo si faceret quid humile, nō reputaretur ipsi ad magnam laudem: secundum illud Cant. 1. *Ignorans te pulcherrima,* &c. Sed si quis cognoscit suæ dignitatis statum, & tamen affectus eius ad humilia inclinatur, eius humilitas est commendanda. Et ideo dicit Euangelista: (*Sciens, quia omnia,*) tamen non omisit, quæ humilia sunt facere.

Secundo, quoad potestatem, (*Quia omnia dedit ei Pater in manus,*) id est, in potestate eius dedit Deus Christo homini ex tempore: quæ tamen fuerant in po-

in potestate filij ab æterno, Matth. vltim. *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra*, &c. Dicit autē, (*Omnia dedit ei Pater in manus.*) propter duo. 1. Vt ostendat, quod Christus non inuitus patiebatur. Nam omnia erant in manu eius, id est, in potestate, manifestum est, quod eius aduersarij inde nihil ei contra eius voluntatem facere poterāt. 2. Quia quando aliquis parui momenti exaltatur, de facili superbit, nec aliquid humile facit, ne videatur derogare suæ dignitati: sed qui in magno statu existens exaltatur, non negligit humilia, & ideo de dignitate Christi mentionem facit. *Tertio*, quoad nobilitatem eius. (*Quia à Deo exiuit*, &c.) Sapien. 3. *Contubernium habens*, &c. *Quarto*, quoad sanctitatem, (*quia ad Deum vadit.*) In hoc est sanctitas hominis, quod ad Deum vadat. Et hoc ideo ponit, quia ex quo ipse ad Deum vadit, proprium est ipsi alios ad Deum reducere, quod quidem specialiter fit per humilitatem & charitatem, & ideo humilitatis & charitatis eis exemplum præbuit.

II. CONCIONIS DISPOSITIO.

Surgit à Cœna, & ponit vestimenta sua.
Ioann. 13.

SCOPVS. Postquam Euangelista commendauit Christi maiestatem: Hic commendat eius humilitatem, quam ostendit in pedum ablutione.

PARTITIO.

I. *De exemplo humilitatis Christi.*
II. *De recusatione Petri.*
III. *De Potionis mysterio & exemplo.*
IV. *De congruentia facti.*

PARS I.

De exemplo humilitatis Christi.

I. CHristus in humilitatis obsequio se ministrũ exhibet, secundum illud Matth. 20. *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare.* Ad bonum autem ministrum tria requiruntur. *Primo*, Vt sit circumspectus ad omnia, quæ deesse possunt ministerio: & hoc maxime impediretur, si sederet vel iaceret, vnde ministrorum est stare. Ideo dixit: *Surgit à Cœna.*) Luc. 22. *Quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat? Secundo*, Sit expeditus, vt posit omnia congrue peragere, quæ necessaria sunt ministerio, & ad hoc multum impedit vestium multitudo, & ideo Dominus (*ponit vestimenta sua.*) Quod quidem

quidem significatum est Genes. 18. *Abraham elegit expeditos vernaculos. Tertio*, Sit promptus ad seruiendum, vt omnia habeat, quæ ad ministerium necessaria sunt. Luc. 10. *Martha satagebat circa frequens ministerium.* Et inde est, quod Dominus, cum accepisset linteum, præcinxit se, vt sic paratus esset, nõ solum ad lauandum pedes; sed etiam ad tergendum, ex quo vniuersum conculcat tumorem, dum is qui ad Deum vadit, & à Deo exiuit, pedes lauit.

Mystice autem potest hoc factum ad duo referri. 1. Ad Incarnationem, sic tria hic accipiuntur de Christo. *Primo* quidem voluntas subueniendi humano generi, in hoc, quod (*surgit à Cœna.*) Nam Deus quamdiu patitur nos tribulari, residere videtur; sed cum nos à tribulatione eripit, videtur exurgere. Psalm. 43. *Exurge Domine, adiuua nos. Secundo* exinanitio eius, non quidem quod suæ dignitatis maiestatem deponeret, sed eam occultaret, paruitatem assumendo. Isai. 45. *Vere tu es Deus absconditus.* Et hoc signatur in hoc, quod *ponit vestimenta sua.* Philipp. 2. *Exinaniuit semetipsum*, &cæt. *Tertio*, assumptio nostræ mortalitatis in hoc, quod (*præcinxit se linteo.*) Philipp. 2. *Formam serui accipiens*, &c. 2. Ad passionem Christi, tunc ad literam vestimenta deposuit, quando *milites exuerunt eum, & super vestem suam miserunt sortem.* Ioan. 19. Tunc etiam linteo præcinctus est in sepulchro. In passione etiam deposuit vestimenta nostræ mortalitatis, & assumpsit linteum, id est candorem immortalitatis. Rom. 6. *Christus resurgens ex mortuis*, &c.

II *Deinde misit aquam*, &c.] Ponit Christi obsequium. In quo commendatur eius humilitas quãtum ad tria. *Primo*, quoad obsequij genus, quod fuit valde humile; vt Dominus maiestatis se ad lauandum pedes seruorum inclinaret. *Secundo*, quoad obsequij multitudinem, quia misit aquam in peluim, lauit pedes, & terfit, &c. *Tertio*, quoad faciendi modum, quia non per alios, nec aliorum subsidio, sed per seipsum. Eccles. 13. *Quanto maior es, humilia te*, &c.

Mystice per hæc, tria possunt intelligi. *Primo* per hoc, quod *aquam misit in peluim*, signatur effusio Sanguinis eius in terram. Sanguis enim IESV aqua dici potest; quia habet vim ablutiuam. Apocalypseos 1. *Lauit nos à peccatis nostris, in Sanguine suo.* Et inde est, quod simul exiuit aqua & Sanguis de latere eius: vt daretur intelligi, quod Sanguis ille peccatorum ablutiuus esset. 2. Vel per aquam potest intelligi passio Christi. Nam in Scriptura aqua tribulationes significat. Psalmo sexagesimo octauo: *Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam*, id est, tribulationes. (*Misit*) ergo (*aquam in peluim*,) id est, memoriam passionis fidelium animabus impressit per fidem & deuotionem. Thren. 3. *Recordare paupertatis meæ*, &c.

Secundo, per hoc, quod dixit: (*Et cœpit lauare.*) Insinuatur humana imperfectio. Nam Apostoli post Christum perfectiores erant, & tamen lotione indigebant, aliquas habentes immunditias. Vt sic detur intelligi, quod quantumcunque homo

sit

sit perfectus, nihilominus tamen magis perfici indiget, & aliquas immunditias contrahit; secundum illud Prouerb. 20. *Quis potest dicere: mundum est cor meum?* &c.

Sed tamen huiusmodi immunditias habent in pedibus tantum. Quidam autem non solum in pedibus, sed etiam totaliter sunt infecti: scil. qui supra eas iacent; qui toti & secundum affectum, & sensum amori terrenorum inhærent, toti immundi sunt. Sed illi qui stant, id est, mente & desiderio tendunt ad cœlestia, immunditiam cõtrahunt solum in pedibus. Sicut enim hominem stantem oportet ad minus pedibus terram contingere; ita quamdiu viuimus in hac vita mortali, quæ rebus terrenis ad sustentationem corporis indiget, ad minus ex parte sensualitatis aliquid contrahimus. Et ideo Dominus præcepit discipulis, Lucæ 9. vt excuterent puluerem de pedibus suis.

Dixit autem, (*Cœpit lauare:*) quia ablutio affectuum terrenorum hic incipit, & in futuro consummatur. Tunc enim implebitur, quod dicitur Isa. 35. *Via sancta vocabitur.* Sed attendendum secundum Origenem, quod discipulorum pedes imminente passione cœpit lauare, quia si diu ante lauisset eos, fuissent iterum sordidati. Vnde tunc cœpit, quando post modicum abluturus erat eos aqua Spiritus Sancti, scilicet post passionem. Act. 1. *Vos autem baptizamini Spiritu Sancto, non post multos hos dies.* Sic ergo apparet Sanguinis eius effusio per hoc, quod misit aquam in peluim, & peccatorum nostro-

noſtrorum ablutio, per hoc quod cœpit lauare pedes diſcipulorum.

Apparet *tertio* pœnarum noſtrarum in Seipſo ſuſceptio. Non enim ſolum maculas noſtras lauit, ſed pœnas pro eis debitas in Seipſo aſſumpſit. Nõ enim pœnæ & pœnitentiæ noſtræ ſufficerent; niſi fundarentur in merito & virtute paſsionis Chriſti. Quod quidem apparet in hoc, quod exterſit pedes diſcipulorum linteo ſcilicet corporis ſui 1. Petri 2.

PARS II.

De recuſatione Petri.

PONit exempli vtilitatem per quandam concertationem diſcipuli & magiſtri. Petrus recuſat ſuſcipere humilitatis exemplum. *Venit ergo ad Simonem Petrum*, &c.) Quod tripliciter exponitur. *Primo* ſecundum Orig. quod Dominus cœpit lauare ab vltimis. Ideo, quia ſicut Medicus plurimorum ægrorum intentus curæ, ab his, qui magis indigent, propriam curam incipit; ſic & Chriſtus, qui pedes abluit diſcipulorum fœdos, exorditur ab his, qui erant magis fœdi, & ſic venit ad Petrũ quaſi minus aliis indigentem. Matth. 20. *Incipiens à nouiſſimis*, &c. Et hoc quidem ſonare videntur verba Euangelij: *Cœpit lauare pedes diſcipulorum*, ſequitur: (*Venit ergo ad Simonem*, &c.) Ex quo videtur, quod prius lauit pedes aliorũ. *Quæritur*: Quare Petrus hoc præ aliis recuſauit? *Reſpondet* Origenes: Hoc fecit propter nimium feruorem amoris, quem

quem habebat ad Christum. Alij vero discipuli cũ timore quodam reuerebantur Christum, & ideo absque discussione omne factum sustinebant. Petrus autem eis feruentior, secundum illud Ioann. vltim. *Simon Iona diligis me plus his*, &c. ex amore fiduciam assumens, ferre recusat factum, & causam inquirit. Eccles. 6. *Amicus si permanserit fixus, erit tibi quasi coaequalis*, &cæt. Et ideo Petrus inuenitur in Scriptura frequenter inquirere, & prompte proferre, quæ sibi meliora videntur.

Secundo exponitur secundum Chrysostomum. Vt scil. Christus inceperit prius lauare pedes à primis Apostolorum. Sed quia proditor ille stultus erat, & superbus, scilicet Iudas prior ad pedum ablutionem recubuit ante Petrum. Nullus enim aliorum ausus fuisset Petrum præuenire. Vnde de Iuda loquitur Euangelista, dicens: *Cœpit lauare pedes discipulorum*, scil. Iudæ, qui quidem, vtpote superbus & stultus in nulla re nisus est, nec recusauit ferre, quod Dominus faciebat. Sed postquam venit ad Petrum, qui reuerebatur, & diligebat magistrum; cum timore recusat, & causam facti inquirit, & simile fecisset quilibet aliorum.

Tertio exponitur secundum Augustinũ. Quod ex verbis Euangelistæ non debemus intelligere, Dominum lauisse prius pedes aliis discipulis, & pòst venisse ad Petrum; sed quod Euangelista, secundum consuetudinem suam primo ponit factum, & postmodum narrat ordinem facti: sicut Ioan. 6. facit. Vnde primo insinuat totum factũ, scil. quod lauit pedes discipulorum, & postmodũ si quæ.

si quærat, quomodo factum fuit, dicit, quod primo venit ad Simonem Petrum. Et ideo primo ipse recusauit dicēs: *Domine tu mihi lauas pedes*, &c?]

Quæ quidem verba magnum pondus habent: 1. (*Domine*,) inquit, (*tu*) qui es Filius Dei viui, (*mihi lauas pedes*?) qui sum Simon Bariona, i. Simon Iona, Matth. 12. 2. (*Domine tu*,) qui es *Agnus incontaminatus, speculum sine macula, & candor lucis æternæ* (*mihi lauas pedes*,) qui homo peccator sum, secundum illud Luc. 5. *Exi à me, quia homo peccator sum.* 3. (*Domine tu*,) qui es Creator, (*mihi lauas pedes*,) qui sum creatura & modicæ fidei? Hæc dicebat Petrus territus ex consideratione maiestatis Christi, secundum illud Aba. 1. *Consideraui opera tua, & expaui.*

PARS III.

De facti mysterio & exemplo.

EX verbis Christi ostenditur, factum illud esse mysticum: *Quid ego facio*, &c.] Quod quidem factum, exemplum est & mysterium. Exemplum quidem humanitatis exhibendæ. Ioann. 13. *Exemplum enim dedi vobis*, &c. Mysterium autem interioris mundationis, Ioann. 13. *Qui locutus est, non indiget, nisi vt pedes lauet*, &c. Dupliciter ergo potest intelligi hoc: *Quod ego facio.*] Vno modo: *Quod ego facio*,] id est, quomodo ego facio in exemplum. [*Tu nescis modo.*] id est, non intelligis. (*Scies autem postea*,) tunc scilicet, quando exposuit eis dicens: *Scitis, quid ego fecerim vobis?*

Alio

Alio modo: (*Quod ego facio*, &c.) id est, hoc mysterium est, & secretum est. Et significat interiorem mundationem, quæ non potest fieri nisi per me: quod non intelligis modo. (*Scies autem postea.*) scilicet recipiens Spiritum Sanctum. Ioan. 16. *Multum habeo vobis dicere*, &c.

II. *Non lauabis mihi*, &c.] Ostendit factum illud esse mysticum. Et *primo* ponit verba Petri præstantia occasionem verbis Christi. *Secundo* subiungit Christi verba. [*Non lauabis mihi pedes in æternum*,] id est, nunquam, quasi dicat: Absit à me, vt hoc sustineam à Magistro, Domino & Deo meo: & licet Petrus hoc ex zelo faceret, eius tamen zelus indiscretus & inordinatus erat. Roman. 10. *Zelum Dei habent, sed non secundum scientiam.* Inordinatus erat propter tria. 1. Quia recusat, quod vtile erat & necessarium: sicut dicitur Rom. 8. *Quid oremus, sicut oportet nescimus*: & ideo indiscrete recusamus recipere, quod Deus nobis largitur, etiamsi contrarium videatur. Sic & Paulus petebat remotionem stimuli. 2. Corinth. cap. 11. Qui tamen ei vtilis erat. 2. Quia videtur quandam irreuerentiam ad Christum importare, in hoc quod eius ordinationem infringere vult.

3. Quia videtur vergere in derogationem sociorum, dum quod alij, secundum Origenem, à Christo absque contradictione susceperant, ipse recipere recusabat, dicens: (*Non lauabis mihi pedes*, &cæt.) & ideo redarguit eum Dominus, dicens.

III. *Si non lauero te*, &c.] Quod quidem ad duo refert

referri potest. Ad factum, quod Christus faciebat. Et ad signatum eius. 1. Si referatur ad signatum, tunc planum est, quod dicitur: Nullus enim æternæ hæreditatis particeps fieri potest & Christi cohæres, nisi spiritualiter sit mundatus, quia Sapien. 8. *Nihil coinquinatum intrabit.* Psalmo 14. *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo?* respondet: *Innocens manibus*, &c. q. d. (*Si non lauero te,*) non eris mundus: Et si non es mundus (*non habebis partem mecum.*) 2. Si referatur ad factum, tunc dubium est: Vtrum hæc ablutio sit de necessitate salutis? Dicendum est: Quod sicut quædam sunt prohibita, quia mala; & quædam mala, quia prohibita: ita quædam sunt præcepta, quia necessaria; & quædam necessaria, quia præcepta. Hoc ergo ablutionis factum, de quo Dominus dicit: (*Si non lauero te*, &c.) in se consideratum non est necessarium ad salutem. Sed supposito, quod mandetur à Christo, iam factum est necessarium. 1. Regum 5. *Melior est obedientia quam victimæ*, & ita *quasi scelus*, &c.

PARS IV.

De congruentia facti.

PONuntur *primo* verba Petri. *Secundo* subditur responsio Christi.

I. In verbis Petri insinuatur feruentissimus amor eius ad Christum. Nam, quando Dominus dixit ei: *Quod ego facio, tu nescis modo*, significarat ei, hoc factum vtile fore; tamen hac vtilitate neglecta induci non poterat ad pedum ablutionem recipien-

cipiendam. Sed cum Dominus comminatus est separationem suam ab ipso dicens: *Non habebis partem mecum.* Non solum ad illa, sed ad vlteriora recipienda se obtulit, dicens: (*Domine non tantum pedes*, &c.) In hac enim responsione territus totum se offert ad abluendum amore turbatus, & timore. Vt n. legitur in Itinerario Clementis. Petrus adeo afficiebatur ad Christi corporalem præsentiam, quam feruentissime dilexerat, vt post Christi ascensionem cum dulcissimæ præsentiæ, & sanctissimæ conuersationis memor erat, totus resolueretur in lachrymas; ita vt genæ eius viderentur adustæ.

NOTA: In homine tria sunt. Caput, quod est summum: Pedes, qui sunt infimi. Manus, quæ sunt mediæ. Et similiter in interiori homine: in anima est caput, Ratio superior, qua anima inhæret Deo. 1. Corin. 11. *Caput mulieris vir*, i. superior ratio. Manus autem, i. inferior ratio, quæ vacat operibus actiuæ. Pedes autem sunt sensualitas. Sed Dominus sciebat discipulos suos mundos quantum ad caput, quia Deo coniuncti erant per fidem & charitatem. Et quantum ad manus, quia eorũ sancta opera: sed quantum ad pedes, aliquos affectus terrenorum ex sensualitate habebant. Petrus autem timens Christi comminationem, consentit non solum ad ablutionem pedum, sed etiam manus & capitis, dicens: (*Domine non tantum pedes*, &c.) q. d. Nescio, an indigeam ablutione manus & capitis: *Nihil enim mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus*, &c. Et ideo paratus sum lauare, non tã-

tum pedes, i. affectus inferiores. Cant. 5. *Laui pedes meos*, &c. *Sed & manus*,) i. opera, Pſ. 25, *Lauabo inter innocentes manus meas*, &c. (*& caput*,) i. rationem ſuperiorem. Matt. 6. *Faciem tuam laua.*

II *Qui lotus eſt*, &c.] Ponitur reſponſio Domini. Et *primo* dat quoddam generale documentum. *Secundo* adaptat illud ad propoſitum. *Tertio*, Euangeliſta exponit verba Chriſti. De I. *Qui lotus eſt, non indiget, niſi vt pedes lauet, ſed eſt mundus totus.*] ſupple præter pedes, quibus terram tangit. Significatur, quod Apoſtoli iam baptizati erant. Dicit n. *Qui lotus eſt*, &c.] Et poſtea ſubdit: *Vos mundi eſtis*, &c.] Quia ſc. baptizati erant. Sed quidam dicunt, quod baptizati erant ſolum baptiſmate Ioannis. Quod non videtur verum: Quia ſic non erant loti: Nam baptiſma Ioannis non mundabat interius à culpa: Et ideo dicendũ, quod baptizati erant baptiſmo Chriſti, ſecundũ Aug. Si *Obiicis*, quod non baptizabat, ſed diſcipuli eius, vt dicitur Ioan. 4. *Dico*, quod nõ baptizabat turbas, ſed diſcipulos ſuos ſibi familiares & domeſticos baptizauit. *Sed* cũ baptiſmus abſtergat ét ſordes pedũ, videtur quod *qui lotus eſt*, i. baptizatus, *non indiget, niſi vt pedes lauet.* Dicendũ quod ſi ſtatim poſt baptiſmũ tranſirent de mũdo, non vtiq; indigerent hac ablutione. Quia cum ſint mundi toti, ſtatim in cœlos euolarent. At qui poſt baptiſmũ viuunt, in hac vita mortali non poſſunt ad tantũ culmen perfectionis aſcendere, quin etiã inordinati motus ſenſualitatis de affectibus terrenis inſurgant: & iõ oportet, vt pedes lauent. Vel p martyrium, quod eſt baptiſmus ſanguinis: Vel per

pœni-

pœnitentiã, quæ est baptismus flaminis, vt euolare possint. De II. *Et vos mũdi estis.*] Adaptat Dñs ad ꝓpositum generale documentũ. Sed si mundi erãt, quare iterũ Dominus eos abluebat? 1. Ad q̃ Aug. dicit: Mundi erant quantum ad manus & caput: sed indigebant quantũ ad pedes. 2. Chrysost. dicit: Mundi erant, non quidem simpliciter, quia nondum mundi erant ab immunditia originali: cum nondũ Christus passus esset, nondũ solutum esset pretium nostræ redemtionis. Sed quantũ ad quid, mundi erant, sc. ab errorib. Iudæorum. 3. Orig. dicit: Mundi erant, sed adhuc maiori mundatione opus erat: Quia semper ratio æmulari debet charismata meliora, semper debet virtutum alta conscendere, iustitiæ candore nitescere. Apoc. vlt. *Qui sanctus est, sanctificetur adhuc.* (*Sed non omnes,*) quia vnus eorum, & caput & manus immundas habebat, & ideo consequenter Euangelista ponit verba Domini, dicens:

De III. *Sciebat enim,* &c.] q.d. Ideo dixit: *Non omnes,*] quia *sciebat* immunditiam Iudæ proditoris. Duo enim hominem vniuersaliter emundant, sc. eleemosyna & misericordia in pauperes. Luc. 11. *Date eleemosynam,* &c. Et amor Dei Luc. 7. *Dimissa sunt ei peccata multa,* &c. Prou. 10. *Vniuersa delicta operit charitas.* Hæc enim duo deficiebant Iudæ. Misericordia quidem: Quia *fur erat, & loculos habens,* & defraudabat eleemosynas pauperum. Item, amor ad Christum, quia iam diabolus miserat ad cor eius, vt traderet eum principibus Sacerdotum ad crucifigendum.

III CONCIONIS DISPOSITIO.

Postquam lauit pedes eorum. Ioan. 13.

SCOPVS. Postquam Dominus ostendit humilitatis obsequium esse necessarium. Hic consequenter inducit ad imitationem.

PARTITIO.

I. De circumstantiis admonitionis.
II. De ipsa admonitione.

PARS I.

De circumstantiis admonitionis.

DVo hic. *Primo*, insinuat admonitionis ordinē. *Secundo*, manifestat admonentis dispositionē. Ordo autem admonitionis est, vt, quod primo fecit opere, doceat sermone, & quantum ad hoc dicit: *Postquam ergo lauit pedes eorum*, &c.] Act. 1. *Cœpit facere & docere.* Matt. 5. *Qui fecerit & docuerit*, &cæt. Dispositio autem admonentis insinuatur, & quātum ad habitum, & quantum ad situm. 1. Ad habitum quidem: Quia diuersus habitus diuersis personis conuenit, secundum propriorum actuū diuersitatem. Eccl. 19. *Amictus hominis annunciat de illo*, &c. Alius ergo habitus competit ministro; alius Doctori. Ministro autem, quia debet esse expeditus ad obsequium, competit vt vestium impedimēta deponat. Ideo Christus cum ministrare voluit,

voluit, *surgit à Cœna, & ponit vestimenta sua.* Doctori autem, qui debet esse grauis, & auctoritate præeminens, competit vestium decens ornatus. Et ideo Dominus docere volens *accepit vestimenta sua.*

2. Quantum ad situm vero, quia ministrare volens surrexit: vnde dicit: *surrexit à Cœna.* Nunc autem volens docere, recumbit: vnde dicit: *Et cum recubuisset iterum, dicit eis,*) & hoc ideo, quia doctrina debet esse in tranquillitate. *Sedendo enim & quiescendo anima fit sapiens & prudens.*

Possunt hæc tria habere mysterium. Cum enim Christus perfectam doctrinam discipulis præbuerit, quando Spiritum Sanctum eis misit. Ioan. 14. *Paraclitus autem Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ipse vos docebit omnia,* &c. Tria præcesserunt ipsam missionem. 1. Peccatorum ablutio per passionem. Apoc. 1. *Lauit nos à peccatis nostris,* &c. Et quantum ad hoc dicit: *(Postquam ergo lauit pedes eorum,)* id est, impleta purgatione, per Sanguinem. 2, Resurrectio: Christus enim ante passionem suã mortale corpus habuit: Quæ mortalitas non cõpetebat ei ex parte personæ filij Dei; sed ex parte humanæ naturæ assumptæ: sed postquam resurrexit ex virtute diuinitatis, accepit corporis immortalitatem. Et quantum ad hoc dicit: *(Accepit vestimenta sua,)* id est, surgens factus est immortalis. dicit *sua,)* quia sua virtute accepit. Ro. 6. *Quod autem viuit, viuit Deo,* id est virtute Dei. De istis vestimentis dicitur Apocalypseos 3. *Qui vicerit, vestietur vestimentis albis,* &c.

3. Præcessit sessio. Et hoc in ascensione Ioa. 19.

Si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos, &c. Et quantum ad hoc dicit: *Cum recubuisset iterum*, &c. scil. ad dexteram Patris residens & sedens. Matth. vltimo: *Et Dominus quidem Iesus postquam loquutus est, assumptus est in cœlis, & sedet à dexteris Dei.* Et dicit: *iterum*,) non quod inquantum Filius Dei vnquam sedere desierit, quinimo ab æterno est in sinu Patris, sed quia inquantum homo exaltatus est ad potiora bona Patris. Philippen. 2. *Propter quod & Deus exaltauit illum & dedit illi nomen*, &c. Sic ergo antequam Spiritum Sanctum perfecte docentem infunderet, lauit Sanguine fuso. Accepit vestimenta, resurgendo, Recubuit in gloria ascendendo.

PARS II.

De ipsa admonitione.

PRimo interrogat. *Secundo* assumit. *Tertio* concludit. *Quarto* conclusionem confirmat.

I. Interrogat: *Scitis, quid fecerim vobis?* quasi dicat: Facta quidem vidistis, sed tamen quare hoc fecerim, non intelligitis. Quærit, vt ostendat facti magnitudinem, & ad considerandum inducat. Opera enim Dei consideranda sunt, 1. *quia profunda.* Psalm. 91. *Quam magnificata sunt opera tua Domine, nimis profunda facta*, &c. Vix enim sufficienter opera Dei scire possumus: secundum illud Eccles. 8. *Intellexi, quod rationem operum Dei*, &c. 2. Sunt etiam delectabilia ad considerandum, Psalm. 91. *Delectasti me Domine in factura tua*, &c. 3. Sunt etiam & vti-

& vtilia, quia ducunt in cognitionem actoris. Sapientiæ 13. *Si operibus intendissent* &c. Ioannis quinto: *Opera enim, quæ dedit mihi Pater, vt faciam, ipsa sunt*, &c.

Potest etiam secundum Origenem hoc *Scitis, quid fecerim*,)accipi imperatiue, q.d. Sciatis quid fecerim, &c. Et tunc hoc dicit Dominus, vt eorum erigat intellectum.

Assumit eorum confessionem, dicens: *Vos vocatis me Magister & Domine.*) Et *prima* proponit eorum confessionem. *Secundo* commendat eam: 1. Nota: Apostolus 1. Corinth. 1. duo dicit de Christo, scilicet quod sit Dei virtus, & Dei sapientia. In quantum est virtus Dei, omnibus dominatur. Vt enim dicit Ambrosius: *Dominus nomen est potestatis.* In quantum est Dei sapientia, omnes instruit, & ideo discipuli vocabant eum Dominum, Ioannis 6. *Domine ad quem ibimus?* Et Magistrum Ioannis 4. *Rabbi manduca.* Et merito. Ipse enim Dominus est solus creans & recreans. Psalmo 99. *Scitote, quoniam ipse est Dominus*, &cæt. Ipse solus est Magister, &c. interius docēs. Mat. 13. *Magister vester vnus Christus*, &c. 2. *Et bene dicitis.*) commendat eorum cōfessionem. Nota. Aliquid redditur commendabile dupliciter. 1. Si id, quod dicitur, conueniat rei, de qua dicitur, quod fit per veritatem, quia si sit falsum, non conuenit ei. vnde bene dicitur Eph. 4. *Deponentes mendacium, loquimini veritatem.* Adeo enim vitanda sunt mendacia, vt, etiamsi cedere videantur, ad laudem Dei non sint dicenda: quantū ad hoc ergo dicit: (*bene dicitis.*) Et hoc ideo, quia

verum est, quod dicitis: quia competit mihi. Sum etenim, scil. Magister & Dominus. Magister, propter sapientiam, quam doceo verbis. Dominus, propter potentiam, quam ostendo miraculis. 2. Redditur commendabile, si, quod dicitur, conueniat personæ dicentis. Aliqui enim sunt, qui vocant Christum Magistrum & Dominum, quibus non competit, cum non subiiciant se disciplinæ & mandato Dei, & isti non bene dicunt. Vnde Matthæi 22. illis qui dicunt: *Domine aperi nobis*, respondetur: *Amen amen dico vobis, nescio vos.* Quia hoc non corde dicunt, sed ore tantum. Isti Apostoli bene dicebant, quia hoc eis competebat. Vnde dicit eis: *Et bene dicitis*, id est, verum. *Sum etenim*, scil. verbis Magister & Dominus. Nam me auditis vt Magistrum. Ioan. 6. *Ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes:* Sequimini vt Dominum, Matth. 10. *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te.*

Sed contra Prouerb. 26. *Laudet te alienus, & non os tuum*, &cæt. Videtur ergo, quod Dominus non benefecerit laudando se. Respondet Augustinus dupliciter. 1. Quia vituperabile est, quod quis se commendet, propter periculum superbiendi. Nã periculosum est sibi placere; cui cauendum est superbire. Vbi ergo non imminet periculum superbiendi, non est vituperium propria commendatio. In Christo autem hoc periculum non timebatur. Ille enim qui super omnia est, quantumcunque se laudet, non se extollit excelsus. 2. Quia aliquando laudabile est, quod homo se commendet, quando sc. cedit ad vtilitatem fidelium. Et sic

Apo-

Apostolus commendat se 2. Corinth.11. Sed valde nobis vtile est, & per omnem modum necessarium, vt Deum cognoscamus, cum in hoc consistat tota perfectio nostra. Vnde expedit nobis, vt reuelet nobis magnitudinem suam: alioquin nullo modo eam scire possemus, si non indicet se ipse, qui nouit. Et ideo oportet, vt ipse se nobis reuelet & laudet. Quia, vt dicit Augustinus, si non se laudando quasi arrogantiam vitare voluerit, nobis sapientiam denegabit. Eccles. 34. *Sapientia laudabit animam suam.*

III. Concludit vero, cum dicit: *Si ego laui,* &c.] Vbi arguit, ab eo quod minus videtur, ad id, quod magis. Minus enim videtur, quod maior debeat facere aliquod humile, quam minor. Et secundū hoc concludit: (*Si ergo ego,*) qui sum maior, quia Magister & Dominus (*laui pedes vestros.*) Et vos multo magis qui estis minores, qui estis discipuli & serui, (*debetis alter alterius lauare pedes.*) Matth. 20. *Qui maior est vestrum,* &cæt. *Nam Filius hominis,* &cæt.

Sed contra videtur, hoc (*vos debetis,* &c.) habere rationem præcepti. Sed qui negligit præceptū, peccat mortaliter: ergo, &c. Respōsio, secundum Augustinum: Omnis homo debet lauare pedes alterius, vel corporaliter, vel spiritualiter. Et multo melius est, & sine controuersia verius, vt aliquis faciat opere, ne dedignetur, quod fecit Christus, facere Christianus. Cum enim ad pedes fratris inclinatur corpus, etiam in corde ipso excitatur. Vel si iam inerat, confirmatur humilitatis

affectus, quod si non fiat opere, saltem hoc corde facere debemus. In lotione enim pedum datur intelligi lotio macularum.

Tunc ergo spiritualiter lauas pedes fratris tui, cum quantum in te est, abluas maculas eius. Et hoc fit tripliciter. 1. Remittendo ei offensam, secundum illud Coloss. 3. *Donantes inuicem*, &c. 2. Orando pro peccatis eius, secundum illud Iacobi vlti. *Orate pro inuicem, vt saluemini.* Et iste duplex lauandi modus communis est omnibus fidelibus.

Tertius modus pertinet ad prælatos, qui lauare debent remittendo peccata autoritate clauium, secundum illud Ioannis vigesimo: *Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata*, &c.

Possumus etiam dicere, quod hoc in facto Dominus ostendit omnia opera misericordiæ. Nam qui dat panem esurienti, pedes eius lauat: similiter qui eum hospitio recipit, & qui operit nudum, & sic de aliis. Rom. 12. *Necessitatibus sanctorum communicantes.*

DE

DE PASSIONE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI, secundum Matthæum.

DISPOSITIONES CONCIONVM.

I. De prænunciis & præparatoriis instantis Passionis.
II. De accessu ad hortum.
III. De Oratione in horto.
IV. De captiuitate Domini in horto.
V. De gestis apud Caipham.
VI. De IESV tradito gentibus, & examinato.
VII. De IESV condemnato.
VIII. De IESV passo.
IX. De IESV mortuo & sepulto.

I. CONCIONIS DISPOSITIO.

De præambulis proximæ passionis.

PARTITIO.

I. *Prænunciationis ordo.*
II. *Prænunciatur Passio Domini ex consilio inimicorum.*
III. *Item obsequio Magdalenæ.*
IV. *Defenditur obsequiosa contra murmurantes.*

PARS

PARS I.

De ordine prænunciatæ Passionis.

ET *factum est, cum consummasset.)* Ipse solus est, qui consummare potest: Nos incipere possumus, sed non consummare; iuxta illud, Eccles. 4. *Multa dicimus & deficimus.* Item dicit, *(sermones hos)* scil. quos à principio suæ prædicationis dixerat, Ex quo dixerat, *Pœnitentiam agite &c.*

2. Vel *sermone*, quos dixerat de prænunciatione gloriæ; quia passio fuit exaltatio gloriæ. Philip. 2. *Propter quod exaltauit illum Deus, & dedit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.* Item 3. Non dicit solum omnes, sed *hos omnes*, quia omnia ad vtilitatem credentium, & fidei est locutus.

[*Scitis, quia post biduum pascha fiet*] Non simpliciter prænunciat: sed dicitur, *Post biduum pascha fiet.* Et hoc, ad designandum, quod non quæcunque passio est passio Christi; sed quæ signatur per paschale sacrificiũ. Dicit, *post biduum*: quia hæc dicta fuerunt luna 13. id est feria tertia. Nam luna 15. celebrabatur pascha. Sed habetur in Ioan. 12. quod *Dominus venit in Bethaniam*, & hoc in die Sabbati. Et alio die venit in Hierusalem, & ibi eiecit vendentes & ementes: Et in die lunæ rediit, & vidit ficum arentem, cui maledixit: & secundum Marcum, in die Martis rediit, & illo die constituit omnes parabo-

rabolas. Et illo die cum consummasset sermones hos, dixit, (*Scitis, quia post biduum*, &c.)

Hoc nomen Pascha, secundum quod dicit Hier. à pascendo dicitur; sed proprie dicitur phase, quod est transitus. Quadruplex autem est transitus, & Pascha. 1. Secundum historiam celebratum est pascha, quãdo exterminator percussit primogenita Ægypti; tunc præcepit Dominus, vt manducarent phase. *Exod.* 12. Item 2. Secundum allegoriam est transitus Christi per mortem. De isto Ioann. 13. *Sciens Iesus, quod iam hora esset, vt transiret de hoc mundo ad Patrem, &c.* 3. Transitus est moralis, siue typicus, secundum quod de carnali conuersatione transitur ad spiritualem. Eccl. 24. *Transite ad me omnes, qui concupiscitis me*, &c. 4. Transitus generalis est, secundum quod dicitur, *quod cœlum & terra transibunt*, &c. Vnde *post duos dies*, scilicet post doctrinam veteris, & nouæ legis.

Sciens ergo Christus, quod transiret à mundo ad patrem, dixit: (*Et filius hominis tradetur, vt crucifigatur.*) Non dicit, à quo tradetur: quia traditus est à Patre. Rom. 8. *Qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum.* 2. A seipso. Ephes. 5. *Dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, &c.* 3. A Iuda hic. *Quid vultis mihi dare, & ego eum vobis tradam?* 4. A Iudæis Pilato, Ioan. 18. *Gens tua & pontifices tui tradiderunt te mihi.* 5. A Pilato Gentibus. Ioan. 19. *Tradidit eum ad crucifigendum.*

PARS II.

Prænunciatur Christi passio consilio inimicorum.

PRimo ponitur consilium de Christi passione. *Secundo*, de dilatione.

De I. Notare possumus, quod peccatum Iudæorum 1. aggrauatur ex tempore, quia *tunc* imminente paschali festiuitate, Esai. 58. *Si auerteris à Sabbato pedem tuum, facere voluntatem tuam in die sancto meo.* Sed (vt credo) non ad diem immediatum refertur, sed circa illud tempus: Quia Ioannis 11. habetur, quod *collegerunt consilium, & ex illa die cogitauerunt, vt interficerent eum*, &cæt. Et tunc dicitur, quod *recessit Iesus in regionem iuxta desertum*, &c. Vnde non fuit hoc immediate factum. *Vel* potest dici, quod his fuit factum.

2. Aggrauatur ex multitudine, vnde dicitur: *Congregati sunt principes*, &c.) Esaiæ 1. *Solennitates vestras odiuit anima mea. Ecce enim manus vestræ sanguine plenæ sunt.* 3. Ex conditione peccantium; quia erant de manibus. Vnde dicitur: *Principes Sacerdotum.* Hieremiæ 5. *Ibo ad optimates, & loquar eis*, & post: *Et ecce magis hi simul confregerunt iugum, ruperunt vincula.* & Psal. 2. *Astiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius.*

4. Ex loco. Quia (*in atrio Principis Sacerdotum.*) Vnde isti debebant alios cohibere à malitia, ipsi autem faciebant. Daniel. 13. *A senioribus egressa est iniqui-*

iniquitas. Sed nunquid erant multi Principes? Præceperat enim Dominus, vt esset vnus solus Summus Sacerdos: Sed non sufficiebat eis. Vnde propter cupiditatem Sacerdotium diuiserant. Idem iam amiserant, & à Romanis Sacerdotium emebant. Vel vocat *Principes* illos, qui ante eum fuerant Principes, & illum, qui illius anni fuerat Princeps. Tangitur illud, de quo consiliabantur, *(Vt Iesum dolo tenerent.)* Et hoc erat fatuum, credere eum dolo tenere, qui omnia sciebat. Hieremiæ 9. *Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est.*

De II. *Dicebant autem: Non in die Festo.*] Hic agitur de dilatione, & ponitur consilium, & ratio. *Dicebant,* &c. Posset quis dicere, quod hoc dicerẽt ex deuotione: ideo hoc tollit dicens: *Ne forte tumultus fieret in populo,* &cæt.] Sciebant enim quod multi habebant eum, vt Prophetam; quidam vero vt Christum: ideo dissensio erat in populo; sicut habetur Ioann. 7. & 9. Ideo timebant, ne tollerent eum à manibus suis. Hoc isti cogitabant, sed aliud cogitabat Christus: Illi duo cogitabant, scilicet vt eum occiderent, & vt non in die Festo crucifigeretur: ad significandum, quod ista immolatio succedebat immolationi agni paschalis.

PARS III.

Prænunciatur passio Christi obsequio Magdalenæ.

QVatuor hic. *Primo*, locus describitur. *Secundo* persona. *Tertio* facultas. *Quarto*, opus.

De I. Duplex locus ponitur, scil. generalis, & specialis. Generalis, cum dicit: *Cum esset Iesus in Bethania.*] Specialis cum dicit: *In domo Simonis leprosi.*] Tunc non erat leprosus, sed curatus fuerat à Christo. Si enim esset, non remansisset Christus cum eo, cum esset illud prohibitum in lege. Bethania domus obedientiæ dicitur: quo significatur eius obedientia. Philippen. 2. *Factus est obediens vsque ad mortem.* Ideo competit ei, vt esset in domo leprosi. Esa. 53. *Et nos reputauimus eum vt leprosum*, & ob hoc potius eo venit.

Alia ratio potest esse literalis, scil. vt illa haberet fiduciam veniendi ad Christum, quia iste erat cognatus Mariæ, & curatus erat ab eo lepra corporali; & ipsa veniebat, vt curaretur à lepra spirituali.

NOTA. Nullus alius dicitur venire ad Christum pro salute spirituali excepta ista, ideo laude digna fuit.

De II. *Accessit ad eum mulier.*] Ecce persona. Matthæus & Marcus dicunt, hoc accidisse in eodem loco, Ioannes & Lucas non. Lucas enim loquitur de ista, Luc. 7. & Ioan. 12. Est ergo 1. quorundam opinio, vt fuit Orig. quod fuerint mulieres plures.

Loqua-

Loquamur de primis duabus. Expresse dicit Hieronym. quod illa, de qua loquitur Lucas, non fuit soror Lazari: Quia illa dicitur, quod pedes vnxit; de ista, quod pedes & caput. 2. *Ambros.* super Luc. dicit, vtrumque posse dici, q. sit eadem, vel diuersa. Si eadem fuerit: non tamen eiusdem meriti. Nam peccatrix non est ausa caput tangere; sed post habita fiducia, caput vnxit. 3. *August.* probat, quod sit eadem, quia Ioann. 11. Antequam accedat ad istud factum, dicit, *Erat autem Maria soror Lazari, quæ vnxit Dominum vnguento, & extersit pedes eius capillis suis.* Ideo videtur, quod illa, de qua Lucas loquitur, sit eadem cum illa, quæ est soror Lazari.

4. *Origen.* dicit, quod non est eadem illa, de qua Lucas, & illa de qua Ioannes. Et potest probari 1. ratione temporis: Quia illud legitur factum antequam iret in Hierusalem: hoc factum est cum dicit: *Scitis, quia post biduum pascha fiet.* 2. Ex loco, quia illa in domo Marthæ, de qua in Ioann. Hæc autem in domo Simonis. 3. Per hoc, quod ibi pedes, hic caput vngit. 4. Ibi Iudas dixit; *Vt quid perditio hæc?* Hic autem, quod omnes discipuli.

Augustinus dicit, quod eadem mulier est: & respondet ad rationes Origenis. *Ad primam* dicit, quod Matth. non seruat ordinem historiæ, sed recitat, quia ex hoc casu assumsit Iudas occasionem peccandi, cum vidit vnguentum effundi. *Ad 2.* Quod obiicit de loco Augustinus non soluit. Potest tamen sic solui: quia iste homo erat magnæ authoritatis, & potestatem habens, & domus vna eorum, quia cognatus eius erat. *Aliter*, quomodo

verum esset, quod dicitur: *Et Lazarus erat vnus de discumbentibus.*

De III. *Accepit ergo mulier habens alabastrum vnguenti.*] Alabastrum est genus marmoris, quod est translucens, & fiunt inde fenestræ. Et de ista petra fiebant quædam vasa, vbi conseruabantur vnguenta, sicut modo fiunt de terra contrita, quia ex sua frigiditate erant conseruatiua. *pretiosi,*) alibi, quod nardi pistici. Pistis Græce, fides Latine. Vnde pistici, i. non sophisticati.

De IV. Consequenter effectus ponitur. (*Et effudit super caput eius discumbentis.*) Sed hic quæstio duplex: Quomodo Christus sustinuit? Quia videtur ad lasciuiam pertinere? Respondit Aug. de doctrina Christiana. Aliter existimatur in persona communi; aliter in persona prophetica, quia in persona communi secundum factum, sed in prophetica secundum suam significationem. In persona communi significaret lasciuiam: In persona prophetica significationem. Expositio allegorica, quia significat sepulturam Christi, quia antiquitus corpora solebant inungi. Marci 14. *Præuenit corpus inungere in sepulturam.*

Mystice, vnguentum significat quodcunq; opus bonum. Istud autem opus dupliciter potest fieri. Quia quoddã est, quod non fit propter Deũ, sed propter iustitiam naturalem, vt opus gentilis: & hoc est vnguentum; sed non pretiosum. Si propter Deum, sic est pretiosum. Vnde pedes vngit, quando bonum opus facit propter vtilitatem proximi: Sed cum ad gloriam Dei; tunc vngit caput.

Sed

Sed quid est, quod dicit Ioannes, quod pedes; & Matthæus quod caput? Augustinus dicit, quod vtrumque: Sed quid est, quod dicit Marcus: *fregit alabastrum?* Dicit Augustinus: Accidit aliquando, vt aliquis effundit sic, vt nihil remaneat; & post frangit, sic fecit ista, & effudit, & fregit. Vel si vult quis calumniari, potest dici, quod primo pedes, deinde caput vnxit.

PARS IV.

De defensione mulieris contra murmurantes.

Videntes autem discipuli indignati sunt.] Sed hic ponitur. Quia Ioannis 12. dicitur, quod solus Iudas dixit; iste, quod omnes. Duplex est responsio. *1.* Secundum Hieronymum: Quia hic, quod discipuli dixerunt, dicitur per synecdochen, discipuli, id est, discipulus, & hic modus consuetus est in Scriptura. Hebræorum 11. *Secti sunt, quia vnus sectus*, scilicet non nisi Esaias. 2. *Vel* potest dici, quod omnes; quia vt dicit Augustinus, Iudas omnes excitauit. Item, quod alij excitati propter inopiam pauperum; iste vero motus fuit propter auaritiam, vnde dicunt: (*Vt quid perditio hæc?*) Sed quare hoc dicebant? Audierant Dominum multum commendasse misericordiam, Matth. 19. *Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus.*

Sciens autem Iesus, ait illis.) Hic ponitur excusatio

mulieris. Et *primo* excusat. *Secundo* obiectioni discipulorum respondet: *Tertio* exponit quod dixerat.

De I. Dicit ergo: *Quid molesti estis huic mulieri?* Dominus semper est aduocatus huius mulieris: Quia Luc. 7. Pharisæus accusabat eam de peccato: *Hic si esset Propheta sciret vtique, quæ & qualis est mulier, quæ tangit eum*, &c. Et Dominus excusauit eam per dilectionem. Item *Luc. 10.* etiam Martha accusabat eam de otio; & Dominus excusabat eam per contemplationem. Hic discipuli de vnguenti effusione, & Dominus excusat eam ex deuotione dicens: (*Quid molesti estis huic mulieri?*) Iob. 6. *Super pupillum irruitis, & subuertere nitimini amicum vestrum.*

(*Opus bonum operata est in me.*) Proue. 3. *Noli prohibere aliquem benefacere; si potes, tu ipse bene fac.* Chrysostom. Aliquando contingit, quod aliquis facit bonum opus ex genere, & forte melius facere potuisset: vnde aliter est agendum ante factum, & post factum. Post factum, de facto commendandus est: sed si veniret ante factum, consulendum esset ei, vt faceret, quod melius est. Vnde credendum, si à Domino petiisset ante consilium, dixisset ei, vt daret pauperibus.

De II. (*Nam pauperes semper habebitis vobiscū*, &c.) Hic ponitur responsio ad obiectionē eorum. Quia illi dicebant, quod poterat dare pauperibus. (*Me autem non semper*, &c.) Verum est, secundum præsentiam corporalem, sed semper erit secundum præsentiam spiritualem. Vnde dicit Matth. vltim.

Ecce

Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi.

De III. Et quid fecit? *Mittens autem hoc vnguentum in corpus meum, ad sepeliendum me fecit.* Sed quid est? Nunquid intendit sepelire Christum? Non. Sed sicut dicit Augustinus: Spiritus Sanctus sicut monet ad loquendum, ita aliquando ad operandum. Vnde Roman. 8. *Qui Spiritu Dei aguntur, non sunt sub lege.* Itaque accidit, quod à Spiritu Sancto instruatur quis ad aliquem sensum; quem non intendebat. Sic ista bonum opus intendebat, sed Spiritus Sanctus illud ordinabat ad sepulturam. Dicit: (*Bonum opus*, &c.) Posset quis dicere, dare proximo, esset bonum opus. Verum est, sed non tantum, quod prædicetur per vniuersum mundum. Ideo subdit: (*Amen dico vobis, vbicunque prædicatum fuerit, &c. dicetur in memoriam eius*, i. in commendationem eius. Hieronym. dicit: Iste crucifigendus prænunciat Euangelium narrandum in vniuerso mundo, & tamen non erat adhuc diuulgatum, cum Matthæus scripsit.

NOTA: Multi voluerunt diuulgari natiuitatẽ suã per vniuersum mũdum, & deleta est memoria eorum; factum tamen huius non est deletum. Prou. *Memoria iustorum cum laudibus.* Et Psal. 102. *In memoria aterna erunt iusti.*

PARS V.

De proditionis tractatu.

SVpra posuit triplicem prænunciationem Dominicæ passionis, hic intendit ad narrationem. Et duo facit. Primo præmittit præparatoria: Secundo agit de ipsa passione. Sunt autem tria præparatoria. *Primo* ponitur tractatus proditionis: *Secundo*, institutio communionis Dominicæ: *Tertio*, de oratione Christi.

Circa primum tria. *Primo* describitur persona proditoris: *Secundo* tractatus proditionis. *Tertio*, solicitudo. De I. (*Tunc*) Intellige, quod non refertur ad immediate præcedens, quia de ista muliere per transpositionem dictum est: sed retorquetur ad illud, quod dictum est, quod congregati sunt principes Sacerdotum, vt Iesum, &c. *Tunc abiit vnus de duodecim, qui dicebatur Iudas Scarioth.*) Describitur persona eius ex tribus: 1. Ex officio, quia *vnus erat de duodecim*; non solum de discipulis, sed de duodecim spiritualiter vocatis. Ioannis 6. *Nonne vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est?*

Sed quare futurum malum, & proditorem voluit eligere. *Prima ratio* est: Ad significandū, quod nullum condemnat propter suam prædestinationem, vel saluat; sed propter præsentem iustitiam. Vnde si damnaret propter suam prædestinationē, non imputaretur alicui. Item propter consolationem hominum. Sciebat enim esse futurum, quod multi deciperentur in electionibus, Sicut de Philippo

sippo accidit, qui elegit Simonem magum: ideo Dominus permisit inter discipulos proditorem esse. *Alia* potest esse *ratio*. Vt nullus vituperaretur, si quis esset malus; cum in primo collegio vnus fuerit malus. 2. Describitur ex nomine persona proditoris, qui dicebatur Iudas. Inter discipulos vocati fuerunt hoc nomine duo. Tamen vnus fuit malus; per quod significatur, quod quidam confidentes Deum sunt boni, quidam mali. De bonis Psal. 113. *Facta est Iudæa sanctificatio eius.* De malis dicitur ad Titum *1. Confitentes se nosse Deum, factis autem negant.* 3. Describitur à patria Scarioth, &c. Est villa quædam, & interpretatur memoria mortis, quia peccatum Iudæ in memoria habetur. Et potest ad illud referri, quod dicitur Hieremiæ *17. Peccatum Iudæ scriptum est stylo ferreo in vngue adamantino. Ad Principes Sacerdotum,*) qui Christum habeant interficere, obliuiscens illius, quod dictum est Psalmo 1. *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum*, &c. Et in Genes. dicit Iacob cap. 49. *In consilio eorum non descendat anima mea.*

De II. (*Et ait illis:*) Hic ponitur tractatus proditionis. Et primo, consideranda est cupiditas eius: Secundo præsumptio. Cupiditas, cum dicit: (*Quid vultis mihi dare*, &c.) Propter pecuniam, omnem amicitiam contempsit. Eccles. 10. *Nihil est iniquius quam amare pecuniam.* Hic n. animã suam venalem habet. Iste enim quia non refrenauit cupiditatem, incidit in proditionẽ. Quia vidit, quod fraudatus erat pretio vnguenti; ideo vo-

luit recuperare in prodendo Christum. 2. Præsumptio, cum dicit: *(Et ego eum vobis tradam.)* Magna præsumptio fuit, eum tradere, qui omnia sciebat. Item, loquitur iste, vt valde male sentiens de Deo, quia cum quis vult vendere rem, quam diligit, imponit ei pretium. Sed quando habet rem, de qua vult se expedire, dicit: Date mihi, quod placet. Sic dicit iste: *(Quid vultis mihi,* &c.) i. date, quod vultis. *Pro nihilo habuerunt terram desiderabilem,* Ps. 105. Et isti *(constituerunt ei triginta argenteos.)* Dicit Origen. quod simili modo faciunt, qui pro temporali cõmodo Deum dimittunt. Habitat enim in nobis per fidem: sed tunc dimittimus, quando nimis temporalibus adhæremus, vnde dixit: *(At illi constituerunt ei triginta argenteos.)* Sed quare ita expressit? Quia ita significatum erat per illud Zach. 11. *Et appenderunt mercedem meam triginta argenteis.* Et non est dicendum, quod Ioseph venditus fuit triginta denariis: sed Scriptura vult quod solum triginta argenteis, i. denariis. Sed quid vult dicere, quod triginta intelligendum est? Iste numerus cõponitur ex quinque & sex, vnde quinquies sex, sunt triginta. Per quinque significantur quinque libri Moysi, vel temporalia, quæ subiecta sunt quinque sensibus. Vnde signatur, quod post legẽ Moysi in sexta ætate fieret salus.

De III. [*Et exinde quærebat opportunitatem*, &c.] Hic ponitur solicitudo. Et quare hoc faciebat? vt facilius & occultius facinus perpetraret, sicut est de peccantib. quia, *qui male agit, odit lucem,* Ioa. 3. & Iob 24. *Oculus adulteri obseruat caliginem.*

II. CON-

II. CONCIONIS DISPOSITIO.

De accessu ad hortum.

Et Hymno dicto, &c. Matth. 26.

SCOPVS. Posita institutione Noui Sacramenti; hic prænunciatur futurum scandalum discipulorum. Et primo præmittitur locus: Secundo prænunciatio. Et hoc competit præmissis, & ei quod sequitur. Vnde cum vtroque potest ordinari.

PARTITIO.

I. De prædicto omnium scandalo.
II. De prædictione scandalizandi Petri.
III. De tristitia ante orationem.

PARS I.

De prædicto omnium scandalo.

ET *hymno dicto.*] Per hoc, exemplum duorum nobis dat. *Primo* fuit cœna, & prandium materiale, post quod gratias debemus reddere, & Deũ laudare. Psalm. 21. *Edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt Dominum, qui requirunt eum.* Item, post istud fuit cœna sacramentalis: post quam etiam debemus gratias agere, vt hic. Et illud, quod post communionem dicitur in Missa, repræsentat istũ hymnum. Ideo fideles debent expectare vsque ad finem Missæ, vt hymnum istum audiant. Et hoc

est, quod Ioan. 17. dicitur: *Pater clarifica Filium tuũ; vt Filius tuus clarificet te.*

Exierunt in montem Olivueti.] Mons enim Olivueti, quia oliuæ pingues sunt, spiritualem pinguedinem significat. Genes. 49. *Pinguis panis eius*, &c. Et signat pinguedinem gratiæ, & gloriæ cœlestis, in quam prouehitur. Psalm. 67. *Mons Domini mons pinguis.* Oleum membra fessa quietat, dolorem mitigat, igni pabulum & claritatem præstat. Sic erit in illa gloria: quia amouebitur omnis labor, omnis dolor, omnis aderit claritas.

2. Quod dicit in montem Olivueti, conuenit prænunciationi futuræ. Per oleum misericordia signatur. Sicut enim supernatat aliis liquoribus; sic Psalmo 144. *Miserationes eius super omnia opera eius.*

3. In monte scandalum ostenditur, vt misericordia signetur præuia. *Cum ceciderit iustus, non collidetur, quia Dominus supponit manum suam.* Psal. 36.

Tunc dicit, omnes vos, &c.) Hic ponitur scandalum. Et *primo* in generali: *Secundo* in speciali.

De I. Duo. *Primo*, prænunciat. *Secundo*, ne videatur fortuitum, authoritatem inducit.

I. Et in isto verbo aggrauatur peccatũ discipulorum ex multis. Primo ex vniuersitate. (*Omnes vos.*) Esaiæ 1. *A planta pedis vsque ad verticem capitis non est in eo sanitas*, &cæt. Item materia tangitur: (*Scandalum patiemini in me.*) 1. Corinth. 1. *Nos prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum.* Iudæi, quia non quærebant nisi infirmitatem carnis, scandalum passi sunt.

2. Ag-

2. Aggrauatur peccatum appropinquatione temporis: Quia post tantas monitiones post Sacramenti susceptionem. Vnde iam obliti erant, quæ fecerat eis; & bene *comparati sunt viro consideranti vultum natiuitatis suæ in speculo: considerauit enim se, & abiit, & statim oblitus est, qualis fuerit.* Iacobi 1.

Item *3.* quia in nocte, quia, *qui ebrij sunt, & qui dormiunt in nocte dormiunt.* 1. Thess. 5. Sic etiam qui scandalizantur.

II. Subiungit authoritatem: (*Scriptum est enim: Percutiam pastorem, & dispergentur oues.*) Zachar. *13. Percute pastorem,* scilicet Christum, &c. Hic autem dicitur: *percutiam.* Et satis conuenienter, quia Propheta desiderabat, vt istud fieret, ideo dixit, *percute,* &c. Sed Christus in propria persona loquitur. Et in isto die prænunciat primo passionem Christi: secundo scandalum. 1. *Percutiam pastorem.*] Iste pastor est Christus. Ioann. 10. *Ego sum Pastor bonus.* 1. Petr. 2. *Conuersi estis ad pastorem & Episcopum animarum vestrarum.* Et iste percussus est, quia Deus tradidit eum: Nam *proprio Filio non pepercit.* Rom. 8. Et hoc propter peccata nostra. Esaiæ 53. *Propter scelus populi mei percussi eum.*

2. Prænunciat scandalum. *Et dispergentur oues.*) Oues sunt fideles. Ioan. 10. *Oues meæ vocem meam audiunt.* Et sic Deus passus est, vt dispergerentur, vt post congregaret. Psal. *146. Dispersiones Israelis congregabit.* Et Ioann. 10. *Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere.*

3. Prænunciat gaudia resurrectionis. *Postquã autem*

tem resurrexero, præcedam vos in Galilæam.) quia licet Pater resuscitauerit eum, sicut dicitur Act. 2. *Quē Deus suscitauit solutis doloribus inferni*: tamen propria virtute surrexit, quia virtus Patris est virtus Filij. 2. Cor. vlt. *Sed si crucifixus est propter infirmitatem nostram, viuit tamen ex virtute Dei.* Contra illud quod dixerat, *dispergentur oues*, dicit: *Præcedam vos*, &cet.) Oues enim sequuntur pastorem; vnde pastor cōgregat vocando eas nominatim. Vel potest referri ad illud, quod dixit: *Postquam resurrexero.* Quia possent aliqui credere, quod multum esset tempus vsque ad resurrectionem suam, ideo dixit, quod non multum. (*præcedam vos*, &c.) Consuetudo eius erat, vt parū moraretur in Iudæa; sed cito transibat in Galilæam. Vult ergo dicere, ante resurgam, quam possitis venire in Galilæam; vt ostenderet, se esse illum, qui apparebit eis: ideo satis potuerūt certificari.

Securitatem dat, quia in Iudæa persecutionem patiebantur; ideo dicit, quod præcedet in Galilæam, vt remoueat eos à timore. Chryso. Non quod primo apparuerit in Galilæa: Sed hic apparuit, immo in Hierusalem. Quare ergo potius dicit in Galilæam. Galilæa interpretatur transmigratio. Vnde 1. significatur, quod per resurrectionem transibimus à vita mortali ad immortalem. Et in ista nos præcessit, quia Christus est primitiæ dormientium. 2. Signatur transmigratio discipulorum ad gentes: & in hac Christus præcessit, corda mouendo.

PARS

PARS II.

De prædictione scandalizandi Petri.

TRia hic. *Primo* ponitur occasio: *Secundo*, prænunciatio. *Tertio*, excusatio.

De I. Est *quæstio* literalis. Videtur Petrus hoc dixisse, postquã recessissent de cœnaculo; sed Luc. 22. videtur dicere, quod antequam recessissent; & huic consonat Ioann. 13. August. soluit, quod Petrus hoc ter dixit. Et sic concordant omnes. Quia, si consideremus narrationem, ex pluribus causis hoc dicit. 1. Hîc fuit motus ex eo, quod scãdalum prænunciauit. Luc. 22. dixerat Dominus: *Ego pro te rogaui Petre, vt non deficiat fides tua.* Et tunc dixit Petrus: *Domine, tecum paratus sum, & in carcerẽ & in mortem ire.* 2. Sed in Ioanne dictum est alia de causa, quia dixit Dominus: *Quo ego vado, vos non potestis venire modo.* Tunc dixit Petrus: *Animam meam ponam pro te.* Et potest esse, quod bis dixerit in cœnaculo: semel extra, sicut hic dicitur. Et potest esse quod ex feruore dicebat, & non considerabat vires suas.

Tamen in tribus deliquit. 1. Quia non plus Domino credidit quam sibi; cum tamen scriptum sit ad Roman. 3. *Solus Deus verax, omnis homo mẽdax.* 2. Quia prætulit se aliis. *Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor.*) Vnde reputabat se aliis firmiorem; & incidit in illud, quod dicitur Luc. 18. *Non sum sicut cæteri hominum*, &cæt. 3. Quia attribuebat sibi, quod non debebat: cum

scri-

scriptum sit Ioannis 14. *Sine me nihil potestis facere.* Quia ergo arroganter locutus est, ideo magis permisit eum cadere. Et hoc facit Deus, quia multũ odit superbiam. Iob 14. *Et respiciens omnem arrogantem humiliat.*

De II. *Ait illi Iesus: Amen dico tibi,* &cæt.] Putare poteras, quod dixerim comminatorie, ideo dico tibi: *Amen,* id est, corde tibi dico, *(quia antequam gallus in hac nocte cantet, ter me negabis.)* Aggrauatur eius culpa, ex propinquitate temporis; quia in hac nocte. Item ex multitudine, quia ter; sicut ter præsumpserat, ita ter negauit post præsumptionem. Iob 21. *Si lætatum est in abscondito cor meum.* Sed *quæstio* est de hoc: *Antequam gallus cantet,* &cæt.] Quia in Marco 14. habetur, *antequam gallus bis vocem dederit.* Secundum Augustinum potest solui. Secundum historiam, verum est, quod Marcus dicit: Et quod Matthæus dicit, potest sic solui: dicitur quis facere, cum facit in proposito, sicut Matth. 5. *Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est eam in corde suo.* Sic Petrus in suo proposito negauit ter, vel etiam pluries, ex quo timorem concepit. Vnde Matthæus dixit, quod interius intendebat: sed Marcus quod exterius gessit. *Vel aliter:* Quod dixit, quod ter esset negaturus, non necesse est, vt sit ante galli cãtum completum, sed inchoatum.

De III. Sequitur excusatio Petri: *(Ait ei Petrus,* &c. Excusat se Petrus, *(quia si oportuerit me mori tecum, non te negabo.)* Et tamen timuit, quia ad vocem ancillæ negauit. Hieronymus ait: quod nescivit, quid

quid diceret, quia solus Christus moriturus erat, vt solus esset Redemptor. Esai. 63. *Torcular calcaui solus.* Deinde ponit affirmationem, scilicet aliorum. (*Similiter & omnes discipuli dixerunt.*) Etsi dixerunt vt Petrus, tamen alij meliorem causam habebant, quam Petrus, se excusandi, quia alij sine assertione dixerant.

PARS III.

De tristitia ante orationem.

DVo hic: *Primo* proponitur propositum orandi: *Secundo*, necessitas orandi.

De I. Duo. *Primo* ponitur locus. *Secundo* prænunciat propositum. I. *Tunc venit*, &c.) Contrarium videtur, quod dicitur in Ioan. 18. *Egressus Iesus venit trans torrentem Cedron.*

Nota, quod villa illa erat in pede montis Olieti, vnde idem erat locus, & veniebat eo post cœnam, quasi ad spatiandum.

II. Tunc prænunciat propositum orandi: (*Et dixit discipulis suis: Sedete hic, donec vadam illuc & orem.*) Simile habetur Genes. 22. *Dixit Abraham ad pueros suos: Expectate hic cum asino, & ego & puer illuc vsque*, &c. Sed hic mouet Damascenus quæstionẽ: *Oratio est ascensus in Deum:* Intellectus autem Christi coniunctus erat Deo. Quomodo ergo indigebat, Deus qui faciebat? vnde dicatur, q̃ ipse orabat non propter se, sed ob nostram vtilitatẽ. Et hæc duplex est. Quia orauit, vt daret nobis exemplũ, quo in tribulatione recurramus ad Dominum. Ps. 119.

Ad

Ad Dominũ cum tribularer, clamaui. 2. Vt ostenderet, se esse ab alio, & quod ab alio habebat. vnde dicit: *Non potest Filius à seipso facere quicquam.* Et Ioannis 8. *Ego à meipso facio nihil.* 3. Ad excludendum errorem. Quia dicebant aliqui, quod non esset eadem virtus Patris & Filij. Ioannis 8. *Ego honorifico Patrem meum.*

Dat ergo exemplum orandi, & modum. Prima enim conditio orationis est, vt sit humilis. Quod signatur, quia iuit in vallem. Iudith 9. *Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio.* 2. Debet esse deuota, vndè in Gethsemani, id est, in villa pinguedinis. Psalm. 62. *Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea.* 3. Vt sit solitaria. Sicut Matthæi 6. *Intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora Patrem tuum*, &c.

De II. (*Et assumpto Petro & duobus filiis Zebedæi.*) Hic prænunciat necessitatem orationis. Et hæc erat tristitia.

Et *primo* ponit testes tristitiæ: *Secundo* ostendit tristitiam. *Tertio* repellit.

I. *Et assumpto Petro*, &c.) Tres secum assumpsit. Et quare istos præ aliis? Vna ratio. Quia isti firmiores erant, & quia omnes scandalizabat infirmitas: ideo magis istis infirmitatem suam voluit monstrare, quam aliis. Item ostenderat eis gloriam, ideo volebat, vt sicut viderunt gloriam, ita viderent infirmitatem, & cognoscerent, quod nec infirmitas gloriam, nec gloria absorberet infirmitatem.

II. Sequitur ostensio infirmitatis. Et *primo* facto.

Secundo

Secundo verbo. Et secundum hoc tria facit. Quia *primo* dicit, secundum quæ Christus tristatus est. *Secundo*, quare tristatus est. *Tertio*, quomodo tristatus sit.

Quoad primum, (*cœpit contristari & mœstus esse.*) Hic cauendi sunt duo errores. 1. Quidam dixerant, quod tristatus est secundum diuinitatem. Et hoc non potest esse. Nam tristatus est, quia passibilis erat: sed diuinitas non erat passibilis. 2. Opinio Arrianorum, aliàs Eunomij erat; quod in Christo non erat anima, sed verbum loco animæ. Et quare hoc dicebat: Vt omnia, quæ ad defectum pertinent, ad Verbum referrentur, vt ostenderetur minor Patre. Et hoc falsum est. Ideo passus est secundum quod pati potuit, id est, secundum animam. (*Tunc ait illis: Tristis est anima mea vsque ad mortem*, &c.) Non dicit: ego sum tristis, quia *ego* est ostensiuum personæ: non enim tristabatur inquantum Verbum, sed secundum animam. Ideo excluditur error & Arrij, & Apollinaris. Item Manichei qui ponit, eum non vere passum. Vnde patet, secundum quod tristatus est.

Quoad secundum. Sed *quare tristatus est?* Diuersa sunt verba Sanctorum. 1. Hilarius & multi alij dixerunt, quod non tristatus est propter se, nec propter mortem suam; sed propter scandalum discipulorum. Et id vult probare per hoc, quod assumpsit eos. 2. Damascenus dicit: Tristabatur pro seipso. Et quare? Quia tristitia inest ex hoc, quia caremus eo, quod naturaliter amamus. Anima naturaliter vult vniri corpori: & istud fuit in a-

nima Christi, quia comedit, & bibit, & esuriit. Ergo separatio erat contra naturale desiderium: ergo separari erat ei triste.

Tamen possumus intelligere, quod aliquid inest animæ secundum se; & aliquid per comparationem ad aliud: sicut amara potio secundum se considerata, dolorosa est; sed relata ad finem nostræ salutis, est causa gaudij. Sicut aliquid est rationis, vt natura est; & aliquid rationis in quantū ratio. Sic ista mors Christi erat materia tristitiæ, secundum quod considerabatur secundum se; sed secundum quod referebatur ad rationem referendo ad finem, sic gaudebat. Ideo verba Hila. & Hieronymi intelliguntur, referendo ad finem.

Quoad tertium. *Quæritur*, quomodo tristitia cadit in Christum. Notandum, 1. quandoque tristitia accidit secundum passionem, aliquando secundum propassionem. Secundum passionem, quando aliquid patitur & immutatur. Sed quando patitur, & non immutatur, tunc habet propassionem. 2. Quandoque huiusmodi sunt in nobis, ita vt ratio immutetur; & tunc passiones sunt cōpletæ. Quando autem ratio non immutatur; tunc est propassio. 3. Sed in Christo nunquam fuit ratio immutata; ideo fuit propassio, & non passio: vnde signanter dicit Euangelista: *Cœpit tristari.*

Item dicit Augustinus, quod nos habemus tristitiam vt contractam, Christus autem vt assumptam. Illud enim contrahitur, quod nascendo per originem habetur. Sed Christus assumpsit naturam nostram, vt voluit, ideo non fuit à necessitate, vt

se, vt passibilitatem acciperet, sed à voluntate. Item: Notandum, quod dicit Damascenus, quia in nobis motus actionum præuenit rationem; quia aliquando est in nobis passio, & aliquando propassio: in Christo autem non fuit nisi propassio, & nunquam fuit in Christo, vt motus insurgeret in inferioribus viribus animæ, immo hæ suberant totaliter rationi. Ideo cum volebat, permittebat agere inferiores vires, secundum quod eis erat naturale. Vnde alius Euangelista dixit, quod *turbauit seipsum*, quia isti motus non potuissent accidisse, nisi secundum quod voluit: *Tunc ait illis: Tristis est*, &c.

NOTA, quod dicit, (*vsque ad mortem,*) per quam satisfaciam pro isto scandalo, & pro aliis. Vel secundum aliam expositionem: Non credatis, quod in perpetuum debeat durare: sed quamdiu corpus erit passibile, & hoc est, *vsque ad mortem tristis est anima mea,* & tunc glorificabitur.

III CONCIONIS DISPOSITIO

De Oratione in horto.

SCOPVS. Supra tetigit causam tristitiæ; hic autem agit de ordine orationis Christi. Et quia ter orauit, ideo diuiditur hæc pars in tres partes, secundum tres orationes.

PARTITIO.

I. *De prima orationis statione.*
II. *De iterata oratione.*
III. *De tertia oratione.*

PARS I.

De prima orationis statione.

DVo hic. *Primo* ponit orationem orantis. *Secundo* increpat discipulorum defectum.

De I. Duo. *Primo* ponitur cõditio orantis. *Secundo* tenor orationis. I. Triplex autem conditio cõmendatur. *Primo* notat Solicitudinem: *Secundo*, Humilitatem: *Tertio* Deuotionem. 1. Solicitudinem, quia (*progressus pusillum,*) ab illis etiam, quos elegerat, se separauit, Matth. 6. *Cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito.* Sed notate, quod non multum, sed *pusillum*: vt notaret, quod non longe est ab inuocantibus eum. Psal. 144. *Prope est Dominus omnibus inuocantibus.* 2. Vt viderent eum orantem, & formam accipe-

acciperent, ideo sequitur humilitas. (*Et procidit in faciem suam.*) Primo propter humilitatem communem, quæ necessaria est ad orationem. Eccles. 35. *Oratio humiliantis se nubes penetrabit.* Item propter humilitatem specialem, sc. Petri, quia dixerat: *Si oportuerit me mori tecum*, &c. Ideo Dominus procidit, vt signaret, quod non debebat de sua virtute confidere, Matth. 10. *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.* 3. Signatur conditio pietatis, siue deuotionis, cum dicit: (*Pater mi.*) Necessarium enim est oranti, vt ex deuotione oret. Vnde dicit, (*Pater mi:*) Quia ipse singulariter Filius; nos autem per adoptionem. Ioan. vltim. *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum*; quasi aliter meum, & aliter vestrum.

II. Consequenter tenorem orationis subiungit: (*Si possibile est, transeat à me calix iste.*) Ista oratio tripliciter potest exponi: & quocunque modo exponatur, duo sunt consideranda. *Primo* in communi quoad omnes: quia, secundum Damascen. *Oratio est ascensus mentis in Deum*: vnde oratio est secundum mentem, vel superiorem rationem, sed tamen infra Deum constitutam; supra autem humanam naturam, sed sub diuina voluntate. Ergo sic orat, vt superior ratio descendat ad ista, inquãtum decet, sc. vt semper subdatur rationi diuinæ. Ideo dicitur: *Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu.*] Quia superior ratio sequitur voluntatem naturæ, non tamen simpliciter, sc. si relata superiori, non repugnet. Vnde vult dicere: volo, vt impleatur, quod volo, si non repugnet tuæ iustitiæ, iam

volo tuam iustitiam impleri. Et in hoc docet exemplo, qualiter affectiones debemus ordinare: ita scilicet, vt non à regula diuina dissonent.

Secundo, potest exponi secundum Chrysostomum & Origenem, ita vt per calicem significetur passio Christi. Vt Psalmo 115. *Calicem salutaris accipiam*, &cæt. Constat, quod Christus habuit naturalem hominis voluntatem; hoc autem, quod mortem refugiat, est, vt hominem se ostendat. Item dixit: (*Si possibile est, transeat calix*,) id est, passio: sed non absolute dico, sed si possibile. Et quia posset quis dubitare, an esset Deo possibile; ait; *omnia tibi possibilia sunt*. Mar. 14.

Veruntamen non sicut ego volo, &cæt.] id est, si congruit iustitiæ tuæ, volo. Vnde duas tangit voluntates: vnam, quam habebat à Patre, inquantũ Deus, & in hoc confunditur error multorum: aliam, inquantum homo, & istam voluntatem in omnibus submittebat Patri, dans nobis exemplũ, vt voluntatem nostram voluntati Dei submittamus. Ioannis 6. *Descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me Patris.*

Tertia expositio. Secundum Hieronymum, non petebat simpliciter, sed *vt iste Calix* transiret. Videbat se passurum à Iudæis, volebat igitur, vt transiret, id est, ita redimeret mundum, vt non esset delictum Iudæorum. Roman. 11. *Delictum Iudæorum salus est gentibus.*

Hilarius vero dicit sic: Non rogat Dominus, vt non moriatur, sed rogat, vt calix in alios transeat, quasi

quasi dicat: Accipiam calicem cum fiducia, rogo vt discipuli mei sine diffidentia accipiant. *Sed quare dicit: Si possibile est?* quia hoc videtur contra naturam, vt mortem sine dolore accipiant, vnde vult dicere: Ego vellem alios non pati, si possibile esset, sed fiat, sicut vis; id est, secundum tuam ordinationem.

De II. Quoad increpatos discipulos quatuor: *Primo* ponitur defectus. *Secundo* increpatio. *Tertio* admonitio: *Quarto* causa admonitionis.

De I. Cum orasset, [*venit ad discipulos, & inuenit eos dormientes.*] Ratio ad literam; quia iam pars noctis transierat, ideo somno erant grauati. Item quia tristes erant, & talibus facile subrepit somnus. Prouerbiorum decimoseptimo: *Spiritus tristis desiccat ossa.*

Item signatur, quod Christo ascendente pro nobis ad passionem, multi dormiêre; sicut hi *dormitauerunt omnes, & dormierunt*, Matthæi 25.

De II. *Et dicit Petro: Sic? Non potuistis*, &cæt.] Quare magis Petro? Quia Petrus magis se iactauerat, quod assisteret ei in necessitatibus. Ideo iam erat præsagium casus futuri. *Non potuistis*, &c. Quia omnes promiserant cum Petro. *Similiter autem & omnes dixerunt.*

De III. *Vigilate, & orate*, &c.] Hæc admonitio est: Vos de vobis confiditis, sed debetis refugere ad suffragia orationis. De IV. *Orate, ne intretis in tentationem*,] Matth. 6. docet hoc: *Et ne nos inducas in tentationem*, &c. Et præmittit vigilantiam ad præparationē. Eccl. 18. *Ante orationem præpara animā tuā*,

id est, necessaria est prudentia, Matth. 10. *Estote prudentes sicut serpentes.* (*Spiritus quidem promptus, caro autem infirma*, q. d. Quod promittis, ex promtitudine est spiritus: non tamen est necessaria oratio propter spiritum, sed propter carnem, quæ infirma est; ideo & necessaria est vigilatia. Simile est, quod Apostolus dicit, Rom. 8. *Corpus quidem mortuum est propter peccatum, sed spiritus vivit propter iustificationē.* Nota, quod omnium caro est infirma: sed non omnium spiritus est promtus. In malis siquidem sicut caro est infirma, ita & spiritus. E contrario in bonis; quia spiritum habent promtum: & ideo in resurrectione spiritus reddit corpus promtum.

Vel potest esse duplex infirmitas; *Una* mala, quę inclinat ad peccatum, Rom. 7. *Non habitat in carne mea bonum. Alia* infirmitas bona; qua carnalis defecit sua promtitudine, secundum quod dicitur in Canticis: *Nunciate dilecto, quia amore langueo.* Et ex ista causa debet homo vigilare. vt dicit Orig. Sicut qui habet magnum thesaurum, diligenter vigilat, vt illum custodiat.

PARS II.

De iterata oratione.

ITerum secundo abiit & orauit.) Secundum Chrysost. ad hoc secundo orat, vt firmius veritatem humanæ naturæ ostendat. vnde Genes. 41. *Quod secundo vidisti, firmitatis indicium est.* (*Si non potest transire, &c.*) Potest hoc tripliciter exponi. *Primo* sic: Sub conditione petierat ante, hic autem, quia fuit

fuit certificatus, quod non posset esse, quin illum biberet; ideo petit, vt fiat voluntas eius. q.d. Si non potest esse, quin sic transire debeam ad gloriam immortalitatis. Quia mortalitas non erat contracta, sed assumta; ideo, siue pateretur, siue non; erat transitus ad gloriam immortalitatis. Sed non poterat transire à se, & à membris, nisi biberet.

Vult ergo dicere: Si non potest transire à me & à membris, (*fiat voluntas tua.*) Psalmo trigesimo nono. *Vt facerem voluntatem tuam Deus meus volui.*

Secundo exponit sic Hieronym. Si non potest fieri, vt veritas transeat ad gentes; nisi Iudæi excidant: fiat voluntas tua. Eorum enim dilecto, salus gentibus facta est.

Tertio Hilar. sic exponit. *Si non potest fieri*, vt alii Sancti bibant calicem passionis, nisi exemplo meo; *fiat*, &c. Quia alii Sancti ex passione Christi exemplum cœperunt. Vult ergo dicere, Si non potest transire à me ad discipulos, nisi ego bibam, vt fortiores efficiantur ad bibendū; fiat voluntas tua.

(*Et venit iterum, & inuenit eos dormientes. Erant n. oculi eorū grauati*) somno, Ps. 30. *Turbatus est in ira oculus meus.*

PARS III.

De tertia oratione.

DVo hic. *Primo*, ponit ordinem. *Secundo* concessionem somni.

I. Dicit: *Et relictis illis, iterum abiit, & orauit tertio eundem sermonem, dicens:*] Cur ter orauit? 1. Vt nos à malis præsentibus, præteritis, & futuris liberaret. 2. Vt orationem nostram doceret ad Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum dirigendam. Vnde in orationibus Ecclesiæ semper dicitur: *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto.* 3. Vt trina oratione trinam Petri negationem liberaret. Lucæ vigesimo secundo: *Ego pro te rogaui Petre, vt non deficiat fides tua.* 4. Ter orauit contra tres timores. Est enim timor contra concupiscentiam. Estque hæc triplex, curiositatis, superbiæ & carnis. 1. Ioannis 2. *Omne quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ.* Isti triplici triplex timor respondet, scilicet concupiscentiæ carnis, timor doloris: concupiscentiæ oculorum, timor paupertatis: concupiscentiæ superbiæ, timor opprobrii, & ignominiæ. Et hæc passus est Christus, non quia indigeret, sed pro nobis.

II. *Tunc venit ad discipulos suos, & dixit illis.*] *Primo* indulget somno: *Secundo*, causam assignat. *Tertio*, excitat.

De I. Christus ter inuenit eos dormientes, & primo increpauit eos: secundo tacuit: tertio somnum

num concesſit. Ratio literalis eſt: Quia prælatis datur forma correctionis, qui, dum neſciunt, ex negligentia quid accidit, vel ex infirmitate; poſſunt indulgere.

Sed Dominus 1. poſt reſurrectionem inuenit dormientes, & eis exprobrauit: Luc. 24. *O ſtulti & tardi corde ad credendum!* 2. Viſitauit poſt aceptum Spiritū S. & tunc nihil dicit, quia adhuc erant infirmi, & legalia obſeruabant, vt dicitur de Petro, Galat. 2. 3. Sed vltimo in ſuo aduentu viſitabit, & dimittet eos in quiete ſancta, & pacifica. Pſalmo 4. *In pace in idipſum dormiam, & requieſcam.*

Secundum Auguſtinum: Concedit eis, & ſupra negauit: quia 1. ſupra eſt ſomnus aggrauationis: vnde *erant oculi eorum grauati ſomno,*) & hoc eſt increpandum: hic autem eſt ſomnus quietis; & iſte permittitur. Item 2. eſt ſomnus propter turbationem; & hic prohibetur. De iſto Epheſior. 5. *Surge qui dormis, & exſurge à mortuis.* 3. Aliquando eſt quies corporis; ſed tamen anima vigilat: *Ego dormio, & cor meum vigilat*, Canticor. 5. Item, quia laboraturi erant, ideo oportebat, vt quieſcerent.

De II. Cauſam aſsignat: (*Ecce appropinquauit hora.*) Non hoc habuit ex aliqua neceſsitate facere, ſed ex ordinatione diuina. Ioan. 7. *Quærebant eū, & non poterant manus iniicere in eum, quia nondum venerat hora eius.* Sed hæc hora venerat. Ioann. 13. *Sciens Ieſus, quia venit hora eius, vt tranſeat ex hoc mundo ad Patrem.*

Dicit:

Dices. Si hora est ex ordinatione diuina, ergo non peccant occidentes eum. Ideo cum hoc ponit peccatum. (*Et Filius hominis*, &c.) id est, non faciunt hoc sic ex ordinatione diuina, sed ex impletione voluntatis suæ. Hierem. 12. *Dedi dilectam animam meam in manibus inimicorum eius*, &c.

De I. I. Excitat. I. (*Surgite*,) promptitudinem suam ostendit, vnde Ioann. 18. dicitur, quod *occurrit eis.* Et quare? *Ecce appropinquat, qui me tradet.*) Prope erat, non quod oculo corporali videret, sed ipso spiritu, oculo scil. diuinitatis. Sed quomodo dixit, *surgite*, cum licentiam dedisset dormiendi? 1. Soluit Augustinus. quia improperando dixerat, q.d. Dormiatis, quantum volueritis: *ecce appropinquauit hora*, &c.

IV. CONCIONIS DISPOSITIO.

De captiuitate in horto.

PARTITIO.

I. *De proditione.*
II. *De captiuitate.*
III. *De reprehensi Petri rationibus.*
IV. *De reprehensis ministris.*
V. *De tracto ad Caipham IESV.*

PARS I.

De proditione Iudæ.

TRia hic, *Primo*, describit personam proditoris. *Secundo*

Secundo, Signum proditionis. *Tertio*, complementum.

De I. Describit proditorem ex tribus. *Primo*, ex nomine. *Secundo*, ex dignitate. *Tertio*, ex societate. *1.* Ex nomine. (*Adhuc eo loquente,*) scil.) verba hæc, quibus eis fiduciam adhibebat; (*Ecce Iudas,*) qui dicitur *confitens*. Duo fuerunt Iudæ; vnus malus, alter bonus. Ad signandum, quod quidam cõfitentes in Ecclesia futuri erant boni, Roman. 10. *Ore autem confessio fit ad salutem.* Quidam mali. Tit. 1. *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* 2. Ex dignitate. (*Vnus ex duodecim.*) Licet in tanta esset dignitate constitutus, in tantum scelus cecidit. En exemplum, ne vllus de statu suo confidat. *1.* Cor. 10. *Qui stat, videat, ne cadat.* Ioan. 6. *Nonne vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est?* Et quare elegit eum, cum sciret ipsum futurum malum? Ratio. Vt daret exemplum prælatis, ne desolarentur. 3. Ex societate: (*Et cum eo venit turba multa,* &cæt.) Sicut habuit crudelem animum, ita crudelem societatem: quia omne animal sibi simile appetit. 1. (*Multa.*) Ergo stulta; stulti enim sunt in multitudine. *Stultorum infinitus est numerus.* Et vere stulti erant; quia sapientiæ contradicebant. 2. Erant armati, quia *cum gladiis & fustibus.* Ratio Origenis: Quod multi credebant in eum, ideo timebant, ne eum turba eriperet. Item, quia dicebant Matt. 12. quod in Beelzebub dæmonia eiiciebat: ideo, vt nulla potestas tueretur eum, venerunt armati. 4. Describitur ab authoritate. Quia (*missi erant à principibus sacerdotum, & senioribus populi.*) vt nullus eis contradiceret.

diceret: Impletum quod dicitur in Psalm. 2. *Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius.*

De II. Consequenter agitur de signo proditionis. (*Qui autem tradidit eum, dedit eis signum, dicens,* &c.) Quæstio: Cum esset notus in Iudæa, quare petebant signum? Ratio duplex potest esse. *Vna,* quia audierat Iudas, quod Christus transfiguratus erat in monte; & credebat hoc esse factum arte magica: ideo præuenire voluit per osculi signum, antequam posset se transfigurare. Hanc expositionem ponit Hieronymus: *Alteram* Origenes: Sicut manna in deserto vnicuique sapiebat id, de quo opinabatur: sic Christus apparebat vnicuique, secundum quod habebat opinionem de ipso: ideo fuit necessarium, vt signum daret. Dedit mirabile signum, quia (*Quemcunque osculatus fuero,* &cæt.) signum amicitiæ fecit signum proditionis. Prouer. 27. *Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula inimici.*

De III. *Et confestim accedens ad Iesum dixit: Aue Rabbi, & osculatus est eum.*] Hic ponitur complemẽtum proditionis. Et *primo* signa demonstrauit: *Secundo,* cœpit agere. Et ostendit primo dicto, (*Aue Rabbi.*) Secundo facto, (*Et osculatus est eum.*) Simile 1. Regum 10. Ioab tenuit mentum Amasæ, & interfecit eum. Quare non venit statim ad eum, sed primo salutauit? Primo, propter reuerentiam Magistri. Secundo: Quia timebat, ne priusquam eum manifestaret, se posset transfigurare.

Dixit-

Dixitque illi Iesus: Amice, ad quid venisti?) 1. Si interrogatiue legas; tunc est per opprobrium dictum, quasi dicat: Tu ostendis amicitiam per osculum, & venisti perdere me? Secundum illud, Psalm. 27. *Loquuntur pacem in ore suo, mala autem in cordibus eorum.*

Dixit (*Amice.*) Quoties amicum aliquem vocat, improperando loquitur. Matthæi vigesimosecundo: *Amice quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?* Matthæi 20. *Amice, non facio tibi iniuriam.* 1. Ioannis 4. *Non enim prius dileximus eum, sed ipse prior dilexit nos.* 2. Vel potest legi remissiue: & non est verbum increpatorium; sed permissiuum. (*Amice, ad quid venisti?*) secundum illud Ioannis: *Quod facis, fac citius:* Et vocat amicum, quoad se, quia *cum his qui oderunt pacem, eram pacificus,* Psalm. 119. Et licet sciret eum osculaturum esse, tamen occurrit ei.

PARS II.

De captione.

Primo: Ponitur seueritas captionis: *Secundo* testimonium. *Tertio* reprehensio discipuli.

De I. Tria. *Primo* dicit, quomodo ministri eum capiunt. *Secundo,* quomodo quidam discipulus impedire volebat. *Tertio,* quod Christus reprehendit eum. 1. *At illi tenentes iniecerunt manus,* &cæt.) Esaiæ 1. *Manus vestræ sanguine plenæ sunt.* Ipse autem tradidit se. Hier. 12. *Dedi dilectam animã meam*

meam in manibus inimicorum eius. 2. (*Et ecce vnus ex his qui erant cum Iesu, extendens manum, exemit gladiũ suum.*) Quis iste? Petrus. Vnde, sicut Matth. 16. voluit passionem Christi impedire; sic & hic: Habuit occasionem, ex eo Luc. 22. vbi Dominus præcepit, emant gladios, & hoc crediderunt, quod gladij essent necessarij. (*Percutiens seruum principis sacerdotum, amputauit ei auriculam.*) Nõ credatis, quod habuit tempus deliberandi de auricula amputanda; sed proiecit ictum intentum ad mortem, sed accidit ad auriculam. Nomen istius erat *Malchus*, qui interpretatur *Rex*. Et signat abscisionem regni à populo Iudaico, qui factus est seruus principum Sacerdotum, id est, Romanorum. Huic Petrus abscidit auriculam. Per auriculam auditus signatur, & hic est duplex, sc. dexter, vitæ æternæ: sinister, temporalis: (*Amputauit auriculam eius*) quia à populo Iudæorum doctrinam spiritualium amputauit. Hoc factum fuit occasionaliter; quia Petrus primo prædicauit gentilibus, & ita amputauit dexteram, trahendo gentiles ad fidem.

De III. *Tunc ait illi Iesus: Conuerte gladium*, &c.] Hic ponitur reprehensio. Et *primo* reprehendit Petrum monendo. *Secundo* rationem admonitionis assignat. *1.* [*Tunc ait illi Iesus: Conuerte gladium*. &c] Venerat vt voluntarie pateretur; ideo nolebat defendi. Et in hoc dabat exemplum, vt martyres, patientes pro Christo, non defenderent se.

PARS

PARS III.

De ratione reprehensi Petri.

HÆc triplex assignatur. *Prima* ex pœna: *Secunda* ex voluntate Christi. *Tertia* ex authoritate.

De I. Mitigat ex terrore pœnæ dicens: *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt.*) Mouet quæstionem Augustinus: Quia non omnes qui gladio feriunt, gladio pereunt; sed aliquando febre. Ideo potest exponi tripliciter, vt triplex est gladius. 1. Materialis, de quo Psal. trigesimosexto: *Gladium euaginauerunt peccatores.* 2. Diuinæ sententiæ, de quo Hierem. 19. *Subuertam eos gladio.* 3. Diuini verbi, Ephes. 6. *Et gladium accipite, quod est verbum Dei.* Potest ergo intelligi de omnibus istis. 1. De gladio materiali: Quia qui gladio perimit, gladio peribit; id est, suo, non alieno. Vnde Psal. 36. *Gladius eorum intret in corda ipsorum.* 2. Potest exponi de gladio condemnationis. De quo Genes. 3. Dominus gladium versatilem posuit ante paradisum. Vnde qui alios condemnant, diuina sententia condemnabuntur: Vel aliqui propria autoritate accipiunt, quod non habent ab alio; & tales gladio pereunt.

De II. *An putas, quod non possum,* &c.) Hic assignat rationem ad mitigandum animum Petri; indicans, quod voluntarie patiebatur, & effugere poterat. Sed quia videbat eum præsumentem, ideo dicit: (*Non possum rogare Patrem meum.*) Non dicit, non possum vocare, vel adducere, sed *rogare.* Dicit enim verba hominis, quia orare hominis est.

Et exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones Angelorum? Et istud dictum est secundum infirmitatem animi Petri. Ita Petrus sentiebat, quod deberet eum defendere, & indigeret auxilio hominum.

Sed quid est, quod dicit: (*duodecim legiones angelorum?*) Dicendum, quod societas apud Græcos dicitur phalanga, apud Romanos legio, & habebat sex millia hominum: vnde duodecim legiones sunt 70. millia. Et tot sunt linguæ hominum, sc. 70. vt habetur ex Gen. 11. Ergo vult dicere: Si omnes homines insurgerent contra me, posset Dominus mittere contra quamlibet linguam mille Angelos: & si vnus Angelus destruxit tot millia, vt patet Esaiæ 37. multo magis mille poterunt occidere vnam linguam, Iob 25. *Nunquid est numerus militum eius?* Dan. 7. *Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei.* 2. Remigius dicit sic: Quicunque faciunt voluntatem Dei, possunt dici angeli, id est, nuncij, Esai. 18. *Ite angeli veloces ad gentem conuulsam & dilaceratam*, &c. Psalmo 103. *Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem.* 3. Potest ergo per legionem intelligi legio Romanorum, vnde Dominus posset adducere & prouocare legiones Romanorum ad destruendos Iudæos; sicut post sub Tito & Vespasiano factum fuit. Ex isto loco destruxerunt quidam opinionem illorum, qui dicebant: Quod nō poterat Dominus facere, nisi quod fecit. Quia si poterat legiones conuocare, quas non conuocauit, cōstat, q̄ potest facere multa, quæ non facit.

De III.

De III. [*Quomodo ergo implebuntur Scripturæ?*] Hic ponitur tertia ratio, quare non debeat impedire; quia ita Scripturæ dixerunt, & ideo sic oportet fieri. Non dicit, quæ Scripturæ; quia omnes Prophetæ dixerunt, vel occulte, vel manifeste. Vnde Lucæ vltimo: *Nonne oportuit Christum pati*, &c.

PARS IV.

De reprehensione ministrorum.

DVo hic. *Primo* Commemorat irrationabilitatem facti. *Secundo*, Testimonium.

De I. Iob 16. *Infremuit contra me dentibus.* Quia exierunt *quasi ad latronem:* sed ipsi magis veniebant vt latrones. Latro latet, vt non capiatur; sed Christus offert se in manifesto. Et latrones si nocere volunt, non nocent in publico; sed Christus se offerebat. Vt enim daret oportunitatem, exiuit ciuitate. *Quotidie apud vos*, &c. Simile Ioannis 18. *In occulto locutus sum nihil*, &c.

Dicit: (*docens in templo.*) Hæc erat consuetudo eius semper, vt doceret in templo. (*Et non me tenuistis.*) Vnde patet, quod sicut latrones venistis.

De II. Consequenter ponitur testimonium. *Hoc autem totum factum est, vt implerentur Scripturæ Prophetarum.*) Et non dicit, quorum; quia quasi in omnibus habetur. Psal. 21. *Foderunt manus meas, & pedes meos, & dinumerauerunt omnia ossa.* Esaiæ 53.

Reputauimus eum nouissimum virorum dolorum, &c. *Vt* causatiue non sumitur hic, sed consecutiue. Quia enim Prophetæ dixerunt, nõ accidit; sed ideo prædixerunt, quia accidere debebat, vnde sensus, *vt adimpleretur*, id est, hoc facto adimpletum est, quod per Prophetas prædictum erat.

Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt, vt impleretur, quod dicitur Psalm. 37. *Dereliquerunt me amici mei, & proximi mei.* Sed quare non à principio dereliquerunt? Respondet Hieronym. Quia scriptum est Ioann. 7. quod *quærebant eum, & nemo misit in eum manum, quia nondum venerat hora eius*: vnde à principio credebant, quod se liberare posset, & defendere. Sed cum viderunt, quod captus esset, & non vellet se defendere, fugerunt, & dereliquerunt eum.

PARS V.

De pertracto ad Caipham Iesu, sequente Petro.

DVo hic. *Primo*: Locus, quo ductus est. *Secundo*: sequela Petri. De I. Describitur locus, & societas conuenientium ad locum. Dicit ergo: (*At illi tenentes Iesum duxerunt ad Caipham.*) Iste erat Pontifex anni illius, Ioã. 11. *Cum autẽ esset Pontifex anni illius*, &cæt. Iam enim sacerdotium non secundum legis præceptum agebatur. Mandauerat Dominus, vt Aaron & filij eius essent Sacerdotes iure hæreditario, ita vt mortuo vno remaneret alter. Sed pòst, ambitione crescente, non potuerunt pati,

pati, sed subiecta Iudæa Romanis, iste Caiphas emerat Sacerdotium à Iudæis, & Pilato; ideo iniquus erat princeps. Et non mirum, si iniquus iudex, siue princeps, iniquum facit iudicium.

Et hoc conuenit mysterio: Quia sicut passio Christi erat oblatio veri sacrificij; sic & locus congruere debebat, vt Christus, *qui est Sacerdos in æternum*, in domo Pontificis offerretur. Caiphas inuestigator interpretatur, & potest referri ad malitiã, qua Christum condemnauit.

Dices: Ioan. 18. dicitur primo ductus ad Annam. *Dico*, esse verum: conuenerant enim ad domum Annæ. In hoc apparet malitia eorum, quia cum intenti esse deberent solemnitati, erant intenti malitiæ. Bene conueniebat eis, quod dicitur Esai. 1. *Solemnitates vestras odiuit anima mea.* Completum Psalm. 2. *Conuenerunt aduersus Deum, & aduersus Christum eius.*

De II. *Petrus autem sequebatur eum à longe.* Actum est de loco, hic agitur de Petro perueniente. Tria dicit: *Primo* sequelam. *Secundo*, modum. *Tertio*, quo sequens peruenerit. I. Quod peruenerit, hoc erat feruoris; quod à longe, hoc erat timoris. Significabatur, quod in fide Petri fundata Ecclesia secutura erat Christum: Tamen à longe, quia Christus passus est pro Ecclesia, non pro se. Petrus autem, & Ecclesia passa est pro se. II. Tangitur locus: [*Vsque in atrium principis Sacerdotum.*] Non enim ausus est intrare domum, ne videretur esse de discipulis Iesu. Quomodo autem intrauit, tacet Matthæus, sed narrat Ioann. 18. Quia discipulus

quidam notus erat Pontifici, & introduxit Petrum.

III. Sequitur societas. *Et ingressus intro sedebat cũ ministris, vt videret finem.*] Et hoc faciebat, vel ex curiositate, vel ex pietate. Et hæc tria iam erant quędam dispositiua ad casum Petri: quod à longe sequebatur, significabat, quod non erat firmus: qui enim firmus est, debet appropinquare. Iacob. 4. *Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis.* In domo enim *est sedes Dei & Agni.* Apoc. vltim. In domo enim erat perfecta charitas. Vnde Petrus non appropinquauit ad charitatem Christi. Neq; peruenerat ad malitiam Iudæorum: Itaque tepidus erat; ideo accidit ei, quod dicitur Apoc. 3. *Quia tepidus es, eiiciam te de ore meo.* Item, quia famuli mali, Ecclesiast. 10. *Secundum iudicem populi, sic & minister eius.* Ideo non mirum, si cecidit, quia in mala societate mansit. Quare Psalm. 17. *Cum sancto sanctus eris,* &c.

V. CONCIONIS DISPOSITIO.

Degestis apud Caipham.

PARTITIO.

I. *De examinatione Domini.*
II. *De eius responsione.*
III. *De Domini condemnatione & illusione.*
IV. *De negatione, & pœnitentia Petri.*

PARS

PARS I.

De examinatione Domini.

PRimo per testes: *Secundo*, per propriam confessionem, De I. Tria: *Primo* designatur peruersum studium principum. *Secundo* defectus: *Tertio*, falsum testimonium. I. *Principes autem Sacerdotum quærebant falsum testimonium contra Iesum, vt eum morti traderent*, &c. Quæstio: Quare non sine testimonio eum morti tradebant? *Vna causa* est: Quia hypocritæ quærunt, quod videtur esse bonum; sed veritatem non quærunt; sic isti quærebant, vt viderentur non à se facere, vnde contra legem faciebant. Exod. 20. *Non loquaris contra proximum tuũ falsum testimonium.* Si non licet loqui, nec quærere.

Alia ratio erat: Quia non habebant autoritatem occidendi, ideo quærebant, vt ipsum tradere possent principi.

II. *Et non inuenerunt, cum tamen multi falsi testes*, &cæt.) Ecce defectus. In quo designatur innocentia Christi, vt posset dicere, Psalm. 25. *Ego in innocentia mea ingressus sum.* Semper enim insidiati sunt Christo, sed nil inuenerunt mali. Ergo sic 1. Petri 2. *Benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam.*

III. Sequitur falsum testimonium. (*Nouissime autem venerunt duo falsi testes, & dixerunt.*) *Quæstio*: Quare dicuntur falsi testes, cum manifestum sit, Christum dixisse Ioan. 2.

Respondeo. Secundum Hieronymum. Non solum falsus dicitur, qui dicit, quod nescit, sed qui dictum ad falsum refert intellectum. (*Hic dixit: Possum destruere templum hoc*, &c,) Sed intelligebat de templo Corporis sui. Item non solum est falsum testimonium quoad sensum, sed quoad vocem: quia dixerat: *Soluite templum hoc*, & non dixit: *Possum soluere templum Dei*, q.d. Vos Iudæi soluite templum, id est, Christum, & post triduum resuscitabo illud. Non dixit: *& post triduum reædificabo*: quia reædificare magis ad materiale templum pertinet, sed excitare magis ad corpus: vnde falsi testes erant tam ratione vocis, quam ratione significationis. 2. *Quæstio.* Quare non accusant eum de violatione Sabbati? *Respondet Chrysostomus:* Quia sæpe accusauerunt eum de hoc, & semper excusauerat se, & excusationem confirmauerat miraculis. Item iudex non erat Iudæus, ideo sciebant, quod non reciperet hanc accusationem.

De II. Sequitur examinatio per propriam cõfessionem. Et *primo* ponitur interrogatio quantũ ad testificationem: *Secundo*, quoad principale. 1. *Surgens princeps Sacerdotum ait illi: Nihil respondes?* &c.) Quod surrexit, fuit ex impatientia & furore, audiens, quod Christus non conuincebatur. Neque interrogat, vt excusaret eum, sed vt caperet in sermone. Esai. 32. *Stultus fatua loquetur, & cor eius faciet iniquitatem.* (*Iesus autem tacebat.*) Quare? Propter tria. 1. Vt doceret nos cautelam. Sciebat enim, quicquid ille diceret, totum ad calumniam referent, & in tali casu coram insidiatoribus est tacendum.

dum. Psalm. 38. *Posui ori custodiam, cum consisteret peccator aduersum me.* 2. Quia tunc non erat tempus docendi, sed patientiam habendi. Esaiæ 53. *Quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperuit os suum.* Tertia ratio est. Vt doceret nos constantiam, cum quis de aliquo accusatur iniuste. Esa. 51. *Opprobrium hominum ne metuatis.*

II. Sequitur quæstio de principali. (*Princeps autem Sacerdotum ait illi: Adiuro te,* &c.) Et *primo* ponitur inquisitio: *Secundo* Domini responsio. Videns princeps, quod non posset capere, adiurauit eum; vt in sermone caperet. Ita Ioann. 10. *Vsquequo animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam.* Apud Iudæos pro magno habebatur adiurari. Adiurare enim est adiuramentum cogere. Christiani vt non debent iurare nisi ex necessitate, sic nec debent vti adiuratione, sed loco huius debent vti oratione.

PARS II.

De responsione Domini.

CVm aliquid fuit contra eum, tacuit: sed statim, vt adiurata fuit potestas Patris, respondit. Vnde gloriam Patris semper quæsiuit, Ioan. 8. *Ego gloriam meam non quæro,* &c. Et circa hoc *Primo* ponit responsionem: *Secundo* manifestationem. I. *Dixit ei Iesus,* &c.] Potest exponi, vt Christus non asserat, sed reliquit in dubio, Matth. 7. *Nolite sanctum dare canibus,* &c. Vel potest assertiue legi: *Tu dixisti,* id est, verum est, & patet Matt. 15. *Ego sum.* II. Euiden-

riam ostendit; (*Veruntamen dico vobis: Amodo videbitis*, &c.) Euidenter ostendit, quod ipse sit Filius Dei per duas authoritates. Vna est Psalm. 109. *Dixit Dominus Domino meo*, &c. Et per hanc ostenderat, Matth. 22. quod Christus erat Filius Dei. Alia est, Daniel. 7. *Aspiciebam in visione noctis, & ecce cũ nubibus cœli quasi filius hominis veniebat*, &c. Ita dicit: *Tu dixisti.*) Sed non nosti veritatem.

Veritas manifestabatur, quia dixit, *sedentem in dextris*. I. Exponit hoc Chrysostom. quod sessio à dextris signat dignitatem regiam, Esaiæ 9. *Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit.* 2. Vel sedere à dextris, est esse in plena beatitudine virtutis, vel in bonis potioribus. Dextera enim nobilior pars est, ideo maiorem dignitatem significat: non, quia maiorem habeat potestatem, sed æqualem, Matthæi vltimo: *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.*

De sua potestate dicit: (*Venientem in nubibus cœli.*) Sed quid est, quod dicit: *Amodo videbitis*, &cæt. Nota: Hoc, *in nubibus*, potest referri ad aduentum vltimum, vel quotidianum. Aduentus vltimus erit in nube, Actor. 1. *Quemadmodum vidistis eum*, &c. Matth. 24. *Venient in nubibus.* De aduentu quotidiano, Iob 9. *Si venerit*, &c. Et iste aduentus est in nubibus, id est, in Apostolis & sacris Doctoribus. Esa. 60. *Qui sunt isti, qui vt nubes volant?* Isti dicuntur nubes; 1. quia in altum ascendunt. 2. quia nubes fœcundæ sunt. Primum pertinet ad altitudinem vitæ; secundum ad fœcunditatem doctrinæ. Et

sunt

sunt nubes cœli, id est, cœlestes; quia portauerunt imaginem cœlestem.

Quid est: *Amodo videbitis*? Id est, 1. statim post passionem aliquos conuertit per fidem; alios per operum euidentiam. Vnde aliqui conuersi sunt propter eorum fidem; quidam propter bonam operationem. 2. Si referatur ad vltimum aduentum, dicit Origenes. Totum tempus mundi comparatum ad æternitatem nihil est, sicut vnum momentum. Psalm. 29. *Mille anni ante oculos tuos, sicut dies hesterna, quæ præteriit.* Ideo dicit: *Amodo*, quia nihil est tempus vsque ad iudicium respectu æternitatis. Veruntamen postquam à me recesseritis, non restat, nisi quod manifeste me cognoscetis, quia veniam in nubibus cœli. Simile Matthæi 23. *Non me videbitis amodo, donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini.*

PARS III.

De condemnatione Domini & Illusione.

DVo hic. *Primo*, princeps eum condemnat: *Secundo* exquirit sententiam.

De I. *Condemnans autem*,) ostendit culpam & facto & verbo. 1. Facto, quia scidit vestimenta sua, eodem furore, quo paulo ante surrexit de sede sua. Consuetum enim erat, vt qui audiebant blasphemiam, scinderent vestimenta sua in signũ, quod non possent audire.

Verum quod hæc duo fecit, aliquid significabatur:

batur: Quod surrexit de solio; ostẽdebatur, quod amitteret sacerdotium: Quod scidit vestimenta sua, significabat quod id trãsferri debebat. Translato autem sacerdotio, necesse est, vt translatio legis fiat. Vestis Christi non fuit scissa, Ioan. 19. *Non diuidamus eam, sed sortiamur de illa, cuius sit*: Vnde significabat abolitionem. Et hoc signatur 1. Reg. 15. *Scidit Dominus regnum Israel à te hodie.* Sic scissum est à Iudæis, & datum est membris Christi. 2. Dicto. Imponit culpam, (*Blasphemauit.*) Vt reputabat ipse Ioan. 10. *De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia; quia homo cum sis, filium Dei te facis.* & tali debebatur mors. 3. Manifestat culpam. (*Quid adhuc indigemus testibus?*

De II. Exquirit sententiam. (*Quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt: Reus est mortis:*) secundũ iudicium legis. Et hoc esset verum, si esset blasphemus; sed non erat, ideo male iudicant, quia authorem vitæ morte condemnant. 1. Corin. 15. *Sicut enim mors per Adam in omnes homines, sic & vita per Iesum.*

II. *Tunc expuerunt in faciem eius*, &c.] Post condemnationem Christi agitur de illusione. Et satis conuenienter, quia Christus peccata nostra tulit. Esai. 62. Homo autem per peccatum in mortem est traditus, quando dictum est ei, Gen. 2. *Quacunque hora, comederitis, morte moriemini.* Item proprium honorem amisit; quia *homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus*, &c. Ps. 48. Et ideo Christus redemptor mortem & opprobria *primo*, facto sustinuit: *Secundo* verbo. In

prima

prima conſpuitur, colaphis cæditur: In ſecunda, in facie percutitur.

Quoad primum dicitur: (*Tunc expuerunt*, &c.) Secundum quod habetur ex verbis, iſtud fiebat in ſignum mandati Dei contempti. Vnde Deutero. 25. Si aliquis nolebat accipere vxorẽ fratris, quod conſpuebant in faciem ſuam. 2. Propter contemptum mandati paterni. Sic de Maria ſorore Moyſis: ſpuebant in faciem eius, quia blaſphemum reputabant. Eſa. 50. *Faciem meam non auerti ab increpantibus & conſpuentibus in me.* Item (*colaphis cædebant*) ad modum ebrij, vel ſtulti, Eſai. 53. *Vidimus eum nouiſſimum virorum*, i. ita deſpectus videbatur, ac ſi eſſet nouiſsimus omnium virorum. (*Alij autem palmas in faciem dederunt*) in irreuerentiam. Thren. 3. *Dabit percutienti ſe maxillam.*

Myſtice, ſecundum Auguſtinum. 1. Adhuc id aliqui faciunt. Quia ſpuere in faciem, nihil aliud eſt quam contemnere præſentiam gratiæ Chriſti. Hebræor. 10. *Quanto magis putatis maiora mereri ſupplicia, qui Filium Dei conculcauerit, & ſanguinem teſtamẽti pollutum duxerit: in quo ſanctificatus & ſpiritui gratiæ contumeliam fecerit?* Sed proprie colaphizat, qui caput manui ſupponit; & tales ſunt, qui magis dignitatem ſuam inquirũt, quam Chriſti honorem. De talibus dicitur, quod *dilexerunt magis*, &c. 2. Illi autem qui faciem percutiunt, ſunt illi qui quodammodo præſentiam eius demoliri contendunt, vt ſunt Iudæi. De his Eſaiæ 30. *Ceſſet à facie noſtra ſanctus Iſrael.*

Quoad ſecundum. Improperia ingerũt verbo. (*Pro-*

Prophetiza nobis, &c.] Et hoc dicebant illudendo, quia nullus eorum pro Propheta eum habebat; & non erat necessarium. Infamia enim eorum manifesta erat. Vnde hoc potuit dicere, Iob 16. *Et exprobrantes percusserunt maxillam meam.*

PARS IV.

De negatione Petri & pœnitentia.

PEtrus autem sedebat foris.] Lucas autem alio ordine refert; quia prius ponit negationem Petri, quam illusionem Christi. Matth. autem è contrario. Et non est contrarietas: Quia dum illuderetur, simul factum est; ideo non refert, si ante, vel post ponatur. Nota: Cum ducebatur, non negat; sed cum illuditur, negat: Ad significandum, quod quidam magis timent opprobria, quam verbera. Contra illud Esaiæ 51. *Nolite timere opprobria hominum, & blasphemias eorum nolite metuere.*

Quinque hic: Negationes trinæ: Moralia: & Pœnitentia negantis.

De I. Tria: *Primo* ponitur locus. *Secundo* occasio. *Tertio* negatio. 1. *Petrus autem sedebat foris,*] scilicet extra locum, vbi Christus patiebatur. Illi enim qui à Christo se elongant, cito confunduntur. Hieremiæ 17. *Domine, omnes qui te derelinquunt, confundentur.* E contrario Psalmo trigesimotertio: *Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non confundentur.* Qui enim est extra passionem Christi, de facili labitur. 2. Ponitur excitatiuum ad denegandum. (*Et accessit ad eum vna ancilla dicens: Et tu*

Et tu cum Iesu Galilæo eras.) Conuenit casus Petri casui primi hominis. Ecclesiast 25. *A muliere initium peccati.* Sic Petrus ad vocem mulieris Christum negauit. In quo Dominus præsumptionem eius humiliare voluit, quia non ad vocem viri, sed mulieris. (*Et tu cum IESV Nazareno eras*, &c.) Hoc solebat ei esse gloriosum; sed modo est ei terribile, & ideo negauit.

3. At ille negauit coram omnibus, dicens: &cæt. Aggrauare culpam Petri possumus ex tribus. 1. Quia statim ad modicum terrorem negauit. Leuitici 26. *Terrebit eos sonitus folij volantis.* 2. Quia non erubuit coram omnibus. 3. Ex mendacio, quia dixit: *nescio, quid dicis: & non noui hominem.* Contra illud Ecclesiast. 4. *Ne confundaris dicere verum.*

De II. *Exeunte autem illo ianuam, vidit eum alia ancilla, &c. Et iterum negauit*, &cæt. Hæc secunda negatio: & *Primo* tangitur locus. *Secundo* incitatiuum. *Tertio* negatio. Quantum ad historiam, secundum Marcum cap. 14. post primam negationem gallus cantauit; & tunc exiuit ianuam, & vidit eum ancilla, & negauit. Sed videtur contrarium aliis, quia videntur alij dicere, quod sedentes dixerunt; vt Lucas, *vnus de sedentibus.* Quomodo ergo hic dicitur, quod ancilla? *Nota* secundum Augustinum, quod quando negauerat, exiuit: & dum esset in exeundo, dixit ei ancilla, &cæt. *Et tunc negauit*, & reuersus est intus: Tuncilli qui audierant ab ancilla, petierunt idem. Et potest esse, quod

quod vnus qui cognoscebat eum, magis vrgebat eum; *& iterum cum iuramento negauit, quia non noui hominem.* Contra illud Eccles. 24. *Iurationi ne assuescat os tuum.*

De III. Sequitur tertia negatio. Et *primo* describitur tempus. *Secundo* incitatiuum. *Tertio* negatio. *Et post pusillum:* Lucas dicit: *facto interuallo quasi vnius horæ.* Hoc procurabat diabolus, vt respirationem non haberet. Vnde dicunt ei: (*Et tu ex illis es!*) probant: (*Nam & loquela tua,* &c.) *Dices:* constat quod omnes Iudæi erant: Quomodo ergo dicit: *Nam & loquela tua,* &c. Soluit Hieronymus. In eadem lingua sæpe diuersa locutio fit, sicut patet in Francia, & Picardia, & Burgundia, & tamen vna loquela est. Sic Galilæi aliquam differentiam habebant à Hierosolymitanis. Sic & cuilibet potest dici. *Nam & loquela tua,* &c. quia, vt dicitur Luc. 6. *Ex abundantia cordis os loquitur*: quia cum homo est carnalis, cito prorumpit in verba carnalia: cum spiritualis, in verba spiritualia.

Tunc cœpit detestari & iurare, &c.) Aliqui sunt qui volunt excusare Petrum, quod non peccauit. Vnde cum dixit: *Non noui hominem,* verum est, hominē solum, sed hominem & Deum. Et hoc non est bonum, quia imponit mendacium Christo: quia dixerat Christus: *Tu me negabis.* ideo melius est dicere, quod Petrus potius mentitus est, quam Christus.

Nota: Quod non solum negauit Christum, sed negauit se esse Christianum. Vnde in vna negatione dixit: *Non noui eum,* scil. non sum Christianus.

Item

Item nota: Quod, qui cito non se retrahit à malo; de malo cito in peius vadit. Eccles. 19. *Qui spernit modica, paulatim defluit.* vnde negationi periurium addidit, periurio blasphemiam. Gregorius: *Peccatum quod per pœnitentiam non diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit.*

De IV. NOTA: Quod signatur triplex tentatio, qua tentatur homo. 1. Tentatur à concupiscentia carnis, Iacob. 1. *Vnusquisque tentatur à concupiscentia suâ*, &c. 2. Tentatur à cupiditate terrenorum. Sapient. 4. *Illud enim cupiditas acquirendi excogitauit.* 3. A dæmonibus, & hoc signatur per illam negationem, in qua dicitur: *Post pusillum*, &c. Ephesiorum 6. *Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus.* De istis tribus 1. Ioan. 2. *Omne quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ.*

2. Vel secundum Augustinum: Per istas tres negationes omnium hæreticorum error signatur. Quidam enim Christi diuinitatem negabant; vt Photinus. Quidam autem humanitatem; vt Eunomius. Quidam vtrumque, vt Arrius, qui inæqualem Patri dicebat Filium. 3. Secundum Origenem, signatur persecutio, quam habitura erat Ecclesia. Prima fuit à Iudæis, in qua multi mortui sunt: secunda à Gentibus, in qua multi martyres facti sunt; tertia ab hæreticis, quæ multos seduxit, & aliqui etiam mortui sunt.

Item nota, quod inueniuntur quædam scripta,

quæ videntur excusare Petrum, quod non peccauit mortaliter. Quia dicit Bernardus. *Sopita fuit in eo charitas, non extincta.* Dicendum, quod mortaliter peccauit, non tamen fuit ex malitia, sed timore mortis. Et ita *sopita fuit*, &c.

De V. *Et continuo gallus cantauit.*] Hic agitur de pœnitentia Petri. Et *primo* ponitur motiuum, siue excitatiuum. *Secundo* pœnitentia eius. I. Tanguntur duo, quibus fit excitatio. *Primo* cantus galli: *continuo gallus*, &c. Per gallum prædicator signatur, qui homines peccatores excitat ad pœnitentiam. 1. Corinth. 15. *Euigilate iusti: & nolite peccare.* Ephes. 5. *Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus.*

Secundum est memoria Petri: (*Et recordatus est Petrus verbi Iesu, quod dixerat*, &c.) Psalm. 21. *Reminiscentur, & conuertentur ad Dominum omnes fines terræ.* Et hæc duo frequenter accidunt ad vocem prædicatoris, quia qui oblitus est Deum per peccata, ad vocem prædicatoris reuertitur. De illo gallo dicitur in Iob 38. *Quis dedit gallo intelligentiam?* *Tertium*: Quia *Dominus respexit Petrum.* Lucæ 22. Romanorum 3. *Iustificati gratis per gratiam ipsius.* Threnorum 3. *Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur.*

II. Agitur de pœnitentia Petri. (*Et egressus foras fleuit amare.*) Et est pœnitentia commendabilis ex tribus. *Primo*, quia cito, quia statim egressus, Eccl. 5 *Ne tardes conuerti ad Dominum.* 2. Prudens, quia declinauit à consortio eorum, qui induxerant eum ad negandum. Sic & pœnitentes debent occasionem

sionem vitare peccandi. 2. Corinth. 6. *Exite de medio eorum & separamini, dicit Dominus, & immundum ne tetigeritis, & ego recipiam vos.*

3. Quia efficax & vera, Hieremiæ 6. *Luctum vnigeniti fac tibi, planctum amarum.* Esaiæ 38. *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ,* &cæt.

VI. CONCIONIS DISPOSIT.

De Iesv tradito gentibus, & examinato.

PARTITIO.

I. De Iesu tradito gentibus.
II. De pœnitentia desperata proditoris.
III. Quid factum sit pretio proditionis.
IV. De Iesu examinato, & accusato.

PARS I.

De Iesu gentibus tradito.

TRia. *Primo*, motiuum assignat: *Secundo*, modum: *Tertio* factum.

De *I.* Causa fuit consilium habitum de morte; & secundum hoc tria tangit, ex quibus aggrauatur eorum peccatum. 1. Ex solicitudine. (*Mane autem facto*, &c.) Quia cum tota nocte soliciti fuissent in illusione, tamen mane conuenerunt. Vnde bene soliciti erant, Iob 24. *Mane primo consurgit homicida.*

2. Aggrauatur ex cõmunitate, quia *omnes principes.*

Si enim vnus vel duo, excusabile esset. Esaiæ 1. *A planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas*, ideo dicit: (*omnes Principes.*) Ezech. 11. *Fili hominis hi sunt viri qui cogitant iniquitatem, & tractant consilium pessimum.* 3. Ex crudelitate. Quia multa alia cogitare poterant; sed cogitabant, (*quomodo eum morti traderent.* Prouer. 1. *Pedes eorum ad malum currunt & festinant, vt effundant sanguinem.*

De II. Sed quomodo? (*Vinctum adduxerunt.*) Hæc erat consuetudo, vt tales vincti adducerentur, vt morti condemnati. Et signauit, quod, sicut mortem nostram morte destruxit, sic vincula peccatorum vinculis suis destruxit.

De III. (*Et tradiderunt Pontio Pilato.*) Triplex est ratio. *Vna* literalis erat. Quia vicarius erat Imperatoris, & Iudæi non habebant iudicium sanguinis. Ideo dicunt Ioannis 19. *Nobis non licet interficere quenquam.* *Altera* Ex intentione ipsorum. Ipsi enim nolebant occulte interficere, sed manifeste, vt fama diuulgaretur, secundum quod habetur Sapient. 2. *Morte turpissima condemnemus eum. Tertia causa* est: Quia pro omnibus voluit mori, ideo voluit, vt omnes congregarentur, tam Iudæi quàm Gentiles. Ita impletum Psal. 2. *Astiterunt Reges terræ.*

PARS II.

De pœnitentia desperata proditoris.

DVo hic. *Primo* agitur de pœnitentia. *Secundo*, de desperatione.

De I. Tria. *Primo* ponitur motiuum. *Secundo*, pœnitentia: *Tertio* effectus. 1. Motiuum. (*Tunc videns quod damnatus esset*, &c.) Potuit esse, quod credidit Iudas, quando vendidit eum, non occidendum fore, sed flagellandum.

II. Ideo *videns quod damnatus esset, pœnituit.*) *Quæstio.* Quando traditus fuit præsidi, quomodo videre potuit, quod esset damnatus? Hieronymus dicit: Hoc vidit oculo mentis. Quia ex quo vidit, quod à Iudæis damnatus erat, & traditus Pilato; cogitauit, quod Pilatus iudicaret ad voluntatem eorum. 2. Origenes dixit: quod quidam dixerint: *Videns Iudas quod esset damnatus*, scilicet ipse Iudas; ex isto motus fuit, & (*pœnitentia ductus retulit*, &c.) Et hæc pœnitentia non fuit vera. Habuit tamen aliquid pœnitentiæ, quia pœnitētia debet esse media inter spem & timorem. Iudas autem timorem & dolorem quidem habuit; quia de peccato præterito doluit: sed spem non habuit. Et talis est pœnitentia impiorum. Sapien. 5. *Pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes.*

2. *Quæstio.* Quare ductus pœnitentia? Dicit Origenes; Aliquando accidit, quod diabolus impellit hominem ad peccandum; aliquando homo: sed aliter, & aliter, quia homo vt libidinem com-

pleat; diabolus vt perdat. Etsi diabolus immisit, non habuit ex creatione, & ideo pœnitere potuit. Et hoc est contra Manichæos, qui dicunt, quod duplex est creatio, bona & mala; qui sunt de creatione mala, non possunt bene agere; & è conuerso. Secundum eos, Iudas fuit de creatione mala. Quomodo ergo potuit pœnitere? Dicit hoc, quod desperauit, non fuit, nisi quia negligens fuit.

III. Effectus pœnitentiæ est, vt peccator studeat emendare. Peccauerat, quia vẽdiderat Christum, fecerat enim, quod in se erat, ideo (*triginta denarios retulit.*) Hic *primo* ponitur retractatio: *Secundo*, pœnitentia: (*Retulit ergo*, &c. Et in hoc retractauit dicens: (*Peccaui,*) scilicet vere deliqui. In hoc autem quod dicit, *tradens sanguinem iustum,*) etsi bene dicit, non complete tamen: quia potest retorqueri ad hominem iustum. Vnde Hieremiæ 26. *Si occideritis me, sanguinem innocentem tradetis contra vosmetipsos.* Vnde Hieronymus: *Si rectam fidem habuisset, non desperasset: Debuit enim dicere, tradens Deum.* Ergo minorauit eius potestatem, & ostendit se non habere rectam fidem.

Sequitur Iudæorum obstinatio. (*At illi dixerunt: Quid ad nos?*) Iste iustum confitebatur, & tamen dicunt: (*Quid ad nos?*) Hieremiæ 8. *Populus meus non cognouit iudicium Domini.* (*Tu videris,*) id est, non sequimur conscientiam tuam.

Remigius: *Quid ad nos?* Tu primo vendidisti, & post iustum confiteris. Quis videris apud nos,

nos, qui ita mutas sententiam? Mutare enim de malo in bonum, bonum est: de malo autem in malum, malum. Ecclesiast. 27. *Iustus in æternum stat, stultus autem vt Luna mutatur.*

De 11. Ponitur desperatio. Desperatus enim de bonis temporalibus nihil curat. Et sic facit iste, quia (*proiectis argenteis*, &c.) Non habuit curam de pecunia, & (*abiens laqueo se suspendit.*) Actorum 1. *suspendit se, & crepuit per medium.* Et quare? Dicit Origenes, quod accidit, quia diabolus præcipitat aliquem in peccatum, & licet det spacium, tamen vult præcipitare in aliud. Et hoc caueri voluit Apostolus 2. Corinth. 2. *Ne forte abundantiori tristitia absorbeatur, qui eiusmodi est.* Sic Iudas ad tantam absorptionem venit, vt *abiens*, &cæt. Psalmo 68. *Neque absorbeat me profundum*, &cæt. Origenes narrat opinionem quorundam dicentium, quod, quia Iudas audierat loqui de resurrectione; ideo credebat Christo occursurum se: & ideo laqueo se suspendit.

Quærit Augustinus, quando hoc accidit? Quia, si velimus considerare, vix inueniemus tempus ante passionem, quo istud acciderit, quia principes occupati fuerunt tota die circa mortem Christi.

Item in sequenti die sabbatum fuit, & non recepissent ipso die pecuniam: ideo videtur Augustin. velle, quod istud accidit post resurrectionem. Tamen potest dici, quod, etsi aliqui ad

Pilatum accesserant, & morti vacabant Christi; tamen aliqui in templo remanserunt, & his tradidit Iudas triginta denarios.

PARS III.

De pretio, quid factum sit eo.

Primo dicitur, quomodo excluditur à corbona: *Secundo* in quid expensa fuit, dicitur. De I. *Principes autem Sacerdotum acceptis argenteis, &c. Non licet*, &c.) Nota: In corbonam ponebatur oblatio gratificationis, vel donum gratiæ. Vnde quædam erant voluntaria, quæ offerebantur, alia ex debito. Voluntaria in corbonam mittebantur, alia vero alibi: Eccles. 34. *Dona iniquorum non probat Altissimus.* Non licet ergo ponere in corbonam, quia pretium sanguinis est. Et in hoc verificatur verbum Domini, Matth. 23. *Transglutientes camelum, & excolantes culicem.* Nolebant hanc pecuniam mittere in corbonam; sed de morte Filij Dei tractabant.

De II. Narrat, quid inde factum est. 1. *Consilio autem inito.*) Quare hoc fecerunt? Dicendū, quod Deus sic procurauit, vt istud factum in memoria haberetur. Vnde (*emerunt agrum figuli in sepulturam peregrinorum,*) non eorum qui erant de patria, sed alienorum.

Mysterio congruit; quia per Sanguinem Christi accelerabatur non solum iustificatio, sed quies mortis. Apocal. 14. *Amodo iam dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis.* Vel potest esse, quod pere-

peregrini sunt, qui non habent ibi mansionem propriam. Psalm. 119. *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est.* Isti autem consepeliuntur Christo. Rom. 6. *Consepulti estis Christo.* Ager iste, sancta ecclesia est. Vnde Matth 13. *Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro,* &c. Iste figulus est Christus. Hier. 18. *Sicut lutum in manu figuli, sic & vos domus Israel in manu mea,* &c.

Ponitur confirmatio facti. Et *primo* ex nomine (*Propter hoc vocatus est ager ille Haceldama, hoc est, ager sanguinis vsque,* &c.) sc. vsque ad illud tempus, in quo scriptum est istud euangelium. 2. Confirmat ex autoritate. (*Tunc adimpletum est,* &c.) *Quæstio*, quare dicit, (*per Hieremiam prophetam dicentem:*) quia verba secundum quod ibi iacent, non sunt scripta in tota sacra scriptura. Tamen simile habetur Zach. 11. *Appenderunt 30. argenteos,* &c. Est ergo quæstio; quare ponitur per Hierem. cum dictum sit per Zach? *Augustinus dicit.* 1. Alicubi inuenitur scriptum per prophetam, & non per Hierem. tamen videtur quod ille sit Hier. sicut habetur in litera. 2. Hieronym. tangit solutionem, quod prophetæ scripserunt aliquos libros, qui canonizati sunt apud Iudæos, & qui non sunt in canone Bibliorum: sicut Iudas nominat quædam in canonica sua: & etiam Apostoli omnes istos receperunt. Vnde dicit quod quidam attulit ei librum Hierem. vbi ista verba scripta erant verbotenus: 3. Augustinus soluit. Contingere aliquando, quod, volens exprimere nomen vnius autoris, occurrit nomen alterius, ideo potest esse,

quod cum vellet scribere Zachar. sciberet Hier.

Sed multi erant tunc Iudæi qui legem nouerant: Quare non correxerunt? Quia cogitauerunt quod diuinitus esset dictum. Nam à spiritu sancto omnes prophetæ locuti sunt: & non habent efficaciam verba Prophetæ nisi à Spiritu sancto: ideo vt insinuarent hoc mysterium, non correxerunt. *Alia solutio.* Quod licet non sint verba Hieremiæ, tamen est ibi quoddam factum simile: Hierem: 32. emeret agrum. *Vel* Spiritus sanctus sic mouit Matthæum ad idem factum, sicut mouit Hieremiam.

Sed si volumus accipere verba Hieron. in libro de optimo genere interpretationis: qui dicit, quod Christi pedissequus non incurrit aliquam notam falsitatis. Officium est enim boni interpretis nō considerare verba, sed sensum. Ideo iste posuit sensum quorundam scriptorum in Hieremia, quorundam in Zach. Sicut habetur in Marco, vbi ponit autoritatem Esa. Cuius vna pars est Malach. alia Esaiæ, sic & Matth. coniunxit duas sententias, quarum vna à Zacharia, altera à Hier. ponitur c. 32. Quod enim est in Zach. sc. quod *appenderunt*, id est, acceperunt *triginta argenteos*, in Hiere. non inuenitur: sed quod agrum emit, quod signabat factum toti populo.

(*Sicut constituit mihi Dominus.*) Hoc expresse habetur ex eo, quod præcepit Hier. vt agrum emeret. Ideo secundum primam partem, in Zach. habetur, secundum secundam in Hieremia.

PARS

PARS IV.

De Iesu examinato, & accusato.

Circa hoc tria. *Primo* narrat quomodo ante terrenum iudicem sistitur: *Secundo* quomodo examinatur. *Tertio* quomodo accusatur.

De I. [*Iesus ergo stetit ante præsidem*] id est, tanquam reus & accusandus. Hier. 36. *Causa autem tua, &c.* Per hoc enim meruit vt fieret iudex viuorum & mortuorum.

De II. Sequitur examinatio. Et *primo* ponitur interrogatio: *Secundo* responsio. (*Pontifices in multis accusabant eum,*) scilic. de subuersione legis, & quia regem se dicebat. At Pilatus nō curauit quærere de transgressione legis, sed potius de eo quod videbatur tangere læsionem maiestatis, sc. (*Tu es Rex Iudæorum?*) quia Ioann. 19. *Omnis qui se regem facit, contradicit Cæsari.* Responsio. (*Dicit ei Iesus. Tu dicis.*) dicit Hieron. quod Christus sic moderatur sermonem suum, vt non affirmet, nec neget, Prou. 17. *Qui moderatur sermones suos, prudens est.* Hilarius ait: Matth. 26. Interrogatus à principe Iudæorum: *Si tu es Christus, &c. dixit. Tu dixisti.* Et respondit per præteritum: Gentili, respondet per præsens. Significatur quod confessio Christi à Iudæa est de præterito, quia facta est per prophetas: Hieremiæ vigesimo tertio. *Regnabit Rex, & sapiens erit,* &c. Sed loquens ad gentilem, dicit. [*Tu dicis,*] quia gentilitas confitebatur.

De

De III. Et *primo* ponitur accusatio: *secundo* inductio ad respondendum. *1.* [*Et cum accusaretur à principibus sacerdotum, nihil respondit.*] Super quibus accusaretur tacet Matth. sed Lucas hoc dicit cap. 23. Hæc est consuetudo Euangelistarum, vt, quod vnus omittit, alter narret. Vnde ibi dicitur quod seduceret turbas, &c. Et quod prohibebat dari censum Cæsari: Item, regem se diceret. Et hoc est falsum secundum intentionem suam, quia intendebant de regno temporali: sed ipse dicit Ioann. 18. *Regnum meum non est de hoc mundo.* Nihil tamen respondit. Impletum hoc Esa. 53. *Quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum.* Et cap. 43. *Non audietur foris vox eius.* (*Tunc dicit ei Pilatus:*) Conabatur eum liberare, ideo dicebat; (*Non audis quanta aduersum te, &c.*) Et primo ponitur incitatio. [Non audis, &c.] Ipsi, qui erant accusatores, erant & testes; & ideo respondere noluit: & quia noluit excusare passionem suam. *Oblatus enim est, quia voluit.* Esa. 53. Item, vt daret nobis exemplum: quia *cum malediceretur, non maledicebat.* Item, quia tot signa Iudæi viderant, vt conuerti possent: & ideo reputauit eos indignos. Eccl. 32. *Vbi non est auditus, effunde sermonem.*

NOTA. In multis loquitur; & in multis silet, quia si semper loqueretur, excusaret se. Item, si semper taceret, pertinax videretur. Pilato autem quandoque respondet, quandoque non: sed Iudæis nunquam respondet. Quia Pilatus ignorabat, ideo veritatem aliquando dicebat. Iudæi obstinati erant.

Po-

Ponitur admiratio Pilati. (*Ita vt præses miraretur.*) Quia audiebat eum facundissimum. Psalm. 37. *Ego autem tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum*, id est, ac si essem ignorans. (*Vehementer.*) 1. Quod enim sapiens nihil respondeat, mirum est: sed quod in tali causa, vbi adiudicatur morti, non respondeat; hoc est *vehementer* admirandum. Item, quia non videbat eum perterritum.

VII. CONCIONIS DISPOSITIO

De Iesu condemnato.

PARTITIO.

I. De studio Pilati ad liberandum Iesum.
II. De vxoris studio in idem.
III. De Iudæorum studio ad damnandum Iesum, obnitente Pilato.

PARS I.

De studio Pilati ad Dominum liberandum.

TRia hic. *Primo* ponit quasdam oportunitates. *Secundo* tractat de eius liberatione, *Tertio* pat causam.

De I. Ponit duas opportunitates. 1 (*Per dient autem solemnem, &c.*) Ista consuetudo non erat ex

ex lege Imperatoris; sed ex voluntate eius: vt rederet populum sibi magis deuotum. quia in solemnitate debebant magis esse iucundi, nolebatq; illa die esse causam tristitiæ. Sic & Romæ die, quo imperator intrabat, nullus adiudicabatur morti. *Item*, De nouo acquisiuerat præfecturam, ideo volebat sibi eos esse deuotos. Aliquid tamen simile legitur in veteri testamento, s. quod Saul liberauit Ionatham, qui adiudicatus erat morti. 1. Regum 14. 2. Opportunitas. Ex quodam latrone, Barraba, qui interpretatur filius patris, sc. diaboli. Ioann. 8. *Vos ex patre diabolo estis.*

De II. [*Congregatis autem illis, dicit Pilatus. Quem vultis, &c.*] Hic facit Pilatus contra consuetudinem Iudæorum, quia non solebat eos rogare, sed ipsi rogabant eum. Sed hoc faciebat, quia quærebat eum dimittere: & videtur inducere, vt præeligerent Christum. *Item*, Ex eo quod Christum nominat, dicens, *an Iesum qui dicitur Christus?* Christus enim dicitur vnctus. Vnde regem appellabat eum. Eccl. 15. *Ante hominem vita & mors:* sic Pilatus ante eos posuit bonum & malum. Et ipsi acceperunt malum: ideo eos semper sequitur malum.

De III. Deinde ponit causam. [*Sciebat enim quod per inuidiam tradidissent eũ.*] Ex quo sciebat? Audi erat enim multa bona de eo & videbat eum constantẽ. Sicut n. inuidia diaboli fuit inimica primo homini; sic debuit esse inuidia istorum inimica Christo. Sic & Ioseph ex inuidia traditus est à fratribus. Genes. 32.

PARS

PARS II.

De vxoris studio ad liberandum Iesum.

PRimo ponitur admonitio: *Secundo* causa admonitionis.

De I. (*Sedente autem, &c.*) Gloss. Tribunal est sedes iudicum. Prouerb. 20. *Rex, qui sedet in solio iudicii, dissipat omne malum intuitu suo.* Cathedra proprie doctorum Matt. 23. *Super cathedram Moysi sederunt scribæ & pharisæi,* &c. Et dicitur à Tribunis: quia primo Tribuni electi sunt à Romanis ad facienda iudicia. [Pro tribunali.] Modus loquendi græcus; *pro,* accipitur pro *ante.* Aliquando pro *in*, vnde pro tribunali, id est, in tribunali. [*Misit ad eum vxor eius dicens:*]

Erat ista mulier gentilis: & signat Ecclesiam gentilium, quę susceptt Christum. [*Nihil tibi, & iusto illi,*] id est, non pertinet ad te iudicare; immo ipse debet esse iudex tuus. Act. 10. *Qui constitutus est iudex viuorum & mortuorum.*

De II. [*Multa n. &c.*] Hic ponitur causa. Et est modus loquendi talis; quando n. abstrahitur quis à sensibus, aliqua secundum imaginationem apparent, & visio refertur ad id, quod apparet: cum sit alienatio à sensibus. Hoc autem fit aliquando in vigilia, aliquando in somno. Quando in vigilia, visio dicitur: vnde Num. 12. *Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum.* Hic autem ponitur propheta pro vtroque.

Nota 1. quod huius causa quandoque corporalis

intrinseca est; vt quando superabundat sanguis, fit apparitio corporum rubeorum, & sic de aliis. 2. Aliquando ex causa extrinseca; vt ex frigore somniat aliquis, quod sit in niue. Aliquando autem fit à causa spirituali, & hoc vel à Deo per bonum angelum. de hoc Iob. 33. *Per somnium in visione nocturna aperit aures virorum.* Et hæc vera sunt, & veritatem habentia; non tamen multum debet confidere, Eccles. 34. *Ne dederis in illis cor tuum, multos enim errare fecerunt somnia.* 3. Aliquando fiunt à dæmonibus, qui possunt imprimere in phantasiam, quia est virtus corporalis: vnde diuinationes & huiusmodi prohibentur in lege. Deuteron. 28. *Non inueniatur in te, qui somnia obseruet, vel auguria, &c.*

De hac visione possumus dicere, quod facta est à Deo per bonos angelos: Vel à diabolo; quia erat ad impediendam passionem. Timebat per hanc potestatem amittere. Sicut in mente Iudæ posuerat, vt eum traderet: sic & modo: non quod vellet impedire peccatum; sed potius passionis fructum.

PARS III.

De Iudæorum studio ad condemnandum Iesum, obnitente Pilato.

PRincipes autem sacerdotum, & seniores populi, &c. [In vtroque enim se ostendunt abominabiles. 1. Quia principes, qui alios corrigere de-

be-

berent. Prou. 17. *Qui iustificat impium, abominabilis est.* 2. Quia seniores. Danie. 13. *Egressa est iniquitas à senioribus populi.*

Respondens autem Præses ait illis:] Hic conatus est Pilati ad dimittendum Iesum. Verbis egit & factis. I. Tribus modis est conatus liberare eum. *Primo* ex comparatione: *Secundo* ex dignitate: *Tertio*, ex innocentia. 1. Ex comparatione, quia comparauit eum malefactori. (*Quem vultis vobis dimitti, &c. At illi dixerunt: Barrabam.*) Quod populo improperat Petrus, Act. 3. *Quem vos quidem tradidistis, & negastis ante faciem Pilati, iudicante illo dimitti. Vos autem sanctum, & iustum negastis; & petistis virum homicidam donari vobis*, &c.

2. Dicit ergo Pilatus: *Quid ergo faciam de Iesu, qui dicitur Christus?* Hic allegat dignitatem, q.d. Iniuriosum erit vobis, si illum occidatis, qui dicitur Christus. Sed isti verti non potuerunt, immo dicunt omnes: (*Crucifigatur.*) Hæc enim erat mors turpissima. Completur Sap. 2. *Morte turpissima condemnemus eum.* Esa. 3. *Lingua eorum, & adinuentiones eorum contrà Dominum.*

3. *Ait illis præses: Quid enim mali fecit?*] Hic allegat innocentiam eius, quasi vtens illo, Hiere. 2. *Quid inuenerunt patres vestri in me iniquitatis?* Et Ioannis 8. *Quis ex vobis arguet me de peccato?* (*At illi magis clamabant: Crucifigatur.*) Flecti non poterant. Hier. 8. *Apprehenderunt mendacium, & noluerunt reuerti.*

II. *Videns autem Pilatus, quod nihil proficeret.*) Hic intendit liberationem eius per factum. Et *primo* ponitur factum: *Secundo* populi obligatio ad pœ-

nam. 1. (*Videns*, &c.) Innuit, quod multa alia dixerit, & nihil profecerit. (*Accepta autem aqua lauit manus suas.*) Hic mos ostendendi innocentiam. Vnde dicit: (*Ego innocens sum à Sanguine iusti huius*, &c. Sic Psalm. 21. *Lauabo inter innocentes manus meas*, &c. Et vere ipse fuisset innocens, si in sua sententia permansisset, vocans eũ Iustum. (*Vos videritis*,) i. quid vobis accidere debeat. Vnde Ioann. 19. dicitur: *Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum.*

2. Sequitur obligatio ad pœnam. (*Sanguis eius super nos, & super filios nostros.*) Et ita fiet, quod Sanguis Christi expetitur ab eis vsque hodie. Et bene conuenit illis hoc Gen. 4. *Sanguis fratris tui Abel clamat ad me de terra:* sed Sanguis Christi efficacior est, quam sanguis Abel. Hebr. 12. *Habemus Sanguinem melius clamantem quam sanguis Abel.* Hierem. 20. *Veruntamen si occideritis me, sanguinem innocentem tradetis contra vosmetipsos.*

Tunc dimisit Barrabam.) Dimisit, i. absoluit à sententia mortis, (*Iesum vero flagellatum tradidit eis, vt crucifigeretur.*) Et quare flagellatum? Hieronym. dicit: Quia consuetudo erat Romanorum, vt adiudicatus morti primo flagellaretur. Et dicitur Ioan. 19. *Ipse flagellauit.* Completur Psal. 37. *Ego autem in flagella paratus sum.* Quidam dicunt, quod flagellauit, vt mouerentur ad pietatem, & sic flagellatum dimitterent.

VIII. CON-

VIII. CONCIONIS DISPOSIT.

De Iesu passio.

PARTITIO.

I. *De illusione Domini per milites facta.*
II. *De crucifixione.*
III. *De gestis in crucifixione.*
IV. *De illusione crucifixi.*

PARS I.

De illusione Domini per milites facta.

PRimo describuntur illusores. *Secundo* illusio. De I. *Milites congregauerunt vniuersam cohortem.*] Cohors societas militum dicitur, & quilibet, qui habebat iudiciariam potestatem, habebat cohortem militum ad exercendum iudicium. Prætorium dicitur esse locus, vbi exercebantur iudicia. Ergo congregati sunt ad eum & Gentiles & Iudæi, vt nulli essent immunes; quia omnes debebat redimere, Rom. 11. *Conclusit Deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur.* Psal. 117. *Circuierunt me sicut apes*, &c.

De II. *Et exuentes eum, chlamydem coccineã circũdederunt ei.*) hic describitur illusio. Et *primo* quoad habitum. *Secundo*, quoad honorem. *Tertio*, quoad opprobrium.

I. Nota: Licet accusassent eũ de multis; tñ nõ, propter aliud patiebatur, nisi quia Regem se dicebat,

vt habetur Ioann. 19. *Si eum dimittis, non es amicus Cæsaris.* Et ex hac causa magis timuit. Ideo volentes illudere, imponunt ei signa Regis. Reges purpura induantur; & isti loco huius, vestem coccineam ei induerunt. Item coronantur; & loco huius fecerunt coronam spineam. Item habent sceptrum; & loco huius dederunt ei baculum arundineum. *Et chlamydem coccineam circumdederunt ei*, id est, rubeã. Curait Marcus 15. eum purpura induerunt? Augustinus soluit, quod hoc dixit propter similitudinem coloris. Vel, potest dici, quod, quamuis esset coccinea, tamen habebat aliquid de purpura.

Per hoc, quod propriis vestibus exuitur, & alienis induitur, reprehenduntur hæretici, qui dixerunt, eum non esse verum hominem. 1. Ista chlamys potest signare carnem Christi Sanguine proprio cruentatam. *Ipse enim vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra.* Esaiæ 53. 2. Vel signat sanguinem martyrum; *qui lauerunt stolas suas in Sanguine Agni.* 4. Vel peccatum gentilium.

Et plectentes coronam, &c.] pro corona gloriæ imposuerunt ei coronam contumeliæ, Esa. 23. *Coronate eum corona tribulationis.* 1. Per istas spinas signatur aculei peccatorum, quibus conscientia vulneratur. Et istas Christus accepit pro nobis, quia pro peccatis nostris mortuus est. 2. Vel potest referri ad maledictum Adæ. *Spinas & tribulos germinabit tibi*, Genes. 3. Signatur, quod Soluebatur ista maledictio. Et loco sceptri (*arundinem in dextera eius.*) 1. Et signatur potestas dæmonum secundum Origenem,

genem, quam Christus de manibus eorum eripuit, 4. Reg. 18. *Non confidas in baculo arundineo.* 2. Potest etiam signari inanitas gentilium; quam sibi tamē Christus assumpsit. Psalm. 2. *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.* Et bene comparantur arundini, quia sicut arundo fertur ad omnem ventum; sic gentilitas in omnem errorem. 3. Arundine vtimur ad scribendum; & ad venenosa occidenda: Sic Christus fideles ad se trahit & ascribit, sed persecutores ad mortem.

II. De illusorio honore, & istum exhibebant facto. (*Et genu flexo*, &c.) Ac licet hoc fecerint illudendo; tamen signabat, quod Phil. 2. *In nomine Iesu omne genu flectatur*, &c. Illudebant verbo, dicētes: (*Aue Rex Iudæorum.*) Et signantur illi, qui voce *confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Tit. 1. Item, varias contumelias intulerunt, quia *spuerunt in faciem eius.* Esa. 50. *Faciem meam non auerti à confpuentibus in me.*

Item (*percutiebant caput eius*,) tanquam stultus esset. Qui sunt, qui caput Christi percutiunt? Caput Christi est Deus, 1. Cor. 11. Illi ergo caput Christi percutiunt, qui Diuinitatem Christi blasphemant. Per arundinem sacra Scriptura signatur. Tales errorem suum per sacram Scripturam confirmant.

PARS II.

De crucifixione.

DVo facit. *Primo* determinat de loco crucifixionis: *Secundo* de habitu, & de his quæ in eo loco sunt acta. Et *primo* narrat: Quomodo Christus ductus est ad locum. *Secundo:* Quomodo crux est delata. *Tertio:* Quomodo peruenerunt ad passionem. De I. *Et postquam illuserunt exuentes,* &c.] sc. chlamydem, quam ei induerant. Nota: Illuditur in veste aliena, sed ducitur in propria. Signatur, quod non erat ei proprium illudi, sed occidi, quia Philipp. 2. *Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem,* &c. Ibi enim apparuit virtus. Psalm. 117. *Dextera Domini fecit virtutem,* Esa. 52. *Quasi ouis ad occisionem ducetur.*

De II. *Exeuntes autem inuenerunt,* &c.] Hic agitur de delatione crucis. 1. Signatur, quod noluit pati in ciuitate, sed extra. Ratio Hebr. vltim. *Propter quod vt Iesus sanctificaret per suum Sanguinem populum, extra portam passus est.* 2. Competit etiam figuræ: Quia Leuit. 16. Quod hircus, qui pro peccato debuit immolari; extra castra mittebatur; sic & Christus, qui erat hostia populi. 3. Item, ad nostram ædificationē; quod & nos exire debemus ad eum extra conuersationem nostram, Heb. vltim. *Exeamus ergo ad eum extra castra, improperium eius portantes,* &cæt. 4. Item passus extra portam; vt virtus passionis non includeretur ad vnam gentem. Ioan. 11. *Mortuus est, vt omnes gentes congregaret in vnum.*

Hunc

Hunc angariauerunt, vt tolleret crucem.] Hic videtur discordia; quia Ioann. 19. habetur, quod exiuit baiulans sibi crucem. 1. Soluit Hieronymus: quod primo portauit, sed pòst incedentes obuiauerunt Simoni, & angariauerunt, &c. 2. Origen. dicit, quod è conuerso fuit; quod Simon primo portauit, & pòst Christus. Et huius ratio est mystica. Nam Matthæi 16. *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me*, &c.

NOTA. Iste Simon extraneus erat. Et signat gentilem populum, qui crucem Domini tulit. 1. Corin. 1. *Verbum crucis pereuntibus quidem stultitia; his autem qui salui fiunt, id est, nobis, virtus Dei est.* Et Simon dicitur obediens; & gentilis populus obediuit. Psalm. 17. *Populus quem non cognoui, seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi.*

Et veniebat de villa.] Villa Latine; ἀγρὸς dicitur Græce. Vnde ille de villa venit, qui de paganismo venit. Conuenit, & quod dicit *Cyrenæum*, quod interpretatur *hæreditas pretij*, Psal. 2. *Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.* Et (*coegerunt eum*,) signat illos, qui exterius crucem ferunt, interius autem coacte; quia non propter Deum, sed propter mundum. Galatarum quinto: *Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis*

De III. Ponitur locus. (*Et venerunt in locum, qui dicitur Golgotha, quod est Caluariæ locus.*) Caluaria dicitur caput hominis denudatū, vt est in cœmiteriis.

Vnde dicitur in Græco κρανίου. Et dicunt aliqui, quod in illo loco sepultus fuit Adam. Hiero. istud improbat; quia sepultus fuit in Ebron, Iosuæ 14.

PARS III.

De gestis in crucifixione.

PRimo ponitur potatio eius: *Secundo* crucifixio. *Tertio* alia facta.

De I. *Primo* ponitur, quid sit oblatum. *Secundo* quomodo se habuit ad oblatum. I. *Et dederunt ei vinum bibere cum felle mistum.*) Voluerũt omnes sensus eius pati. Visus passus est per sputa & vigilias: Auditus, per blasphemias & verba irrisoria: Tactus, quia flagellatus, ideo nunc & gustus: Completum Psal. 68. *Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto.* Hierem. 2. *Quomodo conuersa es in prauum vinea aliena?*

Quæstio Marc. 15. habetur, quod *dederunt ei vinum myrrhatum.* Dicendum, quod myrrha amarissima est, & vinum felle mistum etiam amarum. Sed consuetudo est, omne amarum nominari sub specie fellis. Vnde secundum veritatem vinum erat myrrhatum; sed tamen ad similitudinem fellis dicitur. Significabatur, quod amaritudinem peccatorum nostrorum tulit.

II. Quomodo se habuit? (*Cum gustasset, noluit bibere.*) Dicit Marcus, quod *accepit*; hic autem, *gustauit.* Potest dici: Non accepit, nisi ad gustandum. Et hoc signat, quod gustauit mortem: adeo cito surrexit, quia *fuit inter mortuos liber.* Psal. 87.

De II.

De II. *Postquam autem crucifixerunt eum*, &cæt.] Potest quæri, quare magis ista morte voluit mori. *1.* Ex parte crucifigentium, quia volebant, vt per hoc infamaretur, secundum illud Sap. 2. *Morte turpissima condemnemus eum*, &c. 2. Ex parte ordinationis Dei, quia Christus voluit esse noster magister, vt daret nobis exemplum patiendi mortem, vnde *passus est mortem, vt per mortem liberaret nos*: Hebræor. 2. Sed multi sunt, qui volunt pati mortem, sed mortem abiectam refugiunt: ideo Dominus dedit exemplum, ne quodlibet genus mortis refugerent. *3.* Competebat redemptioni: scil. ad satisfactionem pro peccato primi hominis; sed primus homo peccauit in ligno; ideo Dominus in ligno pati voluit, Sap. 14. *Benedictum lignum, per quod fit iustitia.* 4. Christus exaltandus erat per passionem, ideo exaltari voluit per passionem in cruce. *5.* Volebat corda nostra trahere ad se. Ioannis 12. *Si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.* 6. Vt corda nostra eleuarentur.

De III. (*Diuiserunt sibi vestimenta sua.*) Hic ponuntur, quæ facta sunt in contumeliam crucifixi. Et *primo* ponitur diuisio vestimenti: *Secundo*, superpositio tituli. *Tertio* associatio.

I. Ponit factum: secundo prophetiam. 1. (*Diuiserunt.*) Chrysost. dicit, quod hoc factum fuit in magnum vituperium, consuerat condemnatus non denudari nisi vilissimus homo. Vt instruamur, quod ab omni affectu actuum carnalium debemus nos denudare. Quomodo facta diuisio est? Matth. transit, sed Ioann. narrat 19. quod quilibet

miles accepit partem suam de alia veste: sed super tunica inconsutili miserunt sortem. 2. Ponitur prophetia: (*Vt adimpleretur*. &c.) *Vt*, non ponitur causatiue, sed consecutiue; quia Christo patiente accidit impleri istud, quod dictum erat: (*Et sedentes seruabant eum*, &c.) vt sc. non sepeliretur. Iob 19. *Ipsi vero considerauerunt*, &c.

II. *Et imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptam*, &c.) NOTA. Illud, quod ad ignominiam fecerunt, cessit ad honorem eius. Vnde *imposuerũt causam ipsius*, i. causam pro qua patiebatur: Apoca. 19. *Rex regum, & Dominus dominantium*. Quod ergo dicit: (*Rex Iudæorum*,) pertinet ad honorem; quia futurus erat Rex super omnes gentes. Psalmo 2. *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius*, &c.

III. (*Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones.*) Hæc fuit societas, quia in medio duorum latronum, vt malefactor. Esai. 53. *Et cum iniquis deputatus est*. Sed (*vnus à dextris, alter à sinistris.*) Crucem accepit, vt iudex. Sicut enim in iudicio quidam à dextris, quidã à sinistris, sic hic. Vnde 1. signatur iudex viuorum & mortuorum. Philipp. 2. *Propter quod exaltauit illum Deus, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum*, &c. Iob 36. *Causa tua quasi impij iudicata est, causam iudiciumque recipies*. 2. Per hoc, quod vnus à dextris, alius à sinistris, signatur, quod pro omnibus Christus passus est, sed tamen aliqui credunt, aliqui non. 1. Corinth. 1. *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem*

dem

dem scandalum, gentibus autem stultitiam. 3. Potest dici, quod quidam crucem patiuntur propter Deum, & hi à dextris: quidam autem non propter Deum, sed propter mundum; & hi' à sinistris.

PARS IV.

De illusione crucifixi.

Primo agitur de ea, quæ à populo: *Secundo* de ea, quæ à principibus. *Tertio* de illa, quæ à latronibus.

De I. Duo. *Primo* describit blasphemos: *Secundo* blasphemias. 1. (*Prætereuntes,*) id est, præter viam euntes. De talibus Esaiæ 30. *Declinate à me semitam, cessetà facie vestra sanctus Israel.* (*Mouebant capita.*) ad delusionem. Per caput significatur ratio; per pedes affectus: vnde primo mouerunt affectus ad malum, post mouent capita, quia infatuantur in peccatis.

II. In tribus irridēt eum: Primo in verbis: secundo de operibus quæ fecit: tertio de dignitate, quam sibi appropriauit. *De primo* dicit: (*Vah qui destruis templum Dei,* &c.) Iam enim erat diuulgatum, & nolebant credere, vnde de his dicitur Hiere. 8. *Apprehenderunt mendacium, & noluerunt reuerti,* q.d. Si vis reædificare templum, reædifica te. Sed non poterat reædificare, nisi prius solueretur, quia de templo corporis sui hoc dixerat. *Deinde* ex opere. (*Salua teipsum,*) quasi dicat: Saluasti alios; salua te. Sed non vere saluasti alios; nec poteris te saluare. Item, ex dignitate, quia (*si Filius Dei es,*

descende

descende nunc de cruce.) Hæc conditionalis non est bona; immo potius, si Filius Dei est, debet esse obediens Patri. *Ipse enim factus est obediens vsque ad mortem.* Philipp. 2. Item potius dicant: si Filius Dei es, ascende, & non descende. Ioan. 3. *Nemo ascendit ad cœlum nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo.* Vtuntur eodem verbo, quo diabolus vsus est tentans eum: *Si Filius Dei es, mittete deorsum.* Non est Filij Dei descendere. Vnde persuasione diaboli loquebantur, volentes impedire passionem eius.

De II. Sequitur de illusione Principum. (*Similiter & Principes*, &c.) Naturaliter enim homo appetit honorari. Honor autem fit in testimonium virtutis; vnde delusio fit propter opprobrium. Et describuntur isti ex authoritate, quia Principes. Item, ex doctrina, quia Scribæ. Item ex vita, quia Pharisæi, qui præeminebant in vita. Hierem. 5. *Ibo ad optimates, & loquar eis. Ipsi enim cognouerunt viã Domini, & iudicium Dei sui. Et ecce magis hi simul confregerant iugum, ruperunt vincula*, &c.

Et tria dicũt. *Primo* improperant miracula quę fecit: *Secundo*, Regiam dignitatem: *Tertio*, quod Filium Dei se fecit. 1. *Alios saluos fecit*, &c.) Volebant dicere: Si alios saluos fecit, se poterit saluare: sed se non potest, ergo nec alios saluos fecit. Sed nos è contrario debemus arguere: Alios saluos fecit, ergo se saluare potest: sed se potuit saluare resurgendo; ergo & nos poterit saluare. Hebræorum 5. *Factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ.*

2. Isti non intendebant nisi salutem temporalem;

lem; Christus autem voluit ostendere, quod salus æterna præponenda est. Ideo dicunt: (*Si Rex Israel est*, &c.) Hic improperant regiã dignitatẽ, & faciunt falsam promissionẽ, & malã consequentiam. Quia si Rex Israel est, non debet descendere: quia per crucem debet ascendere. Psalm. 95. *Dominus regnauit à ligno.* Esai. 9. *Factus est principatus*, id est, crux *super humerum eius.* Item, facit, quod maius est, quia surrexit de sepulchro, & tamen non crediderunt: vnde mendaces erant. Hier. 23. *Nolite audire verba Prophetarum, qui prophetant vobis, & decipiunt vos*: & sequitur: *Visionem enim cordis sui loquuntur vobis.*

3. Improperant, quod dixit se Filium Dei. (*Confidit in Deo, liberet eum si vult,*) Psalm. 21. *Speranit in Domino, eripiat eum, saluum faciat eum, quoniam vult eum.* Poterat liberare, si vellet; sed nolebat: quia volebat eum ad tempus morti exponere; vt nobis salutem procuraret, & sibi honorem, vnde impletum hoc, Hier. cap. 15. *Omnes maledicunt mihi.*

De III. *Idipsum autem & latrones*, &c.] Cur dicitur hic, quod ambo improperant ei? In Luc. autem 23. quod vnus solus? Soluit Aug. 1. Aliquando consuetudo est in Scriptura, quod plurale ponitur pro singulari; vt in Dan. *Obturauerunt ora leonum*, id est, obturauit sci. Daniel, & est loquendi modus, sicut dicitur, isti rustici mihi sunt infesti; etiamsi vnus solus infestet. Sic Matth. loquitur. 2. Secundum Hieron. Principio ambo improperauerunt ei, sed vnus videns miracula, quæ faciebat, pœnituit. Et hoc, vt dicit Chrysost. diuina dispensatione fa-

ne factum est. Significantur illi, qui post multa scelera ad Christum reuertuntur.

IX. CONCIONIS DISPOSIT.

De IESV mortuo & sepulto.

PARTITIO.

I. De obtenebratione Solis.
II. De clamore Iesu.
III. De morte Domini deque miraculis eam consecutis.
IV. De effectu miraculorum.
V. De sepultura, deq; sepulcro.

PARS I.

De eclipsi Solis.

A *Sexta hora*, &c.] Sicut narrat Origen. gentiles audientes Euangelistam hoc narrantem pro miraculo, deridebant eum, & dicebant, hoc factū fuisse naturaliter: ideo credebant, quod vt ignorans diceret. Sed fuit hæc eclipsis miraculosa. Dionys. dicit, quod tunc erat 25. annorū, & studebat tunc astris Heliopoli. Et vitā admirati sunt ipse & Appollonius, vt non naturalem, & consideraeruerunt quatuor miracula. *Primūm* ex tempore, quia cum esset dies, qua pascha debebat fieri, Luna erat 15. vbi Luna est in oppositione ad Solem, sed naturalis eclipsis fit ex coniunctione Lunæ ad Solem. *Secundum*, quod quando Sol in Occidente est, Luna debet esse in Oriente, sed hic mutatus est cursus

cursus Lunæ. *Tertium*, quod semper obscuratio incipit à parte Occidentis, quia omnes Planetæ habent duplicem motum, propriũ & cõmunem. Luna, quoad proprium motum, velocior est; & venit ad corpus Solis ab Occidente: sed sic non fuit hic; quia ab Oriente venit. *Quartum* miraculũ fuit, quod ab eadem parte incipit obscuratio, & redit illuminatio: sed hoc tunc non fuit; quia illam partem quam primo occupauit, vltimo dimisit: quia Luna ab Oriente venit vsq; ad corpus Solis, & tũc retrocessit, vnde illa pars primo fuit illuminata. Ista considerans, in aduentu Pauli se conuertit, & post conuertit socium suum. *Quintum* miraculum quod est maius, vt dicit, est, quod quando naturalis eclipsis est, parum durat. Non enim Sol patitur, sed fit obscuratio per interpositionem Lunæ; sed corpus Lunæ non est maius quam Solis; ideo moram non habet; sed ista durauit tribus horis: ideo magnum fuit miraculum.

Quærit Origenes, si istud fuit ita magnum miraculum, quare aliquis astrologorum non descripsit? 1. *Respondit*: Ista obscuratio non fuit vniuersalis, sed circa terrã Iudææ. Vel quod dicitur, quod super vniuersam terram, scilicet Iudæam. 2. Chrysostomus vero dicit, quod intelligitur super vniuersam terram mundi. Quia moriebatur pro vniuerso mundo, ideo voluit per signum passionis omnibus innotescere. Et Dionysius dicit, quod erat in Ægypto, poteratque intelligere, quod vsque in Asiam pateret.

Narrat quidam Astronomus de quadã eclipsi, quæ

quæ facta fuit tempore Tyberij, sed non dicit quãdo, vel quantum durauit, vel quomodo: tamen potest dici, quod quia tunc non erat tempus eclipsis, non perpenderunt modum: vnde aliqui dixerunt, quod nubes multæ interpositę fuerunt inter nos & Solem. Alij dixerunt, quod Sol retraxit radios suos. Vnde Amos 8. *Occidit eis Sol in meridie.*

Quæstio. Hic dicitur, quod crucifixus est hora sexta: Marcus vero dicit hora tertia. Dicendum: Matthæus historiam narrat, quod crucifixus est hora sexta, & mortuus est hora nona. Et hoc mysterio competit. 1. Quia Sol in meridie est in medio cœli: ideo competit Filio Dei, qui est verus Sol. Malach. 4. *Vobis timentibus nomen Dei orietur Sol iustitiæ.* 2. Competit transgressioni primi hominis, quia Adam post meridiem peccauit. Gen. 3. Ideo Christus satisfacere voluit illa hora.

Quare ergo dicit Marcus, quod hora tertia? Dicendum, quod crucifixus fuit hora tertia, lingua Iudæorum, sed hora sexta manibus militum. *Item:* Tribus horis fuerunt tenebræ, & fuit figuratum per id, quod scribitur Exodi 12. quod Moyses tribus horis extendit manus suas in cœlum, & factæ sunt tenebræ tribus diebus, &c. Sic Christus in cruce expandit manus suas, & factæ sunt tenebræ tribus horis ad significandum, quod priuati erant lumine Trinitatis.

PARS

PARS II.

De clamore Iesu.

PRimo ponitur clamor: *Secundo*, effectus. De 1. *Et circa horam nonam*, &c.] Secundum Origenem: Christus voce magna clamat: & signat multitudinem mysteriorum. Esa. 6. *Seraphin clamabant alter ad alterum*, &c. Vnde non tædio mortis clamauit, sed indicabat, se æqualem Patri. Ideo lingua Hebræa dixit: (*Heli heli*, &c.) Impleuit illud Psalm. 21. *Deus meus, Deus meus respice in me*, &c. vnde dicit Hieronymus, quod impij sunt, qui aliter Psalmum illum exponere volunt, quam de passione Christi. Vt faciunt duæ hæreses: Vna quæ in Christo non posuit verbum vnitum; sed verbum loco animæ: vt Arrius. Alij vero, quod verbum non fuit vnitũ naturaliter, sed per gratiam, sicut in aliquo iusto: vt in Prophetis; & sic Nestorius. Vnde exponebant, *Deus, Deus*, &cæt. vocat eum Deum, quia creatura sua est: & conqueritur, quod hoc verbũ fecit sibi vniri, & post dereliquit eum. Sed hæc est expositio impia, quia semper cum eo est, vnde Diuinitas non dimisit carnem, nec animam. Ioan. *Qui me misit, mecum est.*

Quid ergo? *Dicendum*, ex ipso modo loquendi manifestum esse, quod de Christo debebat intelligi. Dicitur enim de eo, Ioan. vltim. *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum.* Patrem nominat, eo, quod Deus est; Deum nominat eo, quod homo est; ideo cum dicit:

(*Deus meus, Deus meus*, &c.) manifestum est, quod vt homo, loquitur, ideo ingeminat, vt magnitudinem affectus humani designet.

Dereliquisti me,) dicitur per similitudinem; quia quod habemus, à Deo habemus. Vnde, sicut cum quis alicui malo exponitur, dicitur derelictus; sic quando Dominus relinquit hominem cadere in malũ pœnæ, vel culpæ, dicitur derelictus. Et Christus dicitur derelictus, non quoad vnionem; nec quoad gratiam; sed quoad passionem. Esaiæ 54. *Ad punctum dereliqui te.* Et dicit, (*vt quid,*) non quasi ex tædio, sed potest designare compassionem ad Iudæos. Vnde non dixit, nisi postquam tenebræ essent: quasi dicat: Quare voluisti, vt passioni traderer, & illi obtenebrarentur? Item, signat admirationem, admirabilis Dei charitatis. *Commendat Deus charitatem suam in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus, Christus pro nobis mortuus est.* Rom. 5.

De II. Sequitur effectus. *Quidam autem illic stantes*, &cæt. Et *primo* ponitur effectus communis in omnibus. *Secundo*, in vno eorum. I. *Quidam autem*, &cæt. *Heliam vocat iste*, &cæt.] Qui fuerunt isti? Credit Hieronymus, fuisse milites, qui nescierunt linguam Hebræam; & Helias multum erat famosus, quia raptus fuit in cœlum, 4. Regum 3. Vel fuerint Iudæi, & volunt per hoc ostendere, quod Christus est homo, & non Deus; qui auxilium alterius petit.

II. Ostenditur effectus in vno. *Vnus autem*, &c.] Quare hoc fecerit, dicitur Ioannis 19. quia Chri-

stus

stus videns omnia consummata, dixit: *Sitio*: ideo iste volens ei satisfacere, dedit ei potum damnatorum. Impletum est, Psalm. 58. *Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto.* Nota, quod erat vinum myrrhatum, sed dictum est fel & acetum, quia habebat amaritudinem.

Mystice, 1. Per vinum myrrhatum significantur illi, qui nihil habent de fide. 2. Vel per acetum quod fit per corruptionem vini, significatur corruptio humanæ naturæ: Istam autem amaritudinem Christus portauit. 3. Vel per acetum, malitia Iudæorum significatur. Et ponitur in *spongia*, quæ cauernosa est, & significat cautelas, & versutias Iudæorum. Sed imponunt *calamo*. Per calamum sacra Scriptura significatur; vnde suam malitiam per Scripturam confirmare volunt. Et potest esse, quod iste ex compassione mouebatur; vnde volebat iste facere ei auxilium, alij autem nolebant; ideo dicebant: *Sine videamus*, &c.

PARS III

De morte Domini, deque mirandis eam consecutis.

DE I. Duo. Mors, & Modus mortis. I. Causa mortis triplex assignatur. 1. Vt ostenderet, quantum nos amauit. Augustinus: *Nulla maior est ratio amoris, quam præueniri amando.* Roman. 5. *Commendat Deus charitatem suam in nobis, quoniam cum peccatores essemus, CHRISTVS pro nobis mortuus est.* 2. Vt doceret nos contemnere mortem. Per

mortem destruxit omnia peccata. 3. Vt pœnam peccati Adæ tolleret, vt scil. liberaret à peccato Adæ. Dictum enim fuit ei, Genes. 2. *Quacunque hora comederitis, moriemini.* Ab hac morte nos liberauit. 4. Quia diabolus, qui est actor mortis, inuaserat eum, qui non meruerat, ideo potestatem in alios amisit; ideoque animam suam morti tradidit, vt nostras liberaret.

11. Conditio mortis: (*Et clamans voce magna emisit spiritum.* Quidam dixerunt, quod Diuinitas mortua fuerit. Sed hoc est falsum, quia vita non potest mori, sed Deus non solum est viuens, sed etiam vita. Alij dixerunt, Animam mori cum corpore. Quod esse non potest; quia non posset apprehendere immortalitatem. *Nota*: Omnes moriuntur ex necessitate: Christus autem propria voluntate, vnde non dicit, est mortuus, sed *emisit*: quia ex voluntate. & hoc signat potestatem, Ioã. 10. *Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.* Ideo quoque voluit mori cum magna voce, ad signandum, quod ex potestate, & non necessitate moriebatur. vnde animam suam posuit, cum voluit, & accepit cum voluit. Et facilius fuit Christo ponere animam & recipere; quã alicui dormire & excitari. Sed quare imputatum est eis? quia fecerunt, quod in eis fuit.

De 11. *Et ecce velum templi scissum est, &cæt.*] Tria hic. *Primo* de his, quæ circa templum facta sunt. *Secundo*, de his, quæ in elementis. *Tertio*, de his, quæ in hominibus.

GIR-

CIRCA TEMPLVM, videndum, quod Mat. alio ordine narrat quam Lucas. Dicit Augustinus: Matthæus narrat ordine historiæ. Et hoc patet, quia dicit: *Et ecce velum templi*, &c. In Luca autem nihil tale habetur. *Nota*: In templo duplex velum erat, sicut in tabernaculo: Velum intra Sancta Sanctorum; & aliud extra. Velum interius significabat velationem mysteriorum cœlestium, quæ nobis reuelabantur. *Tunc enim similes ei erimus, cum apparuerit in gloria sua.* Exterius significabat velationem mysteriorum, quæ ad Ecclesiam pertinent. Et istud exterius fuit scissum; alterum non. Ad signandum, quod mysteria manifestabantur per mortem Christi, quæ ad Ecclesiam pertinent. Interius vero non fuit diuisum; quia secreta cœlestia adhuc remanent velata. vnde 2. Corinth. 3. *Cum autem Israel conuersus fuerit ad Deum, amouebitur velamen.* Itaque per passionem omnia mysteria quæ in lege & Prophetis scripta sunt, apta fuerunt, Lucæ vltim. *Incipiens à Moyse & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quæ de ipso erant. Vel* significabant dispersionem populi Iudæorum. Et quia gloria eorum erat in velo, quod in passione Domini scissum est, significabatur, quod tota gloria diuidebatur ab eis.

Et terra mota est, & petræ scissæ sunt, &c. II, *Circa elementa*, & ista conuenientia sunt. *Primo*, quantum ad virtutem passionis. *Secundo*, quantum ad effectum salutis. *Tertio*, quantum ad iudiciariam potestatem, quam Christus patiendo meruit. I. Conuenit, quod terra mota est, &c. Quia non potest

præsentiam tantæ maiestatis sine tremore sustinere. Vnde Psal. 103. *Qui respicit terram, & facit eam tremere. (Et petræ scissæ sunt.)* Signatur, quod nulla virtus potest ei resistere. 3. Regum 19. *Transit Dominus subuertens montes, & conterens petras. (Et monumenta aperta sunt.)* Signatur, quod vincula mortis disrupit. Oseæ 13. *Ero mors tua ô mors, morsus tuus ero inferne,* & cæt. 1. ad Corinth. 15. *Absorpta est mors in victoria.*

II. Conuenit quantum ad effectũ, 1. *Commouisti terram, & conturbasti eam, sana contritiones eius, quia commota est.* Psalm. 59. 2. Petræ scinduntur; quando duritia cordium ad compassionem mouetur, Hier. 23. *Verba mea,* sc. passionis, *quasi ignis, & quasi malleus conterens petras.* 3. Quod monumenta aperta sunt, signat, quod mortui in peccatis debent resurgere. Ephes. 5. *Surge qui dormis, & exurge à mortuis.*

III. Conuenit venienti ad iudicium. Quia ipso veniente, terra mouebitur. Aggæi 2. *Adhuc vnum modicum est, & ego mouebo cœlum & terram.* Sic petræ scinduntur: Quia omnis altitudo virorum deprimetur. Sic monumenta aperientur; quia mortui venient ad iudicium. Ioan. 5. *Venit hora in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Filij Dei,* &c.

III. *CIRCA HOMINES* Miraculum. Et *primo* tangit resurrectionem. *Secundo,* manifestationem. I. *Et multa corpora,* &c.] De istis solet esse *quæstio*: vtrum resurrexerint iterum morituri, vel non morituri. Constat aliquos resurrexisse, vt post morerentur, vt Lazarus. Sed de istis potest dici, quod surre-

surrexerunt non iterum morituri, quia surrexerunt ad manifestationem resurrectionis Christi. Certum autem est, quod *Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur.* 2. Si surrexissent morituri, nō esset eis beneficium exhibitum, sed potius detrimentum: Ideo surrexerunt tanquam intraturi cū Christo in cœlum. *Et exeuntes de monumentis*, &c.] Nota: Licet istud dictum sit in morte Christi, tamen intelligendum est, per anticipationem esse dictum: quia post resurrectionem actum est. Nam *Christus est primogenitus mortuorum.* Apocalyp. 1. (*Et venerunt in sanctam ciuitatem.*) Non quod modo esset sancta, sed 1. quia ante fuerat. Esaiæ 1. *Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij?* 2. Vel quia sancta ibi tractabantur. 3. *Vel*, secundum Hieronymum *sanctum ciuitatem*, scilicet cœlestem, quia cum Christo venerunt in gloriam, & apparuerunt multis. Sicut enim Christus potestatem habet se manifestandi quibus vult; sic intelligendum de corporibus glorificatis.

PARS IV.

De effectu miraculorum.

ET *primo* in gentibus. *Secundo*, in mulieribus.

De I. Duo. *Primo*, Timor. *Secundo* vera confessio fidei proueniens ex timore. 1. *Centurio*, &c.) In Luca dicitur iste territus ex hoc, quod Christus clamans expirauit: hic autem dicitur, quod *viso terræmotu*, &c. Dicit Augustinus quod non esset facile

soluere, nisi diceret, (*& hiu quæ fiebant.*) Iste autem signabat gentilem populum; qui salubri timore confessi sunt Dominum. Vnde Osex 2. *Dicam non populo meo, populus meus es tu: Et ipse dicet, DEVS meus es tu: vocabo gentem meam, non gentem meam,* &c. Esaiæ vigesimosexto: *A facie tua Domine concepimus & peperimus spiritum salutis,* &c. 2. Vera confessio. (*Vere Filius Dei erat iste.*) In hoc confunditur Arrius, qui eum existentem in cœlo non confitetur esse vere Filium Dei, quem Cēturio in morte cōfitetur. 1. Io. 5. *Hic est vere Filius Dei, & vita æterna.*

De II. Sequitur deuotio mulierum. (*Erant autem ibi mulieres multæ,* &c.) Et *primo* describuntur quoad præterita & quoad præsentia. In quo considerandum, quod populis recedentibus, mulieres adhæserunt. Ita impletum Isa. 50. *Non remansit vir mecum.* Sed hic dicitur, quod *steterunt à longe*: Ioann. 19. quod *stabant iuxta crucem,* &c. Augustin. dicit, quod aliæ mulieres essent, quæ prope, & quæ longe. 2. Aliter dicendum, quod, sicut multum & paucum dicuntur relatiue, sic prope & longe. Et sicut idem potest dici multum & paucum respectu diuersorum; sic prope & longe. Sic considerandum, quod Centurio & Gentiles iuxta crucem erant; sed mulieres post eos; turbæ vero magis à longe. Vnde secundum diuersam comparationem erant longe & prope. Longe comparando ad Centurionem & Gentiles: prope comparādo ad turbas. 3. Vel potest dici, quod primo steterunt prope, sed cum emisit spiritum, steterunt longe.

Secuta

Secutæ erant eum à Galilæa ministrantes ei.] Ipse enim cui angeli ministrabant, permisit vt ministraretur ei à mulieribus. In hoc dedit documentum Apostolis sequentibus, vt reciperent temporalia ab his, quibus ministrarent spiritualia. Et hæc erat consuetudo antiquitus, vt doctores reciperent necessaria à bonis, quos docebãt. Sed Paulus quia gentibus prædicabat, inter quos non erat hæc cõsuetudo, ne videretur pro pecunia prædicare, recipere nolebat.

Inter quas erat Maria Magdalena, & Maria Iacobi, &c.] Ex isto verbo Heluidius assumpsit occasionem erroris, vt diceret, Iesum esse natum ex semine Ioseph. Ad hoc dicit Hier. quod duo fuerũt Iacobi. Maior, qui dicitur frater Ioannis; & Minor, qui fuit filius Alphæi, cuius mater erat etiam mater Iosephi. Vnde illa quæ fuit mater Iacobi maioris, non fuit minoris, quia statim additur: (*& mater filiorum Zebedæi.*)

Sed quid est, quod dicitur, Maria Cleophæ, & Maria Alphæi? Soluit Hieronym. quod illa Maria habuerit virum, qui fuerit binominis; vt vocaretur Cleophas & Alphæus. Vel potest dici, quod primo Cleophæ nupsit, & mortuo illo nupsit Alphæo. Vel potest dici, quod Cleophas fuit pater, & mater fuit vocata Salome: quia Maria dicit & Salome; vnde Salome est nomen mulieris. Hinc patet error Magistri in gloss. super Galatas, quod fuit nomen viri. Et Magistri in historia, quia in Græco habetur Solome, quæ est terminatio fœminea, quę nullo modo inuenitur in masculino.

PARS V.

De sepultura atq; sepulcro.

AGitur *Primo* de sepultura: *Secundo*, de custodia. De I. Duo. *Primo* conditio ponitur sepelientis. *Secundo*, sepultura. Conditiones ponuntur quatuor. Itaque: *Cum sero factum esset*,] quia oportebat remoueri, vt non in sabbato remaneret. *Venit quidam homo*, &c.] 1. Describitur ex facultate, quia *diues*. Eccles. 31. *Beatus diues, qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecuniæ thesauris.* Dicit eum diuitem non ob eius laudem, vel iactantiam; sed ad hoc, quod potuit impetrare à Pilato, quod non potuisset pauper. 2. Describitur à patria, quia *ab Arimathia*, quæ idem est, quod Ramatha, quæ fuit Samuelis; & signat *excelsum*; & iste excelsus fuit. 3. Ex nomine, quia *Ioseph*, qui *accrescens* signatur. 4. Ex religione, quia *& ipse discipulus erat Iesu:*) quia ex fide non exciderat, Ioannis 8. *Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis.* (*Et accessit*, &c.) Ideoq; commendabilis: & impetrauit. Nam (*Tunc Pilatus*, &c.

II. Sequitur de sepultura. *Et accepto corpore Ioseph inuoluit*, &c.] Duo: Cultus, & Sepultura. 1. Fuit simplex cultus, quia simplex syndon. Ideo, secundum Hieron. vituperatur cultus nimius sepulturæ. Per istam syndonem mystice tria signatur. *Primo*, Caro Christi munda. Fit enim de lino, quod per multam pressuram dealbatur: sic caro Christi per multam pressuram ad candorem resurrectionis peruenit,

nit, Luc. vlt. *Sic oportuit Christum pati*, &c. *Secundo*: Signat Ecclesiam non habentem maculam neque rugam. Et hoc signatur per istud linteum, quod ex diuersis filis est contextum. *Tertio*: Signatur mũda conscientia, vbi Christus quiescit.

2. *Et posuit eum*, &c.] Quatuor dicit de isto monumento. *Primo* quod erat *suum*. Et satis conueniebat, vt qui pro peccatis aliorum mortuus erat, in monumento aliorum sepeliretur. Item 2. dicit, *nouo*. Qui[illegible]a corpora posita fuissent, nesciretur quis surr[illegible]t. Item 3. dicit *inpetra*, non in monumento [illegible]uersis lapidibus constructo: vt omnis calumnia amoueretur. Sed quare non sub terra? Ratio, ne crederetur, quod discipuli per cauernas terræ extraxissent eum. Item 4. dicit, quod *aduoluit saxum magnum*. Et ideo non poterat à paucis reuolui, & maxime cum essent ibi custodes.

Sequitur deuotio mulierum. Nam mulieres, quæ ardentius amabant, secutæ sunt eum vsque ad sepulcrum. Vnde dicitur: *Erat ibi Maria Magdalena, & altera Maria*,] non nominatur Maria Zebedæi, quæ non erat ibi; quia non ita ardenter amabat.

De II. De custodia sepulcri tria: *Primo* ponitur petitio. *Secundo* concessio. *Tertio* executio. *Circa primum* ponitur tempus & causa, & petitio, & periculum imminens.

1. Tempus. (*Altera autem die*, &c.) Parasceue præparatio dicitur; nam Iudæi, quia in sabbato nihil agebant, præparabant præcedenti die: & ideo Parasceues, & quãuis aliquid solennitatis haberẽt, tamen

tamen maioris obseruationis erat sabbatum: vnde nihil in sabbato præparabant ex præcepto. Exodi 16. vbi præcepit Dominus, quod die Veneris colligerent de manna ad duos dies. (*Tunc conuenerunt Principes Sacerdotum.*) Quia multum intenti erant ipsum persequi. Nec sufficiebat persequi vsque ad mortem. sed etiam post mortem; vnde voluerunt impedire resurrectionem. 2. Sed quare conuenerunt? Sequitur causa: (*Domine recordati sumus, quod seductor ille*) Ioan. 7. *Quidam dicebant: quia bonus est, alij autem non, sed seducit.* (*Post tres dies resurgam.* Istud habebant ex hoc quod dixerat Matth. 12. *Sicut Ionas fuit in ventre coti tribus diebus, & tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.* Et ponitur pars pro toto. 3. Ponitur petitio. (*Iube ergo custodiri sepulcrum.*) Ipsum studium Iudæorum prodest nobis ad certitudinem: vnde quanto magis nocere intendebant, tanto magis proficiebant ad salutē credentium, Iob 6. *Apprehendit sapientes in astutia eorum, quia quod intendunt, Dominus in aliud conuertit.* 4. Deinde ponitur intentio petitionis: (*ne forte discipuli eius veniant, & furentur eum, & dicant plebi: Resurrexit à mortuis.*) Et in hoc prophetauerunt: ideo magis peccauerunt; quia mirabilia viderunt, & tamen non crediderunt posse resurgere:

Quoad secundum: Sequitur concessio. (*Ait illis Pilatus: Habetis custodiam,*) id est, habeatis custodiam, q.d. In vobis est, vt custodiatis eum.

Quoad tertium: Sequitur executio. (*Illi autem abeuntes munierunt sepulcrum, signantes lapidem,* &c.) Nō suffe-

ſuffecit, vt cuſtodes ponerent, ſed etiam ſigillauerunt. Nec ſuffecit eis, quod milites hoc facerẽt, ſed ipſimet ſigillauerunt. Pſal. 21. *Conſilium malignantium obſedit me.*

PASSIO DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI, SECVNDVM Ioannem cap. 18.

SCOPVS. Ante paſsionem Dominus præparauit diſcipulos ſuos, multipliciter informando exemplis, cõfortando verbis, & promittendo auxilia. Nunc Euangeliſta proponit myſterium paſsionis. Paſsio autem Chriſti partim completa eſt per Iudæos, partim per Gentiles. *Primo* ergo deſcribit paſsionem Chriſti, quantum ad ea, quæ paſſus eſt per Iudæos. *Secundo*, quantum ad ea, quæ paſſus eſt per Gentiles: 19. *Cap.* ibi: *Tunc apprehendit Pilatus*, &c.]

Circa primum tria facit. *Primo*: Oſtendit, quomodo à diſcipulo Dominus traditur. *Secundo*: Quomodo à miniſtris principibus præſentatur: ibi: [*Cohors ergo & tribunus*, &c.] *Tertio*: Quomodo à Principibus apud Præſidem accuſatur, ibi: *Adducunt ergo Ieſum*, &c.]

DIS-

sti orationem, conuenientius dixisset Euangelista: Hæc cum orasset. *Respondeo.* Hoc fecit Euangelista, vt ostendat, hanc orationem non propter suã necessitatem fecisse: quia ipse erat, qui orabat vt homo, & exaudiebat vt Deus: sed propter nostram institutionem. Vnde erat quasi quædam dictio.

Egressus est cum discipulis suis.) Non quidem continuo, secundum Augustin. post orationem; cum alia quædam interuenerunt, narrata ab aliis Euangelistis, ab Ioanne autem prætermissa, scil. 1. *Quod facta fuit contentio inter discipulos, quis eorum videretur esse maior.* Luc. 22. Interim 2. etiam dixit Iesus Petro: *Ecce Sathanas expetiuit vos, vt cribraret,* &c. vt Lucas narrat ibidem. 3. Dixerunt etiam discipuli hymnum cum Domino, vt narrant Matthæus & Marcus. Sic ergo non est intelligendum, quod cum hoc dixisset, statim egrederetur, sed quia nõ ante egressus est, quam dixisset.

Egressus est, inquam, *trans torrentem Cedron.*] Sed Matthæus & Marcus dicunt, quod exierunt in montem Oliueti, & tunc venit cum illis in villam, quæ dicitur Gethsemani. In quo nulla est contrarietas, quod idem locus est, quem Ioannes commemorat & Matthæus. Torrens enim Cedron est ad radices montis Oliueti, vbi etiam est villa, quæ dicitur Gethsemani. Cedron autem in Græco est genitiuus pluralis, q.d. trans torrentem cedrorum. Forte erant ibi multæ cedri plantatæ.

Conuenit autem *mysterio*, quod torrentẽ transiuit. Quia per eũ eius passio designatur. Ps. 109. *De torrente*

torrente in via bibit, &c. *Cedron* etiam interpretatur *obumbratio*. Et Christus sua passione abstulit vmbram peccati, & legis: & expansis manibus in cruce protexit nos sub vmbra manus suæ, Psalm. 16. *Sub vmbra alarum tuarum protege me*, &c.

II. Erat autem cōgruus locus proditioni, quia concluſus, vnde dicit: (*Vbi erat hortus, in quem introiuit*, &c.) Et hoc conuenienter. *Mysterio*: Quia ipse satisfaciebat pro peccato primi hominis in horto commisso. Paradysus enim hortus delitiarum interpretatur, Gen. 3. Item, quia per passionem nos in hortum & paradysum coronandos introducit, Luc. 23 *Hodie mecum eris in paradyso*.

III. Erat etiam congruus locus, quia proditori notus. Vnde dicit: (*Sciebat autem Iudas qui tradebat*, &c.) Et huius ratio est, (*quia frequenter Iesus venerat illuc cum discipulis suis.*) Inter quos Iudas fuerat sicut lupus inter oues, Ioann. 6. *Non ego vos duodecim elegi*, &c. Lupus ouina pelle contectus, & inter oues alto patrisfamilias consilio toleratus, didicit, vbi ad tempus exiguum ouium dispergeret gregem.

Sed cum Iudas diu ante exierit à cœna, vt proditionem compleret, *quæritur*, quomodo sciuit, quod Christus illa hora egrederetur illuc? *Dicendum*, secundum Chrysostomum, quod consuetudo Christi erat, & præcipue in magnis festis post cœnam discipulos seorsum ducere, & aliqua sublimia de festo docere, quæ non erat fas alios audire; & ideo, quia tunc erat festum præcipuum, existimauit Iudas, quod post cœnam illuc exisset.

Fecit

Fecit autem hoc vt in montibus & in hortis sublimia doceret discipulos, maxime purum à tumultibus inquirens locum ne eorum mens impediatur, Ose. 2 *Ducam eam in solitudine & loquar, &c.* De II. *(Iudas ergo.)* Hic ponitur proditoris apparatus. Et nota, quod, sicut dicitur, Luc. 22. Iudas postquam tractauerat proditionem cum principibus, *quærebat opportunitatem, quomodo sine turbarum tumultu traderet eum*; & ideo voluit eum in secreto inuenire, & in nocte, quia in die semper circa turbarum institutionem occupatus erat. Sed 1. quia in nocte poterat impediri, vel propter subitum concursum turbarum; vel propter tenebras, quibus posset eripi, vel euadere de manibus eorum: Ideo contra turbas muniuit se armis; contra tenebras laternis & facibus. 2. Quia de turba aliqui poterant resistere per potentiam populi; ideo contra hos accepit cohortem; non Iudæorum, sed militum à præside; vt sic seruato ordine legitimæ potestatis, nullus ei auderet obsistere. 3. Aliqui ex Iudæis zelo legis ducti, præsertim quia à gentilibus capiebatur, eis fortasse resistere voluissent: ideo accepit etiam *(à Pontificibus & Pharisæis ministros, & venit illuc, &c.)* Iob. 15. *Cucurrit aduersus Deum erecto collo.* Luc. 22. *Tanquam ad latronem, &c.*

PARS II.

De Christi potentia in prosternendis verbo.

Hic ponit Euangelista promtum Christi affectum, ad proditionem voluntarie suscipien-

dam, dupliciter. *Primo*, se voluntarie offerendo. *Secundo*, discipulum resistentem comprimendo: ibi: *Simon ergo Petrus*, &c.] Et circa primum duo facit Euangelista. *Primo* narrat, quod Christus ostendit se, ad ostendendum suam potentiam. *Secundo* ad demonstrandum suam patientiam, ibi: *Iterum ergo interrogauit*, &c.

Suam Dominus potentiam ostendit per tria. *Primo*, per interrogationem. *Secundo*, suiipsius manifestationem. *Tertio*, per manifestationis effectū. I. Circa primum tria facit. *Primo* commendat Christi scientiam, & cognitionem, quia *(Iesus sciens omnia quæ ventura erant super eum*, &c.) Ioan. 13 *Sciens Iesus quia venit hora eius*, &c. Quod interposuit Euangelista propter duo. Primo, ne videretur interrogationem, quam facturus erat eis Christus, ex ignorantia fecisse. Secundo, ne videatur se ipsis inuitum, & per ignorantiam obtulisse, cum venirent ad eum occidendum. Vnde omnia quæ ventura erant super eum, sciebat. *Secundo* ponit Christi interrogationem, qui cum ista sciret, tamen *processit & dixit ad eos: Quem quæritis?*]non ex ignorantia, vt dictum est. *Tertio* subdit ipsorum responsionem, quia *(Iesum Nazarenum,)* supple, quærimus, non quidem ad imitandum, sed ad malignādum, & occidendum. Vnde Matth. 8. *Quæretis me, & in peccato vestro moriemini.*

De II. *Dixit eis Iesus*: *Ego sum*, &c.] Hic ponitur suiipsius manifestatio, qua se eis capiendum exhibuit. Vnde dicit: *Ego sum*,) sc. Iesus Nazarenus quem quæritis. Addit autem Euangelista Iudæ præsen-

præsentiam: ideo, quia supra dixit, quod Iudas ab eo exiuerat. Posset autem credi, non esse mirum, si Christus ab eis non cognosceretur facie, propter tenebras. Sed quod quis non cognoscatur voce, maxime à multum sibi familiari, hoc non potest tenebris ascribi. Ostendit ergo per hoc, quod dicit: *Ego sum,*) quod etiam à Iuda familiari sibi, qui stabat cum ipsis, non est cognitus, quod est maxime Diuinitatis Christi potentiæ ostensiuum. *Stabat ergo Iudas cum ipsis,*) id est, perseuerabat in malo, vt eum osculi signo monstraret, Isaiæ 33. *Os eius erit,* &c.

De III. *Vt ergo dixit eis: Ego sum,* &c.) Hic ponitur manifestationis effectus, quia *abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram*) Et vt Gregorius dicit: aliquando legitur de Sanctis, quod cadunt in terram. Danielis 2. *Cecidit in faciem suam, & adorauit,* &cæt. Ezechielis secundo: *Cecidi in faciem meam.* De iniquis autem legitur, quod cadunt. Isaiæ 4. *Fœtherrimi viri tui cadent.* Sed hæc est differentia: Iniqui cadunt retrorsum, 1. Regum 4. *Cecidit de sella retrorsum.*

Sancti autem cadunt in faciem suam. Cuius ratio assignatur Prouerb. 4. *Quia iustorum semita quasi lux, &c. Et via impiorum tenebrosa,* &cæt. Omnis enim qui supinus cadit, ibi cadit, vbi non videt. Iniqui ergo, quia in inuisibilibus cadunt, retrorsum cadere dicuntur: quia ibi corruunt, vbi, quid eos tunc sequatur, modo videre nō possunt, sed qui prorsus cadit, ibi cadit, vbi videt; & ideo sancti, qui in istis visibilib, semetipsos sponte deiicūt,

vt in inuisibilibus erigantur, in faciem suam cadere dicuntur: quia timore compuncti videntes humiliantur. *Mystice* autem per hoc, quod ceciderunt retrorsum, datur intelligi, quod populus Iudæorum, qui erat populus peculiaris, vocem Christi in prædicatione non audiens, abiit retrorsum, exclusus à regno.

PARS III.

De Christi patientia in permittendo seſe hostibus.

HIc tria. *Primo* ponit iteratam interrogationem. *Secundo* Christi manifestationem. *Tertio* eius oblationem.

De I. Interrogauit autem interato secundum Chrys. propter duo. 1. Vt, (dura sc. indicauit suam potentiam, quod inimici contra eum venientes, coram eo retrorsum ceciderunt in terram:) instruantur fideles, quod sua voluntate captus sit. Isa. 53. *Oblatus est, quia ipse voluit.* 2. Vt etiam, quantum in se est, daret Iudeis materiam conuersionis, viso potentiæ suæ miraculo. Isa. 5. *Quid vltra debui facere?* & ideo cum statim ad ostensionem suæ potentiæ non fuerunt conuersi, eis capiendum se sponte obtulit.

De II. Vnde *(Cum iterum interrogauit eos, quem quæritis? & illi dixerunt Iesum Nazaren.)* ipse se iterũ manifestans. *(Resp. Dixi vobis, quia ego sum.)* In quo patet: quia cœci erant, vt eum non possent cognoscere.

De III. Oblatio sui ipsius ponitur cum dicit: *(Si ergo*

ergo me quæritis, &c.] sc. cõprehendere faciatis, quod intenditis, ita tamen. *finite hos*,] sc. discipulos meos (*abire*,) quia nondum est tempus, vt tollantur de mundo per passionem. Ioan. 17. *Non rogo, vt tollas eos de mundo.* In quo patet, quod ipse dedit eis potestatem eum capiendi. Nam sicut ex sua potentia discipulos suos seruauit; ita multo magis se seruare potuisset. Matt. 10. *Nemo tollit animam meam, sed ego pono eam*, &c.

Et quod non dimiserunt ministri Apostolos ex Christi persuasione, sed ex eius potestate, ostendit Euangelista, dicens: *Vt impleretur sermo, quem dixit.*) Quia eos tenere non poterant, cum ipse dixerit Ioann. 17. *Quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quenquam.* Sed contra, supra dixit hoc Dominus de perditione animæ. Quomodo Euangelista hoc adaptat ad perditionem corporis? Respõsio: secundum Chrysosto. 1. Dominus supra loquutus est de perditione animæ & corporis. 2. Et si tantum de perditione animæ loquutus sit: Dicendũ, quod Euangelista hic per quandam extensionem refert ad perditionem corporis. Vel secundum Augustin. dicendum, quod istud est intelligendũ etiam quantum ad perditionem animæ: quia Apostoli nondum sic credebant. Quomodo credunt, qui non pereunt. Et ideo si tunc exissent de hoc mundo, fuissent de illis, qui pereunt.

PARS IV.

De ictu Petri cohibito.

POstquam Euangelista ostendit promtitudinem Christi ad proditionem sustinendam; seipsum voluntarie proditori offerendo; hic ostendit, eum esse promtum ad idem; discipuli resistentiam prohibendo. Et *primo* ponitur resistentis discipuli manifestatio, & zelus in serui percussione. *Secundo*, inserit seruì nuncupationem. *Tertio* Petri cohibitionem ponit.

De I. Dicit ergo: Ministri comprehenderunt Iesum: Sed *Simon Petrus*,) cæteris discipulis ardentior (*habens gladium, eduxit eam, & percussit Pontificis seruum*,) qui erat inter ministros, (*& abscidit eius auriculam dexteram.*) Non ex sua principali intentione, cum eum intenderet occidere; sed ictus quem dirigebat ad caput, relapsus est ad aurẽ. Ideo n. ictũ dirigebat ad caput, vt certius moneat, quod id faceret ex zelo Domini sui. 3. Reg. 19. *Zelo zelatus sum.*

Sed hic incidit duplex *quæstio*. I. Cum Dominus mandauerit discipulis, Mat. 20. ne etiam duas tunicas haberẽt, quomodo Petrus habebat etiam gladium? *Respondeo*: Illud præceptum dedit eis Christus, quando misit eos prædicatum; & durabile erat vsque ad tempus passionis: vnde Christus in passione reuocauit ipsum. Luc. 22. *Quando misi vos sine sacculo & pera, nunquid aliquid defuit vobis?* Et infra: *Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram. Et qui non habet, vendat tunicam suam, & emat*

emat gladium. Ex hac concessione Petrus intellexerat, quod liceret ei portare gladium. Vnde tam cito potuit gladium habere, cum prædicta verba dixisset Dominus paulo ante?

Dicendum secundum Chrysostomum: Petrus iam diu ante, audito, quod Iudæi Christum tradere deberent principibus Sacerdotum ad crucifigendum; timens præparauerat sibi gladium. Vel dicendum, secundum Interlinearem, quod gladius accipitur hic pro cultello, quem forte habuerat in mensa ad esum agni, & de cœna surgens tulerat secum.

Secundo quæritur: Cum Dominus dixisset eis, vt non resisterent malo: Matthæi quinto: Quid est, quod Petrus percussit seruum principis? *Dicendum:* Dominus prohibuit, vt non resisterent alicui ad defendendum seipsos, non autem ad defendendum Dominum.

Vel dicendum, quod nondum confirmati erant virtute superueniente ex alto. Luc. vlt. *Sedete in ciuitate,* &c. Ideo non erant adhuc perfecti, vt omnino malo non resisterent.

De II. Ponitur nomen serui. Et hoc ideo specialiter à Ioanne describitur, quod sicut infra dicitur: *Ipse erat notus Pontifici*, & ideo etiam notitiam ministrorum eius habebat. Vnde sciens nomen eius, non tacuit ipsum propter certitudinem facti. Sed Lucas addit, quod *Dominus sanauit auriculam eius.* Lucæ 22. Et hoc mysterio competit. Nam per hunc seruum significatur populus

Iudæorum, qui opprimebatur à Principibus Sacerdotum. Ezech. 34. *Quod crassum erat, comedebatis.* Istius ergo serui Petrus Princeps Apostolorum amputauit auditum, quia male audiebat verba legis, carnaliter, sc. sed Dominus restituit nouum auditum. Psal. 17. *In auditu auris obediuit mihi.* Et secundum hoc congrue vocatur *Malchus*, i. *Rex.* Quia per Christum in nouitate vitæ efficimur Reges. Apoc. 5. *Fecisti nos Deo nostro*, &c.

De III. *Dixit ergo Iesus Petro*, &c.] Hic ponitur Petri cohibitio zeli. *Secundo*, cohibitionis ratio. I. *Mitte gladium tuum in vaginam*,]quasi non esset opus defensionis, sed patientiæ; nec ei licitus vsus gladij materialis. Hier. 47. *Vsquequo concideris mucro?* Mystice autem signatur per hoc, quod gladius verbi Dei mittendus erat in vagina, i. in fide Gentilium. II. Ratio cohibitionis ponitur, cum dicit: *Calicem, quem dedit mihi Pater, non vis vt bibam illum?*) Non enim resistendum his, quæ ex diuina prouidentia disponuntur. Iob 9. *Quis resistit ei, & pacem habuit?* Dicitur autem passio calix, quia ex charitate patientis dulcedinem habet, sed ex natura sua amaritudinem; sicut & medicina sanatiua propter spem sanitatis dulcis est; sed amara propter saporem. Psalm. 114. *Calicem salutaris accipiam*, &cæt. Hunc ergo calicem dedit ei Pater, quia passionem ex sua & Patris voluntate sponte suscepit.

Ioann. 19 *Non haberes in me potestatem, nisi datum esset*, &c.

II. CON-

II. CONCIONIS DISPOSITIO.

De Iesv capto & præsentato Principib. Sacerdotum.

Hîc ponitur quomodo Dominus à ministris captus, principibus præsentatur. Et *primo* quomodo ducitur ad vnum principem. scil. Annam. *Secundo*, ad alium, sc. Caipham. 1. Circa primum duo facit. *Primo* dicit, quomodo Annæ præsentatur. *Secundo*, quomodo ab Anna examinatur. 2. Circa primum duo. *Primo* ponit, quomodo ducitur ad Annæ domum. *Secundo*, quomodo discipuli sequuntur eum.

PARTITIO.

I. De captiuitate Iesu ducti ad Annam.
II. De Petri & Ioannis sequela post captum.
III. De negatione Petri.
IV. De responsione Christi ad examinationem sui.
V. De reprehensione responsionis Dominicæ.
VI. De gestis apud Caypham, & completa negatione Petri.

PARS I.

De capto Iesu ducto ad Annam.

DVo hic: *Primo*: Quid circa Iesum sit factum. *Secundo*, describitur Pontifex, ad quem ducitur. I. Circa Christum tria sunt acta. *Primo* enim comprehenditur. Vnde dicit: *Cohors ergo.*) sc.

militum (*& tribunus*) eorum, (*& ministri Iudæorum comprehenderunt Iesum.*) qui incomprehensibilis est. Hierem. 22. *Magnus consilio, & incomprehensibilis cogitatu*, &c. Forte enim cogitabant illum, Psal. 70. *Deus dereliquit eum, persequimini & comprehendite eum*, &c. Thren. 3. *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris*, id est, propter peccata nostra, vt scil. nos liberaret. Isaiæ 49. *Equidem captiuitas à forti tolletur.*

Secundo ligatur. Vnde (*& ligauerunt eum.*) Qui soluere venit ligatos, & vincula eorum disrumpere. Psalm. 115. *Dirupisti vincula mea*, &c. *Tertio* adducitur. Vnde dicit (*Et adduxerunt eum ad Annam.*) vt eum perderet, qui venit omnes ducere in viam salutis. Psalm. 60. *Deduxisti me, quia factus es spes mea.* Potest autem duplex ratio assignari, quare primum ad Annam ducitur. *Vna* scil. mandatum Cayphæ Pontificis anni illius, qui scil. ideo Iesum ad Annam misit, vt excusabilior esset, si ab Anna condemnatum ipse postmodum condemnaret. *Alia* ratio ex propinquitate domus Annæ, quæ in via posita, propinquior erat: & ideo, timentes, ne, si excitaretur tumultus populi, Iesus de manibus eorum eriperetur; declinauerunt illuc.

II. Describitur Pontifex ex affinitate ad Caipham [*qui socer eius erat: qui Pontifex erat anni illius.*] Sciendum est enim, quod secundum legem Summus Sacerdos per totam vitam officio fungebatur, cui post mortem filius succedebat. Postmodum vero, inuidia & ambitione Principum crescente,

scente, non solum Patri non succedebat filius, sed nec vltra annum Pontificatus fungebatur officio, & hoc ipsum pecuni procurabat, vt Iosephus dixit. Et ideo non est mirum, si in anno illius Pontificatus tam nequiter acquisiti, rem sic nefariam gesit. 2. Describitur etiam ex consilio. Vnde dixit: (*Erat autem Cayphas, qui consilium dederat Iudæis*, &c.) Ioann. 11. hoc sc. (*quia expedit vnum hominem mori pro populo.*) Quod ideo Euangelista commemorauit, vt remoueret scandalum de cordibus fidelium, ostendendo & per aduersariorum prophetias, quod non propter infirmitatem aut impotentiam suam captus est, & mortuus, sed propter populi salutem, vt scilicet non tota gens pereat. Testimonium enim aduersarij efficacius est, & talis naturæ est veritas, vt etiam aduersarius eam tacere non possit.

PARS II.

De Petri & Ioannis sequela post Christum.

DVo hic. 1. Sequela. 2. Introitus in domum Pontificis.

De I. *Sequebatur autem Iesum Simon Petrus.*] ex deuotione, quamuis à longe propter timorem: (*& alius discipulus,*) sc. Ioannes. Cuius nomen ipsemet occultat, humilitatis gratia. Datur aũt per hoc intelligi, quod reliqui discipuli aufugerant, relicto Iesu, vt dicitur Matt. 26.

Mystice autem per hos duos discipulos duæ vitæ intelliguntur, quæ Christũ sequuntur, scilicet:

Actiua

Actiua, quæ signatur per Petrum, & contemplatiua quæ per Ioannem. Et actiua quidem sequitur Christum obediendo. Ioann. 10. *Oues meæ vocem meam audiunt.* Contemplatiua vero cognoscendo & contemplando. Ose. 6. *Sciemus, sequimur te.*

Sequebantur autem isti duo discipuli; quia plus præ cæteris diligebant Christum. Vnde primi venerunt ad monumentum, Ioann. 20. Et quia eos ad inuicem maior vis dilectionis vniebat. Vnde sæpe in Euangelio simul iunguntur, & in Actis Apostolorum dicitur, quod *Miserunt ad illos Petrum & Ioannem.* Et iterum: *Petrus & Ioannes ascenderunt in templum, &c.*

De II. Et *primo*: Quomodo Ioannes præcesserit. *Secundo*: Quomodo Petrum introduxit. I. Ordo autem fuit talis: quia Ioannes primo intrauit cum Iesu. Et huius ratio erat: Quia (*erat notus Pontifici, & Petrus stabat ad ostium atrij foris.*) Et licet Ioannes piscator fuisset, & iuuenis vocatus à Christo; erat tamen notus Pontifici: Vel quia pater Ioannis ei seruus erat: Vel aliquis ex consanguineis eius. Nec hoc posuit Ioannes, propter iactantiã sui, sed propter humilitatem; ne hoc, quod prius intrauit, quam Petrus cum Iesu in atrium Pontificis, & nõ Petrus; magis virtuti suæ & maioritati, quam notitiæ ascribatur. Ideo dicit: *Discipulus autem ille erat notus Pontifici.*) *Petrus autem stabat,*) quasi præsagiẽs futuram negationem. Psalm. 30. *Qui videbant me, foras fugerunt à me.*

Mystice autem Ioannes intrat cum Iesu, quia vita contemplatiua est ei familiaris. Sap. 8. *Intrans in domum*

domum meam, conquiescam, &c. Sed Petrus stat foras; quia actiua vita circa exteriora occupatur. Luc. 10. *Maria sedens secus pedes Domini, &c. Martha autem satagebat, &c.*

II. Ostenditur, quomodo Petrus, Ioannis interuentu, introductus est, quia *ille alius discipulus erat notus Pontifici. Et dixit ostiariæ,*)vt eum introduceret. *Et introduxit Petrum.*) *Mystice* datur intelligi, quod per contemplatiuam introducitur ad Christum actiua vita: Sicut enim ratio inferior dirigitur per superiorem; ita actiua per contemplatiuam. Psalm. 42. *Emitte lucem tuam & veritatem tuam*, &c.

PARS III.

De negatione Petri.

PRimo ponitur motiuum negationis, seu occasio. *Secundo* ponitur ipsa negatio. *Tertio*, negationis confirmatio.

De I. Occasio negationis & motiuum fuit Petro ancillæ interrogatio. Vnde dicit: *Dixit Petro ancilla ostiaria, Nunquid & tu ex discipulis eius es?*) Dicit, *& tu:*)Quia sciebat Ioannem Christi esse discipulum; & tamen propter familiaritatem nil dicit ei. Apparet in hoc infirmitas Petri, pro tempore illo; quia ex debili occasione motus est ad negandum. Et hoc ex duobus. *Primo* ex ipsa persona interrogante, quia non armatus miles, non admirandus Pontifex: sed mulier & ancilla ostiaria interrogauit. *Secundo*, ex forma interrogationis, quia

non

non dicit: Nunquid ex discipulis es proditoris istius? Per quod videbantur magis ex compassione loqui. Vnde & ex hoc percipitur, quod *Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius*, &c. Psalm. 32. Quia qui ad vocem ancillæ Christum negauit, postmodum nomen Christi coram principibus Sacerdotum confitetur & prædicat. Act. 4.

De II. *Dicit illis: Non sum.*) Nota, secundum Augustum. Non solum ab eo negari Christum, qui dicit, eum non esse Christum, sed ab eo etiam, qui negat se esse Christianum. Nil autem aliud isto modo negauit Petrus, quam se esse Christianum. Et ideo Dominus Petrum negare permisit: quia voluit, vt ipse, qui præponendus erat toti Ecclesiæ, infirmis & peccantibus magis compateretur; expertus in seipso infirmitatem peccati. Hebr. 4. *Non habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatib. nostris, tentatum per omnia absque peccato*: verum hoc est de Christo. Sed de Petro potest dici etiam *cum peccato*. Quidam tamen quand minanem gratiam appropriantes Petro, dicunt, quod nō timore negauit, sed amore; volens semper esse cum Christo. & sequi continue. Nouerat enim, quod si fateretur se esse de Christi discipulis, fuisset separatus à Christo, & expulsus. Sed hoc non consonat dictis Domini: Quia nō ideo negauit, quia noluit à Christo separari; sed quia voluit pro Christo animam ponere. Supra enim cum dixisset: *Animam meam pro te ponam.* Respondit Iesus: *animam tuam pro me pones? Amen amen dico tibi, non cantabit gallus antequam ter me neges.*

De III.

De III. Confirmatio negationis ponitur: *Stabant autem serui & ministri ad prunas, quia frigus erat,* &c.] Quasi, vt magis videretur non esse eius discipulus. Nam Petrus ad hoc, vt non videretur ex discipulis, posuit se inter ministros & seruos stantes ad prunas, quia frigus erat; sicut quandoque in æquinoctio hyemali in Martio contingit. 1. In quo Petrus non bene considerauit, quod dicitur Psal. 17. *Cum sancto sanctus eris,* &c. 2. ipsum etiam tempus congruit conditioni mentis eius; in qua refrixerat charitas. Matth. 24. *Refrigescet charitas multorum,* &c.

PARS IV.

De responsione Christi ad examen sui.

PRimo ponitur examinatio. *Secundo*, Christi responsio.

De I. Duo autem imponebantur Christo à Iudæis, sc. falsa doctrina & noua. Matth. 1. *Quæ est hæc noua doctrina?* Secundo, seditio & attractio hominum ad se. Luc. 23. *Commouit populum per vniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa vsque huc.* Et ideo de istis duobus eum examinat. Primo quidem (*de discipulis eius,*) quos videbatur seduxisse. Secundo, (*de doctrina eius*, quasi notans eam falsitatis.

De II. Responso Domini. *Primo* ponit suæ doctrinæ modum. *Secundo* requirit aliorum testimonium. Circa primum duo facit. *Primo*, doctrinæ mani-

manifestationem proponit. *Secundo* eam exponit. I. Dicit ergo: *Ego palam locutus sum mundo.*

Sed contra Ioann. 16. dicit: *Venit hora, quando non in proverbiis, sed palam de Patre annunciabo vobis.* Si ergo discipulis nondum palam locutus fuerat, quomodo palam loquutus est mundo? *Responsio:* Discipulis nondum loquebatur palam, quia excellentes sententias proponebat. Mundo autem locutus est palam: quia publice prædicabat.

II. Vnde hoc exponit dicens: *Ego semper docui in templo & Synagogis.)* Sed contra Matth. 16. dicitur: quod discipulis multa seorsum sine parabolis proponebat. Ad hoc est triplex responsio. *Vna:* Quia quod duodecim discipulis dicebat, nō reputabatur in occulto dici. *Alia* est: Quia non proponebat ea discipulis intentione occultandi. *Tertio:* Si fiat vis in verbo; quia Dominus hic loquitur de doctrina, quam populo tradidit, quam nō proposuit eis in conventiculis, sed in locis publicis. Psalm. 36. *Annunciavi iustitiam tuam in Ecclesia magna.* Isaiæ 45. *Non fuit locutus in abscondito, &c.* Et ad hoc exigit aliorum testimonium.

Quoad secundum: *Quid me,* &c.) Vbi *primo* remittit eos ad testimonium aliorum. *Secundo* ostendit, quorum testimonium requirat. *Tertio* rationē eorum assignat. Quoad primum dicit: *Quid me interrogas?*) q.d. per alios potes hoc scire. Et ideo quo ad secundum subdit: *(Interroga eos, qui audierunt.)* Nam vt Matth. 22. dicitur: *Miserunt ad Iesum Pharisæi, vt caperent eum in sermone,* qui tamen contra eū nihil invenire potuerunt. Et ideo remittit eum ad

eos.

eos. Et rationem huius subdit: *Ecce hi sciunt, quid dixerim ego.*] de quibus possunt testimonium perhibere.

PARS V.

De reprehensione responsionis Dominicæ.

DVo hic. *Primo* ponitur ministri reprehensio. *Secundo* Domini satisfactio.

De I. Minister reprehendit responsionem Domini. *Primo* quidem facto. Quia dedit ei alapam ad improperium. vnde dicit: *Hæc cum dixisset*] sc. Iesus, *vnus assistens ministrorum.*) scil. Pontificis, *dedit ei alapam.*) Quod quidem non casu contigit, sed longe ante, & multipliciter fuerat prophetatum. Isa. 50. *Dedi corpus meum percutientibus, & genas meas vellentibus.* Thren. 3. *Dabit percutienti maxillam, saturabitur opprobriis,* &c. Mich. 5. *In virga percutient maxillam iudicis Israel.*

Secundo reprehendit verbo dicens: *Sic respondes Pontifici?*] In quo datur intelligi, quod Annas Pontifex erat, & nondum missus Iesus ad Caypham. vnde Luc. 3. hos duos Pontifices commemorat: *Sub Principibus,* inquit, *Sacerdotum Anna & Caypha.* Dicuntur duo Pontifices, quia alternis vicibus pontificatum sibi vendicabant. Et illo anno Annas erat princeps Sacerdotum.

Motus est autem minister ad percutiendum Iesum, ex hoc sc. quia audientium eum appellasset testimonium. Ioann. 7. *Cum Pontifices misissent ministros, vt caperent eum,* ipsi capti ad verba Iesu *redierunt*

dicentes: quia nunquam sic locutus est homo, &c. Volens ergo hic se excusare, quod non esset de illis, qui percussit eum.

Sed Christū male respondisse Pontifici, ex hoc coniecit, quia per hoc, quod dixit: *quid me interrogas? Interroga eos, qui audierunt*, videbatur notasse Pontificem de imprudente interrogatione: cum tamen scriptū sit, Exo. 22. *Principem populi tui ne maledicas*. De II. Consequenter Iesus rationabiliter excusat se, cum dicit: *Si male locutus sum*,) respondens pontifici, *testimonium perhibe de malo*,) q.d. Si habes ex his, quæ à me prolata sunt, vnde me possis reprehendere, ostēde, quod male dixerim: quia *in ore duorum vel trium testium, stat omne verbum*. Deu. 17. (*Si autem bene*,) i. si nequis hoc ostendere, *quid me cædis?*) i. quid in me furis: *Vel* hoc potest referri ad hoc, quod dixit supra: *Interroga eos*, &cæt. Vt sit sensus: *Si male locutus sum*.) In Synagoga & in templo, quod non debui, (*testimonium perhibe de malo*,) quod dixi coram Principe sacerdotum. Sed hoc non potuisset minister ostendere. *Si autem bene*,] s. docui, *quid me cædis?*] q.d. iniustum est. Hieremiæ 18. *Nunquid redditur pro bono malum*, &c.

Sed hic est *quæstio*, quia Matth. 5. *Dominus præcipit discipulis suis: Si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe ei & alteram*. De Christo autem dicitur Act. 1. *Cœpit Iesus facere & docere*. Debuit ergo facere, quod docuit. Sed hoc non fecit; immo quod contrarium videtur, se excusauit. *Responsio*. Secundum Augustinum: Dicta & præcepta sacræ Scripturæ ex factis Sanctorum interpretari possunt; cum

cum idem Spiritus Sanctus, qui inspirauit prophetiam, etiam mouerit Sanctos ad opus. Nam 2. Petri 1. *Spiritu Sancto inspirati locuti sunt Sancti Dei homines.* Ita Romanorum 8. *Qui Spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei.* Sic sacra Scriptura intelligenda est, secundum quod Christus & alij Sancti seruauerunt. Christus autem non præbuit isti aliam maxillam: Nec Paulus Actorum 9. Vnde non est intelligendum, quod Christus mandarit, vt præberent maxillam aliam corporalem, ad literam, ei, qui percutit vnam. Sed hoc debet intelligi quoad præparationem animi, quod, si necesse fuerit, ita debet esse dispositus, vt non turbetur animo, contra percutientem; sed paratus sit simile, & etiam amplius sustinere. Et hoc Dominus seruauit, qui corpus suum præbuit occisioni. Sic ergo excusatio Domini vtilis fuit ad nostram instructionem.

PARS VI.

De gestis apud Caypham, scil. Petri negatione completa.

Primo ponitur Iesu missio. *Secundo*, Cõpletur Petri negatio. I. Dixit ergo: [*Et misit eum Annas ligatum ad Caypham Pontificem,*] ad quem à principio ducebatur. Causa quare prius declinauerat illuc, expressa est supra. Sed attende Annæ nequitiam: quia cum debuisset eum absoluere, vtpote sine culpa existentem; tamen eum ligatum misit, vt reum, & conuictum.

De II. *Erat autem Simon*, &c. Hic agitur de secunda negatione Petri, & tertia. Et *primo* ponitur negationis occasio. *Secundo* Petri duplex negatio. *Tertio* ponitur signi verborum Christi adimpletio. I. *Occasio secundæ negationis* Petri fuit mora cum ministris Pontificis stantibus ad ignem. Nam Chrysost. 1. dicit: recedente Christo ad Caypham, Petrus adhuc cum ministris remansit. Sic enim absorptus erat à peccato post negationem, vt, qui prius feruidus erat, iam non videretur curare de Christo. Hierem. 8. *Nullus est, qui agat pœnitentiam super peccato suo.* Ideo dicit: *Erat autem Simon Petrus adhuc stans, & calefaciens se,*]quamuis Christus recessit inde, immemor eius, quod dicitur Psalm. 1. *Beatus vir qui non abiit in concilio impiorum.*

Sed hæc expositio stare non potest: Quia sequeretur, quod secunda & tertia negatio facta fuisset in absentia Christi. Quod est contra illud Luc. 22. quod post tertiam negationem Petri conuersus Dominus, respexit Petrum. Et ideo 2. Aug. aliter exponens, dicit, quod Euangelista loquitur per recapitulationem more suo, vt ostendat continuationem & ordinem rei. Dixerat enim supra, quod *stabant serui & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se. Et Petrus erat cum eis stans & calefaciens se.* Et postea interposuit de examinatione Christi à Pontifice. Et postmodum, vt continuet seriem, resumit quasi eadem verba dicens: *Erat autem Simon Petrus stans ante,*]sc. quam Christus mitteretur ad Caypham.

II. Deinde ponitur duplex negatio Petri, cum dicit:

dicit: *Dixerunt ergo ei*, &c.] Circa vtramque ponũtur duo, sc. negationis occasio, i. interrogatio; & ipsa negatio. Sed occurrit duplex *quæstio* literalis. Nam Matt. 26. loquens de secunda negatione dicit: *Exeunte autem illo ianuam, vidit eum alia ancilla, & ait his, qui erant ibi: Et hic erat cum Iesu Nazareno. Et iterum negauit cum iuramento.* Et sic videtur hic duplex contrarietas. 1. Quia Ioannes dixit, Petrum negasse, eo stante ad focum. Matthæus autem eo exeunte domum. *Alia* contrarietas est: Quia secundum Matthæum interrogatur ab alia ancilla; secundum Ioannem, ab aliis, sc. multis. Vnde dicit: *Dixerunt ergo ei: Nunquid & tu*, &c.] Item etiam secundum Lucam, solum ab vna interrogatur. Vnde Luc. 22. dicitur: *Et interuallo facto quasi horæ vnius, alius quidam affirmabat, dicens: Vere & hic cum illo erat.*

Responsio. 1. Quando Petrus primo negauit, surrexit & exiuit ianuam, & *eo exeunte alia ancilla interrogauit eum.* 2. Vel dixit aliis, *quia de illis erat*, sicut refert Matth. Et sic negauit secundo. Et postmodum rediit Petrus, vt excusaret se de hoc etiã, & sedit cum aliis, quo sedente ibi, alij qui audierunt ab ancilla, iterum interrogauerunt eum, vt dicit Matthæus. 3. Vel, Vnus primo, vt dicitur hic; & postea alij multi. Et sic negauit tertio. Vnde subditur de tertia negatione. (*Dixit vnus ex seruis Pontificis, cognatus eius, cuius abscidit Petrus auriculam.*) Iste tertius testimonium perhibuit, de visu; vnde dicit: *Nonne ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo Petrus facto interuallo horæ vnius negauit*) tertio.

Nec refert, si alij Euangelistæ dicunt tertiam interrogationem factam à pluribus, Ioannes vero factam ab vno: Potuit enim fieri, vt iste, qui magis certus erat, interrogaret; & alios ad interrogãdum incitaret. Multa enim circa hæc verba dicta sunt à circumstantibus; quorum vnum commemorat Euangelista vnus, & alius aliud; cum non esset eorum principalis intentio ad hoc. Sed ad cõmemorandum verba Petri, & ostendendum veritatem eius, quod Dominus dixerat Petro. Vnde in verbis Petri omnes conueniunt. Num. 24. *Quicquid Dominus dixerit, hæc loquar*, &c.

Consequenter agit de signo commemorationis Christi, vnde dicit: *(Et statim gallus cantauit,)* motus virtute diuina; vt medici esset completa prædictio, & ægroti conuicta præsumptio.

III. CONCIONIS DISPOSITIO.

De gestis apud Pilatum nonnullis.

HIc agitur de assignatione Christi Gentilibus. Et primo dicit Euangelista, quomodo assignatur Præsidi. Secundo causa eius à præside examinatur. Tertio, quomodo eius innocentia declaratur.

PARTITIO.

I. De tradito Gentibus Domino.
II. De publico Pilati in Dominum examine.
III. De priuata eiusdem examinatione.

IV. De

IV. De Christi responsione, assertoria regni sui.
V. De manifestata veritate, quoad regnum Christi.
VI. De Pilati conatu ad liberandum IESVM.

PARS I.

De tradito gentibus Iesu.

TRia hic. *Primo*: Locus. *Secundo*, tempus. *Tertio*, modus. De I. Locus quidem, quia in prętorium, vnde dicit: (*Adducunt autem Iesum à Caypha in prætorium,*) quod est locus iudicij. Et in exercitu vbi erat tabernaculum principis, consueuit prætorium appellari. Vnde hic domus præsidis prætoriũ appellatur. *Quæres:* Quomodo ducitur ad Caypham in prætorium? Dicẽdum, 1. posse dici, quod Cayphas præuenerat in domum Pilati, vt eum informaret de facto Iesu, sibi præsentandi. Vnde eo exeunte cum Pilato in prætorio assignatus est ei Iesus. *Vel* 2. potest dici, quod cum Cayphas esset princeps sacerdotum, habebat spacioſas domos; ita vt in aliqua parte earum etiam Præses hospitaretur. Et sic est sensus: *Adducunt Iesum ad Caypham,*) scil. ad domum eius: Et hoc *in prætorium.*) Vel dicẽdum 3. quod melius in Græco habetur. (*Adducunt Iesum à Caypha in prætorium.*) Et sic tollitur omnis dubitatio.

De II. Tempus describitur: *Erat autem mane.*) Nam tanta erat eorũ nequitia, vt nulla interponeretur mora, quin occidendũ traderent Pilato. Mic. 2. *Va, qui cogitatis inutile, & operamini malũ in cubilibus vestris.* In luce matutina faciũt illud, quoniã cõtra

Deum est manus eorum. Iob 23. *Mane primo surgit homicida, interficit egenum & pauperem.* Sed ex hoc *quæstio grauis* insurgit. Nam tres alij Euangelistæ dicunt, quod circa principium noctis Dominus fuit flagellatus in domo Cayphæ, & examinatus ab eo, cum dixit: *Dic nobis si tu es Christus?* Et summo mane ductus est ad Pilatum. Ioannes vero dicit, quod ductus est ad Caypham. *Dicendum,* si volumus saluare literam nostrã, quod Cayphas primo vidit eum, cum esset in domo Annæ de nocte; & tunc potuit examinari ab eo. Sed adhuc *dubium* remanet, de hoc; quod fuit flagellatus in domo Cayphæ. Hoc totum soluitur in Græco, scil. quod *ducunt eum à Caypha in prætorium*: quia secundum hoc à domo Annæ fuit de nocte adductus ad domum Cayphæ; vbi flagellatus & examinatus fuit; & mane fuit à Caypha ductus in prætorium.

De III. *Vt non contaminarentur, sed vt manducarent Pascha.)* Vbi *primo* designatur eorum vana superstitio. Quia non introierunt in prætorium. *Secundo* Pilati ad eos reuerentia; quia exiuit eis obuiam.

Sed quoad primum, *dubitatio* est. Dicunt enim alij Euangelistæ, quod Christus captus fuit fero in die cœnæ. Et tunc erat Pascha. Lucæ 22. *Desiderio desideraui, hoc Pascha manducare vobiscum.* Et mane, in crastino, fuit ductus in prætorium. Quomodo ergo (*vt manducarent Pascha,*) cum esset in crastino paschæ? 1. *Dicunt* moderni Græci: Hoc factum fuisse decima quarta luna; & crucifixum eo die, quo Iudæi celebrabant pascha, & Christum vna die

die præueniſſe paſcha; ſciens ſibi imminere occiſionem in paſcha Iudæorum: ideoque celebraſſe paſcha decimatertia luna ad veſperam. Et hoc dicunt, quia in lege præceptum eſt, quod à quartadecima luna primi menſis vſque ad vigeſimumprimum diem menſis, non inueniebatur fermentatum apud Iudæos, dicuntque, Chriſtum conſecraſſe de fermentato Corpus ſuum.

Sed hoc ſtare non poteſt propter duo. *Primo*: Quia nunquam inuenitur in Veteri Teſtamento, quod alicui liceret præuenire celebrationem paſchæ: ſed ſi haberet impedimentum, liceret differre vſque ad alium menſem. Num. 9. *Homo qui fuerit immundus ſuper anima, aut in via procul in gente veſtra faciat Phaſe Domino, menſe ſecundo, quartadecima die menſis ad veſperam.* Cum ergo Chriſtus nil prætermiſerit de obſeruantiis legis, falſum dicunt, eũ paſcha præueniſſe, *Secundo*, Quia Marci 14. expreſſe habetur, quod Chriſtus venit *die azymorũ, quando neceſſe erat occidi paſcha*, &c. Matt. dicit, quod *primo die azymorum acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum, dicentes: Vbi vis, paremus tibi comedere paſcha?* Non ergo dicendum eſt, quod Chriſtus præuenit paſcha.

2. Et ideo Chryſoſt. aliter dicit, ſcil. quod Chriſtus legem per omnia implens, ſuo tempore paſcha celebrauit, ſc. quartadecima luna ad veſperam: ſed Iudæi ſic intenti erant ad Chriſti occiſionem, vt non celebrauerint paſcha die ſuo, ſed inſequenti die, luna 15. Vnde de hoc dicit: *Vt non contaminarentur, ſed vt manducarent paſcha,*] quod præcedenti die omiſerunt. *Sed* nec hoc ſtare poteſt;

Quia Num. 9. dicitur: Si quis propter impedimenta non potest celebrare pascha 14. luna primi mẽsis, celebret illud non sequenti die, sed luna mensis secundi.

3. Et ideo *dicendum* est, secundum Hiero. & Augustin. & alios Doctores Latinos, quod 14. luna est principium solennitatis. Sed pascha non dicit solũ vesperam, sed totum tempus 7. dierum, per quod comedebant azyma, quæ debebant manducari à mundis. Vnde, quia Iudæi alieni iudicis prætorio immunditiam contrahebant, ideo non introierunt in prætorium, (*vt non contaminarentur, sed vt manducarent pascha,*) i. panes azymorum.

Sed attende impiam cæcitatem. Timebant cõtaminari de homine gentili: sed Sanguinem Dei & hominis effundere non timebant, Isa. 49. *Venerunt structores tui destruentes te, & dissipantes à te exibunt.*

PARS II.

De publico Pilati examine in Christum.

CHristum ab eis oblatum suscepit, (*& dixit: Quã accusationem affertis?* &c.) Hæc Christi examinatio est. Et *primo* Examinatur à Pilato coram accusatoribus. *Secundo*, ab ipsomet priuatim solo. Hic autem tria. 1. Examinatio Pilati. 2. Malitiosa Iudæorum responsio. 3. Pilati liberalis concessio.

I. Pilatus ergo videns eum ligatum, & à tot ductum ad damnandum, dicit, (*Quam accusationem*, &c.) Responderunt & dixerunt ei: II. *Si non esset hic*

hic malefactor, non tibi tradidissemus eum,] quasi dicerent: Nos examinauimus eum, & iam condemnatum tradidimus tibi puniendum. Quasi Pilato sufficeret eorum iudicium.

Sed falsum dicunt, eum esse malefactorem. Quia vt dicitur Actuum 4. *Pertransit benefaciendo, & sanando omnes oppressos à diabolo.* Faciunt autem secundum illud Psalm. 34. *Retribuebant mihi mala pro bonis.* Sed contra Lucæ 22. quod imponebant Christo multa crimina, vnde dicebant: *Commouit populum per vniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa vsque huc:* hic autem nullum.

Respondeo: Multa verba dixerunt Iudæi tunc Pilato, vt Augustin. dicit: Sed potuit esse, quod primo hoc, quod hic ostendit Ioānes, & postea fuit, quod dicit Lucas.

III. Tria hic. *Primo* ponitur Pilati concessio. *Secundo* Iudæorum recusatio. *Tertio* Recusationis ratio.

De I. Dicit ergo: (*Accipite eum vos:*) Volens eis præstare gratiam. Sic & Fœlix dixit Paulo: *Si velis iudicari apud Iudæos.* Actor. 24. *Vel* hoc dixit arguens eos. Nam ipsi examinauerant & condemnauerant. Vnde volebant, vt qui condemnauerant eum malefactorem, darent sententiam, quia Actuum vigesimoquinto: *Non est consuetudo Romanis damnare aliquem hominem, priusquam is, qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locumq; defendendi accipiat ad abluenda peccata.* Et sic est sensus: Nostrum iudicium petitis.

Sed vos eum accipite, & damnate secundum legem vestram.]

vestram. Ego autem nequaquam talis iudex efficiar.

De II. Iudæorum recusatio ponitur consequẽter. Sed contra Exod. 22. dicitur: *Maleficos non patieris viuere.* Iesum autem maleficum reputabant. 1. Secundum Augustinum dicunt: (*nobis non licet interficere quenquam,*) in die festo, alio autem tempore sic. 2. Vel secundum Chrysost. Iudæi amiserunt multum de potestate, quia iudicium de peccato contra rempu. non pertinebat ad eos. ipsi autem potissime intendebant condemnare eum de hoc, quod erat contra rempub. Ioan. 19. *Omnis qui se Regem facit, contradicit Cæsari.* Vnde dicunt: *Nobis non licet interficere quenquam,*) scil. qui facit contra rempubl. quamuis liceret pro aliquo peccato legis, cuius iudicium reseruatum eis erat. Vel 3. dicendum, quod aliquid non licet alicui, vel quia est diuina lege prohibitum. Et hoc modo non erat eis prohibitum: Vel quia prohibitum erat eis lege humana. Et hoc modo, non licet eis interficere quẽquam, quia iam residebat hæc potestas apud præsidem. Sed tunc remanet quæstio, quia *lapidauerũt Stephanum,* Actor. 7. *Respondet* 1. Chrysosto. Quod Iudæis concessum erat à Romanis; vt vtantur legibus suis, vnde quia pœna lapidationis erat inflicta per legem, ideo concessa erat eis à Romanis. Sed mors crucis in lege exprobrabilis erat. Deut. 21. *Maledictus omnis qui pependit in ligno.* Et ideo hoc genus mortis non erat eis seruatum. Iudæi autem ex sua malitia non erant contenti, si Christum lapidarent, sed volebant eum *morte turpissima* condemna-

demnare, Sap. 2. Ideo nunc dicunt: *Non licet nobis interficere quenquam,*)scil. morte crucis. 2. *Vel dicendum,* quod Stephanus fuit lapidatus in magistratus mutatione, & tunc multa illicita vsurpantur, quæ non fierent in processu temporis.

De III. Ratio recusationis subditur, cum dicit: *Vt sermo Iesu impleretur,* &c.] *Vt*] non referatur ad intentionem Iudæorum, sed ad dispositionem diuinæ prouidentiæ. Iesus enim dixit Matthæi 20. Quod occidendus erat à gentibus, & crucifigendus, traditus tamen à Iudæis. Et ideo *vt* istud impleretur, ipsi noluerunt eum iudicare, & occidere.

PARS III.

De priuato Pilati examine in Christum.

TRia hic. *Primo,* Pilati interrogatio. *Secundo* Christi responsio. *Tertio*: Pilati instantia.

De I. Sciendum, quod Pilatus vt iustus iudex, & omnia exquisite pertractans, nõ statim acquieuit accusationi Pontificis. Exod. 23. *Non sequeris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ, vt à vero deuies.* Sed (*introiuit iterum in prætoriũ, & vocauit Iesum,*) seorsum; e o, quod magnam de eo habebat suspicionem. Ideo autem Christum ad se vocauit, vt exquisitius omnia rimaretur, & Christus quietius respondeat, amoto strepitu Iudæorum, Iob 39. *Causam, quam ignorabam, diligentissime inuestigabam.* Et tunc dixit ei: *Tu es Rex Iudæorum?*) Ex quo patet, vt Lucas refert 22.

Iudæi

Iudæi hoc crimen ei imposuerunt. Licet Ioan. dicat tantum: *Si non esset hic malefactor*, &c. *Et multa alia crimina ei obiecerunt.* Sed hoc magis tetigit cor Pilati. Et ideo de hoc solo eum interrogat. Matt. 12. *Ex abundantia cordis os loquitur.*

De II. Dominus respondendo examinat Pilati interrogationem. Nam: (*Respondit Iesus,*) versa vice interrogando: (*A temetipso hoc dicis?*) Vbi sciendum est, quod duplici ex causa homo interrogat. Quandoq; vt sciat rem, quam prius ignorabat. Et sic discipulus interrogat magistrum. Quandoque interrogat de re scita, vt sciat responsionē, de quo interrogat. Et sic magister interrogat discipulum. Sed Dominus sciebat, & id, de quo ipse interrogabat, & illud quod respondurus erat: ideo non interrogat quasi ignorans, quia *omnia nuda & aperta sunt oculis eius.* Hebr. 4. Sed interrogat, vt sciamus quam opinionem habebant Iudæi & Gentiles, ac simul de illo regno instruamur.

De III. Ponitur responsio Pilati. Sed quare sic respondet? Ideo sc. quia Dominus quæsiuit ab eo, an à semetipso hoc dixisset: Et ideo Pilatus ostendit, quod non pertinebat ad eum quærere, an esset Rex Iudæorum, sed potius ad Iudæos, quorum se Regem dicebat, significans, quod ab aliis hoc sibi dicebatur. Et ideo subdit: (*Gens tua & Pontifices tui tradiderunt te mihi,*) hanc scil. accusationem aduersum te dicentes, & dicit: (*Gens tua,*) quia ex Iudæis, secundum hominem natus erat. Hiere. 20. *Audiui enim contumelias multorum, & terrores in circuitu, & persequimini eum ab omnibus viris, qui erant pacifici*

cifici mei. Mich. 7. *Inimici hominis domestici eius*, & dicit: (*Pontifices:*) Quia, quanto maiores erant in potestate, tanto potiores in crimine 1. Esdr. 9. *Manus principum & magistratuum fuit in transgressione hac prima.* Hieremiæ 5. *Ibo ad optimates, & loquar eis, ipsi enim cognouerunt vias Domini, & iudicium Dei sui, & ecce magis hic confregerunt iugum, ruperunt vincula.* Si ergo ipsi tradiderunt te mihi. (*Quid fecisti?*) q.d. Non est credendum, quod tradidissent te mihi, nisi pro magna causa.

PARS IV.

De CHRISTI *responsione, assertoria regni sui.*

PRimo remouet suspicionis de regno suo falsitatem. *Secundo* astruit veritatem.

Circa primum duo facit. *Primo* excludit falsam suspicionem. *Secundo* adhibet signi probationem. De I. Falsam suspicionem remouet, dicens: (*Regnū meum non est de hoc mundo.*) Quod male intelligentes Manichæi, dicebant esse duos Deos, & duo regna, scil. Deum bonum, qui habet regnum suum in regione lucis: Et Deum malum, qui habet regnum suum in regione tenebrarum. Et hanc dicebant esse hunc mundum, quia omnia corporalia dicebant esse tenebras. Secundum hoc sensus est, (*Regnum meum non est de hoc mundo,*) q. d. Dominus Pater, qui bonus est, & ego, non habemus regnū in regione tenebrarum. *Sed contra* hoc est Psalm. 46. *Quoniam Rex omnis terræ DEVS.* Et iterum:

Omnis

Omnia quæcunque voluit Dominus, fecit in cœlo & in terra. Ideo *dicendum*, quod hoc dixit Christus propter Pilatum, qui credebat Christum affectare regnum terrenum, quo corporaliter sicut & homines terreni regnaret: & ob hoc esset morte plectendus, quod illicitum affectauerit regnum.

Sciendum est autem, quod regnum quandoq; dicitur populus, qui regnat, quandoque ipsa regia potestas. Primo ergo modo accipiendo regnum exponit 1. Aug. & dicit: (*Regnum meum,*) id est, fideles mei. Apoc. 5. *Fecisti nos Deo nostro regnum,* (*non est de hoc mundo,*) non dicit, non est in hoc mundo; Ioan. 17. *Et hi in mundo sunt;* sed (*non est de hoc mundo,*) per affectum & imitationem ereptus quidem per gratiæ electionem. Sic enim nos Deus eruit de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum charitatis suæ. 2. Chrysostomus autem exponit accipiendo regnum secundo modo, & dicit: (*Regnum meum,*) id est, potestas mea & auctoritas, qua Rex sum, (*non est de hoc mundo,*) id est, non habet originem ex causis mundanis, & electione hominum, sed aliunde, scil. ab ipso Patre. Dan. 7. *Potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius, quod non corrumpetur.*

De II. Hic adhibet signa euidentia ad probandum, quod regnum eius non est de hoc mundo. Et *primo* ponit signum. *Secundo,* concludit intentum. I. Sciendum est, quod qui habet regnum terrenum, siue iuste, siue violenter; oportet, habeat socios & ministros, per quos in potestate fulciatur. Ratio est, quia non est potens per seipsum, sed

per

per ministros suos. 2. Regum 3. *Facta est longa concertatio inter domum Saul decrescens quotidie.* Sed Rex supernus, quia potens est per seipsum, seruis suis potentiam tribuit, ideo non indiget ad regnum suum ministris. Vnde dicit, quod regnum suum non est de hoc mundo, quia *si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri vtique mei decertarent, vt non traderer Iudæis.*] Vnde & Petrus volens decertare pro Christo, nō aduertebat se de hoc mundo non esse. Habebat tñ Dominus alios ministros, s. Angelos qui potuissent eum eripere de manibus Iudæorū: sed Dominus eripi noluit. Matth. 26. *An non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi plusquam 12. legiones Angelorum.*

II. Scilicet, quia non quærit tales ministros, concludit, quod (*regnum suum non est hinc,*) id est, non habet principium de hoc mundo. Et tamen hic, quia vbique est. *Attingit enim à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter.* Psalm. 2. *Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam.* Dan. 7. *Dedit potestatem, & honorem, & regnum, & omnes populi, tribus & linguæ seruient ei.*

PARS V.

De manifestata veritate, quoad regnum Christi.

PRimo ponitur manifestationis occasio. *Secundo*, ipsa manifestatio. *Tertio*, manifestationis effectus. De I. sciendum, quod Pilatus ex supradictis

verbis Domini intelligens, quod regnum quasi carnale & longinquum esset de partibus illis. 1. Cor. 2. *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei*, anhelauit ad veritatem sciendam. Et ideo inquit, dicens: *Ergo Rex es tu?*)

De II. Et Dominus *primo* se esse confitetur Regem. *Secundo* sui regni ostendit rationem. *Tertio*, insinuat, super quos regnat. *Circa primum* sciendū est, quod Dominus ad quæstionem respondens de regno, ita responsionem suam temperauit, vt nec manifeste confiteretur se esse Regem, cum Rex non esset, eo modo, quo Pilatus intelligebat: Nec negaret, cum spiritualiter esset Rex regum. Dicit ergo: *Tu dicis, quia Rex sum ego.*] scil. carnaliter, secundum quem modum Rex non sum, sed alio modo Rex sum ego. Isaiæ trigesimo secundo: *Ecce in iustitia regnabit Rex, principes in iudicio præerunt*, &cæt.

II. Modum autem & rationem regni sui ostendit dicens: *Ego in hoc*, &c.] Quod dupliciter exponitur. *Vno* modo secundum Augustin. vt regnum Christi sint fideles, sicut dictum est supra. Et sic Christus super fideles regnat. Et ad hoc venit in mundum, vt congregans sibi fideles regnum sibi acquirat. Luc. 19. *Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum.* Et sic est sensus: *Ego in hoc,*) i. ad hoc, *natus sum,*) natiuitate sc. carnali. Et hoc exponit dicens: *Et ad hoc veni in mundum*) carnaliter nascendo. Sic enim venit in mundum. Galat. 4. *Misit Deus Filium suum in mundum, (vt testimonium perhibeam veritati,)* scilicet mihi, qui *sum veritas.*

veritas. Ioann. 7. *Et si testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum.* Ioan. 8. Et in quantum manifesto meam veritatem, in tantum regnum mihi paro. Hoc enim non potest fieri, nisi per manifestationem veritatis; quam manifestationem non decebat fieri, nisi per me, qui *sum lux.* Ioan. 1. *Vnigenitus, qui est in sinu Patris,* &c. Hebræ. 2. Quæ, cum initium accepisset enarrandi per Dominum ab eis, qui audierunt, confirmata est contestante Deo signis & portentis, & variis virtutibus, & Spiritus Sancti distributionibus.

Alio modo exponit Chrysost. Tu quæris, si Rex ego sum: Et ego dico, quod sic: sed potestate diuina, quia *in hoc natus sum,*) necessitate æterna à Patre: sicut Deus ex Deo, ita Rex ex Rege, Psal. 2. *Ego autem constitutus sum Rex.* Et subdit: *Ego hodie genui te.* Quod addit: *Et ad hoc veni in mundum.*) Non ponitur expositiue, sed intelligitur de natiuitate temporali: quasi dicat: Etsi sum Rex æternus, tamen ad hoc veni in mundum, *vt testimonium perhibeam veritati.*) Hinc scilicet, quod sum Rex à DEO Patre.

De III. Hic ostendit, super quos regnet. Vbi notandum, quod Ioann. 10. dixit, se pastorem, & subditos dixit oues; idem est, quod hic dicit se Regem, & subditos regnum. Quia eadem est proportio Regis ad subditos, & pastoris ad oues; vt sicut pastor pascit oues. Ezechielis trigesimo quarto: *Nonne greges pascuntur à pastoribus? ita & Rex sustentat subditos.* Et specialiter inter alia dixit: *Oues meæ vocem meam audiunt:* vnde & hic dicit: (*Qui*

est ex veritate, audit vocem meam.] Non solum exterius, sed credendo interius, & amando, ac opere implendo, Ioan. 10. *Omnis qui audit à Patre, & didicit, venit ad me.* Sed vnde hoc homini, vt *audiat vocem meam?* Inde scil. quia *(est ex veritate,)* quæ est Deus. *Dices:* Cum omnes sint ex Deo, omnes sunt ex veritate, & audiunt vocem eius. *Respondeo:* Aliqui sunt ex Deo per creationem; & sic omnes sunt à Deo. Dicuntur etiam aliqui esse à Deo per affectū & imitationem, vnde Ioan. 8. dicitur: *Ex Deo non estis*, scil. secundum affectum, sed per creationem estis. Ille ergo audit vocem credendo & amando, *(qui* scil. *est ex veritate,)* id est, qui accepit hoc munus, vt veritatem amet.

Sed attende, quod non dicit: *Omnis qui audit vocem, est ex veritate:*] Quia sequeretur, quod ideo essemus ex veritate, quia credimus: cum tamen ideo credamus, quia sumus ex veritate, inquantum sc. accepimus donum Dei, per quod credimus & amamus veritatem. Eph. 2. *Gratia saluati estis per fidem, & hoc non ex vobis. Dei enim donum est.* Philipp. 1. *Vobis datum est non solum, vt in eum credatis, sed etiam vt pro illo patiamini.*

PARS VI.

De Pilato nitente Dominum liberare.

1. PONit responsionis effectum. In quo datur intelligi, quod Pilatus propulsa suspicione regni terreni, ac intelligens Christum Regem esse in doctrina veritatis; cupit veritatem scire, ac effici de

regno

regno eius, vnde dicit: (*Quid est veritas?*) non quærens quæ sit diffinitio veritatis; sed quæ esset veritas, cuius virtute de regno eius efficeretur, significans, quod veritas mundo incognita erat, & fere ab omnibus euanuerat, dum increduli essent. Isai. 59. *Corruit veritas in plateis, & aquitas non potuit ingredi.* Psalm. 11. *Diminutæ sunt veritates à filiis hominum.* Sed Pilatus responsionem non expectauit.

Quoad hanc quæstionem sciendum est, quod duplicem veritatem inuenimus in Euangelio. Vnam *increatam*, & facientem: Et hæc est Christus, Ioan. 14. *Ego sum via, veritas, & vita.* Aliam *factam*, Ioan. 1. *Gratia & veritas per Iesum Christum facta est.* Veritas enim de sui ratione importat commensurationem rei ad intellectum. Intellectus autem dupliciter comparatur ad res. 1. Quidam vt mensura rerum existens, ille scil. qui est causa rerum. 2. Quidam autem mensuratus à re, ille scil. cuius cognitio causatur à re. Non igitur est veritas in intellectu diuino, quia ipso adæquatur rebus: sed quia res ipsi diuino intellectui adæquatur. Sed in intellectu nostro ideo est veritas, quia ita intelligit res, vt res se habent. Et sic veritas increata & intellectus diuinus, est veritas non mensurata, nec facta: sed veritas mensurans & faciens duplicem veritatem. Vnam scil. in ipsis rebus inquantum facit eas, secundum quod sunt in intellectu diuino: & aliam quam facit in animabus nostris, quæ est veritas mensurata tantum, & non mensurans. Et inde est quod veritas increata intellectus diuini, appropriatur filio, qui est ipsa conceptio diuini intellectus, &

Dei verbum. Veritas enim conceptionem intellectus consequitur.

II. Agit de sententia Pilati in Christum. Et *primo* declarat eius innocentiam. *Secundo*, intendit impetrare misericordiam, ibi: *Est autem consuetudo.*) Sciendum est autem circa primum, quod Pilatus, vt dicit Aug. volebat Christum liberare: & cum quæsiuisset à Christo: *Quid est veritas*, subito venit illi in mentem, quomodo per quandam cõsuetudinem Christum liberare posset, qua solet eis dimitti vnus in Pascha. Ideo responsionem non expectans totam, contulit se ad hoc procurandũ. Hinc: *Et cum hoc dixisset,*) audiebat Iudæorũ tumultum: credens se illum posse compescere, & postmodum quietius difficilis quæstionis responsionem audire: ideo (*Iterum exiuit ad Iudæos.*) & proponens Christi innocentiam, *dixit eis*: *Ego nullam inuenio in eo causam.*) sc. mortis. 1. Petr. 2. *Qui peccatũ non fecit.* Et tamen, si essent aliqua in eo, ego apud quem residet potestas, & præcipue iudicandi de his, quæ contra regem fiunt, volo eum liberare, & absoluere. Vnde dicit.

De II. *Est autem consuetudo, vt vnum dimittam vobis in pascha.*) Vbi *primo* offert Christi absolutionem. *Secundo* ponit Euangelista Iudæorum responsionem. Sciendum est autem, quod hanc consuetudinem introduxit Pilatus vel alij præsides Romanorum, ob fauorem populi. Et ideo secundum eam volens eum dimittere, dicit: *Vultis ergo, dimittam vobis Regem Iudæorum?*) Non dicit hoc, quasi inuenerit eum culpabilem de regno Iudæorum, sed

exag-

exaggeraret ipsorum malitiam, quasi sit Rex Iudæorum, quod ad vos iudicare non pertinet; sed ad me; tamen si vultis, dimittam eum vobis. Sed ipsi Iudæi *clamauerunt rursum omnes, dicentes: Non hunc, sed Barrabam.*) Et vt Iudæorum malitiam ostendat, statim subdit eius, quem liberari petebãt, crimen, dicens: *Erat autem Barrabas latro.*) Isaiæ 1. *Principes tui infideles, socij furum.* In hoc impletur illud Hier. 12. *Facta est mihi hæreditas mea, quasi leo in silua.* Act. 2. *Iustum & sanctum negastis, & petistis virum homicidam donari nobis.*

IV. CONCIONIS DISPOSITIO.

De Iesv flagellato & crucifixo.

SVpra prosecutus est Euangelista de his, quæ Christus passus est à Iudæis. Hic prosequitur de his, quæ specialiter passus est à gentilibus. A quib. quidem tria passus est, secundum quod ipse prædixerat. Matth. 20. & Lucæ 19. *Tradetur enim gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum,* &c. *Primo* ergo Euangelista agit de Christi flagellatione. *Secundo* de eius illusione. *Tertio* de eius crucifixione.

PARTITIO.

I. *De Christi flagellatione, & illusione.*

II. *De facta populo demonstratione Christi puniti, & innocentis; deq; replica Iudæorum.*

III. *De Pilati solicita inquisitione, & potestate: deq; instantia Iudæorum.*

IV. De condemnatione Domini.
V. De crucis baiulatione, & crucifixione.

PARS I.

De Christi flagellatione & illusione.

TVncergo,] id est, post clamorem omnium, [*apprehendit Pilatus Iesum & flag.*] Non quidē propriis manibus, sed per milites. Et hoc ideo, vt Iudæi satiati eius iniuriis mitigarentur, & vsque ad eius mortem sæuire desisterēt. Naturale est enim, vt ira quiescat, si videat eum, contra quem irascitur, humiliatum & punitum, vt dicit Philosoph. in Rhet. Quod quidem verum est in ira, quæ quærit nocumentum proximi cum mensura; sed non in odio, quod totaliter quærit exitium eius, qui habetur odio. Eccles. 12. *Inimicus si inuenerit tempus, non satiabitur sanguine.* Isti autem ex odio mouebantur ad Christum, & ideo flagellatio non sufficiebat. Psal. 7. *Fui flagellatus tota die.* Isai. 50. *Dedi corpus meum percutientibus.*

Sed nunquid hæc intentio Pilatum excusat à flagellatione? Non quidem: quia in omnibus, quę sunt per se mala, nullum eorum potest fieri totaliter bonum per bonam intentionem. Affligere autem innocentem, & præcipue Dei Filium, est maxime per se malum: ideo nulla intentione excusari potest.

De II. Hic agitur de illusione. Et *primo* quantum ad falsos honores quos ei exhibuerunt. *Secundo* quantum ad vera opprobria quæ ei intulerunt.

sunt. 1. Exhibebant autem ei falsos honores, vocantes eum Regem. Per quod alludebant accusationi Iudæorum, qui dicebant, quod ipse faciebat se Regem Iudæorum. Et ideo triplicem honorem Regis ei exhibebant; sed falsum. *Primo* quidem, quoad illusoriam coronam. *Secundo*, quantum ad illusoriam vestem. *Tertio*, quantum ad illusoriam salutationem. 1. *Illudunt* ergo ei, quantum ad coronam, quia reges consueuerunt auro coronari. Eccles. 45. *Corona aurea super caput eius.* Vnde & de eo in Psal. 20. *Posuisti in capite eius coronam*, &c. (*Sed milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt super caput eius.*) Illius sc. qui suis est corona gloriæ. Isa. 28. *In die illa erit domus exercituum corona gloriæ, & sceptrū exultationis, & residuo populi sui.* Et conuenienter de spinis: quia per eas remouit spinas peccatorum, quo pungunt remorsu conscientiæ, Hieremiæ 4. *Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas*: & spinas pœnalitatum quæ affligunt. Gen. 3. *Spinas & tribulos germinabit tibi*, &c. Sed nunquid hoc factum est mandato præsidis? 1. Chrysost. dicit, quod nō: sed milites pecunia corrupti hoc ad gratiam Iudaicam faciebant. 2. Aug. autem dicit hoc esse factum mandato vel promissione præsidis, vt scilicet magis Iudæorum odia saturarentur, & facilius eum eriperet.

Secundo, *Illudunt* ei, quantum ad vestem. Vnde sequitur: *Et veste purpurea circumdederunt eum*,) quæ erat indiciū regiæ dignitatis apud Romanos. Vnde 1. Macha. 8. dicit, quod tempore illo, quando Romani consules dominabantur, corona aut pur-

pura vtebantur. Per hoc autem, quod purpura ei circumdederunt eum, impletur illud Isai. 63. *Quare ergo rubrum est vestimentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari?* Simul autem, & per hoc significatur passio martyrum, qua totum corpus Christi, i. Ecclesia rubricatur.

Tertio illudunt ei, quantum ad salutationem. Vnde venientes ad eum dicebant: *Aue Rex Iudæorum.*] Consuetudo autem tunc erat, sicut & modo est, vt homines euntes ad Regem, eum salutarent. 2. Reg. 16. *Chusi vadens ad Absalonem, dixit: Salue Rex Saule. Mystice* autem illi illusorie Christum salutant, qui eum confitentur ore, factis autem negant. 1. Timoth. 1. Matth. 22. *Non omnis qui dicit mihi: Domine Domine, intrabit,* &c.

II. Consequenter opprobria, quæ ei intulerũt, dicit: *Et dabant ei alapas,* &c.] Et hoc ideo, vt ipso opere ostenderent illusorium esse, quod ei talem honorem exhibebant. Isa. 50. *Genas meas dedi vellentibus.* Mic. 5. *Percusserunt maxillam principis Israel,* &c.

PARS II.

De facta populo demonstratione Christi puniti & innocentis, deq; replica Iudæorum.

DIsceptabat Pilatus cum Iudæis, volens liberare Christum. *Primo*: Ipsum Iudæis ostendendo. *Secundo*, eius innocentiam allegando.

De I. duo. *Primo* ponit demonstrationem. *Secundo* demonstrationis effectum. I. In demonstratione tria ponuntur. *Primo*, Pilati demonstrantis inten-

intentio, quæ erat eum liberare. Vnde dicit: *Exiuit ergo iterum Pilatus,*)sc. à prætorio: *& dixit eis,*)sc. Iudæis expectantibus: (*Ecce adduco eum vobis foras,*) hoc ideo, *vt cognoscatis, quia nullam inuenio in eo causam,*)scilicet mortis. Quare ergo turpiter tractasti impie Pilate sine causa? 1. Ne Iudæi credant, quod ob fauorem eum dimittam. Qualis enim fauor præstatur ei, cui tot inferuntur flagella? 2. Vel ideo, vt hæc eius ludibria inimici libentissime viderent, & vlterius sanguinem non sitirent, quasi dicat: Si reus esset mortis, ita condemnarem eum, sicut flagellaui. Fortasis tamen aliqua leuia fecit contra legem, propter quæ flagellationem tantũ promeruit, non autem mortem.

Secundo ponitur Christi manifestatio, & hoc facto. Vnde dicit: *Exiuit ergo Iesus portans spineam coronam, & purpureum vestimentum,* &c.] In illo habitu illum ostendit, in quo à ministris illuditur, vt saltem quiescant, dum ad eos exit, non clarus imperio, sed plenus opprobrio. Psal. 68. *Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam.* In quo instruimur, vt opprobria omnia propter nomen Iesu Christi parati simus sustinere. Isa: 51. *Nolite timere opprobria hominum, & blasphemias eorum ne metuatis.*

Tertio ponitur demonstrationis explicatio. Et hoc per verba Pilati. Vnde dixit eis: [*Ecce homo.*] quasi despectiue loquendo, quod aliquis sic despectus vellet sibi vsurpare regnum. Ecce de quali homine creditis hæc; vt secundum hoc conueniat ei illud Psalmi 21. *Ego sum vermis & non homo.*

homo. Si ergo regi inuideris iam parcite, quia deiectum videtis, feruet ignominia, frigescat inuidia, vt dicit Augustinus.

II. Ponitur demonstrationis Christi effectus in Iudæos. Quia quantumcunque viderent eum dejectum & desolatum, & flagellatum, eorum inuidia non frigescit; sed ardescit potius & crescit. Vnde (*cum vidissent eum,*) adductum foras, (*Pontifices & ministri clamabant: Crucifige, crucifige eum.*) Ingeminant propter desiderij vehementiam. Nec sunt contenti quacunque morte, sed turpissimam expetunt; scil. crucis. Sap. 2. *Morte turpissima condemnemus eum.* Et dicit: *Cum vidissent eum*:] Quia ex aspectu eius, qui habebatur odio, magis commouetur & inflammatur cor odientis contra eum. Sap. 2. *Grauis est nobis etiam ad videndum*, &c.

De II. Pilatus nititur liberare Christum, eius innocentiam allegando. Ex quo orta est controuersia. Quia *primo* Pilatus allegat Christi innocentiam. *Secundo* Iudæi replicant culpam. Quantum ad primum: *Dixit eis Pilatus: Accipite*, &c.] q.d. Nolo esse iniquus iudex: Ego non crucifigam eum: Vos crucifigatis eum, si vultis. *Ego non inuenio in eo causam,*) sc. crucifigendi, Ioan. 13. *Venit princeps mũdi huius, & in me non habet quicquam.* Act. 4. *Quem vos tradidistis & negastis ante faciem Pilati, iudicante illo dimitti.*

Quoad secundum, Iudæi adhuc replicant Christi offensam. Videntur intellexisse ex responsione Pilati, quod non erat motus contra Christum ex crimine affectati regni, ex quo credebant eius animum

mum maxime commouendum, vt eum occideret. Et ideo quasi hoc crimen non sufficeret ad eius mortem, credebant, Pilatum per hoc, quod dixerat: *Accipite eum vos*, &c.] petiuisse, si haberent aliud crimen secundum legem, de quo condemnatus esset, & de hoc condemnarent eum: & ideo dicunt: *secundum legem debet mori.*) Et *primo* proponunt crimen Christi contra legem Iudæorum. *Secundo*, contra legem Romanorum, ibi: *Si hunc dimittis, non es amicus*, &c.) Circa primum duo. *Primo* ponitur Iudæorum accusatio contra Christum. *Secundo*, accusationis effectus in animo Pilati; ibi: *Cum ergo audisset*, &c.) Crimen quod imponebatur Christo contra legem Iudæorum erat, quia (*Filium Dei se fecit.* Ex quo reputabant eũ reum mortis. Ioann. 5. *Propterea quærebant eum Iudæi interficere, quia non solum soluebat sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* Et Ioan. 10. dicunt: *De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia; quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum.* Et vbiq; dicunt: *Filium Dei se facit*, quasi non sit. Sed hoc nõ est contra legem, vt probauit eis, Ioan. 10. Per illud Psalm. 18. *Ego dixi, Dij estis* Si enim alij homines, qui sunt filij adoptiui, absque blasphemia filios Dei se dicunt; quanto magis Christus, qui est filius Dei per naturam? Sed quia non intelligebant æternã generationem, ideo eum & falsum & blasphemum reputabant; pro quorum quolibet quis reatum mortis incurrebat.

PAR

PARS III.

De Pilati solicita inquisitione & potestate, deque instantia Iudæorum.

PRimo effectum timoris. Vnde dicit: *Cum audisset hunc sermonem,*]scil. quod Filium Dei se faceret, *magis timuit,*] cogitans ne verum esset, & perperam ageret, si inique procederet contra eum. Per quod dabatur intelligi, quod gentiles audita proditione Filij Dei, timuerunt. Aba. *3. Domine audiui auditum tuum, & timui. Secundo* ponit effectum dubitationis & inquisitionis, vnde sequitur: *Et ingressus in prætorium iterum,* &c.

De I. Tria. *Primo* ponitur Pilati inquisitio. *Secundo* taciturnitas Christi. *Tertio* taciturnitatis reprehensio. 1. Quoad primum dicit: *Et ingressus est in prætorium iterum Pilatus.*)scilicet timore concussus. *Et dixit ad Iesum,*)quem secum reduxerat. *Vnde es tu?*)volens scire. Vtrum scilicet esset Deus diuinam habens originem, vel homo terrenam.

2. Ad quod responderi potest, quod habetur Ioannis 7. *Vos de deorsum estis, ego de superius sum.* (*Iesus autem,*) quia noluit, *responsum non dedit ei,*)vt ostenderet, quod nollet per sermones vincere, & excusationes componere, cum ad hoc venerit, vt pateretur. Et per hoc dedit nobis exemplum patientiæ; & impletur, quod dicitur Isai. 55. *Quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperuit os suum.* Dicit: *Tanquam agnus,* vt non credatur, quod tacuerit,

cuerit, sicut male sibi conscius, qui de peccatis suis conuincebatur; sed sicut mansuetus, sicut qui pro peccatis alienis immolabatur.

De II. Cum dicit: *Dixit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? Nescis, quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te?*) Reprehendit eius taciturnitatem. Et *primo* facit hoc Pilatus per iactantiam suæ potestatis. *Secundo* ponitur respõsio Christi de potestate Pilati. I. Quia ergo Christus non dedit ei responsum, Pilatus hic reprehendens dicit: *Mihi non loqueris?* &c.) In quo seipsum condemnauit. Si enim in potestate sua totum positum erat, quare nullam causam inueniens eum non absoluit? Matth. 22. *Ex ore tuo te iudico serue nequam.* 2. Malac. 7. *Potestatem in homines habens, cum sis corruptibilis, facis, quod vis.*

II. Et quia sic gloriatur de potestate sua, secundum illud Psal. 48. *In multitudine diuitiarum suarum gloriatur,* ideo Dominus hoc infringit, dicens: *Respondit Iesus: Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper.*) Vnde sicut dicit August. *Christus vbi tacet, sicut agnus tacet: vbi loquitur, docet sicut pastor.*

Ergo *primo* docet de suæ potestatis origine. *Secundo* de sui criminis quantitate. Quantum ad primum dicit: *Non haberes potestatem,* &c.) quasi dicat, si aliquam videaris habere, hanc non habes à te, sed est tibi data desuper, id est, à Deo, *à quo est omnis potestas.* Rom. 14. Et Prouerbiorum 8. *Per me reges regnant.* Et dicit *vllam,*) i. quantulamcunque habes, quia limitatam habebat sub alia maiori, sc.

Cæsaris.

Cæsaris. Matth. 8. *Ego sum sub potestate constitutus.* Et ideo concludit, quoad secundum: *Propterea qui tradidit me tibi,* (scil. Iudas, vel princeps sacerdotum, *maius peccatum habet.*) Et dicit, *maius*) vt & illos qui tradiderunt, & ipsum Pilatum ostenderet obnoxios esse peccato: sed illos maiori, qui ex se, & ex inuidia eum tradiderunt. Sed iste quod fecit, ex timore superioris potestatis fecit.

Per hoc etiam confutatur error hæreticorum, dicentium, omnia peccata esse paria; alioquin non dixisset Dominus, *maius peccatum habet.*) Matt. 27. *Væ autem homini illi per quem scandalum venit.* Effectus liberationis Christi ponitur, cum dicit: (*Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum.*) Sed quia, vt dictum est à principio, nitebatur eum dimittere, conuenientius dicitur: *Exinde,*) id est, ex hac causa, vt nõ haberet peccatum. *Vel* supra tentabat eum dimittere, sed *exinde,*) i. extunc omnino & constanti animo quærebat eum dimittere.

De III. Supra Iudæi posuerunt crimen Christi contra legem; quod quia Pilatus parui pendere videbatur; vtpote legi nõ obnoxius: ideo adhuc imponunt ei crimen contra legem Romanorum; vt magis eum vrgerent ad Christum occidendum. Et *primo* proponunt periculum Pilato imminens, si Christum dimittat. *Secundo,* rationem assignant: Dixit ergo, quod postquam Pilatus quærebat dimittere Christum, (*Iudæi clamabant dicentes: Si hunc dimittis,*) qui se Regem facit, (*non es amicus Cæsaris,*) i. amicitiam eius amittes. Sæpe namque contingit, quod homines de aliis ea existimant, quæ ipsi patiuntur.

tiuntur. Et quia de eis dicitur Ioann. 12. *Quod dilexerunt magis gloriam hominum quam Dei*; ideo & de Pilato existimabant, quod amicitiam Cæsaris proponeret amicitiæ iustitiæ: Quamuis contrarium sit faciendum. Psalm. 107. *Bonum est sperare in Domino quam in principibus.* Vnde & Philosophus veritatem censet præhonorari amicitiis. Rationem autem periculi imminentis subdunt: *Omnis enim qui se Regem facit*, &c.) Hæc enim est terrenæ potestatis natura, quod vna sit impatiens consortij alterius, & ideo Cæsar non patiebatur alium dominari. Eccl. 7. *Noli quærere ab homine ducatum, neque à Rege cathedram honoris.*

PARS IV.

De condemnatione Domini.

TRia tangit. *Primo* quidem Locum. *Secundo*, Tempus. *Tertio* Modum.

De I. Ponit condemnationis motiuum, dicens: *Cum audisset Pilatus hos sermones.*) Non enim sic potuit contemnere Cæsarem auctorem potestatis suæ, quemadmodum legem gentis alienæ, & ideo dixit: *Et adduxit foras Iesum.*) Sed frustra propter eos mouetur, quia non erat talis. Non enim à purpura, non à diademate, non à sceptro, non à curru, non à militibus, quos Christus haberet, credere poterat, quod regnum affectaret. Ipse semper solus cum discipulis sedebat pauper in cibo, & habitatione. Sed vt dicitur Prouer. 6. *Fugit impius nemine persequente*, Psalm. 52. *Trepidauerunt timore, vbi non*

erat timor. Exod. 2. *Tu ergo nec timeas eos, neque sermones eorum metuas, & vultus eorum ne formides.*

Secundo ponit locum, dicens: *& sedit pro tribunali.*] Tribunal sedes est iudicis; sicut solium Regis, & cathedra magistri. Prou. 20. *Rex qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo.* Et ideo dicitur tribunal, quia apud Romanos tribuni causas particulares decernebant: dicti à tribus, quib. præponebantur. Et dicitur, *pro tribunali,*]i. ante tribunal, nam apud Græcos hæc præpositio *pro,* idem est, quod in Latino ante, vel in. Et hoc tribunal erat in loco, qui dicitur Lithostratos, i. stratura Lapidum. λίθος enim in Græco idem est, quod lapis. Nam locus vbi Pilatus pro tribunali sedebat, pauimentatus erat lapidibus diuersis. Et idem locus Hebraice dicitur gabbatha, i. collis, siue sublimitas ex coaceruatione lapidum.

De 11. Tempus autem condemnationis describit dicens *Erat autem parasceue,*] id est, præparatio paschæ: (*hora quasi sexta.*) Sciendum est autem, quod apud Iudæos dies sabbati, quantum ad aliquid, solennior erat qualibet alia festiuitate, inquantum, scilicet ob reuerentiam illius diei non præparabant ipso die sibi cibaria, sed in sexta feria præcedenti. Vnde sexta feria huius temporis ex hoc parasceue dicebatur, & hoc ortum habebat ex hoc, quod Exodi 16. dicitur, ne in sabbato colligerent manna, sed in sexta feria colligerent duplum: quod nulli festiuitati deferebant. Vnde licet præsens sexta feria sollennis esset apud eos, tamen in ea pro sequenti die sabbati cibaria præpa-

præparabant. Sed addit. (*Erat autem hora quasi sexta.*) Contra Marc. 15. *Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum.* Sed constat, quod ante sedit pro tribunali, quam CHRISTVS fuerit crucifixus: Ideo ad hoc duplex responsio secundum Augustinum. *Prima* & melior est, quod CHRISTVS dupliciter fuit crucifixus. Primo linguis & vocibus Iudæorum dicentium: (*Crucifige, crucifige eum.*

Secundo manibus militum, qui eum crucifixerunt. Marcus qui Euangelium scripsit gentibus, ipsam imposuit Iudæis dicens, quod tunc Christum crucifixerunt, quando Iudæi clamauerunt: *Crucifige, crucifige eum,* quod fuit hora tertia. Ioannes vero, qui sequitur ordinem temporis dicit: *Erat quasi hora sexta.*) Nam quando Christus fuit in cruce, iam erat in fine horæ quintæ, & in principio horæ sextæ, in qua factæ sunt tenebræ per tres horas, scilicet vsque ad horam nonam. Vnde quia hora sexta nondum inchoata erat, ideo dicit, *quasi hora sexta.*]

Secunda responsio est, quia parasceue dicitur præparatio paschæ. Pascha autem nostrum Christus est immortalis. Vnde præparatio parasceue est præparatio immolationis Christi. Cuius erat hora sexta, & non diei: quia principium huius præparationis fuit hora noctis nona, quando Christo capto dicebant: *Reus est mortis.* Vnde si tribus reliquis horis noctis addamus tres horas diei, quando Christus crucifixus fuit, manifestum est, quod sexta hora parasceue, i. præparationis crucifixus

fuit, licet hora diei esset tertia, vt dicit Matt. Et certe congruit, quod in sexta hora crucifigeretur: quia per crucem reparauit hominem sexta die cõditum, & sexta ætate.

De III. Modum autem & ordinem condemnationis describit, dicens: *Ecce Rex vester.*) Vbi notandum, quod adhuc Pilatus volebat liberare eũ, quamuis eum Cæsaris timor vrgeret. Ideo *primo* ponitur Pilati conatus ad Christum liberandum. *Secundo*, Malitia Iudæorum. *Tertio*, Pilati consensus ad eum crucifigendum. I. Dicit ergo, quod postquam sedit pro tribunali: *Dixit Iudæis*,) quasi cum quadam indignatione. (*Ecce Rex vester.*) quasi dicat: Mirum est, quod hunc formidatis habere Regem, sic humiliatum, & abiectum: Regnum nõ nisi diuites, & fortes affectant; hic autem non est talis, quia vt dicitur in Psalm. 87. *Pauper sum ego & in laboribus.* Sed hæc nec Iudæorum molliunt malitiam innumerabili odio affecti *clamabant*, & abundantiam malitiæ ingeminando, *tolle, tolle, crucifige eum.*) simul etiam per hoc insinuantes, quod nec eum videre poterant Iob 21. *Dixerunt Deo, recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus, &c.* Sap. 2. *Gratis est etiam ad videndum*, ideo subdunt: *morte turpissima*, &c. quod idem est, ac *crucifige eum.*

II. Ostenditur, quomodo Pilatus nititur eum liberare per Iudæorum opprobrium. Et *primo* ponitur Pilati conatus dicentis: *Regem vestrum crucifigam?*) q.d. si non mouemini ab eius humilitate, debet vos mouere vestrum opprobrium, quod eũ crucifigam, qui regnum vestrum affectauit. Quod

valde

valde ignominiosum est, si ab extraneis fit. *Secundo* ponitur Iudæorum pertinacia. Vnde dicit: *Responderunt Pontifices non habemus Regem nisi Cæsarem.*] In quo seipsos seruituti perpetuæ submiserunt, renuentes Christi dominium. Ideo vsque in hodiernum diem alieni à Christo effecti sunt serui Cæsaris, & potestatis terrenæ, 1. Reg. 8. *Non te abiecerunt sed me, &c.* Hierem. 2. *Dereliquerunt me fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas, quæ continere non valent aquas.*

De III. Ponitur consensus Pilati ad occidendum Christum. *Tunc ergo,*] scilicet Iudæis, quod sic subiecti erant potestati Romanorum, *tradidit eis,*) & voluntati eorum, *(illum vt crucifigeretur.)* Contra consilium Exodi 23. *Non sequeris turbam ad faciendũ malum.* Iob 9. *Terra data est in manus impij.* Hierem. 2. *Dedi dilectam animam meam in manus inimicorum eius.*

PARS V.

De Crucis baiulatione & crucifixione.

IGnominia crucis describit 1. quantum ad crucifigentium conditionem. 2. Quantum ad deducendi modum. 3. Quantum ad locum. 4. Quãtum ad comitatum.

I. *Conditio* quidem *crucifigentium* describitur: quia milites. Vnde dicit: *(Susceperunt autem Iesum, &c.)* Milites quidem facto: nam sequitur: *Milites ergo cum crucifixissent eum.* Iudæi vero voto, quia ipsi fecerunt, & quicquid factum est, extorserunt. Per quod signatur, quod Iudæi amittere debebant v-

tilitatem crucis Christi, & gentiles eam consequi. Matt. 21. *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius.*

II. *Modus* autem *ducendi* ignominiosus fuit: Vnde dicit: *& baiulans sibi crucem.*) Nam mors crucis ignominiosa erat. Vnde Deut. 21. *Maledictus omnis qui pendet in ligno.* Ideo crucis lignum tanquam profanum vitantes, & nec tangere volentes, crucem IESV condemnato Iesu imponunt. *Et baiulans sibi crucem.*) Sed contra Matthæi 26. dicitur, quod *angariauerunt quendam Simonem venientem de villa, vt portaret crucem.*

Responsio: Christus eam portauit à principio, sed dum incederet, inuenerunt illum ad votum. Nec hoc vacat à mysterio. 1. Quia ipse primus passionem crucis sustinuit, & postmodum alij, & maximæ aduenæ gentiles eum imitando, 1. Pet. 2. *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum.* Matth. 16. *Si quis vult venire post me, abneget, se,* &c. 2. Sed hoc, quod Christus crucem sibi portauit, etsi impiis & infidelibus sit grande ludibrium, fidelibus tamen & piis est grande mysterium. 1. Cor. 1. *Verbum crucis pereuntibus quidem est stultitia, his autem qui salui sunt, id est, nobis, virtus Dei est.* 3. Portat Christus crucem, vt Rex sceptrum in signum gloriæ, quæ est vniuersale rerum omnium dominium Psalm. 95. *Dominus regnabit à ligno.* Isaiæ 9. *Et factus est principatus super humerum eius, & vocabitur admirabilis,* &c. 4. Portat eam, vt victor tropæum suæ victoriæ. Coloss. 2. *Expolians principatus, & potestates traduxit confidenter palam triumphans illos in semetipso.*

ipso. 5. Item vt doctor portat candelabrum, in quo ponenda erat lucerna suæ doctrinæ. Quia verbum crucis fidelibus est virtus Dei. Luc. 9. *Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio,* &c.

III. *Locus* autem *passionis* ignominiosus quantum ad duo. *Primo:* Quia erat extra ciuitatem. Vnde: *Exiuit in eum qui dicitur Caluariæ locus.*] extra sc. mœnia ciuitatis. Hebr. pen. *Propter quod Iesus, vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.* Et hoc propter duo. *Primo*, vt ostenderet, vi tutē passionis suæ non esse includendā inter terminos gentis Iudaicæ. *Secundo*, vt ostendat, quod quicunque consequi volunt passionis fructum, exire debent mundum, saltem affectu. Vnde ibidem statim subdit Apostolus. *Exeamus igitur ad eum extra castra.*

Secundo: Quia erat infimus. Vnde dicit, *(in eum, qui dicitur Caluariæ locus.)* Psalm. 87. *Existimatus sum cum descendentibus,* &c. Quidam secundum Chrysostomum dicunt, quod in illo loco, qui Caluariæ dicebatur, Adam mortuus fuit & sepultus, dicique à caluaria primi hominis. Vt, sicut mors ibi regnauit, ita illic Christus tropæum statueret. *Sed,* vt Hieronym. dicit: Fauorabilis est huiusmodi interpretatio, & mulcens aures populi: non tamen vera. Quia Adam sepultus est in Ebron Iosuæ 14. *Adam maximus inter Enachim situs est.* Ideo dicendum, quod extra portam locus erat, in quo truncabantur capita damnatorum. Vnde huius locus Caluariæ nomen sumpsit.

IV. *Comitatus* autem *passionis* ignominiā indicāt,

quia *cum eo alios duos crucifixerunt,*) scilicet latrones, vt dicitur Lucæ 23. Et dicit: *hinc & hinc,*) id est, vnum ad dexteram, & alium ad sinistram. *Medium autem Iesum.*) Sed attende, quod Christus etiam in passione medius stat. Et hoc, quantum ad intentionem Iudæorum, factum est ei ad ignominiam; vt scilicet causa mortis eius similis iudicaretur causæ mortis latronum Isaiæ 53. *Et cum iniquis deputatus.* Sed si ad mysterium attendatur, hoc ad claritatem Christi pertinet: Nam per hoc ostenditur, quod Christus per passionem merebatur iudiciariam potestatem. Iob 23. *Causa tua quasi impij iudicata est, sed iudicium causamq; recipies.* Medium autem tenere proprium est iudicis: Vnde & secundum Philosophum ire ad iudicem est ire ad medium. Et ideo medius ponitur & vnus à dextris, & alius à sinistris; quia in iudicio *statuet* quidem *oues à dextris, hœdos autem à sinistris.* Vnde latro à dextris qui credidit, liberatur; & alter à sinistris, qui insultat, est condemnatus.

V. CON-

V. CONCIONIS DISPOSITIO.

De tribus ad crucifixionem consecutis.

POstquam Euangelista egit de Christi crucifixione, hic agit de consequentibus ipsam.

PARTITIO.

I. *De his quæ sequuntur crucifixionem, quantum ad Pilatum.*
II. *Quantum ad milites.*
III. *Quantum ad amicos astantes.*

PARS I.

De his, quæ ad Pilatum.

POnuntur autem tria pertinentia ad Pilatum. I. Tituli descriptio. II. Tituli lectio. III. Tituli conseruatio.

De I. Duo ponuntur. *Primo, inscriptio tituli.* Vnde dicit: *Scripsit autem, & titulum Pilatus, & posuit super crucem.*]Et hoc satis cõuenienter; vt saltem per hoc vindicaret se de Iudæis, ostendens ipsorum malitiam, dum in Regem suum insurrexerunt. 2. Sed tamen conuenit mysterio. Quia sicut in triumphis in tropæo titulus ponebatur, victoriam ostendens, per hoc, quod homines memoriam sui celebrare volebant. Gen. 2. *Celebremus nomen nostrum, antequam diuidamur in vniuersas terras*: ita ti-

tulum cruci inscribi disposuit, vt passio eius in memoria haberetur. Thre. 3. *Recordare paupertatis meæ, & transgressionis meæ & absynthij & fellis.*

Secundo ponitur tenor tituli. *Erat autem scriptum: Iesus Nazarenus Rex Iudæorum.*] Quæ quidem tria verba satis conueniunt ad crucis mysterium. Nam *Iesus*, qui *Saluator* interpretatur, conuenit ad virtutem crucis, per quam nobis facta est salus. Matt. 1. *Vocabis nomen eius Iesum: Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Nazarenus*,)quod interpretatur *floridus*, pertinet ad patientis innoētiam. Cant. 2. *Ego flos campi*. &c. Isai. 11. *Et flos de radice eius ascendet.* (*Rex Iudæorum*,) pertinet ad potestatem & dominium, quod ex passione promeruit. Philippens. 2. *Propter quod & Deus illum exaltauit.* Hieremiæ 23. *Regnabit Dominus*, &cæt. Isaiæ 9. *Super solium Dauid, & super regnum eius.* Sed cum ipse sit per crucem non solum Rex Iudæorum, sed etiam gentium. Vnde in Psalm. 2. cum dixisset: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo*, subdit: *Postula à me, & dabo*, &c.

Quare ergo scripsit, *Rex Iudæorum* tantum? Responsio, quod gentiles intromissi sunt in pinguedine oliuæ, sicut oleaster. Rom. 11. Et sicut oleaster particeps fit pinguedinis oliuæ, non autem oliua fit particeps amaritudinis oleastri: Ita ipsi gentiles ad fidem conuersi, spiritualiter Iudæi confitentes dicuntur effecti, non circumcisione carnis, sed spiritus. Et ideo per hoc, quod dicitur *Rex Iudæorum*,) intelliguntur etiam gentiles conuersi.

De II. De tituli lectione. *Primo* ponitur tituli lectio,

ctio, quia (*hunc titulum multi legerunt Iudæorum*) per quod signatur, quod plures saluantur per fidem, passionem Christi legendo, quam eorum qui viderunt. Ioann. vlt. *Hæc autem scripta sunt, vt credatis.* *Secundo* ponitur legendi facultas. Et hæc est duplex. *Vna* ex loci propinquitate, (*quia prope ciuitatem erat locus, vbi crucifixus est Iesus.*) ad quem multi confluebant. *Alia* ex scripturæ multiplicatæ, quia *erat scriptum Hebraice, Græce, & Latine.*) vt nullus ignoraret. Et quia tres linguæ præ cæteris eminebant. Hebræa quidem propter vnius Dei cultum: Græca propter sapientiam. Latina propter Romanorum potentiam. Vnde hæ tres gentes sibi dignitatem vendicant in cruce Christi, vt dicit Augustinus. In quo signatur, quod per crucem Christi subiugari debebant, & conuerti, 1. deuoti & religiosi, qui signantur per Hebræam linguã. 2. Sapientes, qui per Græcam. 3. Potentes, qui per Latinam. *Vel 1.* per Hebræã significabantur, quod Christus dominari debebat theologicè, philosophice, quæ significatur per Hebræam. Quia Iudæis est tradita diuinarum rerum cognitio. 2. Per Græcam vero philosophiæ naturali & philosophice. Nam Græci erga naturalium speculationem insudauerunt. 3. Per Latinam vero philosophiæ practicæ: quia apud Romanos maxime viguit scientia moralis, vt sic in captiuitatem redigantur omnes intellectus in obsequium Christi. 2. Cor. 10.

De III. Conseruatio autem tituli ponitur, cum dicitur: (*Quod scripsi.*) Et *primo* ponitur Iudæorum conatus ad titulum destruendum. Vnde

dice

dicebant Pilato Pontifices Iudæorum: Noli scribere Rex Iudæorum sed quia ipse, &c.) Nam in hoc ostenditur Christi præconium, & Iudæorum opprobrium, quod ponitur *Rex Iudæorum.* Nam contumeliosum est Iudæis, quod Regem suum fecerunt crucifigi. Sed si poneretur, *quia dixit, Rex sum Iudæorum,*) hoc redundasset in Christi improperium, & indicasset eius culpam; & hoc ipsi intendebant, vt scilicet crucifixo auferrent famam, qui iam viuo abstulerunt vitam. Psalmo 68. *Aduersum me loquebantur,* &c.

Secundo ponitur Pilati constantia ad titulum conseruandum. Quia Pilatus volens eis ignominiam facere, noluit mutare sententiam. Vnde sequitur: *Respondit Pilatus, quod scripsi, scripsi.*) Quod non casu factum est, sed diu ante à Deo dispositū & prophetatum. Nam quidam Psal. 58. sic intitulantur: *Nec disperdas Dauid in tituli inscriptione.* Qui quidem Psalm. 56. maxime pertinet ad passionē. Sicut est: *Eripe me de inimicis meis.* & duo præcedentes: *Miserere mei Deus, miserere mei,* &: *Si vere vtique iustitiam loquimini.* Et ideo stulte clamabant pontifices. Quia sicut non potest corrumpi, quod veritas dixit: ita non potest deleri, quod Pilatus scripsit. Ideo enim Pilatus, *quod scripsi, scripsi,*) dixit. Quia Dominus quod dixit, dixit, vt dicit Augustin.

PARS

PARS II.

De consequentibus ad crucifixionem: quantum ad milites.

Primo ponit aliarum vestium partitionem. *Secundo*, Tunicæ inconsutilis descriptionem. *Tertio*, sortitionem. *Quarto*, Propheticam prænuntiationem.

De I. *Milites*, &c.) Ex quo duo colligere possumus: *Primo*, mortis Christi abiectionem, per hoc quod denudauerunt eum: quod abiectis personis tantum fieri consueuit. *Secundo* militum rapacitatem, quia (*acceperunt vestimenta, & fecerunt quatuor partes vnicuique militi partem.*) Hoc enim genus hominum rapacissimum est. Ideo Ioannes Baptista dixit eis: *Neminem concutiatis, & contenti estote stipendiis vestris.* Luc. 3. & Iob 24. *Nudos dimittunt homines, vestimenta tollentes.*

De II. Duo. *Primo* ponitur tunicæ descriptio. *Secundo* eius sortitio. I. Dicit ergo: *Et tunicam,*) sc. acceperunt simul cum illis. *Erat autem tunica inconsutilis desuper contexta per totum.*) Dicit autem, quod erat inconsutilis, vt ostendat rationem indiuisionis. 1. Ex quo, vt quidam dicunt, pretiositas tunicæ potest conuinci. 2. Chrys. vero è contrario dicit, quod hoc dicens Euangelista, occulte vestis vilitatem insinuat. Nam in Palæstina est quoddã genus vestium propter pauperes ex multis pannis contextum, quasi vnus pannus super alium: 2. Corinth. 8. *Scimus enim gratiam Domini nostri Iesu Christi,*

Christi, quia cum diues esset in omnibus, propter nos egenus factus.

Mystice autem 1. potest referri ad corpus Christi mysticum: & sic vestimenta diuiduntur in quatuor partes; quia Ecclesia per quatuor partes mundi diffusa est. Isai. 49. *Vito ego dicit Dominus, quia his omnibus velut ornamento vestieris & circumdabis tibi eos quasi sponsa.* 2. Tunica inconsutilis quæ non diuiditur, significat charitatem. Quia aliæ virtutes nō sunt secundum se vnitæ; sed per aliud vniuntur inquantum omnes conueniunt in fine vltimo, cui coniungitur sola charitas. Nam etsi fides finem vltimum demonstraret, spes in ipsum tendere faciat, tamen sola charitas coniungit. Colossen. 3. *Super omnia autem charitatem habentes, quæ est vinculū perfectionis.* Quę dicitur esse desuper cōtexta; quod charitas est super omnes alias virtutes. 1. Corin. 13. *Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro.* Eph. 3. *Scire etiam supereminentem charitatem scientiæ Christi*, &c. Vel quia charitas non est nobis à nobismetipsis; sed à Spiritu Sancto. Rom. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris.* 3. Potest etiam hoc referri ad corpus Christi verū. Et sic est desuper contexta: quia formatum est corpus Christi virtute superiori, sc. Spiritus Sancti. Matt. 1. *Quod in ea natum est, de Spiritu Sancto est.*

De III. Sortitio tunicæ ponitur. Est enim quędam sors diuinatoria. Et hæc, quia necessitatem non habet, est illicita. Est & alia diuisoria, & hæc in rebus mundanis est licita; sed non in spiritualibus, vt scilicet quæ homines arbitrio suo diuidere non

non valent, committant arbitrio & consilio diuino. Prouer. 16. *Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur.* Et Prou. 18. *Contradictiones comprimit sors, & inter potentes quoque diudicat.* Sed contra videtur, quod Matt. 27. dicitur, quod *miserunt sortes super vestimenta sua.* Responsio, Matth. non dicit, quod super omnes mitterent sortes, sed dum diuiderent alias, miserunt sortem, sc. super tunicam. Præterea Marc. 15. adhuc magis vrget, dicens: *Sortes miserunt, quis quid tolleret.* Ergo super omnes portiones. Responsio secundum Aug. sic intelligenda sunt verba Marci, & exponenda: *Miserunt sortes super eis,* id est, super aliquo eorum, *quis quid,* i. quis eorum *tolleret* tunicam.

De IV. *Primo* ponitur Prophetica prænunciatio. In quo notatur Prophetæ diligentia, dum etiam ventura quædam accidentia, quæ de Christo futura erant, prænunciauit. Patet etiam, quod nõ à casu prædicta contigerunt. Et ideo dixit: *vt Scriptura impleatur,*) consecutiue scil. quæ dixit in Psal. 21. *Partiti sunt vestimenta mea.* Nõ dicit vestem, quia plures erant. (*Et vestem meam,*) i super tunicam. *miserunt sortem.*) *Secundo* ponitur Prophetiæ adimpletio, quia (*milites quidem hæc fecerunt.*) Per quod datur intelligi, quod Scriptura diuina etiam in minimo impletur. Matt. 5. *Iota vnum, aut vnus apex,* &c. Luc. vlt. *Oportet impleri omnia, quæ scripta sunt in lege, & Prophetis, & Psalmis de me.*

PARS III.

De consequente ad crucifixionem quoad amicos.

PRimo ponitur astantium mulierum præsentia. *Secundo* Christi de matre sollicita diligentia. *Tertio* promta discipuli obedientia.

De I. Mulieres autem astantes iuxta crucem describuntur tres, scil. Mater eius, & soror matris eius Maria Cleophæ, & Maria Magdalena. Sed nota: Cum alij Euangelistæ mentionem faciant de multis mulieribus Christo astantibus, nullus facit mentionem de B. Virgine, excepto Ioanne. Vnde ex vtrorumque narratione duplex occurrit *dubitatio. Prima*: Quia Matth. & Marcus dicunt, quod mulieres stabant à longe: Ioannes vero, quod iuxta crucem. Ad hoc dici posset, quod aliæ erãt mulieres, quas commemorant Matth. & Marcus, & aliæ quas commemorat Ioannes. Sed huic repugnat, quod Maria Magdalena connumeratur inter mulieres, quas Matthæus & Marcus commemorant, & etiam Ioannes. Ideo 1. *dicendum*, quod eædem mulieres intelligendæ sunt, istæ & illæ; nec est in hoc contradictio. Nam *iuxtà* & *longè* relatiue dicuntur; & nihil prohibet aliquod quodammodo dici longe, & quodammodo dici iuxta. Iuxta quidem fuisse dicit, quia in conspectu eius erant, sed longe, quia inter ipsum & mulieres erant intermedij. 2. Vel potest dici, quod à principio crucifixionis stabant iuxta eum, ita quod eis loqui poterat;

poterat: sed postmodum superueniente multitudine irridentium secedentes longe steterunt. Vnde Ioannes narrat, quod primo fuit: Alij, q. postea.

Secunda quæstio est. Quia Ioann. commemorat Mariam Cleophæ, sed Matt. & Marcus loco eius Mariam Iacobi, quæ dicebatur Alphæi. *Dicendum* est, quod eadem est Maria Cleophæ, quam nominat Ioannes, cum ea Alphæi, quam nominat Mat. Habuit enim duos viros, sc. Alphæum & Cleophã. 2. *Vel* potest dici, quod Cleophas fuit pater eius.

Quod autem & mulieres stabãt iuxta crucem, & discipuli eo relicto fugerant, mulierum cõmendat deuotam constantiam. Iob 19. *Pelli meæ consumptis carnibus*, quasi scil. discipuli qui per carnem significantur, recesserant, & mulieres, quæ per pellem intelliguntur, adhæserunt.

De II. *Primo* ponitur solicitudo quantum ad curam discipuli, quã matri imposuit. *Secundo* quantum ad curam matris, quam discipulo commisit. I. *Cum vidisset ergo Iesus*, &c.] q.d. Vsque modo curam tui habui, & memor tui: Tibi istum derelinquo. In quo dignitas Ioannis ostenditur. Sed attẽde, quod Ioann. 2. quando mater dixit: *Vinum non habent*, &c. dicit: *Nondum venit hora mea*, scilicet passionis, qua patiar, secundum illud, quod à te suscepi. Cum autem venerit hora illa, tunc recognoscam. Vnde & modo eam recognoscit matrem. Facere autem miracula non conuenit mihi secundum quod à te suscepi, sed secundum quod habeo à Patre paternam generationem, quã sum Deus.

NOTA secundum August. quod Christus in cruce pendens se habuit sicut magister in cathedra. Vnde & docet nos parentibus existentibus in necessitate subuenire, & de eis curam habere. Exodi 20. *Honora patrem tuum & matrem tuam.* Et 1. Timot. 5. *Si quis suorum, & maxime domesticorum curam non habet, non habet fidem, & est infideli deterior.* Sed cōtra est, quod dicitur Luc. 14. *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem, vxorem & filios, adhuc autem & animam suam; non potest meus esse discipulus.* Responsio: Sicut Dominus præcipit parentes odio haberi, sic & animam nostram, in qua præcepit naturam diligere, & odisse iniquitatem, & id quod auertit à Deo. Et sicut parentes sustentare debemus, diligere & reuereri, quantum ad naturam, sed odisse quantum ad vitia, & ad id quod nos auertunt à Deo.

De III. Vt scilicet, iste tantum seruiret vt filius matri. Ista illum diligeret vt filium mater. Ponitur discipuli obedientia. Et secundum Bedam oportet dici *in suam.*) Et sic est sensus: *Accepit eam,*) sc. matrem Iesu, *discipulus*) sc Ioannes, (*in suam*) matrem videlicet. Sed secundum Aug. etiam vt habetur in Græco, debet dici, *in sua.* Non quidem prędia, quia de illis erat, qui dixerat: *Ecce nos reliquimus omnia.* Nā Matt. 4. dicitur, quod *Iacobus & Ioannes relictis omnibus secuti sunt Iesum.* Sed *in sua*) scil. officia, quibus ei diligenter & reuerenter obsequebatur.

VI. CON-

VI. CONCIONIS DISPOSITIO.

De morte Domini.

POstquam egit de crucifixione, & consequentibus eam: Hic narrat venerandam Christi mortem.

PARTITIO.

I. *De opportuna Christi morte.*
II. *De lateris apertione.*
III. *De dictorum certitudine testata.*
IV. *De sepultura Domini.*

PARS I.

De opportuna Christi morte.

HÆc ostenditur in eo, quod iam *omnia consummata sunt.*] Vnde circa consummationem *primo* præmittitur scientia Christi de ipsa consummatione. *Secundo* consummatur id, quod consummandum restabat.

De I. Dicit ergo quantum ad primum. *Postea,*] id est, post omnia quæ præmissa sunt, (*Sciens Iesus, quia consummata sunt omnia,*) quæ Prophetæ & lex prædixerant *de eo.*] Luc. vlti. *Oportet impleri omnia, quæ scripta sunt,* &c. Psal. 118. *Omnis consummationis vidi finem.*

Sed quia adhuc aliud in Scriptura prædicta cõsummandum erat, ideo subdit: (*vt consummaretur*

Scriptura, dicit: Sitio.) Et *primo* ponitur verbū Christi, quod protulit. *Secundo*, opportunitas implendi quod petiit. *Tertio* administratio eius, quod voluit. I. Dicit ergo: *vt consummaretur Scriptura.*) Vbi sciendum est, quod (*vt*) non ponitur causatiue, sed consecutiue. Non enim idem petiit, (*vt Scriptura*) veteris Testamenti *consummaretur.*) Sed ideo sunt dicta, quia consummanda erant per Christum. Si enim dicamus, quod Christus ideo hoc fecit; quia Scriptura hoc prædixerunt, sequeretur quod Nouum Testamētum esset propter vetus, & eius impletionem; cum tamen sit è conuerso. Sic ergo ideo prædicta sunt: quia implenda erant per Christū. Per hoc vero quod dicit: *Sitio,*) ostendit mortem suam esse veram, non phantasticā. Item ostēditur eius ardens desiderium de salute generis humani. 1. Tim. 2. *Vult omnes homines saluos fieri.* Luc. 19. *Venit Filius hominis quærere & saluum facere, quod perierat.* Vehemens desiderium consueuimus exprimere per sitim. Psalmo 41. *Sitiuit anima mea ad Deum viuum.*

II. Opportunitas implendi quod petiit, ostenditur ex hoc, quod *vas positum erat aceto plenū*, &c.) Per hoc igitur vas Iudæorum Synagoga significatur, quæ à vino Patriarcharum & Prophetarum degenerauerat in acetum, id est, in malitiā & crudelitatem Pontificum. Ministratio autem ponitur, quia *illi spongiam plenam aceto obtulerunt ori eius.*) Ex quo oritur *quæstio* literalis, quomodo scil. obtulerunt spongiam ori Christi in altum pendentis. Sed hoc soluitur Matth. 27. *Quia imposuerunt eum arundi-*

arundini. Vel secundum quosdam imposuerunt hyssopo, quæ magna erat. Vnde & à Matth. arundo vocatur. *Mystice* autem per hæc tria signantur tria mala, quæ in Iudæis erant, scil. Inuidia per acetum; dolositas, per spongiæ concauitatem; malitia per amaritudinem hyssopi. *Vel* hyssopus significat humilitatem Christi, quæ est herba mundans pectus, quod præcipue per humilitatem mundatur. Psalm. 50. *Asperges me Domine hyssopo, & mundabor*, &c.

De II. Finalis consummatio ponitur, cum dicit: *Consummatum est.*) Quod potest referri 1. vel ad consummationem mortis. Hebr. 2. *Decebat in gloriam auctorem salutis eorum per passionem consummari.* 2. Item ad consummationem sanctificationis, quę est per passionem & crucem eius. Hebr. 10. *Vna enim oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos.* 3. Vel ad consummationem Scripturarum. Luc. 18. *Consummabuntur omnia, quæ scripta sunt per Prophetas de Filio hominis.*

De III. Describit Euangelista mortem Christi. Et *primo* ponitur causa mortis, quia *Inclinato capite*) Non enim est intelligendum, quia tradidit spiritũ, ideo inclinauit caput: sed è conuerso. Nam inclinatio capitis obedientiam designat, pro qua mortem sustinuit. Phil. 2. *Factus est obediens vsque ad mortem. Secundo* ponitur morientis potestas: Quia *tradidit spiritum*, scil. propria potestate. Ioan. 10. *Nemo tollit à me animam meam, sed ego pono eam à meipso.* Nã, vt Aug. dicit: *Nullus sic habet in potestate dormire cum velit, sicut Christus mori cum volait.*

Sed attendendum, quod ex hoc, quod tradidit spiritum, aliqui docent in homine esse duas animas, scil. intellectualem, quam vocant spiritum, & aliam animalem, puta vegetatiuam & sensitiuam, quæ corpus animat, & præcipue anima dicitur. Vnde dicunt, quod Christus tradidit solum animam intellectualem. Sed hoc est falsum: Tum, quia duas esse animas in homine inter errores cõputatur in libro de Ecclesiasticis dogmatibus: Tũ quia si tradidisset spiritum remanente adhuc anima, non fuisset mortuus. Quia ergo nihil est aliud spiritus in homine, quam anima, *dicendum*, quod tradidit spiritum, id est, animam. Per quod etiam excluditur error quorundam, dicentium, animas hominum mortuorum non ire statim post mortem ad paradisum, vel infernum, seu purgatoriũ; sed in tumulis vsq; ad diem iudicij remanere. Nam Dominus statim tradidit spiritum Patri. Per quod datur intelligi, quod *iustorum animæ in manu Dei sunt*, Sap. 3.

PARS II.

De lateris apertione.

Primo ponitur narratio vulnerationis. *Secundo*, narrationis certitudo.

De 1. tria. *Primo* ponitur conatus Iudæorum & intentio. *Secundo*, impletio conatus quantum ad partem. *Tertio*, quomodo hoc impletur in Christo. 1. *Iudæi quoniam parasceue erat*, &c.] Sciendum est enim, quod sicut habetur Deut. 21. Præceptum est in

est in lege, vt cadauera suspensorum propter delicta, non dimitterentur suspensa vsque mane, ne pollueretur terra: & etiam ad delendam ignominiam eorum qui suspendebãtur. Nam huius mors turpissima reputabatur. Vnde dicitur ibidem: *Maledictus omnis qui pendet in ligno*, sc. maledictione pœnæ. Licet autem huius pœnæ infligendæ iam non esset in Iudæorum potestate; tamen quod in eis erat, facere nitebantur. Et ideo quia parasceue erat, vt corpus Christi, & etiam aliorum non remanerent in cruce in die sabbati, qui valde solennis erat, & propter ipsum sabbatum & festum azymorum, *rogauerunt Pilatum*, &c.] Hi quidem in paruis diligentes sunt ad seruandam legem, sed in magnis contemserunt. Matth. 23. *Excolantes culicem, camelum autem glutientes.*

De II. Quomodo autẽ hoc in parte impleatur, subdit: *Venerunt ergo milites, & primi quidem*,] scil. latronis, *fregerunt crura*,) ad quem primo venerunt, (*& alterius qui crucifixus est cum eo*,) scil. Iesu: in quo eorum crudelitas ostenditur Mich. 3. *Carnem populi mei comederunt.* Sed quid est, quod subdit: *Ad Iesum autem cum venissent*, &c.] Nonne in medio crucifixus erat, &c. Respondeo: Duorum militum singuli ad quemque latronem confringendum venerunt, quibus confractis vnus ab vno, & alius ab alio, *ad Iesum venerunt.* Inde signatur occasio vulnerandi; quia cum vidissent eum iam mortuum, *non fregerunt eius crura.*

De III. Sed vt certificarentur de morte, *(vnus militum lancea latus eius aperuit.*) Et signanter dicit,

aperuit,) non vulnerauit: quia per hoc latus aperitur nobis ostium vitæ æternæ. Apoc. 4. *Post hoc vidi ostium apertum.* Hoc est ostium in latere arcæ, per quod intrant animalia diluuio non peritura. Gen. 7. Sed hoc ostium est causa salutis. Vnde (*continuo exiuit Sanguis & aqua.*) Quod est valde miraculosum, vt de corpore mortui, in quo est congelatus sanguis, sanguis exeat. Sed si quis dicat, hoc contigisse propter calorem aliquem, qui adhuc in corpore remanserat: Fluxus tamen aquæ inficiari nō potest, quin miraculosus existat, cum aqua exiens purissima fuerit.

1. Quod quidem factum est, vt Christus ostenderet id, quod erat, scil. verus homo. In homine n. est duplex compositio. Vna scil. ex elementis, alia ex humoribus. Vnum elementorum est aqua, inter humores autem præcipuus est sanguis. 2. *Item* hoc factum est ad ostendendum, quod per passionem Christi plenam ablutionem consequimur à peccatis, scil. & maculis. A peccatis quidem per Sanguinem, qui est pretium nostræ redemptionis. 1. Pet. 1. *Non corruptibilibus auro & argento redempti estis de vana vestra conuersatione, sed pretioso Sanguine, quasi agni incontaminati & immaculati Christi.* A maculis vero per aquam, quæ est lauacrum nostræ regenerationis, Ezech. 36. *Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Zachariæ 3 *Erit fons patens domui Dauid, & habitatoribus Hierusalem in ablutionem peccatoris, & menstruatæ.* 3. Et ideo hæc duo specialiter pertinēt ad duo Sacramenta. Aqua ad sacramentum Baptismi;

mi; ad Eucharistiam Sanguis. *Vel* vtrunque pertinet ad Eucharistiam: quia in Sacramento Eucharistiæ miscetur aqua cum vino; quamuis aqua non sit de substantia Sacramenti. 4. Competit etiam hoc figuræ, quia sicut de latere Christi dormientis in cruce fluxit Sanguis & aqua, quibus consecratur Ecclesia: Ita de latere Adæ dormientis formata est mulier, quæ ipsam Ecclesiam præfigurabat.

PARS III.

De certitudine narrationis.

PRimo ex Apostolico testimonio. *Secundo*, ex Scripturæ vaticinio.

De I. tria. *Primo*, describit testis idoneitatem. Quia *qui vidit testimonium perhibuit*,) hoc est ipse Ioannes. 1. Ioan. 1. *Quod vidimus & audiuimus*, &c. *Secundo* astruit testimonij veritatem. Quia *verum est testimonium eius.*) Rom. 9. *Veritatem dico, non mentior.* Ioan. 8. *Cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Tertio* exposcit fidem. *Et ille scit, quia vera dicit, vt & vos credatis.* Ioann. 20. *Hæc autem scripta sunt vt credatis*, &c.

De II. Et non solum ex testimonio Apostolico certificatur, sed additur vaticinium Scripturæ. Vnde dicit: *Vt Scriptura impleretur.*) (*Vt*) accipiatur consecutiue; sicut iam dictum est supra. Et ponit duas auctoritates veteris Testamenti. Vnam, quæ refertur ad hoc, quod dicit: *Non fregerunt eius crura*, &cæt.) Et habetur Exodi duodecimo.

Os non comminuetis ex eo. sc. agno paschali, qui præfigurabat Christum. Quia, vt dicitur 1. Cor. 5. *Pascha nostrum immolatus est Christus.* Ideo à Deo ordinatum est, vt non comminuerentur ossa agni Paschalis. Vt significaretur, quod fortitudo veri Agni & incontaminati Iesu Christi nullo modo erat commouenda per passionem. Vnde Iudæi putabant, se posse per passionem virtutem doctrinæ Christi destruere: sed potius corroborata est, 1. Corinth. 1. *Verbum crucis pereuntibus quidem stultitia est, sed nobis virtus Dei est.* Ideo Ioannis 8. dixit: *Cum exaltaueritis Filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum.* Secunda auctoritas refertur ad hoc, quod dicit: *Lancea latus eius aperuit,* & habetur Zach. 12. *Videbunt in quem transfixerunt.*) Vbi nostra litera habet: *Aspicient ad me, quem confixerunt.* Vnde si nos cõ iungimus verbum Prophetæ, manifestum est, quod Christus crucifixus, est Deus. Nam quod Propheta dicit in persona Dei, Euangelista attribuit Christo. *Videbunt,* inquit, ad iudicium venientem. Apoc. 1. Vel *aspicient,* conuersi per fidem, &c.

PARS IV.

De sepultura Domini.

PRimo ponitur facultas de licentia sepeliendi. *Secundo,* studium corporis procurandi. *Tertio,* ponitur locus sepulturæ. *Quarto* ponitur ipsa sepultura.

De I. *Posthæc,*]sc. passionem & mortem, *rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathia.*]Quod idem est, quod

rama-

ramatha, vt habetur 1. Reg. 1. (*eo quod esset discipulus Iesu.*) Non de duodecim, sed de multis aliis credẽtibus, quia omnes credentes à principio discipuli vocabantur. *Erat autem occultus propter metum Iudæorum,* sicut & multi alij; sed ante passionem Ioann. 12. *Veruntamen ex principibus multi crediderunt in eum, sed propter Pharisæos, non confitebantur, vt de Synagoga non ejicerentur.* Vnde patet, quod, vbi discipuli amiserunt fiduciam post passionem latentes, hic assumpsit fiduciam publice obsequendo. Hic, inquam, *rogauit Pilatum, vt tolleret corpus Iesu,* de cruce, sc. & sepeliret: quia secundum leges humanas corpora damnatorum non debebant sine licentia sepeliri. (*Et permisit Pilatus.*) Quia Ioseph nobilis erat & sibi familiaris. Vnde Marci penult. dicitur, quod erat decurio.

De II. Agitur de studio corporis procurandi. Et *primo* ponitur materia corporis procurandi. *Secundo* ipsa procuratio. 1. Materia corporis procurandi fuit mixtura myrrhæ & aloes, quam Nicodemus in magna quantitate procurauit. Et ideo de duobus mentionem facit. Primo de Ioseph, qui tulit corpus. Secundo de Nicodemo, qui tulit aromata. Hic autem Nicodemus fuit, qui venit ad Iesum nocte, scil. ante passionem. Ioann. 3. Et hoc ideo commemorat, quia de Ioseph dixerat, quod *occultus erat propter metũ Iudæorum,* vt ostendat, quod etiam hic, qui occultus erat discipulus, nunc fit, & est publicus; sed nondum habens veram fidem de resurrectione: quia attulit myrrham & aloes, quasi corpus eius reuniri à corruptione indigeret. De

quæ

quo Scriptura dicit: *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem.*

Mystice autē datur per hoc intelligi, quod Christum crucifixum debemus in corde nostro recōdere cum amaritudine pœnitentiæ & compassionis. Cant. 5. *Manus meæ distillauerunt myrrham.*

II. Habita ergo præparationis materia ponitur ipsa præparatio. Vbi oritur *dubitatio*, Ioannes dicit, quod ligauerunt illud linteis: Cum Matth. 27. dicatur, quod inuoluerunt illud syndone. *Respondeo*, secundum Augustinum, Matth. dicit vnam syndonem tantum: quia non facit mentionem nisi de Ioseph: Et hic vnam portauit. Sed quia solus Ioannes mentionem facit de Nicodemo, ideo dicit (*linteis*,) quia Nicodemus aliam portauit. 2. *Vel dicendum*, quod linteum dicimus omnem pannum de lino factum: Corpus autem Christi inuolutum fuit fasciis: sicut etiam de Lazaro legitur, quia sic erat Iudæis mos sepelire. Erat etiam positum sudarium ad caput, & ideo omnia complectens Ioannes, dicit (*linteis.*) Per hoc vero, quod aromatibus eum condiunt, admonemur in huius pietatis officiis, morem cuiuslibet Gentis esse seruandum.

De III. Locus sepulturæ designatur consequēter, cum dicit: *Erat ibi hortus*, &c.) Notādum, quod Christus in horto captus, & in horto passus, & in horto sepultus fuit. Ad designandum, quod per suæ passionis virtutem liberamur à peccato, quod Adam in horto delitiarum commisit, & quod

per

per eum Ecclesia consecratur, quæ est sicut hortus conclusus.

Et in hoc *horto erat monumentum nouum*: Est autem duplex ratio, quare in sepulchro nouo voluit sepeliri. VNA literalis, ne alia corpora quæ ibi fuissent, resurrexisse crederentur, & non Christus. Vel omnia æquali virtute.

Alia ratio est, quia, qui est de Virgine intacta natus, congrue fuit in sepulchro nouo sepultus: Vt sicut in vtero Mariæ nemo ante eum, nemo post eum fuit; ita & in hoc monumento. Similiter vt daretur intelligi, quod reconditur per fidem in animo innouato. Ephes. 3. *Habitare etiam Christum per fidem in cordibus nostris.*

De IV. Ponitur sepultura (*Ibi ergo,*) id est, in monumento nouo: (*propter parasceuen Iudæorum,*) quia iam vespere appropinquabant, quando propter sabbatum nihil operari licebat. Nam circa horam nonam expirauit, & propter procurationem sepulturæ & rerum quæ necessaria erant, fere dies vsque ad vesperam decursus erat, (*& quia monumentum erat iuxta locum,*) vbi erat crucifixus, (*posuerunt ibi Iesum*, &c.

FERIA II. PASCHATIS.

Ecce duo ex illis ibant, &c. Luc. 24.

SCOPVS. Descripta reuelatione resurrectionis, hic describit apparitionem resurgentis factam idoneis testibus duobus, quibus se Dominus sociauit tripliciter: In itinere; in collocutione; & in comestione. In primis duobus latuit; in tertio apparuit.

PARTITIO.

I. *De Christi associatione in itinere.*
II. *De Christi associatione in colloquio.*
III. *De S. Scripture declaratione ad fidem faciendam.*

PARS I.

De Christi associatione in itinere.

TRia hic. *Primo*, Concors iter discipulorum: *Secundo*, Mutuum colloquium itinerantium. *Tertio*, Christi consortium dignatiuum.

De I. *Et ecce duo*, &c.] Notatur ibi ipsorum concordia. Nam Eccles. 4. *Melius est duos esse simul, quam vnum: si vnus ceciderit, ab alio fulcietur.* Ideo Luc. 10. *Misit eos binos ante faciem suam.* 2. Exprimit spaciū ob mysterium. Nam Beda ait: Stadium est octaua pars milliarij: & ideo 60. stadia septem millia passuum & quingentos continent, id est, septem milliaria

liaria & dimidium, quo significatur, quod erant de morte Domini certi, sed de resurrectione incerti. 3. Exprimit etiam terminum itineris: *Emaus*] significatur Ecclesia militans. Nam *Emaus* interpretatur *mater festinans*. Et dicta fuit postmodum *Nicopolis*, id est, *ciuitas victoriæ*: quam ibi Romani obtinuerunt. Sed Ecclesia militans festinat ad patriam deuictis aduersis. Inter hanc & Ierusalem, i. Ecclesiam militantem ac triumphantem est distãtia septem ætatum: Octaua inchoatur in Christo, vt ab hac perueniatur ad illam festinando ad bonum, & triumphando contra malum. Hebr. 4. *Festinemus ergo ingredi ad illam requiem, vt ne in ipsum quis incidat incredulitatis exemplum.*

De II *Quoad mutuum colloquium itinerantium.*

Et ipsi loquebantur ad inuicem de omnibus his, quæ acciderant.] Optima confabulatio fit de Christo. 1. Petr. 4. *Si quis loquitur tanquam sermones Dei.* Eph. 4. *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat: Sed si quis bonus ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus.* Ideo autem de eo loquebantur, quia cogitabant de eo; cogitabant, quia amabant, & dubitabant: & ideo conferebant. Quia Prou. 27. *Ferrum ferro exacuitur, & homo exacuit faciem amici sui.* Eccles. 9. *Cum sapientibus & prudentibus tracta. Et in sensu sit tibi cogitatus Dei, & omnis enarratio tua in præceptis Altissimi.* Tali colloquio interest Spiritus Dei. Matt. 10. *Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.* E contra, verba & cogitata indiscreta

creta fugit. Sap. 1. *Spiritus enim Sanctus disciplinæ effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu.*

De III *Quoad consortium dignatiuũ Christi.*

Et factum est, dum fabularentur, &c.) Fabulari dicuntur, quod verba facerent mentis dubiæ, vt dicere possent, Eccles. 43. *Multa dicemus, & deficiemus in verbis: Consummatio autem sermonum, Ipse est in omnibus.* 1. Quia vero concordes ibant, & bona loquebantur, ideo cõsortio Christi digni habentur. Nam Matth. 28. *Vbi sunt duo vel tres*, &c. Ioan. 14. *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem*, &c. 2. Quia autem nondum perfecte credebant, ideo habere debebant eius præsentiam, sed nõ notitiam. *Hinc oculi illorum tenebantur, ne eum agnoscerent.*) Et iuste: Nam Greg. hom. 23. in Euang. *Sicut intus ipsi amabant, & tamen dubitabant: sic ipse foris præsens adest: & tamen quis sit non ostendit. De se ergo loquentibus præsentiam exhibet, sed de se dubitantibus speciem cognitionis aufert.* 3. Quod oculi eorum tenebantur, liquet, à Christo effigiem sui corporis non mutatã esse, sed solam apparentiam. Gloss. in Gen. 19. ait: *Percussi erant acrisiâ*, qua res aliquo modo videtur, & aliquo occultatur. Neque erant idonei ad susciendam Christi præsentiam apertam; dein sic ordinatius perducebantur ad eius notitiam: Fuitq; illis maior in colloquio familiaritas atque libertas.

PARS

PARS II.

De Christi associatione in colloquio.

QVatuor hic. *Primo*, Quæstio de materia. *Secundo*, Enarratio materiæ luctuosæ. *Tertio*, Explicatio eiusdem dubitans. *Quarto*, Declaratio Scripturæ.

Dei. *Qui sunt hi sermones*, &c.] Ordine facit: Iuxta Ecclesiasticum 32. *Audi tacens, simul & quarens.* Inordinate fecisset, si colloquium fuisset secretum & non publicum. Iuxta istud Catonis: *Ad consilium ne accesseris ante, quam voceris.*

Et respondens vnus, &c.) Nota 1. Etsi duo fuerint, fit tamen vnus loquens: Iuxta Eccles. 32. *Loquere maior natu: decet enim te.* 2. Solum nominat alterum, etsi duo essent: eo, quod dicat Interpretes, Lucam fuisse alterum. Ita nomen suum silebat, vt Ioann. capite 21. *Petrus vidit illum discipulum, quem diligebat Iesus.*

3. Nominat peregrinum: Vel, quia in effigie peregrina apparebat: vel, quia vt peregrinus notissima ignorabat. 1. Erat autem vere peregrinus in mundo. Etsi Ioann. 1. *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.* Vnde Ieremiæ 14. *Quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator, declinans ad manendum?* 2. Erat peregrinus in oculis non credentium. Iob 19. *Quasi peregrinus fui in oculis eorum.* Psalm. 68. *Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ.* 3. Erat peregrinus in membris. Hebr. 11. *Peregrini & hospites*

sint super terram. 2. Cor. 5. *Dum sumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino.* Ideo 1. Petr. 8. *Obsecro vos, tanquam advenas & peregrinos, &c.*

Quæ?] Non dubitat, sed formam tribuit nobis inuestigandi veritatem; & accipit occasionem instruendi. Nam Psalm. 10. *Palpebræ eius interrogant filios hominum.* Sic Matth. 16. *Interrogabat discipulos suos, quem dicunt homines esse Filium hominis?*

De II. *Quoad enarrationem materiæ.*

Et dixerunt: de Iesu, &c.] Magna laus hæc & vitæ, & doctrinæ, Eccles. 8. *Omne quod voluerit, faciet, & sermo illius potestate plenus est.* Matth. 5. *Qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum.* Atque ideo Lucæ 2. *Iesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia, apud Deum & homines.* sc. Facto expleus, quod dicto dein monebat. Matth. 3. *Sic luceat lux vestra coram hominibus,* &c. Vbi Gregorius homilia 11. in Euangel. *Sic opus sit in publico, vt tamen intentio maneat in occulto: Vt de bono opere proximis exhibeamus exemplum, & tamen per intentionem, quâ soli Deo placere quærimus, semper optemus secretum.*

Quomodo eum tradiderunt.] Ioann. 18. *Gens tua, & Pontifices tui tradiderunt te mihi,* &c. (*Nos autem sperabamus,*) q.d. Iam spe excidimus mœsti. Mala hæc tristitia. Quia 1. Corinth. 7. *Sæculi tristitia mortem operatur.* Ideo 1. Thess. 4. *Non contristemini sicut & cæteri, qui spem non habent.* Eccl. 14. *Beatus, qui non est stimulatus, in tristitia delicti, & non excidit à spe sua.*

De

De *III. Quoad explicationem causæ dubitationis.*

Et nunc super hæc omnia tertia dies est, &c.] In qua non est sublatus dolor noster, sed additus terror, & dubitatio. *Nam mulieres quædam.*] Quia ait Hieronym. *Auditâ famâ eius, potius sunt perterriti, quam gauisi.* Quia *horribile erat, non inuentum corpus esse, incredibile eum surrexisse,* ait Glossa hic ex Beda. Et ne quis obiiciat, mulieribus non fuisse credendum: addit: *Et abierunt quidam ex nostris.*] Isti fuerunt Petrus & Ioannes. Ioann. 20. Maxime turbabantur, quod resurrectionem non crederent: quia non sapiebant cœlestia, sed terrena Isa. 29. *Erit quasi Pythonis de terra vox tua, & humo eloquium tuum mussitabit.* Bene igitur monet ad Coloss. 3. *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt, quærite. Vbi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt, sapite, non quæ super terram.* Brutus est, qui non consurgit per spiritum: Ideo *Visa sunt ante illos, sicut deliramentum, verba ista.*] Quia 1. Cor. 2. *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei. Stultitia enim est illi, & non potest intelligere, quia spiritaliter examinatur.*

PARS III.

De Scripturæ declaratione ad fidē faciundam.

O stulti & tardi corde ad credendum.] Stultos eos vocat, qui desperant, propter passionē; Vnde de spiritu ad carnē descenderāt, & hęc est magna stultitia, secundū illud Gal. 3. *Sic stulti estis, vt cum spiritu cœperitis, nunc*

carne consummemini. Tardos corde vocat: quia credere nolebant Christi gloriam & resurrectionem. Vnde Marc. 16. *Exprobrauit incredulitatem eorum, & duritiam cordis, quia his, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt.*

Et propterea ad astruendam fidem passionis & resurrectionis, subdit: *Nonne hæc oportuit pati Christũ, & ita intrare in gloriam suam?*) Opo tuit, id opportunum & conueniens fuit. 1. Ob peccatorum remissionem. Roma. 5. *Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo, per mortem filij eius: Multo magis reconciliati salui erimus, in vita ipsius.* Rom. 4. *Traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.* 2. Ob exemplum virtutum. Vnde 1. Petr. 2. *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius.* Phil. 2. *Hoc sentite in vobis, quod & in Christo Iesu. Humiliauit semetipsum factus est obediens,* &c. Act. 14. *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.* Nec enim *maior est seruus Domino.* Ideo ipse consobrinis suis dixit, Mat. 20. *Potestis bibere calicem?* &c. Hieron. Tom. 6. lib. 3. in Matth. 20. *Sciebat, qui passionem eius poterant imitari: Sed nos docuit, quia nullus potest cum Domino regnare, nisi passionem eius fuerit imitatus.* 3. Ob Scripturarum expletionem. Luc. 18. *Consummabuntur omnia quæ scripta sunt per Prophetas.* Isa. 20. *Consummationem & abbreuiationem Dominus exercituum faciet in medio omnis terræ.* Et ideo *(incipiens à Moyse & Prophetis, quæ de ipso erãt.)* Omnes enim Scripturæ ad Christum respectabant, sicut duo Cherubin respiciebant se mutuo vultibus in propitiatorium, id est,

duo

duo Testamenta. Exod. 25. Huius figuram gessit Adam, de cuius latere facta est Eua, Gen. 2. Abel à fratre occisus: Gen. 4. & Gen. 9. Noe in tabernaculo nudatus. Isaac, Gen. 24. Oblatus à patre. Lapis Gen. 28. & scala Iacob. Ioseph, Gen. 37. venditus à fratribus. Moyses Exod. 14. in virga educens populum de Ægypto. Iosue cap. 4. introducens populum in terram promissionis. Gedeon, Iudic. 16. & eius vellus. Samson, Absalon, &c. Et Ezechias, 4. Reg. 10. cui Sol retrocessit. Iosias, 2. Paralip. 35. cuius mors fuit lamentabilis Iudæis, &c. Vnde Augustinus Tom. 6. contra Faustum lib. 12. cap. 7. *Quis potest vel ingenti volumine omnia commemorare præconia de Saluatore nostro? Quandoquidem omnia, quæ illis continentur libris, vel de ipso dicta sunt, vel propter ipsum*, &c.

II. CONCIONIS DISPOSITIO.

Et appropinquauerunt castello, quo ibant.
Lucæ 24.

SCOPVS. Descripta Christi associatione cum itinerantibus & colloquio; hîc describit communicationem mensæ cum iisdem.

PARTITIO.

I. De reuelatione resurrectionis, & resurgentis.
II. De certitudine apparitionis.

PARS I.

De reuelatione resurrectionis & resurgentis.

carne consummemini. Tardos corde vocat: quia credere nolebant Christi gloriam & resurrectionem. Vnde Marc. 16. *Exprobrauit incredulitatem eorum, & duritiam cordis, quia his, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt.*

Et propterea ad astruendam fidem passionis & resurrectionis, subdit: *Nonne hæc oportuit pati Christũ, & ita intrare in gloriam suam?*) Oportuit, id opportunum & conueniens fuit. 1. Ob peccatorum remissionem. Roma. 5. *Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo, per mortem filij eius: Multo magis reconciliati salui erimus, in vita ipsius.* Rom. 4. *Traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.* 2. Ob exemplum virtutum. Vnde 1. Petr. 2. *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius.* Phil. 2. *Hoc sentite in vobis, quod & in Christo Iesu. Humiliauit semetipsum factus est obediens,* &c. Act. 14. *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.* Nec enim *maior est seruus Domino.* Ideo ipse consobrinis suis dixit, Mat. 20. *Potestis bibere calicem?* &c. Hieron. Tom. 6. lib. 3. in Matth. 20. *Sciebat, qui passionem eius poterant imitari: Sed nos docuit, quia nullus potest cum Domino regnare, nisi passionem eius fuerit imitatus.* 3. Ob Scripturarum expletionem. Luc. 18. *Consummabuntur omnia quæ scripta sunt per Prophetas.* Isa. 20. *Consummationem & abbreuiationem Dominus exercituum faciet in medio omnis terræ.* Et ideo (*incipiens à Moyse & Prophetis, quæ de ipso erãt.*) Omnes enim Scripturæ ad Christum respectabant, sicut duo Cherubin respiciebant se mutuo vultibus in propitiatorium, id est,

duo

duo Testamenta. Exod. 25. Huius figuram gessit Adam, de cuius latere facta est Eua, Gen. 2. Abel à fratre occisus: Gen. 4. & Gen. 9. Noe in tabernaculo nudatus. Isaac, Gen. 24. Oblatus à patre. Lapis Gen. 28. & scala Iacob. Ioseph, Gen. 37. venditus à fratribus. Moyses Exod. 14. in virga educens populum de Ægypto. Iosue cap. 4. introducens populum in terram promissionis. Gedeon; Iudic. 16. & eius vellus. Samson, Absalon, &c. Et Ezechias, 4. Reg. 10. cui Sol retrocessit. Iosias, 2. Paralip. 35. cuius mors fuit lamentabilis Iudæis, &c. Vnde Augustinus Tom. 6. contra Faustum lib. 12. cap. 7. *Quis potest vel ingenti volumine omnia commemorare præconia de Saluatore nostro? Quandoquidem omnia, quæ illis continentur libris, vel de ipso dicta sunt, vel propter ipsum*, &c.

II. CONCIONIS DISPOSITIO.

Et appropinquauerunt castello, quo ibant. Lucæ 24.

SCOPVS. Descripta Christi associatione cum itinerantibus & colloquio; hîc describit communicationem mensæ cum iisdem.

PARTITIO.

I. De reuelatione resurrectionis, & resurgentis.
II. De certitudine apparitionis.

PARS I.

De reuelatione resurrectionis & resurgentis.

Hic tria. *Primo*, Christi susceptio affectuosa. *Secundo*, Ipsius cognitio clara. *Tertio*, Occultatio eius de sensatiua.

De I. *Et appropinquauerunt, &c. & finxit*, &c.] Nõ simulando, sed occasionem dando: vt affectuosius inuitarent, plusque mererentur. Simile quid Marci 6. *Circa quartam vigiliam noctis venit ad eos, &c. Et volebat præterire eos. &c.* Præteriisset, nisi eum affectuose inuitassent. Ideo ergo finxit, vt deuotionẽ excitaret. *Hinc coegerunt illum.*] Grego. hom. 33. in Euan. *Colligitur, quod peregrini ad hospitium non solum sunt vocandi sed & trahendi.* Ideo Hebr. 13. *Hospitalitatem nolite obliuisci, per hanc enim placuerunt quidam angelis hospitio receptis.* Vbi Chrysost. hom. 33. Tom. 5. *Propterea magna merces est Abraham, quia nesciens angelos esse, hospitio recepit.* Quia si sciuisset, non fuisset mirabile, hic & magna merces fuit illis; Quia si Christum agnouissent, & hospitio recepissent, nõ esset magnum: Sed ipsum velut peregrinum attraxerunt. vt Iob 31. *Foris non mansit peregrinus*, &c. Ergo Isaiæ 58. *Frange esurienti panem tuum, &c.*

De II. *Quoad CHRISTI agnitionem.*

Cum recumberet cum eis accepit, &c.] Ita mos erat Christi, vt ante comestionem diceret benedictionem. 1. Tim. 4. *Creauit Deus cibos ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus. Nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur; sanctificatur enim per verbum Dei, & orationem.* Sanctus Gregorius refert, mulie-

mulierem, quod omissa benedictione lactucam sumsisset, obsessam fuisse.

Et aperti sunt oculi, &c.) 1. Aperuit eos potius in fractione panis, quam in expositione Scripturarum ostendens; *non auditores legis, sed factores iustos esse apud Deum*, Roman. 2. Vnde Gregorius: *Veritas melius operando quam audiendo intelligitur.* Psalmo 118. *A mandatis tuis intellexi.* Item *super omnes docentes me intellexi, quia mandata tua quæsiui.* 2. Vel aperuit ob mysterium: Glossa Bedæ: Vt omnes intelligant, se Christum non cognoscere, nisi fiant participes corporis eius Ecclesiæ. Hinc 1. Corint. 10. *Vnus panis & vnum corpus multi sumus.* Ita 1. Reg. 14. Ionathas comedit mel, & illuminati sunt oculi eius. Sed & Apoc. 2. *Vincenti dabo manna absconditum, & dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit.* Ideo dicitur de Sapientia Prouerb. 9. *Miscuit vinum, & proposuit mensam*, &c.

De III. *Quoad occultationem dispensatiuam.*

Et ipse euanuit,] Beda subtrahitur carnalibus oculis, species infirmitatis, vt mentibus incipiat apparere gloria resurrectionis. Nam in subtractione præsentiæ corporalis excitat ad desiderium præsentiæ spiritualis. Ideo *dixerunt ad inuicem: Nonne cor nostrum*, &c.] Quia verbum Dei vt ignis est, Ierem. 23. *Nunquid verba mea quasi ignis, & quasi malleus conterens petram?* Psalm. 118. *Ignitum eloquium tuum*

vehementer, & seruus tuus dilexit iuud. Beda: *Ex audito sermone, &c. desiderio ardebant, quot enim præceptis instruitur homo, quasi tot facibus inflammatur,* sc. zeli. Ideo Prou. 30. *Omnis sermo Dei ignitus, clypeus est sperantibus in se.* Ieremiæ 20. *Factus est sermo Domini in corde meo, quasi ignis æstuans, claususque in ossibus meis.* De hoc ardore Sophon. vlt. *In igne zeli mei deuorabitur omnis terra.*

2. Inflammat etiam ad amorem desiderij, Luc. 13. *Ignem veni mittere in terram, & quid volo, nisi vt accendatur.* Vnde supremus Ordo Angelorum, ad quem primo descendit à Deo illuminatio diuinorum eloquiorum, Seraphin, id est, ardens appellatur. Hinc Psalm. 119. *Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatoriis.*

3. Hunc ardorem comitatur liquefactio consolationum. Eccles. 18. *Nonne ardorem refrigerabit ros?* Cant. 5. *Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est.* Psalm. 147. *Emittet verbum suum, & liquefaciet ea.*

PARS II.

De certitudine apparitionis.

ET *surgentes eadem hora, regressi,* &c.) ad nunciandum 4. Regum 7. *Hæc dies boni nuncij est, si tacuerimus & nunciare noluerimus, vsque mane, sceleris arguemur.* Ergo non nox, non via prolixa tardabat eos, quin redirent: (*& inuenerunt congregatos,* &c.) Psal. 132. *Ecce quam bonum, & quam iucundum, habitare fratres,* &c, Quia mire gaudebant. Sed quia iustorum

gaudia

gaudia esse communia debent: Ideo *narrabant, quæ gesta erant in via.*) Ex quo patet, eadem die Christũ apparuisse sæpius, sc. quinquies: Magdalenæ, mulieribus, Petro, euntibus in Emaus; demum congregatis decem, absque Thoma. Ideo se in Missa quinquies vertit ad populum Sacerdos: sed vice tertia cum silentio, quæ facta Petro significat apparitionem.

Apparuit etiam ante ascensionem quinq; aliis vicibus. Sexto scil. præsente Thoma: Septimo, ad mare Tyberiadis: Octauo in monte Galilææ vndecim discipulis: Nono in cœnaculo Hierosolymitano: Decimo in monte Oliueti. Marci vltimo: *Conuescens præcepit eis ab Ierosolymis ne discederent.* De his decem Ioannes exprimit quatuor, Lucas tres, Matthæus duas, & Marcus vnam. Ex quo narrãdi modo apparet mysterium, & sufficientia mysteriorum.

FERIA III. PASCHATIS.

Dum hæc loqueretur, stetit Iesus in medio.
Luc. 24.

SCOPVS. Certitudinem suæ resurrectionis alia super aliam apparitione declarat: Cumque iam ante diuersis singulariter apparuisset, tandem communiter omnibus sese obtulit manifestum.

ARTITIO

I. *De apparitione coram collectis omnibus.*
II. *De apparitionis veræ probatione per tactum.*
III. *De eiusdem probatione per gustum.*
IV. *De apparitionis infallibilitate.*

PARS I.

De apparitione coram collectis omnibus.

DVm autem hæc loquerentur, stetit Iesus in medio eorum.] Quia ipse est *Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus.* 1. Tim. 2. Ioann. 1. *Medius vestrum stetit, quem vos nescitis.* In huius figuram dicitur Apocal. 1. *Vidi in medio septem candelabrorum aureorum similem filio hominis,* &c. (*Pax vobis.*) 1. Quia Ephes. 2. *Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum* Coloss. 1. *Pacificans per Sanguinem eius, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt.* 2. Ipse enim dator pacis est, Ioann. 14. *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* 3. Ipse Ephes. 2. *Veniens euangelizauit pacem vobis, qui longe fuistis, & pacem his qui prope.* 4. Huic Christi Euangelio pacis est. Prædixit Isa. 52. *Quam pulchri super montes pedes annuncians & prædicantis pacem.*

Ego sum nolite timere.) Vere dicit, Exodi 3. *Ego sum qui sum.* Ideo autem confortat eos, quia insolito more improuisus apparebat. *Vnde conturbati & conterriti existimabant se spiritum videre.*) Mortuum in cruce viderant, & timebant, ne Sathanas transfiguraret se in angelum lucis: Et quia venerat ianuis clausis, & superuenerat timidis *congregatis propter metum Iudæorum.* Post tamen ostensis manibus & latere, *gauisi sunt discipuli viso Domino.*

PARS

PARS II.

De apparitionis veræ probatione per tactum.

HÆc dupliciter fit; per Tactum, & Gustum.

De I. Quoad testimonium tactus: *Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra?*] Dicit, *ascendunt*; quia bonæ descendunt à Deo. Iacobi 1. *Omne datum optimum desursum est, descendens à Patre luminum.* Malæ ascendunt. Apocalyp. 9. *Ascendit fumus putei, & obscuratus est Sol, & aer, de fumo putei.*

De II. Quia istæ cogitationes ascendebant de interiori: Ideo exterius proponit per quod purgentur, dicens: *Videte manus meas & pedes, quia ego sum,*) q.d. si putatis per visum illudi, per tactum probate, *palpate & videte, quia,* &c.) Inde 1. Ioann. 1. ait: *Quod fuit ab initio, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ, & vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & annunciamus vobis vitam æternam.* Ostendit se ergo in argumentum resurrectionis: sed & nostræ glorificationis. Vnde Glossa; *In ea corpus nostrum & subtile erit, per effectum spiritalis potentiæ, & palpabile, per veritatem naturæ. Quæ duo contraria ostendit in se Dominus post resurrectionem, vt per palpabile eiusdem naturæ nobiscum informet nos ad fidem: per incorruptibile alterius gloriæ, inuitet ad præmium.* Gregorius tamen ait: *Secundum veritatem non sunt contraria, quia corpus glorioſum potest immutare sensum, & mouere aliud per veritatem, potest etiam penetrare corporis sensum.*

Insuper

Insuper præter tactum, *ostendit eis manus ac pedes,*]cum cicatricibus. Has Dominum seruasse quatuor de causis, ait Glossa ex Beda. 1. Vt fidem resurrectionis astrueret. 2. Vt Patri pro nobis supplicans, eas ostenderet. 3. Vt sua morte redemtis, quam misericorditer sint adiuti, propositis suæ mortis indiciis, insinuet. 4. Vt in iudicio, quàm recte damnentur impij, denunciet, *Videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.* 5 Adde: Vt nos inflammet, ait Ambros. 6. addit Beda: Vt in perpetuæ victoriæ suæ triumphum circumferat cicatrices. 7. In signum præcipuæ dilectionis. Isaiæ 49. *Ecce in manibus meis descripsi te.* Can. 8. *Pone me vt signaculum super cor tuum.*

PARS III.

De apparitionis probatione per gustum.

Adhuc autem illis non credentibus, & mirantibus præ gaudio, dixit: Habetis hic aliquid, quod manducetur?]Vt si non moueat visus, non auditus, non tactus; saltem moueat gustus. Qui dat expressum signum suscitationis. Vnde Luc. 8. suscitatæ puellæ iussit dari Dominus ad manducandum, Ioa. 12. *Et Lazarus erat vnus ex discumbentibus.* [*At illi obtulerunt partem piscis assi, & fauum mellis.*] Manducauit Dominus non ex indigentia, sed ex potentia. Vt radius Solis absorbet aquam ex potestate; terra autem ex indigentia: sic Christus comedit ex virtute; discipuli & nos ex necessitate. Ideo Aug. To. 5. li. 13. Ciuit. c. 22. ait: *Non potestas, sed egestas edendi & bibendi gloriosis corporibus auferetur.*

NO-

NOTA 1. *Piscis assus* notat assumptæ Humanitatis afflictionem. Vnde Beda: *Piscis assus est ipse Mediator passus, in aquis humani generis captus, tempore passionis assatus.* Huius figura fuit piscis Tobiæ. De quo Tobiæ 6. *Cordis eius particulam si super carbones ponas fumus eius extricat omne genus dæmoniorum.* Hic est piscis, in cuius ore inuenitur prætium nostræ redemptionis. Matt. 17.

2. *Fauus mellis*, notat Christum Deum glorificatum. Vnde Beda hîc: *Christus fauus mellis nobis in resurrectione est. Fauus mellis in carne est Deitas in humanitate.* Psal. 33. *Gustate & videte quoniam suauis est Dominus.* Ideo à Moyse dicitur, Deut. 32. *Vt sugeret mel de petra, oleumq; de saxo durissimo.* Hic est cibus igitur, quo Christus delectatur, quia omnis delectatio est in seipso. Huius cibi reliquias manducant viri spirituales. Sap. 16. *Paratum panem præstitisti illis sine labore.* Psalm. 20. *In reliquiis tuis præparabis vultum eorum.*

PARS IV.

De apparitionis infallibilitate.

FActa est pluralitas apparitionum in testimonium; probabilitas earum in argumentum: Infallibilitas fit in fidei firmamentum. Et hæc, hoc loco, per duo. *Primo*, per testimonium Scripturæ. *Secundo*, per infusum lumen intelligentiæ.

De I. Et dixit ad eos: *Hæc sunt verba, quæ locutus sum vobis, cum adhuc essem vobiscum.*) Dixit ad fidei assertionem, Ioann. 14. *Et nunc dixi vobis priùs, quàm fiat*

fiat: vt, cum factum fuerit, credatis: Et subdit hic: *Quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me.*) Nota: Tripartitum hic vetus Testamentum. 1. Quia Deuter. 19. *In ore duorum aut trium testium stabit omne verbum.* 2. In repræsentationem sanctissimæ Trinitatis. Nam lex, ob autoritatem iubendi respondet patri: prophetia, ob perspicacitatem intelligendi, Filio. Psalmi, ob suauitatem orandi, Spiritui Sancto assimilantur. Omnia autem testantur de Christo, tanquam de Imperatore, seu legislatore, de largitore, & de Pontifice. Ideo in ipso omnia impleta sunt, & completa. Matt. 5. *Iota vnum aut vnus apex non præteribit à lege Domini, donec hæc omnia fiant.* Bene Gloss. hîc: *Omnes ambages aufert visus & tactus manducantis.* Et ne in aliquo sensus illusi viderentur, Scripturam allegat infallibilem.

De *II. Quoad infusum lumen intelligentiæ.*

Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent Scripturas.) Ipse, inquam, aperuit, quia solus habet clauem. Is. 22. *Dabo clauem domus Dauid super humerum eius, & aperiet, & non erit qui claudat, & claudet, & non erit, qui aperiat.* Ideo orat Psaltes 118. *Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* Nam Dan. 2. *Ipse reuelat profunda, & abscondita, & nouit in tenebris constituta, & lux cum eo est.* Bene de eo, vt Scripturarum Interprete dicitur Apoc. 5. *Leo resuscitatus, & Agnus occisus aperuit librum, vicit Leo de tribu Iuda, radix Dauid aperire librum, & soluere septem signacula eius, & vidi, & ecce, in medio throni, & quatuor animalium, & in me-*

in medio seniorum, Agnum stantem, tanquam occisum. Et cum aperuisset librum, quatuor animalia & viginti quatuor seniores, ceciderunt coram agno: Et cantabant canticum nouum, dicentes: Dignus est Dominus accipere librum, & aperire signacula eius.

Hæc autem mysteria Scripturarum principaliter referuntur ad Christum. 1. vt ad Caput. Ideo hic subdit: *Quoniam sic scriptū est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis, & tertia die,* &c.) 2. Vt ad Corpus: Ideo ait: *& prædicari in Nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Ierusalem.*) Hoc, inquam, scriptum, 1. in Lege est, Gen. 22. *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ.* Gen. 49. *Ipse erit expectatio gentium.* 2. In Psalm. 2: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam:* Et Psal. 116. *Laudate Dominum omnes gentes.* 3. In Prophetis, Isai. 49. *Parum est, vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & fæces Israel conuertendas? Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea.* (*Incipiētibus ab Ierusalem.*) Quia Isai. 2. *De Syon exibit lex, & verbum Domini de Ierusalem.* Et Isai. 62. *Propter Syon non tacebo, & propter Ierusalem non quiescam, donec egrediatur, vt splendor iustus eius.* Et Psalm. 109.

virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Syon.

FERIA II. ROGATIONVM.

Quis vestrum habebit amicum, &c. Luc. 11.

IRadiderat Dominus discipulis formam docendi & recte viuēdi: Iam nunc orandi formam præscribit, qua impetrent gratiam cognoscēdi, recte iudicandi, docendi, & viuendi. Tradidit ante orationis exemplum Dominicæ, simul & documentum: hic subiungit incitamentum, quo inuitamur ad frequenter & fidenter orandum.

PARTITIO.

I. *De incitamento ad orationis frequentiam ab similitudine.*
II. *De sensu mystico dictorum.*

PARS I.

De incitamento ad orationis frequentiam ab similitudine.

TRia hic. *Primo*, Opportunitas postulans. *Secundo*, Difficultas recusans. *Tertio*, Importunitas impetrans. De I. *Quis vestrum habebit amicum.*) 1. Ostenditur veri amici pretium. Iuxta Eccles. 6. *Amico fideli nulla est comparatio; & non est digna ponderatio auri & argenti contra bonitatem fidei illius.* Ibid. *Amicus fidelis, medicamentum vitæ & immortalitas: Et qui*

qui metuunt Dominum, inuenient illum. 2. Ad talem recursus est securus. Ideo subdit: *Et ibit ad illum media nocte.*) Quia Prou. 17. *Omni tempore diligit, qui amicus est, & frater in angustiis comprobatur.* 3. Tali secure necessitas exponitur. Ideo, (*Dicet illi: amice commoda mihi tres panes.*) Hócq; lege pietatis, & charitatis communis. De qua Isa. 58. *Frange esurienti panem tuum.* Eccl. 11. *Mitte panem tuum super transeuntes aquas.* Item, lege fidelitatis & amicitiæ specialis. Ideo ait: (*Quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo, quod ponam ante illum.*) Et ita teneor illi ex amicitia, sicut & tu mihi. Vnde Eccl. 22. *Fidem posside cum amico in paupertate illius, vt in bonis illius lætaris. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis, vt in hæreditate illius cohæres fis.*

De II. *Quoad difficultatem recusantem.*

Et ille deintus respondens dicat: Noli mihi molestus esse) somnum meum interturbando. Sicut Abner dixit Dauidi, 1. Reg. 26. *Quis es tu qui clamas, & inquietas Regem?* Molestatio ostenditur ex adiuncta difficultate tali. (*Iam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili.*) Sic Isaiæ 8. *Ecce ego & pueri, quos dedit mihi Dominus*, id est, quos amor non sinit negligi. Iuxta Isai. 49. *Nunquid obliuiscì potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui?* Ideo hic ait: (*Non possum surgere & dare tibi.*) Et hoc non tollit potestatem, sed ponit difficultatem, q. d. illud Eliæ ad Elisæum. 4. Reg. 2. *Rem difficilem postulas:* Ideo ait: *Non possum,*) scil. facere. Sicut Rex Israel respondit Regi Syriæ, 3. Reg. 20. *Omnia, propter quæ*

misisti seruum tuum in initio, faciam: Hanc autem rem facere non possum.

De III. *Quo ad importunitatem impetrantem.*

Et si ille perseuerauerit pulsans,]precibus; non pauore victus, nec tædio fatigatus, nec desperatione fractus; tanquam verus amicus. Iuxta Eccles. 22. *Ad amicum, etsi produxerit gladium, non desperes: Est enim regressus ad amicum: Si aperuerit os triste, non timeas.* Et quia, vt ait Virgil. 1. Geor. *Labor improbus omnia vincit:* Ideo subdit: *Dico vobis, etsi non dabit illi surgens, eo, quod amicus eius sit,*)motus veritate dilectionis, quæ subinde torpescit in amicis. Vnde 1. Ioan. 3. *Filioli mei, non diligamus verbo, neque lingua, sed opere & veritate* Si ergo non vincitur abundantia charitatis, vincetur tamen instantia inoportunitatis. Ideo subdit: *Propter inoportunitatem tamen surget, & dabit illi, quotquot habet necessaries.*) Exemplum est Luc. 18. de iudice & vidua, istum molestante, vt demum is diceret intra se: *Etsi Deum non timeo, nec hominem reuereor, tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne in nouissimo veniens fugillet me.* Est & exemplum in Samsone & Dalila eius. Iudic. 14. A quo cum peteret, quod is prius nolebat indicare, *septem diebus conuiuij flebat ante eum, tandemque die septimo, cum ei esset molesta, exposuit.*

PARS

PARS II.

De sensu mystico dictorum.

I. PEr amicum intellige Christum. Eccles. 6. *Amicus fidelis protectio fortis. Qui autem inuenit illum, inuenit thesaurum.* Ioann. 15. *Iam non dicam vos seruos,* &c. *Vos autem dixi amicos.* 2. Is amicus adeundus est noctu: Vt Nicodemus Ioan. 3. Quia in secreto etiam nocte per orationem pulsandum est. Isa. 26. *Anima mea desiderauit te in nocte.* Thr. 2. *Consurge, lauda in nocte in principio vigiliarum effunde, sicut aquam, cor tuum.* Vel in nocte, i. tribulatione Ose. 6. *In tribulatione sua mane consurgent ad me.* Psal. 49. *Inuoca me, in die tribulationis eruam te.*

3. Amicus veniés de via est animus noster. Glos. *Qui quoties ad temporalia petenda vagatur, toties à nobis recedit.* Hunc euagari facit delectatio, reducit tribulatio. Patet in prodigo: Lucæ 15. Ob luxuriam recedente; sed ob inediam redeunte. Vnde Oseæ 2. *Ego sepiam viam tuam spinis, & sepiam eam maceriâ, & vadam, & reuertar ad virum meum priorem, quia bene mihi erat tunc magis, quam nunc.* Reuertitur, cum ad interiora recurrit: Isaiæ 6. *Redite praeuaricatores ad cor.* Sed inuenit ipsum vacuum à solatio spiritalis refectionis. Vnde Threnorum 2. *Matribus suis dixerunt, vbi est triticum & vinum? Cum deficerent quasi vulnerati in plateis ciuitatis, cum exhalarent animas suas in sinu matrum suarum, & defecit gaudium cordis nostri: Væ nobis, quia peccauimus!*

4. Pro hoc amico famelico petendi sunt à vero Amico tres panes, id est, aiunt Beda & August. Intelligentia Trinitatis; vt in solius Dei cognitione inuenias refectionem. Vnde Exodi 4. *Viderunt que Deum, & comederunt, & biberunt.* Eccl. 15. *Cibauit eũ pane vitæ & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris potabit illum.* Vel, tres panes sunt, Fides, Spes, charitas: Quibus reficitur triplex virtus in anima. De quibus Luc. 15. *Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus,* &c. De his 1. Reg. 19. *Cum veneris ad quercum Thabor, inuenient te ibi tres viri ascendentes ad Deum in Bethel: vnus portans tres hœdos: & alius tres tortas, alius portans lagenam vini,* sc. vt in his intelligatur vnitas gratiæ, & Trinitas virtutum, per quas reformatur imago Dei in anima.

5. Sed cum instantia petendum, hoc est: Quia ad tanta dona anima peccatrix est minus idonea. Vnde Matt. 15. *Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus.* Accepto iam pane rursus instanter orandum est; ne vilescat nobis: cum semper debeat esuriri: Iuxta Eccl. 24. *Qui edunt me, adhuc esurient.* Siue, vt petendo magis mereamur, & disponamur. Vnde Augustinus Tom. 2. Epist. 121. *Exerceri vult in orationibus desiderium nostrum, quo possimus capere illud, quod præparat dare.*

II. CONCIONIS DISPOSITIO.

Et ego dico vobis, petite, &c. Luc. 11.

SCOPVS. Post similitudinem incitatiuam, subdit eruditionem informatiuam ad orationis frequentiam: quam elicit ex similitudine præmissa.

PARTITIO.

I. *De exhortatione ad discipulos, & quoscunque.*
II. *De incitamento ad orationis fiduciam.*
III. *De applicatione similitudinis allatæ.*

PARS I.

De exhortatione ad discipulos & quoscunque.

DVo hic. *Primo,* hortatur spiritaliter discipulos. *Secundo,* vniuersim omnes.

De I. *Et ego dico vobis,*]nil mentiens. Numer. 23. *Quia non est Deus quasi homo, vt mentiatur, nec vt filius hominis, vt mutetur: Dixit. ergo & non faciet?* Vnde Glossa: *Magnam spem tribuit, qui promittendo non decipit.* Monet ergo ad orationis instantiam, & frequentiam, cum ait: *Petite, & dabitur vobis,* &c.]Simile habetur Matt. 7. Vbi Aug. *Operose quidem, quid ista tria inter se differant, distinguendum putatis: sed longe melius ad instantissimam petitionem omnia referuntur. Hoc quippe ostendit, vbi eodem verbo cuncta concluserit, dicens: Quanto magis Pater vester cœlestis dabit spiritum bonum petentibus se?* Vnde simpliciter vult dicere per

ista tria, *sine intermissione orate.* 1. Thess. 5. Et Col. 4. *Orationi instate.*

Possunt tamen ista distingui, vt *Petere* respiciat actum oris: *Quærere*, cordis: *Pulsare* operis. 1. Ergo *Petite*, ore. Isa. 62. *Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei, donec stabiliat, & ponat Ierusalem in terra.* Isa. 30. *Ad vocem clamoris tui statim vt exaudierit, respondebit tibi: & dabit vobis Dominus panem.* Isai. 65. *Eritque, antequam clament, ego exaudiam, adhuc illis loquentibus. Quærite*, corde. Vnde Ier. 29. *Quæritis me, & invenietis, cum quæsieritis me in toto corde vestro.* Sap. 1. *In simplicitate cordis. quærite illum: quoniã inuenitur ab his, qui non tentant illum. Pulsate*, opere. Qui enim pulsat, manu tangit, & excitat. Psal. 133. *In noctibus extollite manus vestras in Sancta. In die tribulationis meæ Deum exquisiui, manibus meis nocte contra eum, & non sum deceptus.*

2. Aliter possunt distingui, ratione petiti. *Petite*) veniam. *Quærite*) gratiam. *Pulsate*) ad gloriam. Iuxta Zach. 10. *Petite à Domino pluuiam in tempore serotino, & Dominus faciet nives & pluuiam imbris, & dabit eis singulis herbam in agro.* Nives dabit, ad extinguendas malas herbas, per veniam. Pluuiam, ad fœcundandam terram, per gratiam. Dabit herbam, decorando per gloriam.

3. Aliter, ex parte petentium, exponitur: *Petite*) incipientes, quorum est accipere. *Quærite*,) proficientes, quorum est inuenire. *Pulsate*] perfecti: quorum est intrare. Incipientibus dicitur Phil. 4. *Petitiones vestræ innotescant apud Deum.* Proficientibus, Psalm. 104. *Quærite Dominum, & confirmamini; quærite*

rite faciem eius semper. Perfectis, Isa. 26. *Aperite portas, & ingredietur gens iusta.*

4. Iuxta modos perueniendi ad sapientiam, exponit Aug. Ad illam enim peruenitur orando, legendo, pulsando. *Petite*) igitur orando. Iacob. 1. *Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, & dabitur ei. Quærite*) legendo libros Scripturæ, & creaturæ. Cant. 2. *Per vicos & plateas quæram, quem diligit anima mea. Pulsate,*) plangendo. Apoc. 5. *Ego flebam multum, quoniam nemo dignus inuentus est aperire librũ, &c.*

5. Glossa exponit secundum modos veniendi ad gloriam. *Petite*) orando. *Quærite*) recte viuendo: *Pulsate*) perseuerando. Vel, vt Glossa in Matt. 7. Petimus fide, per eam ad Christum euntes: Quęrimus spe, qua attingimus vsque ad interiora. Pulsamus charitate, dum laboribus desudamus, vt, quod petimus, & quærimus, consequamur. Primũ petere debes, vt habeas: Post quęrere, vt inuenias: tum inuenta obseruare vt introeas.

De II. *Quoad exhortationem ad quoscunque.*

Omnis enim qui petit, accipit:) Si pie petas. Ioan. 15. *Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis,* sc. pro salute vestra. Alias non dabit. Iac. 4. *Petitis, & non accipitis, eò quod male petatis: Vt in concupiscẽtiis vestris insumatis.* Vnde Chrysostomus: *Si temporalia petas, quomodo ille præstabit, quæ, si habes, præcepit, vt contemnas.*

Qui quærit, inuenit,] si tamẽ debite & diligenter quæras. Iuxta Deuter. 4. *Cum quæsieris ibi Dominum*

Deum tuum, inuenies eum: si tamen toto corde quæsieris, & tota tribulatione animæ tuæ: Si quæsieritis Deum, inuenietis, si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos. Non debite autem quærentes non inueniunt. Vn de Oseæ 5. *In gregibus suis & in armentis suis vadent ad quærendum Dominum, & non inuenient.* Ioann. 7. *Quæretis me,*] mala intentione, *& non inuenietis.*

Et pulsanti aperietur,] si pulset incessanter. Nam Matth. 10. *Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit: Tali aperitur ostium gloriæ.* De quo Apoc. 11. *Apertum est templum Dei in cœlo.* Ecce ostium apertum in cœlo. Hoc aperietur, cum dicetur Matt. 10. *Venite benedicti,* &c.

PARS II.

De incitamento ad orationis fiduciam.

OStendit hic liberalitatem in Deo nos exaudiente. Et *primo,* proponit liberalitatem Patris carnalis erga filium. *Secundo,* Concludit maiorem Dei erga nos. Patris liberalitatem ostendit in communicatione cibi, cum cautela contrarij: & hoc iuxta triplicem differentiam nutrimenti Terrei, Aquei, Aërei. Primum spectat ad vegetabilia: secundum ad natatilia, Tertium ad volatilia.

Del. *Quoad petitionem fructus vegetabilis.*

Quis autem ex vobis patrem petit panem,] ad refectionem, *nunquid lapidem dabit illi?*] ad læsionem. Psal. 103. *Panis cor hominis confirmat:* Sed lapides obruũt

Matt.

Matth. 21. *Qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quem vero ceciderit, conteret eum.*

De II. Quoad petitionem fructus natatilium, ait: *Aut piscem: Nunquid pro pisce serpentem dabit illi?)* Piscibus alimur: Serpentibus occidimur. Vnde Num. 21. *Immisit Dominus in populum ignitos serpentes.* De III. Quoad petitionem fructus volatilium, ait: *Aut si petierit ouum)* in escam, *nunquid porrigit illi Scorpionem?)* id est, venenum.

Mystice. Significatur, quid petendum sit. Vnde Augustinus Tom. 2. Epist. 121. *In pisce fides, in ouo spes, in pane charitas designatur.* Maior enim omnium bonorum est charitas; & in cibis vincit cæteros panis vtilitas. 2. Vel: Quia charitas ad modum panis nutrit. Vnde Cant. 8. *Fortis est vt mors dilectio.* Ideo Sacramentum charitatis traditur in specie panis. 3. Vel, quia, vt sine pane est mensa omnis vacua, sic cor absque charitate. 1. Corin. 13. *Si charitatem non habuero, nihil sum, & nihil mihi prodest.* Huic, vt dicit Aug. ibid. opponitur lapis, quia corda dura respuunt charitatem. Vnde in lapide duritia designatur, secundum illud Ezech. 36. *Auferam cor lapideum de carne vestra & dabo vobis cor carneum.* Luc. 3.

Recte etiam per piscem intelligitur fides; sicut dicit Aug. Vel propter aquam Baptismi: Vel, quia in huius sæculi fluctibus fides integra est. 1. Ioan. 5. *Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides vestra.* Et Heb. 11. *Sancti per fidem vicerunt regna.* Vel, quia, vt dicit Beda Tom. 5. libr. 3. in cap. 11. Luc. *Sicut piscis sub tegumento aquarum nascitur, viuit & alitur, sic fides trahitur de occultis Scripturis, & de occultis est, & occulta.*

Vnde ad Hebr. 11 *Est enim fides sperandarum substantia rerum argumentum non apparentium.* Aug. ibidem. Huic cõtrarius est serpens, qui, vt non crederetur Deo, venenosa fraude persuasit. Vnde Eccles. 10. *Qui dissipat sepem*, id est, defensionẽ sacræ Scripturę, *mordebit eum coluber*, i. infidelitas erroris diabolici. Aug. ibid.

Recte etiam per ouum intelligitur spes. Aug. ibid. *Spes in ouo quia vita pulli nondum est, sed futura est, nec iam videtur, sed adhuc speratur.* Rom. 8. *Spes autem, quæ videtur, non est spes:* licut dicitur: Et quia in ouo pullus est imperfectus; qui, dum perficitur, testa ouifrangitur. Sic spei succedit beatitudinis perfectio. Vnde 1. Cor. 13. *Cum venerit, quod perfectum est, euacuabitur, quod ex parte est.* Huic, vt dicit Aug. contrarius est Scorpio, id est, desperatio, quæ facit retrorsum respicere: & ex illa parte nocet. Scorpio enim ex illa parte cauendus est, quoniam venenũ, & aculeatam caudam habet. Vnde qui nititur à spe vitæ subuertere, Scorpio est. Ezech. 2. *Subuersores sunt tecum, & cum Scorpionibus habitas.*

Est igitur sensus verbi propositi spiritualis, quod si quis petat panem charitatis vel piscem fidei, & ouum spei; dabit ei Deus, & remouebit ab eo lapidem obdurationis, serpentem infidelitatis, & Scorpionem desperationis, quæ per diuinum adiutorium elongantur à viris sanctis.

PARS

PARS III.

De applicatione similitudinis allatæ.

PRoposuit liberalitatem in parte carnali, nunc concludit à minore in parte spirituali: *(Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona dare filiis vestris.)* Beda: 1. Malos vocat, sæculi amatores: à malitia culpę: quia Eccl. 11. *Si dies fueris, non eris immunis à delicto.* Aug. *Omnis dies aut est iniquus, aut hæres iniqui.*

2. Vel: malos vocat ipsos Apostolos: qui comparatione diuinæ voluntatis mali dicuntur. Vnde Marci 10. *Nemo bonus nisi solus Deus.* Isai. 64. *Facti sumus vt immundus omnes nos, & quasi pannus menstruatæ vniuersa iustitia nostra.* Iob 25. *Stellæ non sunt mundæ in conspectu eius; quanto magis homo?* Vnde Gregorius libro 5. Moralium. cap. 28. *Sæpe iustitia nostra, ad examen iustitiæ diuinæ deducta iniustitia est; & sordet in districtione Iudicis, quod in oculis fulget operantis.*

3. Vel mali erant propter venialia, sine quibus non ducitur præsens vita. Vnde Ephes 5. *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.* Genes. 47. *Dies peregrinationis vitæ meæ 130. annorum sunt, parui & mali.* Quia 1. Ioannis 1. *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.* Minus ergo videtur, quod à malo bonum, quam à bono bonum.

Et ideo concludit: *Quanto magis Pater vester cœlestis dabit spiritum bonum petentibus se?* Immo certe dabit, quia Iacobi 1. *Omne datum optimum, & omne*

omne donum perfectum desursum est. Iste spiritus bonus est, sc. in quo omnia donantur. De quo Sap. 7. *Inuocaui, & venit in me spiritus sapientiæ,* &c. *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa.* 1. Cor 11. *Alij per spiritum datur sermo sapientiæ, &c. Hæc omnia operatur vnus spiritus diuidens singulis, prout vult.* Iste spiritus datur petentibus, Psal. 118. *Os meum aperui, & attraxi spiritum.* Ierem. 2. *Onager assuetus in solitudine, in desiderio animæ suæ attraxit ventum amoris sui.* Ad hunc enim spiritum Domini suspirat Sanctorum spiritus. Rom. 8.

DE FERIA IV. ROGATIONVM
Siue
IN VIGILIA ASCENSIONIS.

Subleuatis oculis in cœlum dixit Iesus.
Ioann. 17.

SCOPVS. Supra Dominus confortauit discipulos exemplo, & exhortatione: hic confortat eos oratione.

PARTITIO.

I. *De oratione Domini.*
II. *De petitionis fructu.*
III. *De merito exaudiendæ petitionis.*
IV. *Rationes cur oret pro discipulis.*
V. *Orationis rationes ex parte Domini.*

PARS I.

De oratione Domini.

Primo,

PRimo ponitur orandi ordo. *Secundo* orandi modus. *Tertio* orationis verba. I. *Ordo orandi* est cōgruus, quia post exhortationem. Vnde dicit: *Hæc locutus est Iesus.*) In quo datur nobis exemplum, vt, quos instruimus verbo, iuuemus orationum suffragio: quia sermo diuinus maxime habet effectū in cordib. auditorum, cum oratione fulcitur, per quam diuinum auxilium imploratur, 2. Thessal. vltim. *Orantes simul etiam pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostium sermonis*, &c. Vnde & finis sermonis nostri debet ad orationem terminari, Eccles. 47. *Consummatio*, &c. II. *Modus decens.* Qui *a subleuatis oculis in cœlum*, &c.] Differentia est enim inter orationem Christi, & nostram. Nam nostra est solum ad necessitatem, sed oratio Christi est magis ad instructionem. Nulla n. necessitas inerat ipsi orandi, qui simul cum Patre exaudit. Instruxit autem nos in hoc, & verbo & facto. *i. Facto* quidem, subleuando oculos, vt & nos in oratione nostra oculos ad cœlum leuemus, Psal. 122. *Ad te leuaui oculos meos*, &c. Et non tantum oculos nostros, sed etiam operationes nostras in Deo referendo; secundum illud Thren. 3. *Leuemus corda nostra cum manibus*, &c. Verbo autem, quia manifeste orationem protulit. Vnde dicit: *Et dixit,*) vt sci. quos instruxerat docendo, instrueret orando. Non solum enim verbū Christi, sed & facta eius, nostra instructio est.

III. *Verba* autem eius sunt efficacia. Vnde dicit: *Pater venit hora.*) Quæ quidem efficacia causatur ex tribus. *Primo*, ex orantis affectu. Filius enim orat Patrem, cuius est patrem ex amore quærere, & ex amore

amore rogare. Vnde dicit, *pater*, vt per hoc det intelligere, vt filiali affectu oremus Deum, Hierem. 3. *Patrem vocabis me*, &c. *Secundo* ex orandi necessitate. Vnde dicit: *Venit hora*, passionis, de qua Ioan. 2. *Nondum venit hora mea.* Hora, inquam, non tempus, non dies, quia statim capiendus erat, &c. Nec hora fatalis necessitatis, sed suæ ordinationis & beneplaciti. Et conuenienter rogaturus interponit tribulationes, quia in eis maxime Deus exaudit. Psalm. 119. *Ad Dominum cum tribularer, clamaui*, &c. 2. Paral. 20. *Cum ignoremus, quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt oculos, &c. Tertio* ex petitionis tenore. Vnde dicit: *Clarifica Filium tuum.*] Sed cum Filius Dei sit ipsa sapientia, 1. Cor. 1. *Hæc autē maximam claritatem habeat.* Sap. 6. *Clara est, & quæ nunquam marcescit sapientia.*

Quomodo dicitur claritas clarificari, præsertim cum *ipse sit splendor Patris.* Hebr. 1. Dico, Christus tripliciter petebat clarificari à Patre, scilicet in passione. Et hoc per multa miracula, quæ tunc ostensa sunt, cum Sol obscuratus est, scissum est velum templi, & monumenta aperta sunt. Et de hoc dicitur Ioan. 11. *Et clarificaui*, scilicet miraculis ante passionem, *& iterum clarificabo*, in passione. Vnde dicit secundum hoc, *clarifica*) in passione, me ostendendo esse Filium tuum. Vnde Centurio visis miraculis dixit: *Vere Filius Dei erat iste. Secundo*, in resurrectione. Anima enim illa sancta semper Deo coniuncta fuit habens gloriam ex Dei visione, Ioann. *1. Vidimus gloriam eius quasi vnigeniti à Patre*, &c. Nam à principio conceptionis quantum ad animam

mam habuit claritatem. Sed in resurrectione habuit claritatem corporis, de qua Philip. 3. *Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum*, &c. *Tertio*, in notitia omnium populorum, Sap. 8. *Habeo per hanc claritatem ad turbas*, &c.

Et sic dicit: *Clarifica*,]id est, manifesta toti mundo, me esse Filium tuum, scilicet proprium, & hoc natiuitate, non creatione. 1. Contra Arrium dicentem Filium Dei esse creaturam veritate, non nuncupatione. 2. Contra Sabellium dicentem, quod idem est, qui dicitur Pater, & qui dicitur filius origine, non adoptione. 3. Contra Nestorium, qui dixit, Christum esse Filium adoptiuum.

PARS II.

De petitionis fructu.

PRimo proponit fructum. *Secundo* exponit. Dei. *Fructus clarificationis* filij est clarificatio Patris. Vnde dicit: *Vt Filius tuus clarificet te.*]Nota. Audiens Arrius Dominum dicentem: *Clarifica Filium tuum*, opinatus est, Patrem maiorem Filio, quod quidem verum est secundum humanitatem, Ioan. 15. *Pater maior me est.* Et ideo vt ostendat æqualitatem eius ad Patrem secundum diuinitatem, subiungit: *Vt Filius tuus clarificet te*,)sc. in notitia hominum: *Gloria enim est clara cum laude notitia.* Deus autem olim erat clarus apud Iudæos, quia notus in Iudæa Deus: sed postea per Filium notus est per totum mundum; sed & sancti viri bonis operibus notitiam Dei clarificant, Matthæi quinto: *Videant*

opera

opera vestra bona, & glorificent Patrem, &c. Vnde Ioan. 8. *Ego gloriam meam non quæro*, &c.

De II. *Sicut dedisti ei*, &c.) Hic ponit petitionis fructum. Et *primo* ponit beneficium à Christo collatum hominibus. *Secundo* ostendit hoc beneficiū ad gloriam Patris pertinere. I. Dicit ergo: *vt Filius tuus clarificet te.*) Et hoc, *sicut dedisti ei potestatem omnis*, &c.) Sciendum est enim, quod agentis cuiuslibet, quod agit ab alio, intentio est reducere suum effectum in causæ manifestationem. Nam ex actione principij, quod est de principio, manifestatur ipsum principium. Filius autem quicquid habet, à Patre habet. Et ideo oportet, quod per ea, quæ facit, Patrem manifestet, & ideo dicit: *Dedisti ei potestatem,*) super omnes homines; sed & Filius per hanc potestatem debet eos ad sui cognitionē, quæ est vita æterna, perducere. Et sic est sensus. Filius clarificet te (*sicut dedisti potestatē omnis carnis,*) i. omnis hominis. II. 41. *Videbit omnis caro salutare Dei.*

Dedisti, inquam, secundum Hilar. dando per ęternam generationem naturam diuinam, per quā habet potestatem omnia continendi, Matt. 11. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* Et Ioann. 5. *Pater diligit Filium*, &c. Vel *dedisti ei,*) scil. Christo homini propter consortium personale ad Filium tuū, vt sic caro haberet potestatem super carnem. Matth. vlt. *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* Dan. 7. *Dedit ei*, sc. *filio hominis potestatem*, &c. Ad hoc, inquit, (*dedisti,*) vt sc. sicut tu habes potestatem, vt nō ab homine aliquid accipias; sed vt teipsum ei conferas: ita & Christo homini, vt *omne quod dedisti ei*)

per

per æternam prædestinationem, (*det eis*) sibi datis *vitam æternam*, &c.) Ioan. 10. *Oues meæ vocem meam audiunt*, &c.

Quæritur: Nunquid vita æterna data hominibus pertinet ad gloriam Patris? imo quia *hæc est vita æterna, vt cognoscant te*, &c.) id est, vt clarificetur Pater in notitia hominum. Hic duo sunt exponenda. *Primo*, quid est hoc, quod dicit: *Hæc est vita æterna, vt cognoscant*, &c.] Vbi sciendum est, quod illa proprie viuere dicimus, quæ seipsa mouent ad operandum; quæcunque autem non nisi ab aliis mouentur, non dicuntur viuentia, sed mortua: Et ideo omnes operationes ad quas operans mouet se, dicuntur opera vitæ; sicut velle, intelligere, sentire, augeri, & moueri. Dicitur autem aliquid viuere dupliciter; Aut quia habet opera vitæ in potentia; & sic dormiens dicitur viuere vita sensitiua, quia habet potestatem mouendi se, licet actu non moueatur. Aut quia iam exercet opera vitæ in actu, & tunc perfecte dicitur aliquid viuere. Vnde somnus dicitur dimidium vitæ. Inter opera autem vitæ altius est opus intelligentiæ, quod est intelligere, & ideo operatio intellectus maxime est vita, sicut autem idem est sensus actu, & sensibile in actu, ita intelligens in actu, & res intellecta in actu. Cum ergo intelligentia sit vita, & intelligere sit viuere; sequitur, quod intelligere rem æternam sit viuere vita æterna. Deus est autem res æterna: intelligere ergo & videre Deum est vita æterna, & ideo Dominus dicit, quod in visione consistit vita æterna, scil. principaliter secundum totam suam sub-

opera vestra bona, & glorificent Patrem, &c. Vnde Ioan. 8. *Ego gloriam meam non quæro*, &c.

De II. *Sicut dedisti ei*, &c.) Hic ponit petitionis fructum. Et *primo* ponit beneficium à Christo collatum hominibus. *Secundo* ostendit hoc beneficiū ad gloriam Patris pertinere. I. Dicit ergo: *vt Filius tuus clarificet te.*) Et hoc, *sicut dedisti ei potestatem omnis*, &c.) Sciendum est enim, quod agentis cuiuslibet, quod agit ab alio, intentio est reducere suum effectum in causæ manifestationem. Nam ex actione principij, quod est de principio, manifestatur ipsum principium. Filius autem quicquid habet, à Patre habet. Et ideo oportet, quod per ea, quæ facit, Patrem manifestet, & ideo dicit: *Dedisti ei potestatem,*) super omnes homines; sed & Filius per hanc potestatem debet eos ad sui cognitionē, quæ est vita æterna, perducere. Et sic est sensus. Filius clarificet te (*sicut dedisti potestatē omnis carnis.*) i. omnis hominis. Ii. 41. *Videbit omnis caro salutare Dei.*

Dedisti, inquam, secundum Hilar. dando per ęternam generationem naturam diuinam, per quā habet potestatem omnia continendi, Matt. 11. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* Et Ioann. 5. *Pater diligit Filium*, &c. Vel *dedisti ei,*) scil. Christo homini propter consortium personale ad Filium tuū, vt sic caro haberet potestatem super carnem. Matth. vlt. *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* Dan. 7. *Dedit ei*, sc. *filio hominis potestatem*, &c. Ad hoc, inquit, (*dedisti,*) vt sc. sicut tu habes potestatem, vt nō ab homine aliquid accipias; sed vt teipsum ei conferas: ita & Christo homini, vt *omne quod dedisti ei*)

per

per æternam prædestinationem, (*det eis*) sibi datis *vitam æternam*, &c.) Ioan. 10. *Oues meæ vocem meam audiunt*, &c.

Quæritur: Nunquid vita æterna data hominibus pertinet ad gloriam Patris? imo quia *hæc est vita æterna, vt cognoscant te*, &c.) id est, vt clarificetur Pater in notitia hominum. Hic duo sunt exponenda. *Primo*, quid est hoc, quod dicit: *Hæc est vita æterna, vt cognoscant*, &c.] Vbi sciendum est, quod illa proprie viuere dicimus, quæ seipsa mouent ad operandum; quæcunque autem non nisi ab aliis mouentur, non dicuntur viuentia, sed mortua: Et ideo omnes operationes ad quas operans mouet se, dicuntur opera vitæ; sicut velle, intelligere, sentire, augeri, & moueri. Dicitur autem aliquid viuere dupliciter; Aut quia habet opera vitæ in potentia; & sic dormiens dicitur viuere vita sensitiua, quia habet potestatem mouendi se, licet actu non moueatur. Aut quia iam exercet opera vitæ in actu, & tunc perfecte dicitur aliquid viuere. Vnde somnus dicitur dimidium vitæ. Inter opera autem vitæ altius est opus intelligentiæ, quod est intelligere, & ideo operatio intellectus maxime est vita, sicut autem idem est sensus actu, & sensibile in actu, ita intelligens in actu, & res intellecta in actu. Cum ergo intelligentia sit vita, & intelligere sit viuere; sequitur, quod intelligere rem æternam sit viuere vita æterna. Deus est autem res æterna: intelligere ergo & videre Deum est vita æterna, & ideo Dominus dicit, quod in visione consistit vita æterna, scil. principaliter secundum totam suam sub-

tantiam. Amor autem est mouens ad hanc, & quoddam eius complementum. Nam ex delectatione quæ est in fruitione diuina, quam facit charitas, est cõplementum & decor beatitudinis, sed eius substantia in visione consistit. 1. Ioan. 3. *Videbimus eum sicuti est.* *Secundo* expositio huius: *te solum verum Deum.*] Manifestum est enim, quod Christus loquebatur ad patrem, cum ergo dicat, *te solum verum Deũ.*] Videtur, quod solus Deus Pater sit Deus verus. Quod quidem concedunt Arriani dicentes filium differre à Patre per essentiam; cum sit substantia creata, magis tamen & perfectius inter omnes creaturas patris diuinitatem participans, intantum, vt dicatur Deus, sed non verus: quia nõ est Deus per naturam: sed solus Pater. *Sed contra* hoc arguit S. Hilarius. Constat enim, quod cum volumus scire de re aliqua, vtrum sit vera, ex duobus scire possumus, scilicet ex natura, & ex virtute eius. Verum n.aurum est, quod habet veri auri speciem, quod quidem scimus, si facit veri auri operationem. Si ergo habemus de filio, quod habeat veram Dei naturam, & hoc per veram operationem diuinitatis, quam exercet, manifestum est, quod est verus Deus. Quod autem exerceat filius vera opera diuinitatis, patet, Ioan. 5. *Quæcunque pater facit, hæc & filius similiter facit.* Et iterum dicit: *Sic ut pater habet vitam in semetipso*, non quidem participatam, *ita & filio dedit vitam*, &c. Ioann. vlt. *Vt simus in vero filio eius Iesu Christo.* Hic est verus Deus, &c. Dicit autem *(te solum Deum,)* secundum Hilarium, non excludens aliquid. Vnde non dicit absolute te

solute (*te solum*, &c.) sed addit: (*& quem misisti Iesum Christum*,) q. d. (*Vt cognoscant te, & quem misisti Iesum Christum*,) esse vnum solum & verum Deū, secundum illum modum loquendi: *Tu solus altissimus Iesu Christe cum Sancto Spirita.* Nec facit mentionem de Spiritu Sancto, quia vbicunque ponuntur Pater & Filius, præcipue in his quæ ad maiestatem diuinitatis pertinent, cointelligitur Spiritus Sanctus, qui est nexus amborum.

2. Vel secundum Aug. de Trinitate. Hoc dicit ad excludendum errorem quorundam dicentiū, quod hæc est falsa. Pater est Deus, & Filius est Deus, & Spiritus Sanctus est Deus. Sed hæc est vera: Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus sunt vnus Deus. Et ratio istorum erat; quia vt ab Apostolo dicitur: *Christus est Dei virtus, & Dei sapientia:* Manifestum est autem, quod nullus potest dicere aliquē Deum, nisi habeat virtutem & sapientiam diuinā. Cum ergo isti vellent, quod Pater esset sapientia, quæ est Filius; dicebant vlterius, quod Pater sine Filio consideratus non esset Deus, & etiam Filius & Spiritus Sanctus. Et quia in missione designatur incarnatio Filij Dei, ideo per hoc quod dicit. *Et quem misisti Iesum Christum,*]datur intelligi, quod in vita æterna gaudebimus etiam de humanitate Christi. Isa. 33. *Regem,* id est Christum, *in decore suo videbunt.* Ioann. 10. *Ingredietur & egredietur,* &cæt.

PARS III.

De merito exaudiendæ petitionis.

I. COmmemorat duplex meritum: 1. Doctrinæ, dicens: *Ego te clarificaui,*] scil. in notitia hominum manifestando doctrinam. Isai. 24. *In doctrinis glorificate Deum.* 2. Obedientiæ. Vnde subdit: *Opus consummaui.*) Vtitur præterito pro futuro, sc. *clarificaui*, id est, clarificabo, & *consummaui*, id est, consummabo. Et hoc, quia iam inchoatum erat. Et iterum, quia imminebat hora passionis, quando hoc opus consummatum est. Hierem. 19. (*Quod dedisti mihi,*) non iussisti. Non enim sufficit, quod Christo & nobis mandetur diuinitus. Quia quicquid Christus, secundum quod homo, fecit, & nos facere possumus ex dono Dei. Sapien. 8. *Sciui, quia non possum esse continens, nisi Deus det.* (*Dedisti*, inquam, *mihi,*) per donum gratiæ, *vt facerem,*) id est, vt consummarem. Eccl. 28. *Cor suum dabit in consummationem.*

II. Sed quia obedientiæ & doctrinæ Christi præmium est gloria. Phil. 1. *Factus est obediens, vsque ad mortem*, &c. *Propter quod & Deus exaltauit*, &c. Ideo postulat præmium dicens: *Et nunc clarifica me*, &c.) Quod non est intelligendum, vt quidam putauerunt, sicut August. dicit, quod natura humana in Christo à verbo susceptа aliquando conuertatur in verbum, & homo mutetur in Deum. Quia hoc nihil aliud esset, quam ipsam naturam annihilari. Omne enim quod ita in aliud conuertitur, vt illud, in quod

in quod conuertitur, non augeatur; annihilari videtur. Diuino autem verbo Dei nihil augeri potest, & ideo secundum Aug. intelligendum est. *Et nunc clarifica*, &c.) De prædestinatione Christi hominis. Nam aliquid habemus in prædestinatione diuina in effectu rei: homo autem Christus Iesus sicut & alij homines prædestinatus fuit à Deo Patre, Rom. 1. *Qui prædestinatus est filius Dei*, &c. Et secundum hoc dicit: *Et nunc*,)i. postquam clarificaui te, & consummaui, &c. *Clarifica me tu Pater, apud temetipsum*,)i. fac me sedere ad dexteram tuam. Et hoc, *claritate quam habui, priusquam mundus fieret apud te*,)i. in tua prædestinatione, Matt. vlt. *Dominus quidem Iesus assumptus est in cœlum*, &c.

2. Vel aliter secundum Hilarium. Nam gloria hominum est quædam conformitas ad gloriam Dei quamuis inæqualis. Christus autem secundū quod Deus, habuit gloriam ab æterno apud Patrem, sc. diuinam & æqualem Patri. Petit ergo hic, vt in humanitate clarificetur: vt sc. id quod ex tempore erat caro, & in corruptionem transformata, gloriam eius quæ sine tempore est, claritatis acciperet, non tamen æqualem, sed similem; vt scilicet sicut ab æterno apud Patrem immortalis, & ad dexteram consedens fuit; ita & secundum quod homo immortalis efficiatur, & ad Dei dexteram exaltetur.

PARS IV.

Rationes cur oret pro discipulis.

SVpra orauit Dominus pro seipso. Hic orat pro Apostolorum collegio. *Primo*, tangit rationes ex parte discipulorum. *Secundo* ex parte sui.

[De I. Ex parte autem discipulorum ponit tres rationes orandi pro eis. *Prima*, quia ab eo instructi. *Secunda*, quia sibi dati. *Tertia*, quia ei obedientes, & deuoti. *Primam* ponit, *(Manifestaui,)* q.d. Secundū Augustinum, vt filius tuus clarificet te, quæ quidem clarificatio iam in parte est impleta, quia *manifestaui nomen tuum*, &c.] Vel secundum Chrysost. Dico, quod consummaui opus, quod dedisti mihi, vt facerem. Quale autem opus sit, subdit, cum dicit: *Manifestaui nomen tuum*, &c.] quod est proprium officium Dei, qui est verbum; cuius est proprium manifestare dicentem, Matt. 11. *Neque Patrem quis nouit nisi Filius, & cui voluerit Filius*, &c. Ioa. 1. *Deum nemo vidit vnquam. Vnigenitus*, &c.

Sed hic est dubium. Cum Deus Pater fuerit notus hominibus ante aduentum Christi: secundum illud Psalm. 75. *Notus in Iudæa Deus.* Quid est hoc, quod dicit: *Manifestum nomen tuum.*) *Responsio.* Nomen Dei Patris poterat tripliciter cognosci. 1. In quantum est omnium creator. Et hoc modo notus erat à gentibus, Rom. 1. *Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt*, &c. Et infra: *Deus illis reuelauit.*

2. Vt cui soli esset latriæ cultus exhibendus. Et hoc modo non erat notus à gentibus, quæ ēt latriæ cultum

cultum aliis diis exhibebant; sed à Iudæis tantum, quibus solis præceptū erat in lege, vt nonnisi Domino immolarent. Exo. 22. *Qui immolat diis alienis*, &c. 3. Vt Pater vnigeniti filij sui Iesu Christi. Et hoc modo nulli erat notus, sed innotuit per filiū, quando Apostoli crediderunt, eum esse Filium Dei.

Secundam rationem ponit, cum dicit: *Quem dedisti mihi.*] Et *primo* ponit dationem, ex qua sumitur ratio seu modus: Dicit ergo: *Quos dedisti mihi,*) scilic. illis hominibus nomen tuum manifestaui. Sed nūquid filius habuit eos, sicut & Pater habuit, vtique inquantum Deus; Sed dicit: *dedisti mihi,*) scil. homini, vt me audirent, & mihi obedirent. Ioan. 6. *Nemo potest venire ad me*, &c. Quod autem aliqui ad Christum veniant, est ex dono & gratia Dei, Eph. 2. *Gratia saluati estis*, hoc enim Dei donum est, (*dedisti*, inquam, *de mundo*,) id est, à mundo electos. Ioan. 15 *Quia elegi vos de mundo.* Nam si totus mundus, quantum ad Deum, datus sit filio, Apostoli tamen dati sunt filio ad obediendum.

Rationem dationis ponit, dicēs: *Tui erant*, (quasi ideo dati, quia *tui erant*,) & mei, & secundum diuinitatem prædestinati ab æterno, vt per gratiam ad futuram gloriam peruenirent, Ephes. 2. *Elegit vos in ipso*, &c. (*Et mihi eos dedisti*,) id est, quod antea de eis mecum, & in me prædestinasti opere, implesti faciendo, vt mihi adhærerent.

Tertiam rationem ponit, cum dicit: *Et sermonem tuum*, &c.) quæ sumitur ex discipulorum deuotione. Et *prima* ponit deuotionem ipsorum ad

filium. *Secundo* ostendit, quod hęc deuotio redundat in gloriam Patris. *Tertio* rationem huius assignat.

I. *Mihi eos dedisti, quia tui erant,*) sed & ipsi deuote se habuerunt, *quia sermonem tuum,*) seruauerunt corde per fidem, & in opere per impletionẽ, Prou. 8. *Seruа mandata mea, vt viuas,* &c. Ioan. 15. *Si mandata mea seruaueris,* &c. Sed & hoc quod sic seruauerunt sermonem, redundat in gloriam tuam, Pater. Nam hic est sermo meus: quia omnia quæcunque habeo, à te habeo, *& ipsi nunc cognouerunt, quia omnia quæ dedisti mihi,*) scil. homini Filio tuo, *abs te sunt,*) Ioan. 1. *Vidimus gloriam eius quasi vnigeniti*, id est, vidimus eum quasi omnia à Patre habentem. Et per hoc quod cognouerunt, clarificatur Pater in mente ipsorum.

II. Ratio autem huius clarificationis, quod sc. obedientia discipulorum redundet ad filium in gloriam Patris, ponitur, cum dicitur: *Quia verba quæ dedisti mihi.*) Vbi *primo* ponit ordinem processus cognitionis à Patre ad discipulos. *Secundo*, proponit ordinem reductionis mentium discipulorum in patrem. Primum ponit per dationem doctrinæ à Patre. Et ponitur duplex datio. Vna quam dedit Pater Filio. Vnde dicit: *Verba quæ dedisti mihi,*) secũdum generationem æternam. In qua dedit pater verba filio, cum tamen ipse sit Verbum Patris. Huiusmodi verba nil aliud sunt, quam rationes omnium fiendorum, quas omnes ab ęterno pater dedit filio generando ipsum.

Vel *dedisti mihi*) scil. Christo homini: quia anima

sua

sua sanctissima ab ipso instanti conceptionis repleta fuit omni cognitione veritatis Ioann. 1. *Plenum gratiæ & veritatis*, id est, cognitione cuiuslibet veritatis, Coloss. 2. *In ipso sunt omnes thesauri*. Alia datio est, quam Christus dat discipulis. Vnde dicit *Dedit eis*) interius & exterius docendo, Ioann. 14. *Omnia quæcunque audiui à Patre meo*, &c. In quo se ostendit mediatorem Dei & hominum, 1. Timo. 1. quia, quod accepit à patre, transfundit in discipulos, Deut. 6. *Ego sequester fui*, &c.

III. Reductio autem mentium discipulorum in Deum ponitur, cum dicit: *Et ipsi acceperunt.*) Vbi ponitur duplex acceptio correspondens duplici dationi prædictæ. *Vna* respondet secundæ dationi, cum dicit: *& ipsi acceperunt*) à me, non existentes rebelles. Isa. 50. *Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico*. Ioan. 6. *Omnis qui audiuit à Patre & didicit*, &c. Et accipientes, *cognouerunt*,) quia tu omnia mihi dedisti. Quod respondet primæ dationi. Et secundum Aug. hoc quod addit: *Crediderunt*, &c.) est expositiuum præcedentiũ. Duplex enim est cognitio diuinorum. Vna perfecta, quę est gloriæ per apertam visionem. Alia imperfecta quę est viæ per fidem, 1. Cor. 13. *Videmus nunc per speculum in ænigmate*; quantum ad secundum: *Tunc autẽ facie ad faciem*; quantum ad primum. Dicit ergo: *cognouerunt, quia à te exiui*.

Sed qua cognitione? Nunquid patriæ? Non: sed fidei. Vnde subdit: *& crediderunt*,) quasi hoc ipsum sit cognoscere quod credere. *Crediderunt*,) in quam vere, id est, firmiter & stabiliter, Ioann. 6. *Modo cre-*

ditis, scil. stabiliter, ecce venit hora, scil. cum perfecte creditis. Et vtitur præterito pro futuro: tum propter certitudinem rei futuræ, tum propter infallibilitatem diuinæ prædestinationis. Vel secũdum Chrys. loquitur de præterito. Et hæc dicit esse facta, quia iam inchoata erant.

Dicendum ergo, vt vtrumque sensum concordemus: Quia hæc omnia inchoata erant: sed perficiẽda restabant. Ergo, quantum pertinet ad inchoationem loquitur de præterito: sed quantũ ad consummationem, loquitur de futuro, quæ fienda erant per aduentum Spiritus Sancti. Sed quid crediderunt? *quia tu me misisti.*) Gal. 4. *Misit Deus Filium suum*, &c. Quod secundum Aug. idem est, cũ hoc, *à te exiui.*) Sed hoc est contra Hilar. quia secundum eum, vt dictum est, *exire* pertinet ad æternam generationem *mitti* vero ad Incarnationem. Sed *dicendum*, quod de Christo possumus loqui dupliciter. Secundum diuinitatem; & sic quantum ad filium Dei, aliud est exire, & aliud mitti, vt Hilarius dicit. Vel secundum humanitatem: & sic quantũ ad filiũ hominis, idẽ est exire & mitti, vt dicit Aug.

PARS V.

Orationis rationes ex parte Domini.

PONit ad hoc tres. Vna sumitur ex dominio, quod super eos acceperat. Et ad hoc dicit: (*Ego pro eis, rogo.*) Vbi *primo* ponit rationem ipsam. *Secundo* manifestat eam. I. Ratio autem, quare quis sit audiendus, & orare debeat pro aliis, est, si illi specia-

ſpecialiter pertineant ad ipſum. Orationes enim generales minus exaudiuntur: & ideo dicit: (*Pro eis rogo, non pro mundo*,) id eſt, mundi dilectoribus: (*ſed pro his quos dediſti mihi*,) vt diſcipulos & obedientes ſpecialiter: quamuis omnia ſint in mea poteſtate, Pſal. 2. *Poſtula à me*, &c. Contra, videtur, quod pro omnibus rogauerit. 1. Ioan. 1. *Aduocatum habemus apud Patrem*, &c. Et *ipſe eſt propitiatio pro peccatis, non ſolum autem noſtris, ſed*, &c. 1. Timoth. 2. *Qui vult omnes homines ſaluos fieri*, &c *Reſponſio*, Chriſtus, quantum eſt de ſe, pro omnibus orauit. Quia oratio ſua quantum eſt de ſe, efficax eſt, vt valeat toti mundo: ſed tamen non in omnibus ſortitur effectum, niſi in Sanctis & electis Dei; & hoc propter impedimentum mundanorum.

II. Et rationem manifeſtat dicens: (*tui erant*,) ſc. per æternam prædeſtinationem. Sed non erant ita tui, vt filius eos non haberet; nec ita dantur filio, vt auferãtur patri. Vnde dicit: *Et omnia mea tua ſunt, & tua mea ſunt.*) In quo oſtenditur æqualitas filij ad patrem; qui, ſecundum quod Deus ab æterno, habet omnia, quæ Pater habet.

Nota. Pater 1. habet quædam, quæ pertinent ad eſſentiam ſuam; ſicut eſt ſapientia, bonitas, &c. quæ nihil aliud ſunt, quam ſua eſſentia: & hæc proteſtatur filius ſe habere. Ioan. 16. Vbi loquitur de prõceſſione Spiritus Sancti: *De meo accipiet, & annunciabit vobis*: & hoc ideo: *quia quæcunque habet Pater, mea ſunt.* Et dicit, *omnia*) quia licet vnũ re ſint, tamen multa ratione. 2. Habet quædam, quæ pertinent ad poſſeſſionem ſanctitatis, quæ ſunt ei conſecrata

secrata per fidem, sicut sunt omnes Sancti & electi, de quibus dicit Ioan. 12. *Tui erant.* Et etiam ista omnia protestatur filius se habere, cum dicit hic, de eis loquens: (*Et tua mea sunt,* &c.) quia ad hoc prædestinati sunt, vt fruantur filio, sicut & patre. 3. Habet pater quædam per modum possessionis communiter, sicut omnes res creatas, Ps. 23. *Domini est terra & plenitudo eius.* Et hæc etiam omnia sunt filij. Vnde in parabola de filio prodigo, Luc. 15. *Dicit pater filio maiori, omnia mea tua sunt.*

Secunda ratio sumitur ex gloria, quam Christus habebat in eis: quia gloriam eius iam partim cognoscebant, & adhuc magis cognoscituri erant, 1. Petr. 2. *Non indoctas fabulas secuti,* &c. *Tertia ratio* sumitur ex absentia, qua ab eis corporaliter recedebat. Vnde dicit: *Et iam non sum in mundo.*) Vbi sciendum, quod dupliciter dicitur aliquid esse in mundo. Adhærendo mundo per effectum, 1. Ioan. 2. *Omne quod in mundo* &c. Sed hoc modo non est dicendum, quod Christus iam non sit in mundo, cum nunquam fuerit in mundo, ei per affectum inhærendo. Sed est alio modo intelligendum, scil. quod iam non sit in mundo præsentia corporali, quia mox futurum erat, vt qui in mũdo corporaliter fuerat, corporaliter ipsum relinqueret. *Et hi,*) discipuli *in mundo sunt,*) præsentia corporali. *Et ego ad te venio,*) secundum quod homo, ad participationem gloriæ tuæ, & exaltationem vsque ad dexteram tuam, &c. Et ideo iustum est, vt pro eis orem, à quibus corporaliter recessurus sum.

IN

IN ASCENSIONE DOMINI.

Vndecim autem discipuli abierunt in Galilæam. Matt. 28.

Ordinariam Euangelii lectionem Marc. 16.

SCOPVS. Extremus hic apparitionum est actus ad testificandam resurrectionem.

PARTITIO.

I. *De apparitione ipsa.*
II. *De institutione facta ad discipulos, quoad potestatem suam.*
III. *De iniuncto discipulis officio.*
IV. *De promisso eis auxilio.*

PARS I.

De apparitione Domini.

TRia hic. *Primo*, describitur locus visionis. *Secundo*, visio. *Tertio*, officium.

De I. *Vndecim autem discipuli*, &c.] quia obedientes Christo, abierunt in Galilæam. Iudas abierat, Ioan. 6. *Duodecim elegi vos, & vnus ex vobis diabolus est.*

Duo nota. 1. Christus videtur in Galilæa. 2. In monte. 1. *Galilæa* interpretatur *transmigratio*. Signatur, quod nullus potest videre Deum, nisi ex duplici transmigratione transferatur, sc. à vitio ad virtutem, Matt. 5. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*, & à mortalitate ad immortalitatem. Philipp. 1.

1 *Coarctor autem è duobus desiderium habens dissol[u]...esse cum Christo.* 2. Visus est in monte; ad signãdum, quod, qui vult videre Deum, oportet, vt tendat ad celsitudinem iustitiæ. Psal. 83. *Ibunt de virtute in virtutem.* Item, in monte, significat excellentiam illam, ad quam exaltatus est per resurrectionem. Quia dum fuit in mundo, fuit in valle mortalitatis, & ascendit in montem immortalitatis per resurrectionem. Esaiæ 2. *Eleuabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes.*

NOTA. Apparet eis, *in loco, vbi constituerat.*) In quo signatur obedientia, quia soli obedientes veniunt ad visionem diuinam. Ioan. 14. *Si diligitis me, mandata mea seruate:* & sequitur: *& ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* Psal. 118. *A mandatis tuis intellexi,* id est, ab obseruatione mandatorum. In veteri lege nemo poterat ascendere in montem. Et necessarium fuit, vt eis appãruerit, quia testes debebant ad tantum opus dari, testes non solum de auditu, sed etiam de visu. 1. Ioann. 1. *Quod vidimus, & audiuimus hoc testamur.*

Quæstio. Quando fuit facta hæc apparitio, & secundum quod? Augustinus dicit: Non in prima die resurrectionis; quia in sero fuit visio, vbi Thomas non erat. Nec infra octauam, aut in octaua die. Quia in Hierusalem fuerunt octo diebus. Nec statim post octo dies; quia contradicit Ioannes, quod, quando manifestauit se ad mare Tyberiadis, *iam tertio manifestatus est Iesus,* & hic non est tertio, sed post hanc tertiam facta est.

Et videntes.] Nota: Considerantium Dei magnalia duo

lia duo sunt generalia. Quidam habent illa in uerentia; vnde Abraham dixit, Gen. 18. *Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis & cinis.* Iob 9. *Quantus sum ego, vt respondeam ei, & loquar verbis meis cum eo,* &c. *ideo me reprehendo, & ago pœnitentiam in faville & cinere.*

Item, hæc reuerentia reperitur in Angelis, Apocal. 7. *Omnes Angeli ceciderunt in conspectu throni in facies suas, & adorauerunt Deum.* Quia quanto magis quis eum cognoscit, eo magis reueretur. Sed aliqui in infidelitatem vertuntur. Volunt enim omnia adæquare suo intellectui; vnde quæcunque non intelligunt, blasphemant. Sic fuit de discipulis nonnullis, quia (*Et videntes eum, adorauerunt,* &c.] Psalm. 131. *Adorabimus in loco, vbi steterunt pedes eius.* (*Quidam autem dubitauerunt,*) ideo Dominus tradidit se palpandum Luc. 24.

PARS II.

De instructione facta discipulis, quoad potestatem suam.

ET *accedens.* &c.) Discipuli dispartiti erant, quidam in reuerentia habebant; quidam autem dubitabant, ideo indigebant vtroque, scilicet, vt manifestaret se, & vt confortaret eos. Sic accessit ad totum populum. Esaiæ 9. *Populus gentium, qui ambulat in tenebris, vidit lucem magnam.*

Item, nunciauit potestatem. (*Data est mihi omnis potestas,* &cæt. Hieronymus dicit: Data est pote-

stum secundum humanitatem. Sed hæc aliquid accepit gratiâ vnionis; & hęc sunt omnia, quæ sunt Deo propria. Aliquid autem accepit consequens vnionem, vt plenitudinem gratiæ; & hæc est quasi effectus vnionis. Ioan. 1. *Vidimus eum quasi Vnigenitum à Patre plenum gratiæ & veritatis.* In omnibus ergo his quæ insunt Christo gratia vnionis, non oportet, vt omnia dicantur secúdum duplicitatem; sed in aliis quæ consequuntur. Vnde dico, quod potentia est data, non quia alia potentia sit data; sed data est, secundum quod est vnita verbo, vt Filio Dei per naturam, sed Christo per gratiam vnionis. 2. *Quæstio.* Quare magis dicit post resurrectionem: *Data est mihi omnis potestas*, quam ante resurrectionem? *Dicendum*, quod in Scriptura dicitur aliquid fieri, quando primo innotescit: sic ergo ante resurrectionem non fuit ita manifestata omnipotentia, licet eam habuit; sed tunc fuit maxime manifestata, quando potuit totum mundum conuertere. 2. Possumus & aliter dicere; quod potestas significat quendam honorem præsidentiæ; sic vt dicimus homines in potentatibus; & sic accipitur hic potestas. Constat autem, quod Christus qui ab æterno habebat regnum mundi, vt Dei Filius, executionem accepit ex resurrectione, q. d. iam sum in possessione. De ista Dan. 7. *Iudicium sedebit, vt auferatur potentia, & conteratur, & dispereat vsque in finem. Regnum autem & potestas, & magnitudo regni detur populo sanctorum altissimi, cuius regnum regnum sempiternum est, & omnes Reges seruient ei, & obedient.* Vnde intelligitur quædam præsidentia actua-

lis : ſicut ſi exaltaretur filius ad exercitium poteſtatis, quam naturaliter habebat, Apoc. 5. *Dignus eſt agnus, qui occiſus eſt accipere virtutem, & diuinitatem*, &c.

PARS III.

De iniuncto diſcipulis officio.

TRiplex iniungit officium. *Primo*, docendi: *Secundo* baptizandi. *Tertio*, officium informandi, quantum ad mores.

De I. *Euntes*, &c.] quaſi dicat: *Data eſt mihi omnis poteſtas à Deo*, vt non ſolum Iudæi, ſed etiam gentes conuertantur ad me; ideo quia tempus eſt. *Euntes* &c.] Ioann. 20. *Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos.* Et Luc. 22. *Ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum*, &c. (*Euntes ergo docete:*) Quia hoc eſt primum, in quo debemus inſtrui, ſcil. in fide. Quia *ſine fide impoßibile eſt placere Deo.* Heb. 11. (*Docete omnes gentes.*) *Dedi te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ.* Eſai. 49.

De II. Et poſtquam docti ſunt de fide, dat officium baptizandi. (*Baptizantes eos* &c.) quaſi dicat: Qui ad dignitatẽ promouetur, oportet, vt primo notificetur ei dignitas, vt ei poſt reuerentia habeatur. Galat. 3. *Quicunque in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* Sed quæ eſt forma baptiſmi? *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti.*) In Chriſto duo ſunt, humanitas & diuinitas. Humanitas eſt via, non finis, Ioann. 14. *Ego ſum via, veritas, & vita:* Veritas, tanquam finis contemplatiuæ. Vita tanquam

quam finis actiuæ. Non volo, vt in via, scilicet in humanitate maneatis; sed vlterius transeatis ad diuinitatem: ideo oportet, vt signarentur & humanitas & diuinitas. Per baptismum humanitas, Rom. 6. *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem*, & per formam verborum, diuinitas, ita vt sanctificatio sit per diuinitatem. Et ideo dicit: *In nomine Patris, & Filij*, &c.

Ratio: quia per baptismum fit regeneratio, & in regeneratione tria requiruntur. Primo, cui fiat: secundo, per quem: tertio, quo. 1. Cui scilicet Deo Patri. Romanorum 8. *Quos præsciuit, hos & prædestinauit, conformes fieri imaginis Filij sui.* Ioannis 1. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine eius.* 2. Per quem, quia per Filium, Galat. 3. *Misit Deus Filium suum, vt adoptionem filiorum reciperemus*: quia per adoptionem ad naturalem Filium sumus filij.

3. Quo: quia accepimus donum Spiritus Sancti. Romanorum 8. *Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore; sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei.* Ideo oportuit fieri mentionem de Patre, Filio, & Spiritu Sancto. Et isti in baptismo CHRISTI fuerunt, quia fuit Filius, per quem, Pater à quo, & Spiritus Sanctus in columba.

Dicitur *in nomine*, id est, in inuocatione nominis. Vel in virtute nominis, quia virtutem habet, Hieremiæ 14. *Tu autem in nobis es Domine, & nomen tuum inuocatum est super nos, ne derelinquas nos.* Item dicit, *in nomine*, non in nominibus; quo con-

funduntur hæreses, quæ non ponunt distinctionem. Sed confunditur Arrius per hoc, quod in singulari dicit: *In nomine.* Nota, quod in primitiua Ecclesia baptizabatur in nomine Christi, & hoc vt redderetur nomen venerabile: Sed nunquid modo sufficeret? Credo quod non; quia expressa requiritur inuocatio Trinitatis. In Christo continetur implicite Trinitas. Sed contra Apostolus dicit, quod non misit eum Deus baptizare, sed euangelizare; & baptizare per alios, sicut Christus non baptizabat, sed discipuli eius.

De III. Sed nunquid sufficit ad salutem credere & baptizari? Non. Imo etiam requiritur instructio morum, ideo dicit: *Docentes seruare omnia, quæcunque,* &c.] Psal. 118. *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis,* & dicit, *quæ mandaui,* nō quæ consului. Vnde in Matth. *Quæ vobis dico, omnibus dico.*

PARS IV.

De promisso discipulis auxilio Dei.

ET ecce ego vobiscum sum, &c.] quasi respondet dicentibus: Tu mandas, vt doceamus omnes; nō sumus sufficientes. Non timeatis, quia *ego vobiscum sum.*] Nota; quod sicut mandatum ponitur transire in omnes; sic & auxilium: Quia promittit Apostolis, & aliis simile exequentibus, vnde ipse ad Patrem orans, dicit: *Non pro eis autem rogo tantum,* sc. discipulis; *sed & pro his, qui credituri sunt per verbum eorum in me,* Ioann. 17. Ideo omnibus communiter promittit, Ioann. 14. *Qui credit in me, opera quæ*

ego

ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet. Item per omne tempus, vnde dicit: *Omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.*] Non quod post non sit nobiscum, nisi vsque ad consummationem sæculi; sed quia tunc erimus per consummationem in gloria. Apoc. 21. *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis. Et ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus,* Esdr. 7. dicitur, quod *vocatur nomen eius Emanuel,* quod interpretatur nobiscum Deus, (*vsque ad consummationem seculi,*] q.d. generatio fidelium fortior est quam mundus. Nō enim peribit mundus, donec omnia fiant, id est, Ecclesia fidelium consummetur, & compleatur numerus electorum à Deo in vitam æternam: cui est honor & potestas per infinita sæcula sæculorum. Amen.

IN VIGILIA PENTECOSTES.

Si diligitis me, mandata, &c. Ioan. 14.

SCOPVS. Iam consolatus erat Dominus discipulos de suo recessu, promittens eis accessum eorum ad Patrem: sed quia posset videri eis longum, vt ad Patrem accederent, & interim sine Magistro se esse dolerent: Ideo consolatur eos, promisso Spiritum Sanctum.

PARTITIO.

I. De præparatione ad promissum S. Spiritum suscipiendum.
II. De ipsa promissione S. Spiritus.
III. Quibus detur, negeturq; S. Spiritus.
IV. De Christi reditu ad afferendam Consolationem.
V. De fructu ex Domini reditu & visitatione.
VI. De ratione, cur Dominus visitaturus sit suos.

PARS I.

De præparatione ad promissum S. Spiritum recipiendum.

DVo hic. *Primo* ad receptionem Spiritus Sancti præparatio. *Secundo*, Spiritus Sancti donatio. Præparatio autem ad receptionem Spiritus Sancti, Vna quidem erat necessaria ex parte discipulorum; Alia ex parte Christi. 1. Ex parte discipulorum duplex, scilicet Amor cordis, & Obedientia operis. Quorum vnum Dominus supponit eos habere, dicens: *Si diligitis me.*) Et hoc apparet, quia tristamini de meo recessu. Ioann. 15. *Vos me amastis, quia ab initio*, &c. Aliud vero imperat futurum, dicens: *Mandata mea seruate,*) q.d. Non ostendatis amorem, quem habetis ad me in fletu, sed in obedientia mandatorum meorum. Hoc enim est manifestum dilectionis signum. Ioann. 10. *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit.* Hæc ergo duo præparant ad receptionem Spiritus S. Cum n. Spiritus Sanctus sit amor, non datur nisi amantib. Prou. 8.

Ego

Ego diligentes me diligo. Item datur obedientibus, Actor. 1. *Nos huius rei testes sumus.* Isa. 66. *Super quem requiescit Spiritus meus,* &c.

Sed nunquid obedientia discipulorum, & amor eorum ad Christum præparant ad Spiritum Sanctum? Videtur, quod Non, quia dilectio, qua diligimus Deũ, est per Spiritũ S. Ro. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordib. nostris,* &c. Obedientia aũt est nobis à Spiritu S. Rom. 8. *Qui Spiritu Dei aguntur.* Et in Ps. 118. *Viam mandatorum tuorum cucurri,* &c. Sed posset aliquis dicere, quod per dilectionem Filij præmeremur Spiritum Sanctum, quo habito, amamus patrem. Sed huic repugnat, quia idem est amor Patris & Filij. Et ideo aliter dicendum est, quod hoc est in donis Dei, vt qui bene vtitur dono sibi concesso, amplioris gratiæ & doni acceptionem mereatur, & qui malevtitur, hoc ipsum quod accepit, auferatur ab eo. Nam Matt. 25. Seruo pigro ablatum est talentum, quod acceperat à domino suo: quia non bene vsus eo fuit, & datum est ei, qui acceperat quinque, cũ quibus lucratus fuerat alia quinque. Sic ergo est & de dono Spiritus Sancti. Nullus n. potest Deum diligere, nisi habeat Spiritum Sanctum. Non n. nos præuenimus gratiam Dei, sed ipsa præuenit nos. Ipse enim *prior dilexit nos,* 1. Ioan. 3. & ideo dicendum, quod Apostoli primo quidem receperunt Spiritum Sanctũ, vt diligerent Deum & obedirent mandatis eius; sed necesse erat ad hoc, vt ampliori plenitudine Spiritum Sanctum reciperent, quod bene vterentur diligendo & obediendo, dono Spiritus S. prius

accepto. Et secundum hoc est sensus. (*Si diligitis me.*) per Spiritum Sanctum, quem habetis, & obeditis mandatis meis, recipiet s Spiritum Sanctum, quem habetis in amplioni plenitudine.

2. *Alia præparatio* necessaria erat ex parte Christi. Et quantum ad hoc d. (*Ego rogabo Patrem*, &c.) Vbi sciendum est, quod Dominus noster Iesus Christus in quantum homo mediator est Dei & hominum, 1. Tim. 2. Vnde inquantum est homo accedens ad Deum, impetrat nobis dona cœlestia, & veniens ad nos eleuat nos, & reducit ad Deum: Quia ergo iam ad nos venerat, & dando nobis mã data Dei reducit credentes ad ipsum, restabat vt rediret ad patrem, & impetraret dona spiritualia. Hebr. 6. *Accedens per semetipsum*, &c. Et hoc facit rogando patrem. Et hoc est, quod dicit: *Ego rogabo Patrem*, &c.] Ephes. 5. *Ascendens in altum*. Sed attende, quod idem est, qui rogat, vt detur, & qui dat paraclitum. Rogat inquantum homo, dat inquãtum Deus. Dicit autem: *Et rogabo*) vt eorum repellat tristitiam de suo recessu, quoniam ipsius recessus est ratio, vt acciperent Spiritum Sanctum.

De II. Ponitur Spiritus Sancti promissio. Sed attende, quod hoc nomen paraclitus est Græcum, & significat consolatorem, cum sit spiritus amoris; amor autem facit spiritualem consolationem & gaudium. Gal. 5. *Fructus spiritus, charitas, gaudium*, &c. ipse est interpellator, &c. Rom. 8. *Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus*, &c. Hoc (*Alium*) designat distinctionem personalem in diuinis contra Sabellium. Sed obiicitur, quia hoc quod dicitur, para-

paraclitus importat actionem Spiritus Sancti. Ergo in hoc, quod dixit, (*Alium paraclitum.*) Videtur designare aliam naturam. Nam alietas operationis designat alietatem naturæ. Est ergo Spiritus Sanctus alterius naturæ à filio. *Responsio*, Spiritus Sanctus est consolator & aduocatus, & Filius similiter. Quod enim filius sit aduocatus, 1. Ioan. 1. *Aduocatum habemus apud Patrem*: quod consolator. Isai. 61. *Spiritus Domini misit me, &c. vt ponerem consolationem*, &c. Tamen alia, & alia ratione est consolator & aduocatus, Filius & Spiritus Sanctus, si accipiamus per appropriationem personarum. Nam Christus dicitur aduocatus, inquantum secundum quod homo interpellat pro nobis ad patrem. Spiritus autem Sanctus inquantum nos postulare facit. Item Spiritus Sanctus dicitur consolator inquantum est amor formaliter. Filius vero inquantum est verbum. Et hoc dupliciter. Quia per doctrinam, & inquantum ipse Filius, dat Spiritum Sanctum, & intendit amorem in cordibus nostris. Sic ergo *alium*) non designat alietatem naturæ in Filio & Spiritu Sancto, sed designat alium modum, quo vterq; est consolator & aduocatus.

PARS II.

De promissione Sancti Spiritus.

PRimo quoad ipsam dationem. *Secundo*, quoad ipsum donum. *Tertio* quoad recipientes donum. Sed donatio est vera, quia perpetua: vnde dicit; *Vt maneat*, &c.) Alicui enim datur aliquid ad tem-

pus tantum, & hæc non est vera donatio. Sed tunc est vera, quando datur ad semper habendum: & ideo Spiritus Sanctus vere datur, quia *vt maneat cũ eis in æternum*,] hic quidem illustrans, & docens, & suggerens; post ad videndam speciem introducẽs. 1. Reg. 16. *Directus spiritus Domini in Dauid*, &c. Iudas autem licet acceperit eum, non tamen semper cum ipso mansit; quia non accepit, vt maneret cũ ipso in æternum, sed tantum secundum præsentem iustitiam.

Secundum Chrys. autem dici potest, quod Dominus hęc dicit ad excludendum carnalem quandam suspicionem discipulorum. Possent enim suspicari, quod ille paraclitus eis datus postmodum per passionem ab eis recederet, sicut ipse, & hoc excludit, dicens: *vt maneat*, &c.] q.d. non patietur morte vt ego, nec à vobis recedet. Sed contra sup. 1. hoc dictũ est Ioanni Bapt. *Super quem videritis spiritum descendere & manere, hic est, qui baptizat*. Ex quo videtur proprium Christi: vt Spiritus Sanctus semper maneat cum ipso, quod non est verum, si cum discipulis manet in æternum. *Responsio* Chrysostomi, dicendum, quod Spiritus Sanctus dicitur in nobis manere per dona sua. Donorum autem Spiritus Sancti quædam sunt necessaria ad salutem. Et hæc sunt communia omnibus Sanctis, & semper in nobis manent, vt est *charitas, quæ nunquam excidit*, 1. Corinth. 13. Quia etiam in futuro erit. Quædam autem non sunt de necessitate salutis, sed dantur fidelibus ad manifestationem spiritus. 1. Corinth. 15. *Vnicuique datur manifestatio spiritus*,

ſpiritus, &c. Sic ergo quantum ad prima dona, Spiritus Sanctus manet cum diſcipulis, & Sanctis in æternum. Sed quantum ad ſecunda dona, ſic eſt propriũ Chriſto, vt maneat cum eo ſemper, quia ſemper in plenitudine poteſtatis ſuæ habet, vt poſſit miracula facere, & prophetare, &c. ſed nõ ſic eſt de aliis, quia vt dicit Grego. Spiritus Prophetarum non ſunt Prophetis ſubiecti.

Donum autem eſt excellentiſsimum, quia *Spiritus veritatis.*] Spiritũ quem dixit, vt oſtendat naturæ ſubtilitatẽ. Spiritus enim dicitur aliquid occultum & inuiſibile. Vnde quod inuiſibile eſt, ſpiritus dici conſueuit. Sic & Spiritus Sanctus occultus eſt & inuiſibilis. Ioan. 3. *Spiritus vbi vult, ſpirat, & vo.* &c. Item vt oſtẽdat eius virtutem, quia mouet nos ad bene agendum & operandum. Spiritus enim impulſionem quandã inſinuat: vnde & ventum ſpiritum appellamus. Romanor. 8. *Qui ſpiritu Dei aguntur.* Pſalm. 142. *Spiritus tuus bonus deducet me*, &c.

Addit autem *veritatis*,) quia à veritate procedit, & veritatẽ dicit. Spiritus enim Sanctus nihil aliud eſt, quam amor. Quando ergo quis impellitur ad amandum terrena & mundum, tunc impellitur à ſpiritu mundi. 1. Cor. 2. *Nos autem non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed Spiritum qui ex Deo eſt.* Quando vero impellitur ad opera carnis, tunc non impellitur à Spiritu Sancto. Ezechiel. 13. *Væ Prophetis inſipientibus*, &cæt. Sed iſte ſpiritus ducit ad cognitionem veritatis, quia procedit à veritate, quæ dicit Ioann. 14. *Ego ſum via, & veritas*, &c. Nam ſicut in no-

in nobis ex veritate concepta, & considerata, sequitur amor ipsius veritatis; ita in Deo concepta veritate, quæ est Filius, procedit amor. Et sicut ab ipsa procedit, ita in eius cognitionem ducit. Ioan. 17. *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet,* & ideo dicit Ambrosius, quod omne verum à quocunque ducatur, à Spiritu Sancto est. 1. Cor. 12. *Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu Sancto.* Ioan. 15. *Cum venerit paraclitus, quem ego mittam, &c.* Manifestare autem veritatem conuenit proprietati Spiritus Sancti. Est enim amor, qui facit secretorum reuelationem. Ioan. 15. *Vos autem dixi amicos, quia omnia &c.* Iob 37. *Annunciat de ea,* scilicet veritate amico suo.

PARS III.

Quibus detur, negeturq; S. Spiritus.

RECipiunt autem Spiritum Sanctum credentes. Et quoad hoc dicit: *Quem mundus non potest accipere.*] Et *primo* ostendit, qui sunt, quibus non datur. *Secundo* ostendit, quibus datur.

De I. duo. *Primo* autem ostendit, quod non datur mundo. *Secundo* autem assignat causam, quare non detur. I. *Quem mundus non potest accipere.*] Mũdum hic mundi dilectores vocat Dominus, hi quidem quamdiu mundum diligunt, Spiritum Sanctum nõ possunt accipere, est enim amor Dei. Nõ potest autem quis finali dilectione Deum & mundum diligere. 1. Ioan. 2. *Si quis diligit mundum,* &c. Nam Gregorius dicit 5. Moralium cap. 20. *Spiritus Sanctus*

Sanctus omne quod repleuerit ad desiderandum inuisibilia accendit. Et quoniam mundana corda sola visibilia diligunt, hunc mundus non accipit; quia ad diligenda visibilia non assurgit. Seculares etenim mẽtes quanto se foras per desideria dilatant; tanto ad receptionem illius sinum cordis angustant. Sapientiæ primo: *Spiritus Sanctus disciplinæ effugiet fictum.*

II. *Quia non videt eum,* &c.] Nam dona spiritualia non accipiuntur niti desiderata. Sap. 6. *Præoccupat,* scilicet diuina sapientia *eos,* &c. nec desiderantur nisi aliqualiter cognita. Quod autem non cognoscantur, ex duobus contingit. *Primo* quidem ex hoc, quod homo non ponit intentionem suam ad eorum cognitionem. *Secundo* vero, quia quis non potest esse capax illius cognitionis, hoc autẽ mundani non habent. Nam primo non intendũt ad ea desideranda. Et quoad hoc dicit: *Quia non videt eum,*] id est, non ponit intentionem suam ad eũ cognoscendum. Ps. 16. *Oculos suos statuerunt declinare,* &c. Item non potest ea cognoscere: Vnde dicit: *Nescit eum.*] Nam vt Augustinus dicit, non habet inuisibiles oculos mundana dilectio: per quos videri Spiritus Sanctus nisi inuisibiliter non potest. 1. Corinth. 2. *Animalis homo non percipit ea,* &c. Sicut lingua infecta non sentit bonum saporem propter corruptionem humoris; sic anima infecta à corruptione mundi, cœlestium dulcedinem non gustat.

Vel secundum Chrysostomum dico quod (*alium paraclitum dabit vobis, Spiritum veritatis,*) sed hic

hic non assumet carnem, (*quia mundus non videt eum, nec scit eum*,) id est, non accipiet eum; sed solum vos.

De II. Ostendit *primo*, quibus datur Spiritus S. *Secundo*, rationem assignat. Datur autem fidelibus vnde dicit, (*vos autem*) qui mouemini à Spiritu Sancto, (*cognoscetis eum.*) 1. Corinth. 2. *Nos autem non spiritum huius mundi accepimus*, &c. Et hoc ideo: quia mundum contemnitis. 2. Corinth. 4. *Non contemplantibus nobis quæ videntur*, &c Ratio autem huius, (*quia apud vos manebit.*) Vbi primo nota Spiritus Sancti ad Apostolos familiaritatem, *quia apud vos manebit*,) id est ad vtilitatem vestram. Psalm. 142. *Spiritus deducet me in viam rectam.* Sap. 12. *O quam bonus spiritus tuus*, &c. Secundo quandam eius intimam inhabitationem: quia *in nobis erit*,) id est, in intimo cordis nostri. Ezech. 33. *Et spiritum nouum.*

PARS IV.

De Christi reditu ad afferendam Consolationem.

IAm Dominus promisit Spiritum Sanctum consolatorem. Sed quia Apostoli non multum ad notitiam Spiritus Sancti conscenderant, & ad Christi præsentiam valde detinebantur, huiusmodi consolatio eis parua videbatur. Sed *Primo* manifestat eis suum reditum. *Secundo* manifestat redeundi modum.

De I. duo. *Primo* ostendit necessitatem redeũdi. *Secundo*,

Secundo promittit reditum. I. Necessitas autem redeundi est, vt discipuli orphani non remaneant. Et hoc est, quod dicit: *Non vos relinquam orphanos.*] Orphani n. in Græco pupilli sunt in Latino, & dicuntur hi paruuli patre carentes: secundum illud Thren. vlt. *Pupilli facti sumus absque patre*, &c. Considerandum est autem, quod homo potest habere triplicem, sc. patrem originis, Hebr. 12. *Patres quidē habuimus carnis nostræ*, &c. Item prauæ imitationis Ioan. 8. *Vos ex patre diabolo estis.* Item gratuitæ adoptionis. Rom. 8. *Accepistis spiritum adoptionis*, &cæt. Sed eos qui imitantur patrem diabolum, Deus non adoptat in filios: quia non est conuentio lucis ad tenebras. 2. Corinth. 6. Similiter nec illos qui nimium afficiuntur carnaliter ad parentes: quia Matth. 20. *Qui amat patrem suum aut matrem suam plus quam me, non est me dignus.* Qui ergo fuerit orphanus, id est, destitutus affectu peccati, & deserens affectum carnalem ad parentes, illum Deus sibi adoptat in filium. Psalm. 26. *Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me.* Multo autem magis qui derelinquit eos. Psalmo 44. *Obliuiscere populum tuum*, &cæt.

NOTA, Christus exhibet se discipulis suis vt patrem, quamuis hoc nomen *pater* personaliter acceptum, sit proprium personæ patris: essentialiter tamen acceptum competit toti Trinitati. Vnde Ioann. 13. dicit eis: *Filioli mei adhuc modicum vobiscum sum.*

II. Aduentum suum promittit eis dicens: *Veniā ad vos.*]

ad vos.] Venerat iam Christus ad eos, carnem assumendo. 1. Timoth. 1. *Christus Iesus in hunc mundum*, &c. Restabat ergo triplex aduentus eius, quorum duo sunt corporales. *Vnus*, sc. post resurrectionem, & ante ascensionem, quando scil. recedens ab eis per mortem, post resurrectionem venit Iesus, *& stetit in medio discipulorum*, Ioan. 20. *Alius* erit in fine mundi. De quo Act. 1. *Quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum, ita veniet.* Lucæ 21. *Videbunt Filium hominis venientem*, &c. Sed *tertius* est spiritualis & inuisibilis, quando scilicet venit ad fideles suos per gratiam in vita, vel in morte. Iob 9. *Si venerit ad me, non videbo.* Dicit ergo (*Veniam ad vos.*] Post resurrectionem, quantum ad primum aduentum. Ioan. 16. *Iterum autem videbo vos.* Item in fine mundi. Isai 3. *Dominus ad iudicium veniet*, &cæt. Item in morte ad suscipiendum vos ad me, Ioann. 14. *Veniam ad vos, & tollam vos ad meipsum.* Item, *veniam ad vos,*] spiritualiter visitando. *Ad eum veniemus*, &c.

De II. Exponit visitationis modum, ostendens hanc visitationem Apostolis singulariter exhibēdam. Et quia possent credere, quod adhuc ad eos rediret mortalis existens; Ideo consequenter excludit hoc, dicens: *Adhuc modicum*, &c.] Vt primo exponamus de reditu post resurrectionem. Tunc est sensus: *Adhuc modicum,*) id est, modicum tempus vobiscum sum in hac carne mortali, & tunc crucifigar: sed post, *mundus iam me non videt*, &cæt.) Et hoc, quia post resurrectionem non omnibus manifestauit se, sed testibus præordinatis à Deo, scilicet discipulis suis. Actorum 1. Et ideo dicit:

Vos

Vos autem videbitis me,]scil. in corpore glorificato & immortali. Rationem horum assignat dicēs: (*Quia ego viuo, & vos viuetis.*) Vbi remouet dubitationem. Possent enim discipuli dicere: Quomodo videbimus te, qui morieris, & nos etiam moriemur tecum. Et ideo dicit; quod hoc non erit ita, quia *ego viuo,*) id est, viuam post resurrectionem. Apoc. 1. *Fui mortuus, & ecce sum viuens,* &c. (*Et vos viuetis,*) quia non occidemini modo mecum. Ioan. 18. *Si me quaritis, sinite hos abire,* vel, (*Ego viuo,*) per resurrectionem. *Et vos viuetis,*) id est, gaudebitis inde, quia gauisi sunt discipuli, viso Domino. Hoc modo accipitur viuere, Gen. 41. *Cum audisset Iacob, quod Ioseph regnaret in terrâ Aegypti, revixit spiritus eius,* scil. propter gaudium.

Sed contra hanc expositionem obiicit August. Quia ex hoc quod Dominus dicit: *Adhuc modicum, & mundus me iam non videt,*]sequitur quod homines mundi nunquam sint eum visuri, quod est falsum, quia in iudicio videbunt eum Secundum illud Apoc. 1. *Videbit eum omnis oculus.* Ad quod posset dici, quod verum est, quod homines mundi: adhuc modicum mundus non videbit eum in ista carne mortali, & propter hoc August. exponit hoc: (*Adhuc modicum,*) referens âd secundum aduentum, in quo veniet ad iudicandum. Et dicitur istud tēpus *modicum,* respectu ad æternitatem. *Nam mille anni ante oculos tuos quasi dies hesterna,* &cæt. Et hoc modo Apostolus Heb. 12. vocat istud tempus modicum, exponens illud Agg. 2. *Adhuc modicum, & ego mouebo cœlum & terram,* &c. Et mundus me iam

non videt, quia vlterius post iudicium homines mundi amatores & praui, eum non videbunt eũtes in ignem æternum. Vnde Isai. 26. secundum aliam literam dicitur: *Tollatur impius, ne videat gloriã Dei.* (*Vos autem*) *qui secuti estis me, & permansistis mecum in tentationibus meis.* (*Videbitis me,*) in æternitate perpetua. Isai. 30. *Regem in decore suo videbunt.* 1. Thessal. 2. *Semper cum Domino erimus*; & hoc ideo, quia *viuo, & vos viuetis*, &c.] q. d. Sicut ego habeo vitam gloriosam in anima & in corpore, ita & vos. 1. Cor. 15. *Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.* Et hoc ideo dicit, quia vita nostra gloriosa, creatur ex vita gloriosa Christi. 1. Cor. 15. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur.* Sed de se dicit in præsenti: *viuo,*) quia sua resurrectio differenda non erat post mortem eius: sed statim secutura, secundum illud Psalm. 107. *Exurgam diluculo:* quia vt dicitur in Psal. 15. *Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* Sed de discipulis dicit: *Viuetis,*) in futuro, quia resurrectio corporum eorum differenda erat vsque in finem mundi, secundum illud Isa. 26. *Vident mortui tui, interfecti mei resurgent.*

PARS

PARS V.

De fructu ex Domini reditu & visitatione.

HIc est cognitio eorum, quæ Apostoli ignorabant: vt enim supra dictum est, Petrus ignorabat, quo Christus iret. Vnde dicebat: *Domine quo vadis?* Etiam Thomas hoc ignorabat, & vitam per quam iret, vnde dicebat: *Nescimus, quo vadis, & quo*, &c. Philippus autem Patrem ignorabat, vnde petebat dicens: *Domine ostende nobis Patrem*, &c. Quæ quidem causabantur ex ignorantia vnius rei, scil. quod ignorabant, quomodo Pater in Filio, & Filius in Patre: vnde & Philippo dixit: *Non credis, quia ego in Patre, & Pater in me est?* Huius ergo notitiam promittit eis Dominus dicens hic: *In illa die vos cognoscetis: quia ego in Patre*, &c.] Ex quo omnis dubitatio à cordibus discipulorum excluditur. Potest autem exponi de aduentu tempore resurrectionis, & de aduentu ad iudicium. Sed distinguenda est duplex cognitio mysteriorum diuinitatis. Vna est imperfecta quæ habetur per fidem. Alia perfecta quæ habetur per speciem. De quibus dicitur 1. Corint. 13. *Videmus nunc per speculum in ænigmate*, quantum ad primum. *Tunc autem facie ad faciem*, quantum ad secundum.

In illa die,] post resurrectionem meam, (*cognoscetis: quia ego sum in Patre.*) Et hoc cognitione fidei, quia tunc videntes eum resurrexisse, & esse cũ eis, certissimam fidem de eo habuerũt, præcipue qui acceperunt Spiritum Sanctum, qui omnia eos do-

cebat, vel (*in illa die*) vltimæ resurrectionis in iudicio *cognoscetis*,) scil. manifeste per speciem. 1. Corin. 13. *Tunc cognoscam sicut & cognitus sum.* Sed quid cognoscent? duo quæ dicit supra. Vnum scil. quod *Pater in me manens facit opera.* Et quantum ad hoc dicit: *Quia ego sum in Patre meo,*] scil. per consubstãtialitatem naturæ. Aliud, quod dicit se facturum opera per discipulos dicens: *Qui credit in me, opera quæ ego facio,* &c. Et quantum ad hoc dicit: *Et vos in me, & ego in vobis.*]

NOTA: Quia hic Dominus videtur similem habitudinem ponere sui ad patrem, & discipulorum ad ipsum; volebant Arriani, quod, sicut discipuli sunt minores Christo, & non consubstantiales ei: ita esset filius minor patre, & alterius substãtiæ ab ipso. Dicendum est, hoc, (*Ego sum in Patre meo,*) dicitur per consubstantialitatem naturæ. Io. 10. *Ego & Pater vnum sumus,* & Ioan. 1. *Verbum erat apud Deum.*

Hoc, *Et vos in me*, &c.] Intelligitur dupliciter: *Vno modo*, quod discipuli sunt in Christo. Nam illud quod protegitur ab aliquo, dicitur esse in eo, sicut contentum in continente. Et hoc modo dicitur, quod in Rege sunt ea, quæ sunt in regno. Vt dicitur, Act. 17. *In ipso viuimus, mouemur, & sumus.* (*Et ego sum in vobis*,) manendo interius, & operando, & inhabitando interius per gratiam. Ephes. 3. *Habitare Christum per fidem in cordibus,* &c. 2. Corinth. 13. *An experimentum eius quæritis*, &c. 2. *Alio modo* secũdum Hilarium: *Vos in me,*) supple, in me eritis per naturam vestram, quam assumsi, assumendo eam natu-

naturam noſtram, aſſumſit nos omnes. Hebr. 2. *Nuſquam enim Angelos apprehendit*, &c. (*Et ego ſum in vobis*) per mei ſacramenti ſumtionem: quia qui ſumit corpus Chriſti, Chriſtus eſt in eo, Ioann. 6. *Qui manducat carnem meam.* Alio modo: *Vos in me, & ego in vobis,*]ſupple, ſumus per mutuam dilectionem, quia hoc dicitur 1. Ioann. 4. *Deus charitas eſt, & qui manet in charitate*, &c. Et hæc vobis ignota erant, ſed tamen in illa die ea cognoſcetis.

PARS VI.

De ratione, cur Dominus viſitaturus ſit ſuos.

DVplex eſt ratio, quare à fidelibus Dominus videatur, & non à mundo. *Prima* eſt vera eorum dilectio ad Deum. *Secunda* vero dilectio Dei ad eos.

De I. *Qui habet mandata mea, & ſeruat*, &c.] Vbi notandum eſt, quod illa eſt vera dilectio, quæ ſe prodit, & probat in opere. Nam per exhibitionē operis dilectio manifeſtatur. Cum enim diligere aliquem ſit velle ei bonum, & deſiderare, quæ ipſe vult; non videtur vere diligere, qui non facit voluntatem amati, nec exequitur, quæ ſcit eum velle. Qui ergo non facit voluntatem Dei, non videtur eum vere diligere; & ideo dicit: *Qui habet mandata mea, & ſeruat ea, ille eſt, qui diligit me,*]i. qui habet veram dilectionem ad me.

Sed nota, quod aliquis habet mandata Dei. *Primo* quidem in corde per memoriam, & ignem meditationum. Pſalm. 118. *In corde meo abſcondi eloquia*

tua, vt non peccem tibi. Sed hoc non sufficit, nisi seruet in opere. Psalm. 109. *Intellectus bonus omnibus facientibus eum.* 2. Quidam vero habent in ore docendo, & exhortando, Psal. 118. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua.* Et hi etiam debent ea seruare in opere: *Quia qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum.* Matt. 6. Vnde vituperantur à Deo illi, qui dicunt, & non faciunt. Matthæi 23. 3. Quidam autem habent in aure, ea libenter & diligenter audiendo. Ioann. 8. *Qui est ex Deo, verba Dei audit,* &c. Nec hoc sufficit nisi seruent, quia *non auditores legis, sed factores iustificabuntur.* Rom. 2. Ioa. 16. *Operamini non cibum qui perit,* &c. Ergo qui sic habet mandata Dei, aliqualiter seruat ea. Sed adhuc imponitur ei, vt seruet perseuerando. Vnde dicit Aug. *Qui habet in memoria, & seruat in vita: qui habet in sermonibus, & seruat in moribus: qui habet audiendo, & seruat faciendo: qui habet faciendo, & seruat perseuerando ipse est, qui diligit me.*

De II. *Qui autem diligit me, diligetur,* &c. Sed hoc in primo aspectu videtur absurdum. Nunquid n. Deus diligit nos, quia diligemus eum? Absit. Dicitur enim 1. Ioa. 3. *Non quasi dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos:* & ideo dicendū, quod intellectū huius habemus ex his, quæ dicta sunt supr. *Qui habet mandata mea, & seruat,* &c.] Non n. ibi dicitur, quod ideo diligit, quia seruat mandata; sed quia diligit, ideò mandata implet: & hoc modo dicendū est hic, quòd ideo quis diligit Christū, quia diligitur à Patre, & nō ideo diligitur, quia diligit. Diligim⁹ ergo Filiū, qa Pater diligit nos. Habet n.

hoc

hoc verus amor, vt amatos ad amantis dilectionē trahat, Hiere. 31. *In charitate perpetua dilexi te*, &c.

Sed quia amor Patris nō est sine amore Filij, cū idem sit amor vtriusque, quæcunq; n. Pater facit, hæc & Filius similiter facit. Ioa. 5. ideo subdit: *Et ego diligam eum.*]Sed cum Pater & Filius omnia diligant ab æterno, quare dicit, *diligam*) in futuro?

Dicendum est ergo, quod dilectio considerata prout est in diuina voluntate; sic est ęterna; sed cōsiderata secundū quod manifestatur in executione operis & effectus, est temporalis, & iō est sensus: *Et ego diligā eum,*) i. effectum dilectionis ostendam, quia, scil. (*manifestabo ei meipsum,*) quia ad hoc diligam, vt manifestem.

Sciendum est autem, quod dilectio alicuius ad aliquem, aliquando est secundū quid, aliquando simpliciter. *Secundum quid* quidem, quando vult ei aliquod bonum particulare. *Simpliciter* autē, quando vult ei omne bonum. 1. Deus aūt omnia causata diligit secundum quid, quia omni creaturæ, vult aliquod bonū, ēt ipsis dæmonib. vt s. viuant, & intelligant & sint, quæ sunt quædā bona. 2. Simpliciter aūt diligit illos, quibus vult omne bonū, sc. vt habeant ipsum Deum, quē habere, est habere veritatem, quia Deus veritas est. Sed veritas tunc habetur, quando cognoscitur. Illos ergo vere & simpliciter diligit, quib. manifestat seipsum, qui est veritas. Et in hoc est, quod dicit: (*manifestabo ei meips.*) sc. in futuro per gloriam, quod est vltimus futuræ beatitudinis effectus. Iob 37. *Annunciat de ea amico suo*, &c. Sap. 6. *Præoccupat eos, qui se concupiscunt.*

Sed posset quis dicere: Nunquid Pater non manifestabit se? Imo & Pater & Filius. Nam Filius, & Patrem simul & se manifestat, cum sit verbum eius. Matth. 11. *Neque Patrem quis nouit nisi Filius*, &c. Et tamen si interim filius manifestat se alicui aliquo modo, hoc est signum diuinæ dilectionis. Vnde & hæc potest esse ratio, quare mundus eum nō videbit, quia sc. non manifestabit eis seipsum, & hoc quia non diligit eum.

FERIA II. PENTECOSTES.

Sic Deus dilexit mundum. Ioan. 3.

SCOPVS. Dominus assignarat causam spiritualis regenerationis, quantum ad descensum Filij, & exaltationem Filij hominis, & posuit fructum, sc. vitam æternam. Qui quidem fructus incredibilis videbatur hominibus, habentibus necessitatem moriendi; & ideo Dominus hoc manifestat. Et probat magnitudinem fructus ex magnitudine diuini amoris.

PARTITIO.

I. *De amoris diuini magnitudine.*
II. *Quo modo venit Dominus iudicare fideles.*
III. *De iudicio contra infideles.*
IV. *De iudiciarij signi conuenientia.*

PARS I.

De amoris diuini magnitudine.

I. NO-

I. NOTA: Omnium bonorum nostrorum causa est Dominus, & diuinus amor. Amare n. proprie est velle alicui bonum. Cum ergo voluntas Dei sit causa rerum, ex hoc prouenit nobis bonum: quia Deus amat nos. 1. Et quidem amor Dei est causa boni Naturæ. Sap. 11. *Diligis omnia quæ sunt*, &c. Item 2. est causa boni gratiæ, Hiere. 31. *In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te*, &c. sc. per gratiam. 3. Sed quod sit etiam dator boni Gloriæ, p-cedit ex magna charitate.

Et ideo ostendit hic, hanc Dei charitatem esse maximam ex quatuor. *Primo* namque ex persona amantis. Quia Deus est, qui diligit, & immense: & ideo dicit: *Sic Deus dilexit*,) Deut. 33. *Dilexit populos, omnes sancti*, &c. *Secundo* ex conditione amati. Quia homo est, qui diligitur, mundanus, sc. corporeus, i. in peccatis existens, Ro. 5. *Commendat Deus suam charitatem in nobis, quoniam cum adhuc inimici essemus*, &c. Et ideo dicit: *Mundum.*] *Tertio*, ex magnitudine munerum. Nam dilectio ostēditur per donum: quia (vt dicit Gregor. in hom. Pent.) *Probatio dilectionis exhibitio operis est.* Deus autem maximum donum nobis dedit, quia Filium suum Vnigenitum: ideo dicit: *Vt Filium suum Vnigenitum daret*,] Roma. 8. *Proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnib.* &c. Et dicit (*suum*,) id est Filium naturalem, sibi consubstantialem, non adoptiuum, de quibus Psalm. 81. *Ego dixi dij estis.*

Per hoc patet falsitas Arrij. Quia si Filius Dei esset creatura, (vt ipse dicebat,) non posset in eo ostendi immensitas diuini amoris, per susceptio-

nem infinitæ bonitatis; quam nulla creatura recipere potest. Dicit etiam *Vnigenitum*,) vt ostendat, Deũ nõ diuisum amorem habere ad plures filios; sed totum in Filio, quem dedit ad comprobandum immensitatem sui amoris, Ioann. 5. *Pater diligit Filium, & omnia demonstrat ei.*

Quarto, ex fructus magnitudine, quia per eum habemus vitam æternam. Vnde dicit: *Vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam,*) quam acquisiuit nobis per mortem crucis.

II. *Quæris:* Nunquid ad hoc dedit eum, vt moreretur in cruce? *Respondeo.* Dedit quidem eum ad mortem crucis, inquantum dedit voluntatem patiendi in ea, & hoc dupliciter. *Primo:* Quia inquãtum Filius Dei, ab æterno habuit voluntatem assumendi carnem, & patiendi pro nobis, & hãc voluntatem habuit à Patre. *Secundo* vero: Quia animę Christi inspirata est à Deo voluntas patiendi. *Nota* autem, quod Dominus supra loquens de descensu, qui competit Christo secundum diuinitatem, nominauit eum Filium Dei, & hoc est ratione vnius Suppositi in duabus naturis, sicut supra dictũ est. Et ideo diuina possunt prædicari de Supposito humanæ naturæ, & humana de Supposito diuinæ; non tamen secundum eandem naturam: sed diuina, secundum diuinam, & humana, secundum humanam. Specialis autem causa, quare hic nominauit eum Filium Dei, est, quia ipse proposuit donũ istud in signum diuini amoris, per quem prouenit nobis fructus vitæ æternæ. Tali ergo nomine nominandus erat, cui competeret indicare virtutem facti-

factiuam vitæ æternæ: quæ non est in Christo, in quantum filius hominis; sed inquantum Filius Dei, Ioan. vlt. *Hic est verus Deus, & vita æterna.* Ioan. 1. *In ipso vita erat.*

Sed nota, quod dicit, *non pereat.*] Perire namque dicitur aliquid, quod impeditur, ne perueniat ad finem, ad quem ordinatur. Homo autem ordinatur ad finem, qui est vita æterna; & quamdiu peccat, auertit se ab ipso fine. Et licet, dum viuit, omnino non pereat, ita vt non possit restaurari; tamē quando moritur in peccato, tunc perit omnino. Ps. 1. *Iter impiorum peribit.*

In hoc autem quod dicit: *Habeat vitam æternam*] indicatur diuini amoris immensitas: nam dando vitam æternam, dat seipsum. Cum vita æterna nihil aliud sit, quam frui Deo. Dare autem seipsum, magni amoris est indicium, Ephesior. 2. *Deus autem, qui diues est in misericordia, conuiuificauit nos in Christo,* &cæt. id est, fecit nos habere vitam æternam.

PARS II.

Quomodo venit Dominus iudicare fideles.

IN veteri enim lege promittebatur, quod Dominus esset venturus ad iudicandum. Isa. 3. *Dominus ad iudicium veniet,* &c. Vnde posset quis dicere: Non venit Filius Dei, vt det vitam æternam, sed vt iudicet mundum. Et ideo hoc excludens Dominus, *Primo,* ostendit se non venisse ad iudicandum. *Secundo* probat idem.

Dei-

De I. *Non misit Deus Filium suum,*) sc. quantum ad primum aduentum, *vt iudicet mundum, sed vt saluetur,*] Simile Ioan. 12. *Non enim veni, vt iudicem mundum,* &c. Salus autem hominis est, vt perueniat ad Deum, Psal. 61. *In Deo salutare meum.* Peruenire autem ad Deum, est consequi vitam æternam; vnde idem est saluari, quod habere vitam æternam.

Nec debent homines esse pigri, & abutétes Dei misericordia propter hoc, quod dicit: *Non veni, vt iudicem,* &c. licentiã sibi indulgere peccandi: quia, etsi in primo aduentu non venerit ad iudicandũ, sed ad dimittendum; in secundo tamen veniet ad iudicandum, sed non ad dimittendum, vt Chrys. dicit, Ps. 74. *Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo,* &c. Contra est, quod dicitur Ioan. 9. *In iudicium ego veni.* Sed Dico: Duplex est iudicium. Vnum est discretionis, & ad hoc venit Filius Dei in primo aduentu, quia eo veniẽte homines discreti sunt, quidam per cæcitatem, quidam per lumen gratiæ. Aliud est condemnationis, & in hoc, quantum de se non venit.

De II. Hic probat, quæ dixerat, quasi per locũ à diuisione, hoc modo. Quicunque iudicabitur, aut erit fidelis, aut infidelis: sed non veni ad iudicandum infideles, quia iam iudicati sunt: ergo à principio non misit Deus Filium suum, vt iudicet mundum. *Primo* ergo ostendit, quod fideles non iudicantur: *Secundo,* quod nec infideles, ibi: *Qui autem non credit.*] I. *Non veni, vt iudicem mundum.*] Non ad iudicandum fideles: Quia, qui *credit in eum, non iudicatur,* scil. iudicio condemnationis, quo nullus credens

credens in eum fide formata iudicatur, Ioan. 5. *In iudicium non venit, sed transiet,* &c. sed iudicabitur iudicio præmiationis, & approbationis. De quo 1. Cor. 4. *Qui autem iudicat me, Dominus est.*

Sed nunquid multi fideles peccatores non damnabuntur? *Respondeo* 1. Hæretici dixerunt, quod nullus fidelis, quantumcunque peccator, damnabitur, sed saluabitur merito fundamenti, scil. fidei, licet aliquam pœnam patiatur. Et erroris sui fundamentum sumunt ex hoc, Apost. 1. Cor. 3. *Fundamentum aliud nemo potest ponere:* & inf. *Si cuiusquam opus arserit, ipse tamen saluus erit, quasi per ignem.* Sed hoc manifeste est contra Gal. 5. *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, &c. Qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* 2. Dico, fundamentum nō est fides informis; sed formata, quæ per charitatem operatur. Et ideo signanter non dicit Dominus, qui credit ei; sed *qui credit in eum,*)id est, qui credēdo, in eum, per charitatem tendit; non iudicatur: & hoc, quia non peccat mortaliter, per quod tollitur fundamentum. 3. Vel secundum Chrys. Omnis qui male agit, non credit. Tit. 1. *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant:* sed qui bene agit. Iac. 2. *Ostende mihi ex operibus fidem tuam*: & talis non iudicatur, & non condemnatur propter infidelitatem.

PARS

PARS III.

De iudicio aduersus infideles.

PRimo ponit suam sententiam. *Secundo*, manifestat eam.

De I. Sciendum est secundum August. quod non dicit Christus: (*Qui non credit*,) iudicatur, sed dicit, (*non iudicatur.*) Quod potest triplicitèr exponi. 1. Secundum August. enim: *Qui non credit, non iudicatur: Quia iam iudicatus est*,] non in re, sed in Dei præscientia, i. iam prægnitus est apud Deum condemnandus, 2. Tim. 2. *Nouit Dominus, qui sunt eius.* 2. Secundum Chrys. *Qui non credit, iam iudicatus est*,] i. hoc ipsum, quod non credit, est sibi ad cõdemnationem, (non credere enim, est non adhærere lumini, quod est esse in tenebris,) & hæc est magna condemnatio. Sap. 17. *Vna catena tenebrarũ*, &c. Tob. 5. *Quale gaudium mihi erit*, &c. 3. Secundũ eundem: *Qui non credit, non iudicatur*,] i. iam condemnatus est, i. iam manifestam causam condemnationis habet. Et simile est, ac si diceretur de aliquo, qui manifestam causam mortis habet, ante etiam, quam feratur sententia mortis contra eum, iam mortuus est.

Vnde Gregorius dicit, quod in iudicio duplex est ordo. Quidam etenim iudicabuntur iudicio discussionis. Illi videlicet, qui habent aliquid condemnationi repugnans, sc. bonum fidei, vt fideles peccatores. Sed infideles, quorum damnatio est manifesta, absq; discussione damnantur, & de i-

de istis dicitur: *Qui non credit iam iud. est.*] Psal. 1. *Non resurgunt impij in iudicio*, scil. discussionis. Sciendum est autem, quod iudicari idem est quod condemnari; condemnari autem est à salute excidere, ad quam vna sola via peruenitur, sc. per nomen Filij Dei, Actor. 4. *Non est aliud nomen datum sub cœlo, in quo nos oporteat saluos fieri.* Psal. 53. *Deus in nomine tuo saluum me fac.* Qui ergo non credunt in Filium Dei, excidunt à salute, & manifesta est in eis causa damnationis.

De II. Hic manifestat Dominus suam sententiã, scil. quod causa condemnationis manifesta est in infidelibus. Et ponit manifestans signum. In signo autem proposito tria facit. *Primo* enim proponit Dei beneficium. *Secundo*, peruersitatem mentis infidelium. *Tertio* peruersitatis causam. I. Manifeste quod qui non credit, iam iudicatus est, apparet ex Dei beneficio: quia (*lux venit in mundum.*] Homines enim erant in tenebris ignorantiæ: quas Deus destruxit, mittens lucem in mundum, vt homines cognoscerent veritatem. Ioan. 8. *Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris.* Luc. 1. *Visitauit nos, oriens ex alto, illuminare his qui in tenebris*, &c. Sed ista venit in mundum lux; quia homo ad eam accedere non poterat. *Nam lucem habitat inaccessibilem, quam nemo hominum*, &c. Apparet etiam ex peruersitate mentis infidelium. (*Qui dilexerunt magis tenebras quam lucem,*) id est, magis voluerunt esse in tenebris ignorantiæ, quam instrui per Christum, Iob 22. *Ipsi fuerunt rebelles lumini.* Isai. 5. *Va qui ponunt lucem tenebras*, &c.

Cuius

Cuius quidem peruersitatis causa est, quia (*erãt enim eorum opera mala*,) quæ à luce dissonant & tenebras quærunt, Rom. 13. *Abiiciamus opera tenebrarum*, i. peccata, quæ tenebras quærunt, 1. Thess. vlt. *Qui dormiunt, nocte dormiunt.* Iob 24. *Oculus adulteri obseruat caliginem.* Ex hoc autem aliquis non credit luci, quòd ei repugnat discedendo. Sed *Quæritur:* Nunquid omnes infideles habent mala opera? Videtur quod non. Nam multi gentiles, secundũ virtutem operati sunt: vt Cato & alij. *Dico* cum Chrysost. Aliud est bene operari ex virtute, aliud ex aptitudine, & dispositione naturali. Nam aliqui ex dispositione naturali bene operantur, quia ex eorum dispositione non inclinantur ad contrarium. Et hoc modo etiam infideles potuerunt bene operari. Sicut quod aliquis caste vixit, quia non impugnabatur à concupiscentia, & sic de aliis. Illi autem ex virtute bene operantur; quia etsi inclinentur ad vitium contrarium; tamen ex rectitudine rationis, & bonitate voluntatis à virtute non declinant: & hoc est proprium fidelium. *Vel dicendũ:* Quod, licet infideles bona facerent, non tamen faciebant propter amorem virtutis; sed propter inanem gloriam. Nec etiam omnia bene operabantur, quia Deo cultum debitum non reddebant.

PARS IV.

De iudiciarij signi conuenientia.

PRimo quidem, quantum ad malos. Secundo, quantum ad bonos.

De I.

De I. *Ideo non dilexerunt lucem, quia erant eorum mala opera.*) Et hoc patet, quia *omnis qui male agit, odit lucem.*) Non autem dicit, egit, sed *agit.*] Quia si quis male egit, tamen pœnitens, & videns se male fecisse, dolet; non odit lucem: sed ad lucem venit. (*Sed omnis qui male agit,*) i. in malo perseuerat, nō dolet, nec ad lucem venit; sed eam odit: non inquantum veritatis quidem est manifestatiua, sed inquantū per eam peccatum hominis manifestatur. Diligit n. malus homo cognoscere lucem & veritatem; sed odit per eam manifestari, Iob 24. *Si subito apparuerit aurora, arbitrantur vmbram mortis,* &c. Et ideo (*non venit ad lucem.*) Et hoc (*vt non arguantur opera eius.*) Nullus enim homo, qui non vult malum deserere, vult reprehendi, sed fugit & odit. Amos 5. *Odio habuerunt corripientem in porta.* Prou. 15. *Non amat pestilens eum, qui se corripit.*

De II. Ostendit idem quantum ad bonos facientes veritatem, i. bona opera. Veritas enim non solum in cogitatione & dictis consistit, sed & in factis (*venit ad lucem.*) Sed nunquid aliquis ante Christum, fecit ita? Videtur quod non. Ille n. facit veritatem, qui non peccat: sed ante Christum *omnes peccauerunt.* Rom. 3. *Respondeo,* secundum Aug. Ille facit veritatem in seipso, cui displicet malum, quod fecit: & relictis tenebris, obseruat se à peccatis: & de præteritis pœnitens, (*venit ad lucem*) ad hoc, vt specialiter (*manifestentur opera eius.*) Sed cōtra: Nullus debet publicare bona, quæ facit, vnde Pharisæi de hoc à Domino reprehenduntur.

Dico, quod licitum est, 1. velle manifestare

opera ſua coram Deo, vt approbentur, ſecundum quod dicitur 2. Cor. 10. *Non enim qui ſeipſum commendat, ille probatus eſt, ſed quem Deus*, &c. & Iob 16. *Ecce in cœlo eſt teſtis*, &c. 2. Velle etiam manifeſtari in ſua conſcientia, vt gaudeat, vt dicitur 2. Cor. 1. *Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ*, &c. 3. Velle autem manifeſtari hominibus ad laudem, vel gloriã propriam, reprehenſibile eſt. Nihilominus tamen ſancti viri bona quæ faciunt, manifeſtari deſiderant hominibus propter honorem Dei, & vtilitatem fidei, Matt. 5. *Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona & glorificent Patrem veſtrum, qui in cœlis eſt*, &c. Sed (*veniunt ad lucem, vt manifeſtentur opera eorum, quoniam in Deo ſunt facta*,) id eſt, ſecũdum mandatum Dei, vel per gratiam Dei. Quicquid enim boni facimus: ſiue vitando peccatum, ſeu pœnitendo de commiſsis, ſiue bona operando, totum eſt à Deo, iuxta illud Iſa. 26. *Omnia opera noſtra operatus es in nobis*, &c.

FERIA III. PENTECOSTES.

Qui non intrat per oſtium, Ioan. 10.

SCOPVS. Poſtquam Dominus oſtendit, quod eius doctrina habeat illuminatiuam virtutem. Hic conſequenter oſtendit, quod habet virtutem viuificatiuam, cum viuificandi modo ac poteſtate, quadam præmiſſa parabola.

PAR-

PARTITIO.

I. Parabolæ ipsius propositio.
II. De Pastore bono.
III. De furis & Pastoris effectu in ouibus.
IV. Necessaria parabolæ expositio.
V. De ostio ac fure.

PARS I.

Parabolæ propositio.

AD intellectum huius primo considerandum est: Quæ sint oues. Hæ sunt fideles Christi, & qui sunt in gratia Dei. Psal. 94. *Nos autem populus eius & oues pascuæ eius.* Ezech. 33. *Vos autem pascua mea homines estis.* Ouile ergo ouium est congregatio fidelis populi. Mich. 2. *Congregabo Iacob totum*, &c.

Ostium autem ouilis aliter accipitur secundū Chrys. & aliter secundum Aug. 1. Nam secundum Chrys. ostium sunt Scripturæ sacræ: secundum illud Coloss. 4. *Orantes simul pro nobis, vt Deus aperiat ostium sermonis.* Ratio, vt Chryso. dicit: *Primo*: Quia per ipsam accessum habemus ad Dei cognitionē. Rom. 1. *Quod autem promiserat Prophetas suos in Scripturis sanctis, de Filio suo*, &c. *Secundo*: Quia sicut ostiū oues custodit, ita Sacra Scriptura conseruat vitam fidelium. Ioan. 5. *Scrutamini Scripturas*, quia vos putatis vitam habere in ipsis. *Tertio*, quia ostium lupos superuenire non permittit; sic S. Scriptura arcet hæreticos à nocumento fidelium. 2. Timot. 3. *Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est*, &cæt. Ille

ergo non intrat per ostium, qui ad docendum populum nõ ingreditur per sacram Scripturam. Vnde Dominus de talibus dicit Isaiæ 2. *Sine causa colunt me, docentes*, &c. Matthæi 3. *Irritum fecistis mandatum Dei.*

Hæc est ergo furis conditio, vt non intret per ostium, sed aliunde. Addit autem, *ascendit.*) Quod & Parabolæ congruit; dum fures non intrantes per ostium, conscendunt parietes, & præcipitant se in ouile. Congruit etiam veritati, quia causa qua re aliqui doceant aliter, quam sapiat sacra Scriptura, præcipue ex superbia prouenit. 1. Timot. 6. *Si quis aliter docet, & non acquiescit sacris sermonibus, superbus est, nihil sciens.* Et quantum ad hoc dicit: *ascendit,*) s. per superbiam. Qui, inquã sic, (*aliunde ascendit, ille fur est,*) rapiendo quod non est suum, (*& latro,*) occidendo quod rapit. Abdiæ 1. *Si fures intrassent ad te*, &c. Et secundum hanc expositionem cõtinuatur ad præcedẽtia hoc modo: quia n. Dominus dixerat: *Si cæci essetis*, &c. possent respondere Iudæi, & dicere: non est ex nostra cæcitate, q, tibi non credimus; sed ex tuo errore, propter quem à te auertimur: & iõ Dominus hoc excludens, vult ostendere, quod non est erroneus, quia intrat per ostium, i. per S. Scripturam, i. docet ea, quæ S. Scriptura continet. Sed contra hoc est, quod Dominus infra exponens, dicit: *Ego sum ostium*, &c. Ex quo videtur, quod per ostium debet intelligi Christus. Ad quod Chryso. dicit, quod in hac parabola Dominus dicit, se esse & ostium & pastorem.

Cum autem ipse diuersimode se vocat, diuersimode

mode dicitur ostium, quia quà se dicit pastorem, oportet, vt aliud sit ostium, quam ipse, quia non est idem pastor & ostium. Nihil autem aliud à Christo conuenientius potest dici ostium, quam Sacra Scriptura, propter rationes prædictas. Conuenienter ergo Sacra Scriptura ostium dicitur.

Secundum Augustinum hic per ostium intelligitur Christus. Et hoc, quia per ipsum intratur. Apoc. 4. *Post hoc vidi ostium magnum*, &c. Quicunque ergo intrat in ouile, oportet, per ostium, sc. Christum intret, & non aliunde. Sed attende: Intrare in ouile competit pastori, & oui: oui quidem, vt ibi conseruetur; pastori autem vt oues conseruet. Si ergo velis intrare sicut ouis, vt ibi conserueris; vel sicut pastor, vt oues conserues; oportet te per Christum intrare in ouile, non aliunde. Sicut Philosophi qui tractauerunt de principalibus virtutibus; & Pharisæi, qui ceremoniales traditiones statuerunt. Sed isti non sunt pastores, neque oues, quia, vt Dominus dicit, *qui non intrat per ostium in ouile ouium*, [scilicet per Christum, *sed aliunde; fur est & latro.*) quia se & alios occidit. Nam Christus est ostium ouilis, i. congregationis fidelium; & non alius. Rom. 5. *Pacem habemus per Christum ad Deum, per quem*, &c. Actor. 4. *Non est aliud nomen sub cœlo datum*, &c.

Et secundum hanc expositionem continuatur ad præcedentia hoc modo. Quia dicebant, se videre sine CHRISTO, secundum quod dixit; *Nunc quia dicitis, videmus peccatum*, &cæt.

Ideo Dominus ostendit hoc esse falsum, quia non intrant per ostium, dicens: *Amen amen dico vobis.*] Sciendum autem, quod, vt qui sicut ouis per ostiū non intrat, non potest conseruari: ita nec qui vt pastor intrat, conseruare potest, nisi per ostium intret, scilicet per Christum, per quod quidem ostiū intrauerunt veri pastores, de quibus Heb. 4. *Nemo sibi assumit honorem*, &c. Mali vero pastores non intrant per ostium, sed per ambitionem, & potentiam sæcularem, & simoniam; & isti sunt fures & latrones. Oseæ 8. *Ipsi regnauerunt, & non ex me principes extiterunt, & non cognoui*, id est, non approbaui. Et dicit: *sed ascendit aliunde*,]quia ostium istud, scilicet Christus, est paruum per humilitatem: Matt. 11. *Discite à me*, &cæt, non possunt intrare, nisi qui Christi humilitatem imitantur. Qui ergo non intrant *per ostium, aliunde ascendunt*, id est superbi sunt, & non imitantur illum, qui, cum Deus esset, factus est homo, & humilitatem suam non recognoscit.

PARS II.

De Pastore bono.

HIc agit de pastore Et *primo* ponit pastoris conditionem. *Secundo* ostendit per signa, quod iste sit pastor.

De I. Conditio autem veri pastoris est, intrare per ostium, i. testimonia sacræ Scripturæ, vnde dicebat Luc. vlt. *Oportet impleri omnia, quæ scripta sunt in lege*, &c. Pastor verus, &c. Hiere. 17. *Ego non sum turba-*

turbatus te pastorem sequens. Eccl. 34. *Sicut pastor,* &c. Sed si Christus intelligatur per ostium, vt August. exponit; sic intrans per ostium, intrat per seipsum. Et hoc est proprium Christi. Nam nullus potest intrare ostium, sc. ad beatitudinem, nisi per veritatem. Quia nihil aliud est beatitudo, quam gaudium de veritate. Christus autem inquantū Deus, veritas est, & ideo inquantum homo intrat per seipsum, scilicet per veritatem, quæ est ipse quantū Deus. Nos autem non sumus ipsa veritas, sed sumus filij lucis, per participationem lucis veræ, & increatæ; & ideo oportet nos per veritatem, quæ est Christus, intrare, Ioan. 17. *Sanctifica eos in veritate,* infra: *Per me si quis introierit, saluabitur.* Sed si quis etiam intrare vult, vt pastor, oportet, intret per ostium, id est, Christum, scilicet secundum eius veritatem, voluntatem & ordinationem. vnde Ezec. 30. *Dabo eis pastorem,* &c. quasi dicat: Per me dari debent; & non per alios, seu per seipsos.

De II. *Huic ostiarius aperit,* &c.] Hic ponit signa boni pastoris, quæ sunt tria. *Primum sumitur* ex parte ostiarij, sc. quod ab eo introducatur. Hinc dicit: *Ostiarius aperit.*] 1. Ostiarius, secundum Chrysost. ille est, qui viam aperit ad cognitionem sacræ Scripturæ. Primus fuit Moyses, qui sacras Scripturas primus accepit, & instituit; & hic aperit Christo, quia, vt dicitur Ioannis 5. *Si crederetis Moysi, crederetis forte & mihi. De me enim ille scripsit.* 2. Vel secūdum Augustinum, ostiarius est ipsemet Christus. Quia ipsemet introducit homines ad seipsum. Dicit, ipse se aperit, qui seipsum exponit, vt non nisi

per eius gratiam intremus. Ephes. 2. *Gratia saluati estis.* Nec refert, si Christus, qui est ostium, ipse idem sit ostiarius. Nam quædam in spiritualibus congruunt, quę in corporalibus esse non possunt. Magis autem differre videtur pastor & ostium; quam ostium & ostiarius. Cum ergo Christus dicatur pastor & ostium, vt dictum est, multo magis dici potest ostium, & ostiarius.

Sed si aliam personam ostiarij quæris, quàm Moysem & Christum, vide ostiarium Spiritum Sanctum, vt August. dicit. Ad officium enim ostiarij pertinet, vt ostium aperiat; & de Spiritu Sancto dicitur, infr. 4. *Docebit vos omnem veritatem.* Christus enim est ostium, inquantum est veritas.

Secundum signum sumitur ex parte ouium, (*& oues vocem eius audiunt,*) quod quidem si ex similitudine naturalis pastoris attenditur, rationabiliter dicitur: Quia sicut oues ex consueta imaginatione recognoscunt vocem pastoris; sic & fideles iusti vocem Christi audiunt. Ps. 94. *Hodie si vocem eius audieritis.*

Sed contra. Multi sunt oues Christi, qui tamen vocem eius non audierunt; sicut Paulus. Item aliqui audierunt, & non fuerunt oues; sicut Iudas. 1. *Dico,* Iudas pro tempore illo ouis Christi erat, quãtum ad præsentẽ iustitiam. Paulus autem, quando vocem Christi non audiebat, non erat ouis, sed lupus: sed vox Christi aduenies mutauit lupum in ouem. Hæc responsio sustineri posset; si non contrarietur ei, quod dicit Ezech. 33. *Quod confractum fuerat, non alligastis, & quod erroneum,* &c. Ex quo videtur,

detur, quod adhuc, quando confractæ & erroneæ erant oues, oues erant. 2. Ideo *Dicendũ*, quod loquitur hic Dominus de ouibus suis, non solum secũdum præsentem iustitiã, sed etiam secundum æternam prædestinationem. Est enim quędam vox Christi, quam nullus nisi prædestinatus audire potest, sc. *qui perseuerauerit vsque ad finem.* Matt. 10. Ideo etiam dicit, *& oues vocem eius audiunt,*) quia possent se excusare de eorum infidelitate dicentes: quod non solum ipsi, sed etiam nullus ex principibus credit in eum. Vnde ad hoc respondens dicit: *Et oues vocem eius,*) q. d. Ideo ipsi non credunt, quia non sunt de ouibus meis.

Tertium signum sumitur ex actib. ipsius pastoris. Et quantum ad hoc dicit: *proprias oues vocat nominatim.*) Vbi ponit quatuor actus boni pastoris. *Primo*, quod oues cognoscit. (*proprias oues vocat nominatim.*) In quo ostendit cognitionem & familiaritatem suam ad oues. Illos enim ex nomine vocamus, quos familiariter cognoscimus. Exod. 34. *Ego noui te ex nomine.* Et quidem ad officiũ boni pastoris pertinet, secundum illud Prouerb. 27. *Diligenter considera vultum pecoris tui.* Et hoc conuenit Christo secundum præsentem cognitionem, vel magis secundum æternam prædestinationem, quas ab æterno nomine tenus nouit. Psalm. 146. *Qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat.* 2. Timoth. 2. *Nouit Dominus, qui sunt eius. Secundo*, quod eas educit, id est, segregat à societate impiorum. Psalm. 106. *Eduxit eos de tenebris, & vmbra mortis.*

Tertio, qui iam eductas ab impiis, & inductas in ouile, iterum *educit eas*,) ex ouili. *Primo* quidem in salutem aliorum. Isa. vltim. *Mittam ex eis, qui saluati fuerint in Lydiam.* Matth. 10. *Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum*, vt scilicet de lupis faciatis oues. *Secundo* vero in directionem & viam salutis æternæ. Luc. 1. *Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.*

Quarto, eas præcedit exemplo bonæ conuersationis. Vnde dicit: *Et ante eas vadit.*) quod quidem in pastore corporali non est ita, quin potius sequitur secundum illud Psalm. 77. *De posteritate accepit eum.* Bonus autem pastor ante eas vadit per exemplum, 1. Petr. vlt. *Neque vt dominantes in clero, sed forma facti*, &c. Christus autem vtraque missione ante eas vadit: quia primus per doctrinam veritatis mortem subiit. Matth. 16. *Si quis vult post me venire, abneget*, &c. Et præcessit omnes in vitam æternam. Mich. 1. *Ascendit pandens iter*, &c.

PARS III.

De effectu furis ac Pastoris in ouibus.

PRimo ponit effectum boni pastoris. *Secundo* effectum lupi & furis.

De I. Dicit, quod dictum est de conditionibus vtriusque, sed *oues sequuntur illum*, qui, scil. *ante eas vadit.* Quia subditi sequuntur vestigia Prælatorũ, 1. Petr. 2. *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum*, &c. Iob 23. *Vestigia eius secutus est pes meus.* Et hoc ideo, *quia sciunt vocem eius*,) id est, cognoscunt, & delectantur in ea. Cantic. 2. *Sonet vox tua in au-*

in auribus meis, &c. De II. Effectus autem furis est, vt omes eum non diu sequantur, sed ad tempus. Vnde dicit: *Alienum autem non sequuntur.*) Id est doctorem mendacem, & hæreticum, Psalm. 17. *Filij alieni mentiti sunt mihi*, &c. Sic & Paulus doctores mendaces non diu secutus est. (*Sed fugiunt ab eo.*) Et hoc ideo. quia 1. Corinth. 14. *Corrumpunt bonos mores*, &c. Ideo autem fugiunt, *quia non nouerunt*,) id est, non approbant, *vocem alienorum*,) i. doctrinā eorum, *quæ serpit vt cancer.*

PARS IV.

De expositione parabolæ necessaria.

Hic ponit Euangelista necessitatem exponendi suprapositam similitudinem, quæ quidem necessitas causatur ex audientium ignorantia. *Primo* vero tangit ignorantię causam. *Secundo*, ipsam ignorantiam manifestat, *Tertio*, parabolam exponit. De I. Causa autem ignorantiæ fuit prouerbialis Christi locutio. *Hoc prouerbium dixit eis Iesus.*) Prouerbium autem dicitur proprie, quando loco alterius ponitur aliud; cum sc. vnum verbum ex similitudine alterius datur intelligi: quod etiam parabola dicitur.

Loquebatur autem in prouerbiis Dominus. *Primo* quidem propter malos: Vt mysteria regni cœlestis eis occultaret. Luc. 9. *Vobis datum est nosse mysteriū regni Dei, cæteris autē*, &c. *Secundo* vero propter bonos, Vt ex prouerbiis exercerentur ad inquirēdum. Vnde postquam Dominus turbis pro-

uerbia,

Tertio, qui iam eductas ab impiis, & inductas in ouile, iterum *educit eas*,) ex ouili. *Primo* quidem in salutem aliorum. Isa. vltim. *Mittam ex eis, qui saluati fuerint in Lydiam.* Matth. 10. *Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum*, vt scilicet de lupis faciatis oues. *Secundo* vero in directionem & viam salutis æternæ. Luc. 1. *Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.*

Quarto, eas præcedit exemplo bonæ conuersationis. Vnde dicit: *Et ante eas vadit.*) quod quidem in pastore corporali non est ita, quin potius sequitur secundum illud Psalm. 77. *De posteritate accepit eum.* Bonus autem pastor ante eas vadit per exemplum, 1. Petr. vlt. *Neque vt dominantes in clero, sed forma facti*, &c. Christus autem vtraque missione ante eas vadit: quia primus per doctrinam veritatis mortem subiit. Matth. 16. *Si quis vult post me venire, abneget*, &c. Et præcessit omnes in vitam æternam. Mich. 1. *Ascendit pandens iter*, &c.

PARS III.

De effectu furis ac Pastoris in ouibus.

PRimo ponit effectum boni pastoris. *Secundo* effectum lupi & furis.

De I. Dicit, quod dictum est de conditionibus vtriusque, sed *oues sequuntur illum*, qui, scil. *ante eas vadit.* Quia subditi sequuntur vestigia Prælatorũ, 1. Petr. 2. *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum*, &c. Iob 23. *Vestigia eius secutus est pes meus.* Et hoc ideo, *quia sciunt vocem eius*,) id est, cognoscunt, & delectantur in ea. Cantic. 2. *Sonet vox tua in au-*

in auribus meis, &c. De II. Effectus autem furis est, vt omes eum non diu sequantur, sed ad tempus. Vnde dicit: *Alienum autem non sequuntur.*) Id est doctorem mendacem, & hæreticum, Psalm. 17. *Filij alieni mentiti sunt mihi*, &c. Sic & Paulus doctores mendaces non diu secutus est. (*Sed fugiunt ab eo.*) Et hoc ideo. quia 1. Corinth. 14. *Corrumpunt bonos mores*, &c. Ideo autem fugiunt, *quia non nouerunt*,) id est, non approbant, *vocem alienorum*,) i. doctrinā eorum, *quæ serpit vt cancer.*

PARS IV.

De expositione parabolæ necessaria.

Hic ponit Euangelista necessitatem exponendi suprapositam similitudinem, quæ quidem necessitas causatur ex audientium ignorantia. *Primo* vero tangit ignorantię causam. *Secundo*, ipsam ignorantiam manifestat. *Tertio*, parabolam exponit. De I. Causa autem ignorantiæ fuit prouerbialis Christi locutio. *Hoc prouerbium dixit eis Iesus.*) Prouerbium autem dicitur proprie, quando loco alterius ponitur aliud; cum sc. vnum verbum ex similitudine alterius datur intelligi: quod etiam parabola dicitur.

Loquebatur autem in prouerbiis Dominus. *Primo* quidem propter malos: Vt mysteria regni cœlestis eis occultaret. Luc. 9. *Vobis datum est nosse mysteriū regni Dei, cæteris autē*, &c. *Secundo* vero propter bonos, Vt ex prouerbiis exercerentur ad inquirēdum. Vnde postquam Dominus turbis prouerbia,

uerbia, seu parabolas proposuit, discipuli seorsum Christum interrogabant, vt habetur Matt. 13. & Marc. 4. Augustin. *Pascit Dominus manifestis*, sc. fideles *Turbas, exercet obscuris*, sc. discipulos.

De II. Ignorantiam manifestat, cum dicit: *Illi autem non intellexerunt, quid loqueretur.*] Ignorantia autem, quæ proueniebat ex prouerbiis à Christo propositis, vtilis erat, & damnosa: sed vtilis bonis, & iustis ad exercitium, in Dei laudem. Nam dum ea non intelligunt, credunt, glorificant Dominũ, & eius sapientiam supra se existentem. Prouerb. 25. *Gloria Dei est celare verbum.* Damnosa autem malis, quia non intelligentes, blasphemant, secundũ illud in Cano. Iudæ: *Quæcunque ignorant, blasphemãt.* Nam Augustinus dicit: *Cum verba Euangelij audiunt pius & impius, & ambo non intelligunt, pius dicit, verum est, & bonum, quod dicit: sed nos non intelligimus. Et hic quidem pulsat, cui dignum est aperiri: sed si persistat impius, dicit: Nihil dixit, malum est, quod ait.*

De III. *Amen dico vobis, quia ego*, &c.] Hic Dominus exponit similitudinem. Si autem recte cõsideretur prædicta similitudo, duas principales clausulas continebat, ad quas aliæ consequuntur. Prima est: *Qui non intrat per ostium in ouile*, &c. Secunda: *Qui intrat per ostium pastor. Primo* exponit primam. *Secundo* probat eam.

I. Fit autem mentio in ea de ostio, fure, & latrone. *Dixit ergo eis iterum Iesus*,] vt scilicet eos attentiores reddat, & intelligerent similitudinem. Prouerb. 1. *Animaduerte parabolam, & interpretationem*, &c.

II. *Amen*

II. *Amen amen dico vobis,*) id est, vere. *Ego sum ostium.*) Officium ostij est, vt per ipsum quis ad domus interiora ingrediatur, & hoc Christo conuenit: nam per eum oportet quemlibet ad Dei secreta intrare. Psal. 117. *Hæc porta Domini,* sc. Christus, *& iusti intrabant in eam.* Dicit autem (*ouium:*) Quia non solum pastores per Christum introducuntur in præsentem Ecclesiam, Vel in æternam beatitudinem per Christum; sed etiam oues. vnde infra: *Oues meæ vocem meam audiunt, &c. Et ego vitam æternam do eis.*

Omnes quotquot venerunt, fures, &c.] Exponit, q̃ dixit de fure, & latrone. Et *primo* ostendit, quis sit fur, & latro. *Secundo* ponit signum huius. Circa I. cauendus est error Manichæorum, qui damnantes vetus Testamentum ex hoc: (*Omnes quotquot.*) Dicunt patres veteris Testamenti, qui fuerunt ante Christum, malos fuisse, & damnatos. Sed hoc esse falsum apparet ex tribus. *Primo* quidem ex his: *Omnes quotquot venerunt,*) scilicet non per me, non intrantes per ostium, (*fures sunt, & latrones.*) Constat autem, quod Patriarchæ & Prophetæ omnes per ostium, Christum, intrauerunt, quos Christus venturus præcones mittebat. Licet enim ex tempore carnem acceperit, & factus fuerit homo; Ab æterno tamen erat Verbum Dei. Hebræ. 11. *Iesus Christus heri, & hodie,* &c. Prophetæ autem missi sunt per Verbum Dei, & sapientiam. Sapientiæ 7. *Per nationes in animas sanctas se transfert,* scilicet Dei sapientia, Prophetas & amicos Dei constituit; & ideo signanter in Prophetis legimus:

Verbum

Verbum Domini factum esse ad hunc vel ad illũ Prophetam, qui per participationem Verbi Dei prophetauerunt. *Secundo* ex hoc, *venerunt*,) q.d. propria autoritate, & non à Deo missi seipsos ingerentes. De quibus Hiere. 23. *Non mittebam eos*, &c. Isti quidem non venerunt à verbo Dei. Ezech. 33. *Vaprophetis insipientibus*, &c. Tales non fuerunt patres veteris Testamenti, vt dictum est. *Tertio* ex ipso facto, quod ostendit verborum consequentia; nam hic dicitur: *Non audiuerunt eos oues*, &c.) Illi ergo quos audierunt oues, non fuerunt fures & latrones. Populus autem Israel Prophetas audiuit. Propterea illi qui non audierunt, in S. Scriptura vituperãtur. Act. 7. *Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri?* Matt. 13. *Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos*, &c. Sic ergo errore excluso dicendum est: *Omnes quotquot venerunt*,) s. præter me, & præter diuinam inspirationem, & autoritatem, & non cum intentione diuinæ gloriæ quærendæ: sed propriæ vsurpandæ, *fures sunt*,) inquantũ, quod non suum est, scil. docendi autoritatem sibi vsurpant. Isa. 1. *Principes tui infideles, socij furũ.* (*& latrones*,) quia per prauam doctrinam occidunt. Matth. 21. *Vos autem fecistis illam speluncam latronum.* Os. 6. *Particeps latronum interficientium in via pergentes.* Sed *eos*,) sc. fures & latrones *oues*) prædestinatæ *non audierũt*) sc. perseueranter, aliàs non fuissent de ouib. Christi, quia *alienum non sequuntur, sed fugiunt ab eo*, vt dicitur supra: hoc etiam præcipitur Deuter. 12. *Non audias verba illius prophetæ, aut somniatores.*

PARS

PARS V.

De ostio & fure expositio.

Ego sum ostium.] Hic manifestat expositionem. *Primo* expositionem ostij *Secundo* furis.

De I. Resumit autem, quod dixit: *Ego sum ostiũ.*] Cant. vlt. *Si est ostium, compingamus,* &c. i. attribuamus ei virtutem imputrescibilem. Exponit, cum dicit: *Per me si quis introierit.*) Vbi *primo* ostendit, quod competit ei vsus ostij, qui est saluare oues. *Secundo* insinuat saluationis modum. Saluat autẽ ostium arcendo interiores, ne progrediantur; & defendendo ab exterioribus, ne inuadantur. Et hoc competit Christo. Nam per ipsum saluamur, & protegimur. Et hoc est, quod dicit. *per me,*) sc. ostium, *(si quis)* non fictus *(introierit,)* ad societatem Ecclesiæ & fidelium, *saluabitur,*) supple, si perseuerauerit. Act. 4. *Non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus,* &c. Romanorum 5. *Multo magis salui erimus, &c.*

II. Modus autem salutis ponitur, cum dicit: *Et ingredietur, &,* &c.) Quæ quidem verba dupliciter exponi possunt. *Primo* quidem secundũ Chrys. nihil aliud debet intelligi, quam securitas, & libertas adhærentium Christo. Nam qui aliunde ascẽdit quam per ostium, non habet liberum introitũ, & exitum: Qui vero per ostium, habet liberum exitum. Quia libere potest exire: cum ergo dicit: *Ingredietur, & egredietur,*) est sensus secundum hanc similitudinem, quod Apostoli adhærẽtes Christo,

cum

cum securitate ingrediuntur, conuersando cum fidelibus, qui intra Ecclesiam sunt; & cum infidelibus qui sunt extra: quando totius orbis terrarum facti sunt Domini, & nullus eos eiicere valuit. Deu. 28. *Prouideat Dominus Deus spiritu vniuersæ carnis hominem super populum istum, qui possit ingredi, & egredi,* &c. *Et pascua inueniet,*) i. delectationem in conuersione, & gaudium etiam in persecutionib. infidelium pro Christi nomine habebant: secundum illud Act. 3. *Ibant Apostoli gaudentes à conspectu &c.*

Secundo potest exponi secundum Aug. super Io. Cuilibet bene agenti duo incumbunt, scil. vt bene se habeat ad ea, quæ intra ipsum sunt; & ad ea, quę extra. Interius autem in homine est spiritus; exterius est corpus. 2. Corinth. 2. *Licet hic qui foris est homo noster corrumpatur,* &c. Ille ergo, qui Christo adhæret, (*ingreditur*) quidem per contemplationem, ad custodiam conscientiæ. Sapientiæ 8. *Intrans domum meam,* scilicet conscientiam, *conquiescam cum illa,* scil. sapientia. (*Et egredietur*) foras, scil. per bonam actionem, ad domandum corpus. Psa. 103. *Exibit homo ad opus suum,* &c. *Et pascua inueniet,*) scil. in conscientia munda & deuota, Psalm. 16. *Apparebo conspectui tuo, satiabor cum apparuerit gloria tua,* & in actione, &c. *Pascua inueniet,* scilicet fructus. Psalm. 125. *Venientes autem venient cum exaltatione, portantes.*

Tertia expositio est etiam eiusdem, & B. *Gregorij,* super Ezech. Vt sit sensus: *Ingredietur* in Ecclesiam, credendo. Psal. 41. *In locum tabern.* &c. quod est ingredi in Ecclesiam militantem. *Et egredietur,* scil. de mili-

militante ad Ecclesiam triumphantem. Cant. 2. *Egrediemini filiæ Syon, & videte Regem Salomonem;* &c. *Et pascua inuenient,* in Ecclesia militante, scilicet doctrinæ & gratiæ. Psal. *In loco pascuæ ibi me collocauit;* & in Ecclesia triumphante, scil. gloriæ. Ezech. 34. *In pascuis uberrimis pascam eas.*

Quarto exponitur in libro de Spiritu & anima; qu Augustin. attribuitur; cuius tamen non est. *Ingredientur,*] scil. Sancti ad contemplandam diuinitatem Christi, *& egredientur*] ad eius humanitatem considerandam. Et in vtroque, (*pascua inuenient,*) quia in vtroque gaudia contemplationis gustabunt. Isa. 33. *Regem in decore suo videbunt.*

II. *Fur non venit, nisi vt,* &c.] Hic agitur de fure. Et primo ponit furis proprietatem. *Secundo,* asserit sibi contrariam proprietatem inesse. I. Dicit, illi, *qui non intrant per ostium,* id est, qui venerunt præter me, ipsi *fures sunt & latrones,* quorum conditio mala est. Nam *primo* quidem: *Fur non venit, nisi vt furetur,*) id est, vt vsurpet, quod non est suum, cum sc. seditiosi, & hæretici eos, qui Christi sunt, sibi adiungunt. Psal. 9. *Insidiatur, vt rapiat pauperem. Secundo* fur venit, (*vt mactet,*) id est, occidat inducendo peruersam doctrinam, & prauos mores. Osee 6. *Particeps latronum interficientium,* &c. *Tertio, vt perdat*) immittendo in perditionem æternam. Hiere. 50. *Grex perditus factus populus meus.* Quæ quidem conditiones non sunt in me.

II. *Ego veni vt vitam habeant;*) quasi dicat: Isti non per me venerunt, quia similia agerent his, quæ ego ago: sed contrarium agunt: Quia furantur, oc-

cidunt, & perdunt, *sed ego veni, vt vitam habeant*,) sc. iustitiæ ingredientes Ecclesiam militantem per fidem. Abac. 2. & Rom. 2. *Iustus autem ex fide viuit.* De ista vita dicitur 1. Ioann. 3. *Nos scimus, quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.* (*Et abundantius habeant*,) sc. vitam æternam egredientes de corpore. De qua vita æterna dicitur Ioa. 17. *Vt cognoscant te solum verum Deum*

IN FESTO SS. TRINITATIS.

Erat homo ex Pharisæis Nicodemus, Ioan. 3. (Notatum est in superiori Euangelio quibusdam ignitum.

SCOPVS. Supra ostendit Euangelista virtutem Christi, quantum ad mutationem naturæ. Hic vero ostendit eam, quantum ad reformationem gratiæ: de qua principaliter intendit. Reformatio autem gratiæ fit per spiritualem generationem, & per beneficiorum remissionis collationem. Primo ergo tractat de spirituali generatione.

PARTITIO.

I. Quid & qualis sit spiritalis regeneratio.
II. De illius necessitate.
III. De eiusdem modo.
IV. Determinatio Christi super eâdem.

PARS I.

Quid & qualis sit spiritalis regeneratio.

HIc tria facit. *Primo* ostendit spiritualis regenerationis necessitatem, *Secundo*, eius qualitatem. *Tertio*

Tertio, eius modum & rationem. Circa primum duo facit. *Primo* ostendit, demonstrandæ necessitatis occasionem. *Secundo*, necessitatem huius regenerationis. De I. Occasio autem necessitatis inducitur ex Nicodemo. Et ideo dicit: *Erat autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine*, &c.] Quem describit ex persona; ex tempore, & ex confessione Christi

ter Ch[illegible] *persona*, quantum ad tria. 1. quantum ad exter[illegible]nem; quia (*Erat homo ex Pharisæis.*) Duplex *Erat* [illegible]que secta erat apud Iudæos, Pharisæorum & Iustificatorum. Sed Pharisæi magis conueniebant pie[illegible]biscum in opinionibus. Quia credebant resurrectionem, & dicebant esse creaturas aliquas spirituales: Saducæi vero magis discordabant, quia [illegible]es[illegible] resurrectionem futuram, nec spiritum esse creabant. Dicebantur Pharisæi, quasi ab aliis diuisi. [illegible] quia opinio eorum probabilior erat, & magis [illegible] pinqua veritati; ideo Nicodemus facilius consi[illegible]sus est ad Christum. Act. 26. *Secundum certissimam sectam religionis nostræ*, &c. 2. *Ex nomine*, (*Nicodemus nomine*,) q. d. interpretatur *victor*, seu *victoria populi*. Significantur illi, qui ex Iudæis ad Christum conuersi, fide vicerunt mundum. 1. Ioan. vlt. *Hæc est victoria, quæ vincit mundum*, &c.

3. *Ex dignitate*, (*Princeps Iudæorum.*) Licet Dominus non elegerit sapientes, potentes aut nobiles, ne virtus fidei sapientiæ & potentiæ humanæ attribueretur, 1. Cor. 1. *Non multi sapientes*, &cæt. voluit tamen aliquos sapientes & potentes à principio ad se conuertere; ne si doctrina sua solum

ab ignobilibus & insipientibus reciperetur, haberetur contemtui. Et ne credentium multitudo potius attribueretur rusticitati & insipientiæ cõuersorum, quam virtuti fidei. Nihilominus tamen voluit istos nobiles & potentes non multos esse. Ioan. 12. *Aliqui ex principibus crediderunt in eum.* Inter quos fuit iste. Psal. 46. *Principes populorum congregati sunt.*

4. *Ex tempore.* (*Hic venit ad Iesum nocte*, &c.) Nota, quod qualitas temporis consueuit in Scriptura describi circa aliquos: ad insinuandam cognitionem mentis, seu conditionem actionis eorum. Describitur autem hic tempus obscurum: vnde dicit: *Venit nocte.*) 1. Nox enim obscura est, & competebat qualitati affectus Nicodemi: qui non cum securitate & libera propalatione, sed cum timore ad Iesum veniebat. Nam erat de illis principibus Ioan. 12. *qui crediderunt in eum, sed propter Pharisæos non confitebantur, vt de Synagoga non eicerentur.* Non enim perfecte diligebant, vnde subditur: *Dilexerunt enim magis gloriam hominum.* 2. Competit etiam nox eius ignorantiæ, & imperfectæ cognitioni, quam habebat de Christo. Roman. 13. *Nox præcessit, dies autem appropinquauit*, &c. Psalm. 81. *Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant.*

3. Ex confessione vero describitur, cum subdit: (*Et dixit ei: Rabbi scimus*, &cæt.) Vbi confitetur Christi officium in docẽdo, cum dicit: *Rabbi*, &c.) & eius potestatem in agẽdo: *Nemo enim potest*, &c.) Et quidem in vtroque verum dicit, licet parum confessus est. Verus enim est *Rabbi*,) i. Magister, quia

quia Ioann. 13. *Vos vocatis me Magister & Domine, & bene dicitis*, &c. Legerat enim Nicodemus, quod scriptum est Ioel. 2. *Filij Syon exultate*, &c. Sed parum dicit, quia dicit eum à Deo venisse magistrū: sed tacet Deum esse. Nam venire à Deo magistrū, commune est omnibus bonis prælatis. Hiere. 3. *Et dabo vobis pastores*, &c. Vnde hoc non est singulare Christo. Quanquam aliter doceant homines, aliter Christus. Alij enim magistri docent tantum exterius; sed Christus etiam interius. Quia Ioan. 1. *Erat lux vera, quæ illuminat omnem*, &c. Ideo ipse solus dat sapientiam, Luc. 10. *Ego dabo vobis os & sapientiam*, & hoc nullus purus homo dicere potest.

Potestatem vero confitetur ex signis visis, q.d. Credo, quod à Deo venisti magister. *Quia nemo potest hæc signa facere.*) Quia non possunt fieri nisi diuinitus; & quia *Deus cum eo erat.* Ioan. 8. *Qui me misit, mecum est.* Sed parum dixit: Quia credebat, quod Christus non propria potestate signa faceret, quasi indigens extranea virtute, ac si Deus non esset cum eo per vnitatem essentiæ: sed per infusionem gratiæ solum. Quod quidem falsum est, quia non extranea virtute, sed propria, signa faciebat: nam eadem est potestas Dei & Christi, simile est, quod dicit mulier Eliæ, 3. Reg. 7.

In hoc facto cognoui, &c.

PARS II.

De necessitate spiritualis regenerationis.

HAnc causabat ignorantia Nicodemi. ideo dicit: *Amen amen.*) Nota 1. *Amen*, est Hebræum: quo frequenter Christus vsus est, vnde ob eius reuerétiam nullus translator tam Græcorum, quam Latinorũ transferre voluit. Et quãdoq; significat idem, quod *verum*, aut *vere*. Quandoq; vero *fiat*. Vnde in Ps. 71. 88. & 106. vbi nos habem⁹, *Fiat*, in Heb. est, *Amen amen*. Sed hanc dictionem solus Ioannes Euangelista ingeminat inter Euangelistas. Ratio est: Quia alij Euangelistæ ea principaliter tradunt, quæ ad Humanitatem Christi pertinent; ad quæ cum facilius credibilia sint, minor assertio necessaria erat. Ioannes vero ea, quæ ad Diuinitatem principaliter tractat: quæ cum occulta sint, & à cognitione hominum remota, maiori assertione indigebant.

Nota 2. quod hæc responsio Christi videtur omnino inconsona propositis à Nicodemo, nisi diligenter consideretur. Quomodo namque conuenire videtur, quod dixit Nicodemus: (*Rabbi scimus, quia à Deo venisti*,) cum hoc, quod respondit Dominus, (*nisi quis renatus fuerit denuo*, &c.) Nicodemus imperfectam opinionem habens de Christo, confitebatur eum magistrum, & hæc signa facere, tanquam hominem purum: vult ergo ei Dominus ostendere, quomodo ad altiorem cognitionem de ipso posset peruenire, & quidem poterat de hoc

de hoc Dominus disputare, sed quia hoc fuisset versum in contentionem, cuius contrarium de eo scriptum est. Isaiæ 42. *Non contendet*, ideo cum mansuetudine voluit eum ad veram cognitionem perducere: quasi diceret: Non mirum si me purum hominem credis, quia illa secreta Diuinitatis non potest quis scire. *Nisi quis natus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.*]

Vbi sciendum, quod cum visio sit actus vitæ, secundum diuersas vitas, diuersæ sunt visiones. Nam est quædam vita carnalis, qua communiter omnia alia viuunt; & hæc habet carnalem visionem seu cognitionem. Est & vita spiritualis, qua homo conformatur Deo; & spiritibus sanctis, & hæc habet spiritualem visionem. Secundum carnalem spiritualia videri non possunt. 1. Corinth. 2. *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei*; sed percipiuntur visione spirituali. vnde ibidem: *Quæ Dei sunt, nemo nouit*, &c. Spiritus autem est, qui regenerat. vnde Apost. Roman. 8. *Non accepistis spiritum*, &c. Et hunc quidem spiritum per regenerationem spiritualem accipimus. Tit. 3. *Per lauacrum regenerationis Spiritus Sancti*, &c. Si ergo visio spiritualis non est nisi per Spiritum Sanctum, & hic infunditur nobis per lauacrum regenerationis spiritualis: ergo non possumus videre regnum Dei, nisi per lauacrum regenerationis.

Et ideo dicit, (*nisi quis renatus fuerit*, &cæt.) quasi dicat: Non est mirum, si non vides regnum Dei, quia nullus illud videre potest, nisi accipiat Spiritum Sanctum, per quem renascitur

in Filium Dei. Ad regnum autem solum pertinet regale solium: sed etiam quæ sunt ad regni gubernationem; sc. regia dignitas, beneficia gratiarum, & via iustitiæ, qua solidatur regnum. Et ideo dicit: *Non potest videre regnum Dei,*) i. gloriam & dignitatem Dei, i. mysteria salutis æternæ, quæ per fidei iustitiam inspiciuntur. Rom. 14. *Regnum Dei non est esca & potus.* In veteri autem lege fuit quædam regeneratio spiritualis, sed imperfecta & figuralis, 1. Cor. 10. *Omnes in Moyse baptizati sunt*, &c. in figura, baptismum acceperunt. Et ideo mysteria regni Dei videbant quidem, sed figuraliter tantum. Hebræ. 11. *A longe aspicientes.* In noua vero lege est manifesta regeneratio spiritualis, sed tamen est imperfecta, quia renouamur interius tãtum per gratiam; sed non exterius per incorruptionẽ, 2. Cor. 4. *Licet is qui foris est, noster homo corrumpatur*, &c. Et ideo videmus regnum Dei & mysteria salutis æternæ: sed imperfecte, quia vt dicitur 1. Cor. 13. *Videmus nunc per speculum in ænigmate*, &c. In patria vero est perfecta regeneratio, quia renouabũtur interius & exterius. Et ideo regnum Dei perfectissime videbimus. vnde 1. Cor. 13. *Tunc autem videbimus facie ad faciem.* Et Ioan. 3. *Cum apparuerit, similes ei erimus*, &c. Patet ergo, quod sicut visionem corporalem non habet quis nisi natus: ita nec spiritualem habere potest, nisi renatus. Et secundum triplicem regenerationẽ est triplex modus visionis.

Nota autem quod in Græco non habetur (*denuo,*) sed ἄνωθεν, i. desuper, quod Hieron. transtulit *denuo*, vt sc. importet additionem, q.d. nisi renatus

iterato

iterato per fraternalem generationem. 2. Chrysostomus autem dicit, nasci desuper, esse propriũ filij Dei, qui ipse solus natus est desuper, Ioa. 2. *Qui desursum venit, super omnes est.* & dicitur Christus nasci desuper, quantum ad tempus (vt ita liceat loqui) quia ab æterno genitus. Psal. 109. *Ante luciferum genui te.* Et quantum ad generationis principium, quia à Patre cœlesti. Ioann. 6. *Descendi, non vt faciam voluntatem meam, sed Patris mei,* &c. Quia ergo nostra regeneratio est ad similitudinẽ filij Dei; secundum illud Ro. 8. *Quos præscivit conformes fieri,* &c. Ideo quia illa generatio superna est, & nostra generatio desuper est, quantum ad tempus per æternam prædestinationem. Eph. 1. *Elegit nos in ipso,* &c. & quantum ad donum Dei, Ioan. 6. *Nemo potest venire ad me,* &cæt. Ephes. 2. *Gratia Dei salvati estis,* &c.

PARS III.

De modo & ratione huius spiritualis regenerationis.

HIc ponitur dubitatio Nicodemi. Sciendũ, quod 1. Cor. 1. *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei,* ideo, quia Nicodemus carnalis adhuc, & animalis erat, non potuit, quæ dicebantur, nisi carnaliter intelligere. Et quæ Dominus dixerat de regeneratione spirituali, ipse de regeneratione carnali intelligebat. *Quomodo potest homo nasci,* &c.) Vbi secundum Chrys. sciendum est, quod Nicodemus voluit obiicere contra verba Saluatoris; sed obiectio eius derisibilis est: quia Christus loquitur

de regeneratione spirituali, hic autem obiicit de carnali. Similiter omnes rationes inductæ ad impugnandum ea, quæ sunt fidei, derisibiles sunt, quia non sunt ad intentionem sacræ Scripturæ.

Obiicit autem Nicodemus contra verba Domini dupliciter, secundum quod dupliciter videbatur dictum Domini impossibile, scil. quod homo denuo renascatur. *Vno modo*, sc. propter irreuersibilitatem humanæ vitæ: nam à senectute non potest homo redire ad pueritiam. Vnde Iob 18. *Semitam*, scil. vitam præsentem. *per quam reuertar, ambulo.* ita hic: *Quomodo potest homo nasci, cum sit senex?*) Quasi dicat, nunquid iterum efficietur, vt renascatur? Iob 7. *Non reuertar vltra in domum suam, neq; cognoscet. Secundo*, ex modo carnalis generationis, nã homo in principio cum generatur, est in parua quantitate, ita vt possit eum vterus maternus capere; postmodum vero, cum iam natus est ad continua crementa paulatim perducitur, ita vt non possit in materno vtero contineri. Et ideo dicit: *Nunquid potest in ventrem matris suæ iterato introire & renasci?*]q.d. Non: quia non capit eum venter.

Sed hæc locum non habent in generatione spirituali, quia homo quantumcũque per peccatum spiritualiter inueteratus. (secundum Ps. 31. *Quoniam tacui, inueterauerunt omnia ossa mea*,) potest per auxilium gratiæ diuinæ ad nouitatem venire, secundum illud Psal. 102. *Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua.* Potest & quantumcunque magnus in vterum spiritualem, s. Ecclesiæ per sacramentum baptismi introire. Qui autem sit verus spiritualis, manifes-

nifestum est: aliàs nunquam diceretur: *Ex vtero ante luciferum genui te.* Nihilominus tamen aliqualem similitudinem habet, quod dicitur: nam sicut homo semel carnaliter natus, non potest iterũ nasci; ita & semel per baptismum spiritualiter natus, nõ potest iterum nasci, quia non debet iterũ baptizari. Eph. 4. *Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma.*

PARS IV.

De responsione Christi quoad spiritalem regenerationem.

Amen dico tibi, nisi, &c.] Soluit Nicodemi rationes, ostendendo qualitatem regenerationis: nimirum quod sit spiritualis, & nõ carnalis. Et hoc est, quod dicit: *Amen amen dico tibi: Nisi quis renatus fuerit,* &c.) q. d. tu intelligis de generatione carnali, sed ego loquor de spirituali. Sed attende, quod supra dixerat: *Non potest videre regnum Dei.*] hic vero dicit: *Non potest introire in regnum Dei.*) quod idẽ est: nam quæ regni Dei sunt, nullus videt, nisi regnum Dei intret: & tantum videt, quãtum intrat. Apoc. 2. *In calculo nomen nouum scriptum,* &c.

Quod autem spiritualis regeneratio ex spiritu fiat, rationem habet: Nam oportet generatum generari ad similitudinem generantis: nos autem regeneramur in filios Dei, ad similitudinem veri filij: oportet ergo, regeneratio spiritualis fiat per id, per quod assimilamur vero filio; quod quidem est per hoc, quod spiritum eius habemus. Rom. 8. *Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius.* 1. Ioann. 4.

In hoc

In hoc cognoscimus, quoniam in eo manemus, & ipse in nobis, quia de spiritu suo dedit nobis. Oportet ergo spiritualis regeneratio per Spiritum Sanctum fiat. Rom. 8. *Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore,* &c. Ioan. 7. *Spiritus est, qui viuificat,* &c.

II. Est etiam huic regenerationi necessaria aqua, propter tria.

Primo quidem propter humanæ naturæ conditionem, (homo enim ex anima & corpore constat,) & si in eius regeneratione esset spiritus tantum, solum quod spirituale est hominis, ostenderetur regenerari. Vt ergo regeneretur etiam caro, oportet, vt sicut est ibi spiritus, per quem regeneratur anima; ita sit ibi aliquod corporale, per quod regeneretur corpus; & hæc est aqua.

Secundo, propter humanam cognitionem: nam sicut Dionys. dicit: *Diuina sapientia ita omnia ordinat, vt vnicuique prouideat, secundum modum suæ conditionis*, (homo autem est naturaliter cognoscitiuus,) oportet ergo, eo modo dona spiritualia hominib. conferri, vt ea cognoscantur. 1. Cor. 2. *vt sciamus, quæ à Deo donata sunt nobis.* Naturalis autem modus huius cognitionis est, vt spiritualia per sensibilia cognoscat. Cum omnis nostra cognitio à sensu incipiat. Oportuit ergo ad hoc, vt intelligamus id, quod spirituale est in hac regeneratione, vt esset in ea aliquid sensibile, & materiale, scil. aqua, per quod intelligamus, quod sicut aqua lauat, & purgat corporaliter exterius, ita & per baptismum homo lauetur & purgetur interius spiritualiter.

Tertio, propter causæ congruitatem. Nam causa

nostræ

nostræ regenerationis est verbum incarnatum, Ioan. 1. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Congruit ergo, vt in Sacramentis, (quæ efficaciam habent ex virtute Verbi Incarnati,) sit aliquid correspõdens verbo, & aliquid correspondens cărni seu corpori. Et hoc est specialiter aqua in Sacramento Baptismi; vt scil. per eam configuremur morti Christi, dum submergimur in ea, quando baptizamur, sicut Christus tribus diebus fuit in ventre terræ. Romanor. 6. *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum, &c.*

III. Hoc etiam mysterium in prima rerum productione signatum est, Genes. 1. quando Spiritus Domini ferebatur super aquas; sed per tactũ munditissimæ carnis Christi maior virtus collata est aquis. Quia in principio producebant aquæ reptilé animæ viuentis: Sed ex quo Christus baptizatus est in Iordane, animas spirituales aqua reddit. Per hoc autem quod hic dicit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto,* manifeste apparet Spiritum Sanctum esse Deum. Ioan. 1. dicit: *Non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri; sed ex Deo nati sunt.* Ex quo sic formatur ratio. Ille ex quo spiritualiter renascuntur homines, est Deus: sed homines renascuntur spiritualiter per Spiritũ S. (vt hic dicitur,) ergo Spiritus Sanctus est Deus.

IV. Sed hic est duplex *quæstio. Prima* est: Nullus intrat regnum Dei, nisi renascatur aqua: antiqui autem Patres non sunt renati aqua, quia non baptizabantur: ergo non intrauerunt regnum Dei. *Alia* est, quia cum sit triplex baptismus, s. fluminis, flami-

flaminis, & sanguinis; & multi fuerint baptizati vltimis duobus: quos dicimus intrasse regnum Dei statim, (cum tamen non fuerint renati aqua) non videtur esse verum, quod hic dicitur: *Nisi quis renatus fuerit*, &c.) *Responsio. Ad primum*, quia regeneratio ex aqua & Spiritu S. fit dupliciter, sc. in veritate & figura. Antiqui autem patres; licet nō fuerint regenerati vere, fuerunt tamen regenerati regeneratione figurali, quia semper habuerunt aliquod signum sensibile, in quo vera regeneratio figurabatur; & secundum hoc renati intrauerunt regnum Dei, soluti pretio. *Responsio. Ad secundum*, qui renascuntur baptismo sanguinis, & flaminis, licet non habeant regenerationem in actu, habent tamen in voto: aliàs enim neq; baptismus sanguinis aliquid valeret, nec esse posset baptismus spiritus. Sic ergo ad hoc, quod homo intret regnū Dei, oportet, vt adsit baptismus aquæ in re, (sicut est in omnibus baptizatis.) Vel in voto, sicut est in martyribus & catechumenis, qui morte decedunt, ante, quam votum impleant: Vel in figura, sicut in antiquis patribus. Ex hoc quod dicitur: *Nisi quis renatus fuerit*, &c.

V. Pelagiani errantes dixerunt, quod pueri baptizantur, non quidem vt mundentur à peccatis, quæ nondum habent; sed vt possint intrare regnū Dei. Sed hoc est falsum: Quia quod Augustin. dicit libro de Baptismo paruulorum, inconueniens est, vt imago Dei, scil. homo subtrahatur à regno Dei, nisi propter aliquod impedimentum, quod esse nō potest, nisi peccatum. Oportet ergo, vt in pueris,

ris, qui subtrahuntur à regno, sit aliquod peccatum, sc. originale.

PARS IV.

De necessitate spiritalis regenerationis.

PRobat per rationem, quod oportet nasci de aqua & Spiritu Sancto. Et est ratio eius talis. Nullus potest peruenire ad regnum, nisi spiritualis efficiatur: sed nemo efficitur spiritualis, nisi per Spiritum Sanctum, ergo nullus potest intrare regnū Dei nisi renatus ex Spiritu Sancto. Dicit ergo, *quod natum est ex carne, caro est,*) id est, natiuitas secundum carnem, facit nasci in vitam carnalem. 1. Cor. 15. *Primus homo de terra est,* &c. (*& quod natū est ex spiritu,*) id est, ex virtute Spiritus Sancti, (*spiritus est,*) i. spiritualis.

Nota autem, quod hæc præpositio *ex*, quandoque designat causam materialem, sicut cum dico, cultellus est ex ferro: Quandoque causam efficiētem, sicut domus est ex ædificatore. Et secundum hoc quod dicitur, (*quod natum est ex carne,*) potest intelligi dupliciter, effectiue & materialiter. Effectiue quidem, quia virtus, quæ est in carne, est effectiua generationis. Materialiter vero, quia aliquod [illegible] talibus est materia generati. Sed ex carnale in anim[illegible] aliquid nasci materialiter, cum spiritu, non dicitu[illegible] materia vero sit subiectū transmutationis: sed dicitur effectiue.

Secun-

Secundum hoc ergo possumus accipere triplicem generationem. *Vnam*, quæ est ex carne materialiter, & effectiue: quæ est communis omnibus, qui carnalem statum habent. *Alia* est secundum spiritum effectiue; secundum quam regeneramur in filios Dei per gratiam Spiritus Sancti, & efficimur spirituales. *Tertia* est media, sc. quæ est ex carne materialiter solum, & ex Spiritu Sancto effectiue. Et hæc est singularis, & propria Christi, quia materialiter est habens carnem ex carne matris natus, & effectiue est ex Spiritu Sancto. Matth. 1. *Quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est.* Et ideo natus est sanctus. Luc. 1. *Spiritus Sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque quod nascetur ex te sanctum*, &c.

II. CONCIONIS DISPOSITIO.

Non mireris, quia dixi tibi: oportet vos, &c. Ioan. 3.

SCOPVS. Posuit Dominus rationem ad instruendam spiritualem generationem, hic ponit exemplum. Datur autem intelligi, quod Nicodemus audito, (*quod natum est ex spiritu, spiritus est*,) turbationem quandam dubietatis incurrit. Et ideo Dominus dicit ei: *Non mireris, quia dixi tibi, oportet vos nasci denuo.*

PARTITIO.

I. *De similitudine venti ac Spiritus Sancti in spirituali regeneratione.*

II. *De causa istius ab Nicodemo interrogata.*

III. De

III. De eadem Christo respondente.
IV. De myst. Passionis.

PARS I.

De similitudine venti ac Spiritus Sancti in regeneratione spiritali.

VBi sciendum est, quod duplex est admiratio. *Vna* deuotionis; dum quis magnalia Dei cõsiderans, cognoscit ea sibi incomprehensibilia esse: vnde relinquitur admirationi locus. Vt Psal. 92. *Mirabilis in altis Dominus.* Psal. 118. *Mirabilia testimonia tua.* Et ad hanc homines sunt inducendi, non prohibendi. *Alia est* infidelitatis, dum quis ea quæ dicuntur, non credens, miratur. Sic Matt. 13. *mirabantur in doctrina Christi,* & sequitur, *quod scandalizabatur in eo.* Et ab hac admiratione Dominus Nicodemum remouet, inducens exemplum; cum dicit: *Spiritus vbi vult spirat.*

I. Quod quidem eadem seruata sententia, dupliciter, quantum ad literam, exponi potest. *1.* Vt Chrys. Accipitur spiritus pro vento, vt Psal. 148. *Spiritus procellarum quæ faciunt verbum eius,* & sic quatuor dicit de vento. *Primo,* venti potestatem, *Spiritus vbi vult spirat,*)i. ventus quo vult, flat. Et si dicas, quod ventus non habet voluntatem. Dicendum, quod voluntas sumitur pro appetitu naturali, qui nihil est aliud quam naturalis inclinatio; de qua dicitur Iob 28. *Qui creauit ventis pondus.* *Secundo* ponitur venti iudicium, cum dicit: *Et vocem eius audis.)* sumitur vox pro sono; quẽ facit ventus

ex percussione ad aliquod corpus. De quo dicitur Ps. 76. *Vox tonitrui tui in rota. Tertio* ponit venti originem, quæ occulta est. Vnde dicit: *& nescis, vnde veniat,*] i. vbi oriatur. Ps. 134. *Qui producit ventos de thesauris suis. Quarto* ponit venti finem, qui similiter occultus est. Vnde dicit: *aut quo vadat,*] supple, nescis, vbi persistat.

Et hanc quidem similitudinem inducit ad propositum, cum dicit: *Sic est omnis, qui natus est ex spiritu,* quasi dicat: Si ventus, qui est corpus, habet occultam originem, nec potest sciri eius processus: quomodo miraris, si tu non potes scire processum regenerationis spiritualis?

Sed contra hanc expositionem obiicit Aug. dicens, quod Dominus non intellexit de vento, cũ dicit: *Spiritus vbi vult, spirat,* &c.] nam de quolibet vento scimus, vnde veniat, aut quo vadat: nam Auster venit à Meridie, & vadit ad Aquilonem. Boreas vero è conuerso ab Aquilone ad Meridiem vadit. Quomodo ergo de spiritu corporeo dicit Dominus: *Nescis, vnde veniat,* &c.] *Respondetur:* Principiũ venti potest sciri dupliciter. 1. In genere, & sic scitur, vnde veniat, i. à qua parte mundi; vt Auster à meridie, & quo vadat, quia ad Aquilonem. 2. In specie: & sic nescitur, vnde veniat, i. in qua plaga determinate incipiat; aut quo vadat, i. vbi determinate cesset. Et cum Chrys. ad hanc expositionẽ conueniunt omnes fere Græci Doctores.

II. Alio modo exponitur de Spiritu Sancto: & sic quatuor ponit de Spiritu Sancto. *Primo* quidẽ eius *potestatem,* cũ dicit: *Spiritus vbi vult, spirat,*) quia

pro

pro libero potestatis arbitrio inspirat vbi vult, & quando vult, corda illustrando. 1. Cor. 12. *Hæc omnia operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout vult.* Ex quo confutatur error Macedonij, ponẽtis Spiritum Sanctum esse ministrum Patris, & Filij. Non enim spiraret vbi ipse vellet, sed vbi ei mandaretur.

Secundo, ponit Spiritus Sancti *indicium*, cum dicit: *Et vocem eius audis.*] Ps. 94. *Hodie si vocem eius audieritis*, &c. Sed contra hoc obiicit Chrysō. dicens, quod non potest intelligi de Spiritu Sancto. Dominus enim loquebatur cum Nicodemo, qui adhuc infidelis erat, cui non competebat audire vocem Spiritus Sancti. *Dico* cum Augustino, quod Spiritus Sancti est duplex vox. *Vna*, qua loquitur intus in corde hominis: & hanc audiunt solum fideles, & sancti, de qua Psalm. 48. *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.* *Alia* est, qua Spiritus Sanctus loquitur in Scripturis, vel per prædicatores. Matthæi 12. *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Sanctus*, &c. Et hanc audiunt etiam infideles & peccatores.

Tertio ponit Spiritus Sancti *originem*, quæ occulta est. vnde dicit: *Et nescis, vnde veniat,*) licet vocem eius audias. Et hoc ideo, quia venit à Patre & Filio, Ioan. 15. *Cum autem venerit paracletus, quem ego mittam vobis à Patre Spiritum veritatis, qui à Patre procedit.* Pater autem & Filius lucem habitant inaccessibilem, quam nemo hominum vidit. 1. Tim. vlt.

Quarto ponit Spiritus Sancti *finem*, qui quidem occultus est. Ideo dicit: *aut quo va.*) supple nescitis,

quia perducit ad occultum finem, sc. ad beatitudinem æternam. Vnde dicitur *pignus hæreditatis*. Ephes. 1. & 1. Cor. 2. *Oculus non vidit*, &c. Vel, *nescis vnde veniat*,)i. quomodo hominem introeat, (*aut quo vadat*,)i. ad quam perfectionem illum adducat. Iob 9. *Si venerit ad me, non videbo eum.*

III. *Sic est omnis, qui natus est ex spiritu*,)i. sicut Spiritus Sanctus. nec mirum: nam sicut supra dixerat. *Quod natum est ex spiritu, spiritus est*,) quia in viro spirituali sunt proprietates Spiritus Sancti, sicut in carbone succenso sunt proprietates ignis.

Sunt autem in eo, qui natus est ex Spiritu Sancto prædictæ quatuor proprietates spiritus. *Primo* namque habet libertatem. 1. Cor. 3. *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas*: Quia Spiritus Domini ducit ad id, quod rectũ est. Psa. 142. *Spiritus tuus bonus deducet me in terrã rectam*. & liberat à seruitute peccati & legis. Rom. 8. *Lex spiritus vitæ in Christo liberauit me*, &cæt. *Secundo* eius iudicium sumis per vocem verborum suorum, quam dum audis, cognoscis eius spiritualitatem. Matth. 12. *Ex abundantia cordis os loquitur. Tertio* habet originem occultam, & finem; quia nullus potest spiritualem iudicare. 1. Cor. 2. *Spiritualis omnia iudicat, & ipse à nemine iudicatur*. Vel *nescis vnde veniat*.) Principium spiritualis natiuitatis eius; quod est gratia baptismalis, (*aut quo vadat*,)i. quo dignus efficitur, i. vita æterna, quæ tibi adhuc occulta est.

PARS

PARS II.

De causa spiritualis regenerationis, interrogatio Nicodemi.

Apparet autem, quod Nicodemus adhuc rudis & Iudæus sensibilis existens, mysteria Christi, & per exempla, & per rationes proposita, intelligere non poterat. Ideo dicit: (*Quomodo possunt hæc fieri?*] Dupliciter aliqui inquirunt. Quidam ex diffidentia, sicut Zacharias, Luc. 1. *Vnde hoc sciam?* &c. & ideo punitus fuit. Isa. 40. *Qui dat scrutatores eius*, &c. Aliqui vero ex studio addiscendi: sicut Virgo beata, cum dixit Angelo, Luc. 2. *Quomodo fiet istud?* &c. Et tales instruuntur. Quia ergo iste quæsiuit ex studio addiscendi: ideo meruit instrui: & hoc est, quod sequitur.

De II. *Et respondit Iesus.*] Vbi Dominus arguit eius tarditatem ex tribus. *Primo*, ex cõditione personæ eius, cui loquitur, cum dicit: *Tu es Magister.*) Vbi non reprehendit eum, vt insultaret ei: sed quia confidebat adhuc de magisterio suo, præsumens de sua scientia: voluit eum humiliando efficere habitaculum Spiritus Sancti. Isa. vlt. *Ad quem respiciam*, &c. Et dicit: *Tu es Magister.*] Quia si aliquis simplex non potest profunda capere, tolerabile est: sed hoc in magistro valde esset reprehensibile. Nã cuius magister es, litera, quæ occidit. 1. Cor. 3. *In Israel: & hæc,*) scil. spiritualia (*ignoras?*) Heb. 6. *Etenim cum debueritis esse magistri*, &c. *Dices*, quod Dominus iuste argueret Nicodemum, si dixisset ei aliquid de

quia perducit ad occultum finem, sc. ad beatitudinem æternam. Vnde dicitur *pignus hæreditatis*. Ephes. 1. & 1. Cor. 2. *Oculus non vidit*, &c. Vel, *nescis vnde veniat*,)i. quomodo hominem introeat, (*aut quo vadat*,)i. ad quam perfectionem illum adducat. Iob 9. *Si venerit ad me, non videbo eum.*

III. *Sic est omnis, qui natus est ex spiritu*,)i. sicut Spiritus Sanctus. nec mirum: nam sicut supra dixerat. *Quod natum est ex spiritu, spiritus est*,) quia in viro spirituali sunt proprietates Spiritus Sancti, sicut in carbone succenso sunt proprietates ignis.

Sunt autem in eo, qui natus est ex Spiritu Sancto prædictæ quatuor proprietates spiritus. *Primo* namque habet libertatem. 1. Cor. 3. *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas*: Quia Spiritus Domini ducit ad id, quod rectũ est. Psa. 142. *Spiritus tuus bonus deducet me in terrã rectam*. & liberat à seruitute peccati & legis. Rom. 8. *Lex spiritus vitæ in Christo liberauit me*, &cæt. *Secundo* eius iudicium sumis per vocem verborum suorum, quam dum audis, cognoscis eius spiritualitatem. Matth. 12. *Ex abundantia cordis os loquitur*. *Tertio* habet originem occultam, & finem; quia nullus potest spiritualem iudicare. 1. Cor. 2. *Spiritualis omnia iudicat, & ipse à nemine iudicatur*. Vel *nescis vnde veniat*.) Principium spiritualis natiuitatis eius; quod est gratia baptismalis, (*aut quo vadat*,)i. quo dignus efficitur, i. vita æterna, quæ tibi adhuc occulta est.

PARS

PARS II.

De causa spiritualis regenerationis, interrogatio Nicodemi.

APparet autem, quod Nicodemus adhuc rudis & Iudæus sensibilis existens, mysteria Christi, & per exempla, & per rationes proposita, intelligere non poterat. Ideo dicit: (*Quomodo possunt hæc fieri?*] Dupliciter aliqui inquirunt. Quidam ex diffidentia, sicut Zacharias, Luc. 1. *Vnde hoc sciam?* &c. & ideo punitus fuit. Isa. 40. *Qui dat scrutatores eius*, &c. Aliqui vero ex studio addiscendi: sicut Virgo beata, cum dixit Angelo, Luc. 2. *Quomodo fiet istud?* &c. Et tales instruuntur. Quia ergo iste quæsiuit ex studio addiscendi: ideo meruit instrui: & hoc est, quod sequitur.

De II. *Et respondit Iesus.*] Vbi Dominus arguit eius tarditatem ex tribus. *Primo*, ex cõditione personæ eius, cui loquitur, cum dicit: *Tu es Magister.*) Vbi non reprehendit eum, vt insultaret ei: sed quia confidebat adhuc de magisterio suo, præsumens de sua scientia: voluit eum humiliando efficere habitaculum Spiritus Sancti. Isa. vlt. *Ad quem respiciam*, &c. Et dicit: *Tu es Magister.*] Quia si aliquis simplex non potest profunda capere, tolerabile est: sed hoc in magistro valde esset reprehensibile. Nã cuius magister es, litera, quæ occidit. 1. Cor. 3. *In Israel: & hæc*,) scil. spiritualia (*ignora?*) Heb. 6. *Etenim cum debueritis esse magistri*, &c. *Dices*, quod Dominus iuste argueret Nicodemum, si dixisset ei aliquid de

veteri lege; & non intellexisset: sed dixit ei de noua lege. *Dico*, quod ea, quæ Dominus dicit de spirituali generatione, continentur in lege veteri: sed sub figura. 1. Cor. 10. *Omnes in Moyse baptizati*, &c. & Prophetæ etiam hoc dixerunt, Ezec. 36. *Effundam super vos aquam mundam.*

Secundo arguit eius tarditatem ex conditione dicentis. Quod enim non acquiescatur dictis alicuius hominis rudis, tolerari potest: sed repugnare dictis hominis sapientis, & magnæ auctoritatis, reprehensibile est, & ideo dicit: *Amen amen dico tibi, quia quod scimus, loquimur*, &c.) Requiritur enim ad idoneitatem testis, vt perhibeat testimonium de auditu, vel visu. 1 Ioan. 1. *Quod vidimus & audiuimus*, & ideo Dominus vtrumque dicit: *Quod scimus, loquimur; & quod vidimus, testamur.*] Scit autem Dominus, secundum quod homo, omnia, Ioa. vlt. *Domine tu omnia nosti*. 2. Macha. 6. *Domine qui habes sanctam scientiam*, &c. Sed & videt omnia cognitione Diuinitatis, Ioann. 8. *Ego quæ vidi apud Patrem meum, hoc facio.*

Dicit autem pluraliter, (*scimus & vidimus*.) vt insinuet mysterium Trinitatis. Ideo *Pater in me manens, ipse facit opera.* Vel (*quod scimus*,) ego & alij spirituales effecti, quia Matt. 10. *Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare*: (*& tamen testimonium*,) ita probatum, ita firmum, (*non accipitis.*) Ioan. 3. *Et testimonium eius nemo accipit.*

Tertio, arguit [illegible] tarditatem ex cõditione eorum, quæ dicit. Quod enim difficilia non capiantur ab [illegible] est mirum, sed quod facilia

quis

quis non capit, reprehensibilis est. Et ideo dicit: *Si terrena dixi vobis*, &c.) q.d. Si hæc quæ sunt leuia, nō capis; quomodo capere poteris processum Spiritus Sancti? Sap. 9. *Quæ in terris sunt, difficile inuenimus, & quæ in cœlis sunt, quis inuestigabit?*

Sed contra non inuenitur ex præmissis, quod Dominus dixerit Nicodemo aliqua terrena. *Dico* cum Chryso. Hoc (*Si terrena dixi vobis*, &c.) intelligitur de exemplo venti. Ventus enim cum sit generabilis & corruptibilis, numeratur inter res terrenas. 2. *Vel potest dici secundum eundem*, quod spiritualis generatio, quæ est in baptismo, cœlestis quidem est, quantum ad principium; quod sanctificat & regenerat; sed terrena, quantum ad subiectum: (*quod enim regeneratur*, sc. homo *terrenus est*,) 3. Vel dicendum secundum Aug. quod intelligēdum est de eo, quod supra dixerat: *Soluite templum hoc*, &c. quod ideo terrenum est; quia hoc dixit de templo corporis sui, quod de terra acceperat. (*Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo si dixero vobis cœlestia, credetis?* q.d. si non creditis generationem spiritualem temporalem, quomodo credetis æternam Filij generationem? 4. Vel, si non creditis, quæ dico de potestate corporis mei, quomodo credetis de potestate diuinitatis meæ, & de potestate Spiritus Sancti?

* * *

ior.

)ices, qui

i dixisset

PARS III.

Respondet Dominus quæstioni, dans causas regenerationis spiritalis.

CAusa est duplex, sc. mysterium Incarnationis Christi, & Passionis eius, & ideo *primo* de Incarnatione: *Secundo* de passione. Est autem considerandum I. quomodo ista responsio Christi quæstioni Nicodemi satisfaciat. Dixerat enim supra Dominus, de spiritu loquens, quod *(nescis vnde veniat, aut quo vadat.)* Quod significabatur, quod spiritualis regeneratio haberet occultum principiũ, & occultum finem. Occulta autem nobis sunt, quæ in cœlis sunt. Sapien. 9. *Quæ in cœlis sunt, quis inuestigabit?*

Quæstio ergo Nicodemi, (*quomodo possunt hæc fieri?*) sic debet intelligi: Quomodo possit aliquid de occulto cœlorum venire, aut ad occultum cœlorum ire? Vnde antequam quæstioni satisfaceret, hunc intellectum quæstionis explicauit, dicens: *Quomodo si dixero vobis cœlestia, creditis?*) Et statim incipit ostendere, cuius sit in cœlum ascendere proprium, quia omnis, Eph. 4. *Qui descendit, ipse est, & qui ascendit.* Hoc enim & in rebus naturalib. inuenitur, quod vnumquodque corpus tendit in locum, secundum suam originem vel naturam. Vnde hoc modo potest fieri, vt aliquis per spiritũ vadat ad locum, quem carnales nesciunt, ascendẽdo in cœlum, si hoc fiat per virtutem eius, qui descendit de cœlo, quia ad hoc descendit, vt ascendens,

dens, nobis viam aperiret, Mich. 2. *Ascendit pandens iter ante eos.*

Sed quia dicit: *Qui descendit de cœlo filius hominis,*] quidam errandi sumpserunt occasionem. Cum n. filius hominis designet humanam naturam, quæ componitur ex anima & corpore, per hoc quod dicit, quod filius descendit de cœlo: Valentinus accipere voluit, quod etiam corpus de cœlo detulisset, & transisset per virginem; nihil ex ea accipiens; sicut aqua per fistulam. Ergo non de terrena substantia, nec sumptum de virgine: quod est contra Rom. 1. *Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem.* Origenes vero dixit, quod descendit de cœlo secundum animam, quam dicit ab initio fuisse creatam cum angelis, & Verbo vnitam, & postmodum de cœlo descendisse assumendo carnem de Virgine.

Sed & hoc repugnat Catholicæ fidei, quæ animas dicit ante corpora non extitisse. Non ergo intelligendum est, quod Filius hominis secundum humanam naturam de cœlo descenderit; sed secũdum diuinam. Cum n. in Christo sit vnum suppositum vel hypostasis, vel Persona duarum naturarum, diuinæ & humanæ, ex quacunq; earum hoc Suppositum nominetur, possunt ei attribui, & diuina, & humana. Possumus n. dicere, q, Filius hominis creauit stellas, & quod Filius Dei crucifixus est. Sed Filius Dei crucifixus est, non secundum diuinam naturam, sed humanam: filius autem hominis creauit stellas secundum diuinam naturam. ita in his quæ de Christo dicuntur, non est attendendum

oenda distinctio quantum ad id, secundum quod dicuntur, quia diuina dicuntur de Christo secundum diuinam naturam, humana vero, secundum humanam.

Descendere ergo de cœlis dicitur de filio hominis, non secundum humanam naturam, sed secundum diuinam: secundum quam conuenit ei ante incarnationem in cœlo fuisse, secundum illud Psa. 113. *Cœlum cœli Domino.* Dicitur autem descendisse, non motu locali; quia sic non remaneret in cœlo (nihil enim localiter motum manet, vnde descendit.) Et ideo ad excludendum motum localem subdit: *Qui est in cœlo,*) quasi dicat, sic descendit de cœlo, vt tamen sit in cœlo. Descendit enim de cœlo, non quidem desinens esse sursum; sed assumens naturam, quæ est deorsum; quæ, quia non includitur, vel comprehenditur, corpore eius existente in terra, ipse secundum diuinitatem erat in cœlis & vbique: & ideo ad designandum, quod hoc modo dicitur descendisse, quia assumsit naturam, dixit, *quod descendit Filius hominis,*) id est, in quantum factus Filius hominis. Vel potest dici etiam, quod quantum ad corpus descendit de cœlo, (vt Hilarius dicit.) Non quod materia corporis Christi descenderit de cœlo: sed quod virtus formatiua eius de cœlo fuit.

Sed quid est, quod dicit: *Nemo ascendit in cœlum, nisi Filius hominis,* &c.] nonne Paulus & Petrus, & alij Sancti ascenderunt, secundum illud 2. Corin. 5. *Domum habemus non manufactam in cœlis?* &c. *Respondeo:* Nemo ascendit in cœlum, nisi Christus, & mem-

membra sua, id est, iusti fideles; propterea filius Dei de cœlis descendit: vt nos faciendo membra sua ad ascensum cœlorum præpararet, nunc quidem in spe, tandem vero in re, Eph. 2. *Quire suscitauit nos, & consedere nos fecit in cœlestibus.*

PARS IV.

De mysterio passionis.

VIrtute huius baptismus efficaciam habet. Ro. 6. *Quicunq; baptizati sunt*, &c. Et circa hoc tria facit. *Primo* namque proponit passionis figuram. *Secundo*, passionis modum. *Tertio* passionis fructũ.

I. *Figuram* quidem assumit de veteri lege, vt reducat ad intellectum Nicodemum, vnde dicit: *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto.* &c.] Habetur Numer. 21. quando Dominus populo Iudæorum dicenti: *Nauseat anima nostra super hoc cibo leuissimo*, in vltionem, misit serpentes, & postea concurrente populo ad Moysen, & ipso clamante ad Dominum, mandauit Dominus in remedium fieri serpentem æneum: Qui quidem fuit & in remedium contra illos serpentes; & in figuram passionis Dominicæ. Vnde & dicit, ibi: *In signum*, &c. Proprium aũt serpentis est habere venenũ: at serpens æneus venenum non habuit; sed figura fuit serpentis venenosi. Sic & Christus non habuit peccatũ, quod est venenum, quia *cum consummatum fuerit, generat mortem*, Iac. 4. sed habuit similitudinem peccati, Roman. 8. *Misit Deus Filium suum*, &c. Ideo Christus habuit effectum serpentis contra motum concupiscentiarum ignitarum.

II. Mo-

ex percussione ad aliquod corpus. De quo dicitur Ps. 76. *Vox tonitrui tui in rota. Tertio* ponit venti originem, quæ occulta est. Vnde dicit: *& nescis, vnde veniat,*] i. vbi oriatur. Ps. 134. *Qui producit ventos de thesauris suis. Quarto* ponit venti finem, qui similiter occultus est. Vnde dicit: *aut quo vadat,*] supple, nescis, vbi persistat.

Et hanc quidem similitudinem inducit ad propositum, cum dicit: *Sic est omnis, qui natus est ex spiritu,* quasi dicat: Si ventus, qui est corpus, habet occultam originem, nec potest sciri eius processus: quomodo miraris, si tu non potes scire processum regenerationis spiritualis?

Sed contra hanc expositionem obiicit Aug. dicens, quod Dominus non intellexit de vento, cũ dicit: *Spiritus vbi vult, spirat,* &c.] nam de quolibet vento scimus, vnde veniat, aut quo vadat: nam Auster venit à Meridie, & vadit ad Aquilonem. Boreas vero è conuerso ab Aquilone ad Meridiem vadit. Quomodo ergo de spiritu corporeo dicit Dominus: *Nescis, vnde veniat,* &c.] *Respondetur:* Principiũ venti potest sciri dupliciter. 1. In genere, & sic scitur, vnde veniat, i. à qua parte mundi; vt Auster à meridie, & quo vadat, quia ad Aquilonem. 2. In specie: & sic nescitur, vnde veniat, i. in qua plaga determinate incipiat; aut quo vadat, i. vbi determinate cesset. Et cum Chrys. ad hanc expositionẽ conueniunt omnes fere Græci Doctores.

II. Alio modo exponitur de Spiritu Sancto: & sic quatuor ponit de Spiritu Sancto. *Primo* quidẽ eius *potestatem,* cũ dicit: *Spiritus vbi vult, spirat,*) quia

pro

pro libero potestatis arbitrio inspirat vbi vult, & quando vult, corda illustrando. 1. Cor. 12. *Hæc omnia operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout vult.* Ex quo confutatur error Macedonij, ponẽtis Spiritum Sanctum esse ministrum Patris, & Filij. Non enim spiraret vbi ipse vellet, sed vbi ei mandaretur.

Secundo, ponit Spiritus Sancti *indicium*, cum dicit: *Et vocem eius audiẽs.*] Ps. 94. *Hodie si vocem eius audieritis*, &c. Sed contra hoc obiicit Chryso. dicens, quod non potest intelligi de Spiritu Sancto. Dominus enim loquebatur cum Nicodemo, qui adhuc infidelis erat, cui non competebat audire vocem Spiritus Sancti. *Dico* cum Augustino, quod Spiritus Sancti est duplex vox. *Vna*, qua loquitur intus in corde hominis: & hanc audiunt solum fideles, & sancti, de qua Psalm. 48. *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.* *Alia* est, qua Spiritus Sanctus loquitur in Scripturis, vel per prædicatores. Matthæi 12. *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Sanctus*, &c. Et hanc audiunt etiam infideles & peccatores.

Tertio ponit Spiritus Sancti *originem*, quæ occulta est. vnde dicit: *Et nescis, vnde veniat,*) licet vocem eius audias. Et hoc ideo, quia venit à Patre & Filio, Ioan. 15. *Cum autem venerit paracletus, quem ego mittam vobis à Patre Spiritum veritatis, qui à Patre procedit.* Pater autem & Filius lucem habitant inaccessibilem, quam nemo hominum vidit. 1. Tim. vlt.

Quarto ponit Spiritus Sancti *finem*, qui quidem occultus est. Ideo dicit: *aut quo vadat.*) (supple nescitis,

quia perducit ad occultum finem, sc. ad beatitudinem æternam. Vnde dicitur *pignus hæreditatis*. Ephes. 1. & 1. Cor. 2. *Oculus non vidit*, &c. Vel, *nescis vnde veniat*,)i. quomodo hominem introeat, (*aut quo vadat*,)i. ad quam perfectionem illum adducat. Iob 9. *Si venerit ad me, non videbo eum.*

III. *Sic est omnis, qui natus est ex spiritu*,)i. sicut Spiritus Sanctus. nec mirum: nam sicut supra dixerat. *Quod natum est ex spiritu, spiritus est*,)quia in viro spirituali sunt proprietates Spiritus Sancti, sicut in carbone succenso sunt proprietates ignis.

Sunt autem in eo, qui natus est ex Spiritu Sancto prædictæ quatuor proprietates spiritus. *Primo* namque habet libertatem. 1. Cor. 3. *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas*: Quia Spiritus Domini ducit ad id, quod rectũ est. Psa. 142. *Spiritus tuus bonus deducet me in terrã rectam*. & liberat à seruitute peccati & legis. Rom. 8. *Lex spiritus vitæ in Christo liberauit me*, &cæt. *Secundo* eius iudicium sumis per vocem verborum suorum, quam dum audis, cognoscis eius spiritualitatem. Matth. 12. *Ex abundantia cordis os loquitur*. *Tertio* habet originem occultam, & finem; quia nullus potest spiritualem iudicare. 1. Cor. 2. *Spiritualis omnia iudicat, & ipse à nemine iudicatur*. Vel *nescis vnde veniat*.) Principium spiritualis natiuitatis eius; quod est gratia baptismalis, (*aut quo vadat*,)i. quo dignus efficitur, i. vita æterna, quæ tibi adhuc occulta est.

PARS

PARS II.

De causa spiritualis regenerationis, interrogatio Nicodemi.

APparet autem, quod Nicodemus adhuc rudis & Iudæus sensibilis existens, mysteria Christi, & per exempla, & per rationes proposita, intelligere non poterat. Ideo dicit: (*Quomodo possunt hæc fieri?*] Dupliciter aliqui inquirunt. Quidam ex diffidentia, sicut Zacharias, Luc. 1. *Vnde hoc sciam?* &c. & ideo punitus fuit. Isa. 40. *Qui dat scrutatores eius*, &c. Aliqui vero ex studio addiscendi: sicut Virgo beata, cum dixit Angelo, Luc. 2. *Quomodo fiet istud?* &c. Et tales instruuntur. Quia ergo iste quæsiuit ex studio addiscendi: ideo meruit instrui: & hoc est, quod sequitur.

De II. *Et respondit Iesus.*] Vbi Dominus arguit eius tarditatem ex tribus. *Primo*, ex cõditione personæ eius, cui loquitur, cum dicit: *Tu es Magister.*) Vbi non reprehendit eum, vt insultaret ei: sed quia confidebat adhuc de magisterio suo, præsumens de sua scientia: voluit eum humiliando efficere habitaculum Spiritus Sancti. Isa. vlt. *Ad quem respiciam*, &c. Et dicit: *Tu es Magister.*] Quia si aliquis simplex non potest profunda capere, tolerabile est: sed hoc in magistro valde esset reprehensibile. Nã cuius magister es, litera, quæ occidit. 1. Cor. 3. *In Israel: & hæc*,)scil. spiritualia (*ign[illegible]*) Heb. 6. *Etenim cum debueritis esse magistri*, &c. I[illegible]od Dominus iuste argueret Nicodemum, s[illegible]ei aliquid de veteri

veteri lege; & non intellexisset: sed dixit ei de noua lege. *Dico*, quod ea, quæ Dominus dicit de spirituali generatione, continentur in lege veteri: sed sub figura. 1. Cor. 10. *Omnes in Moyse baptizati*, &c. & Prophetæ etiam hoc dixerunt, Ezec. 36. *Effundam super vos aquam mundam.*

Secundo arguit eius tarditatem ex conditione dicentis. Quod enim non æquiescatur dictis alicuius hominis rudis, tolerari potest: sed repugnare dictis hominis sapientis, & magnæ auctoritatis, reprehensibile est, & ideo dicit: *Amen amen dico tibi, quia quod scimus, loquimur*, &c.) Requiritur enim ad idoneitatem testis, vt perhibeat testimonium de auditu, vel visu. 1 Ioan. 1. *Quod vidimus & audiuimus*, & ideo Dominus vtrumque dicit: *Quod scimus, loquimur; & quod vidimus, testamur.*] Scit autem Dominus, secundum quod homo, omnia, Ioa. vlt. *Domine tu omnia nosti*. 2. Macha. 6. *Domine qui habes sanctam scientiam*, &c. Sed & videt omnia cognitione Diuinitatis, Ioann. 8. *Ego quæ vidi apud Patrem meum, hoc facio.*

Dicit autem pluraliter, (*scimus & vidimus*,) vt insinuet mysterium Trinitatis. Ideo *Pater in me manens, ipse facit opera.* Vel (*quod scimus*,) ego & alij spirituales effecti, quia Matt. 10. *Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare*: (*& tamen testimonium*,) ita probatum, ita firmum, (*non accipitis.*) Ioan. 3. *Et testimonium eius nemo accipit.*

Tertio, arguit [illegible] tarditatem ex cõditione eorum, quæ dicit. Quod enim difficilia non capiantur ab [illegible] est mirum, sed quod facilia

quis

quis non capit, reprehensibilis est. Et ideo dicit: *Si terrena dixi vobis*, &c.) q.d. Si hæc quæ sunt leuia, nō capis; quomodo capere poteris processum Spiritus Sancti? Sap. 9. *Quæ in terris sunt, difficile inuenimus, & quæ in cœlis sunt, quis inuestigabit?*

Sed contra non inuenitur ex præmissis, quod Dominus dixerit Nicodemo aliqua terrena. *Dico* cum Chryso. Hoc (*Si terrena dixi vobis*, &c.) intelligitur de exemplo venti. Ventus enim cum sit generabilis & corruptibilis, numeratur inter res terrenas. 2. *Vel potest dici secundum eundem*, quod spiritualis generatio, quæ est in baptismo, cœlestis quidem est, quantum ad principium; quod sanctificat & regenerat; sed terrena, quantum ad subiectum: (*quod enim regeneratur*, sc. homo *terrenus est*,) 3. Vel dicendum secundum Aug. quod intelligēdum est de eo, quod supra dixerat: *Soluite templum hoc*, &c. quod ideo terrenum est; quia hoc dixit de templo corporis sui, quod de terra acceperat. (*Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo si dixero vobis cœlestia, credetis?* q.d. si non creditis generationem spiritualem temporalem, quomodo credetis æternam Filij generationem? 4. Vel, si non creditis, quæ dico de potestate corporis mei, quomodo credetis de potestate diuinitatis meæ, & de potestate Spiritus Sancti?

* * *

ior[illegible]

)ices, qu[illegible]

i dixisset [illegible]

PARS III.

Respondet Dominus quæstioni, dans causas regenerationis spiritalis.

CAusa est duplex, sc. mysterium Incarnationis Christi, & Passionis eius, & ideo *primo* de Incarnatione: *Secundo* de passione. Est autem considerandum I. quomodo ista responsio Christi quæstioni Nicodemi satisfaciat. Dixerat enim supra Dominus, de spiritu loquens, quod *(nescis vnde veniat, aut quo vadat.)* Quod significabatur, quod spiritualis regeneratio haberet occultum principiũ, & occultum finem. Occulta autem nobis sunt, quæ in cœlis sunt. Sapien. 9. *Quæ in cœlis sunt, quis inuestigabit?*

Quæstio ergo Nicodemi, (*quomodo possunt hæc fieri?*) sic debet intelligi: Quomodo possit aliquid de occulto cœlorum venire, aut ad occultum cœlorum ire? Vnde antequam quæstioni satisfaceret, hunc intellectum quæstionis explicauit, dicens: *Quomodo si dixero vobis cœlestia, creditis?*) Et statim incipit ostendere, cuius sit in cœlum ascendere proprium, quia omnis, Eph. 4. *Qui descendit, ipse est, & qui ascendit.* Hoc enim & in rebus naturalib. inuenitur, quod vnumquodque corpus tendit in locum, secundum suam originem vel naturam. Vnde hoc modo potest fieri, vt aliquis per spiritũ vadat ad locum, quem carnales nesciunt, ascendẽdo in cœlum, si hoc fiat per virtutem eius, qui descendit de cœlo, quia ad hoc descendit, vt ascendens,

sibi

dens, nobis viam aperiret, Mich. 2. *Ascendit pandens iter ante eos.*

Sed quia dicit: *Qui descendit de cœlo filius hominis,*] quidam errandi sumpserunt occasionem. Cum n. filius hominis designet humanam naturam, quæ componitur ex anima & corpore, per hoc quod dicit, quod filius descendit de cœlo: Valentinus accipere voluit, quod etiam corpus de cœlo detulisset, & transisset per virginem; nihil ex ea accipiens; sicut aqua per fistulam. Ergo non de terrena substantia, nec sumptum de virgine: quod est contra Rom. 1. *Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem.* Origenes vero dixit, quod descendit de cœlo secundum animam, quam dicit ab initio fuisse creatam cum angelis, & Verbo vnitam, & postmodum de cœlo descendisse assumendo carnem de Virgine.

Sed & hoc repugnat Catholicæ fidei, quæ animas dicit ante corpora non extitisse. Non ergo intelligendum est, quod Filius hominis secundum humanam naturam de cœlo descenderit; sed secundum diuinam. Cum n. in Christo sit vnum suppositum vel hypostasis, vel Persona duarum naturarum, diuinæ & humanæ, ex quacunq; earum hoc Suppositum nominetur, possunt ei attribui, & diuina, & humana. Possumus n. dicere, q, Filius hominis creauit stellas, & quod Filius Dei crucifixus est. Sed Filius Dei crucifixus est, non secundum diuinam naturam, sed humanam: filius autem hominis creauit stellas secundum diuinam naturam. ita in his quæ de Christo dicuntur, non est attend-

membra sua, id est, iusti fideles; propterea filius Dei de cœlis descendit: vt nos faciendo membra sua ad ascensum cœlorum præpararet, nunc quidem in spe, tandem vero in re, Eph. 2. *Qui resuscitauit nos, & consedere nos fecit in cœlestibus.*

PARS IV.

De mysterio passionis.

VIrtute huius baptismus efficaciam habet. Ro. 6. *Quicunq; baptizati sunt*, &c. Et circa hoc tria facit. *Primo* namque proponit passionis figuram. *Secundo*, passionis modum. *Tertio* passionis fructū.

I. *Figuram* quidem assumit de veteri lege, vt reducat ad intellectum Nicodemum, vnde dicit: *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto.* &c.] Habetur Numer. 21. quando Dominus populo Iudæorum dicenti: *Nauseat anima nostra super hoc cibo leuissimo*, in vltionem, misit serpentes, & postea concurrente populo ad Moysen, & ipso clamante ad Dominum, mandauit Dominus in remedium fieri serpentem æneum: Qui quidem fuit & in remedium contra illos serpentes; & in figuram passionis Dominicæ. Vnde & dicit, ibi: *In signum*, &c. Proprium aũt serpentis est habere venenũ: at serpens æneus venenum non habuit; sed figura fuit serpentis venenosi. Sic & Christus non habuit peccatũ, quod est venenum, quia *cum consummatum fuerit, generat mortem*, Iac. 4. sed habuit similitudinem peccati, Roman. 8. *Misit Deus Filium suum*, &c. Ideo Christus habuit effectum serpentis contra motum concupiscentiarum ignitarum.

II. Mo-

II. Modum autem passionis ostendit, cum dixit: *sic exaltari oportet*, &c.] Quod intelligitur de exaltatione crucis. Vnde Ioan. 12. cum diceret: *oportet exaltari Filium hominis*, &c.] Sequitur: *Hoc dicebat significans, qua morte clarificaturus esset Deum.*] Voluit autem mori exaltatus. *Primo*: Vt purgaret cœlestia. Iam n. per sanctitatem suæ conuersationis purgauerat terram; restabat per mortem purgare aërea, Coloss. 1. *Pacificans per Sanguinem suum, qua in cœlis, & qua in terris. Secundo*, Vt triumpharet de dæmonibus, qui in aëre bellum præparant. Eph. 2. *Secundum principem potestatis aeris*, &c. *Tertio*, Vt corda nostra ad se traheret. Ioan. 12. *Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me, &c. Quarto*, quia in morte crucis fuit exaltatus, inquantum ibi de inimicis triumphauit. Vnde mors non vocatur, sed exaltatio. Psal. 109. *De torrente in via bibit, propterea exaltauit caput. Quinto*, quia crux fuit causa exaltationis eius. Phil. 2. *Factus est obediens Patri vsque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum*, &c.

III. Fructus autem passionis Christi est vita æterna. Vnde dicit: *Vt omnis qui credit in ipsum*,) bene operando, (*non pereat, sed habeat vitam æternam.*) Et respondet hic fructus fructui figuralis serpentis. Quicunq; n. respiciebant serpentē æneū, liberabā tur à veneno, & præseruabantur vitæ. Ille aūt respi cit filiū hōis exaltatū, qui credit Christo crucifixo, & sic liberatur à veneno, & à peccato. Ioan. 11. *Qui credit in me non morietur*, &c. Et præseruatur ad vitā æternā. Ioa. 20. *Hæc scripta sunt, vt credatis, & vt credentes vitam habeatis*, &c.

IN

IN F. CORPORIS CHRISTI.

Caro mea vere est cibus. Ioan. 6.

Partem textus antecedentem, explicatam de Necessitate, & vtilitate, repete ex Parte III. Dispositione IV. De Defunctis.

SCOPVS. Manducantes Christum habituros vitam æternam docet.

PARTITIO.

I. De Veritate Eucharistica.
II. Qui manducant Christum, sunt ei vniti.
III. Vniti ipsi habent vitam æternam.
IV. Qui manducant habent vitam æternam.

PARS I.

De veritate Eucharistica.

POsset quis credere, quod ea quæ de Carne dicta sunt & Sanguine, ænigma & parabola essent. Ideo dicit: *Caro mea vere est cibus*, q.d. non intelligatis, quod figuraliter loquar, sed secundum veritatem Caro mea continetur in cibo fidelium. *Et Sanguis meus vere continetur* in Sacramento altaris, Mat. 26. *Hoc est Corpus meum*, &c. & *hic est Sanguis*, &c.

2. Vel secundum Chrysostomum: Quia cibus & potus sumitur ad refectionem hominis. In homine autem sunt duæ partes, principalis quæ est anima; & secundaria quæ est corpus. Illud autem quod est homo, est per animam, non per corpus.

Istud

Istud ergo est vere cibus hominis, qui est cibus animæ: & hoc est, quod Dominus dicit: *Caro enim mea*, &c.) Quia non solum est cibus corporis, sed etiam animæ. Similiter & Sanguis. Psal. 22. *Super aquam refectionis educauit me, animam meam conuertit*: quasi diceret: Hæc refectio specialiter ad animam ordinatur.

3. Vel secundum Aug. Illud vere dicitur esse aliquid, quod facit effectum eius: Effectus autem cibi est, vt satiet: Quod ergo vere facit satietatem, vere est cibus & potus: hoc autem facit Caro & Sanguis Christi, qui ducit ad statum gloriæ, vbi non est esuries, neque sitis. Apoc. 7. *Non esurient nec sitient amplius*: & ideo dicit: *Caro mea*, &c.

PARS II.

Manducantes Christum ipsi coniunctos esse.

PRobat Dominus cibi spiritualis virtutem, scil. quod det vitam æternam, & vtitur tali argumẽto. Quicunque manducat meam Carnem, & bibit meum Sanguinem, coniungitur mihi: Sed qui coniungitur mihi, habet vitam æternam: ergo qui manducat meam Carnem, & bibit meum Sanguinem, habet vitam æternam. Secundum hoc ergo tria facit. *Primo* ponit maiorem. *Secundo* minorem, & probat eam: *Sicut me misit*, &c.) *Tertio* infert cõclusionem, ibi: *hic est pa. &c.*] I. Sciendũ: Si hoc: *Qui manducat carnem meam*, &c.) referatur ad carnem & Sanguinem mysticè: nulla dubitatio est in verbo. Nam sicut dictum est, ille manducat spiritualiter per comparationem ad rem signatam tantũ, qui

qui corpori mystico incorporatur per vnionem fidei, & charitatis: Charitas autem facit Deum esse in homine, & econuerso. 1. Ioan. 4. *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* Et hoc est, quod facit Spiritus Sanctus. Vnde ibidem in hoc cognoscimus, quoniam *in Deo manemus, & Deus in nobis, quia de spiritu*, &c. 2. Si vero referatur ad sumptionem sacramentalem, tunc non quicunque manducat Carnem & bibit Sanguinem, manet in Deo: quia sicut dicit Aug. est quidam modus manducandi illam carnem, & bibendi illum Sanguinem: quo qui manducat & bibit, in Christo manet, & Christus in eo. Sed hic est ille, qui non sacramentaliter tantum, sed reuera Corpus Christi manducat, & Sanguinem bibit. Est & alius modus, quod qui manducat, non manet in Christo, nec Christus in eo: hoc est, qui in corde ficto ad illud accedit: nullum enim effectum habet Sacramentum in ficto. Fictus enim est, cum nō respondet interius, quod signat exterius. In Sacramento autem Eucharistię exterius quidem signatur, quod Christus incorporetur in eo, qui percipit illud, & ipse in Christo. Qui ergo non habet in corde desiderium huius vnionis, nec conatur ad remouendum omne impedimentum ad hoc; est fictus. Et ideo Christus in eo non manet: nec ipse in Christo.

PARS

PARS III.

Coniunctos Christo habere vitam.

HIc ponit minorem, scil. quod, qui coniungitur Christo, habet vitam. Et inducit in hoc manifestatione cuiusdam similitudinis, quæ talis est. Filius propter vnitatem quam habet ad Patrem, recipit vitam à patre: ergo qui vnitur Christo, recipit vitam à Christo. Et hoc est, quod dicit: *Sicut misit me*, &c.] Quæ quidem verba possunt dupliciter exponi de Christo. Secundum humanam naturam, & secundum diuinam. 1. Si n. exponatur de Christo filio Dei: tunc hoc *(sicut)* importat similitudinem Christi ad creaturam, quantũ ad aliquid: nõ quantum ad omnia: sed quoad hoc, quod est esse ab alio: nam hoc est cõmune Christo filio Dei & creaturæ, quod sunt ab alio. Sed quantum ad aliud est dissimile, quia filius habet aliquid proprium, quia scil. sic est à Patre, vt tamen recipiat totam plenitudinem diuinæ naturæ, intantum, quod quicquid est naturale patri, sit etiã naturale filio. Creatura vero accipit aliquam perfectionem & naturam particularem, Ioan. 5. *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso.* Et hoc ostendit, quia non ait: Sicut manduco Patrem, & ego viuo propter Patrem, cum loquatur de processione sua à Patre, sicut dixit, [*qui manducat me, & ipse viuet propter me,*] cum loquitur de participatione Corporis & Sanguinis eius, qua nos efficimur meliores: nam manducatio

ducatio quandam participationem dicit. Sed Christus dicit se viuere propter patrem: non quidem manducatum, sed generantem, sine æqualitatis detrimento.

2. Si vero exponatur de Christo homine, sic quãtum ad aliquid, *sicut*] importat similitudinem in hoc Christum hominem, & nos in hoc, sc. quod sicut Christus homo accipit spiritualem vitam per vnionem ad Deum, ita & nos accipimus spiritualem vitam in communione Sacramenti. Sed tamẽ est dissimile, quia Christus homo accepit vitam per vnionem Verbi, cui in persona vnitur: sed nos vnimur Christo per Sacramentum fidei. Et ideo duo dicit, (*misit me,*) & *Pater.*) Si ergo referatur ad filium Dei; tunc dicit; (*viuo ego propter Patrem,*) quia ipse Pater viuens est: Si vero referatur ad Filium hominis, tunc dicit, (*viuo ego propter Patrem,*) quia *misit me,*) id est, fecit me incarnari. Missio enim filij Dei est eius incarnatio. Galat. 4. *Misit Deus filium suum*, &c.

Per hoc ergo secundum Hilarium excluditur error Arrij. Nam si nos propter Christũ viuimus, quia aliquid de natura sua habemus, vt ipse dicit: *Qui manducat meam carnem*, &c. Ergo & Christus viuit propter Patrem, quia habet in se naturam Patris, non autem Patrem, quia simplex est & indiuisibilis: ergo habet totam naturam Patris. Propter Patrem ergo viuit Filius, dum natiuitas non alienam ei intulit diuersamque naturam.

PARS III.

Manducantes Christum habere vitam æternã.

HIc est pan. qui de cœlo desc.] Ponit duas conclusiones: nam de duobus litigabant, scil. de origine spiritualis cibi; & de eius virtute. *Prima* ergo conclusio est de origine. *Secunda* est de virtute, & hanc principaliter intendit, ibi: *qui manducat hunc panem.*] Sciendum est circa primum, quod Iudæi turbati fuerant, quia dixerat: *Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi*: ideo contra eos hic iterum concludit ex hoc, quod dicit: *viuo propter Patrem,*) cum dicit: *Hic est panis.*) Nam descendere de cœlo, est de cœlo originem habere: sed filius habet originem de cœlo, quia viuit propter Patrem: Ergo Christus est, qui de cœlo descendit. Et ideo dicit: *Hic est panis, qui de cœlo,*) i. de vita paterna descendit, & hoc quantum ad diuinitatem, vel descendit etiam quantum ad corpus, inquantum, sc. virtus formatiua eius, quæ fuit Spiritus Sanctus, de cœlo fuit, vt virtus cœlestis. Vnde qui manducant hunc panem, non moriuntur, quomodo *mortui sunt patres nostri, qui manducauerunt manna*, non de cœlo: nec erat panis viuus.

Secunda conclusio de virtute panis ponitur, cũ dicit: (*Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.*) Quæ sequitur ex hoc: *Qui manducat meam carnem.* Qui enim *manducat hunc panem, manet in me, & ego in illo*: sed ego sum vita æterna. *Ergo qui manducat hunc panem,*) vt debet, (*viuet in æternum.*

DE

DE TRANSFIGVRATIONE DOMINI.

Assumpsit Iesus Petrum & Ioannem, Mat. 17.

SCOPVS. In præcedenti ostendit virtutem doctrinæ Euangelicæ. Hic ostenditur finis; qui est gloria futura.

PARTITIO.

I. *De circumstantiis prauiis.*
II. *De ipsa Transfiguratione.*
III. *De Petri voce ac desiderio.*
IV. *De voce Patris.*
V. *De effectu transfigurationis.*

PARS I.

De circumstantiis transfigurationis.

HÆ tres ponuntur: Tempus, Discipuli, Locus.
I. Tempus: *Post dies sex.*] *Quæstio*: Quare cum dixit: *Sunt quidam de hic stantibus.* &c. Non statim trâsfiguratus est? *Soluit* Chrysost. *Primo*, Vt accenderet desiderium Apostolorum: *Secundo*, vt mitigaret inuidiam eorum, quia forte post verbum istud turbati fuerunt. Sed quid hic: *post sex dies*; in Luca *post octo dies*? 1. Planum est, quod Lucas numerat diem, quo dixit, & diem transfigurationis. Matthæus vero dies solum intermedios: ideo remoto primo, & vltimo non remanent nisi sex dies. Per sex dies significantur sex ætates, post quas speramus venire ad gloriam futuram. 2. In sex diebus

perfecit opera sua, ideoq; post sex dies vult Dominus se ostendere, quia nisi eleuemur ad Deum super omnes creaturas, quas Dominus his sex diebus creauit, non possumus peruenire ad regnum Dei.

De II. *Assumpsit Petrum, Iacobum, & Ioannem.*] 1. Quare non omnes? Ad designandum, quod nō omnes, qui vocati sunt, peruenient, Matt. 20. *Multi sunt vocati, pauci vero electi.* 2. Et quare tres tantū? Ad designandum, quod nulli peruenient nisi in fide Trinitatis, Marc. vlt. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, hic saluus erit.* 3. Quare potius istos, quàm alios? Ratio est, quia Petrus magis feruidus erat, Ioannes, quia specialiter dilectus erat: Iacobus, quia præcipuus debellator erat aduersariorum fidei. Vn de Herodes eum occidit. *Primo*, quia magnum aliquid credidit facere pro Iudæis, vt in Act. 12. *Occidit autem Iacobum*, &c. Sequitur: *Cum videret, quia placeret Iudæis*, &c.

De III. *Et duxit eos in montem excelsum seorsum*, &c.] 1. Quare in montem? Ad designandum, quod nō inducitur ad contemplandum, nisi qui ascendit in montem, vt in Gen. 19. de Loth. *In monte saluum te fac.* Cur 2. *excelsum valde.*] Propter altitudinem cōtemplationis. Esai. 2. *Eleuabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi, & dicent: Venite, ascendamus ad montem Domini, quia super omnem altitudinem scientiæ, & virtutis, erit illa altitudo gloriæ.* Cur *seorsum*?] Quia se separauerunt à malis, Matt. 25. *Quia separabunt eos sicut agnos ab hœdis.*

PARS

PARS II.

De transfiguratione.

PRimo ponitur transfiguratio: *Secundo*, modus: *Tertio*, apparitio. De I. *Et transfiguratus est*,]id est figuram mutauit *ante eos.)* Transfigurari idem est, quod à propria figura mutari, vt habetur 2. ad Cor. 11. *Sathanas transfigurat se in angelum lucis.* Ergo non est mirum, si iusti transfigurentur in figuram gloriæ. Ideo transfiguratus est, quia quod suum est, deposuit. Aliqui dixerunt, quod aliud corpus assumpsit: Quod falsum. In figura quisquis immutatur exteriori aspectu, dicitur transfiguratus, sicut cum quis est sanus, fit rubicundus, cum infirmus est, fit pallidus; & sic dicitur transfiguratus. Sic Christus, quia in alia forma quam appareret, apparuit: Nec corpus eius erat lucidum, sed tantū claritatem accepit.

De II. *Et resplenduit facies eius sicut Sol. Primo*, demonstratur quantum ad claritatem faciei. *Secundo* quantum ad nitorem vestium. *Tertio* testimoniū. De I. *Et resplenduit*, &c.] Hic futuram gloriam reuelauit, vbi erunt corpora clara, & splendentia. Et hæc claritas non erat ab essentia; sed ex claritate interioris animæ, plenæ charitate, Esaiæ 58. *Tunc erumpet quasi mane lumen tuum*, sequitur: *Et gloria Domini colliget te.* Vnde erat quædam refulgentia in corpore. Anima enim Christi videbat Deum, & omnem claritatem, à principio suæ conceptionis: Ioan. 1. *Vidimus gloriam eius.*

Dices: Si ergo in beatis aliis deriuatur claritas ab anima ad corpus, quare non in Christo, qui Deus erat & homo? *Dico:* Quia Deus erat, ordo humanæ naturæ erat in eius potestate. Hic autem est ordo, vt partes sibi communicent, vt læso corpore cõpassio sit in anima; & ex anima afficiatur corpus. Sed hic ordo subiectus erat Christo. Vnde ita perfectum erat gaudium in parte superiori, vt non egrederetur extra. Itaq; perfecte erat viator, & perfecte comprehensor. Vnde quando volebat, non fiebat refluxus. Sed nonne dos fuit in Christo? 1. Quidam dicunt, quod sic: & quod omnes dotes accepit in via. Dotem subtilitatis in natiuitate; agilitatis, in vndarum calcatione; claritatis hic; impassibilitatis in administrando Sacramentum altaris. Ego autem hoc non credo: Quia dos est quędam proprietas ipsius glorię. Vnde quod super mare ambulauit, quod resplenduit, totum fuit ex virtute diuina. Quia dos gloriæ repugnat viatori. Habuit ergo aliquam similitudinem, quia *resplenduit facies eius sicut Sol.* Apoc. 1. *Facies eius sicut Sol refulget in virtute sua. Obiicis:* Iusti fulgebunt sicut Sol: ergo splendor Christi maior non erit aliis? *Dico,* quod sic, sed quia in his sensibilibus non est clarius, cui possit comparari, ideo Soli comparatur.

De II. *Vestimenta autem,* &c.) Hic apparet, quod non fuit per mutationem Christi, nec per dotem; quia vestimenta non sunt perceptiua dotis. Per vestimenta significantur Sancti, Esai. 49. *Viuo ego dicit Dominus, quia his omnibus sicut ornamento vestieris.* Et *facta sunt alba sicut nix.*) Nix habet candorem, & frigi-

frigiditatem, sic Sancti habent candorem gloriæ; Sap. 3. *Fulgebunt iusti, & tanquam scintillæ in arundineto discurrent*, &c. Item habebunt refrigerium ab ardore concupiscentiæ. Psal. 67. *Niue dealbabuntur in Selmon.* 2. Vel per vestimenta intelligitur litera Sacræ Scripturæ.

De III. *Et ecce apparuerunt*, &c.) Et quare apparuerunt? *Chrysost.* assignat rationes. *Prima ratio.* Ad confirmandum fidem discipulorum. Quæsierat supra: *Quem dicũt homines esse Filium hominis*, &c. Et dixerunt: *Alij Heliam*, &c. Vt vero ostenderet differentiam sui ad illos; ideo voluit eos adducere. Psal. 88. *Non est similis tui in diis Domine*, &c. *Secunda ratio*: Ad confutandum Iudæos. Dicebant enim quod erat transgressor legis, quod blasphemator, Ioan. 10. *De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia.* Ideo, quia Helias omnibus Prophetis sanctior fuit, & Moyses legislator, coram Moyse, & Helia ostendit, quia non erat Deo contrarius, nec transgressor legis. *Tertia ratio.* Vt ostendat se iudicem viuorum & mortuorum, quia Helias viuus erat, Moyses mortuus. *Quarta ratio*: Ad certificationem Petri; quia Petrus increpuit Dominum de morte, ideo ostendit, quod non sunt increpandi, qui exponunt se morti: Imitando istos duos. Quia Helias morti se exposuit corã Iezabel, similiter Moyses exposuit se propter legem. *Quinta ratio.* Quia duo erant in eo, quæ voluit ostendere in his duob. sc. Mansuetudo quam ostendit in Moyse; Exemplum zeli Dei, quem ostendit in Helia, de quo dicitur, quod *Surrexit Helias quasi ignis, & verbum ipsius*

quasi facula ardebat. Eccles. 44. *Sexta ratio* assignatur in Gloss. Quia omnis lex & Prophetæ testimonium dixerunt Christo. Vnde *omnia oportet impleri de me, quæ sunt in lege, & Prophetis.*

Quæstio. De Helia non est mirum, si ibi fuit, quia est viuus, sed Moyses quomodo ibi erat? 1. Quidam dixerunt, quod angelus fuit ibi loco ipsius. Sed hoc nihil est: Quia Moyses fuit ibi in anima solum. Sed qualiter visus est? Dicendum, sicut angeli videntur.

PARS III.

De Petri voce.

RESPONDENS AUTEM PETRUS, DIXIT, &c.] Et possumus exponere referendo ad carnalitatem, vel ad deuotionem. 1. Chrysost. refert ad carnalitatem. Christus dicens se passurum, increpauerat eum, cum reprehendit eum. Vnde apparuerunt Moyses, & Helias loquentes de passione eius; ideo cum audiret Petrus talia, non poterat ferre: nec voluit se opponere: ideo cogitauit, si ibi Dominus maneret, euaderet mortem: ideo ne cito recederent, dixit, *faciamus,* &c. Et quare dixit: *Moysi vnum, & Heliæ vnum?* quia videbat eum affectum ad mortem, volebat vt isti impedirent mortem eius. De Helia legitur 4. Reg. 1. quod, quando misit Rex Quinquagenarium, fecit descendere ignem de cœlo. De Moyse, Num. 16. quod, quando iurgium occurrit in tabernaculo, descendit nubes. Ideo cogitauit, per Moysen poterit impetrari nubes, & per Heliã ignis.

ignis. 2. Alij vero reducunt ad deuotionem Petri. Et secundum hoc duo facit. *Primo* tangit affectū: *Secundo*, consilium. I. *Domine bonum est nos hic esse*] ex nimio feruore: videns gloriam, ita affectus erat, vt nunquam voluisset separari, si Deus voluisset. Quid erit illis, qui in gloria erunt perfecta? Existentes in illa beatitudine, nunquam volent separari. Psal. 72. *Mihi autem adhærere Deo bonum est*, &c. *Secundo*, dat consilium. Et sicut dicit, Luc. 9. *Nesciens quid diceret.* (*Si vis*, &c.) quia voluntatem nostram debemus submittere voluntati diuinæ. Matthæi 6. *Fiat voluntas tua*, &c. Vnde in isto bene dixit Petrus.

In alio vero male. 1. Quia credidit, quod gloria sine morte posset haberi: contra illud 2. Corint. 5. *Scimus enim, si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificatam habemus domum non manu factam, sed æternam in cœlis.* 2. Quia credidit in hoc mundo esse gloriam Sanctorum, quæ est in cœlis. Matt. 5. *Gaudete, & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis.* 3. Quia credidit, quod domibus indigerent. Non indigent hic; sed habent in cœlis. Vt Apoc. 21. *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus.* 4. Quia tria tabernacula voluit fieri. Vnum enim sufficit Patri, & Filio, & Spiritui Sancto. 5. Quia cōparauit Christum aliis: non autem sic, Iob 32. *Deum homini non aquabo.* Petre, omnes habent vnum tabernaculum, quod est fides.

PARS IV.

De voce Patris è nube.

I. ET *adhuc eo loquente*, &c.) Petrus insipienter loquebatur, ideo indignus fuit responsione. Volebat materiale tabernaculum; & Dominus ostendit, quod Sancti non indigent. Item per nubem ostendit se, Ps. 77. *Magnificentia eius in nubibus.* Sed aliquando apparet nubes clara, aliquando tenebrosa. Exo. 19. dicitur, quod *apparuit nubes caliginis*, sed hic apparet *lucida.* Quia significat consolationem gloriæ, quia tunc protegentur ab omni æstu. Apoc. 21. *Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis Sanctorum, & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra, quoniam prima abierunt*, &c.

Et vox de nube, &c.) Sed quare de nube? Ad significandum, quod est vox Patris. *Dominus habitat in nube.* (*Hic est Filius meus, in quo mihi*, &c.) Tangitur Christi dignitas ex proprietate filiationis: Ex perfectione dilectionis, & ex conformitate operationis, quasi singularis *Filius.*) Alij sunt filij per adoptionem. Psal. 81. *Ego dixi, dij estis, & filij excelsi omnes:* Sed iste est verus Filius, & singulariter, vt 1. Ioã. 5. *Filius Dei venit, & dedit nobis sensum, vt cognoscamus verum Deum.* Item aliter: *Dilectus.*) Dilectio nostra est ex bonitate creaturæ. Non enim est res bona, quia diligo eam; sed quia res bona est, diligo eam, & dilectio Dei est causa bonitatis rerum. Deus autem profudit bonitatem in creaturis per creationem, in Filio per generationem, quia totam Filio com-

communicat bonitatem, vnde creaturæ benedicuntur per participationem: sed filio totum dedit, Ioan 3. *Pater diligit Filium, & omnia posuit in manibus eius.* Hinc ipse amor procedit à Patre diligente Filium, & Filio diligente Patrem.

II. Sed contingit alicui dari quid, & non bene vti dato; ideo non datori complacet: Deus dedit Filio plenitudinem: & bene vsus est ea: ideo dicit: *in quo mihi bene complacui.*) Idem habetur Ioann. 8. *In quo mihi complacui, & in quo requiescit animus meus.* Quia ergo talis est, (*ipsum audite.*) Quo insinuat eũ datum Doctorem omnium. Deut. 18. *Prophetam suscitabit Dominus de gente vestra, ipsum sicut me audite.* Vel *ipsum audite*, Non Moysen, non Heliam; nisi secundum quod Christum docent, vel doctrinam Christi. 1. Nota: Christus habuit testimonium è cœlo à Patre; ex inferno à Moyse, & ab Helia è paradiso, à discipulis è terra: *Vt in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum*, Phili. 2. 2. Nota, quod duplex est regeneratio, vna in Baptismo; alia quando ab omni inquinamento spiritus mundabimur. Vnde in Baptismo designatus est Iesus per columbam, quæ est anima simplex, ad designandum simplicitatem. Est etiam animal fœcundum, ad designandum aliam regenerationem. Apparuit in nube lucida, ad designandum claritatem & extinctionem omnis concupiscentiæ. Esa. 4. *Et vbi invocatus est, nubem per diem, & fumum, & splendorem ignis flammantis per noctem*, &c.

PARS

PARS V.

De effectu transfigurationis.

PRimo ponitur timor: *Secundo* confortatio Christi contra timorem. *Tertio* effectus. *Quarto* impositio silentij. De I. *Et audientes.*] Audierunt vocem Patris de nube, sicut dicitur 1. Pet. *1. Hanc vocem audiuimus, cum essemus in monte.* Et ponit signũ timoris, quia [*ceciderunt in faciem suam.*] Sequitur timor, [*& timuerunt valde.*] Quare? Ponit Hieronym. tres rationes. *Prima:* Quia cognouerunt se errasse, sicut dicitur de Adam Gen. *3. Domine audiui vocem tuam, & timui, quia nudus*, &c. 2. Quia nube erant inuoluti, cognouerunt maiestatis diuinæ præsentiã. Exodi 13. *Dominus autem præcedebat eos, ad ostendendum viã per diem in columna nubis*, &c. Et naturale est, vt quisque ex eo, quod non consueuit, stupescat. *3.* Propter vocem de nube. *Quis est ille homo, qui audit vocem*, &c. Et ex hoc fortitudo eorum defecit; quia *ceciderunt in faciem suam.*)

Nota: Aliter cadunt impij, aliter Sancti. Impij cadunt retrorsum, vt habetur 1. Reg. 4. de Heli, qui cum audisset rumores de arca Domini, *cecidit de sella, & fracta ceruice expirauit.* Sed sancti in facies suas; Apoc. 7. *Qui ceciderunt in facies suas.*) Ratio est, quia non videmus, quod retro est. Eccles. *Sapientis oculi in capite eius.*

De II. *Et confortauit eos,*) facto & verbo. Facto contra timorem, & casum. 1. Contra timorem, per eius præsentiam, quia (*accessit Iesus,*) Psalm. 22.

Non

Non timebo mala, quoniam tu mecum es. Matth. 13. *Ego sum, nolite timere.* 2. Confortat per contactum, quia *dat lasso virtutem.* Esa. 40. Dan. 10. *Manus eius tetigit me, & erexit. Et tetigit*, &c.) 3. Confortat contra casum. Vnde *(dixit que eis: Surgite.)* Ephes. 5. *Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus*, &c. 4. Contra timorem: *(Nolite timere.)* Timor ille erat pusillanimitas, & illi qui surgunt à peccato, timorem deponunt, quia *perfecta charitas foras mittit timorem*, 1. Ioan. 4.

De III. *Leuantes autem oculos suos*, &c.) Et iste est effectus confortationis diuinæ, quia à Christo cõfortati non vident nisi Iesum, nec in vllo gaudent vel confortantur, nisi in ipso. Philipp. 1. *Mihi viuere Christus est, & mori lucrum.* Item *(neminem viderunt nisi solum Iesum.)* Quia recedente vmbra legis, & doctrina Prophetarum, quæ per Moysen & Heliam designantur; sola doctrina Christi tenetur. Vel secundum aliam literam, *solus remansit*, ne vox videretur esse prolata ad Moysen vel Heliam. Vnde ipsis non apparentibus certum fuit, quod ad eũ vox prolata fuit.

De IV. Mandatum de differenda huius visionis reuelatione. Vnde dicit: *(Et descendentibus illis de monte.)* Quæ est ratio? Triplex est. *Prima*, quia vt dicit Hieronymus, futurum erat, quod Christus pateretur, & Iudæi scandalizarentur. 1. Corinth. 1. *Iudæis quidem scandalum*, ideo si audissent istud, magis scandalizati fuissent. Vnde reputassent, nihil fuisse, & magis essent tardi ad credendam resurrectionem.

2. Remigius sic exponit: Quia si nunciasset, nũquam impleuisset, quod desiderabat, & sic frustratus esset suo desiderio. Quia habetur Luc. 21. *Desiderio desideraui*, &cæt. 3. Hilarius exponit sic: Quia spiritualem gloriam non decebat nunciari nisi per viros spirituales; sed ipsi nondum erant spirituales. Ioann. 7. *Nondum erat eũ spiritus datus.*

569

F 560

DISPOSITIONES CONCIONVM

IN SOLENNITATES BEATISSIMÆ VIRGINIS MARIÆ.

QVIA istarum Euangelia ex S. Luca repetita sunt pleraque; præter Natiuitatis; & in Lucam nihil S. Thomas: ideo ex S. Bonauentura hic reddo supplemẽtum: sicut & alibi compluries. Idque eo libentius, quo duo isti Doctores sancti familiaritatis necessitudine, & similitudine sanctitatis in viuis inter sese coniunctiores extiterunt. Nimirum, pro vtriusque Ordinis primogenii spiritus genuina coniunctione, & fraterna interioris charitatis communione perennante. Ita perennet æternum vouco.

IN F. PVRIFICATIONIS B. VIRGINIS MARIÆ.

Postquam impleti sunt dies purgationis, &c. Luc. 2.

SCOPVS. Hic ostendit Euangelista, quemadmodum Christus factus sit sub lege ceremoniali.

PARTITIO.

I. *De Christi humiliatione sub lege.*
II. *De mystico dictorum intellectu.*
III. *De clarificatione Christi per veritatis testimonium.*

PARS I.

De Christi humiliatione sub lege.

QVatuor hic. *Primo*, Christi oblatio quoad tempus statutũ. *Secundo.* Quoad locum designatum. *Tertio*, Quoad mandatum scriptum. *Quarto*, Quo ad pretium oblatum.

De I. *Postquam impleti sunt dies, &c. quadraginta.* Leuit. duodecimo. *Mulier, si suscepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus, &c. Ipsa vero triginta diebus manebit in sanguine purificationis suæ.* Sed Beata Virgo concepit non suscepto semine. Itaque ex humilitate paruit legi, non ex necessitate. Bernardus sermone tertio, De purification. *Putas dicturus Moyses; Mulierem,*

rem, quæ peperisset masculum, immundam esse, non timuerit super Matrem Dei blasphemiæ crimen incurrere? Et idcirco præmiserit suscepto semine? Vere ô Beata virgo, non habes causam, nec tibi opus est purificatione. Sed nunquid filio tuo opus erat Circumcisione? Vnde dici potest cum Assuero Esther. decimoquinto. *Non propter te, sed pro omnibus hæc lex constituta est.*

De II. Quoad locum designatum. *Tulerunt illum in Ierusalem,* electam. 2. Paral. sexto. *Elegi Ierusalem, vt sit nomen meum in ea.* Item Deuteronom. decimosexto. *Tribus vicibus per annum apparebit omne masculinum tuum, in conspectu Domini Dei tui in loco quem elegerit.*

De III. Quoad mandatum scriptum. (*Sicut scriptum est.*) Exod. decimotertio. *Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vuluam, in filiis Israel, tam de hominibus, quam de iumentis.* Sed Beata Virgo est porta clausa, ante partum, post partum, & in partu.

Ideo huic legi haud erat obnoxia. Nisi malis apertionem vuluæ accipere pro fœcundatione vt Genes. vigesimo nono. *Aperuit Dominus vuluam sorori sterili permanenti.* 1. Regum primo. *Exprobrabat æmula Annæ, quod conclusisset Dominus vuluam eius, quia sterilis erat.*

De IV. Quoad pretium oblatum ait: (*vt darent hostiam.*) Hæc enim erat oblatio pau-

perum. Leu. 12. Mira Mariæ paupertas, cui agnus non erat, quo filium redimeret. Per columbam intelligitur vita actiua; Per turturem solitarium, contemplatiua: grata Deo vtraque.

Nota tres circa Christum oblationes. Prima ipsius facta à parentibus; inuitat nos ad humilitatem: *Secunda*, Auium pro Ipso; nos inuitat ad paupertatem. *Tertia*, in cruce pro omnibus; inuitat nos ad pietatem. De primis duabus hic: de tertia, Isa. 53. *Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum.*

PARS II.

De Mystico dictorum intellectu.

HIc tria. I. Mysterium purgationis Mariæ: II. Sacramentum delationis Dominicæ: III. Significatio oblationis.

De I. Maria est stella Maris, vel amarum mare; designat animam, siue sit in lumine vitæ contemplatiuæ, siue in amaritudine vitæ actiuæ: vtrique necessaria est purgatio. Contemplatiuæ necesse est purgari à superbia: Quod fit per timorem. Iob. 41. *Cum sublatus fuerit Behemoth, timebunt angeli, & territi purgabuntur.* Item, Actiuæ animæ necessaria est purgatio, à negligentia; Quæ fit per rigorem & laborem. Eccles. 7. *De negligentia tua purga te cum paucis.*

De II. Quoad sacramentum delationis dominicæ, factæ Ierosolymam; & inde in Ægyptum: signi-

gnificatur quod proles mentis noſtræ, quæ eſt intelligentia, ſit modo eleuanda, in contemplatione ad viſionem pacis ſupernæ Ieruſalem: modo reflectenda eſt ad cognitionem noſtrorum defectuum, qui per Ægyptum deſignantur, quę interpretatur *tenebræ*. Pſalm. 17. *Quoniam tu illuminas lucernam meam: Domine Deus meus, illumina tenebras meas.* Iob 42. *Auditu auris audiui te; nunc autem oculus meus videt te, &c.*

De *III.* Quoad ſignificantiam oblationis. Hæc facta eſt in turture & columba; Vtraque gemitum habet pro cantu. Gemitus turturis competit contemplatiuis; & hic geminatur: Quia [*par turturum.*] Primus gemitus eſt amoris. Rom 8. *Nos ipſi primitias ſpiritus habentes, intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei, expectantes redemtionem corporis noſtri.* Secundus eſt deuotionis. Nam Ro. 7. *Quid oremus, ſicut oportet, neſcimus: Sed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilib.* Cant. 2. *Vox turturis audita eſt in terra noſtra.*

Gemitus columbæ competit Actiuis: eſtque duplex. Vnus pro peccatis propriis: Pſalm. 37. *Afflictus & humiliatus ſum nimis, rugiebam à gemitu cordis mei.* Iſa. 59. *Rugiemus quaſi vrſi omnes, & quaſi columbæ meditantes, gememus.*

Alter gemitus eſt pro peccatis alienis. Thren. 1. *Omnes portæ eius deſtructæ, ſacerdotes eius gementes, Virgines eius ſqualidæ, & ipſa oppreſſa amaritudine.* Naum 2. *Miles captiuus abductus eſt, ancillæ eius minabantur: gementes, vt columbæ, murmurantes in cordibus ſuis.*

In hac ergo purgatione, delatione, & oblatione, significatur; Quod, qui purgatus est à superbia, & negligentia; dispositus est, vt ascendat ad contemplationem Dei, & descendat ad cognitionem sui: & sursum ascendens gemat amore, & deuotione: & deorsum rediens gemat ex contritione & compassione. Et in his consistit perfectio animæ sanctæ.

PARS III.

De clarificatione Christi per veritatis testimonium.

HOc duplex ab vtroque sexu petitum introducitur: & propheticum vtrumque: Simeonis & Annæ. De Simeone tria. *Primo* Meritum eius, faciens fidem. *Secundo*, præconium eiusdem, faciens admirationem. *Tertio*, præconii temperamentum, inclinans ad compassionem.

De I. Perfectio Simeonis in duobus explicatur, in habitu virtutis, & in spiritu veritatis, quæ duo sanctitatem constituunt perfectam. Habitus virtutis vel vsus, consistit in fama, vita, & gratia. Primum est ab extra: Secundum ab intra, Tertium à supra.

I. Quoad famam dicitur. *Ecce homo erat in Ierusalem, cui nomen Simeon.*) Ciuitas ea regalis erat & sacerdotalis, vbi cultus Dei vigebat, ideoque sancta: Vt nemo ibi habitare deberet, nisi præ-

cipuæ

cipuæ sanctitatis. Vnde dicas de incola ibi Simeone istud Eccl. 15. *In medio Ecclesiæ aperuit os eius, & implebit illum Dominus spiritu sapientiæ, & nomine æterno hæreditabit illum.* Ideo hic Simeon recte signatur per Simonem Oniæ. De quo Eccl. 50. *Simon Oniæ filius, sacerdos magnus, &c. Circa illum corona fratrum & quasi plantatio Cedri in monte Libano.*

II. Quoad vitam subditur: *Et homo iste iustus*, sc. in eligendis bonis à malo. Nam iustitia est rectitudo voluntatis in via recta. Sap. 10. *Iustum deduxit Dominus per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei.* Huc iuuat recta intentio. Prou. 11. *Iustitia simplicis diriget viam eius.* Ibid. *Simplicitas iustorum diriget eos, &c.* Item in fugiendis malis: Ideo subdit: (*Et timoratus.*) Nam Prou. 15. *Timor expellit peccatum.* Iob. 1. *Erat vir ille simplex & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo.* 3. Item quoad expectanda, ait: (*expectans consolationem Israel.*) Iuxta illud Genes. 49. *Salutare tuum expectabo Domine.* Iudith. octauo. *Expectemus humiles consolationem eius.* Vnde ipsi dicebat spiritus Abac. secundo. *Si moram fecerit, expecta eum: quia veniens veniet, & non tardabit.*

III. Quoad gratiam subditur: (*& Spiritus sanctus erat in eo:*) Iuxta Roman. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* 1. Ioan. 4. *Qui manet in charitate, in Deo manet.* Quare, vt *S.* Stephanus, sic & Simeon, Act. 6.

Erat plenus fide & Spiritu sancto. Sic quoque 1. Corinth. 16. *Gratia Domini nostri Iesu Christi vobiscum. Amen.*

II. CONCIONIS DISPOS.

Et responsum acceperat à Spiritu sancto. Lucæ 2.

SCOPVS. Hic secundo commendatur Simeon à Spiritu veritatis. Simul additur veritatis præconium eleuans ad admirationem.

PARTITIO.

I. *De Simeonis commendatione à Spiritu veritatis.*
II. *De præconio veritatis.*
III. *De magnificatione Christi.*

PARS I.

De Simeonis commendatione à Spiritu.

RESPONSUM ACCEPIT À SPIRITU S.] Commendatur à tribus. 1. A spiritu inducente ad expectandum. II. A deducente ad occurrendum. III. A præducente ad comprehendendum. Isa. 30. *Ad vocem clamoris tui statim, vt audient respondebit tibi.* sc. consolatorie. Iuxta Zach. 1. *Respondit Dominus*

minus angelo, qui loquebatur in me, verba bona, verba consolatoria.

(*Non visurum se mortem nisi, &c.*) Vnde poterat dicere cum Iob 19. *In carne mea videbo Deum:* Item cum Psal. 117. *Non moriar, sed viuam; & narrabo.* Item cum Paulo 1. Cor. 2. *Nos spiritum huius mundi non accepimus: sed spiritum, qui ex Deo est: vt sciamus, quæ à Deo donata sunt nobis.*

II. Commendatur à spiritu veritatis, vt à deducente ad occurrendum in templo. *Ideo* subdit: (*Et venit in spiritu in templum.*) Rom. 8. *Quicunq; spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei.* Venit itaque ad colendum Dominum, iuxta illud Psalm. 5. *Introibo in domum tuam: adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.* Psalm. 135. *Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius.*

III. Commendatur à Spiritu veritatis, vt præeunte ad comprehendendum cum gaudio: Ibi (*Et cum inducerent puerum, &c.*) Iuxta Malach. 3. *statim veniet ad templum suum Dominator, quem vos quæritis.*

(*Et ipse accepit eum in vlnas suas.*) Ecce deuotionem senis ad comprehendendum paruulum, qua se totum dedit Christo. Poterat dicere tunc Cant. 1. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi inter vbera mea commorabitur*; Item Cant. 8. *Pone me vt signaculum super cor tuum: vt signaculum super brachium tuum.* Imo super duo brachia tua; Vt ostēdat, quod fortiter comprehendendus est. Cant. 3. *Inueni quem diligit anima mea, tenui*

eum, nec dimittam. Ostendit etiam, quod vtraque manu & tota virtute nostra debemus Domino famulari: Sicut illi: Nehem. quarto. *Qui vna manu pugnabant, & alia faciebant opus.* Non sicut illi, Matthæi vigesimotertio. *Qui imponunt onera grauia, & importabilia: digito autem suo nolunt ea mouere.* Et hæc satis de merito sanctitatis: sequitur de præconio veritatis.

PARS II.

De præconio veritatis.

HOC eleuat in admirationem. Ideo ait: (*Et erant mirantes:*) præ magnitudine scilicet præconii. Huius autem excellentia colligitur ex duobus. I. Ex benedictione: II. Ex deuota Christi laude & magnitudine.

De I. Quoad benedictionem hic ait. (*Et benedixit eum,*) id est, gratias egit benedicendo. Iuxta Psalm. 102. *Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt, Nomini sancto eius.* 2. Machab. 10. *In Hymnis & confessionib. benedicebant dominum, qui magna fecit in Israel.* Eccl. 32. *Benedicite Dominum, qui fecit te, & inebriantem te ab omnibus bonis tuis.*

De II. Quoad deuotam Christi magnificationem factam à Simeone. Hic *Primo,* spiritalis est cõsolatio Senis. *Secundo,* sublimis commendatio infantis. I. Consolationem percipit Simeon, Ob dignationem maiestatis. Ideo canit, (*Nunc dimittis*

seruum

seruum tuum Domine.) Quia Dominus venerat ad seruum 2. Reg. 24. *Quid causæ est, vt veniat Dominus Rex ad seruũ suum?* Psal. 143. *Quid est homo, quia innotuisti ei? Aut filius hominis quia reputas eum?* 2. Ob impletionem veritatis. Ideo canit (*Secundum verbum tuum:*) sc. promissum Isa. 55. *verbum meum, quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum.* Ideo dicere quibat. Psalm. 104. *Bonitatem fecisti cum seruo tuo secundum verbum tuum.* 3. Ob adoptionem tranquillitatis: Ideo canit. (*In pace.*) Iam enim adueniente illo, qui dicit, Ioann. 16. *In me pacem habebitis*, iustus Simeon dicebat se in pace mori; Iam pro vera consolatione dicere poterat cum iusto Iacob. Genes. 46. *Iam lætus moriar, quia vidi faciem tuam, & superstitem te relinquo.* Et hoc petebat Tobias cap. 7. *Et nunc Domine secundum voluntatem tuam fac mecum; & præcipe in pace recipi spiritum meum:* Sic Simeon. Vnde dicere poterat, Ps. 4. *In pace in ipsum dormiam, & requiescam.*

PARS III.

De Christi magnificatione.

HÆc fit secundum triplicem excellentiam. 1. Pietatis. 2. Sapientiæ. 3. Maiestatis. Ex pietate & clementia venit salus: Ex Sapientia fulget lux: Ex maiestate, gloria. Salus, omnibus populis: Lux, gentibus: gloria, Israelitis. De 1. *Quia viderunt oculi mei Salutare tuum.* Iuste Simeon, Iob. 8. *Videbis faciem eius in iubilo.* Nam Baruch. 3. *In terris visus, & cum hominibus conuersatus est.* Quia autem hæc salus vniuersalis erat, non par-

ticularis: *Ideo ait:* [*Quod parasti ante, &c.*] *Iuxta Isa. 52. Videbunt omnes fines terræ Salutare Dei nostri.* Quia iam Psalm. 97. *Notum fecit Dominus Salutare suum in conspectu gentium.* Quippe, *Viderunt omnes fines terræ Salutare Dei nostri.*) Isa. 49. *Parum est, vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob. & fœces Israel conuertendas: dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ.*

De II. Quoad lucē sapientiæ. (*Lumen ad reuelationem gentium.* Isa. 9. *Habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis.*

, 2. Et hoc lumen gentib. reuelauit gloria Dei. Iuxta illud Isa. 40. *Reuelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter, quod os Domini locutum est.* Daniel. 2. *Ipse reuelat profunda, & abscondita; & nouit in tenebris constituta, & lux cum eo est.*

De III. Quoad sublimitatem gloriæ, (*Et gloria plebis suæ Israel.* Quia De Israel natus est in carne. Isa. 4. *Erit germen Domini in magnificentia, & gloria, & fructus terræ sublimis, & exultatio his, qui saluati fuerunt de Israel.* Tunc impletum illud Ester. 8. *Iudæis noua lux oriri visa est, gaudium, & honor, & tripudium.*

Magnificatur ergo Christus sub ratione salutis omnium, lucis gentium, & gloriæ Iudæorum. Primum clementiam, Secundum sapientiam, Tertium Potentiam manifestat sub ratione pacis, & consolatione Senis. Vnde Dominus laudatur in hoc Cantico, vt Pax, vt Salus, vt Lux, vt Gloria. Pax est, quia Mediator: Salus, quia Redemptor: Lux,

Lux, quia Doctor: Gloria, quia Præmiator. Et in his quatuor consistit perfecta Christi commendatio & magnificentia. 1mo totius Euangelicæ historiæ summa breuis; quoad incarnationem in pace; prædicationem in Luce: redemtionem in Salute: Resurrectionem in gloria.

Et quia Canticum illud sic continet laudes Christi, perfectionem Senis, & mortis consolationem; ideo sub serum diei, canitur in Completorio. Vnde ista tria cantica Mariæ, Zacharię, & Simeonis, sunt ordinata cantari in Ecclesia. *1.* Mariæ, vesperi. 2. Zacharię, mane. 3. Simeonis serò: Et sequens incipit, vbi terminatur precedens. Significatur etiam in hoc, quod de incarnatione, omnis status laudare Deum debet: Virginum, Coniugatorum, & viduarum: Contemplatiuorum, Prælatorum, Actiuorum: Item laicorum, clericorum, religiosorum.

IN ANNVNCIATIONE B. VIRG. MAR.

Missus est Angelus Gabriel. Luc. 1.

SCOPVS. Postquam Euangelista Præcursoris conceptionem enarrasset, quę fuit per fœcundationem sterilis: Iam nunc agit de conceptione Saluatoris, quæ fuit per fœcundationem Virginis. Hæc autem facta est, destinante Deo: annunciante angelo: consentiente Virgine: scilicet,

Vt reparatio responderet lapsui. Bern. serm. 2. sup. Miss. *Placuit eodem modo & ordine sibi reconciliare hominem; quo nouerat cecidisse.*

PARTITIO.

I. *De Deo destinante Nuncium.*
II. *De executione ministerii sui, seu de Salutatione angelica.*
III. *De auscultatione virginis.*

PARS I.

De Deo destinante nuntium.

DEscribitur hæc destinatio mõ debito facta ex parte Tẽporis, Legati, Loci, & Personę, ad quam nuncius est missus. De 1. Conuenientiã temporis insinuat, dicens: *in mense autem sexto*, sc. à conceptione Ioannis, qui fuit Martius, in quo & homo, & mundus fuerat conditus: Et nunc à Christo reparandus. Et sic tempus reparationis respõdet tempori creationis. Vt impleretur illud Isa. 66. *Sicut cœli noui, & terra noua, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus: Sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum: Et erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato: Veniet omnis caro vt adoret coram facie mea.*

Nec etiam senarius vacat mysterio, quia perfectus est; Ideo homo cæteris creatis perfectior, conditus est die sexto. Ideo & Christus venit ætate sex-

ta:

ta: Et annorum numero sexto: & mense sexto conceptus, & feria sexta passus: & hora sexta in cruce suspensus pependit: Vndique plenitudo est temporis. Ergo Galat. 4. *Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub Lege.*

De II Quoad congruentiam legati.

(Missus est Angelus Gabriel:) Vt respondeat lapsui reparatio. Sicut enim homo lapsus est per suggestionem cacangeli; sic resurgit per ministerium Euangelii. Prou. 13. *Nuncius impij cadit in malum: legatus fidelis sanitas.* Secundo, vt respondeat impletio promissioni, vt n. Gabriel hoc mysteriũ prædixit Danieli, sic aperuit Virgini. Dan. 9. *Ecce vir Gabriel, quẽ videram in visione à principio cito volans, tetegit me in tempore sacrificij vespertini, & docuit me.* Sequitur: *Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuum, & super vrbem sanctam tuam; vt consummaretur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & vngatur Sanctus Sanctorum.* Notat Bern. hom. 1. super Missus. Ab ipso Deo mitti angelum: ne vlli prius, quam Virgini re uelasse videretur incarnationem, nisi Gabrieli soli.

De III. Quoad congruentiam loci.

(In ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth.) Iuxta Isa. 9. *Aggrauata est via maris trans Iordanẽ Galilææ gentium. Populus qui ambulat in tenebris vidit lucem magnam.* Fuit Galilæa confinium inter

Iu-

Iudæos & gentes: Ideo huc missum angelum significabat, se venire ad annunciandum promissum Abrahæ. Gen. 22. *Benedicentur in semine tuo omnes tribus terræ.* Promissum Iacobo, Genes. 49. *Ipse erit expectatio gentium.* Quod in Nazareth, quæ *flos* interpretatur: indicatur venisse, ad nunciandum eum, qui est *flos campi, & lilium conuallium.* Cant. 1. Et Isa. 11. *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, &c.* Vbi Hieronymus legit ex Hebraico; *Nazareus de radice eius crescet.* Congruebat in flore florem concipi, in flore nutriri, in tempore florũ vernõ edi. Bern. hom. 1. super miss. *Florigeram amat patriam, flos de radice Iesse.* Ideo Cant. 1. *Flores apparuerunt in terra nostra.*

De III. *Quoad congruentiam personæ.*

(*Ad virginem desponsatam.*) Congruit natiuitati tali, talis pudicitia. Nam 1. Cor. 7. *Mulier innupta, & virgo cogitat quæ Domini sunt: vt sit sancta & corpore & spiritu.* Bern. tom. 2. sup. miss. *Missus est ad virginem carne, virginem mente, virginem progressione, virginem qualem describit Apostolus, mente & corpore sanctam.* 2. Congruit ei virgo probata: *Desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph:*) Testis castitatis illius. Iuxta Prouerb. vlt. *Vir eius laudauit eam.* Bern. hom. 2. *Virum nominat, non quia maritus eius, sed quia homo virtutis, & iustus erat.* Matth. 1.

Ideoque testis legitimus. Bernard. ibid. *Admittitur testis & excluditur hostis, & integra seruatur fama*

fama virginis: Alioquin quomodo peperisset iustus adulturæ? Quia Prouer. 6. *Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ.*

3. Congruit, quia promissa fuit virgo. Ideo (*de domo Dauid.*) Quod refertur ad Virginem & Ioseph. Psalm. 131. *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eam: De fructu ventris tui, &c.*

4. Congruit, quia prænominata fuit. (*Et nomen virginis Maria,*) id est, stella maris. Impletum ergo hoc Balaam. Num. 24. *Orietur stella ex Iacob, & consurget virga de Israel.* Eccles. 50. *Quasi stella matutina in medio nebulæ.* Apoc. 22. *Ego sum radix, & genus Dauid. stella splendida, & matutina.* Nominatur itaque virgo, vt ostendatur fuisse præparata non casu inuenta. Bernhard. hom. 2. super missus. *Ab altissimo præcognita, sibi præparata, sibi seruata, à patribus præsignata, à prophetis promissa. Quod enim Moysi monstratum est in rubo & igne* Exod. 3. *Aaron in virga & flore.* Num. 13. & Iudic. 6. *Gedeoni in vellere & rore: Hoc Salomon præuidit in muliere forti, & eius pretio.* Prou. 31. Apertius Ieremias, 31. de fœmina & viro præcinit: Isa. 7. De Virgine & domo.

2. Nominatur (*Virgo:*) vt doceamur ipsius nomen Mariam in necessitatibus inuocare. Bern. ho. 2. sup. Missus. *Quisquis te intelligis in huius sæculi profluuio magis inter procellas & tempestates fluctuare, quam super terram ambulare; respice stellam, voca Mariam. Si raptaris superbiæ vndis, si ambitionis; si detractionis, si æmulationis, respice*

stellam, voca Mariam. Si aut ira, aut auaritia, aut carnis illecebra nauiculã concusserit mentis; respice stellam, voca Mariam. Si criminum immanitate turbatus, si conscientiæ fœditate confusus barathro desperationis incipias absorberi, respice ad Mariam. Ipsa tenente non corruis: ipsa protegente non metuis: ipsa Duce non fatigaris: ipsa propitia peruenis. 3. Nominat eam, vtinsinuet mysteriorum nomen, scil. iuxta triplicem interpretationem intelligendum esse statum triplicem: Actiuos per mare: Contemplatiuos per stellam: *Prælatos per Dominium.*

PARS II.

De executione ministerii, seu salutatione Angeli.

IN hac conceptus futuri annunciatione, tria. *Primo*, Salutationis ingressus. *Secundo*, Narrationis processus: ibi (*Ne timeas.*) *Tertio*, conclusionis terminus: ibi. *Ideoque, & quod,*) quasi Rhetorem agit Angelus: Exorditur; Narrat: Peroat: Virgo auscultat. Orditur à salutatione: In qua 1. captat Virginis beneuolentiam. 2. Exigit confidentiam. 3. Exhibet reuerentiam. Ostendit eam commendabilem, à bonitatis plenitudine, ideoque amabilem: A dignitatis altitudine. Ideoque venerabilem: A laudis amplitudine: Ideoque prædicabilem.

Et ob hæc tria Virgo, fuit designata in fœderis

Area

Arca trium continente, sc. Virgæ Aaron, tabularum legis, & Manna. *Heb.* 9. Vt ostenderetur esse dulcis, vt manna, venerabilis vt virga, prædicabilis vt lex. Et secundum hoc fuit in eo triplex excellentia, scilicet dignitatis, virtutis, & caritatis: Iuxta Ecclesiast. vigesimo quarto. *Ego mater pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & sanctæ spei.*

De I. Vt ostendat amabilem gratiositatem, ait. (*Ingressus angelus ad eam dixit: Aue gratia plena.*) Ideo bene per Esther designata est; de qua dicitur. Esth. 2. *Quod erat formosa valde, & incredibili pulchritudine, omnium oculis gratiosa, & amabilis videbatur.* Vnde poterat de se dicere. Ecclesiast. vigesimoquarto. *In me gratia omnis vitæ & veritatis, & in me omnis spes vitæ & virtutis.* Et merito: quia illum erat conceptura, de quo Ioan. 1. *Vidimus gloriam eius, gloriam, &c.* Et *de plenitudine eius nos omnes accepimus.*

De II. Vt ostendat venerabilem ex dignitate, addit: *Dominus tecum!*) excellenti & singulari modo; velut in proprio tabernaculo, de quo Eccl. 24. *Qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo.* Psalmo decimo. *Dominus in templo sancto suo,* sc. virginis vtero: Psalm. 45. *Sanctificauit tabernaculum suum Altissimus: Deus in medio eius, non cõmouebitur.* Bern. ho. 3. super Missus. *Dominus tecum: illius erat Mater, cuius est Deus pater. Filius paternæ caritatis, erat corona suæ castitatis. Ex quo super omnes sortitus inæstimabilem dignitatem.*

Ea propter dicitur Regina, Psalm. 44. *Astitit Regina à dexteris tuis.*

De III. Vt ostendat ipsam laudabilem ex benedictione, addit: (*Benedicta tu in mulieribus.*) 1. Ob vniuersale remedium. 1. Regum 25. Dixit Dauid ad Abigail. *Benedicta tu, quæ prohibuisti me hodie, ne irem ad sanguinem: & vlciscerer me manu mea.* Iudith. 13. *Benedicta tu es filia à Domino Deo excelso præ omnibus mulieribus super terram:* Et cap. 15. *Benedixerunt eam omnes vna voce dicentes: Tu gloria Ierusalem: Tu lætitia Israel: Tu honorificentia populi nostri: Quia feciſti viriliter, & confortatum est cor tuum, eo quod castitatem amaueris, & post virum tuum alterum nescieris: Et ideo manus Domini confortauit te: Et ideo eris benedicta in æternum.* 2. Benedicta à mulieribus. Cant. 6. *Viderunt illam filiæ, & beatissimam prædicauerunt Reginæ, & concubinæ.*

PARS III.

De auscultatione Virginis.

IN hac ostenditur esse commendabilis tripliciter. Auditu, affectu, & cogitatu. De *I.* In Auditu commendatur Modestia; *Quæ cum audisset, sc.* silentio. Iuxta Eccl. 31. *Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia.* Itaque Iacob. 1. *Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.* Eccles. 3. *Auris enim bona, audiet cum omni concupiscentia sapientiam.* Itaque audiit silen-

lenter, humiliter, libenter. De II. in affectu commendatur Verecundia. Nam (*turbata est in sermone eius.*) Beda hic ex Ambrosio: *Decet trepidare virginem, & ad omnes viri ingressus pauere; omnes viri aspectus vereri.* Abac. 3. *Audiui & conturbatus est venter eius; & à voce contremuerunt labia mea:* Dicere quibat cum Iob. 23. *A facie eius conturbatus sum, & considerans illum, timore solicitor.* Figura huius Esther erat. cap. 15. *Vidi te Domine, quasi angelum Dei, & conturbatum est cor meum præ timore gloriæ tuæ.*

De III. In cogitatu eius, laudatur Prudentia. (*Et cogitabat, qualis esset ista salutatio:* Magna hæc prudentia ob profunditatem. De qua Sap. 6. *Cogitare de illa sensus est consummatus.* Sic Daniel. 4. *Daniel cœpit intra semetipsum cogitare tacitus, quasi vna hora; & cogitationes eius conturbabant eum.* Suæ autem turbabant virginem, ob pudorem innocentiæ; non ob splendorem intelligentiæ. Bern. hom. 3. super Missus. *Turbata est, sed non perturbata.* Ps. 76. *Turbatus sum, & non sum locutus. Cogitaui dies antiquos, &c.*

II. CONCIONIS DISPOS.

Et ait Angelus ei; ne timeas. Luc. 1.

SCOPVS. Præmisso Salutationis exordio, sequitur hic narrationis executio.

PARTITIO.

I. De angelici legati narratione.
II. De percontatione B. Virginis;

PARS I.

De angelici legati narratione.

TRia hic. *Primo*, Diuinæ acceptionis beneplacitum. *Secundo*, Salutiferæ fœcundationis beneficium. *Tertio*, Nascituræ prolis fastigium. De I. Confortat Virginis animum & nominat, *(Ne timeas Maria:)* Sed gaudeas: Luc. 10. *Quia Nomen tuum scriptum est in cœlo. (Inuenisti enim gratiam apud Deum,)* sc. 1. Gratiam electionis: Vt Moyses, Exod. 33. *Inuenisti gratiam coram me, & te ipsum noui, ex nomine.*

2. Gratiam perfectionis, vt Noe, Genes. 6. *Noe inuenit gratiam coram Deo:* Quia *Noe vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis coram Deo ambulauit.*

3. Gratiam desponsationis cum Deo, vt Esther. 2. *Habuit gratiam & misericordiam coram Assuero*

fuero super omnes mulieres; *& posuit diadema regni in capite eius.* 4. Gratiam inuenit, ob humilitatem & mansuetudinem. Nam Iacobi 4. *Deus superbis resistit*; *humilibus autem dat gratiam.* Quare Ecclesiast. 3. *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam*

De II. Quoad conceptionis seu fœcundationis beneficium.

Hoc proximum est 1. Nam (*Ecce concipies.*) Iuxta Isai. septimo. *Ecce virgo concipiet, & pariet filium.* 2. Idque *in vtero.*) Magnum hoc, mirum, & nouum, vt concipiat intra nihil recipiendo ab extra. Vere Ierem. 31. *Creauit Dominus nouum super terram, fœmina circumdedit virum.* 3. Quia vero conceptus sine libidine fuit; sequitur partus sine dolore: Ideo ait, (*Et paries Filium.*) Iuxta Isa. 66. *Antequam parturiret, peperit: antequam veniret partus eius: peperit masculum. Quis audiuit vnquam tale, & quis vidit huic simile?*

4. Et quia factum sine dolore edidit, sequitur fructus vteri cum *Salute.* Ideo (*Vocabis nomen eius Iesum.*) Actor. quarto. *Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.* Nomen hoc præfiguratum fuit in Iesu filio Nauæ. Vnde Eccles. quadragesimo sexto. *Fortis in bello Iesus Nauæ successor Moysi in prophetis: Qui fuit magnus secundu nomen suum; Maximus in salutem electorum Dei.* Et Ioseph figura fuit, De quo Genes. quarto. *Pharao vertit nomen*

illius & vocauit illum lingua Aegyptiaca Saluatorem mundi.

De III. Quoad nascituri prolis fastigium ait. (*Et filius Alt.*) Ob tria. 1. Ob gratiam singularem. 2. Ob excellentiam regalem. 3. Ob potentiam æternam.

1. Ob singularem gratiam: (*Et filius Altissimi vocabitur.*) Sc. per gratiam vnionis. Ioan. 1. *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi Vnigeniti à Patre*, par Patri. Psalm. 96. *Tu Dominus Altissimus super omnem terram.* Quia Phil. 2. *Donauit illi nomen, &c.*

II. Ob regalem excellentiam, ait: (*Dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius.*) Sic Dauidi promissum fuit. Psalm. 131. *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Item Ierem. 23. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum; & regnabit Rex, & sapiens erit.* Præuidit eum in solio sedentem Daniel. c. 7. *Antiquus dierum dedit ei potestatem & honorem & regnum: Et omnes populi, & tribus, & linguæ Ipsi seruient.*

III. Ob æternam potentiam ait:

(*Et regnabit in domum Iacob in æternum.*) Ita promissum Dauidi. 2. Reg. 7. *Suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de vtero tuo: & firmabo regnum eius. Ipse ædificabit Domum Nomini meo: & stabiliam thronum regni eius vsque in sempiternum.* Daniel. 7. *Potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur: & regnum eius, quod non corrumpetur.*

Ergo

Ergo Isa.9. *Super solium Dauid, & super regnum sedebit: vt confirmet illud, & corroboret in iudicio & iustitia, amodo, & vsque in sempiternum.* Ideo recte Psalm. 144. *Regnum tuum, regnum omnium sæculorum. Et dominatio tua in omni generatione & generationem.*

PARS II.

De percontatione B. Virginis.

TRia hic. *Primo*, Dubitatio conueniens. *Secundo*, Ratio mouens. *Tertio*, Solutio satisfaciens.

De I. (*Quomodo fiat istud.*) Cum enim triplex sit concipiendi modus, sc. carnalis, Spiritalis, Admirabiliter singularis: Quæro: *quo* istorum *modo fieri?* Sic Nicodemus *Ioann.3. Quomodo possunt hæc fieri?* Nota. Non quærit modum sciendi: Vel signum, quod fidem faciat: vt Zacharias dicens. Lu. 1. *Vnde hoc sciam? Ego enim, &c.* Sed quærit modum faciendi, vt consentiat. Iuxta Prouerb. 4. *Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos.*

De II. Quoad rationem mouentem.

(*Quoniam virum non cognosco.*) id est, non cognoscituram me propono: Et ita sum Virgo mente, carne & proposito. Sicut Rebecca. Gen. 24. *Erat puella decora nimis, virgoque pulcherrima, & incognita viro.* Et 1. Cor. 7. *Iam non cogitabat, quæ carnis erant: Sed quæ Domini sunt, vt sancta essent,*

& corpore, & spiritu. De III. (*Et respondens angelus, &c.*) Iustę dubitationi debetur responsio. quasi dicat. Fœcundaberis sine corruptione; concipies sine libidine: paries sine dolore. Quia, *quod in ea natum est de spiritu Sancto est.* Matth. primo. (*Et Spiritus sanctus superueniet in te:*) Vnde Iacobi primo, *Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum.* Ita & Apostolis dictum Actor. primo. *Accipietis virtutem superuenientis Spiritus sancti in vos.* Et ita non erit corruptio, quia de Spiritu sancto: Nec erit libido, quia *virtus Altiss. ibumbr.*) Sicut Canticor. secundo. *Sub vmbra illius, quem desideraueram, sedi & fructus eius dulcis gutturi meo.*

Trium dictorum, triplex figura præcessit. In virga Aaron florente, conceptio sine semine. In rubo & igne, conceptio sine libidine, quia rubus ardebat, & non comburebatur: In rore & vellere Gedeonis, partus sine dolore signabatur. *Vellus enim,* ait Hieronym. *Cum sit de corpore, nescit corporis passionem.* Et ideo Psalmo septuagesimo primo. *Descendet sicut pluuia in vellus.*

III. CONCIONIS DISP.

Quod nascetur ex te, Sanctum, &c. Lucæ 1.

SCOPVS. Post ingressum salutationis, & progressum narrationis; Hic ponitur terminus cõclusionis; quæ est; quod Virgo concipiat facto, vt nascatur Dei Filius.

PARTITIO.

I. De nascituri excellentia commendata.
II. De consensu Beatæ Virginis, & conceptione Filij.

PARS I.

De nascituri excellentia commendata.

TRia hic. *Primo*, Conditio nascituri. *Secundo*: Approbatio. *Tertio*, vtriusque ratio.

De I. *Ideoque & quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei.*) Daniel. 9. *Impleatur visio, & prophetia, & vngatur Sanctus Sanctorum.* Ioann. 3. Si enim, *Quod natum est ex carne, caro est, & quod natum est ex spiritu, spiritus est*: Ergo quod nascitur de Spiritu sancto, *Sanctum* est. Item, quod Virgo genuit, non esse sanctum non potuit.

Quia

Quia filii hominum nascuntur polluti. *Ideo* Eph. 2. *Omnes sumus natura filij iræ.* Ideoque non filius viri, sed Dei vocatur. Isa. 9. *Vocabitur nomen eius admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, &c.* 2. Vocabitur à Deo Marc. 9. *Hic est Filius meus charissimus.* Matth. 17. *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacuit: ipsum audite.* 3. Vocabitur ab ipsis credentibus: Matth. 16. *Tu es Christus Filius Dei viui.* Rom. 1. *Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute.* 4. Vocabitur ab omnibus, vt à Centurione Matth. 27. *Vere Filius Dei erat iste.*

De II. Quoad approbationem ait.

(*Et ecce Elizabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua.*) Si ergo Deus dedit cõceptum seni, dare potest & iuueni: licet istud nouum, illud iam factum. Vnde in Genes. 21. *Concepitque Sara, & peperit filium in senectute sua.* Et, vt hoc melius constet, virgini additur: (*Et hic mensis est sextus illi, quæ vocatur sterilis.*) Et ita cum manifesta fuerit eius sterilitas, iam est manifestata eius fœcunditas. Iam ergo incipiunt signa & mirabilia fieri in terra, secundum illud Eccl. 36. *Innoua signa & immuta mirabilia.* Et ideo firmum & certum est, quod & tu virgo iam concipies supra naturam. Et hoc est, quod dicit Beda in Glossa. *Ne Virgo se parere posse diffidat, accepit exemplum sterilis anus paritura: vt discat omnia Deo esse possibilia: Etiam quæ naturæ ordini videntur esse contraria.* Et ideo Dominus tot sterilium conceptus præmisit; vt *Istum* sc. comceptum figurarent, & figu-

figurando prænunciarent; & prænunciando testimonium darent, & credibilem facerent.

De III. Quoad rationem.

Quia (*Non erit impossibile apud Deum omne verbum.*) Eccl. 8. *Omne quod voluerit, faciet: & sermo illius, potestate plenus est.* Saræ vox est, Genes. 18. *Nunquid Deo quicquam est difficile?* Matth. 19. *Apud Deum omnia possibilia sunt.* Bern. tom 4 super Missus. *Apud Dominum idem est facere, quod loqui, & loqui quod velle.* Num. 23. *Non est Deus quasi homo, vt mentiatur: nec vt filius hominis, vt mutetur. Dixit ergo & non faciet? locutus est, & non implebit.*

PARS II.

De consensu virginis & conceptione filij Dei.

HVnc describit ordinate factum: Quia *Primo*, ex humilitate disponente. *Secundo*, Ex charitate perficiente. *Tertio*, Ex credulitate pronunciante.

De 1. Quoad pronunciationem ex credulitate. (*Dixit autem Maria, &c.*) Quia credidit. Rom. 10. *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Psalmo centesimo decimoquinto. *Credidi propter quod locutus sum.* (*Dixit,*) Verbo fidei. Romanor. decimo. *Prope est verbum in ore*

tuo

tuo, & in corde tuo; Hoc est verbum Dei, quod prædicamus. Quia ergo corde percepit verbum fidei, ventre concepit filium Dei. Quia Lucæ vndecimo. *Beata, quæ credidisti, &c. Et beatus venter, qui te portauit.*

De II. Quoad præparationem ex humilitate.

(*Ecce ancilla Domini,*) Similiter Abigail prudens mulier, cum Dauid vellet eam in vxorem accipere, ait: 1. Regum decimoquinto. *Ecce famula tua sit in ancillam, vt lauet pedes seruorum Domini mei.* Et Ruth. cap. secundo. *Vnde mihi hoc, vt inuenirem gratiam ante oculos tuos, &c. Et locutus es ad cor ancillæ suæ, quæ non sum similis vnius puellarum tuarum.* Sic Maria, quia se humiliauit; se ad gratiam præparauit. Bernhardus homilia quarta. *Humiliter respondetur, vt sedes præparetur.*

De III. Quoad consensum ex charitate.

Fiat mihi secundum verbum tuum.) 1. *Fiat,* ait Bern. *est desiderii signum, non dubitationis.* 2. Est assertionis: vt Psalm. 105. *Dicet omnis populus, fiat, fiat.* 3. Est affectionis. Psalm. 118. *Fiat manus tua, vt saluet me,* sc. seruum tuum. Desideratorium ex charitate; oratorium ex humilitate; assertorium ex credulitate. O dulce verbum *Fiat.* Cant. 2. *Sonet vox tua in auribus meis, vox enim tua dulcis.* (*Secundum verbum tuum.*) Bern. hom. 4. *Fiat mihi*

ob-

obsecro Verbum, non prolatum, vt transeat: sed conceptum, vt maneat. Non tantum audibile, sed & visibile & palpabile, & gestabile: Vt verbo virtutis suæ me portet, &c. Fiat.) Tunc dicere potero, vt Sareptana Eliæ, 3. Reg. 17. *Nunc in isto cognoui, quoniam vir Dei es tu, & verbum Domini in ore tuo verum est.*

Et discessit ab Illa angelus) peracto q debuit, & voluit. Sic Raphael Tobiæ aiebat: Tob. 12. *Tempus est, vt reuertar ad eum, qui me misit.* Sic Act. 12. Petro educto de carcere *continuo decessit angelus.* A virgine *discessit angelus*; sed in ea remansit Dei filius. *Discessit* vnus, quoad apparentiam; remanserunt multi, quoad custodiam. Cant. 3. *En lectulum Salomonis 60. fortes ambiunt ex fortissimis Israel.* Ipsa fuit Scala Iacob, ad quam descendebant & ascendebant angeli; Domino in ipsam innixo. Vere Gen. 28. *Non est hic aliud, nisi domus Dei, & porta cœli. &c.* Quia nullus cœlum intrat, nisi per Mariam transeat. sicut n. Deus ad nos venit per Ipsam; ita nos oportet redire ad Deum per Ipsam. Ideo dicitur Domus, ob Christi conceptionem: Porta, ob partum. Scala, ob ascensum ad Deum, &c.

IN FEST. VISITATIONIS B.V. MARIÆ.

Exurgens autem Maria abiit, &c. Luc. 1.

SCOPVS. Descripta tum sterilis, tum Virginis fœcundatione, sequitur, pro vtriusque beneficio gratiarum actio. Et hic quidem laudum decantatio, pro incarnationis beneficio. Quæ laus vt perfecta sit, requiritur testificatio veritatis in intellectu; & exhibitio caritatis in affectu. Pro priore præmittitur prophetia, ad fidem: pro altero subditur Cantici lætitia, ad spem.

PARTITIO.

I. De opportunitate testificandi veritatem Incarnationis.

II. De Elizabethæ affectu benigno.

PARS I.

De opportunitate testificandi veritatem Incarnationis.

DVO hic. *Primo* Virginis salutantis occursus. *Secundo*, Virgineæ salutationis effectus. De 1. (*Exurgens autem, &c.*) quasi dicat: continuo.

tinuo. Iuxta Cantic. 2. *Surge, propera amica mea, Formosa mea, & veni.* Prouerb. 31. *Ipsa est mulier fortis, quæ de nocte surrexit, deditque prædam domesticis suis, & cibaria ancillis suis.* Surrexit enim, vt ministraret Elizabethæ: Abiit cum festinatione, vt exploratores illi Ios. 2. *Ad montana conscendite.* Vel, vt sponsus Canticorum 2. *Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles.* Non retardauit eam viæ prolixitas, quia *in ciuitatem Iuda.*) q. d. Isa. 2. *Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob.* (*Cum festinatione.*) Vt Rachael. Genes. 29. *Viso Iacob festinans nunciauit patri suo.*

Mystice. Significatur festinandum ad perfectionem. Heb. 4. *Festinemus ingredi in illam requiem, vt ne quis in idipsum incidat incredulitatis exemplum.* 1. Corinth. 9. *Sic currite, vt comprehendatis.* Fatuæ erant virgines; quæ dormitauerunt, non festinarunt. Ergo Eccl. 5. *Non tardes conuerti ad dominum, & ne differas de die in diem.* Occursus fuit familiaris. *Nam intrauit in domum, &c.* Sap. 8. *Intrans in domum meam, conquiescam cum illa. Non enim habet amaritudinem conuersatio illius, nec tædiū conuictus illius. Intrauit:*) nō foris stabat. Vt illā *mulier vaga, quietis impatiens nec valens in domo consistere pedibus suis:* Prou. 7. *Intrauit,*) vt salutaret, non litigaret. Rom. 16. *Salutate inuicem in osculo sancto. Salutauit.*) Apportando salutem, non solum optando. Isa. 62. *Dicite filiæ Sion, ecce Saluator tuus venit: Ecce merces eius cum eo, & opus eius coram illo.* Expleuit illud Luc. 10. *In*

quamcunque domum intraueritis, primum dicite: pax huic domui.

De II. Quoad salutationis effectum.

Hic fuit excitatio matris, & lætificatio prolis. (*Et factum est vt audiuit salutationem Mariæ Elisabeth.*) Quia amabat, audiuit. Cant. 8. *Quæ habitas in hortis amici ausculant; fac me audire vocem tuam.* Ioan. 8. *Qui ex Deo est, verba Dei audit.* 1. Thess. 2. *Cum accepissetis à nobis verbum auditus Dei, accepistis illud, non vt verbum hominum, sed sicut est vere Verbum Dei.* Audiuit vtique verbum salutis ab ea, quæ conceperat verbum incarnatum, in quo Salus est. Iuxta Iac. 1. *In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras.* Fuit & proles lætificata. Vnde *exultauit Infans:*) quia amicus erat sponsi. Ioann. 3. *Amicus autem sponsi, qui stat & audit eum gaudio, gaudet propter vocem sponsi.* (*Exultauit*) præ desiderio, vt & patres. Ioan. 8. *Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meam: Vidit, & gauisus est.* (*Exultauit.*) Quasi gestiens salutare præsentem Beda ait. *Quia lingua non poterat, ideo animo exultante salutat. Et suæ præcursionis officium inchoat. Ecce vt impleatur istud Angeli: Spiritu S. replebitur adhuc in vtero matris suæ.* Ita quoque sanctum desiderium nequit latere, quin se prodat. Vnde Greg. *Nunquam amor Dei otiosus est.*

PARS

PARS II.

De Elisabethæ affectu benigno.

Et *repleta est, &c. & exclamauit, &c.*) Signa affectus sunt Eccl.15. *Adimpleuit eum spiritu sapientiæ & intellectus.* Eccl.39. *Ipse tanquam imbres mittet eloquia sapientiæ suæ; & in oratione cõfitebitur Domino. Voce magna.*) Quia in vtero gerebat eum, qui erat vox Verbi. Isa.40. *Vox clamantis in deserto, parate viam Domini.* Ei dicitur, Isa.6. *Super montem excelsum ascende tu, qui euangelizas Syon: Exalta in fortitudine vocem tuam, exalta noli timere. Dic ciuitatibus Iudæ: Ecce Deus vester, Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet.*

Nec tám clamosa vox, quam deuota fuit. Vnde ad exprimendam benignitatem affectus, ait. (*Benedicta tu, &c.*) Annunciat benedictionem, 1. quã Abrahæ promisit Deus. Gen.12. *Benedicam tibi & magnificabo nomen tuum, eriscq; benedictus: benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi. Atque in te benedicentur vniuersæ cognationes terræ:* Huius benedictionis figura datur. Genes.27. *Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus.*

2. Hanc benedictionem confirmauit Iacob. Geneſis quadrageſimo nono. *Omnipotens benedicet tibi benedictionibus cœli desuper: & benedictionibus abyssi iacentis deorsum: & benedictionibus vberum. Benedictiones*

patris tui confortatæ sunt, benedictionibus patrum eius. Donec veniret desiderium collium æternorum. 3. Hanc precabatur Moyses. Exod. 28. *Benedictus fructus ventris tui & fructus terræ tuæ.* Ideo cantemus Psalm. 84. *Benedixisti Domine terram tuam.* Impletum est illud Eccl. 24. *In multitudine electorum habebit laudem; & inter benedictos benedicetur.* 4. Benedicta fuit Iahel. Iud. 5. *Benedicta inter mulieres Iahel.* 5. Ruth. 3. *Benedicta es à Domino filia.* 6. Item Abigail. 1. Reg. 25. *Benedicta tu filia à Domino Deo excelso præ omnibus mulieribus super terram.* Super has benedicta Maria est.

II. CONCIONIS DISP.

Vnde mihi hoc, vt veniat, &c. Luc. 1.

SCOPVS. Præmissa testificandi opportunitate, hic subditur veritatis testimonium.

PARTITIO.

I. De testimonio veritatis.
II. De cantico latitiæ pleno charitatis.

PARS I.

De veritatis testimonio.

TRia hic. *Primo*, Præconium admirationis. *Secundo*. Signum Approbationis. *Tertio*, Testimo-

monium affirmationis. De I. *Vnde hoc mihi, &c.*) Sic Arauna Dauidi. 2. Reg. vlt. *Quid est causæ, vt veniat Dominus Rex ad seruum suum?* Ast, quid admirabilius, quam mulierem esse Dei Matrem; & hanc venire visitatum ac famulatum: quæ erat, Eccl. 24. *Mater pulcræ dilectionis, & timoris & agnitionis & sanctus Dei?*

De II. Quoad iudicium approbationis. *Ecce enim vt facta.*) Et hoc est signum; quod *diffusa est gratia in labiis tuis.* Psalm. 44. *Ideo certum est, quod benedixit te Deus in æternum:* Ex quo infans sic exultauit supra naturam: certum est, quod Dominus naturæ tibi occurrerit. Et Isa 49. *Dominus ab vtero vocauit eum, de ventre matris meæ, recordatus est nominis mei, &c.* Expleuit exultatio ea istud Isa. 12. *Exulta, & lauda habitatio Syon, quia Magnus in medio tui sanctus Israel.*

De III. Certo iudicio subditur testimonium affirmatiuum: *Et beata es, quæ credidisti, quoniam &c.*) 1. Fides beat. Matth. 16. *Beatus es Simon Bariona; quia caro & sanguis non reuelauit tibi.* Ioan. 20. *Beati qui non viderunt, & crediderunt.* 2. Fides bonos facit. Quia inchoando meritum, disponit ad præmium. Phil. 1. *Confidens hoc ipsum, quia, qui cœpit in vobis opus bonum, vsque in diem Iesu Christi perficiet.* Et sic factum est Mariæ.

NOT. 1. Vt credentes beatificentur sic & sperantes. Psalm. 39. *Beatus vir, cuius est nomen Domini spes eius.* 2. Sic & diligentes. Eccles. 48. *Beati sunt, qui te viderunt, & in amicitia tua decorati sunt.* 3. Sic & timentes. Eccles. 25. *Beatus homo, cui*

donatum est habere timorem Dei. Psalmo centesimo vndecimo. *Beatus vir, qui timet Dominum.* 4. Sic & bene operantes. Ioann. 13. *Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea.* Luc. vndecimo. *Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.* 5. Sic & sustinentes. 2. Petri 3. *Si quid patimini propter iustitiam, beati.* Matth. 5. *Beati estis, cum maledixerint vobis homines & persecuti vos fuerint: Et dixerint omne malum aduersum vos.* 6. Sic & contemplantes 3. Reg. 10. *Beati viri tui, & beati serui tui, hi qui stant coram te semper, & audiunt Sapientiam tuam.* Ex his causis fuit B. Virgo beatissima. Merito, Luc. 11. *Beatus venter, qui te portauit.* Et Luc. 2. *Ecce enim ex hoc beatam te dicent omnes, &c.* Ergo cum Lia dicas, Genes. 30. *Hoc pro beatitudine mea, beatam quippe me dicent omnes mulieres.*

PARS II.

De cantico lætitiæ.

IN hoc Virgo diuinam laudat clementiam, pp collatæ sibi gratiæ eminentiam. Sunt in eo tria. *I.* laudantis affectio. *II.* Laudandi ratio. *III.* Diuinæ laudis ampliatio. Sed hic tantum De primo tractabitur. Itaque *1. Magnificat anima, &c.* Insinuatur laudantis affectio, vt grata, magnificando diuinam virtutem. Quia Psalm. 146. *Magnus Dominus noster & magna virtus eius, ideo magnificandus est.* Quia magna operatur. Daniel. 4. *Nabuchodonosor laudo, & magnifico, & glorifico Regem cœli: Quia*

omnia

omnia eius opera vera. Quasi dicat: Psalmo trigesimo quinto. *Magnificate Dominum mecum, & exaltemus Nomẽ eius in idipsum.* Tunc anima nostra vere Dominum magnificat; cum sub Ipso seipsam captiuat, & humiliat. Eccl. 3. *Quoniam magna potentia Dei solius, & à solis humilibus honoratur.* Vnde quia B. Virgo præ cæteris se humiliauit; ideo & præ cunctis altius Dominum magnificauit. Ideoque cœpit à magnificando, 1. quia vrgebat eam sua humilitas. 2. Idem competebat dignitati Dei; cuius humilitas summa non cognoscitur, nisi dignitas prægnoscatur. Phil. 2. *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens.*

3. Competebat etiam intentioni cantantis, quæ est, vt Dominus perfecte laudetur. Ecclesiast. 43. *Glorificantes Dominum quantumcunque potuerit is, superualebit adhuc, & admirabilis magnificentia eius.* 4. Competebat Mariæ cantanti: quia de maximis beneficiis erat. Vnde Prou. 8. *Audite, quoniam de rebus magnis locutura sum, & aperientur labia mea vt recta prædicent,* Luc. 1. *Quia fecit mihi magna, &c.* 5. Competebat & ordinato progressui, qui à timore inchoando. Vnde psa. 110. *Initium Sapientiæ timor Domini*: timor autem reuerentiæ Dominum magnificat.

II. Insinuatur laudantis affectio, vt iucunda, exultando in diuina salute, cum subditur: *Et exultauit, &c.)* Vt possit dicere Psalm. 12. gesimoquarto. *Anima mea exultabit in Domino, & delectabitur*

super Salutari suo. Psalm. 83. *Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Dicere poterat Cant. 1. *Introduxit me rex in cellaria sua: exultabimus, & lætabimur in te memores vberum tuorum super vinum. Recti diligunt te.* Impletum in Maria. Psalm. 39. *Exultent & lætentur in te omnes quærentes te, & dicant semper: Magnificetur Dominus: qui diligunt Salutare tuum.* Quia igitur B. Virgo dilexit Dominum, ideo & magnificauit. Vnde ipsi competit hoc Annæ, 1. Reg. 2. *Exultauit cor meum in Domino, & exaltatum est cornu meum in Deo meo: dilatatum est os meum super inimicos meos: quia lætata sum in Salutari tuo.*

Spiritus meus, &c.) id est, non substantia animæ: Vt Malach. 2. *Custodite spiritum vestrum, & nolite despicere.* Rom. 8. *Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* 1. Cor. 14. *Nam si orem lingua, spiritus meus orat.* Hic autem accipitur pro supremo animæ: vt spiritus, anima & corpus distinguantur: Vt 1. Thessal. 5. *Ipse Deus pacis sanctificet vos per omnia, integer spiritus vester, & anima, & corpus, sine querela in aduentu Domini nostri Iesu Christi conseruetur.* Quare, quia spiritus interius exultauerat: ideo anima in voce magnificabat.

DE

DE ASSVMPTIONE B. VIRGINIS MARIÆ.

Intrauit in quoddam castellum, Luc. 10.

SCOPVS. Gloss. ex Beda hic. *Habito sermone de dilectione Dei & proximi, supponitur exemplum vtriusque*. Introducitur enim hic ad literam exemplum perfectionis vitæ actiuæ & contemplatiuæ: & comparationis vtriusque.

PARTITIO.

I *De rationali comparatione Actiuæ & Contemplatiuæ.*
II. *De definitione iudiciali.*
III. *De assignatione causæ.*
IV. *Cur hoc Euangelium in Assumtione legatur.*

PARS I.

De rationali comparatione Actiuæ & Contemplatiuæ.

QVatuor hic. *Primo*, Consortium diuinæ præsentiæ. *Secundo*, Otium contemplatiuæ. *Tertio*, Exercitium operatiuæ. *Quarto*, Litigium inter vtrumque.

De I. (*Factum est autem dum irent, & ipse intrauit in quoddam castellum:*) Cur? 1. Ad prædican-

dum Luc. 8. *Ipse iter faciebat per ciuitates & castella, prædicans, & euangelizans regnum Dei.* 2. Ad quærendum hospitium. Vt cum Samaritani eum & discipulos nollent recipere hospitio, & q abierint in aliud castellum. Et ita in hoc inuenerunt hospitium. Nam (*mulier quædam Martha nomine excepit illum, &c.*) vt pauperem. Vere Matt. 25. *Hospes eram, & collegistis me.* Talis & Iob fuit, cap. 31. *Foris non mansit peregrinus, & ostium meum viatori patuit.* Et ibi erat corporaliter, sicut in actiuis, & contemplatiuis præsens est spiritualiter. Apoc. 3. *Ecce sto ad ostium, & pulso: si quis aperuerit mihi ianuam, introibo ad illum, & cœnabo cum illo.* Quia Prou. 8. *Deliciæ meæ esse cum filiis hominum.* Econtra Sap. 8. *Intrans in domum meam conquiescã cum illa: non enim habet amaritudinem conuersatio illius: nec tædium conuictus eius.*

De II. Quoad otium contemplatiuum. (*Et huic erat soror, &c.*) quæ sc. erat in otio contemplationis: nam (*sedens secus pedes Domini audiebat verbum illius.*) Bonum otium, ac negotiosum. Nimirum hoc ipsa agebat, attendere, sedere, vacare, facere, ad pedes accidere, &c. Quia Deut. 33. *Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius.* Sessio significat humilitatem, propriam contemplatiuis, vt abundent fructibus deuotionis. Psalm. 103. *Qui emittis fontes in conuallibus, &c.* Ita sedens humilis irrigatur fletibus compunctionis, & deuotionis. Ierem. 15. *Solus sedebam, quoniam amaritudine replesti me.* Ideo hæc Maria, speculum Contemplantis, describitur plerumque plorans.

plorans. Luc. 7. *Stans retro secus pedes Domini, lacrymis cœpit rigare, &c.* Ioan. 12. *Videns eum, cecidit ad pedes eius, &c. vt vidit eam plorantem, infremuit spiritu.* Alibi. *Maria stabat ad monumentum foris plorans, &c.* Primæ lacrymæ sunt compunctionis; secundæ compassionis; tertiæ deuotionis.

De III. Quoad exercitium operatiuæ præsentiæ. (*Martha autem satagabat circa frequens ministerium.*) Vt bona actiua, declinans otium. Iuxta Eccl. 9. *Quodcunque facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus nec ratio, nec sapientia, nec scientia erit apud inferos, quo tu properas.* Hoc agebat Martha. Vnde Ioan. 12. *In Bethania fecerunt ei cœnam, & Martha ministrabat.* (*Satagebat:*) quia fuit in opere eius perfectio. Iuxta 2. Petr. 1. *Fratres magis satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis.* Id enim maxime placet Deo, vt quo Christum imitemur. Luc. 22. *Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat.* Matt. 20. *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare.* Ideo tale ministeriũ præmiatur à Deo. Ioan. 12. *Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum Pater meus.*

De IV. Quoad litigium inter vtramque.

(*Domine, non est tibi curæ, &c.*) Laboriosa queritur de otiosa; vt quæ non sola possit pondus & æstum diei sustinere. Sic Moyses, Numer. vndecimo. *Non possum solus sustinere omnem hunc populum, quia grauis est mihi.* Ita & Martha, laboris sociam quærebat: sciens ad legem Chri-

Christi pertinere: Galat. 6. *Alter alterius onera portate. Dic ergo illi vt me adiuuet.*) Quia non faciebat secundum consilium: Galat. 5. *Per charitatem spiritus seruite inuicem.* Eph. 4. *Supportantes inuicem in charitate.* In hac autem contentione silet Maria. Quia ait Gregorius, *Maria vt otiosa causam suam iudici committit. Si enim pararet respondendi sermonem, remitteret audiendi intentionem.* Nam contemplatiuorum non est contendere: sed potius tacere, audire, meditari. Thren. 3. *Sedebit solitarius & tacebit.* Iob. 4. *Porro ad me dictum est verbum absconditum, & quasi furtiue suscepit auris mea venas susurrij eius.* Nil autem perdit Maria tacendo: quia Dominus causam eius assumit defendendo. Vnde Bern. in Assumt. serm. 3. *Vbiq; Dominus pro Maria respondet: siue cum improperatur à Pharisæo: siue cum arguitur à sorore: siue cum à discipulis increpatur.*

Conqueritur Martha primo, suum officium præponendo, & hoc est reprehensibile. Secundo, otium Mariæ præoptando Bern. ibid. *Putas in domo, in qua Christus suscipitur, vox murmuris audietur? Felix domus, & beata congregatio, in qua de Maria conqueritur Martha.*

Ratio. Quia contemplatiua est per se eligenda: Martha vero, id est, Actiua propter necessitatem suscipienda est. Vnde Iacob elegit Rachel. Genes. 29. Sed vt necesse fuit, prius suscepit Liã. Licet ergo Marthæ conqueri, vt sit sicut Maria: quia id humilitatis est. Si autem conqueritur quod non adiuuetur: hoc infirmitatis est. Si vero conqueritur, quod

quod illam Maria iuuare velit, & ipsa nolit: hoc impietatis est. Quia talis conquestio legem impedit charitatis.

PARS II.

De definitione iudiciali.

Hic tria, *Primo*, Humiliatio vitæ actiuæ. *Secundo*, Commendatio contemplatiuæ. *Tertio*, Promulgatio sententiæ.

De I. (*Martha Martha, solicita es, &c.*) Nomen ingeminat, vt excitet ad considerandum defectum proprium: & hoc cum diuini verbi attentione: vt de Moyse dicitur, Exod. 30. *Cernens Dominus, quod pergeret ad videndum, vocauit eum de medio rubi, & ait: Moyses, Moyses.* Item volens peccatores excitare ad attentionem, iterat vocationem. Ierem. 32. *Terra, terra, terra: audi sermonem Domini.*

Ostendit autem hic in Martha esse triplicem defectum: scil. solicitudinis in cogitatu: tribulationis in affectu: & diuisionis in actu. Quæ impediunt, ne toti tendamus in Deum. 1. Vnde vitanda nimia est solicitudo. Phil. 4. *Nihil soliciti sitis: sed in omni oratione, &c. petitiones vestræ innotescant apud Deum.* 1. Petr. vltim. *Omnem solicitudinem vestram proiicientes in eum: quoniam ipsi cura est de vobis.* 2. Vitanda est turbatio. Ioan. 14. *Non turbetur cor vestrum: creditis in Deum, & in me credite.* Vnde de Christo Isa. vigesimoquarto. *Non erit tristis, neque turbulentus.* Oculus enim turbatus non est ad videndum idoneus. 3. Vitanda est diuisio

uisio. Eccl. 11. *Filine in multis sint actus tui.* Et hæc incommoda sunt vitæ actiuæ, non contemplatiuæ. Vnde 1. Corint. 7. *Qui cum vxore est, solicitus est, quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Et mulier innupta & virgo cogitat, quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi.* Sic ergo humiliata est actionis importunitas, ostenso eius defectu.

De II. Quoad commendationem vitę contemplatiuæ. (*Porro vnum est necess.*) sc. regnum Dei, quo habito nihil deest. Vnde Matt. 6. *Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius; & hæc omnia adij. vob.* Psal. 26. *Vnum petij à Domino, hoc requiram: vt inhabitem in domo Domini, &c.* Huic vacat contemplatiua. In cuius persona dicitur Psal. 72. *Mihi autẽ adhærere Deo bonum est.* Quia 1. Cor. 6. *Qui adhæret Domino, vnus spiritus est.* In vno hoc omnia. In huius figura dicitur Tob. 10. *Omnia simul in te vno habentes, te non debuimus dimittere.* Sap. 7. *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa.* Ideo dicitur quasi contemplatiuo, Exod. 33. *Ego ostendam omne bonum tibi.*

De III. Quoad promulgationem sententiæ. (*Maria optimam partem elegit:*) sc. quia prælegit vnum. Vnum autem multis præponitur, August. tom. 9. tract. 27. in Ioan. 6. *Quia non vnum à multis; sed multa ab vno. Multa sunt, quæ facta sũt; Sed vnus, qui fecit: bona valde quæ fecit; quanto melior ille, qui fecit? Imo simpliciter Optimus.* Et hæc est pars animæ contemplatiuæ. Vnde Thre. 3. *Pars*

mea

mea Dominus, dixit anima mea: propterea expectabo eum. Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum. Psalm. 72. *Quam bonus Israel Deus his, qui recto sunt corde?* Optimus. Ideo Ps. 141. *Clamaui ad te Domine, & dixi: tu es spes mea, portio mea in terra viuentium.* Vnde cum Maria contemplatiui dicunt quasi, Deut 3. *Transibo & videbo terram hanc optimam trans Iordanem, & montem istum egregium, & Libanum.* Et præ illius amore nihil voluit possidere in terra, nisi solam inopiam: iuxta Psalm. 83. *Melior est dies vna in atriis tuis super millia. Elegi abiectus in domo Dei mei magis, quam habitare in tabernaculis peccatorũ.* Quia Matth. 13. *Simile est reg. cœl. thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo, abscondit, &c.*

PARS. III.

De assignatione causæ.

Quæ non auferetur ab ea.) Glossa hic. *Non reprehenditur pars Marthæ, quia & ipsa bona: sed laudatur pars Mariæ, vt optima.* Vnde infertur: *(Quæ non auf.)* Glossa: *Ex opposito intellige, quod à Martha auferetur pars, quam elegit.* Quia transit labor multitudinis; & remanet charitas vnitatis. Ideo pars Mariæ melior. Quia Contemplatiua hic incipit, & in futuro permanet. Cuius figura Ioannes capite secundo. *Sic eum volo manere, Donec veniam.* Quasi dicat, in-

inchoata contemplatio maneat perficienda, cum venero. Et quia permanentior: ideo melior. Vt de charitate dicitur. 1. Cor. 13. *Charitas nunquam excidit.* Vnde Beda in Glossa: *Amoris ignis, qui hic ardere inchoat, cum ipsum, quem amat, viderit, in amore amplius ignescit.* Isa. 31. *Cuius ignis est in Sion, & caminus in Ierusalem.* Itaque prælegenda est per se contemplatiua. Quia securior, suauior, stabilior est.

Non tamen Actiua despicienda: quin subinde præferenda: Quia anterior, penalior, fœcundior. Nam & sibi & aliis valet. Huius figura Rachel & Lia fuit. Gregor. lib. 6. moral. cap. 15. *Magna sunt Actiuæ merita: sed Contemplatiuæ potiora.* Veruntamen contemplatiua præstat actiuæ quoad se simpliciter: Quoad electionem in casu præstat actiua. Vnde inter vtramque subinde mens dubitat. Iuxta illud Phil. 1. *Mihi viuere Christus est. Et mori lucrum. Quod si viuere in carne hic mihi fructus operis est: & quid eligam ignoro. Coarctor autem è duobus: desiderium habens dissolui, & esse cum Christo, multo magis melius: permanere autem in carne necessarium propter vos.*

PARS IV.

Cur hoc Euangelium in Assumtione Mariæ legatur.

1. QVia finis eius Mariæ congruit. Quæ *optimam partem elegit.* Id quod verius de Deipara,

para, quam Magdalena dicitur. Vnde Bern. *Optimam: Plane bona fœcunditas coniugalis; melior autem castitas virginalis; prorsus autem optima, fœcunditas virginea; seu fœcunda virginitas Mariæ est: & non dabitur alteri priuilegium hoc.*

II. Quia hic describitur contemplatiuæ & actiuæ vitę perfectio: quæ vtraque in beata virgine fuit perfectissima. Vnde Hieron. *Cæteris datum est per partes; Maria autem se totum simul infudit plenitudo gratia.*

III. Quia hic agitur de duplici susceptione Christi, corporali & spiritali. Corporali, à Martha in hospitio domus exterioris: Spiritali, à Maria in hospitio domus interioris. Vtraque hæc Deipara fuit perfectissima. Suscepit eum in thalamo tum corporis alendo: tum cordis videndo, credendo, amando, imitando. Et ex vtroque horum beata fuit. Luc. *11. Beatus venter, qui te, &c. Beati, qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.*

Vnde August. *Beatior fuit B. Virgo percipiendo fidem Christi: quam concipiendo carnem Christi: Materna enim propinquitas Mariæ nihil profuisset, nisi felicius mente, quam carne ipsum gestasset.*

IV. Hic tria determinantur. *Primo*, Diuinum eloquium. *Secundo*, Diuinum mysterium. *Tertio*, Diuinum contubernium. Hæc tria fuerunt in B. Virgine perfectissime. Hospitium in castello: ministerium in Martha; & contubernium in Maria.

Dei. In suscipiendo Christo *Maria fuit castellum*, virtutum turribus munitum, & excelsum.

Prima turris eius fuit fortitudo districtionis: de qua Can. 4. *Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea.* Quia B. Virgo nullo potuit vitio superari. *Secunda est turris*, rectitudo discretionis. De qua Cãt. 7. *Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum.* Intelligitur discretio boni à malo. *Tertia turris* fuit multitudo deuotionis. De qua Cant. 8. *Ego murus, & vbera mea sicut turris:* ob dulcedinem deuotionis.

Hæ tres turres à S. spiritu ædificatæ fuerunt, per gratiam, super tres potentias animę. Prima super irascibilem: secunda super rationalem: tertia super concupiscibilem. Et ex his Virgo fuit castrũ idoneum ad suscipiendum Filium Patris dilectum: qui erat virtus & Sapientia Patris. Quia Virgo, fortissima, prudentissima & deuotissima.

De II. Ministra fuit Martha in ministrando fideliter, humiliter & viriliter. Sic & Deipara fecit se ancillam: Luc. 1. *Ecce ancilla Domini, &c.* Vnde designata fuit per Abigail. 1. *Reg.* 25. Quæ cum à Dauid peteretur in coniugium, obtulit se in ministerium: *Ecce famula tua sit in ancillam, vt lauet pedes seruorum Domini mei.* Talis fuit B. Virgo: quæ de seipsa Luc. 1. *Respexit humilitatem ancillæ suæ.* Augustinus. *Mariam operis exhibitione & fidei rigidissima veritate ministram Christi fuisse, omnis qui sane sapit, intelligit.*

De III. In cohærendo siue in contemplando fuit Maria. Nam hæc, vt illa, iuxta crucem stabat. *Ioan.* 19. Hæc Domino maxime appropinquauit, eiusque

eiusque verba conseruauit in corde suo. *Luc.* 2. Vnde recte per Arcam fœderis fuit designata: de qua Hebr. 9. *In qua erat vrna aurea, habens manna*, per multam rectitudinem virtutis: *& tabulæ testimonij*, per multam cognitionem contemplationis veritatis. Nam ait S. Bernardus. *B. Mariæ profundissima diuinæ Sapientiæ vltra, quam credi valeat, penetrauit: vt quantum sine personali vnione creaturæ conditio patitur, illi Luci inaccessibili videatur immersa.* Beda to. 5. l. 3. in 11. Luc. *Qui de Deo non sapiebat, in qua Sapientia Dei latebat? Et cuius vteri corpus sibi aptabat?*

Sic patet, quomodo hoc Euangelium, non humana inuentione, sed diuina inspiratione fuit assumtioni B. V. appropriatum: quia S. Spiritus concluſit in eo Virginis commendationem, quoad multitudinem prærogatiuarum. Ad quarum conseruationem subiungit demum: *Maria optimam partem elegit*, in gratia & gloria: quæ absoluta Virginis laus est & perfecta. Vt enim dicit Hieron. to. 6. lib. 2. Comm. in Ephes. 3. *Sicut comparatione Dei bonus nemo: sic comparatione Matris Domini nulla inuenitur perfecta, quantumcunque virtutibus eximia comprobetur.* Ideo omnium est sola optima: Nam *Nec primam similem visa est, nec habere sequentem:*

IN NATIVITATE B. VIRGIN. MARIÆ.

Liber generationis, &c. Matt. 1.

INter Euangelistas Matthæus præcipue versatur circa humanitatem Christi: vnde secundum Gregor. per hominem significatur in figura quatuor animalium: per humanitatem autem Christus in mundum introiuit; progressus est, & exiuit. Et ideo diuiditur totum Euangelium in tres partes. Primo enim agit Euangelista de Christi humanitatis in mundum ingressu. Secundo, de eius processu. Tertio, de eius egressu. Secunda pars incipit in c. 3. ibi. In diebus autem illis, &c.] Tertia, cap. 21. Et cum appropinquasset Hierosol. &c.] In prima parte duo facit. Primo describitur Christi generatio. Secundo, ipsius generationis subditur manifestatio. 2. cap. ibi Cum natus esset.] In prima parte tria facit. Primo enim quasi titulus totius libri præponitur. Cum dicitur liber generationis. Secundo, patrum series texitur. Abraham genuit Isaac. Tertio, cum dicitur. Christi autem generatio sic, &c.] Generatio Christi in speciali describitur. Titulus autem qui præmittitur est iste [Liber, &c.] Et videtur esse oratio imperfecta. Ponitur enim ibi, Nominatiuus sine verbo. sed non est. Matth. enim Euangelium Hebræis conscripsit, & ideo in scribendo, morem Iudæorum

rum seruauit. Consuetum est autem apud Hebræos sic loqui, sicut cum dicitur. Visio Esaiæ filij &c. subauditur, hæc est: nec oportet apponere, ita hic cum dicitur. Liber generationis] subauditur, hic est. Et hic etiam modus loquendi consuetus est apud nos. Si enim velimus aliquem librum intitulare, dicitur, Priscianus maior vel minor. Nec oportet apponere hic est, vel incipit. Item quæritur, cum parua particula istius libri sit de generatione Christi, quare intitulauit librum suum sic. Et dicendum quod Matthæus, qui scripsit Hebræis, in scribendo modum Hebræorum seruauit. Consuetum est autem apud Hebræos, libros suos à principio intitulare, sicut dicitur Genesis: quia ibi agitur de generatione. Vnde Genes. 5. Hic est liber generationis Adam. Et liber Exodi: quia in prima parte agitur de exitu filiorum Israel de Ægypto. Sed quæritur quare additur Iesu Christi? Et dicendum quod secundum Apostolum. 1. Corinth. 15. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificabuntur.* Viderat autem Matthæus librum primum veteris testamenti in quo agitur de generatione in quo dictum est c. 5. *Hic est liber generationis Adam.* Vt ergo Nouum Testamentum; in quo agitur de regeneratione, & restauratione; ei responderet per oppositum, dicit *liber generationis Iesu Christi.*] Vt ostenderet quod idem est Author vtriusque.

2. Dices. Hic dicitur *Liber generationis*, &c. Cõtrarium autem Esaię 53. dicitur: *Generationem eius quis enarrabit?* Sed secundum Hieron. in Chri-

sto est duplex generatio: Diuina, quæ enarrari nō potest; quia & si aliquo modo dicimus filium genitum: sed modum quo gignitur nec homo nec angelus potest comprehēdere. Et humana de qua agit: sed tamē in hac etiam generatione sunt multa difficilia: Et ideo, secundum Remigium, perpauci sunt qui possint eam enarrare.

3. Dicit [*generationis:*] cùm hic plures texantur *generationes*. Sed dicendum, quod licet multæ enumerentur generationes; omnes tamen introducuntur propter vnam Christi. Christi autē generatio sic erat. Describitur autem cuius generatio texitur, *Primo*, à nomine cum dicitur [*Iesu*] *Secundo*, ab officio, cum dicitur [*Christi*] Tertio, ab origine, cum dicitur *Filii Dauid filii Abrahā*] Quamuis autē fuerint & alii, qui vocati sunt Iesus, sicut Iesus filius Naue, Eccl. 46. *Fortis in bello Iesu Naue successor Moysi in prophetis.* Et alius circa ædificationem templi: Zach. 3. Isti tamen fuerunt Iesus nominales & figurales Nostri. Ille Iesus introduxit populum Israel in terram promissionis; Iesus aūt Saluator noster, non in terrā carnalem, sed cœlestem, Heb. 12. *Ipsum enim habemus authorem & consummatorem in Sanguine eius* &c. Et rectè dicitur Iesus, quod nomen conuenit ei secundum vtramque naturam, diuinam & humanam. Secundum quidem humanam in carne sua passus est, & expleuit mysterium nostræ redemptionis: sed cum passio illa non haberet efficatiam, nisi ex virtute diuinitatis adiunctæ, propter hoc dicitur: *Vocabitur nomen eius Iesus. Ipse enim sal-*

ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum.

Quæritur quare dicit Chriſti: Nonne ſuffeciſſet Ieſu?

Respondeo: quia & alii vocati ſunt Ieſus. Ab officio autem deſcribit eum cum dicit [*Chriſti*] id eſt, vncti. Nota autem tres vnctiones in veteri Lege. Vnctus enim eſt Aaron in ſacerdotem *Leuit. cap.* 8. Vnctus eſt Saul à Samuele in regem, 1. *Reg.* 10. Et Dauid. 1. *Reg.* 16. Vnctus eſt & Heliſæus in prophetam. 3. *Reg.* 19. Quia ergo Chriſtus fuit verus ſacerdos, pſal. 109. *Tu es ſacerdos.* &c. & Rex & propheta: ideo dicitur recte Chriſtus, propter vnctionis tria officia quæ ipſe exercuit.

[*Filii Dauid filii Abraham*] Hic eſt duplex quæſtio de numero, & ordine. *De Numero*: Quare iſtos duos nominauit? Quod Abraham propheta fuit, *Geneſ.* 20. Dixit dominus ad Abimelech regem Gerare. *Redde vxorẽ viro ſuo: quia propheta eſt.* Item fuit ſacerdos. *Geneſ.* 15. Dum impleuit officium ſacerdotis offerendo ſcilicet hoſtiam domino. *Sume* inquit *mihi vaccam triennem* &c. Dauid item propheta fuit; ſicut patet, Act. 2. Fuit etiam rex: 2. Reg. cap. 2. Quia ergo Chriſtus fuit rex & propheta & ſacerdos: ideo recte dicitur filius iſtorum. Si enim ſolum Abraham nominaſſet: non ſignaretur quod Chriſtus rex fuiſſet: Item ſi ſolum Dauid; non denotaretur in Chriſto ſacer-

dotalis dignitas, & ideo vtrumque posuit. De ordine 1. ait Hieron. Dauid præponitur commutato ordine, propter necessitatem texendi genealogiã, si enim primo diceret, filij Abraham, deinde filij Dauid; oporteret repetere Abraham, vt continuaretur ordo genealogię. 2. Secundum Ambr. autem dicendum, Dauid præponi ratione dignitatis. Ad Dauid enim facta est repromissio de ipso capite, Psalm. 131. *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*, &c. Sed ad Abraham de membris sc. de Ecclesia: Genes. 22. *In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ*, &c.

Hic notandum, quod multi fuerunt errores de Christo.

Quidam enim errauerunt circa eius Diuinitatem: vt Paulus Samosatenus, Photinus, & Sabellius: quidam circa Humanitatem; & quidam circa vtramque: alii autem errauerunt circa eius personam. 1. Circa Humanitatem eius primus errauit Manichæus; qui dixit eum non verum corpus, sed Phantasticum accepisse. Contra quod est quod dicit Dominus, Luc. vltim. *Palpate & videte quia spiritus carnem & ossa non habet: sicut me videtis habere.* 2. Post eum errauit Valentinus qui dixit eum corpus cœleste secum attulisse, non de virgine assumsisse: sed per eam sicut aquam per canalem transiisse. Sed contra Rom. 1. *Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem.* Tertius error fuit Apollinaris, qui dixit eum tantum accepisse corpus; & non animam; sed loco animæ habuisse diuinitatem. Sed cõtra, *Nunc anima mea*

tur-

turbata est. 4. Sed pp hoc ipse idem mutauit postea opinionem, & dixit, Christum habuisse vegetabilem & sensibilem, non tamen rationalem: sed loco eius diuinitatem. Sed tunc sequeretur inconueniens, quod Christus non magis esset homo, quam brutum.

Hos autem errores quasi quadam sorte diuiserunt sibi quatuor Euangelistæ. Marcus enim & Ioannes principaliter errores, qui sunt circa Diuinitatem, destruxerunt, vnde Ioannes: *In principio erat verbum.* Et Marc. *Initium Euangelij Iesu Christi filij Dei:* non dixit filij Abraham. Matthæus autem & Lucas illos, qui circa eius humanitatem sunt, errores destruunt in principio. Vnde in hoc, *filij Dauid filij Abraham*; omnes errores, circa Christi Humanitatem, excluduntur. Filius enim non dicitur alicuius, nisi per generationem vniuocam, quæ est secundum conuenientiam in specie. Quantumcunque enim aliquid generetur ex homine; nisi participaret eandem specie naturam, nunquam dicitur filius; sicut patet de pediculis, & huiusmodi. Si igitur Christus est filius Dauid & Abraham: oportet eum habere eandem naturam, ratione eiusdem speciei, non autem haberet eandē naturam secundum speciem, si non haberet corpus verum & naturale: nec si istud de cœlo attulisset, nec etiam si careret anima sensitiua siue rationali. Vnde patet exclusio omnis erroris.

PARTITIO GENERALIS.

PRoposito titulo, hic series genealogiæ texitur. Et diuiditur in partes tres secundum tres quaterdenarios quibus series texitur.

Primus quaterdenarius ab Abraham vsque ad Dauid; procedit per Patriarchas.

Secundus, à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis, procedit per Reges.

Tertius, à transmigratione Babylonis vsque ad Christum; incipit à Ducibus, & procedit per personas priuatas.

CONCIO I.

De quaterdenario Patriarchali.

PARTITIO.

I. *Hic ponuntur patres, qui fuerunt ante ingressum in Aegyptum.*

II. *Qui in ipso exitu, & terra promissionis ingressu.*

III. *Qui fuerunt post ingressum terra promissionis.*

PARS I.

De Patrib. ante ingressum in Aegyptum. Sed prius de Matthæi & Lucæ differentia.

ABraham, &c.] Hic considerandum, quod generationem Christi secundum carnē pro-

se-

sequantur Lucas & Matthæus: Sed differenter: Et hoc quantum ad quinque. Primo enim differunt quantum ad situm. 2. ordinem. 3. modum. 4. terminum. 5. personas numeratas. *Primo differunt quantum ad situm*: Quia Matthæus generationem Christi in principio Euangelii incipit texere. Lucas autem non in principio, sed post baptismum. Ratio est, secundum Augustum, quoniam Matthæus generationem Christi carnalem susceptam describendam: Et ideo statim in principio debuit eam ponere. Lucas autem maxime intendit commendare in Christo Personam sacerdotalem: ad Sacerdotem autem pertinet expiatio peccatorum: Et ideo post baptismum, in quo fit peccatorum expiatio; conuenienter à Luca ponitur Christi generatio.

Secundo differunt quantum ad ordinem: Quia Matthæus incipit ab Abraham & descendit vsque ad Christum: Lucas autem incipit à Christo, & ascendit vsque ad Abraham: & vltra. Ratio, quia Rom. 4. In Christo fuerunt duo, humilitas suscipiendi defectus naturæ nostræ; & potestas diuinitatis & gratiæ; per quam nos ab illius defectibus expiauit. Romanorum octauo. *Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati*: propter primum: *& de peccato damnauit peccatum in carne*, propter secundum. Matthæus ergo, qui intendit generationem Christi carnalem; per quam descendit vsque ad infirmitatis nostræ assumtionem; congrue eius generationem

tionem descendendo describit. Sed Lucas, qui in ipso commendat sacerdotalem dignitatem, per quam Deo reconciliamur, & ipsi Christo vnimur; congrue ascendendo procedit.

Tertio differunt, quantum ad modum: quia Matthæus vtitur verbo *genuit*; sed Lucas verbo *fuit*. Et hoc, quia Matthæus in tota enarratione sua non ponit nisi patres carnales; sed Lucas ponit multos patres secundum legem, siue per adoptionem. Præceptum enim fuit in lege, quod si aliquis moreretur sine filiis, vt frater eius acciperet sponsam eius, & generaret sibi filios: vnde filij illi non erant eius qgenerabat; sed per quandam adoptionem imputabantur priori. Vnde Lucas, qui ponit multos filios genitos per adoptionem: non dicit genuit, sed fuit, quia quamuis ipsi eos non generassent; eorum tamen, per quandam adoptionem erāt. Matth. autem qui ponit solū patres carnales, dicit *genuit*. Ratio, quia versatur maxime circa Christi humanitatem. Et quia secundum carnem natus est Christus ex patribus carnalibus; ideo in genealogia Matthæi nullus ponitur, qui non fuerit pater carnalis. Lucas autem commendat maxime in Christo sacerdotalem dignitatem, per quam adoptamur in filios Dei. Ideo non solum carnales; sed etiam legales patres posuit.

Quarto, differunt quantum ad terminum. Quia Matthæus generationem suam incipit ab Abraham, & protendit vsque ad Christum: Lucas à Christo, non solum ad Abraham; sed vsque ēt ad Deum. Ratio potest sumi ex hoc quod Matthæus scri-

scripsit Hebræis. Hebræi autem maxime gloriabantur de Abraham. Ioan. 8. *Semen Abrahæ sumus:* qui fuit primum credendi principium. Et ideo Matthæus ab Abraham incepit. Lucas autem scripsit Græcis; qui nihil de Abraham sciebant, nisi per Christum: si enim non fuisset Christus, nihil vnquam sciuissent de Abraham. Et ideo Lucas incepit à Christo, & terminauit non solum in Abraham, sed in Deum.

Quinto differunt quantum ad personas enumeratas: Quia in tota serie genealogiæ Lucæ nulla prorsus de muliere fit mentio; in Matthæo autem aliquæ interponuntur mulieres. Ratio, secundum Ambros. quia Lucas commendat maxime sacerdotalem dignitatem; in sacerdote autem maxima requiritur puritas. Matth. autem eius texit generationē carnalē: & ideo ponuntur aliquæ mulieres.

I. Nota tamen, quod in Matthęo non ponuntur nisi peccatrices: vt Thamarq̄ fornicata est. *Genes. 38.* Ruth quę fuit idolatra gentilis: Vxor Viriæ, adultera *2. Reg. 11.* Cur? *1. Hieron.* Quod ille, cuius genealogia texitur, intrauit propter peccatores redimendos. *2. Ambros.* vt tolleretur confusio Ecclesiæ. Si enim Christus ex peccatoribus nasci voluit; non debent infideles irridere, si peccatores ad Ecclesiam veniant. *3. Chrysostom.* Vt ostendatur imperfectio legis: & quod Christus venit legem implere.

NOT. II. quod tanguntur peccatrices: denotatur, quod illi qui erant maximi in lege erant peccatores; sicut Dauid & Iudas, & in hoc designat im-

imperfectionem aliorum. Si enim isti fuerunt peccatores: multo magis & alii. Rom. 3. *Omnes peccauerunt*: Et ideo isti ponuntur in generatione Christi: vt designetur, quod ipse legem impleuerat. Nota tamen quod istæ mulieres quamuis fuerint omnes peccatrices: non tamen tempore illo, quo texebatur earum genealogia: sed iam erant mundatæ per pœnitentiam.

II. (*Abraham genuit Isaac.*) *Notandum primo*, quod hic duo sunt considerandа secundum sensum literalem. *Primo*, quod per patres istos positos designatur Christus. *Secundo*, q etiam ista referũtur, & possunt referri ad instructionem nostrã.

De I. (*Abraham genuit Isaac.*) Et hoc habetur Genes. vigesimoprimo. (*Isaac autem genuit Iacob.*) Genes. 29. (*Iacob autem genuit Iudam & fratres eius.*) *Hic quæritur.* Cum Abraham alium habuerit filium, quam Isaac: sicut Ismaelem, & Isaac: quare non fit mentio de eis, sicut dicitur *Iudam & fratres?*

2. Quare magis exprimitur Iudas ex nomine, quam alii? *Ratio primi* est, quia Iudas & fratres ejus sub cultura vnius Dei permanserunt, non autem Isaac & Ismael: nec Iacob & Esau.

Ad secundum: Vt impleri ostenderetur in Christo prophetia Iacob, Genes. quadragesimonono. *Non auferetur sceptrum de Iuda, & Dux de femore eius: donec veniat, qui mittendus est: & Ipse erit expectatio gentium.* Manifestum enim est Hebræorum septimo, quod de Iuda ortus est Dominus. (*Iudas autem genuit Phares, &c.*) Hic quæ-

quæritur: 1. Cum Dominus non sit natus de Zare, sed de Phares: quare fit mentio de eo? 2. Quare nominatim exprimitur? Prius enim dixit fratres eius, quare ergo expressit nomen Zaræ? Secundum Ambrosium. Hoc in mysterio factum est: Ad cuius euidentiam nota historiam, Genes. trigesimooctauo, quod in partu Thamar prior apparuit Zaram, in cuius manu obstetrix ligauit filum coccineum dicens: *Iste egredietur prior: & ideo vocauit nomen eius Zaram:* postea illo retrahente manum, egressus est alter, dicente obstetrice. *Quare propter te &c.* Zaram autem, qui prior apparuit, significat populum Iudæorum: in cuius manu obstetrix filum coccineum ligauit, hoc est, circumcisionem, quæ fiebat cum sanguinis effusione. Sed illo retrahente manum, &c. egressus est alter: quia *cæcitas ex parte contigit in Iudæis.* Sic enim populus gentilis diuisus intrauit in lucem fidei, egressus de vulua ignorantiæ & infidelitatis.

Secundo nota, quod per patres positos in generatione Christi signatur Christus ratione vel nominis, vel facti, vel alterutrius: sicut per se patet. *Abraham* enim interpretatur *pater multarum gẽtium*: & significat Christum, Heb. 2. *Qui multos filios in gloriam adduxerat.* 2. Abraham ex præcepto dñi exiuit de terra sua, Gen. 12. Et Christus est, qui dixit Hierem. 12. *Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam, &c.* 3. Abraham risit dicens: *Nunc risum fecit mihi Dominus.* Genes. vigesimo primo. Et Christus est, in cuius natiuitate

non

non solum vni personæ, sed toti mundo gaudium nuntiatur, Luc. 2. *Ecce euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo; quia natus est vobis hodie Saluator, qui est Christus Dominus, &c.*

Similiter per Iacob, & ratione interpretationis, & ratione facti: Vt patet in hoc quod suppositum lapidem, id est, duritiem crucis capiti suo.

Similiter per Iudam & Phares, qui *interpretatur diuisio*: ipse enim diuidet oues ab hœdis. Matthæi 25.

Moraliter. In istis generationibus designatur status nostræ iustificationis, secundum sex, quæ requiruntur ad iustificationem. 1. Scilicet fides per Abraham iustificatum ex fidei iustitia. Roman. 4. *Vt sit pater omnium credentium per præputium.* 2. Isaac spes: quia interpretatur *risus.* Rom. 12. *Spe gaudentes.* 3. Iacob charitas, qui duxit duas vxores Lyam, quæ interpretatur *laborans*; & Rachel, id est, *duas vitas:* quæ sunt in charitate secundum duo præcepta: Contemplatiua enim delectatur in Deo, actiua autem est per q̃ subuenitur proximo. 4. Iudas confessio: quæ duplex est. 1. fidei. Ro. 10. *Corde creditur ad iustitiam, ore autẽ confessio fit ad salutem.* 2. Peccatorum. *Confitemini alterutrum peccata vestra.* Iacob. 5. Ex hoc autem sequitur duplex effectus: 5. destructio vitiorũ, quæ per Phares designatur: 6. Origo virtutum: qui significatur per Zaram. Et ista oriuntur de *Thamar* quæ interpretatur *amaritudo.* Esa. 38. *Recogitabo, &c.*

PARS

PARS II.

De genealogia patrum, qui nati sunt in Aegypto, vel in exitu eius,

PHares genuit Esron.] Sicut per *Phares*, qui interpretatur *diuisio*, significatur Christus, Matt. 25. *Separabit agnos ab hædis:* ita & per *Esron*, qui interpretatur *sagitta*, vel *atrium*. Dicitur Iesus sagitta propter efficaciam prædicationis, qua audientium corda penetrauit. Psal. 44. *Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent in corda inimicorum regis* Atrium autem, propter latitudinem charitatis; qua non solum amicos, sed etiam inimicos dilexit. Rom. 5. *Cum inimici essemus, reconciliati sumus* Deo per mortem filij eius. Esa. 53. *Ipse pro transgressoribus rogauit.* Et idem, Luc. 23. *Pater, dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt.*

(*Esron autem genuit Aram.*) *Aram* autem interpretatur *electus*, vel *excelsus*. Esa. 42. *Ecce puer meus, & ipse est excelsus super omnes.* Ephes. 2. *Ipsum constituit super omnem principatum.*

(*Aram autem genuit Aminadab*) qui interpretatur *spontaneus*. Ipse est, in cuius persona dicit, Ps. 53. *Voluntarie sacrificabo tibi & confitebor nomini tuo quoniam bonum est domine* & Esa. 53. *Oblatus est quia ipse voluit, & non aperuit os suum*, &c. Io. 6. *Non veni facere voluntatem meam sed eius qui misit me.*

(*Aminadab autem genuit Naason*) Qui interpretatur *augurium* vel *serpentinum*: quia Christus non solum præsentia, sed etiam præterita & futura co-

gnouit. Heb. 4. *Omnia nuda & aperta sunt oculis eius.* Item serpentinum propter prudentiam. Prudentia enim attribuitur serpenti. Matt. 10. *Estote prudentes sicut serpentes.* Iob 12. *Ipse nouit decipientem, & eum qui decipitur.* Nota quod iste Naason fuit in tempore Moysi & exiuit cum eo de Ægypto, & fuit vnus princeps in tribu Iuda in deserto: Nume. 70. Sed aduertendum quod Exod. vbi nostra litera habet, *filij Israel ascenderunt armati de Aegypto*: Aquila transtulit, *instructi*, propter æquiuocationem: melior est autem litera 70. *filij Israel quinta generatione exierunt de Aegypto.*

Sed contra. Naason iste non fuit quintus à Iacob, sed septimus: vt patet computando Iacob Iudas, &c. vsque ad Naason, ergo non quinta sed septima generatione. *Respondetur*: quod non est computandū per tribum Iuda; sed Leui: sub cuius ductu exierunt filij Israel de Ægypto. ps. 76. *Deduxisti sicut oues populum tuum in manu Moysi & Aaron.* Et patet quod tantum sunt quinque generationes. Iacob enim genuit Leui. Leui autem genuit Caath, Caath genuit Aniram. Aniram autem genuit Moysen & Aaron: vt patet *Exod.* 2. Et sub Moyse exierunt de Ægypto. Vbi *nota* quod inter omnes tribus magis multiplicatur tribus Iuda. Et hoc quia ex ea erant Reges futuri: qui debebant pugnare. Inter omnes autem minus multiplicabatur tribus Leui. Et hoc quia ordinata erat ad officium diuinum & sacerdotium; ad quod pauciores sufficiebant. Et ideo vult, vt etiam, computando per tribum Iuda, sit verum quod dicitur Gen. 5. *quinta gene-*

generatione reuertentur huc. Dicit ergo Hieron. Illud quod ibi dicitur intelligendum esse computando per tribum Leui: quod autem hic dicitur, per tribum Iuda. Phares enim ipse cum Iacob & Iuda patre suo intrauit in Ægyptum. Et ideo istæ generationes non sunt computandæ à Iacob; sed à Phares: qui & ipse intrauit in Ægyptū. Et patet quod Naason fuit quintus à Phares; similiter Leui ipse intrauit in Ægyptum cum patre suo Iacob: Et ideo à Leui & non à Iacob computandæ sunt generationes. Clarum autem est quod Moyses fuit quartus à Leui.

(*Naason autem genuit Salmon*) Salmon interpretatur sensibilis: & significat Christum, *in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ abscondti.* (*Moraliter*) hic notandum, quod sicut in prima generatione significatur ordo nostræ iustificationis quātum ad statum incipientium: ita in ista secunda generatione, quæ similiter continet quinque, significatur profectus proficientium. Primum enim, quod sequitur, quo homo est iustificatus à peccato, est, quod ipse habet zelum animarum. Et ideo bene *Pharesgenuit Esron*: qui interpretatur *sagitta* propter efficaciam prædicationis qua penetrantur corda auditorum. Esa. 40. *Posuit me quasi sagittam electam.* Et sic adapta alia.

PARS III.

De Patribus qui fuerunt nati post ingressum terræ promissionis.

S*Alomo genuit Booz.*)

Salmon fuit genitus in deserto; & intrauit cũ Iosue in terram promissionis; & accepit vxorem Raab meretricem, de qua genuit Booz. *Booz* interpretatur *fortis*. 2. Reg. 22. *Dominus fortitudo mea & robur meum. Raab* autem interpretatur *fames*, vel *latitudo*; & significat Ecclesiam: 1. Quia ad ipsam pertinet illa beatitudo: Matt. 5. *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur*, &c. 2. Interpretatur etiam *latitudo*: quia ecclesia per totum orbem dilatata est. Esa. 54. *Dilata locum tentorij tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende*, &c. 3. Item interpretatur *impetus*: quia impetu prædicationis reges & philosophos conuertit. 4. Item significat ecclesiam ratione facti. Raab filum coccineum misit in fenestram, per quem liberata est à subuersione Ierico. *Iosue* 2. Fenestra nostra est os: filum ergo in fenestra est confessio passionis Christi: per quam Ecclesia liberata est à morte. 5. Item, ratione coniugij; quia sicut Raab iuncta est in matrimonio Salmon, qui fuit princeps in tribu Iuda: sic Christus desponsauit sibi Ecclesiam. 2. Cor. 11. *Desponsi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo*, &c. Sed hic *quæritur* secundum literam; cum Raab fuerit meretrix: quomodo tanto Principi, qui erat maior inter alios, desponsata est? *Respondetur*: q, Raab maximum quid fecit eo, quod contempto populo suo & ritu paterno, cultum Dei Israel elegit: Et ideo

ide) quasi pro maximo honore nobilissimo Principi data fuit.

II. (*Booz autem genuit Obed ex Ruth.*) Hoc habetur *Ruth vltim. Obed* interpretatur *seruiens*, vel *seruitus*: & significat Christum. De quo Isa. 43. *Seruire me fecisti peccatis tuis.* Ruth autem significat ecclesiã de gentilibus natam 1. Ratione loci: fuit enim Moabitis. *Moab* interpretatur *ex patre.* Ioan. 8. *Vos ex patre diabolo estis* 2. Iterum ratione coniugij, vt patet in glossa. Sed *quæritur*; Quare istæ mulieres hic nominantur, cum fuerint peccatrices? 1. Hieron. assignat rationem de Ruth, vt scilicet impleretur vaticinium, Esa. 16. *Emitte agnum Domine Dominatorem de petra deserti.* Petra deserti, est scilicet mali: & significatur Ruth Moabitis, 2. Ambros. aliam assignat rationem dicens. Futurum enim erat, vt ecclesia congregaretur de gentibus infidelibus: & ideo poterat erubescere & confundi, nisi viderent Christum etiam de peccatricibus nasci: Vnde vt tolleretur eorum erubescentia & confusio nominandæ sunt. *Sed quæritur.* Deut. 23. dicitur *Moabitæ & Ammonitæ non intrabunt ecclesiam*: cum ergo Ruth fuerit Moabitis, quomodo recepta est in ecclesia? *Respondetur* ex Gal. 5. quod, *qui spiritu ducuntur, non sunt sub lege.* Semper enim in lege magis debet obseruari intentio Legislatoris, quam verba legis. Quæ. n. fuit causa quare prohibuit Dominus, vt non intrarent ecclesiam? quia scilicet inuenit in eis idolatriam: ne scilicet pertraherent Iudæos ad idolatriam. Vnde ista, quæ iam erat conuersa, non erat idolatra, & ideo nõ erat subiecta prohibitioni.

III. (*Obed autem genuit Ieſſe.*) Ruth vltim. *Ieſſe* autem interpretatur *ſacrificium* vel *incendium.* Et ſignificat eum, *qui obtulit ſemet ipſum hoſtiam Deo in odorem ſuauitatis.* Sed *quæritur*, cum iſte alio nomine vocatus ſit Iſai. vt patet. 1. Reg. in multis locis; & illud nomen eſſet ſolemnium: quare non nominauit eum Euangeliſta ſic? *Dicendum*, vt oſtenderetur in Chriſto impletum eſſe, quod dictum eſt per Eſa. 11. *Egredietur virga de radice Ieſſe.*

IV. (*Ieſſe autē genuit Dauid regem*) *Dauid* interpretatur *manu fortis, & aſpectu deſiderabilis.* Quæ omnia competunt Chriſto, ſicut patet. Ipſe enim fortis eſt qui diabolum ſuperauit. Luc. 11. *Si autem fortior illo ſuperueniens vicerit eum, vniuerſa arma eius auferet, in quibus confidebat & ſpolia eius diſtribuet.* Item, Ipſe *ſpecioſus forma præ filiis hominum.* pſal. 44. Sed hic *quæritur*: cum plures alij fuerint reges: quare ſolus iſte dicitur Rex? *Dicendum*, 1. quod iſte primus Rex fuit in tribu Iuda, de qua ortus eſt Dominus: quamuis enim Saul fuerit rex, Ipſe tamen fuit de tribu Beniamin. 2. Quia alij propter meritum ipſius Dauid regnauerunt. pſalm. 88. *Et ponam in ſæculum ſæculi ſemen eius: & thronum eius ſicut dies cœli.* 3. Vt oſtenderetur impleta prophetia, Hierem. 23. *Suſcitabo Dauid germen iuſtum, & regnabit rex, & ſapiens erit: & faciet iudicium & iuſtitiam in terra.* & Eſa. 9. *Super ſolium Dauid & ſuper regnum eius ſedebit*, &c.

Moraliter vero in iſta generatione deſignatur fructus perfectorum; ſicut in aliis fructus incipientium,

entium, & proficientium. Primum enim, quod requiritur in homine perfecto, est, vt sit fortis ad aggrediendum aduersa, vt non retardetur propter difficultatem: Et hoc significatur per Booz. Interpretatur enim fortis. Esa. 40. *Qui sperant in domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut aquila: current & non laborabunt: ambulabunt & non deficient.* Prouerb. vlt. *Mulierem fortem quis inueniet,* &c.

Secundum est humilitas seruientis: vt *quanto magnus est, tanto humiliet se in omnibus.* Et hoc significatur per Obed, qui & ipse interpretatur seruiens vel seruitus. Luc. 22. *Qui maior est vestrum fiat sicut minister.*

Tertium est feruor charitatis quod significatur per Iesse; qui interpretatur incensum vel incendium. psalm. 140. *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, &c.* Et ex hoc peruenitur ad regnum & ad gloriam: quia Iesse genuit Dauid regem. Apoc. 1. *Fecit nos Deo nostro regnum & Sacerdotes Deo patri suo.* 1. Petr. 2. *Vos estis genus electum, regale sacerdotium; gens sancta: populus acquisitionis.*

II. CONCIONIS DISPOSITIO.

SCOPVS. Posita serie genealogiæ patrum, quæ cucurrit per patriarchas: hic ponitur series patrum, quæ processit per Reges.

PARTITIO.

I. *Ponuntur Reges, qui nati sunt ex Israel sine commistione feminis alieni.*

II. *Reges, qui secuti sunt coniunctionem alienæ copulæ; ibi,* (*Ioram autem genuit, &c.*)

III. *De Iechonia fit quæstio.*

PARS I.

De Regibus genuinis.

HIc est *duplex quæstio*. I. Lucas enim computando generationem Christi ascendit per Nathan; Matthæus autem descendendo procedit à Dauid ad Christum per Salomonem: Vnde videtur esse quædam contrarietas. *Sed dicendum*, sicut dictum est, Lucas in genealogia Christi ponit multos patres qui non fuerunt patres carnalis originis per propagationem; sed secundum legalem adoptionem: Matthæus autem nullum ponit, qui nō fuerit pater carnalis. Et verum est quod secūdum carnem dominus descendit à Dauid per Salomonem: & non per Nathan. Et tamen, secundū Aug. *non vacat à mysterio*, quod Matthęus à Dauid per Salomonem descendit ad Christum: Lucas autem à Christo ad Dauid per Nathan ascendit. Matthæus enim generationem Christi carnalem susceperat describendam, secundum quam Christus vsque ad similitudinem carnis peccati descendit: ideo recte Matthæus in eius generatione à Dauid per Salomonem descendit, cum cuius matre ipse Dauid peccauit: Lucas autem, qui maxime commēdare intendit in Christo sacerdotalem dignitatem, per quam fuit peccatorum explatio; recte per

cte per Nathan ad Dauid ascendit, qui fuit vir sanctus. *Nota* tamen quod secundum eundem Augustinum in libro Retractationum, non est intelligendum, quod idem fuerit Nathan propheta, qui eum reprehendit, & filius quem genuit: sed solum quod fuerunt similes in nomine.

II. *Quæritur.* Quare Bersabee non nominatur ex nomine sicut Tamar, Raab, & Ruth? *Et dicendum*, quod aliæ, quamuis per aliquod tempus fuerint peccatrices; tamen postea fuerunt conuersæ & pœnitentes; hæc autem turpiter peccauit crimen adulterij, & in consensu homicidij: & ideo propter verecundiam subticetur eius nomen. *Nota* tamen quod in scriptura recitantur aliquando peccata magnorum, sicut Dauid & aliorum: Et hoc, 1. quia diabolus non solum paruos & inferiores; sed etiam magnos prostrauit. Aduersarius enim noster est. Et ideo propter cautelam recitantur: *vt qui stat, videat ne cadat.*

2. Ne quis putaret eos plusquam homines esse. Si enim quis solam in eis perfectionem consideraret; decipi posset per idololatriam: sed cum videt eos per peccatum corruisse, non credit iam aliquid amplius ab homine in eis esse.

Nota etiam hoc secundum Greg. quod aliquando factum literale est malum, & significatum est bonum: aliquando vero factum bonum, & significatum malum. Vrias enim fuit vir bonus & iustus; nec de aliquo in scriptura reprehenditur, & tamen significat diabolum. Bersabee autem fuit peccatrix; & tamen rem bonam significat, s. Ec-

cleſiam, vt notat *gloſſ.* 2. *Reg.* 12. Et etiam gloſſ. quæ dicitur exponere figuram ſecundum ſenſum allegoricum. *Vrias* enim interpretatur *lux mea Deus*, & ſignificat diabolum, qui lucem diuinitatis appetiuit. Eſa. 14. *Ero ſimilis altiſſimo. Berſabee* interpretatur *puteus ſeptem* vel *puteus ſocietatis*: & ſignificat Eccleſiam de gentibus propter ſeptiformem gratiam baptiſmalem. Hanc ſibi deſponſauerat primo diabolus, ſed Dauid, id eſt, Chriſtus abſtulit eam ab eo, & copulauit ſibi & ipſum diabolum interfecit. Aliter *Berſabee* ſignificat *legem*, per cuius vias populus inductus eſt, qui non vult ingredi in domum per ſpiritualem intelligentiam: & ideo defert literas mortis ſuæ: quia *litera occidit*. 2. Cor. 4. Sed Dauid, id eſt, Chriſtus abſtulit à Iudæis legem, quando docuit eam ſpiritualiter intelligendam.

v. *Salomon autem genuit Roboam*, &c.) Sicut autem Dauid interpretatur manu fortis, vel aſpectu deſiderabilis; ita *Salomon pacificus*: Et recte; quia ex fortitudine operationis bonæ, prouenit pax conſcientiæ. Pſ. 118. *Pax multa diligentibus legem tuam*. Cõtingit autem quod ex pace conſcientiæ homo velit alios ad bonum venire. Vnde Salomon genuit *Roboam*; qui interpretatur *impetus*: quia impetu prædicationis mouetur habens pacem conſcientiæ ad dilatandum nomen Chriſti: ſicut legitur de Apoſt. Eſa. 27. *Qui ingredientur impetu à Iacob florebit & germinabit Iſrael, & implebunt faciem orbis ſemine.* Vtrumque autem ſignificat Chriſtum: quia *ipſe eſt pax*. Item, ipſe Roboam qui populum impetu prædicationis conuertit.

Ro-

VI. (*Roboam autem genuit Abiam*) qui interpretatur *pater Dei*: Quia ex hoc, quod homo studet ad profectum aliorum spiritualem vel corporalem, per opera misericordiæ efficitur dignus paternitate Dei: vt Matt. 5. *Benefacite his qui oderunt vos: vt sitis filii patris vestri, qui in cœlis est*, &c Et Luc. 6. *Estote misericordes.* Hoc etiam competit Christo, cui dicitur: *Ego ero illi in patrem & ipse erit mihi in filium.* Hebræor. 1.

VII. [*Abias autem genuit Asa*) qui interpretatur *attollens.* Quia quandoque homo ex hoc, quod efficitur pater & superior aliorum, incurrit quandam negligentiam securitatis; ideo [*Abias genuit Asa*) vt scilicet homo sit in continuo profectu, & attollat se semper ad maiora. Hoc etiam competit Christo, qui dicitur attollens, id est, crescens, Luc. 2. *Puer autem crescebat:* vel attollens, quia abstulit peccata mundi.

VIII. (*Asa autem genuit Iosaphat:*) qui interpretatur *iudicans.* Quia ex hoc, quod semper crescit homo spiritualis, efficitur iudicans. 1. Cor. 2. *Spiritualis homo omnia diiudicat.* Et hoc Christo competit; Quia *pater omne iudicium dedit filio.*

IX. *Iosaphat autem genuit Ioram*) qui interpretatur *habitans in excelsis*, quia ille qui iudex constituitur, debet in excelsis habitare. Es. 33. Iste in excelsis habitabit. Quomodo autem hoc sit, dicit Apostolus. *Nostra conuersatio in cœlis est.* Et hoc competit Christo, quia excelsus super omnes gentes dominus. Psalmo 112.

PARS

PARS II.

De Regibus alienigenis.

Joram autem genuit Oziam.) Hic est *quæstio literalis.* Nam 2. *Paral.* dicitur, quod Ioram genuit Ochoziam, Ochozia autem genuit Ioram: Ioras autem genuit Amasiam, qui & Azarias dicitur. Amasias autem genuit Oziam. In duobus ergo videtur Euangelista in genealogiæ serie defecisse. *Primo*, quia Ioram non genuit Oziam, sed Amasias. *Secundo*, quia omisit tres generationes. *Et dicendum ad primum*; quod generare alium potest intelligi dupliciter: Mediate vel immediate. Immediate; sicut pater carnalis immediate generat filium: & sic Ioram non genuit Oziam. Mediate; sicut dicimur filij Adam, & sic filius potest dici genitus ab auo vel proauo, quia ab ipso per generationem mediatam descendit.

Quare autem omisit tres reges; Triplex ratio assignatur. *primo, à Hier.* qui dicit, sicut scriptum est Exod. 20. Dominus visitat peccata patrum in tertiam & quartam generationem, his qui patrum sceleris efficiuntur imitatores. Ioram autem duxit vxorem filiam Iezabel *Attaliam*; quæ traxit eum ad idololatriam. Ochozias etiam magis quam pater idololatriæ deditus fuit. Et similiter Ioras; qui cum scelere idololatriæ etiam Zachariam filium Ioiadæ occidit: Et ideo isti tres quasi indigni excluduntur à generatione Christi.

2. Chry-

2. *Chrysostomus aliam assignat rationem.* Præcepit enim Dominus 4. *Reg.* 9. Iehu filio Nansi, vt ipse extirparet domum Achab, qui diligens fuit in executione præcepti; & tamen à cultura deorum non recessit. Adorauit enim vitulos conflatiles. Et quia diligenter perfecit domini imperium, destruendo domum Achab, dictum est ad eum, vt filij eius vsque in quartam generationem sederent super thronum domus Israel. Vnde, sicut Hieu meruit regnum Israel vsque in tertiam, vel quartam generationem, ita per oppositum Ioram, qui commiscuit se feminis gentilibus, & transtulit iniquitatem Domus Israel ad domum Iuda, debuit amittere nomen posteritatis in genealogia Christi vsque in quartam generationem facta expiatione peccati.

3. *Augustin.* in quæstionibus noui & veteris testamenti, aliam assignat rationem. Dicit enim, quod *quidam* fuerunt boni, & bonos inuenerunt patres, sicut Isaac & Iacob: *quidam* mali, & tamen bonos inuenerunt patres; sicut Salomon, qui peccator fuit, & tamen Dauid virum iustum & sanctum habuit patrem: *quidam* nec boni fuerunt, nec bonos patres habuerunt; sicut fuerunt isti tres, vt patet per prædicta. Ioram peccauit, & peccatum eius continuatum fuit vsque ad Oziam, qui pene nihil mali fecit, nisi quod incensum adoleuit: continuatio autem peccati, causa vel ratio est destructionis. Et ideo isti tres, qui in peccato idololatriæ permanserunt, excluduntur à genealogia Christi.

Ratio

Ratio mystice assignatur propter tres quaterdenarios, per quos Matthæus genealogiam Christi describere intendit. *Ozias* autem interpretatur *robustus Domini*. Et signat Christum de quo Psalm. 117. *Fortitudo mea, & laus dominus factus est mihi in salutem*, &c. *Mystice* autem, Ioram genuit Oziam; quia qui in excelso habitant, debent esse fortiter operantes.

Nota, quod sub hoc Osia prophetauit Esaias, *Esa.* 1. Propter enim peccatum principum, & regum, & etiam populi, abstulit Deus prophetiam & doctrinam: vnde sub rege bono cœpit iterum emanatio prophetiæ.

XI. *Ozias autem genuit Ioatham.*] Qui interpretatur *profectus*. Et significat Christum; per quem ecclesia proficit quotidie. Et sic bene Ozias genuit Ioatham; quia qui fortiter operantur, sunt in continuo profectu, Psalm. 85. *Ibunt de virtute in virtutem.*

XII. *(Ioathan autem genuit Achaz)* qui interpretatur *comprehendens*: Quia per continuum profectum virtutum venit homo ad cognitionem Dei. Psalm. 118. *A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis.* Psalm. 63. *Annuntiauerunt opera Dei*, ostendendo in opere, *& facta eius intellexerunt.* Propter quod Paulus ad Philipp. 3. *Sequor, si quomodo comprehendam, in quo & comprehensus sum à Christo Iesu.* Et hoc competit Christo, qui solus perfecte diuinitatem comprehendit, Lucæ decimo. *Nemo nouit patrem, nisi filius* &c.

XIII.

XIII. (Achaz autem genuit Ezechiam,) id est, *fortis Dominus*: Quia talis habet fortitudinem à domino, secundo Regum vigesimosecundo. *Dominus fortitudo mea, & robur meum.* Et hoc competit CHRISTO, qui fortis est in prælio.

XIV. [*Ezechias autem genuit Manassen*] & interpretatur *obliuio*: Quia quia iam perfecte Deum cognoscit, istorum temporalium obliuiscitur, Psalm. 44. *Obliuiscere populum tuum & domum patris tui.* Geneseos quadragesimoprimo. *Obliuisci me fecit Dominus Deus.* Et hoc Christo conuenit; de quo Ezech. 18. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, omnium iniquitatum eius quas operatus est, non recordabor.*

XV. (*Manasse autem genuit Amon,*) id est, *fidelis & nutriens*: Quia vere est ille fidelis, qui contemnit temporalia. Secundum enim Gregorium. *Fraus est filia auaritiæ*: & ideo qui temporalia perfecte contemnit, non iam curat de infidelitate. Vnde recte *Manasses genuit Amon.* Hic etiam interpretatur *nutriens.* Quia qui temporalia contemnit, debet inde nutrire pauperes per misericordiam: Matth. 19. *Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes*, ecce contemptus: *& da pauperibus*, ecce nutrimentum. Hoc autem Christo competit; qui vere fidelis est, Ps. 144. *Fidelis dominus in omnibus verbis suis*: & iterum nutritius, Ose. 11. *Ego quia nutritius Effraim portabam eos in brachiis*

chiis meis, & nescierunt quod curarem eos. Matth. 23. *Quoties volui te congregare, quemadmodum gallina congregant pullos suos sub alas & noluisti?*

XVI. [*Amon autem genuit Iosiam*) qui interpretatur *salus domini*, vel *incensum*. Quia ex hoc consequitur homo salutem, quod etiam temporalia obliuiscitur & largitur. Hoc competit Christo, Psalm. 73. *Qui operatus est salutem in medio terræ, & se obtulit sacrificium Deo in odorem suauitatis*, Ephes. 5.

PARS III.

De Iechonia quæstio.

IOsias autem genuit Iechoniam, & fratres eius) qui interpretatur *præparatio domini*, vel *resurrectio*. Et significant Christum: qui præparauit nobis locum. *Ioann.* 14. & qui dicit, Ioann. 11. *Ego sum resurrectio & vita.* & per hanc venimus ad resurrectionem. Hic *triplex est quæstio* secundum literam. *Primo quæritur.* Quomodo dicatur Iosias genuisse Iechoniam; & tamen non ipsum, sed patres eius Ioachim genuit. *Respondetur.* 1. Secundum Chrysostomum & Augustinum, nomen Ioachim prætermittitur omnino; & hoc, quia non per diuinam ordinationem regnauit, sed per Pharaonis potentiam, qui ipsum in regno instituit, incarcerato primogenito fratre eius Ioathan, qui regnauerat ante eum. Et ad

hoc

hoc non historiam. 4. *Reg.* 22. *Et* 2. *Par.* 36. Habuit etiam Iosias tres filios, Zachariam, Ioachim, qui & Eliachim, & Sedechiam. Si enim, vt dicit August. illi tres reges remouentur de genealogia, quia per idololatriam deprauati sunt: quanto magis iste qui non per Deum, vel prophetam, sed per gentilis hominis positionem institutus est in regno? Sententia est non verba Hieron. vt vult & ei consentit Ambros. quod vterque dictus est Ioachim; & ille qui ponitur in fine quaterdenarii, & qui ponitur in principio tertii: & vterque Ieconias & Ioachimi idem sunt. Vnde notandum, quod Iosias tres habuit filios. *Ioachim* qui & Eliachim, Ioathan, & Sedechia. Mortuo autem Iosia regnauit pro eo Ioathas, medius scilicet filius, quo capto à Pharaone rege Ægypti & incarcerato, constituit fratrem eius primogenitum Ioachim regem, imponens ei tributum: postea Nabuchodonosor rex Babylonis, superato rege Ægypti, obsedit Hierusalem, & cepit Ioachim, quem sub tributo remisit in Hierusalem. Postea autem cum vellet Ioachim rebellare contra regem Babylonis, confisus de auxilio regis Ægypti, ascendit Nabuchodonosor Hierusalem, & cepit eum, & occidit, & constituit filium eius pro eo Ioachim; quem & Ieconiam nominauit nomine patris. Quo facto timens Nabuchodonosor, ne iste memor mortis patris confœderaretur cum rege Ægypti; rediit in Hierusalem, & obsedit eam; & Ieconias vel Ioachim iste, filius scilicet alterius de consilio Hieremiæ tradidit se regi Nabuchodonosor & vxorem, & filios, & isti

proprie dicuntur transmigrasse in transmigrationem. Nabuchodonosor vero constituit regem loco eius Sedechiam fratrem patris eius, & ipsum Ioachim duxit in Babylonē, & ille est de quo dicitur post. *Et post trāsmigra.* Sed quare nominatus est Ieconias, cū nomen eius fuerit Ioachim? Et dicendum quod istud nomen impositum fuit à propheta Hierem. Hieremiæ 22. *Hæc dicit Dominus, si fuerit Ieconias filius Ioachim, &c.* Et infra, *Numquid vas fictile atque contrarium vir iste Ieconias.* Et ideo potius nominatur ab Euangelista tali nomine, vt ostendatur Euangelistam concordare cum propheta.

Nota etiam, quod quamuis idem sit nomen, diuersimode tamen scribitur. Primi enim Ioachim nomen, scribitur per k, & videtur dici Ioakim. sed secundi scribitur, per gimel: vnde dicitur Ioachim: & ideo diuersas habet interpretationes. Primum enim interpretatur resurrectio: secundum vero præparatio Domini.

Secundo quæritur. Quare dicitur, Ieconiam & fratres eius. Multi enim fuerunt de regibus, qui fratres habuerunt, sed nunquam fit mentio de fratribus. *Et dicendum* secundum Ambros. quod vbicunque fit mentio de fratribus: sicut cum dicitur Iudam & fratres eius: & Phares & Zaram de Thamar, hoc significat quod æquales fuerunt in sanctitate, vel malitia. Isti autem tres omnes sunt mali. 2. Potest dici, quod ideo quia istorum fratrum quilibet regnauit: sicut patet dictis: sic autem non fuit de fratribus aliorum regum.

Ter-

Tertio quæritur de hoc, quod dicitur, *in transmigratione*: videtur falsum: quia Iosias nunquam transmigrauit. *Et dicendum* hoc accipiendum esse secundum præscientiam diuinam: secundum quam ordinatum erat eos, quos tunc generabat, transmigrandos esse. Vel dicendum, quod in transmigrationem, id est, prope transmigrationem, siue iam imminente.

III. CONCIONIS DISP.

Et post transmigrationem.

SCOPVS. Hic ponitur tertius quaterdenarius generationis Christi, qui procedit per personas priuatas.

PARTITIO.

I. *De duabus primis generationibus.*
II. *De XII. reliquis.*
III. *Euangelistarum concordia discors.*
IV. *De ratione terni quaterdenarii in generatione Christi.*

PARS I.

De duabus primis generationibus.

IEchonias *genuit Salath.* De Iechonia vt dictum supra, fuit duplex opinio. Primo. Hiero. n. & Amb. volunt quod alter fuerit ille, qui ponitur in fine primi quaterdenarii, & vocatus est Ioachim: alter vero qui dictus est Ioachim. Secundo. Secundum

vero Augustin. vt supra. Ista transmigratio filiorum Israel significat translationem fidei ad gentes, Act. 13. *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei.* In illa transmigratione facta est quasi quædam reflexio Iudæorum ad gentes. Vnde quasi quidam constituitur angulus; & ideo Ieconias iste significat Christum, qui factus est lapis angularis in seipso vtrumque copulans populum, Iudæorum, sc. & gentium. Psalm. 117. *Lapidem quem reprobauerunt.* Sed hic *quæritur.* Hier. 22. dicitur. *Scribe virum istum, Sedechiam virum sterilẽ, &c. Nec erit qui sedeat de semine eius super solio Dauid.* Quomodo ergo dicitur Christus descendisse à Dauid per Sedechiam, cum de Christo scripserit sic, Esa. 9. *Super solium Dauid & super regnum eius sedebit?* Et *dicendum* secundum Ambros. quod cũ Christus dicitur sedere super solium, intelligitur de regno spirituali, non corporali, nisi inquantum per regnum Dauid corporale significatur spirituale.

II. (*Salathiel autem genuit, &c.*) *Contra* 1. Par. 3. dicitur, quod filii Ieconiæ fuerunt, Asir, Salathiel, & Melchiram, & Phadaia. Phadaia autem filios habuit Zorobabel, & Semei, de Abiud autem nulla prorsus fit ibi mentio. ergo videtur, quod male dicit Euangelista, quod Salathiel genuit Zorobabel, & quod Zorobabel genuit Abiud. *Ad hoc tripliciter respondetur* in gloss. *Vna responsio:* quod in libro Paral. multa deprauata sunt vitio scriptorum, præcipue de his quæ pertinent ad numerum, & ad nomina. Vnde istis generationibus vitiatis,

pro-

phibet Apostolus intendere, *quæ magis quæstionẽ, quam vtilitatem inducunt.* 1. Timot. 1. *Alia est responsio*: quod Salathiel binominis fuit; vocatus est enim Salathiel, & Caphadara, & ideo liber Paral. dicit Zorobabel filium Capha; Euangelista vero filium Salathiel. Nulla est contrarietas ergo. *Tertia responsio*, & verior; quod Salathiel, & Caphadara fuerunt fratres; sicut dicit liber Paralip. Caphadara autem genuit filium quem vocauit eodem nomine, scilicet Zorobabel, & iste genuit Abiud.

Dicendum etiam quod liber Paral. narrat genealogiam ipsius Capha, Euangelista generationem Salathiel: quia de eo erat Christus nasciturus. *Notandum* autem, quod de illis, qui fuerunt ab Abiud vsque ad Ioseph, nulla fit mentio scripturæ; sed ex annalibus Hebræorum, quos Herodes pro magna parte comburi fecit, vt occulteretur ignobilitas sui generis, accepta sunt: patet litera.

Mystice. Nota quod in hac parte genealogiæ ponuntur tres ordines. Primus est ordo doctorum, & continet quatuor generationes. Ante orationem enim requiritur præparatio. Eccles. 18. *Ante orationem præpara animam tuam.* Et ideo post Iechoniam, qui interpretatur præparatio Domini, sequitur *Salathiel*, qui interpretatur *petitio mea.* Et designant Christum, qui in omnibus *exauditus est pro sua reuerentia* Hebr. 5. Oratio autem debet præcedere doctrinam: secundum illud ad Ephe. 6. *Orate vt detur sermo in apertione oris mei.* Et ideo Salathiel sequitur *Zorobabel*; qui in-

terpretatur *magister Babel*, id est, *confusionis*; quia per doctrinam, & prædicationem Apostolorum reuocatæ sunt gentes ad Deum verum: & hoc fuit ad confusionem idolatriæ. Et hoc competit principaliter Christo, qui dicit: *Vocatis me magister & Domine, & bene dicitis.* Ioan. 13. Per doctrinam autem, & prædicationem acquirit homo patris dignitatem. Vnde patres dicuntur eorum qui instruuntur spiritualiter. 1. Cor. 4. *Nam & si decem millia pœdagogorum habeatis in Christo: sed non multos patres. In Christo enim Iesu per Euangelium filij sumus.*

PARS II.

De duodecim reliquis generationibus.

ZOrobabel autem genuit Abiud.) qui interpretatur *pater meus iste.* Et hoc competit Christo. Psalm. 88. *Ipse inuocauit me, pater meus es tu.*

IV. *Abiud autem genuit Eliachim.*) Hic designatur ordo incipientium, sc. auditorum. Primũ autem, quod fit per prædicationem in auditore, & quod debet prædicator intendere, est, quod resurgãt à vitiis ad virtutes, secundum illud Eph. 5. *Surge qui dormis.* Et ideo *Abiud genuit Eliachim,*) qui interpretatur *resurrectio.* Et competit Christo, qui dicit. Ioann. 11. *Omnis qui credit in me, habet vitam æternam.* Non autem resurgens potest peruenire ad statum iustitiæ, nisi per auxilium Dei, & ideo postquam resurrexit indiget homo auxi-

lio

lio Dei secundum illud Psalm. 120. *Auxilium meum à Domino*, & ideo sequitur

v. [*Eliachim autem genuit Azor*,] qui interpretator *adiutus*. Et hoc etiam competit Christo, de quo in Psalm. 26. *Adiutor meus esto Domine*, & per hoc auxilium deuenitur ad iustitiam: vnde

vi. *Azor genuit Sadoch*,] qui interpretatur *iustus*. Rom. 1. *Iustitia Dei per fidem Iesu Christi in omnes, & super omnes qui credunt in eum*. Consummatio autem iustitiæ siue finis est charitas; finis iustitiæ Christus, *finis præcepti est charitas*. 1. Timot. primo. Tantum sunt duo præcepta, scilicet dilectio Dei, & proximi 1. Ioann. 5. *Et hoc mandatum habemus à Deo vt qui diligit, &c.* Et ideo

vii. *Sadoch sequitur Achim.*) Et *Achim Eliud*] Achim interpretatur *frater meus*: vnde signat dilectionem proximi Psalm. 133. *Ecce quam bonum*. Hoc competit Christo; qui *caro & frater noster est*. Et quia dilectio proximi non potest esse sine dilectione Dei, ideo sequitur

viii. *Eliud a genuit Achim.*] *Eliud* interpretatur *Deus meus*. Ps. 17. *Diligam te Domine*. Et hoc competit Christo. Psa. 117. *Deus meus es tu*.

ix. (*Achim autem genuit Eleazar*) Hic designatur ordo proficientium. Non potest autem proficere sine auxilio diuino. Vnde primum quod requiritur ad proficiendum, est auxilium diuinum; & ideo Eliud recte sequitur

x. (*Eleazar*) qui interpretatur *Deus meus adiutor* Psalmo octuagesimo quinto. *Beatus vir, cuius est auxilium, &cæt.* Sed quia Deus mul-

tis modis potest iuuare ad salutem; vt remouendo prohibentia, & dando occasiones; potissimum adiutorium est per donum gratiæ suæ. 1. Cor. 15. *Gratia Dei sum id quod sum.* Et iō XI. (*Eleazar*) id est adiutorium Dei sequitur (*Mathan*) qui interpretatur *donum*, scilicet gratiæ diuinæ. Et hoc cōpetit Christo: qui est donum & donans. Ioann. 3. *Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret.* Epes. 4. Dedit *dona hominibus.* Sed quia homo posset tantum confidere dono gratiæ, vt incideret in negligentiam, non cooperando per liberum arbitrium gratiæ; ideo sequitur

XII. (*Iacob,*) qui interpretatur luctator: propter hoc. 1. Corinth. 15. *Gratia Dei sum id, quod sum;* & sequitur, *& gratia eius in me vacua non fuit.* 2. Corint. 6. *Hortor vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.* Nunc autem sequitur

XIII. (*Ioseph,*) id est, *augmentum,* quia per gratiam, & liberi arbitr. conatum venit homo ad augmentum. Prou. 4. *Iustorum semita quasi lux splendens procedit, & crescit vsque ad perfectam diem.* Vnde (*Iacob genuit Ioseph, virum Mariæ.*)

PARS III.

Quæsita de litera Euangelistarum concordia.

SEd hic oritur *duplex quæstio. Primo* enim *quæritur,* de contrarietate quæ videtur esse inter Lucam & Matthæum. Lucas enim dicit, quod Ioseph fuit

fuit Heli, qui fuit Mathat: Matthæus autē dicit, ꝙ fuit Iacob. ergo videtur esse contrarietas inter eos. Sed *dicendū est*, ꝙ duo fuerūt de eadē stirpe, sed nō de eadem familia, sc. Mathan & Mathat. fuerunt enim de stirpe Dauid: sed vnus descendit de stirpe Dauid per Salomonem, scilicet Mathan: alius per Nathan à Mathat. Accepit ergo Mathan vxorem Hesta nomine, ex qua genuit Iacob: mortuo autem Mathā, quia lex non prohibebat viduam nubere, nupsit fratri eius Mathat, qui genuit de ea Heli. vnde Iacob, & Heli fuerunt fratres de eadem matre, sed non de eodem patre. Accepit autem Heli vxorem, & mortuus est sine liberis: vnde Iacob, vt suscitaret semen fratri suo, accepit eandem vxorem, & genuit Ioseph: Vnde Ioseph fuit filius Iacob secundum carnem; sed filius Heli secundum adoptionem. Et ideo Matthæus, qui ponit in genealogia Christi solum patres carnales, dicit Ioseph filium Iacob. Lucas autem, qui ponit multos qui non fuerunt patres carnales; dicit eum filium Heli. Ratio autem huius diuersitatis dicta est superius.

Notandum autem quod, quando frater accipiebat vxorem fratris, vt suscitaret nomen eius; non est ita intelligendum, quod filius ille, qui generabatur, vocaretur nomine fratris defuncti. Booz enim, qui accepit Ruth, vt suscitaret semen Elimelech; genuit filium, quem non vocauit Elimelech, sed Obeth: sed pro tanto dicitur suscitare nomen eius, quia filius ille ei ascribebatur secundū legem. Nec est hoc inconueniens, quia sicut dicitur in

ecclesiastica historia, ipsi Apostoli, & Euangelistæ fuerunt instructi à proximis parentibus Christi de genealogia Christi: qui eam partim memoria, partim ex dictis libris. 1. Paral. corde tenebant.

Secunda quæstio est. Matth. intendit scribere generationem Christi, cũ e. Christus non fuerit filius Ioseph, sed solum Mariæ; ad quid necesse fuit protendere generationem Christi ab Abraham, vsque ad Ioseph? *Dicendum*, quod consuetum fuit apud Iudæos, & est vsque hodie, accipere vxorem de tribu sua: Num. 36. Et quamuis hoc non necessario obseruetur; tamen ex consuetudine obseruabatur. Vnde Ioseph Mariam tamquam sibi propinquissimam duxit vxorem. Et ideo quia erant de eodem genere, per hoc quod ostenditur Ioseph à Dauid descendisse, ostenditur etiam Mariam, & Christum de semine Dauid fuisse.

Sed vnde potest haberi hoc quod Ioseph & Maria fuerint de eadem tribu? Patet ex Luc. 2. quia cum debuisset fieri descriptio, ascendit ipse Ioseph, & Maria in ciuitatem Dauid, quæ est Bethleem: vnde per hoc quod eam duxit & reduxit secum, patet quod de eadem erant familia.

Sed *quæritur*, Quare per Mariam non ostendit Christi generationem ex Dauid?

Dicendum quod non est consuetum apud Hebræos, nec etiam gentiles genealogiam texere per mulieres. vnde Christus, qui venerat pro salute hominum, voluit in hoc imitari, vel obseruare mores hominum: & sic non per feminas eius genealogia describitur, præcipue cum sine periculo ve-

veritatis posset per viros eius genealogia cognosci. *Virum Mariæ.* Hieron. *Cum audieris virum, suspitio non oriatur nuptiarum. Contra.* Nonne fuit verum matrimonium? Dicendum quod sic, quia ibi fuerunt tria bona matrimonii. Proles, Ipse Deus, & fides: quia nullum adulterium: sacramentum; quia indiuisibilis coniunctio animarum. Quid ergo dicendum? hoc intelligitur quantum ad nuptiarum complementum quod est per carnalem copulam. Ideo autem dicit Augustinus, nominatur vir Mariæ, vt ostendatur matrimonium esse inter pari voto continentes.

Quæritur, quomodo fuit matrimonium? Votum enim impedit matrimonium contrahendum, & dirimit contractum. Cum ergo beata Virgo vouerit virginitatem, nullum videtur fuisse matrimonium.

Consensit in carnalem copulam, si fuit matrimonium? *Dicendum*, quod beata virgo angebatur inter duo. Ex vna enim parte angebatur propter maledictum legis, cui subiacebat sterilis: ex alia parte propter propositum seruandæ castitatis; & ideo virginitatem proposuit nisi Dominus aliter ordinaret. Vnde diuinæ dispositioni se commisit.

Consensit in carnalem copulam? Non: sed in matrimonium directe: In carnalem autem copulam quasi implicite, si Deus voluisset.

(*De qua natus est Iesus, &c.*) Hic duplex error excluditur, *vnus* qui dicit Christum fuisse filium Ioseph. Et is excluditur per hoc, quod dicitur,

(de

(*de qua.*) Si enim fuisset filius Ioseph, dixisset de quo: vel saltem de quibus. *Alius* excluditur error Valentini, qui dicit Christum non assumsisse corpus de beata virgine; sed de cœlo apportasse, & per beatam virginem sicut per canalem transisse. Contra est quod dicitur (*de qua.*) Si enim ita esset, sicut dicit: dixisset Euangelista non *de qua*, sed per quam vel à qua, vel ex qua, vel aliquid tale. Hæc enim præpositio, *de*, semper notat consubstantialitatem: non autem hæc *ex*: vnde potest dici ex mane fit dies, & quod arca procedit ex artifice, nunquam dicitur de artifice. Vnde per hoc quod dicit *de*, denotat quod de corpore beatæ Virginis formatum est Corpus Christi. Galat. 4. *Misit Deus filium suum factum ex muliere, &c.*

1. Hic cauendus est error Nestorii, qui duas in Christo personas posuit: & ideo non concedit Deum natum vel passum: nec alia, quæ sunt Dei vel esse ab æterno, vel creasse stellas, attribuit homini. Vnde in quadam sua epistola accipit istam authoritatem ad confirmationem sui erroris, (*de qua natus est Iesus*) non dicit Deus, sed Iesus: quod est nomen hominis, & Christus; sed secundum hoc nulla esset vnio in Christo: Nec Christus diceretur vnus. Vnde *nota* quod in Christo, quia fit vnio duarum naturarum in vna persona fit communicatio idiomatum: vt illa, quę sunt Dei, attribuantur homini: & è conuerso. Et potest poni exemplum qualecunque de tribus accidentibus in subiecto: sicut pomum dicitur album, & saporosum: quantum ad saporosum dicitur album ratione

tione qua pomum est album, & è conuerso (*Qui vocatur Christus*) Nota simpliciter dicitur Christus sine additione: ad denotandum, quod oleo inuisibili vnctus est, non materiali: sicut reges, vel prophetæ in lege Psalm. 44. *Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.*

PARS IV.

Ratio terni quaterdenarii in generatione Christi.

OMnes ergo generationes.) Posita generatione Christi hic concludit numerum generationum. Et diuidit eas per tres quaterdenarios. Primus quaterdenarius est ab Abraham vsque ad Dauid inclusiue.

Secundus quaterdenarius protenditur à Dauid exclusiue, vt incipiatur à Salomone, & terminetur ad transmigrationem Babylonis. Et hoc est, (*& à Dauid, &c.*) Tertius incipit à trãsmigratione Babylonis, & terminatur in Christum: ita vt Christus sit quaterdenarius.

Sed *quæritur*, Quare Euangelista ita diligenter, & attente distinxit generationem Christi per tres quaterdenarios. 1. *Chrysostom.* assignat rationem: Quia in istis tribus quaterdenariis semper facta est alia mutatio in populo Israel. In primo enim quaterdenario fuerunt sub ducibus: In secundo, sub regibus: In tertio, sub pontificibus. Et ipse Christus est dux: est Rex & Pontifex. Esa. 33. *Dominus iudex noster: Dominus legifer noster: Dominus rex noster, &c.* Et de eius sacerdotio dicitur in Psalm

109. *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* 2. *Aliam rationem* assignat ipse. Vt ostenderetur necessitas aduentus Christi. In primo enim quaterdenario petierunt Regem contra voluntatem Dei, & legem transgressi sunt. In secundo autem propter peccata sua ducti sunt in captiuitatem. Sed in tertio, per Christum ab omni culpa & miseria, & à seruitute peccati spirituali liberamur. 3. *Hieronym. tertiam* assignat rationem: Quia per istos signantur tria tempora, quib. omnium hominum vita ducitur. Per primum enim quaterdenarium signat tempus ante legem; Quia in illo ponuntur aliqui patres qui fuerunt ante legem. Per Secundum, tempus sub lege: Quia omnes illi qui ponuntur, sunt sub lege. Per tertiũ autem, tempus gratiæ; Quia terminatur ad Christum, *per quem gratia & veritas facta est.* Ioann. 1.

4. Congruit etiam ista distinctio mysterio: Quia quaterdenarius est numerus compositus ex quatuor, & decem. Per decem ergo vetus intelligitur testamentum: quod datum est in decem mandatis: per quator autem, Euangelium; quod in quatuor libros distinguitur. Tres autem quaterdenarii designant fidem Trinitatis. Vnde per hoc, q, Matthæus genealogiam in tres quaterdenarios diuidit, designatur, quod per nouum, & vetus testamentum in fidem trinitatis peruenitur ad Christum.

De numero autem generationum est duplex opinio *Hieronymi. Prima,* Quod alius est Ieconias in fine primi quaterdenarii; & alius in principio se-

secundi, sunt 42. generationes: tot enim faciunt quaterdenarii tres. *Secunda Augustin.* Quod non sunt nisi 41. & quod Christus sit ille vnus.

Et hoc competit mysterio. Quadragenarius enim numerus consurgit ex ductu quatuor in decem, & è conuerso: secundum autem Platonicos etiam *quatuor* est numerus corporum: Corpus enim componitur ex quatuor elementis. *Decem* autem est numerus qui consurgit ex aggregatione numerorum linealium. Vnus enim, duo, tres, & quatuor faciunt decem. Et quia Matth. intendit declarare quomodo Christus linealiter descendit ad nos, ideo per 40. generationes venit ad nos Christus.

Lucas autem, qui intendit in Christo commẽdat sacerdotalem dignitatem, cui competit expiatio peccatorum: Mat. 18. *Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies, &c.* Ponit generationes 77. Consurgit enim iste numerus ex ductu septem in 11. septies enim 11. sunt 77. Per 11. ergo intelligitur transgressio decalogi, per septem autem septiformis gratia per quam fit remissio peccatorum.

Quod autem secundum Hier. sunt 42. generationes, etiam non vacat à mysterio: Quia per illas duas intelliguntur duo præcepta charitatis. *Vel* duo testamenta nouum & vetus.

DE

DE CONCEPT. B. VIRGINIS MARIÆ.

Idem hic legi, quod in Natiuitate, consueuit Euangelium. Nonnunquam tamen & isthoc subiectum.

Extollens vocem quædam mulier, Luc. 11.

SCOPVS. Postquam impia & blasphema pharisæorum malitia clam, palamque Christi nomen, dicta, gestaque insectaretur: atque eos Dominus multipliciter retudisset: Etiam istam calumniosam blasphemiam de eiectione dæmonũ in Beelzebub vel in ipsorum caput retorsisset: euenit instigante Deo, vt in publicas ipsius laudes erumperet pia fœmella.

PARTITIO.

I. *De conditione laudantis Dominum mulieris.*
II. *De expressa laude Christi.*
III. *De approbatione laudis expressæ.*
IV. *De mystica interpretatione.*

PARS I.

De conditione laudantis Dominum mulieris.

FACTUM est autem cum hæc diceret.] ad confutationem falsitatis obiectæ: (*Extollens vocem quæ-*

quædam mulier, de turba dixit illi) Ad veritatis cõmendationem, & Phariſæorum confutationem. Duplex notatur conditio in perſona laudante: Virilitas, & tenuitas. Virilitas in hoc, q̃ vocẽ extollebat. Iuxta Iſa. 40. *Exalta in fortitudine vocem tuam, qui euangelizas Ieruſalem: Exalta, noli timere.* Tenuitas in hoc, quod mulier innominata, ſed obſcura è plebe. Impletum illud eſt, Pſalmi 73: *Pauper & inops laudabunt nomen tuum:* Non ergo ſis vel timidus, vt laudare non audeas; vel deſes, vt pigeat; vel ſuperbus, vt erubeſcas. Nam hic, aliis ex timore tacentibus, ex tumore aliis blaſphemantibus, hæc mulier humilis & virilis laudauit. Vnde Gloſſ. *Magna fiducia inter blaſphemos confitetur Dei filium.* Poterat ei dici Matthæi decimoquinto. *O mulier magna eſt fides tua.* Adhuc ne quæres: Prouerbiorum vltim. *Mulierem fortem, quis inueniet?* Hæc eſt, Vere Eccleſiaſt. vigeſimoſexto. *Fundamenta æterna ſuper petram ſolidam, Sic mandata Dei in corde mulieris ſanctæ.*

PARS II.

De expreſſa Chriſti laude.

Beatus venter qui te portauit.) Sc. ſic à muliere decebat laudari Ieſum. Imò à quocunq; ſeru. Nam Luc. 1. *Ex hoc beatam me dicent omnes generationes.* Et rectè ventrem dicens beatum: Nam Cant. 7. *Venter tus ſicut aceruus tritici.* Quia Chriſtus erat *granum frumenti. Ioan. 12.* (*Beatus*) Tum

ob innumera alia; tum ob tria priuilegia. Quia, vt ait Bernardus, *fuit sine corruptione fœcunda; sine grauedine grauida; sine dolore puerpera. Quis audiuit vnquam tale? Et quis vidit huic vnquam simile?*

Siue propter tria miracula. *Primum* est, coniunctio infinite distantium. Deus enim ibi factus est homo, creator creatura, immensus paruus, Verbum caro, æternus temporalis, &c. Ierem. 32. *Creauit Dominus nouum super terram. Secundum* est, quia qui fecit ventrem, factus est in ventre. *Ps.* 86. *Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. Homo natus est in ea, & ipse fundauit eam Altissimus.* Vere Ecclesiast. quadragesimo tertio. *Vas admirabile opus Excelsi. Tertium*: Quia qui continet omnia, continebatur in ventre. Vnde Ecclesia. *Quem cœli capere non poterant, tuo gremio contulisti.* Isa. 45. *Vere tu es Deus absconditus:*

(Et vbera quæ suxisti.) Ergo à solius Virginis vberibus lactatus est. Præfiguratum id in Moyse fuit. *Exodi secundo.* Qui lactari ab Ægyptia noluit: vt Hebræa illi quærenda esset: Et ea mater erat genuina Fuerit igitur illa quasi vox Deiparæ, *Quis mihi det te, Fratrem meum, sugentem vbera matris meæ.*

Ventrem & vbera iunxit ideo, vt Mariam Virginem fuisse Matrem ipsius, veram & perfectam ostenderet. Quia vt vere educauit, sic & vere genuit. Quo ait Glossa, Manichæi impietas redarguitur, dicentis Christum attulisse corpus æthereum. Vnde Beda: *Ex eodem fonte & lac nutriendis,*

&

& semen procreandis pueris manat. Ergo de semine virginis, secundum Physicos poterat concipi, qui de lacte eius potuit nutriri.

PARS III.

De approbatione laudis expressæ.

At ille dixit: Quin imo, beati qui audiunt verbum Dei.) Non hoc dicit aduersando, sed superaddendo laudem. Quasi dicat. Non solum beatus venter, qui portauit me Verbum caro factum, quin imo beatior, qui suscipit verbum à me prolatum. Vnde Maria fuit beata, quod Christum gestauit in carne: sed beatior quod in mente. August. *Beatior fuit Maria concipiendo fidem Christi; quam carnem Christi.* Iuxta Ioan. 13. *Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea.* Ideo subdit:

(*Et custodiunt illud.*) Iac. 1. *Estote factores verbi, & non auditores tantum.* In istis noluit Dominus laudare matris cognationem carnalem per se. Nã Luc. 5. dicitur Iudæis: Ne cœperitis dicere, patrem habemus Abraham: sed spiritalem: Quia sanctior est copula mentium, quam corporum. Vnde, cum quærerent eum Mater & fratres eius; dixit Matth. 12. *Quicunque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater, soror, & mater est.* Itaque, concipiendo fidem, quam filium; fuit beatior Maria. Ideo Elizabeth Luc. 1. *Beata, quæ credidisti; quoniam perficientur ea, quæ dicta sunt tibi à Domino.* Et iure optimo, quia ait Augu-

stin. *Beatitudo est gaudium de veritate*: Non de consanguinitate. Ergo Eccl. 24. *Qui audit me*, Veritatem, *non confundetur. Et qui operantur in me, non peccabunt: Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.*

PARS IV.

De mystica interpretatione.

MVlier de turba typum gerit legis, quæ generationem commendat carnalem, promissam Abrahæ. Genes. 15. *Suscipe cœlum, &c.* Et Dauidi. Ps. 131. *De fructu ventris tui, &c.* Rom. 9. *Ex quibus Christus secundum carnem.* Christus typum gerit gratiæ ac spiritus: Qui quidem generationem commendat spiritalem. Iuxta Matth. 12. *Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei?* Huius spiritalis generationis conceptio fit primo in fide, quasi in ventre vnitatis Ecclesiæ Ioan. 7. *Qui credit in me, sicut dicit scriptura, &c.* In cuius signum Beata Virgo, concepit per fidem. Partus autem fit per operationem. Eccles. 24. *Dixi, rigabo hortum plantationum.* 2. Qui vero credunt, & non operantur, sunt illi, de quibus Isa. 17. *Venerunt filij vsque ad partum, & virtus non est pariendi.* 3. Qui autem credunt & operantur, sunt ii, de quibus 1. Petr. 2. *Sicut modo geniti infantes, rationabiles, & sine dolo lac concupiscite: vt in eo crescatis in salutem.* Cant. 1. *Osculetur me osculo oris sui: quia meliora sunt vbera tua vino.* Prou. 5. *Cerua carissima, & gratissimus hinnulus: Vbera eius inebrient te in omni*

mni tempore. Atqui ita in his tribus insinuatur susceptio gratiæ: exercitatio actiuæ, & consolatio contemplatiuæ. Id quod totum comprehenditur in fide, quæ per dilectionem operatur, quam soli, qui habent, beati erunt. Tu nos CHRISTE, bea.

DE COMPASSIONE B. VIRGINIS MARIÆ.

Vide hac ipsa in parte De passione Domini secundum Ioannem sub finem.

FINIS

Partis secundæ.

Gloria sit Patri, Gnato, cum Pneumate sancto.
Gloria sit Matri IESV: sit Gloria Diuis:
Gratia sit viuis: Requies in pace sepultis.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

RESTAURO del LIBRO ANTICO
Cav. G. DI GIACOMO
PESCARA

AGO. 1970

Digitized by Google